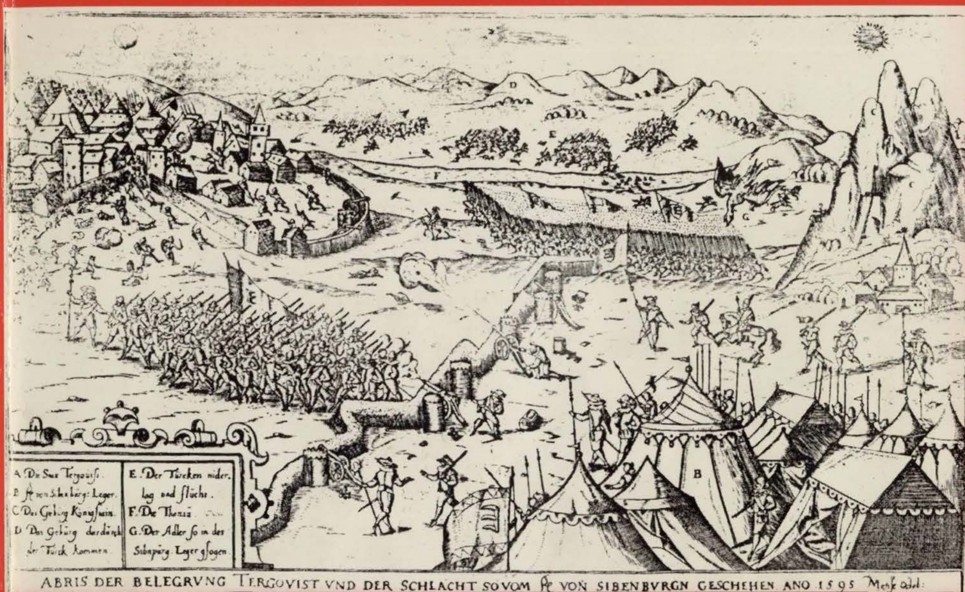
Ileana Căzan

Eugen Denize

Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI

Editura Universității din București

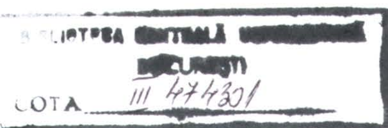
Ileana Căzan
Eugen Denize

Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI

Ileana Căzan Eugen Denize

Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI

Editura Universităţii din Bucureşti
– 2001 –

Şos. Panduri 90-92, Bucureşti - 76235; Tel./Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CĂZAN, ILEANA
Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI
/ Ileana Căzan, Eugen Denize. - Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2001
376 p. ; 24 cm.
Bibliogr.
ISBN 973-575-597-1

I. Denize, Eugen

94(498+4)"14/16"

Tehnoredactare computerizată: Constanţa TITU

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

Un loc deosebit de important în preocupările istoriografiei noastre l-au avut întotdeauna studiile şi cercetările privitoare la politica externă a ţărilor române în evul mediu. Cei mai mari istorici români şi-au oprit atenţia asupra acestei problematici, dacă ar fi să amintim numai pe A. D. Xenopol, Nicolae Iorga şi Constantin C. Giurescu. Din păcate, dacă studiile de analiză abundă, cele de sinteză sunt mult mai puţin numeroase şi acoperă perioade scurte de timp. Faptul este explicabil dacă avem în vedere materialul documentar care s-a înnoit destul de puţin după cel de-al doilea război mondial, accesul limitat la sursele otomane şi dificultăţile unei astfel de întreprinderi. Cu toate acestea, încercarea de a realiza o sinteză asupra politicii externe a ţărilor române în evul mediu merită şi trebuie realizată. Acest lucru şi-au propus autorii lucrării de faţă.

Cartea, pe care ne-am luat permisiunea de a o aduce în atenţia cititorilor, este o sinteză a politicii externe a ţărilor române în evul mediu, bineînţeles că nu în întregul ev mediu, ci doar în perioada, poate cea mai interesantă, cuprinsă între domniile lui Iancu de Hunedoara şi Mihai Viteazul. Pornind de la propriile studii, precum şi de la bogata bibliografie existentă ne-am propus să scoatem în evidenţă principalele direcţii ale politicii externe a ţărilor române, locul şi rolul pe care acestea l-au avut în cadrul politicii internaţionale, importanţa ce le-a fost acordată de către marile puteri ale vremii. Încercarea noastră, deloc uşoară, ne dăm seama că a presupus asumarea unor riscuri ştiinţifice importante, dar noi am plecat de la considerentul că trebuie să existe cineva care să-şi asume riscurile oricărui început.

Dacă lucrarea noastră va provoca interesul cititorilor considerăm că ne-am îndeplinit misiunea, dacă ea va duce la elaborarea altor sinteze de istorie a politicii externe a românilor în evul mediu, dar şi în alte perioade, satisfacţia noastră intelectuală va fi deplină, deoarece vom fi declanşat procesul de acoperire a unor pete albe, existente încă în istoriografia noastră.

Autorii

Capitolul I

Iancu de Hunedoara şi „cruciada târzie"

Iancu de Hunedoara a fost, fără nici o îndoială, una din cele mai mari personalităţi politice, diplomatice şi militare ale istoriei medievale româneşti, dar şi ale istoriei medievale a Europei în general. El a fost, după părerea noastră, *ultimul cruciat adevărat*, ultimul mare luptător împotriva semilunei, deşi nu şi-a propus să elibereze locurile sfinte, ci numai acele părţi din Europa care fuseseră ocupate de turcii otomani.

Prezenţa lui Iancu de Hunedoara pe scena istoriei româneşti şi universale a coincis cu ceea ce am putea denumi *epoca istorică a cuceririi Constantinopolului*, epocă ce se întinde pe o perioadă de câteva decenii înaintea şi după cucerirea capitalei bizantine. Astfel, considerăm că ea începe o dată cu domnia lui Mehmet I (1413-1421), cel care reface Imperiul otoman după dezastrul de la Angora (Ankara) din 1402, şi se încheie în primii ani de domnie ai lui Baiazid II (1481-1512), în momentul cuceririi cetăţilor porturi moldoveneşti Chilia şi Cetatea Albă (1484), moment care a marcat transformarea Mării Negre într-un adevărat lac turcesc pentru câteva secole. Cucerind Constantinopolul, la 29 mai 1453[1], sultanul Mehmet II (1451-1481) se socotea îndreptăţit să aducă sub autoritatea sa toate teritoriile ce aparţinuseră cândva imperiului pe care-l sfărâmase. De asemenea, el a stabilit elementele esenţiale ale proiectului constituirii unei monarhii universale, scop pentru care a căutat să unească în mâna sa tradiţiile vechi turceşti, islamice şi romane[2].

---

[1] Bibliografia referitoare la cucerirea Constantinopolului fiind imensă, ne vom limita a cita doar câteva titluri care ni se par mai importante: Edwin Pears, *The Destruction of the Greek Empire and the Story of the Capture of Constantinople by the Turks*, London, New York, Bombay, 1903; Gustave Schlumberger, *Le siège, la prise et le sac de Constantinople par les turcs en 1453*, deuxième édition, Paris, 1914; Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului: 1453*, traducere de Alexandru Elian, Bucureşti, 1971; Agostino Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, vol. I, *Le testimonianze dei contemporanei*, Verona, 1976; vol. II, *L'eco nel mondo*, Verona, 1976; vol. III, *Testi inediti e poco noti sulla cadutta di Costantinopli*, edizione postuma a cura di A. Carille, Bologna, 1983.

[2] Nicolae Iorga, „Rapports entre l'Etat des Osmanlis et les nations des Balcans", în *Revue Internationale des Etudes Balkaniques*, tome II, Beograd, 1935, p. 134; Halil Inalcik, *The*

Cucerirea Constantinopolului a conferit lui Mehmet II calitatea celui mai prestigios conducător musulman de la primii patru califi încoace. Sultanul otoman îşi dădea perfect seama de importanţa politică şi morală extraordinară a acestei victorii în cadrul lumii musulmane şi, de aceea, a insistat asupra caracterului ei religios. Deşi Mehmet II a fost sultanul otoman care s-a aflat, poate, cel mai departe de tipul despotului islamic fanatic, fiind mai degrabă apropiat de tipul suveranului renascentist, el a căutat în acest mod să canalizeze energia întregii lumi islamice pe linia noii politici otomane vizând dominaţia mondială[3].

Din punctul de vedere al lumii creştine, cucerirea Constantinopolului putea să aibă şi a avut consecinţe nefaste, exact invers proporţionale sub toate aspectele, cu cele benefice pe care acelaşi eveniment le-a adus lumii turco-otomane şi islamice, în general. Aceasta şi explică sentimentele de surprindere şi de groază care au însoţit aflarea veştii în Europa creştină[4]. Căderea marelui oraş, este adevărat, ajuns în ruine, dar cu o valoare strategică şi de simbol de neegalat, însemna, în primul rând, pierderea oricăror speranţe serioase de a-i mai putea alunga pe turci din Europa. Apoi însemna o creştere constantă a presiunii otomane asupra întregului spaţiu pontic care, dintr-o "placă turnantă" a relaţiilor comerciale internaţionale din evul mediu[5], risca să devină, aşa cum s-a şi întâmplat, un simplu lac

---

Ottoman Empire. The Classical Age. 1300-1600, London, 1973, pp. 23-40; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1991, p. 23.

[3] G. I. Brătianu, „La question de l'approvisionnement de Constantinople a l'époque byzantine et ottomane", în *Byzantion*, V, 1929-1930, p. 102; T. Gemil, *op. cit.*, p. 130; Geo Pistarino, *Ghenos, Iguénoas, Genevos, Gin*, în idem *I Gin dell'Oltremare*, Genova, 1988, pp. 459-488.

[4] În general, informaţiile despre căderea Constantinopolului scot în evidenţă mai multe aspecte importante: politice, militare, sociale, economice şi religioase (Agostino Pertusi, *Ripercussioni della caduta di Costantinopoli: un esempio di interrelazioni culturali nel sec. XV tra il sud-est europeo, il mondo mediterraneo e quello pontico*, f. 1, f.a., p. 8). În scrierile despre turci elaborate în Occident, între 1438 şi 1527, se constată că motivaţia psihologică iniţială - marea frică a lumii (teama de puterea turcească, lipsa unei nobilimi otomane şi condiţia femeii în lumea turcă fiind principalele elemente care au şocat lumea occidentală - Norman Daniel, *Islam. Europe and Empire*, Edinburgh, 1966, p. 11) care a fost punctul de plecare al informării, având obiective limitate, mai ales politice şi militare, s-a transformat treptat într-o veritabilă şi autentică cercetare istorică, resimţită ca o necesitate fundamentală, ca o raţiune vitală, de unde ar putea să ţâşnească o conştiinţă majoră a realităţii (Agostino Pertusi, „I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", în *Studi veneziani*; XII, 1970, pp. 551-552; W. L. Langer, R. P. Blake, „The rise of the Ottoman Turks and its historical Background", în *American Historical Review*, 37 (1932), pp. 468-505). Pentru pătrunderea informaţiilor despre cucerirea Constantinopolului în spaţiul românesc, informaţii care vor lăsa urme mai ales în cronografe şi în pictura murală bisericească, a se vedea V. Grecu, „La chute de Constantinople dans le littérature populaire roumaine", în *Bzyantinoslavica*, XIV, Praga, 1953, pp. 55-81.

[5] G. I. Brătianu, „La Mer Noire, plaque tournante du trafic internationale à la fin du Moyen Âge", în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, XXI, 1944, pp. 36-69.

turcesc. Atât în privinţa aspectului economic, cât şi în privinţa celui politico-strategic, politica pontică otomană a fost indisolubil legată de însemnătatea Dunării imperiale. Altfel spus, politica pontică, apoi, într-o oarecare măsură, şi cea mediteraneană au reprezentat elementele de bază ale sistemului politico-militar otoman orientat cu precădere în direcţia Dunării Mijlocii, împotriva Europei Centrale. Controlul otoman asupra Mării Negre şi a Dunării româneşti a adus sub stăpânirea exclusivă a Porţii bogăţiile economice şi poziţiile strategice care garantaseră veacuri de-a rândul dăinuirea Bizanţului şi contribuiseră la înflorirea Italiei renascentiste, a stopat sau a îngreunat dezvoltarea regatului polono-lituanian, lipsindu-l treptat de căile lui comerciale cu Orientul şi, îndeosebi, a şubrezit structurile politico-economice ale Ungariei rivale. Otomanii au sugrumat astfel comerţul dunărean al Ungariei şi au periclitat economia ei agrară prin devastări periodice în teritoriile regatului. Instalarea otomanilor pe malurile Dunării, până la Belgrad, a însemnat preludiul victoriei de la Mohács (1526), bazinul danubian fiind în acest sens un adevărat "vlăstar" al Mării Negre[6].

Prin urmare, căderea Constantinopolului sub dominaţia otomană însemna o intensificare, fără precedent, şi a presiunii turceşti asupra spaţiului românesc, în primul rând asupra Ţării Româneşti şi a Moldovei, dar şi asupra Transilvaniei. Apoi însemna o ameninţare crescândă din partea turcilor asupra Ungariei, ajunsă cu câteva decenii mai înainte în prima linie de luptă contra Porţii, o ameninţare mai puţin acută la adresa statului polono-lituanian şi, în fine, însemna o ameninţare de moarte pentru comerţul italian (genovez şi veneţian) şi catalan în Marea Neagră şi Mediterana Orientală.

După o sută de ani de la instalarea lor în Europa (Gallipoli - 1354), turcii cuceresc Constantinopolul. După încă o sută de ani cuceresc aproape întreg Levantul. Imperiul lor ajungea să se întindă de la Buda la Basra şi ei pun stăpânire pe toate rutele comerciale din Marea Neagră, Siria şi Egipt, ceea ce va constitui una din cauzele care vor impulsiona procesul marilor descoperiri geografice[7]. Ţările române, fără a fi transformate în paşalâc, vor cunoaşte o permanentă intensificare, politică si economică, a dominaţiei otomane, Ungaria va fi distrusă cu desăvârşire, dispărând pentru secole de pe harta Europei, comerţul catalan se va reduce, numai în patru decenii, de

---

[6] Carl Max Kortepeter, *Ottoman Imperialism during the Reformation: Europe and the Caucasus*, London, New York, 1973, pp. 3-4; T. Gemil. *op. cit.*, p. 134.
[7] J. A.R. Marriott, *The Evolution of Modern Europe 1453-1932*, London, 1933, pp. 6-7.

douăzeci de ori[8], iar dintre negustorii italieni vor reuşi să supravieţuiască şi chiar să prospere, dar pierzând supremaţia comercială, doar cei veneţieni[9]. Polonia a preferat să accepte situaţia aşa cum era ea şi, datorită intereselor mai mari din zona Mării Baltice, să menajeze, în schimbul reciprocităţii, interesele otomane din Marea Neagră[10], în timp ce hanatul tătar al Crimeei a recunoscut suveranitatea sultanilor din Constantinopol[11].

Bineînţeles că această întreagă perspectivă a fost luată în considerare de factorii politici din ţările române, din Ungaria, din alte state balcanice, din statele italiene şi din alte state creştine. Aceasta a permis lui Iancu de Hunedoara să spere în funcţionarea şi să treacă la încercarea de realizare a unor coaliţii creştine antiotomane cu scopul de a opri ofensiva otomană şi de a arunca pe turci din Europa înapoi în Asia Mică. În cadrul acestei politici, realitatea istorică a demonstrat că ţările române, veghind permanent la apărarea intereselor lor fundamentale, nu numai că nu au favorizat impactul otoman asupra Europei, ci, dimpotrivă, l-au amortizat, jucând rolul unor adevărate state tampon[12], cu toate că poziţia geografică le-a plasat în flancul drept al expansiunii otomane în direcţia Europei Centrale.

În situaţia în care expansiunea otomană în Europa a fost reluată cu impetuozitate şi pe scară largă de Mehmet I şi Murad II (1421-1444; 1446-1451)[13], problema unei noi cruciade[14], având ca obiectiv principal

---

[8] F. Bonivalzi, M. Guidetti, M. Marocchi, P.P.Poggio, P. Repetto, *Il Rinascimento e le riforme*, în *Storia d'Italia e d'Europa: comunità e popoli*, vol. III, a cura di Massimo Guidetti, Milano, 1984, p. 67.

[9] Eliyahu Ashtor, „L'apogé du commerce vénetien au Levant. Un nouvel essai d'explication", în *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI). Aspetti e problemi*, A cura di Hans Georg Beck, Manousos Manoussacas, Agostino Pertusi, vol. I, Firenze, 1977, p. 313.

[10] Şerban Papacostea, „La Moldavie état tributaire de l'Empire ottoman au XVe siècle; le cadre international des rapports établis en 1455-1456", în *Revue Roumaine d'Histoire*, XIII, no. 3, 1974, p. 460.

[11] Halil Inalcik, „Kirim Hanligi'nin Osmanli himayesi altina girmesi meselesi" (Problema intrării Hanatului Crimeii sub protectoratul otoman) în *III. Turk Tarih Kongresi*, Turk Tarih Kurumu Basivemi, Ankara, 1948, pp. 478-489, apud T. Gemil. *op. cit.*, p. 148.

[12] Olgierd Gorka, „Polonais et Roumains à travers les siècles", în *Les Cahiers Polonais*, 1937, no. 11-12-13, Paris, pp. 11-13; T. Gemil. *op. cit.*, p. 24.

[13] Turcii asediază, fără succes, Constantinopolul în 1422, în 1430 ocupă Salonicul, apoi cuceresc Epirul cu Ianina şi transformă o mare parte a Serbiei în paşalâc (Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Bucureşti, 1976, pp. 147-148; Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, pp. 85-93; J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, traduit de l'allemand par J. J. Hellert, tome II, Paris, 1835, pp. 289-294; Richard F. Peters, *Histoire des turcs. De l'empire à la démocratie*, Paris, 1966, pp. 50-52; Donald Edgar Pitcher, *An historical geography of the ottoman Empire from earlist times to the end of the sixteenth century*, Leiden, 1972, pp. 70-72; ; Halil Inalcik, *The ottoman Empire...*, pp. 19-23;

alungarea turcilor din Europa, s-a pus din nou cu acuitate în faţa statelor creştine, dar, din păcate, înţelegerea acestui obiectiv s-a făcut foarte diferit de către cei interesaţi. Astfel, dacă pentru ţările din zona Peninsulei Balcanice, ţările române, Serbia, Bosnia, Albania, Bizanţul etc., cruciada avea un caracter pur defensiv, ţinând de apărarea înseşi a existenţei lor statale, aspectele ei ofensive fiind doar o completare necesară a acestui caracter, pentru alte puteri creştine însă, cum ar fi Ungaria, Veneţia, Genova, monarhia catalano-aragonezo-napolitană, cruciada avea un caracter ofensiv, sub pretextul luptei împotriva islamului ele urmărind, fiecare, realizarea propriilor lor interese de expansiune comercială, politico-militară şi teritorială, indiferent dacă acestea loveau în turci sau în alte state creştine. În fine, alte state creştine, cum ar fi Castilia, Portugalia, Franţa, Anglia, Imperiul romano-german, Polonia, Lituania, nu respingeau ideea cruciadei, dar nici nu se grăbeau, din motive foarte diverse, să o pună în aplicare. Două state aveau interes deosebit pentru cruciadă, şi anume: Burgundia, în apus, condusă de Filip III cel Bun (1419-1467), dominată de un spirit cavaleresc medieval ce o va şi conduce la dispariţie în 1477, şi marele cnezat al Moscovei, în răsărit, condus de Vasile II (1425-1462), aflat în plin proces de construcţie statală şi pentru care cruciada consta, în primul rând, în lupta împotriva tătarilor. Este adevărat că în Europa mai exista o zonă de cruciadă latentă, în Peninsula Iberică, unde ea se va activa abia în 1481, când Reconquista va intra în ultima ei fază, dar acolo nu era vorba de turcii otomani, ci doar de regatul Granadei, rămăşiţă a stăpânirii arabe.

Între toate aceste state elementul de legătură şi rolul de liant trebuia să-l joace statul pontifical, suveranul pontif de la Roma. Papii acestei perioade, Eugen IV (1431-1447), Nicolae V (1447-1455) şi Calixt III (1455-1458) au încercat, fiecare în parte, să realizeze unitatea lumii creştine, pe care să o opună expansiunii semilunei, dar nu au reuşit decât parţial în această întreprindere, deoarece, pe de o parte, prestigiul papalităţii se afla în declin, iar, pe de altă parte, Europa creştină se afla, mai ales în Apus, într-un proces de tranziţie de la feudalitate la modernitate, proces care presupunea, printre altele, şi o slăbire tot mai accentuată a ideii de unitate a lumii creştine.

Peter F. Sugar, *Southeastern Europe under ottoman Rule 1345-1804*, University of Washington Press, 1977, pp. 28-30.

[14] Pentru cruciada târzie a se vedea, printre altele, Aziz Suryal Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London, 1938; idem, *Crusade, Commerce and Culture*, New York, 1966; Florentina Căzan, *Cruciadele. Momente de confluenţă între două civilizaţii şi culturi*, Bucureşti, 1990, pp. 167-188.

De fapt, idealul de cruciadă îşi păstrează întreaga sa valoare doar pentru statele din sud-estul Europei ameninţate nemijlocit de turci, pe când pentru celelalte puteri creştine el devine o acoperire ideologică menită să justifice politica lor expansionistă, chiar atunci când aceasta lovea direct şi vizibil pentru toată lumea în interesele majore ale altor state aparţinând aceleiaşi religii. Nu trebuie să uităm nici faptul că Europa creştină era măcinată de o serie de conflicte, cum ar fi războaiele permanente dintre statele italiene cărora li se va pune capăt abia în 1454, războaiele din Peninsula Iberică care au precedat şi au însoţit unitatea dinastică a Spaniei, războiul de o sută de ani dintre Franţa şi Anglia încheiat în 1453, războiul civil din Ungaria, rivalitatea ungaro-polonă din spaţiul românesc etc. Toate acestea nu au făcut decât să consolideze prezenţa turcilor pe continentul european, Imperiul otoman devenind ceva mai târziu, în primele decenii ale secolului XVI, un element esenţial al politicii de echilibru din Europa. Reversul medaliei a fost sacrificarea statelor din sud-estul şi chiar din centrul Europei (cazul Ungariei), state care vor intra sub dominaţia otomană, dominaţie care nu se va manifesta peste tot la fel, ci va cunoaşte variaţii importante de la zonă la zonă, de la regiune la regiune, în funcţie de o serie întreagă de condiţii specifice asupra cărora nu este locul şi cazul să insistăm aici.

În ciuda acestor concepţii diferite asupra obiectivelor şi chiar a noţiunii de cruciată, colaborarea dintre statele creştine, cel puţin dintre o parte a lor, era posibilă şi, în acelaşi timp, necesară, avându-se în vedere faptul că le unea pe toate, indiferent de scopurile finale urmărite de fiecare, dorinţa, cel puţin la nivel declarativ, de luptă împotriva turcilor otomani. În acest sens, mijlocul secolului XV a marcat un moment deosebit de important, care a avut, indiscutabil, în centrul său marea personalitate a lui Iancu de Hunedoara, ban de Severin, voievod al Transilvaniei şi guvernator al Ungariei. *El a fost ultimul mare om politic şi comandant de oşti european care a încercat să-i scoată pe turci din Europa*[15], dar lucrul se va dovedi imposibil datorită unui complex întreg de factori care, prin acţiunile lor divergente, au împiedicat îndeplinirea acestui obiectiv. De fapt, în această perioadă, pentru eliminarea ameninţării otomane, se propuneau două soluţii[16]: *soluţia mare*, pe baza

---

[15] Sergiu Iosipescu, „Viziunea românească asupra războiului de cruciadă (sfârşitul sec. al XIV-lea - începutul sec. al XVI-lea)", în *Studii de istorie şi teorie militară (Retrospective istorice, analize contemporane)*, Bucureşti, 1980, p. 29.

[16] Gyula Rászó, „Una strana alleanza. Alcuni pensieri sulla storia militare e politica dell'alleanza contro i turchi (1440-1464)", în *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, a cura di Vittore Branca, Firenze, 1973, p. 89.

reasumării idealului de cruciadă, preconiza unirea tuturor principilor creştini sub conducerea papei[17], şi *soluţia mică*, care s-a şi realizat în practică, dar s-a dovedit ineficientă, prin unirea eforturilor popoarelor direct ameninţate de turci.

Iancu de Hunedoara, aplicând aşa-numita *soluţie mică*, a încercat, totodată, să o împingă cât mai mult spre *soluţia mare*, adică să antreneze în luptă cât mai multe state creştine. Reuşita acestei încercări a fost parţială şi, deşi s-a datorat în mare măsură personalităţii şi capacităţilor politice şi militare ale lui Iancu, ea a fost determiată, în principal, de interesele concrete ale puterilor care s-au angajat în luptă: papalitatea, Veneţia, regatul catalano-aragonezo-napolitan, ducatul Burgundiei.

Pentru Iancu de Hunedoara, unul din românii cei mai cunoscuţi în epocă în întreaga Europă medievală, obiectivul principal îl constituia apărarea independenţei şi a integrităţii teritoriale a ţărilor române şi a Ungariei ameninţate tot mai mult de expansiunea otomană. Pentru înfăptuirea lui el a înţeles necesitatea imperioasă a realizării unui front comun de luptă al celor trei ţări româneşti[18], front care, datorită potenţialului economic, uman şi militar, trebuia să devină un adevărat nucleu în jurul căruia să se ralieze toate statele ameninţate din zonă şi, în acelaşi timp, putea să ofere o bază puternică pentru o eventuală colaborare cu puterile creştine din Apus. De asemenea, se constată la Iancu de Hunedoara, în ciuda puternicelor influenţe italiene[19] şi husite[20], că elementele de bază ale tacticii şi strategiei militare sunt de sorginte

---

[17] Papa Calixt III însuşi, mare partizan al cruciadei antiotomane, era conştient de faptul că situaţia de pe continent nu permitea punerea în practică a acestei soluţii: "Confusa omnia atque turbata est" sunt cuvintele prin care el caracterizează situaţia Europei la mijlocul secolului XV (N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, V, Bucarest, 1915, p. 165).

[18] Francisc Pall, „Intervenţia lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească şi Moldova în anii 1447-1448", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 16, nr. 5, 1963, pp. 1049-1072; idem, „De nouveau sur l'action de Ianco de Hunedoara (Hunyadi) en Valachie pendant l'année 1447", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XV, no. 3, 1976, p. 447-463; idem, „Encore une fois sur l'action de Ianco de Hunedoara (Hunyadi) en Valachie pendant l'année 1447", în ibidem, tome XVIII, no. 4, 1978, p. 443-453; Camil Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, Bucureşti, 1968, pp. 139-145; Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane. Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, 1974, pp. 43-44; T. Gemil, *op. cit.*, p. 122.

[19] Florio Banfi, „Fillipo Scolari é Hunyadi Janos" (Fillipo Scolari şi Iancu de Hunedoara), în *Hadtörténelmi Kozlemények*, XXXI, 1930, pp. 125-133; George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Ţările române şi Italia până la 1600*, Bucureşti, 1972, pp. 61-66; T. Nicolae, *Ioan Huniade Corvin*, Bucureşti, 1925, p. 32; M. P. Dan, *op. cit.*, pp. 155-157; idem, „Armata şi arta militară a lui Iancu de Hunedoara (pe baza cronicilor contemporane)", în *Studii şi cercetări de istorie*, VIII, 1-4, 1957, pp. 95-96.

[20] Lajos Elekes, *Hunyadi*, Budapest, 1952, p. 100; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 50.

autohtonă, merg pe linia tradiţiilor militare ale poporului român[21], care a constituit în toate marile sale bătălii elementul principal pe care s-a putut bizui[22]. Acţiunile sale au cuprins, după opinia lui Nicolae Iorga "... silinţele colective ale întregului neam românesc de la un capăt la celălalt al întinderii sale..."[23].

Apariţia lui Iancu de Hunedoara pe scena istoriei s-a produs într-un moment de intensificare a acţiunilor agresive otomane în părţile de sud ale regatului Ungariei, în Banat şi Transilvania. În primăvara anului 1436, Alibeg Evrenosbeioglu a condus o incursiune militară în Banat, până în împrejurimile Timişoarei[24], în 1438, în august, sultanul Murad II a devastat sudul Transilvaniei, iar în noiembrie zonele secuieşti au fost teatrul unei alte incursiuni otomane de mai mică anvergură[25]. Este posibil ca în acest an, 1438, să fi existat un acord între poloni şi turci, deoarece primii, atacând Boemia, doreau ca Ungaria să nu poată riposta de o manieră adecvată[26]. În 1439 sultanul atacă Serbia, cucereşte capitala Semendria (Smederevo), iar apoi importantul centru minier Novobrdo[27]. Riposta regatului ungar a fost cel puţin deziluzionantă. După îndelungi discuţii dieta hotărî că regele Albert de Habsburg (1438-1439) poate pleca la luptă doar cu propria oaste, fără a chema toată nobilimea şi fără a

---

[21] D. Prodan, „500 de ani de la moartea lui Iancu de Hunedoara", în *Studii şi cercetări de istorie*, VIII, 1-4, 1957, pp. 7-24.

[22] T. G. Bulat, „Contribuţia românească la opera de cruciat a lui Ioan Hunyadi", în *Revista istorică*, XII, 4-6, 1926, pp. 57-68; Ştefan Pascu, „Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara", în *Studii şi cercetări de istorie*, VIII, Cluj, 1957, nr. 1-4, pp. 25-67.

[23] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, I, Bucureşti, 1915, pp. 98-99. A se vedea şi Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, Bucureşti, 1988, pp. 165-166.

[24] J. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, I, Hamburg, 1840, p. 581.

[25] A. Decei, „Informaţiile istorice ale lui Captivus Septemcastrensis", în *Anuarul Institutului de istorie naţională Cluj*, VII, 1936-1938, pp. 685-693; Fr. Pall, „Identificarea lui Captivus Septemcastrensis", în *Revista de istorie*, tom 27, nr. 1, 1974, pp. 97-105; idem, „Ştiri noi despre expediţiile turceşti din Transilvania în 1438", în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, tom I-II, 1958-1959, pp. 9-28; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, Gotha, 1908, pp. 418; B. Capesius, C. Gölner, *Der Ungevannte Nühlböcher, Leben und Werk*, Sibiu, 1944, p. 111; Virgil Ciocîltan, „La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le contexte politique international", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XV, no. 3, 1976, pp. 437-445; idem, „Între sultan si împarat: Vlad Dracul în 1438", în *Revista de istorie*, tom 29, nr. 11, 1976, pp. 1767-1790.

[26] W. Wostry, „König Albrecht II. 1437-1439", în *Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft*, XII, 1906, p. 173; R. Heck, *Tabor y kandydatura Jagiéllonska w Czechach (1438-1444)*, Wroclaw, 1964, pp. 85-90.

[27] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 59.

ridica noi dări necesare unei armate de mercenari[28]. În aceste condiții, expediția începută la sfârșitul lui iulie 1439 se împotmoli rapid, începu o retragere precipitată, regele însuși murind de dizenterie lângă Strigoniu (Esztergom), la 27 octombrie. Iancu de Hunedoara, revenit la Severin, avu mai multe ciocniri cu turcii, majoritatea defensive, dar trecu și la ofensivă prin executarea unor atacuri locale în regiunea Vidinului[29].

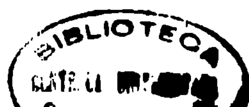
Moartea prematură a regelui Albert de Habsburg a deschis o perioadă de frământări în Ungaria, legate de succesiunea la tron. Marea majoritate a magnaților, printre care familiile Cilli, Garai, Ujlaki și Szécsi, o sprijineau pe regina văduvă Elisabeta, care aștepta un copil, viitorul Ladislau V Postumul, în speranța că o vor putea domina cu ușurință și, pe această cale, își vor subordona puterea de stat. Nobilimea mică și mijlocie, în frunte cu Iancu de Hunedoara, cu palatinul Laurențiu Hédérvary și cu Simon Rozgonyi, episcop de Eger, dorea în fruntea țării un rege capabil să o conducă în împrejurările dificile generate de expansiunea otomană. Alegerea acestora s-a oprit asupra lui Vladislav III Jagello, rege al Poloniei din 1434[30], în persoana acestuia sperându-se realizarea unei uniuni dinastice ungaro-polone, care ar fi întărit frontul antiotoman, dacă nu prin alăturarea Poloniei, cel puțin prin obținerea unei neutralități binevoitoare din partea ei. Polonia pendula încă între Marea Baltică și Marea Neagră, nu își deplasase definitiv sfera de interese în nordul continentului și astfel Iancu de Hunedoara putea spera într-un eventual ajutor din partea acestei țări în lupta contra turcilor pe care dorea să o declanșeze cu toate forțele disponibile.

Acceptarea coroanei Ungariei de către Vladislav III al Poloniei, devenit astfel Vladislav I al Ungariei, la 6 martie 1440, venirea acestuia în regat, la 21 mai, și încoronarea sa la 17 iulie la Alba Regală, au dus la declanșarea unui sângeros război civil, în părțile de vest, de sud și în Slovacia, care va dura până în 1441[31]. Profitând de acest lucru sultanul Murad II a încercat să cucerească Belgradul, dar nu a izbutit[32].

Devenind adevăratul conducător al grupării favorabile regelui Vladislav I Jagello, Iancu de Hunedoara a fost răsplătit din plin de către acesta, demnitatea cea mai importantă ce i-a fost încredințată fiind aceea

---

[28] Doberdoi Bánlaky Józeef, „A Magyar Nemzet Hadtörténelme", partea a X-a, *A Hunyadiak kora*, vol. I, *Hunyadi Janos, 1437-1456*, Budapesta, 1936, p. 12, n. 28.
[29] C. Mureșan, *op. cit.*, p. 60.
[30] *Ibidem*, pp. 60-61.
[31] *Ibidem*, pp. 60-65.
[32] *Ibidem*, pp. 65-66.

de voievod al Transilvaniei, în 1441. În acest fel el a reuşit să imprime regatului Ungariei o linie politică predominant antiotomană, conflictele din Europa Centrală cu Frederic III de Habsburg (1440-1493) şi cu Jan Jiskra[33], aliatul acestuia şi adevăratul stăpân al Slovaciei, trecând pe un plan secundar.

Astfel, marile acţiuni militare antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara, caracterizate printr-o mobilitate şi o îndrăzneală puţin obişnuite în acea vreme, încep în 1441, când el înfrânge în teritoriul sârbesc, pe Ishak, beiul de Semendria[34]. Apoi, în anul următor, Iancu a făcut faţă unei puternice ofensive otomane, după înfrângerea de la Sântimbru (18 martie), el reuşind să-l zdrobească complet, lângă Sibiu, pe Mezid, beiul de Vidin (22 martie), iar la 2 septembrie să obţină o nouă mare victorie pe râul Ialomiţa, împotriva beilerbeiului Rumeliei, Şehabeddin, victorie care a marcat începutul luptelor sale ofensive împotriva turcilor[35].

Pentru politica sa ofensivă antiotomană, Iancu avea nevoie de linişte la graniţele apusene şi de cooperarea cât mai multor puteri creştine. Liniştea a fost obţinută prin încheierea, în vara lui 1443, a unui armistiţiu pe doi ani cu Frederic III de Habsburg, tutorele, după moartea reginei Elisabeta, al viitorului rege al Ungariei, Ladislau V Postumul (1453-1457)[36]. În schimb, sprijinul puterilor creştine lăsându-se aşteptat, Iancu, împreună cu regele Vladislav I, a trecut la ofensivă. "Campania cea lungă", una dintre cele mai strălucite realizări militare ale vremii, pe care voievodul transilvan a condus-o împotriva turcilor din sudul Dunării, la sfârşitul anului 1443 şi începutul lui 1444[37] a contribuit, în mod indiscutabil, la declanşarea răscoalei antiotomane a poporului albanez,

---

[33] Pentru conflictul dintre Iancu de Hunedoara şi Jan Jiskra de Brandys a se vedea Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, pp. 112-113.

[34] T. Nicolau, *op. cit.*, p. 41; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 73.

[35] C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 76-80; M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, pp. 94-104; idem, *România şi tradiţiile luptei armate a întregului popor*, Bucureşti, 1972, p. 51; Paul Abrudan, „Date noi cu privire la bătălia din 22 martie 1442 dintre oştirile lui Iancu de Hunedoara şi Mezid-bei", în *Revista de istorie*, tom 32, nr. 2, 1979, pp. 319-324.

[36] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 83.

[37] T. Nicolau, *op. cit.*, pp. 47-52; C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 86-92; M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, pp. 104-113. Victoriile lui Iancu de Hunedoara, amplificate îm mediul proprice cruciadei antiotomane din acea vreme, l-au propulsat la valoarea unui adevărat erou al întregii lumi creştine (*propugnaculum christianitas*). În acelaşi timp, izbânzile sale au stimulat şi acţiunile antiotomane din Anatolia turco-musulmană (Lajos Tardy, „Beyond the Ottoman Empire 14th -16th Century. Hungarian Diplomacy in the East", în *Studia Uralo-Altaica*, 13, Szeged, 1978, pp. 28-29; T. Gemil. *op. cit.*, p. 116).

condusă de Skanderbeg, la declanşarea altor răscoale antiotomane în Balcani si la clarificarea poziţiei puterilor creştine apusene în privinţa sprijinului pe care aveau să-l acorde luptei antiotomane pe viitor.

Evident, nu toate puterile creştine erau dispuse să se angajeze în lupta antiotomană. Dintre cele apusene, pentru că nu se punea problema celor răsăritene, aflate deja în luptă cu turcii, au răspuns pozitiv, datorită unor interese specifice, în afara papalităţii, Alfons V de Aragon şi Neapole (1416-1458), Veneţia şi ducatul Burgundiei.

Dacă pentru ducele burgund, Filip III cel Bun, cruciada continua să reprezinte o manifestare a spiritului cavaleresc medieval[38], pentru Alfons V[39], la fel ca şi pentru Veneţia[40], cruciada reprezenta o modalitate de a-şi apăra propriile interese comerciale, politice şi militare în Mediterana Orientală şi Peninsula Balcanică. Pentru ei, popoarele şi statele creştine din aceste zone puteau fi tot atât de periculoase ca şi turcii otomani, iar cu aceştia se putea ajunge la acorduri şi tratate care să le protejeze interesele la fel de bine, dacă nu chiar mai bine, decât lupta deschisă. Un exemplu de stat italian care a promovat cu consecvenţă această a doua cale, de colaborare şi înţelegere cu turcii, a fost Genova.

Dacă înainte de "Campania cea lungă" Alfons V şi Veneţia au răspuns la chemarea pentru cruciadă lansată de papa Eugen IV la 1 ianuarie 1443[41], cu promisiuni referitoare la trimiterea unor flote,

---

[38] Constantin Marinescu, „Philippe le Bon, duc de Bourgogne et la croisade (première partie, 1419-1453)", în *Actes du VIe Congres International d'Etudes byzantines*, Paris, 1948, tome I, 1950, pp. 147-168; A. Grunzweig, *Philippe le Bon et Constantinople*, în *Byzantion*, tome XXIV (1954), Bruxelles, 1955, pp. 47-61.

[39] Pentru politica externă a lui Alfons V şi, mai ales, pentru politica sa orientală, a se vedea Nicolau d'Olwer, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, pp. 183-196; Alan Ryder, „The Eastern Policy of Alfonso the Magnanimous", în *Atti della Accademia Pontaniana*, nuova serie, vol. XXVIII, 1979, pp. 7-25; Eugen Denize, „Relaţiile lui Iancu de Hunedoara cu Alfons al V-lea de Aragon şi lupta antiotomană la mijlocul secolului al XV-lea", în *Revista de istorie*, tom 38, nr. 8, 1985, pp. 782-795.

[40] În legătură cu interesul Veneţiei pentru comerţul levantin şi, implicit, problema luptei antiotomane, a se vedea Frederic C. Lane, „The Merchant of the Venetian Republic", în vol. *Venice and History. The collected papers of Frederic C. Lane*, Baltimore, 1966, pp. 138-152; Samuele Romanin, *Storia documentatia di Venezia*, II-a edizione, tomo IV, Venezia, 1913; Freddy Thiriet, *La Romanie vénitienne au Moyen Âge. Le developpement et l'exploitation du domaine colonial vénitiene (XIIe - XVe siècles)*, Paris, 1959; Eugen Denize, *Relaţiile lui Iancu de Hunedoara cu Veneţia*, în *Românii în istoria universală*, II, 1, coordonatori I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iaşi, 1987, pp. 197-211.

[41] Fr. Pall, „Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiotomana di 1442-1443, condotta da Giovanni di Hunedoara", în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, tome III, no. 3-4, 1965, pp. 440-441; C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 83-84.

promisiuni neacoperite, după strălucitele victorii ale lui Iancu de Hunedoara situaţia s-a schimbat, victoria împotriva turcilor şi alungarea acestora din Europa părând a fi fapte aproape împlinite şi, în consecinţă, prada rezultată în urma acestor evenimente nu trebuia scăpată din mâini. Apatia şi lipsa de dorinţă de a lupta cu turcii s-au transformat cu o rapiditate extraordinară într-o nerăbdare periculoasă de a da lovitura de graţie Imperiului otoman.

Faptul că în 1443 statele creştine nu au trimis flota promisă şi nici un alt fel de ajutoare, tocmai în momentele în care Iancu de Hunedoara şi Vladislav I al Ungariei făceau un efort deosebit pentru a da lovitura de graţie Imperiului otoman, atacat simultan de Ibrahim, beiul de Caramania[42], explică de ce în anul următor cei doi au avut ezitări cu privire la tratativele cu turcii. Această lipsă de coordonare a acţiunilor militare şi diplomatice, rezultat al contradicţiilor care sfâşiau lumea italiană, ca şi întreaga Europă creştină, a fost una din cauzele cele mai importante ale dezastrului de la Varna (10 noiembrie 1444), adică al ultimei încercări serioase de a-i alunga pe turci din Europa.

Dar, până la dezastrul de la Varna, ca urmare a marilor victorii repurtate de Iancu de Hunedoara în "Campania cea lungă", se crease, în 1444, în sud-estul Europei o situaţie strategică şi politică deosebit de favorabilă pentru forţele creştine, situaţie care, pentru a se putea concretiza într-o eventuală înfrângere hotărâtoare a turcilor, avea nevoie de o perioadă de consolidare pe care numai încheierea unei păci cu sultanul o putea oferi. Conştient de acest lucru, Iancu a reuşit să-l determine pe regele Vladislav I al Ungariei să accepte propunerile avansate de turci, astfel încât, la 12 iunie, a încheiat la Adrianopol un tratat de pace pe zece ani, tratat avantajos pentru creştini, care va fi ratificat de regele maghiar în luna iulie la Seghedin[43].

---

[42] Fr. Pall, *Le condizioni...*, p. 459.

[43] Tratatul de la Adrianopol şi Seghedin l-a silit pe sultan să reconstituie statul sârb, împreună cu cetăţile sale, inclusiv Golubać, şi să se limiteze la hotarul dunărean. Un articol special referitor la Ţara Românească prevedea ca domnul acesteia să nu mai fie obligat să depună personal omagiul de credinţă în faţa sultanului (Fr. Pall, „Autour de la croisade de Varna: la question de la paix de Szeged et de sa rupture (1444)", în *Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique*, tome XXII, no. 2, 1941, pp. 144-148; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 97; *Documenta Romaniae Historica,* D, *Relaţii între ţările române*, vol. I *(1222-1456)*, Bucureşti, 1977, pp. 377-379, nr. 273). Pe de altă parte trebuie avut în vedere şi faptul că ofensiva balcanică a lui Iancu de Hunedoara s-a corelat cu lupta antiotomană pornită din nou de Ibrahim, beiul de Caramania. Murad II a fost pus în situaţia de a încheia şi cu acesta un tratat de pace nefavorabil, la Yenişehir, în iulie 1444, prin care i-a cedat zona mult disputată dintre Akşehir şi Beyşehir (T. Gemil. *op. cit.*, p. 117). Unitatea de acţiune românească, realizată sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, care avea în spatele lui şi o

Tot în această perioadă, pentru a-şi consolida baza politică din Balcani, Iancu a intervenit activ în Bosnia, reuşind să încheie, la 10 iunie 1444, un tratat de alianţă cu regele Ştefan Toma, rege care, de altfel, fusese recunoscut şi întărit în domnie de Vladislav I ca urmare a recomandărilor sale[44].

Dar nu toţi cei interesaţi de lupta antiotomană vedeau lucrurile la fel de clar ca voievodul transilvan. Pe mulţi, victoriile rapide ale acestuia, i-au făcut să creadă că organizarea unei noi expediţii ar fi suficientă pentru a-i scoate pe turci din Europa, printre aceştia aflându-se mari nobili maghiari, legatul papal Cesarini, ducele Burgundiei[45], regele Alfons V şi Veneţia[46]. Interesant de remarcat este faptul că toţi aceştia au cerut cu multă insistenţă organizarea, cât mai repede cu putinţă, a unei noi expediţii cruciate, toţi au făcut mari promisiuni de ajutor, dar nimeni nu a trimis aproape nimic, iar atunci când s-a trimis câte ceva, ajutoarele au ajuns mult prea târziu pentru a mai fi eficiente. Într-un cuvânt, toţi doreau să-şi satisfacă propriile interese politice, teritoriale, comerciale şi de prestigiu, lăsând însă întreaga povară a luptei antiotomane în sarcina lui Iancu de Hunedoara şi a armatei sale, în care ponderea principală revenea elementului românesc. Acest egoism politic contraproductiv, lipsa totală de coordonare a acţiunilor au dus, în cele din urmă, la tragicul deznodământ de la Varna, care a anulat, practic, roadele numeroaselor victorii din "Campania cea lungă" şi a rupt din nou echilibrul din Balcani în favoarea turcilor.

---

parte importantă din forţa regatului ungar, a reprezentat un factor de mare însemnătate, de natură să pună din nou sub semnul întrebării însuşi procesul intern de refacere a puterii otomane.

[44] Georgius Fejér, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, Regni Hungariae gubernatoris*, Budae, 1844, pp. 68-71; Eusebius Fermendzin, „Acta Bosniae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752", în *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. XXIII, Zagrabiae, 1892, p. 185.

[45] Ducele Burgundiei, Filip III cel Bun (1419-1467), pe lângă spiritul cavaleresc medieval de care am amintit, mai era interesat în organizarea cruciadei şi din două alte motive: pentru a-şi consolida prestigiul în Apus şi pentru a apăra interesele comerciale ale oraşelor flamande în sud-estul Europei. Pentru politica sa în acest sens a se vedea Emil I. Diaconescu, „Politica orientală burgundă şi turcii în sec. XIV-XV", în *Cercetări istorice*, Iaşi, I, 1925, pp. 10-11; N. Iorga, „Les aventures "sarrazines" des français de Bourgogne au XVe siècle", în *Mélanges d'Histoire Générale* publiés par Constantin Marinescu, vol. I, Cluj, 1927, pp. 7-56; C. Marinescu, *art. cit.*, pp. 158, 160-162; A. Grunzweig, *art. cit.*, p. 59, n. 2.

[46] În ceea ce priveşte atitudinea Veneţiei semnificativ este faptul că, dacă în 1443 ea considera necesare între 16 şi 20 de galere pentru a tăia strâmtorile, în martie 1444, sub efectul victoriilor lui Iancu de Hunedoara, credea că doar 14 ar fi fost suficiente (*Fontes rerum polonicarum a tabulario Reipublicae Venetae exhausit*, ed. A. C. Cieszkowski, pp. 85-89; Fr. Pall, *Le condizioni...*, p. 446). Deci se trecuse de la o extremă la alta, de la o prudenţă plină de suspiciuni la un entuziasm exagerat, ambele atitudini fiind dăunătoare luptei antiotomane.

În timp ce unii aliaţi tradiţionali ai lui Iancu de Hunedoara, cum ar fi despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, s-au disociat de lupta antiotomană, ajungând la o înţelegere cu turcii[47], Alfons V şi veneţienii au insistat cu hotărâre pentru ruperea păcii cu sultanul şi declanşarea ostilităţilor. Primul avea pretenţii teritoriale asupra Atenei, Patrasului şi a peninsulei Gallipoli[48], în timp ce veneţienii urmăreau să cucerească şi ei Gallipoli, dar şi Salonicul, dacă ar fi fost posibil[49], la care se adăugau şi oraşele albaneze Valona, Ianina şi Argyrocastro, dar numai dacă ar fi fost evacuate de turci[50].

Pentru realizarea expediţiei de la care aştepta înfăptuirea acestor obiective, expediţie pe care nimeni nu o putea conduce, în afara lui Iancu de Hunedoara, Alfons V nu a ezitat să promită lui Vladislav I şi, implicit, voievodului transilvan, participarea sa cu zece galere la alcătuirea flotei cruciate, la care îşi anunţaseră prezenţa şi papalitatea, Veneţia, Milano, Burgundia, precum şi cavalerii ioaniţi din insula Rodos[51]. Până la urmă însă, toate aceste promisiuni se vor concretiza doar în strângerea la un loc a câtorva galere italiene şi burgunde, insuficiente însă pentru a opri trecerea armatei lui Murad II din Asia Mică în Europa şi a împiedica, astfel, dezastrul care a urmat.

Această flotă, condusă de cardinalul veneţian Francesco Condulmer, alcătuită din 24 de nave papale, burgunde şi veneţiene, a sosit la Constantinopol în august 1444, cu scopul de a bloca strâmtorile, lucru imposibil de realizat cu un număr de nave atât de mic.

Din păcate însă, la acest număr insuficient de nave de luptă, s-au adăugat oscilaţiile şi lipsa de hotărâre în luarea deciziilor, precum şi dificultăţile de comunicare datorate mijloacelor specifice ale vremii. Astfel, Iancu a făcut tot posibilul pentru a-l determina pe rege să încheie o pace cu sultanul, pacea de la Adrianopol-Seghedin despre care am vorbit deja. Aceasta era, de fapt, singura politică ce ar fi avut cu adevărat sorţi de izbândă, permiţând forţelor creştine să se refacă, să realizeze o

---

[47] Gheorghe Brancovici a încheiat o pace separată cu turcii, la 15 august 1444, astfel încât la 22 august a putut să intre din nou în posesia Semendriei (C. Mureşan, *op. cit.*, p. 101), situaţie în care nu era dispus să mai rişte nimic prin participarea la o expediţie antiotomană cu sorţi îndoielnici de izbândă.

[48] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 98.

[49] *Ibidem*; N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 177-178; L. Elekes, *op. cit.*, p. 227.

[50] F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Senat de Venise concernant la Romanie*, III, 1431-1463, Paris, La Haye, 1961, pp. 105-106, nr. 2623; N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 179-180.

[51] Fr. Pall, „Un moment décisif de l'histoire du Sud-Est Européen: la croisade de Varna (1444)", în *Balcania*, VII, nr. 1, 1944, p. 107; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 98; M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, p. 115.

mai bună coordonare şi să poată lansa, la momentul oportun, o ofensivă decisivă antiotomană. Iancu cerea un răgaz ceva mai mare, necesar refacerii tuturor forţelor creştine şi pregătirii temeinice a unei ofensive, de data aceasta finale, împotriva turcilor în Europa. El era perfect conştient că pregătirea în pripă şi declanşarea ei timpurie nu numai că risca să nu aducă victoria mult dorită, dar se putea transforma într-o catastrofă cu consecinţe greu de prevăzut. Experienţa sa militară şi politică era chezăşia cea mai bună a justeţei acestui punct de vedere.

Ca exponent principal al acestei linii politice, Iancu de Hunedoara ţinea seama de mai mulţi factori, foarte importanţi, a căror neglijare putea duce la eşec. Astfel, el considera că nu este suficient de puternic pe plan militar, armata fiind obosită după "Campania cea lungă". Era conştient că fără o refacere adecvată trupele sale vor pierde din capacitatea de luptă şi, oricum vor fi mai puţin numeroase decât cu un an în urmă. Un alt considerent, tot de natură militară, îl constituia starea avansată a vremii, care în timpul campaniei din 1443-1444, a fost unul din principalele obstacole în calea străpungerii Munţilor Balcani şi a determinat retragerea. Acum, dacă s-ar fi pornit din nou împotriva turcilor, se risca acelaşi lucru şi, cu toată schimbarea de rută, efectele anotimpului înaintat nu vor putea fi ocolite.

Pe lângă aceste aspecte de ordin militar, foarte puternice erau şi cele de ordin politic. Iancu ştia, din experienţă, că nu se poate conta prea mult pe ajutorul flotei promise de puterile apusene, că acestea erau divizate de interese opuse, temându-se unele de altele la fel cum se temeau şi de turci, că existau chiar state, cum ar fi Genova[52], gata să colaboreze cu sultanul pentru a-şi apăra poziţiile comerciale. De asemenea, el era conştient de faptul că nu va mai putea conta pe ajutorul lui Brancovici, despotul Serbiei, care, prin pacea din vara lui 1444, îşi recăpătase statul şi nu mai dorea să continue lupta[53], dar, în acelaşi timp, nu putea conta nici pe ajutorul Poloniei, în ciuda uniunii dinastice dintre

---

[52] Murad II se pare că a reuşit să-şi treacă armata din Asia Mică în Europa folosindu-se tocmai de vasele genoveze şi plătind, după unele izvoare, câte un ducat pentru fiecare soldat (J. de Hammer, *op. cit.*, II, p. 310; Basile G. Spiridonakis, *Grecs, occidentaux et turcs de 1054 à 1453: quatre siècles d'histoire des relations internationales*, Thessaloniki, 1990, pp. 171-173). Dar, mai mult decât această plată, destul de discutabilă, se pare că Genova a acţionat în favoarea turcilor datorită temerii de a-i vedea pe veneţieni, în cazul unei victorii creştine, ca principali beneficiari, sub aspect politic şi comercial, în zona strâmtorilor şi a Mării Negre, în dauna propriilor sale interese din regiune.

[53] Pe lângă cele spuse la nota 47, Brancovici trebuia să ţină seama şi de faptul că în Serbia alianţa cu Ungaria era nepopulară, datorită tendinţelor expansioniste ale acesteia, teritoriale şi religioase (Emile Haumant, *La formation de la Yougoslavie (IVe - XXe siècles)*, Paris, 1930, p. 80).

această țară și Ungaria, în persoana lui Vladislav I al Ungariei și al III-lea în Polonia[54]. Mai mult, chiar marea nobilime maghiară, care-l îndemnase pe rege să rupă pacea, în momentul în care a trebuit să contribuie la luptă, a preferat să rămână deoparte. Dieta maghiară nu a aprobat expediția din 1444 și astfel regele nu a putut conta pe forțele țării, ci numai pe ale sale proprii și ale principalilor săi sprijinitori[55].

Această situație complexă, care făcea foarte puțin probabilă victoria unei expediții antiotomane în acel moment, a constituit principalul argument pe care l-a folosit Iancu de Hunedoara pentru a-l convinge pe rege să încheie pacea cu turcii, dar el nu a mai reușit să-l convingă să o și respecte.

Vladislav I al Ungariei și al III-lea al Poloniei era un rege tânăr, fără prea multă experiență politică și militară, supus la diferite influențe și presiuni și tentat să dea frâu liber imboldurilor sale cavalerești. După ce a ascultat și aplicat sfaturile înțelepte ale voievodului transilvan, el a început să plece tot mai mult urechea la sfaturile celor care-l îndemnau să rupă pacea și să-i atace pe turci. Printre aceștia un rol important l-au jucat ambasadorul venețian Reguardati și legatul papal, cardinalul Cesarini. Ultimul, pe lângă promisiunile de ajutor și presiunile ideologice permanente, a reușit să realizeze la Viena, la 21 mai 1444, un nou armistițiu cu Frederic III de Habsburg, pe doi ani[56], obținând astfel asigurarea spatelui pentru regele Ungariei dacă acesta ar fi plecat la luptă împotriva turcilor. La rândul său Vladislav I, în ciuda păcii de la Adrianopol și a ratificării de la Seghedin, continua să-și manifeste dorința

---

[54] Polonia a fost net ostilă expediției din 1444, ceea ce se explică datorită unor dificultăți interne și a unor complicații externe, dar mai ales faptului că expediția se organiza sub patronaj papal, cea mai mare parte a nobilimii și a clerului polon, în frunte cu cardinalul de Cracovia, Zbigniew Olesnicki, sprijinind conciliul de la Basel care se opunea papei Eugen IV. În acest sens, o notă a seimului polonez, din 26 august 1444, adresată lui Vladislav I îi cerea să respecte pacea cu turcii și interesele reale ale statului polon (J. Dabrowski, „La Pologne et l'expédition de Varna en 1444", în *Revue des Etudes Slaves*, tome X, Paris, 1930, pp. 57-75; Domenico Caccamo, „Eugenio IV e la crociata di Varna", în *Archivio della Società romana di Storia patria*, terza serie, vol. X, annata LXXIX, fasc. I-IV, Roma, 1956, p. 73). De fapt această atitudine a factorilor politici poloni prefigura deja reorientarea intereselor regatului din zona Mării Negre în cea a Mării Baltice, realizată peste un deceniu de Cazimir IV (1445-1492), reorientare care presupunea relații pașnice cu Imperiul otoman. Un rol, destul de important, în această reorientare l-a jucat, indiscutabil, și catastrofa de la Varna (Jan Dabrowski, „Il Mar Nero nei rapporti fra Polonia e Italia nel medioevo", în vol. *La Pologne au VIe Congres des sciences historiques - Oslo 1928*, Warszawa-Lwow, 1930, pp. 47-52).

[55] J. Dabrowski, „La Pologne et l'expédition de Varna...", p. 67.

[56] D. Caccamo, *art. cit.*, pp. 74-75.

de a lupta[57], iar la 4 august 1444 lansa un manifest în care îşi exprima hotărârea de a porni în acelaşi an contra turcilor, manifest semnat şi de Iancu de Hunedoara[58], care nu concepea să-şi părăsească regele prin încălcarea obligaţiilor sale feudale.

Această atitudine oscilantă a lui Vladislav I, mai ales în condiţiile în care informaţiile circulau cu dificultate, a făcut ca şi Veneţia, interesată de o eventuală campanie antiotomană, să adopte o atitudine de expectativă, de aşteptare a derulării evenimentelor. La 9 septembrie, Senatul a trimis instrucţiuni comandantului flotei veneţiene, Aloisio Loredano, în care-i cerea să se informeze asupra mişcărilor armatei cruciate şi, dacă aceasta ar înainta în Balcani, să-i sprijine acţiunea. În caz contrar, dacă pacea dintre Ungaria şi Imperiul otoman se va menţine, Republica nu avea de gând să ducă singură războiul, iar el trebuia să trimită sultanului un sol, asigurându-l de intenţiile paşnice ale dogelui şi Senatului şi aruncând întreaga răspundere a iniţiativei războiului asupra papei. Trebuia să ceară, de asemenea, întărirea tratatului de pace anterior, după care să se întoarcă cu flota la Veneţia[59]. Evident că primind aceste instrucţiuni, Loredano a ezitat să adopte măsuri concrete. Abia la 9 noiembrie, deci numai cu o singură zi înainte de dezastru, el a primit ştirea că trupele cruciate au trecut Dunărea şi că trebuie să ia hotărârile care se impun[60]. Era însă prea târziu pentru o măsură cât de cât eficientă care să împiedice înfrângerea creştinilor şi, totodată, anularea ultimei tentative serioase, cu sorţi de izbândă, de a-i scoate pe turci din Europa. Dar chiar şi fără această lipsă de coordonare, numărul mic al galerelor creştine, rezultat al unui optimism exagerat, nu ar fi reuşit, probabil, să blocheze Strâmtorile, mai ales în condiţiile în care trecerea oastei lui Murad II era asigurată de adevăraţi maeştri ai navigaţiei, de genovezi.

Dar, cu toată înfrângerea de la Varna şi cu toate oscilaţiile care i-au marcat atitudinea, Veneţia s-a angajat totuşi în luptă cu turcii şi, deşi aportul ei a fost destul de redus, a fost totuşi nevoie de încheierea unui

---

[57] A se vedea în acest sens scrisorile sale, din 2 iulie, adresată florentinilor, şi din 24 iulie, adresată regelui Bosniei (N. Iorga, *Notes et extraits*, II, Paris, 1899, pp. 404 şi 407; D. Caccamo, *art. cit.*, p. 78).

[58] G. Fejer, *op. cit.*, pp. 58-62; *Fontes rerum polonicarum...*, ed. A. C. Cieszkowski, nr. XXXII; N. Iorga, *Notes et extraits*, II, p. 182 şi urm.; *I libri commemoriali della Reppublica di Venezia. Regesti*, tomo IV, în *Monumenti storici della r. deputazione veveta di storia patria*, serie prima, *Documenti*, vol. IX, Venezia, 1896, pp. 286-288; Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, pp. 694-696.

[59] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 118-119, nr. 2668; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 102.

[60] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 119, nr. 2671.

nou tratat de pace între ea şi Imperiul otoman, în 1446, care să reaşeze lucrurile în situaţia anterioară anului 1444[61].

În schimb, Alfons V de Aragon şi Neapole a simţit, probabil, o mare uşurare atunci când Veneţia, refuzând să accepte salvconductul pe care papa îl dăduse flotei aragonezo-napolitane de a-i străbate apele, i-a oferit pretextul cel mai nimerit pentru a-şi scuza inactivitatea în faţa lui Vladislav I[62]. Dar refuzând de fapt să trimită ajutoarele promise, Alfons V nu înţelegea să renunţe şi la pretenţiile teritoriale, cu atât mai mult cu cât era convins că presiunile papalităţii, înflăcărarea cavalerească şi, în acelaşi timp, nechibzuinţa tânărului rege al Ungariei îl vor face pe acesta să rupă pacea abia încheiată cu turcii şi îl vor determina şi pe Iancu de Hunedoara să participe, în ciuda obiecţiilor sale întemeiate, la cruciadă.

Această convingere i-a fost întărită şi de informaţiile primite din partea lui Ciriaco d'Ancona care se afla, în toamna lui 1444, în capitala Imperiului bizantin. La Constantinopol, Ciriaco a putut să vadă scrisorile pe care Cesarini, Vladislav I şi Vlad Dracul le-au trimis împăratului Ioan VIII (1425-1448), scrisori prin care-l anunţau despre hotărârea lor de a începe cruciada, şi a reuşit să trimită copii după ele regelui aragonez, însoţite de o scrisoare a sa în care-i cerea să se alăture forţelor creştine[63]. Iancu, deşi considera declanşarea unei astfel de campanii prematură şi sortită eşecului, nu putea să-l lase singur pe rege atât din motive care ţineau de onoarea sa de cavaler, cât şi datorită faptului că acesta era principalul lui sprijinitor politic, iar el însuşi luptase mult pentru a realiza uniunea dinastică polono-ungară pe care spera să o îndrepte atât împotriva Imperiului otoman, cât şi împotriva pretenţiilor Habsburgilor la tronul ungar.

Alfons V, departe de a urma îndemnul lui Ciriaco d'Ancona, nu a ezitat totuşi, să-i scrie lui Vladislav I, înainte de plecarea sa în campanie, arătându-i că are anumite drepturi ereditare asupra teritoriilor ce urmau a fi cucerite, mai exact asupra principatelor de Atena şi Patras[64], principate care, interesant de remarcat, la acea dată nici măcar nu se aflau sub dominaţie otomană şi, prin urmare, nu puteau deveni obiective ale unei

---

[61] *Diplomatarium veneto-levantinum sive acta et diplomata res venetas graecas atque Levantis illustrantia*, pars II *(1351-1454)*, Veneţia, 1899, pp. 366-368.

[62] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 138, 151-152; Fr. Pall, *Le condizioni...*, p. 452.

[63] Fr. Pall, „Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi", Vălenii de Munte, 1938, extras din *Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique*, tome XX, Bucarest, 1938, p. 37.

[64] Albert de Berzeviczy, *Rapporti storici fra Napoli e l'Ungheria nell'epoca degli Aragonesi (1442-1501)*, Napoli, 1928, pp. 5-6.

cruciade. În acelaşi sens, Alfons V scria, la 27 noiembrie 1444, şi lui Constantin Paleologul Dragases, despotul de Mistra, care reuşise să obţină mai multe victorii împotriva turcilor[65], arătându-i care sunt drepturile sale la succesiunea Atenei şi cerându-i, totodată, să predea Atena, dacă o va cuceri, trimisului său, marchizul Giovanni de Gerace[66]. Aceste scrisori ale regelui aragonez ne dezvăluie, cu toată claritatea, care erau adevăratele intenţii ale politicii sale balcanice şi cât de departe de el se afla idealul de cruciadă.

Dezastrul de la Varna (10 noiembrie 1444) a dat o puternică lovitură luptei pentru libertate dusă de popoarele din sud-estul Europei, dar şi politicii expansioniste a lui Alfons V. Timp de câţiva ani, până în 1447, acesta nu a mai acordat, practic, nici un fel de atenţie Peninsulei Balcanice, cu toate că Iancu de Hunedoara, sprijinit de domnul Ţării Româneşti - Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447), şi de o flotă burgundo-papală condusă de Walerand de Wavrin şi de cardinalul veneţian Francesco Condulmer, a încercat, în 1445, este adevărat că fără succes, să reia ofensiva antiotomană prin cucerirea anumitor poziţii fortificate de-a lungul Dunării[67].

De fapt, campania din 1445 a fost o expresie a dorinţei de a continua lupta antiotomană manifestată de papă şi de ducele Burgundiei, dorinţă la care au răspuns Vlad Dracul şi Iancu de Hunedoara, care sperau să poată pună stăpânire pe poziţii importante la Dunărea de Jos[68]. În ciuda câtorva succese, destul de însemnate, cum ar fi cucerirea Turtucaiei şi a Giurgiului, campania nu şi-a atins însă scopurile propuse, pe de o parte datorită faptului că flota era puţin numeroasă, iar pe de altă parte datorită faptului că intervenţia lui Iancu a fost destul de tardivă şi cu forţe insuficiente. Adevărul este că voievodul transilvan, în condiţiile dispariţiei de pe scena politică a regelui Vladislav I, era confruntat cu numeroase dificultăţi interne, cu opoziţia marii nobilimi, şi nu putea ca,

---

[65] A. Decei, *op. cit.*, pp. 94-95.

[66] Francesco Cerone, „La politica orientale di Alfonso di Aragona", în *Archivio storico per le province napoletane*, XXVII (1902), pp. 430-431.

[67] Jean de Wavrin, *La campagne des croisés sur le Danube (1445)* (extrait des Anciennes Chroniques d'Angleterre), nouvelle édition par N. Iorga, Paris, 1927; *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, pp. 81-122; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 112-125.

[68] Pentru această expediţie a se vedea T. Nicolau, *op. cit.*, pp. 67-68; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1937, pp. 86-88; idem, *Istoria armatei româneşti*, vol. I, Vălenii de Munte, 1910, pp. 95-96; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 112-125; Paul Cernovodeanu, „Cetatea Giurgiului. Studiu istorico-militar", în *Studii si materiale de muzeografie şi istorie militară*, nr. 2-3, 1969-1970, pp. 80-84; George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Ţările române şi Italia până la 1600*, Bucureşti, 1972, pp. 72-73; Ştefan Andreescu, „Le genti del Mare Mediterraneo e la gente del Danubio alla metà del XV secolo", în *Le genti del Mare Mediterraneo*, vol. I, Napoli, 1981, p. 578.

imediat după înfrângerea de la Varna, să organizeze o nouă expediţie antiotomană eficientă. El trebuia înainte de orice, să-şi consolideze poziţia internă, ceea ce va reuşi în 1446 prin alegerea sa ca guvernator al Ungariei, şi numai apoi să se dedice reluării politicii ofensive antiotomane. Venind, totuşi, în 1445 la Dunăre cu o mică armată, Iancu nu avea, probabil, intenţia de a pătrunde la sud de fluviu, ci numai pe aceea de a-şi manifesta încă o dată dorinţa sa de luptă împotriva turcilor şi de a contribui la capturarea de către creştini a unor puncte strategice importante. Nici ajutoarele externe nu erau sigure şi suficiente, soliile trimise de Iancu la papă şi la ducele Burgundiei, la sfârşitul anului 1445 şi începutul lui 1446[69], s-au întors fără nici un răspuns concret, ci numai cu vorbe goale. Şi pentru aceste puteri expediţia pe Dunăre din 1445 a fost, probabil, o simplă demonstraţie a dorinţei lor de a se lupta cu turcii, dar în nici un caz nu a avut intenţia de a declanşa un conflict pe scară largă, imposibil de susţinut doar cu forţele armate de care dispuneau papa şi ducele Burgundiei.

Această situaţie a fost rapid sesizată de diplomaţia veneţiană, ceea ce a făcut ca galerele Republicii să nu se alăture celor papale şi burgunde în campania de pe Dunăre. La 5 mai 1445, Senatul îi scria lui Loredano, comandantul flotei veneţiene, că este sigur faptul că Iancu nu va reveni în Balcani şi, prin urmare, el trebuia să rămână în Dardanele până când pacea va putea fi încheiată cu turcii, condiţia principală pentru aceasta fiind libertatea comercială în toate statele sultanului[70]. La 11 august i se scria din nou lui Loredano că este puţin probabil ca Iancu să atace masiv în Balcani, dar i se cerea să rămână în Levant şi să observe cu atenţie acţiunile flotei papale şi burgunde[71]. Veneţia era deci conştientă că adevărata luptă cu turcii se încheiase pentru moment şi singurul lucru pe care-l urmărea era acela de a realiza o pace onorabilă cu sultanul, care să nu-i afecteze interesele comerciale. Semnificativ, în acest sens, este şi răspunsul dat de Senat solului bizantin, arhiepiscopul Pahomie, la 25 octombrie. I se arăta că lupta contra turcilor trebuie continuată, dar Veneţia nu va interveni până când nu va şti care este soarta galerelor sale angajate în operaţiunile din strâmtori şi care este nivelul pregătirilor militare ale Ungariei care, în ciuda asigurărilor date de Iancu de Hunedoara, par nesatisfăcătoare[72].

---

[69] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 124-125.
[70] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 124, nr. 2683.
[71] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 202.
[72] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 128, nr. 2702.

Fapt este că această politică reţinută, care în condiţiile dezastrului de la Varna nici nu putea fi alta, a avut succes, Veneţia reuşind, la 25 februarie 1446, să încheie pacea cu sultanul în condiţiile celei din 1430[73].

Abia în 1447 situaţia a devenit din nou favorabilă pentru a se trece la reluarea luptei antiotomane, aceasta ca urmare a schimbărilor importante în poziţia politică a lui Iancu de Hunedoara. Ales guvernator al Ungariei în 1446 datorită unor împrejurări istorice deosebite, dar şi datorită calităţilor sale excepţionale[74], Iancu de Hunedoara a devenit, astfel, una dintre personalităţile cele mai marcante ale vremii şi a căpătat o importanţă sporită în ansamblul relaţiilor politice europene. Meritul lui cel mai mare constă în faptul că, ajuns în această poziţie deosebită, el a înţeles să-şi dedice întreaga activitate intereselor supreme ale poporului său, apărării independenţei şi integrităţii teritoriale a Ungariei şi a ţărilor române şi, implicit, apărării creştinătăţii în întregul ei. În acest sens, obiectivul său principal a fost reluarea ofensivei antiotomane care, în caz de victorie, trebuia să asigure cel puţin, eliminarea presiunii turceşti de la Dunăre, iar pe plan intern trebuia să-i consolideze poziţiile în faţa asalturilor, tot mai insistente şi mai periculoase, ale marii nobilimi, care se simţea ameninţată de politica sa centralizatoare.

Încă din toamna lui 1446, Iancu a început importante preparative cu scopul de a realiza un larg front de acţiune antiotomană care, în concepţia sa, trebuia să înglobeze regiunile dunărene şi balcanice, dar trebuia să capete şi sprijinul puterilor apusene[75]. Primii cărora li s-a adresat în acest sens au fost veneţienii. La 18 octombrie 1446, Iancu îi scria dogelui Francesco Foscari pentru a-l informa despre pregătirile sale antiotomane şi pentru a-l avertiza asupra celor care luptă împotriva cauzei creştine[76]. Răspunsurile veneţiene, formulate la 3 şi 4 ianuarie 1447, anunţau că Murad II a cucerit Hexamilionul şi a intrat în Moreea, că a ocupat Patras

---

[73] *Diplomatarium veneto-levantinum*, II, pp. 366-368; S. Romanin, *op. cit.*, IV, pp. 239-241; F. Thiriet, *La Romanie...*, p. 379; Denis A. Zakythinos, „L'attitude de Venise face au décline et à la chute de Constantinople", în vol. *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI). Aspetti e problemi*, vol. I, Firenze, 1977, pp. 72-73.

[74] Pe lângă calităţile sale militare, politice şi diplomatice, Iancu de Hunedoara avea şi avantajul de a fi unul dintre cei mai bogaţi nobili din regatul Ungariei. Dacă în 1440 moşiile sale aveau o întindere de aproximativ 500 000 de iugăre, în 1446 suprafaţa lor totală atingea câteva milioane de iugăre (C. Mureşan, *op. cit.*, p. 127). Veniturile acestor moşii au constituit una din bazele guvernării sale interne si ale luptei antiotomane.

[75] Fr. Pall, „Skanderbeg et Ianco de Hunedoara (Jean Hunyadi)", în *Studia Albanica*, nr. 1, 1968, p. 107.

[76] Johannis de Zredna, *Epistolae*, în Joannis Georgii Schwandtneri, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. II, Viena, 1746, pp. 39-40; N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 220-221.

şi Clarentza, de unde a luat 60 000 de prizonieri şi că Senatul este convins că guvernatorul va afla cu durere aceste veşti[77]. Era deci anunţul unor înfrângeri ale creştinilor şi nicidecum adoptarea unei atitudini ferme, de sprijinire a lui Iancu în planurile sale, Veneţia, care abia încheiase pace cu turcii în condiţii favorabile pentru ea, nu dorea să o rupă aşa devreme şi să-şi pericliteze din nou interesele comerciale. Această poziţie rezultă foarte clar din răspunsul pe care Senatul l-a dat, la 25 octombrie 1446, solului papal Giovanni di Reate, care venise să ceară galere pentru lupta cu turcii. I s-a arătat că Veneţia a făcut destul pentru cauza cruciadei; denunţarea păcii cu sultanul va costa însă foarte mult Republica şi Romania şi că, deşi ea doreşte să lupte pentru cauza creştină, antecedentele nu sunt deloc încurajatoare[78]. De fapt, Veneţia, la fel ca şi alte puteri apusene, prefera să arunce vina pe alţii pentru a-şi scuza inactivitatea care avea în vedere doar apărarea propriilor sale interese.

În ciuda acestei atitudini a puterii creştine care avea flota cea mai importantă din Mediterana, Iancu de Hunedoara nu numai că nu a renunţat la planurile sale, dar în primăvara lui 1447 a declanşat o vastă activitate diplomatică. Acum el adresează scrisori în care solicită sprijin în lupta antiotomană ducelui Filip III de Burgundia, regelui Franţei, Carol VII (1422-1461), trimite pe comitele Voulch (Vulchus) în solie la Roma şi Veneţia, pe banul Croaţiei, Franko de Talovac, la Raguza[79]. Reuşeşte, de asemenea, să obţină medierea papei Nicolae V în conflictul său cu Frederic III, mediere care va duce la încheierea armistiţiului de la 1 iunie 1447, realizat ca urmare a intervenţiei legatului apostolic, cardinalul spaniol Juan de Carvajal[80].

În ceea ce priveşte solia comitelui Voulch (Vulchus), Senatul veneţian a răspuns, la 1 mai 1447, că nu-l poate ajuta pe Iancu de Hunedoara împotriva turcilor, deoarece Republica se află prinsă într-un război în Lombardia, împotriva lui Francesco Sforza, şi numai încheierea acestui război, puţin previzibilă în acel moment, îi va putea elibera forţele

---

[77] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 221.

[78] *Ibidem*, p. 208; F. Thiriet, *Régestes...*, III, pp. 135-136, nr. 2734.

[79] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 146.

[80] *Ibidem*, p. 137; P. Lukcsics, *Diplomata pontificum sec. XV*, tom II, Budapest, 1938, p. 247; Lino Gomez Canedo, *Un español al servicio de la Santa Sede. Don Juan de Carvajal cardenal de Sant'Angelo, legado en Alemania y Hungria (1399 ? - 1469)*, Madrid, 1947, p. 127. Armistiţiul cu Frederic III a fost dublat de pacea de la Rimaszombar, din 21 iulie 1447, încheiată cu Jan Jiskra, prin care Slovacia era lăsată în stăpânirea acestuia pentru încă trei ani (C. Mureşan, *op. cit.*, p. 137).

necesare[81]. De asemenea, era amintit, tot ca o scuză, faptul că papa continua să fie dator Veneției, pentru flota armată în 1444[82].

Dacă aceasta era poziția Veneției în acel moment, poziție rămasă neschimbată până în preajma căderii Constantinopolului, alta a fost însă atitudinea adoptată, cel puțin teoretic, de Alfons V de Aragon şi Neapole. Bineînțeles că în efervescența politică şi diplomatică declanşată de dorința lui Iancu de a pune pe picioare o nouă expediție antiotomană, Alfons V nu a fost uitat, guvernatorul Ungariei ştiindu-l interesat de lupta antiotomană. În acest sens, el l-a trimis în solie la regele aragonezo-napolitan pe Ştefan de Frangepani, comite de Segna, care avea împuterniciri speciale în vederea încheierii unui tratat de colaborare.

Inițiativa lui Iancu de Hunedoara a fost primită cu interes de Alfons V, deoarece acesta, în ciuda complicării situației politice şi militare din Italia generată de luptele pentru Milano, hotărâse reluarea politicii sale balcanice şi primise, în acest sens, soliile despotului Serbiei, Gheorghe Brancovici[83], şi ale conducătorului luptei albaneze, Gheorghe Kastriotul Skanderbeg[84]. Propunerile avansate de Iancu de Hunedoara dovedeau, pe de o parte, hotărârea fermă de a relua lupta ofensivă antiotomană, iar pe de altă parte, nevoia sa acută de a primi ajutor din partea celorlalte puteri creştine. Aceste considerente l-au făcut să le formuleze de o manieră foarte măgulitoare pentru orgoliul regelui aragonez, ceea ce a dus la acceptarea lor şi la încheierea tratatului de la Casoli, din 6 noiembrie 1447[85].

Tratatul cuprinde două părți principale şi anume, o primă parte în care sunt incluse propunerile formulate de Iancu de Hunedoara şi angajamentele pe care şi le asumă față de Alfons V în cazul acceptării lor, şi o a doua parte, care conține acordul regelui aragonez, întărit de semnătura şi de pecetea secretă.

În prima parte, Iancu îi cere lui Alfons V să-l sprijine în lupta antiotomană cu 16 000 de soladați, dar nu trimițându-i direct, ci trimițând

---

[81] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 221; F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 137, nr. 2742; idem, *La Romanie*..., p. 379.

[82] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 229; L. Elekes, *op. cit.*, p. 360.

[83] N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 184.

[84] C. Marinescu, „Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg", în *Mélanges de l'Ecole roumaine en France*, Paris, 1923, pp. 25-26.

[85] „Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus", în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, XXXV, ed. L. Thallóczy, S. Barabás, Budapest, 1910, doc. CCCXLIV, pp. 350-353. A se vedea şi Vilmos Fraknoi, „Hunyadi Janos és Aragoniai V Alfonz" (Iancu de Hunedoara şi Alfons V de Aragon), în *Katholikus Szemle*, 1911, pp. 229-242.

banii necesari pentru angajarea lor, adică 100 000 de florini de aur. La rândul său îi promite că va angaja pe propria cheltuială, alţi 16 000 de soldaţi şi că va obţine din Ţara Românească, gratuit, încă 10 000 de oameni[86], deci, în total o armată de 42 000 de oameni cu care, nu avea nici o îndoială, îi va putea zdrobi pe turci şi-i va alunga din Europa[87].

După această introducere, care ne arată foarte concret ce spera să obţină marele comandant de oşti din partea regelui aragonez, urmează promisiunile pe care le face acestuia pentru a-l determina să treacă la acţiune. Astfel, el îi arată că, dacă îl va ajuta să-i învingă pe turci, va dobândi, în primul rând, răsplata cerească, recunoştinţa oamenilor şi o glorie nepieritoare, iar în al doilea rând, va avea posibilitatea să intre în posesia regatului Ungariei, a regatului grecilor şi a altor teritorii din această zonă[88], ceea ce constituia pentru Alfons V o recompensă mult mai lumească şi mai pe înţelesul său. De fapt, Iancu de Hunedoara îi sugera posibilitatea unei dominaţii asupra întregului sud-est al Europei, ceea ce venea exact în întâmpinarea tendinţelor expansioniste şi satisfăcea veleităţile imperiale ale regelui aragonez.

Pentru a fi şi mai credibil, Iancu de Hunedoara îşi asumă câteva obligaţii foarte concrete şi anume: să cheltuiască integral banii primiţi din partea lui Alfons V pentru recrutarea de soldaţi şi să vegheze ca principii şi baronii regatului maghiar să jure fidelitate şi ascultare suveranului aragonez, să vină personal cu o armată între 3000-6000 de luptători în întâmpinarea sa, pentru a-l conduce în siguranţă în regat, să-i pună la dispoziţie, lui sau celui pe care-l va trimite în numele său, orice oraş sau cetate din regat sau din Transilvania (interesantă această distincţie care apare în tratat între regatul Ungariei şi voievodatul Transilvaniei), să-i înapoieze banii primiţi şi chiar mai mulţi, din teritoriile şi oraşele eliberate de la turci şi, în fine, să trimită ca ostatec la curtea napolitană pe primul său născut Ladislau, drept chezăşie a bunei sale credinţe[89]. Pentru toate aceste angajamente, Iancu îi mai cerea lui Alfons V să-l susţină în lupta sa până la capăt şi fără ezitare, iar ajutoarele să i le trimită astfel încât, în luna iulie a anului următor (1448) oastea să fie pregătită pentru a-i ataca pe turci[90].

---

[86] În legătură cu semnificaţia acestei prevederi pentru relaţiile lui Iancu de Hunedoara cu Ţara Românească, a se vedea Fr. Pall, *Intervenţia lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească şi Moldova în anii 1447-1448*, pp. 1054-1055.

[87] *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCXLIV, p. 350.

[88] *Ibidem*, p. 351.

[89] *Ibidem*, pp. 351-352.

[90] *Ibidem*, p. 352.

Ultima parte a tratatului cuprinde acordul regelui aragonez la propunerile lui Iancu de Hunedoara şi promisiunea sa de a trimite cei 100 000 de florini, plătiţi în două tranşe, una la 24 aprilie 1448, după venirea lui Ladislau ca ostatec la curtea sa, şi a doua în luna iunie a aceluiaşi an[91].

A doua zi, 7 noiembrie 1447, tratatul a fost întărit tot la Casoli, de un act notarial instrumentat de Arnaldo Fonolleda, în care Alfons V precizează că va plăti cea de-a doua tranşă de 50 000 de florini după ce baronii şi principii regatului Ungariei îi vor jura fidelitate şi supunere lui în persoană sau fiului său Ferdinand, iar comitelui de Segna i se cere să predea aceste acte lui Iancu de Hunedoara abia după ce acesta se va obliga să-i facă pe nobilii amintiţi să jure credinţă regelui sau fiului său[92]. Observăm, prin urmare, exprimate foarte clar, care erau adevăratele intenţii ale lui Alfons V şi care era unicul mobil ce-l putea determina să acţioneze împotriva turcilor, iar, pe de altă parte, înţelegem de ce Iancu a fost obligat să-i promită atât de mult, inclusiv coroana maghiară şi cea a împăraţilor bizantini. El era convins că ambiţia şi vanitatea regelui aragonez, incitate de aceste promisiuni, îl vor putea face să acţioneze, măcar şi limitat, împotriva turcilor, dar, în schimb, niciodată puterile sale nu-i vor permite să revendice în mod serios vreuna din aceste coroane.

Alfons V, chiar dacă nu era dispus să acorde nici un fel de ajutor împotriva turcilor, a luat, totuşi, în serios promisiunea cu privire la coroana Ungariei şi, pentru a-şi pregăti terenul în acest sens, a reţinut pe lângă sine, aproape un an, pe comitele de Segna, a adresat scrisori, la 11 decembrie 1447, principalilor nobili ai regatului, printre care Dionisie Szécsi, arhiepiscop de Strigoniu, lui Nicolae Ujlaki şi lui Ladislau Garai[93], iar la 22 februarie 1448 s-a adresat nobilimii maghiare în ansamblul ei[94]. Bineînţeles, efectul a fost foarte mic, dacă nu chiar nul.

Între timp, Iancu de Hunedoara se pregătea intens în vederea expediţie sale antiotomane şi răspunsul din partea lui Alfons V întârzia să sosească. Abia în aprilie 1448 solul aragonez Bernardo Lopez (Bernat Lopiç) a ajuns la Buda[95], aducând cu sine trei cai în dar şi o scrisoare în care stăpânul său dădea oarecare speranţe că ar fi dispus să încheie o

---

[91] *Ibidem*, p. 353.

[92] *Ibidem*, doc. CCCXLV, pp. 354-356.

[93] *Ibidem*, doc. CCCXLVIII, pp. 357-358.

[94] *Ibidem*, doc. CCCXLIX, pp. 358-359.

[95] Plecase din Neapole la 18 octombrie 1447 şi trecuse şi prin Albania şi Bosnia, ceea ce explică întârzierea (N. Iorga, *Notes et extraits*, II, p. 45).

alianță împotriva turcilor[96]. Dar acest răspuns i s-a părut cu totul insuficient lui Iancu, ceea ce l-a făcut ca, la 28 mai, să-i scrie din nou lui Alfons V și să-i arate că lupta împotriva turcilor are nevoie mai degrabă de perseverență decât de elan, solicitându-i nu vorbe frumoase, ci un ajutor concret[97]. La puțin timp însă după expedierea acestei scrisori, comitele de Segna, Ștefan de Frangepani, a revenit din prelungita sa solie aducând cu sine tratatul pe care-l încheiase cu Alfons V la 6 noiembrie 1447, ceea ce l-a făcut pe Iancu să-i scrie din nou acestuia, la 24 iunie, pentru a-i spune că acceptă tratatul, că se pregătește intens în vederea campaniei și că, peste puțin timp, îi va trimite planul său de acțiune[98].

Din păcate însă, toate promisiunile lui Alfons V au rămas doar vorbe goale, forțele sale, și așa destul de limitate, fiind angajate total în războiul care cuprinsese din nou Italia, în urma morții ducelui Milanului, Filippo Maria Visconti (1447)[99], iar flota aragoneză, care era, poate, principalul element de sprijin pe care conta Iancu de Hunedoara din această direcție [100], a fost, practic, distrusă de venețieni în luptele navale de la Messina și Siracuza, pe coastele Siciliei[101].

În această situație, cu toate că Alfons V îi mai scria încă lui Iancu, la 3 septembrie 1448, promițându-i ajutor și încurajându-l în lupta sa împotriva dușmanilor creștinătății[102], iar unii istorici consideră, nejustificat credem noi, că el a trimis chiar 50 000 de florini[103], tratatul din 6 noiembrie 1447 devenise nul și inoperant.

În ceea ce privește Veneția, deși în 1446 și 1447 Iancu de Hunedoara nu reușise să obțină nimic din partea ei, pregătind campania antiotomană din 1448 el nu putea totuși să omită din planurile sale stabilirea unor contacte diplomatice cu aceasta, în speranța că va putea, în

---

[96] T. Popa, *Iancu Corvin de Hunedoara*, Hunedoara, 1928, p. 113; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 147; M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, p. 126.

[97] J. de Zredna, *op. cit.*, pp. 45-46; Georgius Pray, *Annales Regum Hungariae*, pars III, Vindobonae, 1766, pp. 62-63; G. Fejér, *op. cit.*, pp. 108-109; *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLIV, pp. 361-362.

[98] J. de Zredna, *op. cit.*, pp. 47-48; G. Fejér, *op. cit.*, pp. 114-115; *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLIV, pp. 361-362.

[99] Nino Valeri, *L'Italia nell'età dei principati dal 1343 al 1516*, în *Storia d'Italia*, vol. V, Verona, 1949, pp. 489-509; *Storia d'Italia*, coordinata da Nino Valeri, vol.I, Torino, 1959, pp. 715-722.

[100] M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, p. 126.

[101] C. Mureșan, *op. cit.*, p. 148.

[102] *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLVI, pp. 362-363.

[103] Balint Homan, Gyula Szekfü, *Magyar tőrténet*, vol. III, f.a., Budapest, p. 295.

cele din urmă, să capete un ajutor oarecare. În acest sens, la începutul anului 1448, el îl trimite pe Nicolae Laszocki, diacon de Cracovia, într-o misiune la Roma şi Veneţia. Ajuns în cetatea lagunelor el a arătat Senatului că papa Nicolae V a promis să trimită un contingent de 4 000 de călăreţi, la fel şi regele aragonez, dar răspunsul primit a fost foarte puţin satisfăcător. Senatorii au arătat, la 7 martie, că Veneţia este gata să-l ajute pe Iancu de Hunedoara, dar nu va putea face acest lucru din cauza războiului pe care-l poartă împotriva lui Francesco Sforza şi Alfons V [104]. La sfârşitul lui mai, Laszocki s-a reîntors la Iancu cu scrisori de la papă[105] şi cu răspunsul, puţin încurajator, al Senatului veneţian, dar şi cu complimentele şi laudele dogelui Francesco Foscari[106].

În aceste condiţii, când era deja pregătit pentru a trece la ofensivă împotriva otomanilor, Iancu nu avea deci nici un sprijin din partea statelor italiene sau a altor puteri apusene, trebuind să se limiteze doar la propriile sale forţe şi la ajutoarele venite din Ţara Românească şi Moldova. Nici promisiunea papei nu fusese îndeplinită, la fel ca şi cele ale lui Alfons V, iar Veneţia nu făcuse nici un fel de promisiuni. Franţa şi Burgundia erau cufundate în propriile probleme politice şi militare, legate de sfârşitul războiului de o sută de ani cu Anglia, Imperiul romano-german era prea divizat pentru a putea face ceva, cel mai bun lucru fiind respectarea armistiţiului cu Ungaria de către Frederic III. Chiar aliaţi potenţiali ai lui Iancu de Hunedoara, cum ar fi despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, l-au părăsit şi au adoptat o atitudine de neutralitate. Cât priveşte pe împăratul din Constantinopol, acesta era incapabil de orice acţiune şi nu spera altceva decât să nu fie atacat de turci.

Dar guvernatorul era hotărât să atace şi a trecut la acţiune. El reuşise totuşi să obţină anterior anumite succese destul de importante, printre care se număra încheierea unui tratat de colaborare cu Skanderbeg[107], înlăturarea lui Vlad Dracul şi înlocuirea lui în scaunul de

---

104 N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 229; F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 143, nr. 2766; Matei Cazacu, P. Ş. Nasturel, „Une démonstration navale des turcs devant Constantinople et la bataille de Kilia (1448)", extras din *Journal des savants*, juillet-septembre 1979, p. 203.

105 J. de Zredna, *op. cit.*, pp. 49-50; G. Fejér, *op. cit.*, pp. 109-111; N. Iorga, „Du nouveau sur la campagne turque de Jean Hunyadi en 1448", în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, III, no. 1-3, 1926, p. 23.

106 J. de Zredna, *op. cit.*, pp. 50-54; N. Iorga, *Du nouveau sur la campagne...*, p. 23.

107 Fr. Pall, „Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg", în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, X, no. 4-6, 1933, p. 128; idem, „Skanderbeg et Ianco de Hunedoara (Jean Hunyadi)", pp. 107-108; M. P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane...*, p. 39.

domnie al Țării Româneşti cu Vladislav II[108], intrarea în posesia Chiliei, cedată de domnul Moldovei, Petru II (1447; 1448-1449)[109].

Intrarea în posesia Chiliei, în iunie sau iulie 1448, a readus în prim plan vechea rivalitate ungaro-polonă pentru influență în Moldova, pentru dominarea căilor comerciale ale acestei țări, una din cele mai importante trecând tocmai prin acest oraş. Imediat, chiar în iulie, regele polon Cazimir IV (1445-1492) îi scria lui Iancu, afirmându-şi calitatea de suzeran al Moldovei şi declarând că va pune rânduială în rivalitatea pentru tronul acestei țări[110]. La 1 august, Iancu de Hunedoara aflând că regele Cazimir IV se apropie cu oastea de granițele Moldovei, îi scrie din Mediaş, rugându-l să nu tulbure domnia lui Petru înainte ca el să se fi întors din expediția contra turcilor[111]. Dar la 20 august 1448, Cazimir IV declară, din Camenița, că ia sub protecția sa Moldova şi pe domnul ei Petru, făgăduind să-l apere împotriva oricărui duşman. La 22 august, Petru II aprobă actul omagial de la Hotin[112], astfel încât legăturile cu Iancu de Hunedoara erau, practic, anulate, iar domnul Moldovei se obliga printre altele, să redobândească Chilia[113], ceea ce evident că nu va reuşi să facă. Dar formula folosită de Petru II, prin care se angaja să recupereze orice teritoriu înstrăinat Moldovei, va reapare şi în alte tratate omagiale, printre care cele ale lui Petru Aron[114] şi Ştefan cel Mare[115].

Amenințat de o posibilă intervenție polonă în Moldova, lipsit de sprijinul total şi necondiționat al marii nobilimi maghiare, pentru care o înfrângere în campania antiotomană ar fi avut efecte mai bune chiar decât o victorie, deoarece ar fi slăbit puterea lui Iancu şi, implicit, autoritatea puterii centrale, guvernatorul nu a ezitat să mai facă o ultimă încercare de a obține ceva ajutoare din Apus. De la Cuvin, de lângă Dunăre, el a trimis, la 12 septembrie, tot pe diaconul Nicolae Laszocki, la Roma[116] şi Veneția. În scrisoarea adresată dogelui, Iancu face încă un apel la ajutor

---

[108] C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 139-143.
[109] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetății Albe*, Bucureşti, 1899, pp. 102-103.
[110] *Monumenta medii aevi historica res geste Polonie illustrantia*, XIV, 3, Cracoviae, 1894, pp. 33-34.
[111] *Ibidem*, II, 2, 1876, pp. 40-41.
[112] Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, 1932, pp. 733-737.
[113] P. P. Panaitescu, „Legăturile moldo-polone în secolul XV şi problema Chiliei", în *Romanoslavica*, III, 1958, pp. 105 şi 113.
[114] M. Costăchescu, *op. cit.*, II, pp. 780, 784.
[115] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, Bucureşti, 1913, pp. 284 şi 287.
[116] G. Fejér, *op. cit.*, pp. 117-119.

pentru lupta antiotomană[117], dar din nou nu va obţine nimic. În răspunsul dat de Senat, la 3 noiembrie, se arăta că Veneţia nu-l va putea ajuta pe Iancu de Hunedoara împotriva turcilor atâta timp cât durează războiul din Italia[118]. Inutil să mai adăugăm că între timp Iancu fusese înfrânt de sultan în crâncena bătălie de la Kossovopolje (18-20 octombrie 1448) şi că Republica, chiar dacă ar fi dorit să-l ajute, nu o mai putea face de o manieră eficientă. Tot ceea ce primise Iancu de Hunedoara de la potenţialii săi aliaţi creştini din Europa pentru această expediţie fuseseră doar încurajări, dintre care nu putem omite scrisoarea, plină de laude, a umanistului Poggio Bracciolini, trimisă din Roma, la 4 aprilie 1448[119], precum şi prezenţa lângă el, pe câmpul de luptă, unde se pare că şi-a găsit şi sfârşitul, a legatului papal Cristoforo Geratone[120].

În condiţiile în care Veneţia ar fi fost aliatul cel mai preţios pentru Iancu de Hunedoara, datorită flotei sale, cea mai puternică din Mediterana, care putea ameninţa grav liniile maritime otomane, putea tăia strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi despica, astfel, în două Imperiul otoman, interesant de subliniat ni se par a fi cauzele atitudinii constant refractare a acesteia faţă de reluarea ofensivei antiotomane în anii 1446-1448. Le vom enumera doar, fără a insista asupra fiecăreia în parte.

În primul rând, este vorba de războiul care cuprinsese principalele state italiene, aflate în dispută pentru stăpânirea ducatului de Milano, motiv invocat, după cum am văzut, în toate răspunsurile date de Senat solilor lui Iancu. În al doilea rând, Veneţia încheiase, în februarie 1446, un tratat cu Poarta în condiţii avantajoase şi nu avea deloc intenţia de a-l rupe. În al treila rând, Veneţia se afla în război cu Skanderbeg şi era gata să apeleze la ajutorul turcilor pentru a-şi apăra poziţiile şi interesele comerciale din Albania[121]. În al patrulea rând, Veneţia se temea că o eventuală victorie

---

[117] J. de Zredna, *op. cit.*, pp. 55-56; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 155.
[118] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 232-233; F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 147, nr. 2787.
[119] *Spicilegium romanum*, ed. Angelo Mai, tomus X, Akademische Druck, Graz, 1974, pp. 247-249. Pentru relaţiile dintre Iancu de Hunedoara şi Poggio Bracciolini a se vedea şi Cs. Csapodi, „Hunyadi Janos és Poggio Bracciolini (Iancu de Hunedoara şi Poggio Bracciolini)", în *Filologiai Kozlony*, 11, 1965, nr. 1-2; Eugen Denize, Antal Lukacs, „Relaţiile lui Iancu de Hunedoara cu Poggio Bracciolini", în *Românii în istoria universală*, III, 1, coordonatori, I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iaşi, 1988, pp. 145-156.
[120] N. Iorga, *De nouveau sur la campagne turque de Jean Hunyadi en 1448*, p. 16; L. Kis, „À rigomezei hadjarat" (Campania militară de la Câmpia Mierlei), în *Hadtörténelmi közlémenyek*, Budapesta, 8, nr. 4, 1895, p. 474; Adrian A. Rusu, „Iancu de Hunedoara şi Cristoforo Garatone", în *Românii în istoria universală*, II, 1, Iaşi, 1987, p. 221.
[121] La 27 iunie 1448, Senatul dădea următoarele instrucţiuni lui Andrea Venier, trimisul său în Albania: dacă va obţine o intervenţie otomană împotriva lui Skanderbeg poate promite şi concursul forţelor veneţiene, iar dacă nu, va continua negocierile cu acesta, promiţându-i o pensie

decisivă împotriva turcilor ar putea provoca renaşterea statelor balcanice care i-ar ameninţa poziţiile şi privilegiile comerciale. În fine, în ultimul rând, dar nu şi cel mai puţin important, Veneţia se temea de politica lui Iancu de Hunedoara (alianţa cu Alfons V şi Skanderbeg, intrarea în stăpânirea Chiliei), crezând, în mod eronat, după opinia noastră, că el ar dori să reia politica expansionistă maghiară în Dalmaţia şi să devieze o parte a comerţului oriental prin Chilia. Considerăm că toţi aceşti factori explică îndeajuns de bine refuzul permanent pe care cetatea lagunelor l-a opus la toate cererile de ajutor venite din partea lui Iancu de Hunedoara. Numai atunci când turcii se vor pregăti în modul cel mai serios să cucerească Constantinopolul şi, deci, să închidă strâmtorile de acces în Marea Neagră, Republica va intra cu adevărat în alarmă, dar va fi prea târziu pentru a mai putea opri evenimentele, iar Iancu de Hunedoara se va afla în imposibilitatea de a mai organiza vreo ofensivă terestră antiotomană.

În condiţiile în care principalii aliaţi italieni, dar şi apuseni, pe care putea miza (Veneţia şi Alfons V) duceau un crâncen război unul împotriva celuilalt, Iancu de Hunedoara s-a aflat, din nou singur în faţa puternicei armate a sultanului pe care însă nu a ezitat să o înfrunte, dar a trebuit să se încline în faţa zdrobitoarei superiorităţi numerice a duşmanilor şi să renunţe în viitor la acţiunile cu caracter ofensiv. Dispărea, astfel, timp de câteva secole, orice posibilitate reală de a-i scoate pe turci din Europa, pentru ţările române, la fel ca şi pentru regatul Ungariei, punându-se tot mai acut problema luptei pentru supravieţuirea în faţa asalturilor unui adversar tenace, superior ca număr şi ca dotare cu armament.

Iancu a fost primul care şi-a dat seama de imposibilitatea reluării luptei ofensive antiotomane[122], mai ales în condiţiile intensificării opoziţiei marii nobilimi şi a reluării ostilităţilor cu Frederic III de

anuală (F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 145, nr. 2779). Pentru razboiul veneto-albanez din 1447 a se vedea si Fr. Pall, *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, p. 129; F. Thiriet, „Quelques reflexions sur la politique vénetiennne a l'égard de Georges Skanderbeg", în *Studia Albanica*, V, 1, 1968, pp. 87-93; Kasem Biçoku, *Quelques aspects des rapports entre Skanderbeg et Venise*, în *ibidem*, V, 1, 1968, pp. 95-102; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 152. Campania lui Iancu, încheiată cu dezastrul de la Kossovopolje, nu a putut beneficia, tocmai din cauza acestui război, de cooperarea eroului albanez, dar, în schimb, a făcut imposibilă o colaborare turco-veneţiană şi a contribuit decisiv la încheierea păcii dintre Skanderbeg şi Veneţia (Sime Ljubić, „Listine o odnosajih imedju juznoga slovenstva i mletačke republike", vol. IX, în *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. XXI, Zagreb, 1890, pp. 282-283;* C. Mureşan, *op. cit.*, p. 152).

[122] După înfrângerea de la Kossovopolje situaţia internă din Ungaria a cunoscut o deteriorare evidentă, care se făcea simţită mai ales în ceea ce privea persoana guvernatorului şi planurile sale politice (Joseph Held, *Hunyadi: Legend and Reality*, Columbia University Press, New York, 1985, p. 135).

Habsburg, cărora le va pune capăt pacea din 22 octombrie 1450[123]. Din această cauză şi pentru a câştiga timpul necesar în vederea refacerii propriilor forțe, el a încheiat, la 20 noiembrie 1451 - 13 aprilie 1452, un armistițiu pe trei ani cu turcii[124]. Adevărul este că acest armistițiu era dorit de ambele părți. Poarta, deşi victorioasă în ultimele confruntări, făcea totuşi concesii importante Ungariei, recunoscând acesteia cosuzeranitatea asupra Serbiei şi Țării Româneşti. Noul sultan, Mehmet II (1451-1481), avea nevoie de linişte la Dunăre pentru a-şi consolida domnia şi pentru a face pregătirile necesare asaltului decisiv asupra Constantinopolului.

Pregătirile militare ale sultanului care începeau să provoace îngrijorare şi la Veneția [125], nu puteau să-l lase indiferent pe Iancu de Hunedoara. Din păcate însă capacitatea sa ofensivă era mult mai scăzută decât în trecut, iar divergențele interne, provocate mai ales de marea nobilime, îl obligau să se limiteze, pe frontul antiotoman, numai la acțiuni strict defensive legate de apărarea Ungariei şi a țărilor române. În ciuda acestei situații, Iancu a încercat, totuşi, să facă ceva pentru a ajuta Bizanțul, sperând că poate acum, amenințată direct în interesele ei, Veneția va pune la dispoziție o flotă cu adevărat combativă şi eficientă, iar celelalte puteri creştine cu interese la Constantinopol nu vor rămâne nici ele pasive.

În toamna lui 1452 au sosit la Constantinopol, pe mare, trimişii lui Iancu[126], care răspundeau, de fapt, la cererea de ajutor formulată de împăratul bizantin[127]. Ei promiteau spirijin, dar cu condiția cedării unui

[123] C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 172-173.

[124] N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1897, pp. 23-27; idem, „Privilegiul lui Mehmed al II-lea pentru Pera (1 iunie 1453)", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. II, t. XXXVI, 1913-1914, pp. 88-91; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 176; T. Gemil. *op. cit.*, p. 129.

[125] Această stare de îngrijorare s-a datorat, printre altele, şi scrisorii de avertisment trimisă de venețienii din Constantinopol, între 17 şi 19 decembrie 1452, în care se arăta că oraşul, fără un ajutor concret, substanțial şi rapid, nu ar fi putut rezista multă vreme în fața atacului otoman. În acelaşi interval ei au scris, în aceiaşi termeni, şi papei Nicolae V şi lui Iancu de Hunedoara (A.Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXVII).

[126] *Ubertini Pasculi Constantiopoleos libri IV*, cartea III, versurile 462-472, ed. A. Elissen, *Analekten der Mittelung neugriechischen Literatur*, III, Leipzig, anexă, p. 51; cf. Gyula Moravcsik, „Ungarische-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzantz", în *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungarica*, II, fasc. 3-4, 1954, p. 355; Fr. Pall, „Byzance à la veille de sa chute et Janco de Hunedoara (Hunyadi)", în *Byzantinoslavica*, Praga, XXX, 1969, p. 119; C. Mureşan, *op. cit.*, p.180.

[127] L. Brehier, *Le monde byzantin*, I, Paris, 1948, pp. 514-515.

port la Marea Neagră, fie a Selimbriei, fie a Mesembriei[128]. După un prim refuz, împăratul a acceptat, în secret, să cedeze Mesembria lui Iancu, acesta urmând să o primească cu titlul de posesiune dependentă, ca şi cum ar fi fost unul dintre supuşii basileului[129]. Dar actul de donaţie nu a ajuns niciodată la Iancu şi acesta şi-a imaginat, probabil, că împăratul a preferat să păstreze Mesembria[130]. Pentru el acest port era necesar deoarece se afla într-o zonă dominată încă de bizantini (până în februarie sau martie 1453) şi aici urmau a fi debarcate trupele trimise în ajutor, care trebuiau să se deplaeze apoi pe uscat până la Constantinopol.

La 16 ianuarie 1453 şi noul rege al Ungariei, Ladislau V Postumul[131], a răspuns la apelul basileului, dar în termeni generali şi fără nici o propunere concretă[132]. Tot la începutul acestui an el, împreună cu Iancu de Hunedoara, devenit comandant suprem al armatelor regatului Ungariei, au scris papei Nicolae V arătând că sunt gata să ia parte la o cruciadă antiotomană[133], dar tot ce a putut face Iancu a fost să trimită o solie, în aprilie 1453 la Mehmet II, solie care-i cerea să ridice asediul Constantinopolului şi îl ameninţa cu ruperea tratatului încheiat în anul anterior[134]. Eşecul acestei încercări a determinat şi intervenţia lui Ladislau V care, în ultimele săptămâni ale asediului capitalei bizantine, a cerut din nou sultanului să încheie o pace cu împăratul, ameninţând că altfel îi va declara război[135], dar din nou nu s-a putut obţine absolut

---

[128] Georgios Sphrantzes, „Memorii 1401-1477", în *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, *Scriptores et acta imperii byzantini saeculorum IV-XV*, ed. Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Şerban Tanaşoca, Tudor Teoteoi, Bucureşti, 1982, p. 441; ; Fr. Pall, *Byzance à la veille de sa chute*, p. 119; C.Mureşan, *op. cit.*, p. 180.

[129] G. Sphrantzes, *op. cit.*, p. 441.

[130] Rodolphe Guilland, „Les appels de Constantin XII Dragases a l'Occident pour sauver Constantinople", în idem, *Etudes byzantines*, Paris, 1959, p. 142; Fr. Pall, *Byzance à la veille de sa chute...*, p. 120.

[131] Ladislau V Postumul (1453-1457) a devenit rege al Ungariei în primele zile ale lui 1453, după ce Iancu de Hunedoara a demisionat din funcţia de guvernator şi a fost numit căpitan suprem al Ungariei. Noul rege a fost încredinţat de Frederic III protecţiei lui Ulrich de Cilli, devenind astfel, un instrument al puterii marilor feudali (C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 178-179).

[132] N. Iorga, *Notes et extraits*, II, p. 512.

[133] *A History of the Crusades*, Kenneth M. Setton general editor, vol. III, *The fourteenth and Fifteenth Centuries*, edited by Harry W. Hazard, The University of Wisconsin Press, 1975, p. 101; R. Guilland, „Les appels de Constantin XII Paléologue à la Rome et à Venise", în *Byzantinoslavica*, XIV, 1953, pp. 226-244.

[134] J. de Hammer, *op. cit.*, II, pp. 398-399; Fr. Pall, „Stăpânirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei şi problema ajutorării Bizanţului", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 18, nr. 3, 1965, pp. 622-633; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 180.

[135] G. Moravcsik, *art. cit.*, pp. 358-359; Fr. Pall, *Byzance à la veille de sa chute...*, p. 120.

nimic, capacitatea ofensivă a Ungariei fiind, practic, inexistentă în acel moment. Singurul lucru pe care a reuşit să-l facă Iancu de Hunedoara a fost acela de a trimite, cu ajutorul domnului Ţării Româneşti, Vladislav II (1448-1456), un transport de arme din Braşov către garnizoana din Chilia, condusă de Stoica Ghizdavici[136]. Probabil se temea că turcii, la fel ca şi în 1448[137], vor încerca să atace simultan atât Constantinopolul, cât şi Chilia, dar acest lucru nu s-a întâmplat.

Oricum, chiar dacă ar fi avut forţe suficiente, ceea ce nu era cazul, proiectul lui Iancu de Hunedoara de ajutorare a Bizanţului era irealizabil, deoarece el nu avea flotă, iar turcii dominau deja Bosforul, în timp ce el însuşi intrase, în martie-aprilie 1453, în tratative cu Milano şi Florenţa pentru o eventuală intervenţie în Friul, împotriva Veneţiei[138]. De asemenea, se pare că, în ciuda intervenţiilor făcute pe lângă sultan , regele Ungariei, Ladislau V, se gândea, în prima jumătate a anului 1453, mai mult la un atac împotriva husiţilor, ordonându-i chiar lui Iancu să se pregătească militar în acest sens[139]. Aceasta explică de ce, până în mai, Iancu s-a aflat la Viena, Bratislava, Gyor, Buda şi abia după această lună, când nu se ştia ce vor face turcii după cucerirea Constantinopolului, îl putem întâlni în Banat şi Transilvania, deci pentru a pregăti apărarea în faţa unui eventual atac otoman (Timişoara, Caransebeş, Haţeg, Hunedoara, Vinţ, Turda, Cluj, Bistriţa, Dej, Lipova)[140]. Cu toate acestea, considerăm că merită să menţionăm faptul că, la 3 mai 1453, în tabăra turcă ce asedia Constantinopolul, a ajuns zvonul că flota veneţiană se îndreaptă spre oraş şi că Iancu de Hunedoara pregăteşte o expediţie terestră[141]. Bineînţeles, era doar un zvon ce nu s-a confirmat, dar care ne arată de cine se temeau turcii cel mai mult în acel moment.

Bizanţul, deşi aflat în faţa celei mai grele încercări din întreaga sa istorie, nu a primit ajutoare, decât în foarte mică măsură, nici din partea altor state creştine. Printre acestea, poate cea mai interesată de soarta Constantinopolului, datorită coloniei pe care o avea aici (Pera) şi datorită

---

[136] Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, p. 38; Fr. Pall, *Byzance à la veille de sa chute...*, p. 123.
[137] M. Cazacu, P. Ş. Năsturel, *art. cit.*, p. 200.
[138] N. Iorga, *Notes et extraits*, II, pp. 499, 513; Fr. Pall, *Byzance à la veille de sa chute...*, p. 126; idem, „Relazioni di Giovanni di Hunedoara con l'Italia negli anni 1452-1453 (Documenti inediti preceduti da uno studio)", I, în *Revue des Etudes du Sud-Est Européennes*, XIII, no. 3, 1975, p. 459.
[139] J. Held, *op. cit.*, p. 147.
[140] Adrian A. Rusu, „Întregiri şi interpretări privitoare la itinerariile lui Iancu de Hunedoara", în *Anuarul Institutului de istorie* A. D. Xenopol, XXVII, 1990, p. 183.
[141] Este vorba de mărturia lui Leonardo de Chios, arhiepiscop de Mitilene, într-o scrisoare adresată papei Nicolae V (A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXXIX şi pp. 154-155).

prezenţei masive în Marea Neagră, era Genova. În toamna lui 1452, locuitorii Perei, împreună cu împăratul Constantin XII, cer ajutor la Genova[142]. La sfârşitul lui ianuarie 1453 soseşte la Constantinopol genovezul Giovanni Giustiniano Longo, care va fi unul dintre cei mai îndârjiţi apărători ai oraşului, pentru care şi-a sacrificat şi viaţa[143]. Acesta i-a anunţat pe locuitorii din Pera că Genova va trimite în curând o corabie cu 500 de oameni, dar că, în acelaşi timp, le acordă mână liberă să acţioneze cum va fi mai bine pentru interesele lor[144]. Genova a mai trimis câteva galere, dar care au ajuns prea târziu, şi s-a scuzat invocând starea de război dintre ea şi Alfons V de Aragon şi Neapole. Într-adevăr, între timp, armistiţiul impus de papă fusese rupt şi ambele părţi se acuzau reciproc[145].

La 13 aprilie 1453, deci după începerea asediului, Genova a lansat o chemare către toţi cetăţenii ei, atât negustori, cât şi militari, care se aflau în Orient, în Marea Neagră şi în Siria, să ajute din toate puterile lor pe împăratul bizantin şi, mai ales, pe despotul din Moreea, Demetrios[146]. Era însă o chemare vagă şi fără entuziasm[147].

În faţa acestor ezitări, la sfârşitul lui februarie sau începutul lui martie 1453, genovezii din Pera trimit o ambasadă la Adrianopol, unde se afla sultanul Mehmet II, asigurându-l de intenţiile lor paşnice. Sultanul le-a promis prietenia cu condiţia de a nu ajuta oraşul . Aceasta explică de ce în timpul asediului Constantinopolului, locuitorii din Pera au făcut un joc dublu[148], dar, dacă ne gândim mai bine, nici nu puteau să facă altceva.

Alfons V de Aragon şi Neapole, contactat şi el de o solie bizantină, condusă de Andronic Bryennios Leondari, în august 1451, apoi de alte solii, în primele luni ale lui 1453, conduse de Mihail Trapperios şi Manuel Anghel Paleologul, a răspuns că nu poate face nimic datorită

---

[142] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 274; R. Guilland, *Les appels de Constantin XII Dragases à l'Occident*, p. 136.

[143] În legătură cu participarea genovezilor la apărarea Constantinopolului a se vedea, printre altele, A. Montaldo, „Della conquista di Costantinopoli per Maometto II nel MCCCCLIII", a cura di C. Desimeni, în *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, X, 1875, pp. 303-306; G. Serra, *La storia della antica Liguria e di Genova*, 1885, III, p. 196; A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, pp. LXXXI şi 374, n. 19; Ausilia Roccatagliata, *Da Bisanzio a Chio nel 1453*, în *Miscellanea di storia italiana e mediterranea per Nino Lamboglia*, Genova, 1978, p. 401.

[144] N. Iorga, *Notes et extraits*, II, p. 275.

[145] E. Vincens, *Histoire de la République de Gênes*, II, Paris, 1842, pp. 247-248; Enrico Basso, *Genova: un impero sul mare*, Cagliari, 1994, pp. 260-261.

[146] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 283.

[147] R. Guilland, *Les appels de Constantin XII Dragases à l'Occident*, p. 137.

[148] *Ibidem*, pp. 138-141.

conflictelor din Italia şi, într-adevăr, nu a făcut nimic[149]. În schimb, Frederic III de Habsburg, la fel ca regele Ungariei şi Iancu de Hunedoara, a trimis, la 22 ianuarie 1453, un ultimatum sultanului, cerându-i să nu atace Constantinopolul[150]. Evident că toate aceste ultimatumuri, lipsite de orice consistenţă reală, nu au avut darul de a-i impresona deloc pe turci şi, cu atât mai puţin, de a-i opri din calea cuceririi Constantinopolului.

Dintre toate puterile creştine cea care s-a implicat cel mai mult în apărarea Constantinopolului, datorită intereselor sale din regiune[151], a fost Veneţia. Aceasta a însemnat ruperea păcii din 1446 cu turcii şi a necesitat încheierea uneia noi în 1454.

Până atunci însă, la 4 februarie 1453, alertat de pregătirile militare ale sultanului, Senatul a intervenit pe lângă Alfons V, cerându-i să trimită ajutoare Bizanţului[152]. La 19 februarie este ordonată armarea unei flote de 15 galere şi a două vase mari putând transporta fiecare 400 de soldaţi[153], iar la 23 februarie erau luate măsuri pentru ca flota să fie trimisă la Constantinopol[154] şi se hotăra o nouă intervenţie pe lângă papă, împărat, regii Ungariei şi Neapolelui, cărora trebuia să li se arate care erau pregătirile veneţiene pentru apărarea capitalei bizantine[155]. Aceste pregătiri erau, într-adevăr reale, Senatul hotărând ca toţi negustorii care aveau interese în Romania să plătească un impozit suplimentar în valoare totală de 16 000 de ducaţi.[156].

Dar, deşi manifesta destulă hotărâre, Veneţia îşi dădea seama de două lucruri, şi anume: că, fiind angrenată în războiul din Lombardia, nu

---

[149] *Ibidem*, pp. 143-145; C. Marinescu, „Notes sur quelques ambassadeurs byzantins en Occident à la veille de la chute de Constantinople sous les Turcs“, în *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientale et slave*, X; 1950, pp. 180-184; N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 280-281.

[150] N. Iorga, *Notes et extraits*, II, p. 481-482; R. Guilland, *Les appels de Constantin XII Dragases à l'Occident*, p. 146.

[151] După Genova, Veneţia era puterea italiană şi apuseană, în general, care avea interesele cele mai mari atât la Constantinopol, cât şi în Marea Neagră, unde poseda colonia Tana, la vărsarea Donului în Marea de Azov (Elena C. Skrzinskaja, „Storia della Tana“, în *Studi veneziani*, X, 1968, pp. 3-45). Spre deosebire însă de Genova, care-şi pierduse rangul de mare putere, Veneţia continua să şi-l păstreze şi, prin urmare, să dispună de mijloacele necesare pentru a-şi apăra mai bine interesele.

[152] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 280-281; A.Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXVIII; Maria Mathilda Alexandrescu Dersca Bulgaru, „L'action diplomatique et militaire de Venise pour la défense de Costantinople (1452-1453)“, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII, no. 2, 1974, p. 255.

[153] F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 181, nr. 2909; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 255.

[154] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 282.

[155] F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 182, nr. 2911; A.Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXIX; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 255.

[156] F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 181, nr. 2910.

avea forțe suficiente pentru a apăra Bizanțul, şi că celelalte puteri creştine, din diferite motive, nu vor interveni cu nimic. Din aceste cauze ea a fost obligată să adopte o atitudine duplicitară atât față de bizantini, cât şi față de otomani, în dorința de a evita compromiterea inutilă a intereselor sale comerciale din Levant[157]. Acest lucru explică şi faptul că, tocmai în momentul în care ea îşi pregătea o flotă de intervenție şi solicita ajutor la alte curți creştine, trimitea totuşi un sol şi la sultanul Mehmet II cu scopul de a-i sonda adevăratele intenții[158].

Această atitudine duplicitară, determinată de realități politice concrete, a întârziat foarte mult plecarea flotei venețiene, astfel încât Constantinopolul a fost apărat numai de 15 nave creştine, dintre care doar 5 erau ale Republicii lui San Marco[159]. Abia la 7 mai 1453, Senatul dădea instrucțiunile necesare pentru Giacomo Loredano, comandantul flotei care urma să plece spre Constantinopol. I se indicau traseul, locurile de aprovizionare, dar i se cerea să evite de a-i provoca pe turci pentru a nu rupe pacea din 1446[160]. A doua zi, la 8 mai, sunt date şi instrucțiunile pentru solul Bartolomeo Marcello, trimis în misiune la sultan. El trebuia să-i comunice ferma intenție a Veneției de a menține pacea, că flota lui Loredano avea numai misiunea de a escorta galerele Romaniei şi de a apăra interesele legitime ale Veneției la Constantinopol şi să încerce să-l determine pe sultan să încheie pace cu bizantinii, dar să nu insiste dacă va vedea că acesta este hotărât să continue asediul[161].

Sigur că toate aceste instrucțiuni nu puteau să apere Constantinopolul de căderea în mâna turcilor, lucru care s-a şi întâmplat la 29 mai 1453. Dar cu toate acestea, venețienii aflați în oraş au luptat cu vitejie pentru apărarea sa. Cel care i-a condus a fost însuşi bailul Girolamo Minotto care, după victoria otomană, va fi decapitat împreună cu fiul său şi cu alți şapte patricieni venețieni[162]. Alți 29 de patricieni

---

[157] S. Romanin, *op. cit.*, IV, pp. 260-261.

[158] F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 181, nr. 2910; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 256.

[159] Celelalte nave erau: şapte genoveze şi câte una bizantină, catalană şi franceză (S. Romanin, *op. cit.*, IV, pp. 251).

[160] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 283-284; F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 185, nr. 2922; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 257-258.

[161] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, pp. 285-286; F. Thiriet, *Régestes*..., III, p. 186, nr. 2923; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 259.

[162] N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 298; Leonardo de Chios, *De urbis Constantinopoleos jactura captivitatemque epistola*, ed. A. Dethier, în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, XXI, f. 1., f.a., p. 661; J. de Hammer, *op. cit.*, II, p. 435; F. Thiriet, *La Romanie*..., p. 382; G. Schlumberger, *op. cit.*, pp. 97-102.

veneţieni au fost capturaţi, împreună cu 600 de soldaţi, iar pierderile materiale totale ale Veneţiei s-au ridicat la aproape 200 000 de ducaţi[163].

În această situaţie, după ce a anunţat, papei şi lui Alfons V, la 30 iunie, căderea Constantinopolului, Veneţia fiind primul stat italian care a aflat vestea, cu o zi mai devreme, la 29 iunie[164], Senatul a hotărât, la 5 iulie, să trimită la sultan, pe lângă Bartolomeo Marcello, şi pe Niccolò Sagondino[165], iar la 12 iulie a ridicat valoarea cadourilor ce vor fi făcute sultanului de la 500 la 1 200 de ducaţi[166]. Peste alte câteva zile, la 17 iulie, Bartolomeo Marcello primea noi instrucţiuni conform cărora trebuia să arate sultanului ferma dorinţă de pace a Veneţiei, să ceară restituirea navelor veneţiene capturate, să spună că are împuternicirea necesară pentru a confirma pe loc pacea din 1446, dar dacă sultanul are alte pretenţii, el le va comunica Senatului[167]. Simultan, veneţienii căutau să-şi întărească poziţia în negocieri şi prin realizarea păcii în Italia[168] şi

---

[163] S. Romanin, *op. cit.*, IV, p. 252; M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, *art. cit.*, p. 265; Halil Inalcik, „An outline of Ottoman-Venetian relations", în vol. *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI)*, vol. I, Firenze, 1977, p. 86

[164] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 187, nr. 2928. A. Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXXXVIII-LXXXIX. Aici trebuie să arătăm că, faţă de alte state vecine cu Imperiul otoman, Veneţia dispunea de cel mai bun serviciu de informaţii deoarece era un stat predominant comercial, interesat de toate aspectele vieţii din Imperiul otoman şi folosind pentru obţinerea de informaţii aproape orice persoană aflată în legătură cu statul veneţian (A se vedea în acest sens Hans J. Kissling, *Venezia come centro di informazioni sui turchi*, în vol. *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI)*, vol. I, Firenze, 1977, pp. 97-109). Cu toate acestea, datorită condiţiilor dificile de circulaţie ale vremii, îngreunate şi de starea de război, informaţia despre căderea Constantinopolului a făcut o lună până să ajungă în cetatea lagunelor (29 mai-29 iunie).

[165] N. Iorga, *Notes et extraits*, II, pp. 314-325; F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 188, nr. 2932.

[166] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 188, nr. 2934.

[167] *Ibidem*, p. 189, nr. 2935.

[168] În acest sens, la 19 iulie 1453, Senatul a făcut propuneri lui Alfons V (A.Pertusi, *La caduta di Costantinopoli*, I, p. LXXXIX), Veneţia fiind unul din statele care au iniţiat pacea sau liga de la Lodi, ce va asigura liniştea, destul de precară, a Italiei, până în 1494. Încheiată iniţial între Milano şi Veneţia, la Lodi (9 aprilie 1454), ca pace, ea a fost urmată de formarea ligii la care au aderat, treptat, Regatul Napolitan, Florenţa, Savoia, Genova, Siena, Mantova, etc. Avea ca scop pacea în Italia şi pregătirea unei expediţii contra turcilor. La 2 martie 1455 va adera şi papa Nicolae V (O. Cipolla, *Storia delle signorie italiane (1351-1530)*, Milano, 1881, pp. 447-455; P. Balan, *Storia d'Italia*, II-a edizione, vol. I, Milano, 1895, pp. 213-214; R. Cessi, „La lega italica e la sua funzione storica nella seconda metà del secolo XV", în *Atti dell'Istituto Veneto di Scienza, Letteratura e Arti*, CII, parte II, 1943, pp. 107, 110; G. Nebria, „La lega italica del 1455: sue vicende e sua rinnovazione nel 1470, în *Archivio Storico Lombardo*, nuova serie, 1-2, 1939, pp. 3-23; A. R. Natale, „La lega italica e gli inizi della lotta di Francesco Sforza contro l'egemonia di Luigi XI în Italia" în *Atti e Memorie del 1⁰ Congreso Storico Lombardo*, Como-Varese, 1936, pp. 3-8; Giovanni Soranzo, *La lega italica (1454-1455)*, Milano, 1924; idem, „Collegati, aderenti e raccomandati tra gli Stati italiani della seconda metà del secolo XV", în *Archivio Storico Italiano*,

prin cucerirea unor foste posesiuni bizantine în Moreea[169], dar, pentru moment, au eşuat în ambele direcţii. Din această cauză ei au fost obligaţi să accepte propunerile de pace formulate de sultan, la 15 ianuarie 1454[170] şi să semneze definitiv pacea, la 23 aprilie acelaşi an[171], dar în condiţii ceva mai puţin avantajoase decât cele anterioare, stabilite în 1446.

În ciuda acestei păci, care salva o parte importantă din privilegiile sale comerciale, Veneţia a înţeles, după căderea Constantinopolului, că o ciocnire majoră cu Imperiul otoman devenea inevitabilă şi decisivă pentru destinul poziţiiilor sale din Romania şi Levant [172], ciocnire care va avea loc în timpul îndelungatului război din 1463-1479[173] şi se va termina în dezavantajul ei, raportul de forţe din Mediterana Orientală fiind radical modificat în favoarea turcilor.

În 1453 statele italiene erau mai puţin interesate însă de apărarea Constantinopolului decât de războiul care le diviza pe ele însele, opunând alianţa dintre Milano şi Florenţa, alianţei dintre Veneţia şi Alfons V. De aceea fiecare căuta să-şi găsească aliaţi în exterior, interesante, în acest

---

I, 1, 1944, pp. 3-33; idem, „Studi e discussioni su la lega italica del 1454-1455", în *Studi storici in onore di Gioacchino Volpe*, vol. II, Firenze, 1958, pp. 969-995). De asemenea, liga era îndreptată şi împotriva pretenţiilor expansioniste ale Franţei în Italia, care începuseră să se manifeste din ce în ce mai puternic după încheierea războiului de 100 de ani cu Anglia (G. Peyronnet, „Les relations politiques entre la France et l'Italie, principalement au XIVe et dans la première moitié du XVe siècle", în *Le Moyen Âge*, 3-4 (1949) şi 1-2 (1950).

[169] C. N. Sathas, *Documents inedits relatifs à l'histoire de la Grece au Moyen Âge*, tome I, Paris, 1880, pp. 215-217.

[170] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 194-195, nr. 2956.

[171] J. de Hammer, *op. cit.*, III, Paris, 1836, p. 17; S. Romanin, *op. cit.*, p. 261-262; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, Gotha, 1909, pp. 45-46; F. Thiriet, *La Romanie...*, pp. 383-384; W. Heyd, *Histoire du commerce de Levant au Moyen Âge*, traduit par Furcy Raynaud, vol. II, Leipzig, 1886, p. 318; G. I. Brătianu, *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969, p. 320; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 181; William H. Mc. Neill, *Venice, the hinge of Europe (1081-1797)*, The University of Chicago Press, 1974, pp. 86-88. Noua pace garanta veneţienilor libertatea comerţului în teritoriile otomane în schimbul unei taxe vamale de 2% din valoarea mărfurilor. Veneţia pierdea însă toate drepturile şi privilegiile pe care le smulsese împăraţilor bizantini, profitând de slăbiciunea lor.

[172] F. Thiriet, *La Romanie...*, pp. 372-373; W. Heyd, *op. cit.*, III, p. 318. Sunt însă şi istorici care consideră că, abia după căderea Constantinopolului, imperiul veneţian din Levant a căpătat contururile şi eficienţa sa completă, apogeul fiind atins în secolul XV, o dată cu cucerirea insulei Cipru, în 1489 (Bruno Dudan, *Il dominio venezioano di Levante*, Bologna, 1938, pp. 55-56).

[173] Enrico Cornet, *Le guerre dei veneti nell'Asia 1470-1474. Documenti cavati dall'archivio ai frari în Venezia*, Viena, 1856; Camillo Manfroni, *Storia della marina italiana della caduta di Costantinopoli alla battaglia di Lepanto*, Roma, 1897, pp. 46-104; Roberto Lopez, „Il principio della guerra veneto-turca nel 1463", în *Archivio veneto*, LXIV, V-a serie, vol. XV, no. 29-30, Venezia, 1934, pp. 45-131; Halil Inalcik, *An outline of Ottoman-Venetian relations*, p. 86.

sens, fiind tentativele făcute pe lângă Iancu de Hunedoara[174]. Fiecare dintre cele două alianțe ar fi dorit o intervenție militară a acestuia în Italia în favoarea sa, dar Iancu a considerat de datoria lui să-i împace pe beligeranți pentru a putea, după aceea, să le îndrepte forțele contra turcilor, ceea ce explică faptul că s-a lăsat atras în aceste tratative. Până la urmă însă, nici una din părți nu și-a atins obiectivele.

Din toate cele spuse până aici putem trage concluzia că, în 1453, în ciuda temerilor provocate în lumea creștină de ofensiva otomană decisivă împotriva capitalei bizantine, nu existau forțe capabile în Europa să ofere un sprijin rapid și eficient pentru a salva Constantinopolul de la o iminentă prăbușire finală. Iancu de Hunedoara, care încercase de mai multe ori, dar fără succes, să-i scoată pe turci din Europa, s-a văzut de data aceasta în imposibilitatea de a întreprinde ceva pentru a salva marele oraș și a fost obligat de împrejurări să asiste pasiv la cucerirea lui de către aceștia, cucerire care a consfințit definitiva instalare a lor pe pământul european.

Consecințele cuceririi Constantinopolului de către turci au fost deosebit de favorabile pentru aceștia, deoarece le-au deschis un câmp, practic nelimitat, de expansiune în zona Mării Negre și de-a lungul Dunării, spre Europa Centrală. În schimb, pentru statele italiene, pentru Ungaria și pentru spațiul românesc consecințele au fost la fel de negative pe cât de favorabile au fost ele pentru otomani. Exista, totuși o diferență: dacă italienii simțeau și vedeau că balanța puterii politice și militare din întreg Levantul, din Mediterana Orientală, Marea Neagră și Peninsula Balcanică, începea să încline tot mai mult de partea Imperiului otoman, sursele lor de comerț, de prosperitate și de putere fiind grav amenințate, ceea ce nu le amenința, decât poate indirect, ființa lor statală și putea doar să le arunce în rândul puterilor de rang inferior, în schimb, pentru țările române, la fel ca și pentru Ungaria, căderea Constantinopolului putea să însemne o limitare drastică a independenței lor, chiar, în anumite împrejurări, desființarea ei completă și definitivă, însoțită și de dispariția statului, așa cum s-a întâmplat în cazul ultimei care, după numai câteva decenii, se va prăbuși definitiv în urma bătăliei de la Mohács (1526).

---

[174] Pentru aceste tratative ca și pentru poziția lui Iancu de Hunedoara a se vedea Fr. Pall, „Relazioni di Giovanni di Hunedoara con l'Italia negli anni 1452-1453 (Documenti inediti preceduti da uno studio)", I, în *Revue des Études du Sud-Est Européennes*, tome XIII, no. 3, 1975, pp. 453-478 și II, în *ibidem*, tome XIII, no. 4, 1975, pp. 559-594.

Pentru turci, una din consecinţele imediate ale cuceririi Constantinopolului a fost aceea că ei au pus stăpânire absolută asupra navigaţiei prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi au început politica de cucerire a întregului bazin al Mării Negre, politică ce se va încheia cu succes, peste trei decenii, în 1484, când vor fi cucerite ultimele bastioane creştine importante, cetăţile moldoveneşti Chilia şi Cetatea Albă. Atât controlul Strâmtorilor, cât şi controlul întregii navigaţii din Marea Neagră erau necesare Imperiului otoman din mai multe motive[175]. Pentru a asigura securitatea deplină a legăturii dintre Anatolia şi Rumelia, precum şi pentru înlăturarea primejdiei unui atac prin surprindere asupra capitalei, pentru asigurarea aprovizionării Istanbulului, pentru a pune capăt şi a se substitui dominaţiei economice şi politice a statelor maritime italiene, pentru obţinerea de beneficii în favoarea tezaurului otoman din activitatea comercială a regiunii, în care statele tributare se bucurau de un regim preferenţial. Din toate aceste motive, în vara anului 1453, statele riverane Mării Negre au fost somate, prin ultimatumuri, să se supună noului stăpânitor de pe malurile Bosforului.

Ultimatumul sultanului a fost însă respins atât de Moldova, cât şi de Caffa. Colonia genoveză aştepta intervenţia metropolei şi evoluţia evenimentelor, în timp ce Moldova se bizuia pe capacitatea sa de luptă şi pe legăturile sale cu Polonia şi Ungaria. În 1454, o flotă de 56 de corăbii turceşti a atacat fără succes Cetatea Albă, după care a devastat coastele nordice ale Mării Negre şi a impus, în colaborare cu tătarii lui Hagi Ghiray, plata unui tribut anual de 3 000 de ducaţi pentru locuitorii Caffei[176]. Deşi modestă din punct de vedere militar, această primă demonstraţie navală otomană a avut, totuşi, consecinţe politice însemnate. Colaborarea otomano-tătară şi, mai ales, atitudinea rezervată a

---

[175] Halil Inalcik, „The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans", în *Arheion Pontou*, 35, 1979, pp. 107-108; T. Gemil. *op. cit.*, p. 135.

[176] Amedeo Vigna, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri durante la signoria dell'ufficio di S. Giorgio (MCCCCLIII-MCCCCLXXV)*, tomo I, Genova, 1868, pp. 63-65; Camillo Manfroni, *Le relazioni fra Genova, l'Impero bizantino e i Turchi*, Genova, 1898, p. 749; Alan Fischer, *The Crimean Tatars*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1978, pp.4-5; Roberto Lopez, *Storia delle colonie genovesi nel Mediterraneo*, Bologna, 1938, p. 436, Halil Inalcik, „Yeni vasikalara gore kirim Hanlîgînîm Osmalî tobîligine girmesi ve ahidname meselesi (Intrarea Hanatului Crimerii sub stăpânirea otomană şi problema tratatului în lumina noilor documente)", în *Belleten*, Ankara, 1944, nr. 30, p. 197, apud Mustafa Ali Mehmed, „Din raporturile Moldovei cu Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 13, nr. 5, 1960, p. 165; Mihail Berza, „La Mer Noire à la fin du Moyen Âge", în "Balcania", IV, 1941, p. 431.

Poloniei, dar şi lipsa de reacţie a Genovei, au silit Caffa, mai devreme, şi Moldova, ceva mai târziu, să accepte plata tributului solicitat de sultan. În schimb ambele au primit câte un act de privilegii comerciale[177].

Dacă marele centru comercial genovez din Crimeea a avut pentru Poartă, în primul rând, o valoare economică, valoarea politică rezumându-se la atragerea Hanatului tătar de aici în sfera sa de influenţă, supunerea Moldovei a purtat de la început o însemnătate politică. Fără a neglija valoarea punctului de tranzit comercial de la Cetatea Albă, trebuie să remarcăm faptul că atragerea Moldovei în sfera de influenţă a Porţii reprezenta nu numai implantarea controlului otoman în regiunea gurilor Dunării şi în bazinul nord-pontic, ci şi subminarea substanţială a potenţialului antiotoman al Europei, concentrat atunci în jurul Ungariei şi al lui Iancu de Hunedoara. Totuşi, trebuie să arătăm că Iancu de Hunedoara, atât cât a trăit, prin lupta sa plină de eroism şi sacrificiu a restrâns mult impactul pe care căderea Constantinopolului ar fi putut să-l aibă asupra ţărilor române. O dovadă în acest sens o constituie tocmai faptul, paradoxal la prima vedere că, deşi mai depărtată din punct de vedere geografic de Imperiul otoman, Moldova a avut mai mult de suferit de pe urma căderii capitalei bizantine, poate şi fiindcă era stat riveran la Marea Neagră şi nu avusese încă nici un fel de obligaţii faţă de Poartă. În schimb, statutul Ţării Româneşti, fixat prin tratatul ungaro-otoman din 1451-1452, nu a cunoscut nici o modificare până în 1462, la căderea lui Vlad Ţepeş.

Sigur este faptul că, după cucerirea Constantinopolului, tânărul şi energicul sultan Mehmet II era hotărât să reia ofensiva nu numai în zona Mării Negre, dar şi pe linia Dunării, obiectivul său principal imediat fiind cucerirea Belgradului, ceea ce i-ar fi deschis drumul spre Europa Centrală. În această situaţie, Iancu de Hunedoara a trecut la pregătirea apărării, printre măsurile luate fiind şi aceea de a-i scrie lui Alfons V din partea căruia a primit un răspuns prin care i se promitea un ajutor de 20 de galere[178].

---

[177] Şerban Papacostea, „Caffa et la Moldovie face à l'expansion otomane (1453-1475)", în *Colocviul româno-italian Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII-XV*, Bucureşti, 27-28 martie 1975, Bucureşti, 1977, pp. 131-153; Idem, „Die politischen Voraussetzungen fur die Virtschaftlichte Vorherrschaft des Osmanischen Reiches in Schwarzmeergebiet (1453-1484)", în *Münchner Zeitschrift fur Balkankunde*, 1, München, 1978, pp. 217-245.

[178] C. Marinescu, „Le Pape Calixte III (1455-1458). Alfonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs", extras din *Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique*, tome XIX, 1935, p. 7.

Ajutoarele nu au sosit[179], dar frământările lumii creştine pentru organizarea unei cruciade au continuat. Din păcate însă, reuniunile de la Roma, Ratisbona şi Wiener-Neustadt (1454-1455), la care au participat soli poloni, aragonezi şi burgunzi, pe lângă cei papali şi imperiali, iar la ultima chiar Iancu de Hunedoara în persoană, în fruntea delegaţiei maghiare, nu au dus la nici un rezultat concret[180], la fel ca şi bula de cruciadă lansată de Calixt III, la 15 mai 1455[181]. Frederic III de Habsburg a refuzat să intre în luptă cu turcii[182], iar veneţienii nu erau deloc dornici să rupă pacea abia încheiată cu sultanul. Celelalte state nu aveau nici capacitatea şi nici voinţa necesară de a intra în mod eficient în luptă şi se limitau la promisiuni vagi, care nu aveau şanse de realizare.

---

[179] În urma chemării la cruciadă a papei Nicolae V, cardinalul Capranica a fost trimis la Neapole, la Alfons V, înarmat cu un discurs patetic alcătuit de umanistul Flavio Biondo şi intitulat *Ad Alphonsum Aragonensem serenissimum regem de expeditione in Turchos*. După ce insistă asupra gravităţii momentului, autorul face istoria luptei seculare a creştinătăţii contra musulmanilor, arată eforturile depuse de papa Eugen IV, discută despre oportunitatea reluării cruciadei cu participarea tuturor forţelor Italiei şi ale creştinătăţii. Trece în revistă şi toate popoarele din Europa Orientală, printre care şi pe români. Citează exemplul evenimentelor din anii 1443 şi 1444, vorbeşte despre Iancu de Hunedoara şi adaugă faptul că ştie personal că vlahii şi sârbii aşteaptă doar intervenţia principilor creştini din Occident pentru a se răscula împotriva turcilor (Alexandru Marcu, „Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIVe-XV", în *Ephemersi Dacoromana*, I, 1923, pp. 360-362). Un discurs asemănător, intitulat *Ad Petrum de Campo Fregoso illustrem Genua ducem Blandus Flavius Forlinensis*, va fi trimis şi la Genova (*Ibidem*, p. 363). Dar misiunea lui Capranica, desfăşurată între 29 iulie şi 7 august 1453, s-a încheiat fără succes. Mai mult, Alfons V a cerut şi Veneţiei să nu dea curs cererii papale (A. Ryder, *art. cit.*, p. 11), iar în septembrie acelaşi an trimite la Roma pe Bartolomeo Reus care, în schimbul participării la cruciadă, pune condiţii imposibil de acceptat (*Ibidem*, p. 12). Acelaşi efect asupra lui Alfons V, adică nici unul, îl va avea şi discursul pronunţat de umanistul Niccolò Sagundino, intitulat *Oratio ad serenissimum principem et novissimum regem Alphonsum*, în 1454, în care acesta pretindea, exagerând în mod vădit, că Mehmet II poate să adune o armată de 300 000 de oameni (V. Makušev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum*, I, Varsaviae, 1874, p. 304; N. Iorga, *Notes et extraits*, III, p. 322; A. Pertusi, „Premièrs études en Occident sur l'origine et la puisance des Turcs", în *Bulletin. Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen*, X, 1, 1972, p. 57).

[180] C. Marinescu, „Le pape Nicolas V (1447-1455) et son attitude envers l'Empire byzantin", în *Actes du IVe Congrès International des études byzantines*, Sofia, 1935, p. 340; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 184.

[181] L. Pastor, *Histoire des papes depuis la fin du Moyen Âge*, traduit de l'allemand par Furcy Raynaud, tome II, Paris, 1925, p. 351; M. Sciambra, G. Valentini, I. Parrino, „L'Albania e Skanderbeg nel piano generale di corciata di Callisto III (1455-1458)" în *Bolletino della Badia greca di Grottaferrata*, vol. XXI, 1967, pp. 107-110. Bula lui Calixt III cofirma toate indulgenţele promise de Nicolae V prin bula din 30 septembrie 1453 (L. Pastor, *op. cit.*, p. 262) şi fixa 1 martie 1456 ca dată de plecare în curciadă. De asemenea, au fost numiţi legaţi papali în principalele ţări catolice. Nicolae de Cusa în Germania şi Anglia, cardinalul Alain în Franţa, Dionisie Szecsy în Ungaria, Juan de Carvajal în Ungaria, Germania şi Polonia (Augustino Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustrantia*, vol. II, Roma, Paris, 1860, pp. 278-279; L. Gómez Canedo, *op. cit.*, p. 154).

[182] C. Mureşan, *op. cit.*, pp. 184-185.

Practic, Iancu de Hunedoara se afla din nou singur în fața turcilor, care se pregăteau să lanseze un atac de anvergură în direcția Ungariei. Astfel, în august 1454, el a reuşit să învingă la Kruševać, în Serbia, o armată otomană condusă de Feriz bei[183], dar, în aceeaşi lună, la cererea de ajutor adresată de el şi de regele Ladislau V Postumul, Veneției, a fost primit un răspuns negativ, Senatul arătând că va lupta cu turcii numai în cazul realizării unei coaliții creştine[184], ceea ce era foarte puțin probabil. La 15 februarie 1455, o nouă solie a lui Ladislau V şi Iancu de Hunedoara a primit un răspuns la fel de evaziv, din nou condiționat de intențiile celorlalte puteri[185], cu alte cuvinte un refuz camuflat.

La sfârşitul lui 1455, atunci când marile preparative militare ale otomanilor erau cunoscute şi era aproape sigur că ei vor lovi în direcția Belgradului[186], Iancu l-a anunțat pe legatul papal, cardinalul Carvajal, că el era gata cu 7000 de soldați pentru lupta cu turcii şi cere ajutor militar suplimentar[187]. În ianuarie 1456, Carvajal îi răspundea în cuvinte măgulitoare, dar echivoce, sugerând vizibil slaba speranță de ajutor: "Ne încredem în Domnul că cei 7000 de oameni, chiar dacă alt ajutor omenesc ar lipsi, vor dobândi victoria, sub conducerea domnului guvernator (Iancu nu mai era guvernator al Ungariei la acea dată - n.n.), Machabeul timpului nostru"[188]. El a stăruit totuşi pe lângă papa Calixt III pentru organizarea unei cruciade antiotomane[189], dar nu s-a putut face nimic concret.

În această situație, aproape disperată, Iancu a încercat să obțină ceva ajutoare şi din partea Genovei, mai precis a Băncii San Giorgio, care avea interese importante în bazinul pontic, fiind din 1453, patroana Caffei. Astfel, la 3 martie 1456, protectorii Băncii San Giorgio îi scriau

---

[183] *Ibidem*, p. 183.

[184] G. B. Picotti, „La dieta di Mantova e la politica de'Veneziani, în Miscellanea di storia veneta", serie terza, tomo IV, Venezia, 1912, p. 45.

[185] *Ibidem*; S. Ljubić, *op. cit.*, pp. 45-46.

[186] Despre marile pregătiri de război ale turcilor de la sfârşitul lui 1455 şi începutul lui 1456, un bail venețian ce venea de la Constantinopol, în aprilie 1456, spunea raguzanilor, drept lucru sigur că armata otomană se va îndrepta curând către fortărețele de la Dunăre şi asupra Ungariei (N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, p. 74; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 187).

[187] L.Gomez Canedo, *op. cit.*, p. 156-157.

[188] G. Fejér, *op. cit.*, pp.219-221.

[189] C. Mureşan, *op. cit.*, p. 189. La 7 aprilie 1456, Carvajal îi scrie papei Calixt III cerându-i să-şi trimită flota şi să-i îndemne pe Alfons V şi Skanderbeg să atace pe turci cu forțe terestre. La 17 aprilie îi scrie şi ducelui de Milano, Francesco Sforza, cerându-i să-şi respecte promisiunile de ajutor (L. Gómez Canedo, *op. cit.*, p. 160). Deci Carvajal nu poate fi acuzat de inactivitate, ci dimpotrivă, dar rezultatele întregului său efort au fost nule în privința obținerii de ajutoare din Apus.

consulului Caffei, Tommaso Domoculta, răspunzând unei scrisori a acestuia din 4 octombrie 1455, informându-l, printre altele, că au primit o scrisoare din partea lui Iancu de Hunedoara, în care acesta se oferea să ajute coloniile genoveze din Marea Neagră, trimiţându-le provizii şi soldaţi[190]. În aceeaşi zi de 3 martie, protectorii Băncii San Giorgio îi răspundeau şi lui Iancu de Hunedoara. Ei îi mulţumeau pentru intenţia sa de a apăra Caffa şi-i cereau să aprovizioneze oraşul, dar la cererea sa ca să-i fie trimise două nave pentru acţiuni pe Dunăre, îi răspundeau negativ, arătând că la Caffa se afla o singură navă destinată apărării şi aprovizionării[191]. Genovezii, la rândul lor, ştiau să solicite ajutoare, dar nu erau în stare să ofere nimic în schimb. Probabil că această scrisoare i-a fost adusă lui Iancu de Niccolò Lamberto, curier trimis la Caffa de Banca San Giorgio, la 6 martie, pe cale terestră[192]. Acesta avea asupra lui şi o scrisoare adresată lui Antonio Sati, rezident genovez la Cluj, care trebuia să-l introducă pe lângă Iancu de Hunedoara şi cardinalul legat pontifical în Ungaria, Juan de Carvajal[193].

Văzând că din Apus nu poate conta aproape pe nici un fel de ajutor, Iancu de Hunedoara s-a bazat, în principal, pe elementele populare care, în cele mai multe dintre bătăliile sale, au constituit majoritatea oştirii, rolul principal revenind, bineînţeles, elementului românesc din Transilvania, dar şi din Ţara Românească şi Moldova. Aceasta explică de ce, în 1456, Ioan de Capistrano[194], unul din principalii propăvăduitori catolici ai cruciadei[195], îl acuza de "încetineală" în aplicarea măsurilor preconizate împotriva ereticilor[196], adică a majorităţii populaţiei

---

[190] A. Vigna, *op. cit.*, I, pp. 430-431; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 119. Scrisoarea lui Iancu de Hunedoara datează din 4 decembrie 1455.

[191] A. Vigna, *op. cit.*, I, pp. 432 şi 534-536.

[192] *Ibidem*, pp. 434 şi 550-551.

[193] *Ibidem*, pp. 435 şi 551-552.

[194] Pentru viaţa şi activitatea lui Ioan de Capistrano a se vedea, printre altele, M. Theodrian-Carada, „Sf. Ioan Capistran", extras din *Revista Catolică*, Bucureşti, 1914, p. 51; A. Hermann, *Capistranus triumphans*, Coloniae, 1700; Leone de Kerval, *S. Giovanni da Capestrano. Suo secolo e influenza*, Roma, 1887, Atanasio Masci, *Vita di san Giovanni di Capestrano*, Napoli, 1914; Johannes Hofer, *Johannes Kapistran. Ein Leben im kampf und die reform der kirche*, 2 vol., Heidelberg, 1964-1965.

[195] Între 1451 şi 1456, până la moarte, el a cutreierat în slujba cruciadei, Carinthia, Stiria, Austria, Boemia, Moravia, Bavaria, Silezia, Turingia, Saxonia, Polonia, Ungaria, Transilvania şi Ţara Românească, deci aproape întreaga Europă Centrală (M. Theodorian-Carada, *art. cit.*, p. 33).

[196] I. Minea, *Din trecutul stăpânirii româneşti asupra Ardealului. Pierderea Amlaşului şi Făgăraşului*, Bucureşti, 1914, pp. 5 şi urm.; I. Lupaş, „Voievodul transilvan Ioan Huniade – Fortissimus athleta Christi", în idem, *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, vol. II, Cluj, 1940, pp. 70-71; C. Mureşan, *op. cit.*, p. 189.

transilvane, a românilor de credinţă ortodoxă. Desigur că Iancu nu putea lovi în elementul românesc, din care el însuşi făcea parte şi pe care se bizuia în cea mai mare măsură în luptele de apărare împotriva expansiunii otomane, numai pentru a satisface pretenţiile bisericii catolice, care cerea mult, dar nu putea să ofere mai nimic în afară de îndemnuri şi încurajări. Este posibil însă ca Iancu de Hunedoara să fi încercat o atragere a elementului românesc din Transilvania la biserica unită pe baza hotărârilor adoptate de conciliul de la Ferrara-Florenţa din 1438-1439, dar în această direcţie lucrurile nu vor putea fi pe deplin clarificate decât de viitoare investigaţii ştiinţifice.

Realitatea politică de la mijlocul secolului XV era aceea că puterile creştine din Apus nu mai aveau nimic în comun cu idealul de cruciadă şi că rivalităţile dintre ele, intensificate de procesul de trecere de la feudalism la lumea modernă, erau mult mai importante decât lupta împotriva turcilor. Aceasta explică de ce, atunci când Iancu de Hunedoara înfrunta sub zidurile Belgradului uriaşa armată otomană, flota, aşa-zis cruciată, comandată de aragonezul Pedro Urrea îi ataca pe genovezi şi nu pe turci[197]. Din nou marele comandant de oşti a trebuit să lupte singur împotriva Semilunei[198], ceea ce nu l-a împiedicat să obţină încă o strălucită victorie al cărei ecou s-a făcut auzit în întreaga Europă. De fapt, putem considera că marea bătălie de la Belgrad (4-23 iulie 1456) a reprezentat *ultima cruciadă autentică*, mai adevărată decât cele de la Nicopole (1396) şi Varna (1444) unde au participat armate regulate conduse de nobili şi chiar de un rege. La Belgrad, apărarea a fost asigurată, pe lângă armata lui Iancu de Hunedoara, de un număr mare de oameni simpli, veniţi din Europa Centrală, oameni mânaţi de adevărate sentimente creştineşti de cruciadă, la fel cum era mânat şi conducătorul lor, Iancu de Hunedoara. Aşa cum începuseră, în 1096, cruciadele se încheiau printr-o manifestare de coeziune spirituală între mase şi conducătorii lor. *Anul 1456 a fost anul ultimei cruciade*, mişcare ce va apune definitiv odată cu împrejurările şi condiţiile care i-au

---

[197] L. Pastor, *op. cit.*, II, p. 546; M. Sciambra, G. Valentini, I. Parrino, *art. cit.*, p. 95; A. Ryder, *art. cit.*, pp. 12-14.

[198] Trebuie totuşi să arătăm că singurele ajutoare venite din Apus s-au datorat lui Ioan de Capistrano şi Juan de Carvajal, care au reuşit să resuscite spiritul de cruciadă în rândul maselor şi al săracilor, dar nicidecum în rândurile celor care ar fi trebuit să le conducă (M. Theodorian-Carada, *op. cit.*, pp. 34-37; L. Gómez Canedo, *op. cit.*, pp. 162-164). Semnificativ în acest sens este faptul că, la 15 iunie 1456, Carvajal îi scria lui Iancu de Hunedoara că în Germania s-au adunat mulţi cruciaţi, dar că nu se găsea cineva care să-i conducă (L. Gómez Canedo, *op. cit.*, p. 164).

dat naştere. De acum înainte cruciada va fi înlocuită de *Liga sfântă* sau *Liga creştină*, mişcări ce încercau să confere o acoperire ideologică alianţelor politice şi militare ale statelor creştine, îndreptate împotriva turcilor otomani. Dar turcii otomani vor înceta de a mai fi consideraţi duşmani ideologici ireconciliabili şi vor deveni, tot mai mult, un factor important al echilibrului de putere din Europa, cu aliaţi tradiţionali ca Franţa şi Polonia.

Dacă Iancu de Hunedoara a fost ultimul cruciat autentic, care a înţeles să-şi închine întreaga viaţă luptei antiotomane, nu este mai puţin adevărat că el a fost şi primul voievod român care a înţeles că succesul luptei antiotomane este strâns legat de unitatea de acţiune a ţărilor române. El a încercat chiar să ducă mai departe această unitate de acţiune şi să o transforme într-o unitate statală de tip feudal. Aceasta considerăm că este semnificaţia intervenţiilor sale în Ţara Românească şi Moldova din anii 1447 şi 1448. Dacă nu a reuşit, faptul s-a datorat atât unor cauze interne, mai ales opoziţiei boierimii muntene şi moldovene, cât şi unor cauze externe, Iancu nedorind să provoace ostilitatea Poloniei în cazul Moldovei şi ajungând la un compromis cu Imperiul otoman în cazul Ţării Româneşti. Deşi a eşuat în această direcţie, el a deschis o cale pe care vor merge mulţi dintre voievozii şi domnii români, cum ar fi Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, fără a mai aminti de Mihai Viteazul care, pentru câteva luni, a reuşit să transforme în realitate un vis de secole al tuturor românilor.

În orice caz, dacă luăm în considerare atât succesele, cât şi insuccesele sale, Iancu de Hunedoara, ca exponent al intereselor ţărilor române, a fost una din personalităţile cele mai marcante ale epocii sale şi orice proiect de luptă antiotomană nu-l putea ocoli. El a făcut ca ţările române să devină în această perioadă, şi să rămână pentru multă vreme, un factor de cea mai mare importanţă în privinţa situaţiei economice, politice şi strategico-militare din zona Dunării de Jos şi a Mării Negre, trebuind să fie luate în considerare de toate acele puteri care aveau interese aici. Lupta românilor conduşi de Iancu de Hunedoara a fost, în cele din urmă, încununată de succes, ei reuşind să-şi apere integritatea statală şi neatârnarea şi, mai mult, să oprească pentru aproape trei sferturi de veac pătrunderea turcilor spre Europa Centrală. Toate acestea s-au datorat şi alianţei româno-maghiare. Şi aceasta a fost unul din meritele lui Iancu de Hunedoara, acela că rămânând român adevărat a apărat cu aceeaşi îndârjire interesele regatului feudal maghiar, interese subminate de însăşi marea nobilime maghiară.

Capitolul II

Vlad Țepeș între Ungaria și Imperiul otoman

Atunci când se ia în discuție personalitatea complexă a lui Vlad Țepeș credem că două sunt problemele fundamentale care trebuie abordate și tot două întrebările care necesită un răspuns bazat pe analiza minuțioasă a datelor și faptelor ce ne stau la dispoziție. În primul rând este vorba de faptul că Vlad Țepeș a fost sau nu un tiran însetat de sânge, gata să omoare din simpla plăcere de a vedea cum se varsă sânge nevinovat. Considerăm că această problemă își poate găsi un răspuns adecvat din analiza felului în care s-a declanșat războiul său cu turcii în 1462. Tiran însetat de sânge, a acționat Vlad Țepeș sub impulsurile oarbe ale instinctelor dezlănțuite provocându-i în mod nejustificat pe turci sau a fost obligat să susțină un război cu marea putere otomană în condiții nefavorabile pentru el, dar care i-au fost impuse de evoluția evenimentelor?

În al doilea rând, în ciuda vitejiei sale și a sacrificiilor pe care le-a făcut luptând pentru propriul popor, dar și pentru creștinătate, Vlad Țepeș a căzut victimă a propagandei și a dezinformării pe care Matia Corvin, regele Ungariei, a declanșat-o în Apus pentru a-și justifica inactivitatea sa din anul 1462. Că regele Ungariei a recurs la metode puțin cavalerești, incitat și sprijinit și de sașii care nu-i puteau ierta domnului muntean acțiunile îndreptate împotriva lor, este un lucru simplu de înțeles. Cum se explică însă succesul deosebit al acestor minciuni, care au străbătut veacurile și au ajutat creația literară și fantezia lui Bram Stocker la transformarea eroului luptei antiotomane într-un adevărat model de vampir, celebrul Dracula? Forța propagandistică a lui Matia Corvin nu era suficientă pentru aceasta, dar ea a primit un ajutor neașteptat și esențial din partea celei mai informate puteri a vremii în legătură cu Imperiul otoman și cu viața politică generală a Europei, din partea Veneției, adevărată punte de contact între Orient și Occident, nu numai sub aspect economic, ci și sub acela al informațiilor. Creditul acordat de Veneția neadevărurilor propagate de Matia Corvin, deși ea cunoștea cu exactitate realitatea politică de la Dunărea de Jos a asigurat succesul lor

deosebit, deoarece celelalte puteri creştine erau mult mai puţin informate şi interesate de situaţia din această parte a Europei şi, prin urmare, nu aveau nici un motiv să conteste ceea ce veneţienii acceptau ca adevărat. Despre toate aceste probleme, întrebări şi posibile răspunsuri ne vom ocupa, atâta cât ne permite documentaţia avută la dispoziţie, în paginile acestui capitol.

În ceea ce-l priveşte pe Vlad Ţepeş, fie că a preluat domnia între 15 aprilie şi 3 iulie[1], fie că a preluat-o în iulie-august[2] sau la sfârşitul lui august 1456[3], fapt sigur este că a făcut acest lucru cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara, într-un moment de maximă încleştare între armatele acestuia şi cele ale lui Mehmet II, cuceritorul Constantinopolului, care se pregătea să cucerească şi Belgradul, cheia Ungariei şi a Europei Centrale. Urcându-se, deci, pe tronul Ţării Româneşti într-un astfel de moment, el nu putea fi decât exponentul şi continuatorul liniei politice antiotomane preconizată de Iancu, aşa cum rezultă din actul, dat la 6 septembrie 1456, din Târgovişte[4], prin care se oferă să ajute, cu toate puterile sale, Ungaria împotriva turcilor, din scrisoarea trimisă braşovenilor, din acelaşi loc, la 10 septembrie[5], precum şi din ajutorul pe care-l va acorda lui Ştefan cel Mare pentru a prelua tronul Moldovei în primăvara anului următor[6].

În ciuda acestor intenţii şi fapte, datorită morţii premature a lui Iancu de Hunedoara, care a schimbat în măsură importantă situaţia politică din spaţiul românesc şi nu numai de aici, Vlad Ţepeş a fost obligat să-şi plătească regulat tributul faţă de Poartă[7], până la 1459, când

---

[1] Ioan Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui*, Bucureşti, 1896, p. 11; Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula) între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, 1976, p. 59; Manole Neagoe, *Vlad Ţepeş, figură eroică a poporului român*, Bucureşti, 1977, pp. 21-22.

[2] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976, pp. 33-37; Radu Ştefan Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1979, p. 95.

[3] *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 465-466.

[4] Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, 1, Bucureşti, 1911, p. 45, doc. LXXIX.

[5] *Ibidem*, pp. 45-46, doc. LXXX.

[6] Olgierd Górka, *Cronica epocei lui Ştefan cel Mare, 1457-1499*, Bucureşti, 1937, p. 110; a se vedea şi Ion Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel)*, Bucureşti, 1942; *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, pp. 28, 49, 61 şi 178; Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie P. P. Panaitescu, ed. a II-a, Bucureşti, 1958, p. 90.

[7] A se vedea în acest sens afirmaţiile lui Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451-1467*, ediţie Vasile Grecu, Bucureşti, 1962, p. 290; Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediţie Vasile Grecu, Bucureşti, 1958, p. 283; Tursun-bei, „Tarih-i Ebu-l Fath-i Sultan Mehmed han" (Istoria sultanului Mehmed-han, părintele cuceritor), în *Cronici turceşti privind ţările române*. Extrase, vol. I, *Sec. XV-mijlocul sec. XVII*, ed. Mihail Guboglu şi Mustafa Ali

a încetat să mai facă acest lucru invocând sultanului starea conflictuală în care se afla cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele maghiar Matia Corvin[8]. Adevărul este că, obligat fiind să respecte cosuzeranitatea turco-ungară instaurată asupra Țării Românești prin armistițiul încheiat de Iancu de Hunedoara cu sultanul la 20 noiembrie 1451-13 aprilie 1452[9], Vlad Țepeș nu s-a împăcat niciodată cu această situație și a încercat să manevreze între cele două puteri cu scopul final de a le opune una alteia și de a ușura situația propriei țări[10].

Aici credem că este locul să aducem în discuție modul în care s-a declanșat războiul dintre Vlad Țepeș și turci, dacă Vlad Țepeș a declanșat acest război mânat de instincte sângeroase condamnabile sau dacă a fost obligat de împrejurări să accepte un război cu marea putere de la sudul Dunării, război care nu putea fi decât total, în înțelesul pe care acest cuvânt îl poate avea pentru epoca respectivă, dacă se dorea obținerea victoriei și salvarea țării de la un dezastru total. Considerăm că trei sunt aspectele esențiale ale momentului rupturii adevărate dintre Vlad Țepeș și Poarta otomană, aspecte care trebuie analizate cu multă atenție.

Bineînțeles că Vlad Țepeș era hotărât, chiar de la urcarea pe tronul țării, așa cum am arătat mai sus, să ducă o politică antiotomană, de apărare a autonomiei și integrității statale, dar această politică nu putea fi dusă în orice condiții și cu orice riscuri. Vlad Țepeș, ca bun om politic și remarcabil comandant militar, își dădea seama că a declanșa lupta împotriva colosului otoman însemna să aștepte clipa cea mai favorabilă, atunci când domnia sa ar fi fost consolidată pe plan intern, iar pe plan extern ar fi putut spera în ajutoare venite de la alte țări interesate și ele de lupta antiotomană. Dar să vedem care sunt cele trei aspecte esențiale ale acestei probleme.

Mehmet, București, 1966, pp. 67-68; Șemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal-pașa-zade, „Tevarih-i al-i Osman" (Istoriile dinastiei otomane) în *ibidem*, p. 198; relatarea lui Constantin Mihailovici de Ostrovița în *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 126.

[8] Atitudinea de ostilitate a lui Matia Corvin față de Vlad Țepeș este confirmată de ordinul pe care l-a dat din Buda, la 10 aprilie 1459, prin care interzicea brașovenilor să mai vândă arme în Țara Românească (Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 52, doc. XC).

[9] A se vedea Capitolul I al acestei lucrări, nota 124.

[10] În sprijinul acestei afirmații credem că vine și concluzia la care istoricul Șerban Papacostea ajunge după o minuțioasă cercetare a cauzelor care au generat conflictul dintre Vlad Țepeș și sașii din sudul Transilvaniei. Iată ce spune el: "Înfruntarea aprigă dintre Vlad Țepeș și orașele Brașov și Sibiu a fost așadar nu un război comercial cu manifestări politice, ci un conflict politic cu excrescențe comerciale" (Șerban Papacostea, „Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI). Drum și stat", în *Studii și materiale de istorie medie*, X, București, 1983, p. 30.

În primul rând, este vorba de o presupusă expediţie a vizirului Mahmud Paşa împotriva Ţării Româneşti, pe care două izvoare italiene o plasează în anul 1458[11], dar, de fapt, la mijloc este o eroare de cronologie[12], ceea ce exclude ipoteza unei ciocniri între Vlad Ţepeş şi otomani anterioară iernii din 1461-1462.

În al doilea rând, încetarea plăţii tributului de 10 000 de ducaţi anual[13], nu a avut, după opinia noastră semnificaţia unei rupturi imediate şi ireparabile cu Poarta aşa cum se consideră într-o serie de lucrări mai mult sau mai puţin recente[14]. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, dacă Vlad Ţepeş ar fi rupt deschis relaţiile cu Poarta, probabil că sultanul Mehmet II, care dorea să-şi însemneze fiecare an de domnie cu câte o nouă cucerire, nu ar fi ezitat să atace Ţara Românească. Ce a făcut însă el până în 1462? În 1458 cucereşete o parte însemnată din Moreea[15], în 1459,

---

[11] Este vorba de o istorie anonimă până la 1500, *La progenia della cassa de' Octomani*, apud Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1897, p. 13 şi de cronica lui Donado da Lezze, *Historia turchesca (1300-1514)*, ed. I. Ursu, Bucureşti, 1909, pp. 24-25 care indică anul 1458 pentru expediţia lui Mahmud Paşa împotriva lui Vlad Ţepeş, informaţie considerată veridică de N. Iorga în *Istoria Românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1937, pp. 130-131.

[12] Eroarea de cronologie a celor două izvoare italiene, care plasează evenimentele de la începutul campaniei din 1462 cu patru ani mai devreme, este demonstrată cu argumente solide de Ştefan Andreescu, *op. cit.*, pp. 91-92 şi idem, „Războiul cu turcii din 1462", în *Revista de istorie*, tom 29, nr. 11, 1976, pp. 1673-1674. A se vedea şi Const. A. Stoide, „Luptele lui Vlad Ţepeş cu turcii (1461-1462)", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie* "A. D. Xenopol", XV, 1978, pp. 16-17. Noi împărtăşim această părere. Confuzia din cele două izvoare italiene poate să derive şi din faptul că, la începutul lunii octombrie 1458, trupe ungare conduse de Mihail Szilagyi au înfrânt, în apropiere de Belgrad, o armată otomană comandată de Mahmud Paşa (I. A. Fessler, E. Klein, *Geschichte von Ungarn*, III, Leipzig, 1876, p. 16; N. Iorga, *Geschichte des osmanische Reiches nach den Quellen dargestellt*, vol. II, Gotha, 1909, pp. 107-108; C. Jireček, *Geschichte des Serben*, II, 1, Gotha, 1918, p. 213; Franz Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son temps. 1432-1481. La grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris, 1954, pp. 189-190).

[13] Pentru haraciul Ţării Româneşti din timpul lui Vlad Ţepeş a se vedea M. Berza, „Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX", în *Studii şi materiale de istorie medie*, II, Bucureşti, 1957, pp. 28-29.

[14] *Istoria României*, II, p. 470; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 86; idem, „La victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, XV, no. 3, 1976, p. 377; Şt. Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula)...*, p. 99; R. Şt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 170-171; Emil Stoian, *Vlad Ţepeş. Mit şi realitate istorică*, Bucureşti, 1989, p. 79; Constantin Rezachevici, „Vlad Ţepeş - cronologie, bibliografie", în *Revista de istorie*, tom 29, nr. 11, 1976, p. 1748; idem, „Vlad Ţepeş - Chronology and historical Bibliography", în vol. *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*. Edited by Kurt W. Treptow, Columbia University Press, New York, 1991, p. 257; Kurt W. Treptow, *Aspects of the Campaign of 1462*, în *ibidem*, pp. 123-124. Matei Cazacu consideră că Vlad Ţepeş a încetat plata tributului către turci în 1460 şi leagă această decizie de lucrările Congresului de la Mantova din 1459 (Matei Cazacu, *L'histoire du prince Dracula en Europe Centrale et Orientale (XVe siècle)*, Geneve, 1988, p. 8).

[15] În acest an Mehmet II a întreprins o importantă campanie în Moreea, reuşind să cucerească o treime din Peninsulă, cu oraşele Corinth, Patras, Vostitza, Kalavryta. Cei doi despoţi ai Moreeii,

deci anul în care Vlad Țepeș încetează plata tributului, Mehmet II cucerește Semendria și tot ceea ce rămăsese din statul sârb[16], în 1460 desăvârșește cucerirea Moreeii[17], iar în 1461 cucerește Sinope și Trapezunt[18], ultimele rămășițe ale Imperiului bizantin. După părerea noastră, sultanul și dregătorii Porții nu au interpretat neplata tributului ca un act de ostilitate și nici Vlad Țepeș nu avea vreun interes să provoace deliberat pe turci într-un moment în care se afla în conflict deschis cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele Ungariei, Matia Corvin[19], care sprijineau pretendenți la domnie și grupări boierești ostile. Prin acest conflict, determinat și de importante aspecte economice[20], dar dominat, în

---

Toma și Demetrios se obligă să plătească un tribut anual de 3 000 de ducați (Denis A. Zakythinos, *Le Despotat grec du Morée. Historie politique*, London, 1975, pp. 256-260).

[16] F. Babinger, *op. cit.*, pp. 199-201.

[17] *Ibidem*, pp. 210-215; D. A. Zakythinos, *op. cit.*, pp. 267-274. La 1 august 1460, căpitanul Golfului, titulatură purtată de comandantul flotei venețiene din Adriatica, Lorenzo Moro, precum și castelanii din Modon și Coron, au primit informații foarte clare că sultanul are intenția să-și stabilească autoritatea asupra întregii Moreei, că este dușmanul Veneției și că a ajuns deja la frontierele teritoriilor venețiene din Peninsulă (F. Thiriet, *Régestes des délibération du senat de Venise concernant la Romanie*, tome III, *1431-1463*, Paris, La Haye, 1961, pp. 233-234, nr. 3118).

[18] F. Babinger, *op. cit.*, pp. 228-238; Ș .Papacostea, „Relațiile internaționale în răsăritul și sud-estul Europei în secolele XIV-XV", în *Revista de istorie*, tom 34, nr. 5, 1981, pp. 916-917; Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, 1991, p. 140.

[19] Pentru acest conflict a se vedea Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, pp. 50-51, doc. LXXXIX; I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV-XVI*, vol. I, *1413-1508*, București, 1905, pp. 101-103; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, 1, ed. a III-a, București, 1940, pp. 43-49; *Istoria României*, II, pp. 468-469; N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, pp. 70-73; Șt. Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula)...*, pp. 66-77; R. Șt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 150-159; E. Stoian, *op. cit.*, pp. 60-70. Tursun bei arată că Vlad Țepeș „... încrezându-se în Înalta Poartă, i-a biruit pe unguri, omorând pe mulți dintre ei..." (*op. cit.*, ed.cit., p. 68), iar Chalcocondil afirmă și el următoarele: "Și peoni (unguri - n.n.), nu puțini, despre care credea că au vreun amestec în treburile publice, necruțând nici pe unul din aceștia, i-a ucis în număr foarte mare" (*op. cit.*, ed.cit., p. 283). De fapt, incursiunile lui Vlad Țepeș în Transilvania au fost îndreptate împotriva tuturor celor care unelteau contra sa, boieri ostili sau pretendenți la domnie, și care încălcau, astfel, aspirațiile de independență ale țării (Pavel Binder, „Itinerarul transilvănean al lui Vlad Țepeș", în *Revista de istorie*, tom 27, nr. 10, 1974, pp. 1537-1542).

[20] Una din cauzele ostilității sașilor, meșteșugari și negustori prin excelență, a fost, probabil, adoptarea unor măsuri comerciale protecționiste de către Vlad Țepeș (Gustav Gündisch, „Cu privire la relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania în anii 1456-1458", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 16, 1963, pp. 684-686; Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965; Dinu C. Giurescu, „Relațiile economice ale Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice din secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea", în *Romanoslavica*, XI, 1965, pp. 167-201; M. Cazacu, „L'impact ottoman sur les pays roumains et ses incidences monétairs (1452-1504)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, XII, no. 1, 1973, pp. 188 și urm.).

primul rând, de cauze politice[21], Vlad Țepeș urmărea realizarea a două obiective absolut necesare pentru a putea lupta cu succes împotriva Porții: consolidarea internă a statului și a instituției domniei și afirmarea poziției independente, *de facto*, a Țării Românești în fața pretențiilor de suzeranitate ale regalității maghiare. Ambele obiective au fost realizate prin tratatul încheiat cu Brașovul în jurul datei de 1 octombrie 1460[22]. Reconcilierea din 1460 între Vlad Țepeș și sași a restituit, neîndoielnic, acestora libertatea comercială în Țara Românească suprimată în timpul conflictului[23]. De asemenea, reconcilierea s-a produs în cadrul revenirii lui Vlad Țepeș la alianța cu Ungaria, la pregătirea acțiunii antiotomane, care a rămas, tot timpul, direcția dominantă a politicii externe a domnului român.

---

[21] Deosebit de interesantă ni se pare opinia istoricului Șerban Papacostea, care consideră că Vlad Țepeș nu a dus o politică protecționistă față de negustorii sași din Brașov și Sibiu: "Relațiile lui Vlad Țepeș cu Brașovul și Sibiul, sensul conflictului său cu cele două orașe, ca de altminteri întreaga sa personalitate și activitate sunt deformat oglindite în istoriografie, în parte din pricina unora dintre izvoarele care i-au înregistrat faptele, povestirile în limba slavă și germană, împletire de realitate și legendă, în parte datorită unui demers istoriografic care a situat teza înaintea izvorului și a cercetării" (Ș. Papacostea, „Începuturile politicii comerciale...", p. 27). În continuarea argumentării acestui punct de vedere se arată că este sigur că Radu cel Frumos, fratele și urmașul în domnie al lui Vlad Țepeș, a instituit depozitul obligatoriu, care a îngrădit considerabil activitatea brașovenilor în Țara Românească și a interceptat, în același timp, legătura lor directă cu Dunărea de Jos (*Ibidem*, p. 28). Revenind în domnie, în 1476, și cu concursul oștilor regale maghiare, Vlad Țepeș se angaja, de fapt, *să anuleze măsurile lui Radu cel Frumos*: „... ca de acum înainte scala ce a fost să nu mai fie nicăieri în țara domniei mele" (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul...*, I, pp. 95-97; Ș. Papacostea, „Începuturile politicii comerciale...", p. 29). Dacă lucrurile stau așa, și este foarte probabil, rezultă că războiul lui Vlad Țepeș cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele Matia Corvin a avut un pur caracter politic. (Ș. Papacostea, „Începuturile politicii comerciale...", p. 30; G. Gündisch, „Vlad Țepeș und die Sächsischen Selbstverwaltungsgebiete Siebenbürgens", în *Revue Roumaine d'Histoire*, VIII, no. 6, 1969, pp. 981-992). Este, de asemenea, posibil ca plata tributului către Poartă, pe care Vlad Țepeș a făcut-o regulat în primii ani de domnie, până în 1459, să fi fost interpretată de regele Ungariei și de sașii din Transilvania ca un gest de ostilitate (M. Cazacu, *L'histoire du prince Dracula...*, p. 5). De asemenea, în condițiile în care Matia Corvin purta tratative secrete cu turcii, de la sfârșitul anului 1458, pentru a încheia un armistițiu (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol IV, Budapest, 1875, pp. 36-40; Lino Gómez Canedo, *Un español al servicio de la Santa Sede. Don Juan de Carvajal, cardenal de Sant Angelo, legado en Alemania y Hungria (1399? - 1469)*, Madrid, 1947, p. 199), este foarte posibil ca sultanul să fi văzut în acțiunea lui Vlad Țepeș un act de presiune asupra regelui Ungariei, să-i fi dat chiar aprobarea pentru acțiunile militare din sudul Transilvaniei și să fi acceptat, ca pe ceva absolut normal, neplata tributului începând din 1459.

[22] G. Gündisch, „Vlad Țepeș und die Sächsischen...", p. 992. Se pare că acest acord de pace și alianță a fost o consecință directă a unui acord anterior cu Matia Corvin (N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, p.89, n. 17; Radu Lungu, „À propos de la campagne antiottomane de Vlad l'Empaleur au sud du Danube (hiver 1461-1462)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, XXII, no. 2, 1983, pp. 149-150).

[23] Ș. Papacostea, „Începuturile politicii comerciale...", p. 29.

În al treilea rând, după opinia noastră, turcii încep să arate neîncredere şi ostilitate faţă de Vlad Ţepeş abia în 1461, în timpul sau imediat după încheierea expediţiei împotriva Trapezuntului şi, în această situaţie, nemai având de ales, domnul se hotărăşte să treacă deschis la acţiune împotriva lor în iarna dintre 1461 şi 1462[24]. El se considera destul de consolidat pe plan intern, îşi dădea seama că o confruntare cu Poarta devenise inevitabilă, mai ales după încercarea nereuşită de capturare a sa de la Giurgiu, şi conta şi pe un eventual sprijin extern care putea veni fie de la inamicii orientali ai Imperiul otoman, fie de la Matia Crovin, fie de la Veneţia, deoarece momentul formării unei coaliţii antiotomane care să-i includă pe toţi aceştia părea foarte apropiat, în ciuda eşecului Congresului de la Mantova din 1459, la care papa Pius II (1458-1464) sperase să pună pe picioare o mare ligă antiotomană, cu o largă participare a puterilor creştine[25]. Aici se hotărâse, printre altele, ca armata creştină să fie condusă de ducele Milanului, Francesco Sforza, şi de ducele Burgundiei, Filip cel Bun[26], dar hotărârea nu va avea nici un fel de urmare.

Cronicarul contemporan Laonic Chalcocondil arată că Vlad Ţepeş nu a declanşat lupta antiotomană decât atunci când i s-a părut că situaţia *Daciei* este sigură şi acest lucru s-a întâmplat după campania sultanului

---

[24] Părerea că Vlad Ţepeş trece deschis la acţiune împotriva turcilor în 1461 şi nu în 1459 a fost exprimată de Nicolae Iorga: “Numai în 1461 el îşi schimbă purtarea: se întoarce la politica tradiţională care fusese şi a tatălui său” (*Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1931, p. 163) şi reluată de Sergiu Iosipescu, „Conjunctura şi condiţionarea internaţională politico-militară a celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462)“, în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, nr. 11, 1978, Bucureşti, 1978, pp. 179-180. Dar, la cei doi istorici această opinie nu este suficient de fundamentată ştiinţific. De aceea noi, fiind de acord cu acest punct de vedere, vom încerca să-l sprijinim cu toate argumentele ce ne stau la dispoziţie.

[25] G. B. Picotti, *La dieta di Mantova e la politica de'Veneziani*, în *Miscellanea di storia veneta*, seria terza, tomo IV, Venezia, 1912. Papa Pius II, care pregătea liga antiotomană, a făcut apel pentru pace în Ungaria, sfâşiată de luptele dintre partizanii lui Matia Corvin şi cei ai lui Frederic III de Habsburg (I. A. Fessler, E. Klein, *op. cit.*, III, pp. 20-21; K. Nehring, *Mathias Corvinus, Kaiser Friedrich III und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München, 1975, pp. 15-16) şi, în ciuda opoziţiei Veneţiei şi a delegaţilor imperiali, a dat citire bulei care anunţa cruciada, la 14 ianuarie 1460 (N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, IV, Bucarest, 1915, pp. 166-168). De asemenea, la 20 februarie 1460, Pius II a oferit lui Matia Corvin 40 000 de ducaţi în caz de război cu turcii, cu condiţia de a nu încheia o pace separată cu Mehmed II (Augustino Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, vol. II, Roma, Paris, 1860, pp. 351, 356-357). La rândul său, în timpul Congresului de la Mantova, Matia Corvin a promis prin solii săi, că va participa la o eventuală cruciadă cu un contingent de 12 000 de soldaţi (L. Gómez Canedo, *op. cit.*, p. 212).

[26] Luigi Bignami, *Francesco Sforza (1401-1466)*, Milano, 1938, pp. 275-276.

împotriva Trapezuntului, în iarna dintre 1461 şi 1462[27]. Dar să vedem care au fost elementele care au dus la această ruptură şi la marea confruntare din 1462.

În a doua jumătate a anului 1460, Vlad Ţepeş a restabilit legăturile de bună vecinătate cu saşii din sudul Transilvaniei, aşa cum am arătat mai sus, şi a încheiat un tratat secret cu Matia Crovin[28], care prevedea printre altele, şi căsătoria sa cu o rudă a acestuia[29]. Tot în acest an, a trecut pe Dunăre, spre Ungaria, o solie a principilor orientali din Georgia, Mingrelia, Guria, Trapezunt şi a lui Uzun Hasan, stăpânul turcoman al Persiei, care se pregăteau să atace Imperiul otoman şi căutau aliaţi în Europa. Ei erau însoţiţi de călugărul Lodovico da Bologna[30] – legat al papei în Georgia – şi au purtat discuţii în Ungaria[31], la împăratul Frederic III[32], la Veneţia, unde au fost primiţi cu mare respect şi politeţe[33], apoi la Florenţa, la Roma şi la Filip cel Bun, ducele Burgundiei, considerat ca posibil conducător al coaliţiei europene antiotomane[34]. Dar rezultatul

---

[27] L. Chalcocondil, *op. cit.*, ed. cit., pp. 283-284.

[28] I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul...*, I, p. 107; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, VI, Bucureşti, 1981, pp. 90-91, doc. 3237; G. Gündisch, *Vlad Ţepeş und die Sächsischen...*, p. 986-992; N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 89, n. 17; Şt. Andreescu, „En marge des rapports de Vlad l'Empaleur avec l'Empire ottoman", în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, XIV, no. 3, 1976, p. 374; S. Iosipescu, *art. cit.*, p. 182; R. Lungu, *art. cit.*, pp. 149-150.

[29] I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti...*, p. 78.

[30] Lodovico da Bologna este una dintre figurile cele mai controversate ale epocii, care a întreprins numeroase călătorii în Orient, ca sol sau legat papal, având, aproape întotdeauna, misiunea de a realiza alianţe antiotomane cu puterile orientale. Astfel sunt cunoscute misiunile sale din 1437, 1454-1455, 1460-1461, 1465, 1472 şi 1477. Pentru viaţa şi activitatea sa a se vedea, printre altele, Moriz Landwehr von Pragenau, *Ludwig von Bologna. Patriarch von Antiochien*, în *Mitteilungen des Österreich Instituts*, Wien, 1901, p. 293; B. Bughetti, „Nuovi documenti intorno a Fr. Lodovico da Bologna O.F.M. (1460-1461)", în *Studi Francescani*, serie 3 a, 10, 1938, pp. 128-134; Angelo Bargellesi Severi, „Nuovi documenti su fr. Lodovico da Bologna, al secolo Lodovico Severi, Nunzio Apostolico in Oriente (1455-1457)", în *Archivum Franciscanum Historicum*, annus 69, fasc. 1-2, 1976, pp. 3-22; Richard J. Walsh, „Charles the Bold and the Crusade: politics and propaganda", în *Journal of medieval history*, III, 1977, pp. 70-72, Jean Richard, *La Papauté et les misisions d'Orient au Moyen Âge (XIIIe - XVe siècles)*, Paris, Torino, 1977, pp. 274-278.

[31] I. A. Fessler, *Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen*, V, Leipzig, 1822, p. 77; A. Bryer, „Lodovico da Bologna and the Georgian Embassy of 1460-1461", în *Bendi Kartlisa. Revue de kartvelologie*, XIX-XX, 1965, Paris, p. 181; Lajos Tardy, „Il ruolo di Venezia nei rapporti persiani e georgiani dell'Ungheria", în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, p. 258.

[32] L. Tardy, *art. cit.*, p. 258.

[33] *Ibidem*; A. Bryer, *art. cit.*, p. 184.

[34] A. Bryer, *art. cit.*, p. 191; L. Tardy, *art. cit.*, p. 258.

acestui adevărat turneu european al solilor orientali a fost nul. Fapt este că acţiunile din 1458-1461 ale coaliţiei orientale de sub conducerea statului turcoman al lui Uzun Hasan, din care făceau parte Trapezuntul, Armenia, Georgia şi Sinope, au dus la realizarea unor campanii antiotomane în nordul Anatoliei, în 1459 şi 1460. Acest lucru era cunoscut de Vlad Ţepeş, ceea ce ne poate face să credem că şi el a purtat tratative cu solii orientali în 1460, atunci când ei călătoreau pe Dunăre. Deşi nu există nici o dovadă în acest sens, este puţin probabil ca domnul Ţării Româneşti, care se pregătea de război cu turcii, să nu fi profitat de prezenţa solilor coaliţiei orientale, care deja exista şi acţiona împotriva Imperiului otoman, îndreptându-se, în acelaşi timp, spre Europa Centrală şi Occidentală, unde sperau să realizeze o coaliţie antiotomană asemănătoare. În acest fel, Vlad Ţepeş spera să primească ajutoare importante şi din Orient şi din Occident, iar acţiunea sa antiotomană, simultană cu a celorlalte două coaliţii, să fie încununată de succes.

De asemenea, Vlad Ţepeş îşi dădea seama că dispersarea forţelor otomane pe mai multe fronturi, unde să fie angajate în lupte grele, i-ar fi favorizat propria acţiune[35]. Dar acest lucru nu s-a întâmplat, deoarece coaliţia din Orient a primit o puternică lovitură prin cucerirea, în 1461, de către sultan a oraşelor Sinope şi Trapezunt, iar coaliţia antiotomană din Occident nu s-a format decât în 1463, după ce turcii au declanşat războiul cu Veneţia. De aceea, atacul lui Vlad Ţepeş din iarna 1461-1462 s-a desfăşurat fără nici un sprijin din exterior, exact în momentul în care turcii erau liberi să acţioneze militar aşa cum doreau, ceea ce ne face să credem că el nu a dorit atacul şi, prin urmare declanşarea ostilităţilor cu Imperiul otoman tocmai în momentul în care acesta nu era supus la nici o presiune din exterior. Dar aşa cum vom vedea în continuare, domnul Ţării Româneşti nu a avut de ales, turcii nu l-au lăsat să-şi aleagă momentul atacului, ci, dimpotrivă, prin acţiunile şi intenţiile lor vădite l-au provocat exact atunci când ştiau că pot să-i dea o lovitură nimicitoare.

Tratativele cu Matia Corvin şi saşii din sudul Transilvaniei, la fel ca şi posibilele tratative cu solii coaliţiei orientale antiotomane au provocat, bineînţeles, nemulţumirea Porţii, pentru care neplata în continuare a tributului începea să fie considerată ca un semn de nesupunere. Marea majoritate a izvoarelor narative concordă în a afirma

---

[35] Ş. Papacostea, „Die politischen Voraussetzungen für die Wirtschaftliche Vorherrschaft des osmanischen Reiches Schwarzmeergebiet (1453-1484)", în *Münchner Zeitschrift für Balkankunde*, 1, Münich, 1978, p. 230; R. Lungu, *art. cit.*, p. 151.

că această schimbare de atitudine a Porții față de Vlad Țepeș s-a produs în 1461, fie în timpul campaniei împotriva Trapezuntului, fie imediat după aceea[36] și nu lasă să se întrevadă nici un fel de neînțelegeri anterioare referitoare la neplata tributului. Aflând despre acordul dintre Vlad Țepeș și Matia Corvin[37], sultanul a trimis, pentru început, o solie în Țara Românească cu scopul de a-i cere voievodului să abandoneze alianța cu Ungaria și căsătoria proiectată[38], dar nu s-au obținut rezultatele scontate. Vlad Țepeș a acceptat să plătească haraciul, dar a refuzat să dea copii pentru ieniceri, tribut de sânge pe care țara sa nu-l dăduse niciodată[39] și a refuzat să se prezinte în persoană la Poartă[40].

De data aceasta motivele invocate, printre care la loc de frunte se afla și amenințarea din partea Ungariei, nu au mai putut fi crezute de sultan[41], care a luat hotărârea de a-l înlocui pe Vlad Țepeș din domnie. Mehmet II a căutat să evite însă o campanie de proporții împotriva Țării

---

[36] L. Chalcocondil, *op. cit.*, ed. cit., pp. 283-284; Critobul din Imbrosa, *op. cit.*, ed. cit., p. 290; Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 430; Tursun-bei, *op. cit.*, ed. cit., p. 68; Șemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal-pașa-zade, *op. cit.*, ed. cit., p. 200; Enverî, *Düsturname* (Cartea vizirului), în *Cronici turcești*, I, p. 42, Asîk-pașa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman* (Istoriile dinastiei otomane), în *ibidem*, p. 92; Mehmed Neșri, *Djihannuma. Tarih-i al-i Osman* (Istoria dinastiei otomane), în *ibidem*, p. 125; Sa'adeddin Mehmed hodja efendi, *Tadj-ut-Tevarih* (Coroana istoriilor), în *ibidem*, pp. 317-318; Mehmed bin Mehmed, *Nuhbet-ut-tevarih ve'l ahbar* (Cronică aleasă și informativă), în *ibidem*, p. 406; Kodja Husein, *Beda'i ul-veka'i* (Evenimentele minunate), în *ibidem*, p. 455; Solakzade Mehmed Hemdemi, *Tarih-i Solakzade* (Cronica lui Solakzade), în *ibidem*, vol. II, *Sec. XVI - începutul sec. XVIII*, ed. Mihail Guboglu, București, 1974, p. 139. Se observă că toate cronicile otomane pe care le-am putut consulta plasează în 1461 momentul declanșării luptei lui Vlad Țepeș și nu menționează nici o bănuială anterioară pe care sultanul ar fi putut să o aibă asupra acestuia referitoare la neplata tributului.

[37] Probabil de la spionii infiltrați în Ungaria (F. Babinger, *op. cit.*, pp. 246-247).

[38] Aceste detalii sunt cunoscute chiar din celebra scrisoare trimisă de Vlad Țepeș lui Matia Corvin, la 11 februarie 1462, după atacul întreprins împotriva pozițiilor otomane de la Dunăre (I. Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești...*, p. 79; N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. cit., p. 165; Andrei Corbea, „Cu privire la corespondența lui Țepeș cu Matia Corvin", în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie* „A. D. Xenopol", XVII, 1980, p. 677). Fără aceste detalii solia este menționată și de L. Chalcocondil, *op. cit.*, ed. cit., p. 282; Ducas, *op. cit.*, ed. cit., p. 430; Enverî, *op. cit.*, ed. cit., p. 42; Tursun-bei, *op. cit.*, ed. cit., p. 68. Asîk-pașa-zade afirmă că solia sultanului a fost precedată de una a lui Vlad Țepeș (*op. cit.*, ed. cit., p. 92), aceeași afirmație putând fi întâlnită și la Mehmed Neșri (*op. cit.*, ed. cit., p. 125).

[39] Pentru acest tribut de sânge ("devșirme") a se vedea B. D. Populia, *Ursprung und Wesen der "kuabeulese" im osmanischen Reich*, München, 1963, cu mențiunea la p. 58 a refuzului întemeiat al lui Vlad Țepeș, apud N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, p. 91, n. 24.

[40] Ducas, *op. cit.*, ed. cit., p. 430; Tursun-bei, *op. cit.*, ed. cit., p. 68.

[41] Radu Florescu, Raymond T. Mc. Nally în lucrarea *Dracula. A Biography of Vlad the Impaler (1431-1476)*, New York, 1973, susțin că refuzul lui Vlad Țepeș de a se prezenta la Poartă este o dovadă a suspiciunii turcești în legătură cu îmbunătățirea relațiilor sale cu Matia Corvin (pp. 90-91).

Româneşti, ai cărei sorţi de izbândă erau îndoielnici, şi, de aceea, a încercat să-l captureze pe Vlad Ţepeş prin înşelăciune, dar capcana pregătită domnului de către Hamza bei şi grecul Catabolinos, în apropiere de Giurgiu, s-a terminat cu o catastrofă, cei doi fiind capturaţi şi traşi în ţeapă[42]. Acum apar în cronicile turceşti acuzaţiile cele mai grave la adresa lui Vlad Ţepeş, acuzaţii care justifică acţiunea şi eşecul de la Giurgiu, dar şi campania sultanală din 1462[43].

Oricum, după executarea celor doi dregători otomani, lucrurile deveniseră foarte clare pentru Vlad Ţepeş. Cale de întoarcere nu mai exista şi singura opţiune plauzibilă, cu ceva sorţi de izbândă, rămânea războiul, război care trebuia purtat cu toată hotărârea şi duritatea, avându-se în vedere disproporţia uriaşă de forţe favorabilă turcilor.

În contextul politic creat de Congresul de la Mantova (26 septembrie 1459-14 ianuarie 1460)[44], de coaliţia unor state de la graniţele răsăritene ale Imperiului otoman[45] şi de răscoala din Moreea[46], de

---

[42] Majoritatea cronicilor otomane pe care le-am putut consulta îl acuză, bineînţeles, pe Vlad Ţepeş de viclenie şi înşelăciune, arătând că Hamza bei şi Catabolinos nu ar fi avut nici un fel de intenţii duşmănoase. Că lucrurile nu stau aşa putem afla tot de la cronicarii turci, şi anume de la Kodja Husein şi Solakzade Mehmed Hemdemi, care arată că sultanul, înainte de a-i trimite pe cei doi în solie, a dat ordinul de adunare a oştilor (*Cronici turceşti*, I, p. 455 şi II, p. 139).

[43] Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie Enverî, *op. cit.*, ed. cit., p. 42, dar şi mulţi alţi cronicari turci asupra cărora nu mai revenim. Dar iată ce spune Enverî: "După ce şahul a cucerit Trapezuntul/ A pornit de aici spre Rumelia/ El a umplut ţinutul acela cu bogăţii mari/ Şi duşmanii din toate părţile au fost pedepsiţi// Pe când şahul se afla în partea aceea/ Iar Românul în partea aceasta/ El a făcut atâtea răscoale, încât cine le vedea rămânea uimit/ Ishak-paşa stătea la reşedinţă/ El n-a ieşit din cuvântul şahului ascultând de sfatul lui/. Şahul l-a chemat pe voievod/ Apoi a plecat în solie Iunus/ Iunus-bei şi Hamza-bei au murit ca nişte martiri/ Şi acel nedemn a pârjolit şi malul Dunării/ Când anul a ajuns la 866 (*1461-1462 - n.n.*)/ Padişahul a pornit o expediţie sfântă împotriva acestuia".

[44] Congresul de la Mantova a fost una din principalele iniţiative ale papei Pius II în vederea organizării unei cruciade antiotomane, această idee fiind dominantă pe parcursul întregului său pontificat, dar negăsindu-şi materializarea. A se vedea, printre altele, G. B. Picotti, *op. cit.*; A. S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Âges*, London, 1938, pp. 236-240; R. Eysser, „Papst Pius II und der Kreuzug gegen die Türken, în Mélanges d'Histoire Générale", publiés par C. Marinescu, vol. II, Bucarest, 1938, pp. 1-138; Giacchino Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini (Pio II)*, Bari, 1950, pp. 210-222; G. Valentini, „La crociata di Pio II dalla documentazione veneta d'archivio", în *Archivum historiae pontificiae*, XIII, 1975, pp. 249-282; K. M. Setton, *The papacy and the Levant (1204-1571)*, II *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978, pp. 196-270; N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 87; Şt. Andreescu, *Războiul cu turcii din 1462*, p. 1677; S. Iosipescu, *art. cit.*, p. 178. Vezi şi nota 25 de mai sus.

[45] Aspiraţiile de cruciadă ale lui Pius II aveau la bază şi posibila colaborare cu vecinii asiatici ai Imperiului otoman (statul turcoman Ak-koiunlu din Persia, al lui Uzun Hasan, Sinope, Trapezunt, Georgia, Armenia), care, încă din 1458-1459, încheiaseră o alianţă antiotomană şi-l obligaseră pe Mehmet II să-şi îndrepte principalele forţe spre răsărit unde, în 1461, a cucerit Sinope şi Trapezunt (*The Cambridge Modern History*, vol. I, *The Renaissance*, Cambridge, 1931, p. 78; N.

pregătirile venețiene în vederea unui conflict decisiv cu Poarta pentru preponderență în Mediterana Orientală[47], războiul declanșat de Vlad Țepeș în iarna dintre 1461 și 1462 împotriva Imperiului otoman a constituit, fără nici o îndoială, cea dintâi acțiune de maximă însemnătate militară în Europa, care a premers declanșarea marelui război turco-venețian din 1463. Din nefericire pentru domnul Țării Românești acțiunea sa s-a declanșat într-un moment de acalmie pe toate fronturile antiotomane, coaliția statelor orientale aflându-se într-un moment de reflux, iar coaliția occidentală, creștină, nefiind încă formată. De altfel, această din urmă coaliție nici nu se va forma și va fi înlocuită doar de un sistem de alianțe ce vor gravita în jurul Veneției, dar aceasta începând cu 1463. Deci, Vlad Țepeș așa cum am mai arătat, s-a aflat singur în fața Imperiului otoman și aceasta nu pentru că ar fi dorit-o dintr-un impuls războinic necontrolat, ci pentru că a fost forțat, o repetăm, de împrejurări.

Vlad Țepeș era pe deplin conștient de acest lucru și de aceea, în faimoasa scrisoare din 11 februarie 1462, adresată regelui Ungariei, Matia Corvin, după ce expune în amănunțime rezultatele expediției sale de la sud de Dunăre, din acea iarnă, subliniază adeziunea și identificarea sa cu idealul cruciadei și cere, în consecință, ajutoarele absolut indispensabile pentru a face față uriașei expediții sultanale care se pregătea împotriva sa. Dar mai bine să-l lăsăm să vorbească chiar pe domnul Țării Românești: "Pentru că nici cu un chip nu voim să lăsăm în drum ceea ce am început, ci să ducem lucrul la capăt. Căci dacă Dumnezeu cel atotputernic va asculta rugăciunile și dorințele creștinilor și-și va apleca auzul cu bunăvoință spre rugăciunile sărmanilor săi și ne va da astfel de biruință împotriva păgânilor, dușmani ai crucii lui Hristos, va fi cea mai mare cinste și folos și ajutor sufletsc pentru măria ta și sfânta coroană a măriei tale și pentru toată creștinătatea cea adevărată... Iar dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un capăt rău și va pieri țărișoara noastră, aceasta nici măria ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi"[48].

Stoicescu, *Vlad Țepeș*, p. 89; Ș. Papacostea, „Caffa et la Moldavie face à l'expresion ottomane (1453-1484)", în *Colocviul româno-italian Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, București, 27-28 martie 1975, București, 1977, pp. 139-140; Șt. Andreescu, *Războiul cu turcii din 1462*, p. 1677; S. Iosipescu, *art. cit.*, p. 178.

[46] Ducas, *op. cit.*, ed. cit., p. 422 și urm.; E. Stoian, *op. cit.*, p. 79.

[47] Freddy Thiriet, *La Romanie vénitienne au Moyen Âge. Le dévélopement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe - XVe siècles)*, Paris, 1959, pp. 384, 385.

[48] I. Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești...*, p. 81; N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. cit., p. 166; A. Corbea, *art. cit.*, p. 678.

Trebuie arătat însă că Vlad Țepeș, ca abil om politic și comandant militar, la fel ca și Ștefan cel Mare ceva mai târziu, înțelegea să lupte împotriva turcilor ca un monarh de tip modern, ceea ce și era de fapt, monarh care avea în vedere, în primul rând interesele statului său și nu ca un cruciat medieval care se arunca șarjând cu capul în jos împotriva necredincioșilor. Adeziunea sa la idealul de cruciadă în acest moment se explică numai prin dorința de a căpăta ajutoare de la alte puteri creștine, el fiind însă conștient că și acestea erau foarte departe de idealul medieval al cruciadei și luptau, dacă se hotărau să o facă, numai pentru propriile lor interese. Așa se explică și amenințarea, destul de clară, la adresa Ungariei lui Matia Corvin, care, în situația prăbușirii Țării Românești sau a instalării pe tronul ei a unui domn aliat al Porții, s-ar fi aflat singură, față în față cu Imperiul otoman.

Declanșând acțiunea antiotomană în iarna dintre 1461 și 1462, pentru că, de fapt, nici nu avea de ales o altă soluție în afară de aceea de a lovi primul și cu toată puterea, Vlad Țepeș a contat, prin urmare, pe un posibil ajutor din partea aliatului său, Matia Corvin, sau chiar al papei Pius II[49] și pe faptul că principalele forțe otomane erau încă dispersate în mai multe direcții (Sinope, Trapezunt, Moreea etc.)[50]. Din păcate, așa cum am mai arătat, acțiunea sa a fost în contratimp atât cu cea a dușmanilor asiatici ai turcilor, înfrânți în 1461, când Sinope și Trapezunt sunt ocupate de Mehmet II, cât și cu cea a Veneției, care va intra în luptă abia în 1463, după ce turcii vor ataca primii și vor cuceri prin surprindere Argosul. În ceea ce-l privește pe regele Ungariei, în ciuda alianței pe care o avea cu voievodul Țării Românești, a cererilor de ajutor formulate de acesta în scrisoarea din 11 februarie 1462, a subsidiilor pe care le primise din partea papalității și a promisiunii pe care o făcuse de a merge în

---

[49] În planurile de cruciadă ale lui Pius II, Matia Corvin, regele catolic al Ungariei, trebuia să joace un rol de prim plan. Astfel, la 18 ianuarie 1460 el îl îndemna să-și continue pregătirile militare (Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, București, 1891, pp. 128-129; A. Theiner, *op. cit.*, p. 329), iar în decursul acestui an i-a trimis ca subsidii suma de 40 000 de ducați (*Monumenta Vaticana, Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae*, Budapest, 1891, p. 13; Stephan Kaprinai, *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae*, II, Viena, 1771, p. 393). Cu acești bani se puteau înarma 12 000 de oameni și 10 nave (Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 130-131; A. Theiner, *op. cit.*, II, pp. 351, 356-357), iar regele promisese 40 000 de oameni și participarea sa personală la lupta antiotomană (N. Iorga, *Notes et extraits*, IV, p. 182; St. Kaprinai, *op. cit.*, pp. 354-355), dar nimic din toate acestea nu s-a întâmplat.

[50] Ș. Papacostea, „Die politischen Voraussetzungen...," p. 230.

persoană împotriva turcilor[51], el nu avea câtuşi de puţin intenţia de a se confrunta cu aceştia[52], din două motive principale, şi anume: pe de o parte era încă prins în conflictul cu împăratul Frederic III[53], iar pe de altă parte, încă de la începutul domniei sale el era hotărât să-şi îndrepte principalele eforturi spre Europa Centrală şi nu împotriva Imperiului otoman[54]. Singura măsură concretă întreprinsă de Matia Corvin a fost aceea de a consolida doar apărarea Transilvaniei[55].

De fapt, regele Ungariei, din prezumtiv aliat, a devenit inamicul lui Vlad Ţepeş, pe care l-a şi arestat la 26 noiembrie 1462, într-un moment în care nimeni nu se aştepta la aşa ceva, a încercat să-şi atribuie meritele victoriei din vară împotriva sultanului şi, pentru a-şi justifica acţiunea în faţa Europei, care aştepta de la el mari fapte de vitejie în lupta antiotomană, a lansat o adevărată campanie propagandistică de ponegrire a viteazului voievod al Ţării Româneşti, acuzat de trădare, de înţelegere cu turcii şi de cruzimi abominabile[56]. Toate acestea au servit, repetăm, ca

---

[51] Vezi mai sus notele 48 şi 49.

[52] Chiar faptul capturării (în toamna lui 1460) şi executării unchiului său, Mihail Szilágyi (5 februarie 1461) (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 67; L.Gómez Canedo, *op. cit.*, pp. 215-216), deşi a provocat o anumită încordare în relaţiile cu turcii (F. Babinger, *op. cit.*, pp. 443-444), nu l-a determinat pe Matia Corvin să pornească la luptă împotriva lor.

[53] În 1462 se află încă în conflict cu împăratul Ferdinand III (1440-1493) care, la 17 februarie 1459, fusese ales ca rege al Ungariei de un grup de magnaţi din comitatele de vest şi de nord-vest, în frunte cu palatinul Ladislau Garai. Aplanarea acestui conflict a intervenit, ca urmare a mediaţiei papale, abia la 19 şi 26 iulie 1463 când, la Buda şi Wiener Neustadt, cei doi suverani ratifică un tratat încheiat încă din anul precedent (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 143; Aeneas Sylvius Piccolomini, *Historia rerum Friderici III Imperatoris*, Helmstadt, 1700, p. 49; A. Theiner, *op. cit.*, II, pp. 382-391; I. A. Fessler, E. Klein, *op. cit.*, III, p. 31, A. Hoffmann, *Kaiser Friedrichus III. Beziehungen zu Ungarn in dem Jahren 1458-1464*, Breslau, 1877, p. 16; V. Fraknói, *Mathias Corvinus König von Ungarn 1458-1490*, Freiburg im Breisgau, 1891, p. 95; K. Nehring, *op. cit.*, pp. 209-213; N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 128; Şt. Andreescu, *En marge des rapports...*, p. 508).

[54] Politica externă a regelui Matia Corvin a fost puternic influenţată, pe tot parcursul ei, de luptele dinastice cu Habsburgii şi Jagiellonii, fiecare dintre aceştia căutând să-şi lărgească cât mai mult influenţa şi puterea în Europa Centrală (Lajos Elekes, „La politica estera di re Mattia e gli Stati italiani nella seconda metà del secolo XV, în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, p. 246).

[55] V. Fraknói, *Mátyás kiraly levelei* (Corespondenţa regelui Matia), I, Budapest, 1893, pp. 18-19.

[56] Ş. Papacostea, „Cu privire la geneza şi răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş", în *Romanoslavica*, XIII, Bucureşti, 1966, pp. 159-167. În acest studiu se arată că apariţia, la sfârşitul lui 1462 şi în cursul anului 1463, a primelor texte ce relatează faptele lui Vlad Ţepeş (*manuscrisul de la Viena*, încorporat în cronica lui Thomas Ebendorfer, *Comentariile* lui Enea Silvio Piccolomini şi *Povestirea în versuri* a lui Michael Beheim) nu constituie decât un aspect al campaniei propagandistice menită să acopere abandonarea de către regele Ungariei a acţiunii antiotomane la îndeplinirea căreia se angajase (p. 162). Pentru întărirea acestei afirmaţii este

pretext şi justificare în faţa papei, a Veneţiei şi întregii Europe creştine pentru propria sa renunţare la campania antiotomană pe care promisese să o întreprindă.

Deci, dacă ar fi să formulăm câteva concluzii până la acest punct în care am ajuns cu analiza noastră, acestea ar putea fi următoarele: Vlad Ţepeş, a fost obligat să atace Imperiul otoman în iarna dintre 1461 şi 1462 datorită ostilităţii vădite a sultanului, care refuza să mai accepte pe tronul Ţării Româneşti un domn considerat rebel, încetarea plăţii tributului din 1459 neavând, după opinia noastră, semnificaţia unei rupturi deschise cu Poarta. Voievodul Ţării Româneşti nu a primit nici un ajutor concret din partea nimănui, deoarece inamicii Porţii şi potenţialii săi aliaţi fie fuseseră înfrânţi, fie nu intraseră încă în luptă[57], aliatul său principal, Matia Corvin nu numai că nu l-a ajutat dar, ajungând probabil la o înţelegere cu Poarta în privinţa Ţării Româneşti pentru a avea linişte la hotarele sale sudice, l-a arestat şi aruncat în temniţă unde a stat aproape 13 ani. Din această cauză, marea victorie obţinută de Vlad Ţepeş în 1462, când sultanul a fost obligat să se retragă la sud de Dunăre fără să-şi fi atins nici unul din obiectivele iniţiale, nu a putut fi fructificată în nici un fel de puterile europene, mai ales de Veneţia, care peste un an va intra în război cu turcii, război decisiv pentru balanţa puterii în Mediterana Orientală. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere şi faptul că alungarea lui Vlad Ţepeş din domnie, tocmai după victorie, se explică şi prin atitudinea unei părţi a boierimii, a clasei politice care înţelegea să lupte numai în momentele de mare cumpănă, ce-i ameninţau propria existenţă. Atunci când acestea treceau ea prefera să ajungă la soluţii de compromis cu marea putere din sudul Dunării[58]. Aşa s-au petrecut

---

adusă şi mărturia legatului papal Nicolae de Modrussa, care a îndeplinit o importantă misiune pe lângă Matia Corvin la sfârşitul lui 1462 şi începutul lui 1463 (p. 163; G. Mercati, „Notizie varie sopra Niccolò Modrusiense", în *Opere minori*, vol. IV, Città del Vaticano, 1937, pp. 217-218, textul relatării la pp. 247-248. Pentru povestirile despre Vlad Ţepeş a se vedea şi Ion Stăvăruş, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş - Dracula*, Bucureşti, 1978.

[57] Vlad Ţepeş a încercat să obţină ajutor şi din partea genovezilor din Caffa, un sol al său fiind atestat în socotelile oraşului la 17 şi 20 mai 1462 (N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 39; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1899, p. 124; Sergiu Columbeanu, „Acţiuni navale în timpul lui Ştefan cel Mare", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 1, 1975, p. 76; Şt. Andreescu, *Războiul cu turcii din 1462*, p. 1685), dar nici aici nu a avut succes.

[58] Barbu T. Câmpina, „Complotul boierilor şi "răscoala" din Ţara Românească din iulie-noiembrie 1462", în *Studii şi referate privind istoria României*, partea I, Bucureşti, 1954, pp. 599-624; E. Stoian, *op. cit.*, p. 116; izvoarele arată chiar existenţa unui grup de boieri filoturci, care l-au trădat pe Vlad Ţepeş şi au cerut o intervenţie a sultanului împotriva sa (I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul...*, I, pp. 149-150; a se vedea şi relatarea lui Nicolae de

lucrurile şi cu înscăunarea lui Radu cel Frumos. Cu toate acestea, victoria lui Vlad Ţepeş asupra sultanului a avut o importanţă deosebită, reuşind să salveze existenţa statală a Ţării Româneşti şi făcând posibilă încheierea compromisului cu Poarta, ceea ce, în cazul unei înfrângeri, ar fi fost imposibil de realizat. Practic, Vlad Ţepeş şi-a salvat ţara de la transformarea ei în paşalâc.

Interesant de constatat este însă şi felul în care Veneţia, principala putere creştină din Mediterana interesată, în acel moment, de lupta antiotomană a urmărit evenimentele de la Dunărea de Jos[59], felul în care ea s-a făcut cu bună ştiinţă purtătoarea de cuvânt a lui Matia Corvin, deşi cunoştea foarte bine care era realitatea politică din zonă. În 1459, deci în anul presupusei rupturi deschise a lui Vlad Ţepeş cu Poarta prin neplata tributului, Veneţia era destul de puţin interesată de evenimentele din această zonă care, de altfel, nu anunţau nimic deosebit. Aceasta poate fi una din explicaţiile pentru care ea a ridicat permanente obstacole în calea planurilor de cruciadă ale lui Pius II, expuse în cadrul Congresului de la Mantova. Astfel, în schimbul participării ei la o posibilă coaliţie antiotomană, Veneţia cerea 8 000 de oameni pentru echiparea flotei sale, plata tuturor cheltuielilor făcute pentru pregătirile de război şi organizarea unei armate de 50 000 de călăreţi şi 20 000 de pedestraşi care să meargă la frontierele Ungariei[60], condiţii imposibil de realizat.

De altfel, după pacea încheiată la 23 aprilie 1454[61] de Bartolomeo Marcello cu sultanul, Republica lagunelor a făcut tot posibilul pentru a păstra situaţia de *statu quo* în relaţiile cu turcii, pentru a menaja orice fel de susceptibilităţi ale acestora, pentru a evita cu orice preţ declanşarea

---

Modrussa la Ş. Papacostea, *Cu privire la geneza...*, pp. 163-164, Şt. Andreescu, *En marge des rapports...*, pp. 377-379).

[59] Atitudinea Veneţiei faţă de lupta antiotomană a lui Vlad Ţepeş a fost analizată, în liniile ei generale, de Şerban Papacostea în studiul „Venise et les pays roumains au Moyen Âge", în vol. *Venezia e il Levante fino al sec. XV*, Firenze, 1973, pp. 608-611. Noi ne propunem în prezentul capitol să aducem doar câteva întregiri şi dezvoltări.

[60] N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş...*, p.87.

[61] J. de Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, tome III, Paris, 1836, traduit de l'allemand par J. J. Hellert, p. 17; Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*, II edizione, tomo IV, Venezia, 1913, pp. 261-262; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, pp. 45-46; F. Thiriet, *La Romanie...*, pp. 383-384; W. Heyd, *Histoire du commerce de Levant au Moyen Âge*, traduit par Furcy Raynaud, vol. II, Leipzig, 1886, p. 318; G. I Brătianu, *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969, p. 320; William H. Mc. Neill, *Venice, the hinge of Europe (1081-1797)*, The University of Chicago Press, 1974, pp. 86-88. Noua pace garanta veneţienilor libertatea comerţului în teritoriile otomane în schimbul unei taxe vamale de 2% din valoarea mărfurilor.

unui nou război cu Imperiul otoman. Un astfel de război era considerat ca inevitabil, mai devreme sau mai târziu, de către Veneţia, care începuse să-şi dea seama că turcii deveneau treptat şi o redutabilă putere maritimă[62], dar el nu trebuia declanşat înainte ca Republica să fie pe deplin pregătită. Bineînţeles că Republica nu a fost niciodată pe deplin pregătită, astfel că, după o pace de nouă ani, războiul va fi declanşat, oarecum surpinzător pentru veneţieni, de către turci.

Până atunci însă veneţienii au căutat să-l menajeze, pe cât posibil, pe sultan şi, în acelaşi timp, să evite invitaţiile pontificale de a se alătura pregătirilor în vederea unei cruciade antiotomane. Astfel, la 2 decembrie 1456, în instrucţiunile pe care Senatul le trimitea lui Lorenzo Vitturi, bailul de la Constantinopol, i se cerea să-i spună sultanului că nu are nici un fel de motive să se teamă de Veneţia[63], iar la 3 septembrie 1459, în instrucţiunile date noului bail Domenico Balbi, i se cerea să rezolve conflictele şi disputele comerciale, apărute între timp, cu multă diplomaţie, fără să se ajungă la o ruptură[64].

În schimb, deosebit de semnificative ni se par instrucţiunile pe care Senatul le-a dat, la 21 iunie 1458, lui Niccolò Sagondino, trimis în solie la papa Calixt III (1455-1458). Acesta trebuia să arate sfântului părinte că acuzaţiile proferate la Roma împotriva Veneţiei sunt intolerabile, aceasta făcându-şi întotdeauna datoria faţă de creştinătate. În acest sens, Sagondino trebuia să insiste asupra victoriei de la Gallipoli, din 1416, unde o flotă turcă a fost complet zdrobită, trebuia să arate că, în 1423, Salonicul a fost ocupat şi păstrat timp de şapte ani, cu mari eforturi, de către veneţieni că, în 1444-1445, Veneţia a armat galere care au luptat toată iarna, în timp ce papa Eugen IV nu a plătit ceea ce promisese. Şi toate acestea în timp ce celelalte puteri creştine nu au răspuns la solicitările de ajutor din partea Veneţiei. Mai bine decât să-i asculte pe cei care o acuză, papa ar trebui să se gândească la faptul că turcii înconjoară de aproape posesiunile veneţiene şi că situaţia Veneţiei este, prin urmare, total diferită de a celorlalte state creştine. Din această cauză, Veneţia nu se poate gândi să-i atace pe turci în circumstanţele date, deoarece ar fi prematur, dar ea apără insula Negroponte şi menţine 12

---

[62] Andrew C. Hess, „The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries. 1453-1525", în *The American Historical Review*, LXXXV, num. 7, 1970, pp. 1900-1903.

[63] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 227, nr. 3088; F. Babinger, „Jaqubpascha, ein Leibarz Mehmed's II", în *Rivista degli studi orientali*, 26, 1951, pp. 87-113.

[64] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 227, nr. 3088.

galere în Marea Egee, pentru a păzi Strâmtorile şi nici un stat creştin nu se poate lăuda că face eforturi comparabile[65]. Trebuie să recunoaştem că aceste instrucţiuni, destinate să ajungă la urechile papei, respectau cu fidelitate atât adevărul istoric, cât şi situaţia prezentă, demontând fără cruţare toate acuzaţiile care puteau fi aduse Veneţiei în acea perioadă. Datorită morţii lui Calixt III, o scrisoare, aproape identică, a fost trimisă şi noului papă Pius II, la 30 octombrie 1458[66].

Peste aproximativ un an, la 11 octombrie 1459, Senatul veneţian a dat un răspuns foarte interesant delegaţilor papei Pius II, care insistau ca Veneţia să participe la pregătirile pentru cruciadă. Astfel, se arăta că proiectele de luptă propuse de papă sunt grandioase, dar este îndoielnic că statele italiene vor găsi resursele necesare de a întreţine o armată suficientă, capabilă de a-i înfrânge pe turci, care sunt foarte puternici[67]. Adversarul nu trebuie subestimat, mai ales acum, când Mehmet II este mult mai puternic decât Murad II, deoarece stăpâneşte Constantinopolul. Se reaminteşte că Murad a învins la Varna şi puterile creştine nu au ripostat aproape deloc şi că acum trebuie prevăzut un război lung, care va avea nevoie de o finanţare fără ezitări. Astfel, mai întâi trebuie făcute pregătiri temeinice şi apoi poate fi declanşat războiul. În ceea ce o priveşte, Veneţia făcea astfel de pregătiri[68], dar se întreabă ce fac celelalte puteri creştine[69]. La 10 noiembrie 1459, deci aproximativ peste o lună, Senatul adresează o nouă scrisoare papei. În ea veneţienii se arătau mai mult decât surprinşi de mărimea pregătirilor pentru cruciadă. Ei îl întrebau pe papă cum poate să creadă că vor putea fi strânşi, cu rapiditate, 240 000 de ducaţi necesari pentru armarea a 50 de galere şi-i arătau că ar fi preferabil să fie elaborate proiecte de cruciadă cu adevărat realizabile şi nu simple utopii[70].

Din toate cele spuse până aici se constată că, în anii ce au urmat după 1454, veneţienii au dus o politică de evidentă menajare a Imperiului

---

[65] *Ibidem*, p. 221, nr. 3059.
[66] *Ibidem*, pp. 223-224, nr. 3071.
[67] Veneţienii nu se înşelau deloc în aprecierile lor, deoarece cercetări ştiinţifice din zilele noastre vor confirma faptul că armata otomană poate fi considerată ca forma cea mai dezvoltată a armatelor de călăreţi ai stepei, beneficiind şi de un puternic sprijin de artilerie, ceea ce o făcea deosebit de temută în timpul asediilor diferitelor tipuri de fortificaţii (A. S.Atiya, *op. cit.*, p. 329).
[68] Într-adevăr, la 7 decembrie 1458, la 16 februarie şi 7 mai 1459, Senatul adoptase măsuri de întărire a poziţiilor militare de la Modon, Lepanto şi Nauplia (F. Thiriet, *Régestes...*, III, pp. 224-225, nr. 3073, 3075 şi 3081).
[69] *Ibidem*, p. 227, nr. 3090.
[70] *Ibidem*, p. 227, nr. 3091.

otoman şi de refuz al cruciadei, dar nu putem să nu fim de acord cu faptul că, într-o mare măsură, argumentele folosite de ei erau juste şi greu de combătut. Toată lumea era conştientă, în ciuda eforturilor papei, de dispariţia idealului de cruciadă şi a idealului de unitate a lumii creştine şi nimeni nu putea să-i acuze pe veneţieni, cu real temei, că nu vor să lupte împotriva turcilor. Ar fi însemnat să li se ceară un adevărat act de sinucidere, ceea ce nici ei, dar nici celelalte state creştine, nu erau dispuse să facă.

Se pare că abia în 1460, atunci când turcii au atacat din nou Moreea şi au ajuns până la graniţele posesiunilor veneţiene de aici, Senioria începe să se îngrijoreze cu adevărat în legătură cu intenţiile Imperiului otoman la adresa ei[71]. Deci, în 1461, anul în care noi considerăm că s-a produs cu adevărat ruptura dintre Vlad Ţepeş şi turci, cu totul alta era şi situaţia Veneţiei, ceea ce explică interesul ei sporit pentru evenimentele de la Dunărea de Jos.

În aprilie 1460, după constatarea unor pregătiri suspecte ale turcilor, Senatul a ordonat căpitanului Golfului, Antonio Loredan să plece în cea mai mare grabă spre Negroponte[72]. La 20 mai, pregătirile militare ale turcilor devin atât de îngrijorătoare încât Veneţia se vede obligată să ia mai multe măsuri preventive: se cere pregătirea, în Creta, a 300 de arbaletieri, pentru a putea fi trimişi, la nevoie, în Negroponte, se hotărăşte trimiterea de provizii de grâu la Modon şi Negroponte, precum şi armarea a trei galere noi[73]. În aceeaşi zi, i se ordonă noului căpitan al Golfului, Giacomo Barbarigo, să plece imediat spre Negroponte şi să facă scurte escale la Corfu, Modon şi Nauplia[74]. La 16 iunie, instrucţiunile adresate lui Lorenzo Moro, cel care-l înlocuise pe Barbarigo în funcţia de căpitan al Golfului, îi cereau ca, înainte de orice, să pună în stare de apărare Coron, Modon şi Nauplia, iar dacă va afla că sultanul se îndreaptă spre Albania sau Negroponte să adopte măsurile ce se impun[75]. În fine, la 1 august, informaţiile primite de Lorenzo Moro şi de castelanii din Modon şi Coron dovedeau foarte clar că sultanul are intenţia să-şi stabilească autoritatea asupra întregii Moreei şi că este duşmanul Veneţiei. Turcii

---

[71] Gyula Rászó, „Una strana alleanza. Alcuni pensieri sulla storia militare e politica dell'alleanza contra i turchi (1440-1464)", în vol. *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, a cura di Vittore Branca, Firenze, 1973, p. 98.
[72] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 230, nr. 3101.
[73] *Ibidem*, p. 231, nr. 3106.
[74] *Ibidem*, p. 231, nr. 3107.
[75] *Ibidem*, p. 232, nr. 3110.

ajunseseră până la frontierele teritoriilor venețiene din Peloponez și, pentru a sonda mai bine intențiile sultanului, Senatul hotărăște, la 9 august, trimiterea unui ambasador extraordinar la Poartă în persoana lui Niccolò da Canale[76].

Și în 1461 starea de tensiune, generată de pregătirile militare otomane, a persistat la Veneția. La 28 aprilie, Senatul își trimitea instrucțiunile către Vittore Capello, comandantul suprem al flotei venețiene (căpitan al Mării), în care i se cerea să viziteze toate porturile venețiene din Romania, să supravegheze mișcările flotei otomane, dar cu multă discreție, și să nu atace navele turcești care ies din Dardanele. Astfel de acțiuni ar fi periculoase în momentele în care Veneția purta tratative cu sultanul[77]. La 21 iulie i se cerea aceluiași Vittore Capello să dezarmeze o parte din flotă, pericolul otoman fiind mai puțin presant după ce sultanul a plecat în Marea Neagră[78]. Dar temerile venețiene erau departe de a se liniști. În toamnă, la 18 octombrie, Senatul ajungea la concluzia că datorită circumstanțelor generale și pericolelor care amenințau teritoriile din Romania, este mai mult ca niciodată indispensabil să fie aleși ca guvernatori oameni de valoare, cărora trebuie să li se asigure toate avantajele necesare[79]. Peste numai două zile, la 20 octombrie, deși aflase că flota turcă a dezarmat, Veneția nu-și putea găsi liniștea în legătură cu intențiile sultanului,. De aceea i se cerea lui Capello ca să supravegheze, cu galerele care-i rămâneau la dispoziție, apele arhipeleagului egeean[80]. La 9 decembrie, Senatul a mai hotărât ca fortificațiile din Negroponte să fie întărite, să li se trimită arme și să fie elaborat un minuțios plan de apărare[81].

La sfârșitul aceluiași an, Veneția a alertat și pe regele Ungariei, Matia Corvin, în legătură cu iminența unui război cu turcii[82] și a încercat, de asemenea, să realizeze o reconciliere între acesta și împăratul Frederic III[83], dar fără a reuși.

---

[76] *Ibidem*, pp. 233-234, nr. 3118.
[77] *Ibidem*, p. 236, nr. 3129.
[78] *Ibidem*, p. 238, nr. 3137.
[79] Idem, *Déliberations des assamblées vénitiennes concernant la Romanie*, tome II, *1364-1463*, Paris, 1971, pp. 229-230, nr. 1598.
[80] Idem, *Régestes*..., III, p. 239, nr. 3141.
[81] Idem, *Délibérations*..., II, p. 231, nr. 1604.
[82] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 92-93; Ș. Papacostea, *Venise et les pays roumains*..., p. 608.
[83] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 111 și 120.Pentru acțiunea diplomatică a Veneției în această perioadă și la începutul războiului cu turcii a se vedea, printre altele,

Oricum, la 4 martie 1462, trimisul Veneţiei la Buda, Pietro Tomasso (Petrus de Thomassis), anunţa Senatul că fusese chemat de rege, care i-a dat să citească câteva scrisori primite de la un sol al său pe lângă Vlad Ţepeş, prin care acesta îl înştiinţa despre pagubele pricinuite de el turcilor, despre mulţimea celor ucişi pe care i-a văzut "după numărul capetelor înfăţişate, afară de acei care au fost arşi în locurile acelea". Prin această scrisoare, care se referă, de fapt, la cea trimisă de Vlad Ţepeş la 11 februarie, rezultă că Matia Corvin a utilizat rezultatele expediţiei victorioase a voievodului Ţării Româneşti - pe care-l considera vasalul său - în scopul obţinerii de fonduri din Italia, trimisul veneţian cerând, în acest sens „*denarij per subventione*"[84]. De asemenea, se constată că ecoul faptelor de vitejie ale lui Vlad Ţepeş a fost receptat foarte repede la Veneţia, care, aproape imediat, la 20 martie, le-a făcut cunoscute şi la Roma[85].

Ajunşi în acest punct cu investigaţia noastră, considerăm că trebuie să scoatem în evidenţă un aspect deosebit de important pe care-l vom reîntâlni în atitudinea Veneţiei faţă de Vlad Ţepeş până la sfârşit. Anume, este vorba de faptul că, deşi ştia foarte bine cine este autorul victoriei împotriva turcilor din iarna 1461-1462, adică Vlad Ţepeş[86], Senioria a acceptat întreaga propagandă a lui Matia Corvin şi a acţionat pentru ajutorarea acestuia şi nu a viteazului domn al Ţării Româneşti. Astfel, la 20 martie 1462, Senatul veneţian îi scria papei, cum am arătat ceva mai sus, expunându-i situaţia critică a Ungariei şi nicidecum a Ţării

---

Roberto Lopez, „Il principio della guera veneto-turca nel 1463", în *Archivio Veneto*, serie V, XV, 1934, pp. 45-131.

[84] Ioan Bianu, „Ştefan cel Mare. Câteva documente din Arhivele de stat de la Milano", în *Columna lui Traian*, ianuarie-februarie 1883, pp. 34-35.

[85] La 20 martie 1462, Senatul veneţian a trimis la Roma raportul ambasadorului său de la Buda şi o copie a ceea ce am putea numi un adevărat buletin de război trimis de Vlad Ţepeş lui Matia „... simul cum certis exemplis litterrarum per vaivodam Valachiae scriptarum Regi Hungariae nonnulla nova felicita continentium" (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 121-122; Ş. Papacostea, *Venise et les pays roumains*..., p. 608; N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 95).

[86] Lucrul se desprinde foarte clar din raportul lui Pietro Tomasso din 4 martie 1462 şi este consemnat, la fel de clar, de către Domenico Malipiero, cu referire la campania sultanală din acelaşi an, în renumitele sale anale veneţiene: „Ma'l Turco e sta chiama in Valachia in defesa del fratello del Signor Viacola, che e sta scazzado da esso Signor Viacola; e condutto l'esercito in quella provincia, Viacola se ghe ha opposto con potente esercito, e l'ha rebatudo gagiardamente" (Domenico Malipiero, „Annali veneti dall'anno 1457 al 1500", în *Archivio storico italiano*, tomo VII, parte I, Firenze, 1843, pp. 11-12): De asemenea, o cronică italiană anonimă, până la 1481, cunoscută, probabil, şi la Veneţia, menţionează în dreptul anului 1462, cu referire tot la campania sultanală: „... Turco andato contra Dracula în Valachia: sonno fugati Turci e malmenati" (N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 39).

Româneşti, ca şi cum Ungaria intrase în luptă cu turcii şi nu Ţara Românească. Mai mult, Senatul propunea papei trimiterea lunară a 10-12 000 de florini în Ungaria pentru întreţinerea a 400 de călăreţi. Acest proiect a fost prezentat şi lui Matia Corvin, la 29 martie[87]. Papa Pius II ştia şi el, la fel de bine ca şi veneţienii, cine era adevăratul învingător al turcilor. Aceasta pentru că fusese informat chiar de veneţieni, dar şi dintr-o scrisoare a cardinalului de Mantova, din aprilie 1462, care-i comunica următoarele: „*Adi 29 di Marzo venne nuova come li Valacchi chi hevevano dato una rotta al Turco nelle paesi della Va(la)cchia, e morti di loro piu di vintimilla soldati...*"[88]. Dar şi pentru papă, la fel ca pentru veneţieni, regele catolic al Ungariei trebuia să fie eroul luptei antiotomane şi, prin urmare, el trebuia ajutat.

Veneţia, deşi probabil ar fi dorit, a evitat să intre în legătură directă cu Vlad Ţepeş, căutând să menajeze astfel susceptibilităţile lui Matia Corvin[89], care îşi atribuia calitatea de suzeran al acestuia şi se credea îndreptăţit ca să trateze în numele celui pe care-l considera a-i fi vasal. De aceea toate informaţiile veneţiene provin de la curtea ungară, unele şi de la Constantinopol, dar dovedesc faptul că evenimentele de la Dunărea de Jos au fost urmărite cu multă atenţie în „cetatea lagunelor", factorii politici de aici căutând să afle adevărata lor semnificaţie şi amploare.

O a doua scrisoare, cunoscută nouă, trimisă de Pietro Tomasso la Veneţia, datează din 27 mai 1462. În ea, ambasadorul înfăţişează superiorilor săi situaţia de la Dunărea de Jos aşa cum se prezenta ea în preajma declanşării marii campanii sultanale. În primul rând el vorbeşte despre uriaşa armată a lui Mehmet II pe care, după anumite zvonuri, o consideră de 200 000 de oameni, dintre care 20 000 de ieniceri, şi arată că trei ar putea fi zonele de atac: Ţara Românească, Transilvania şi Belgradul, primele două fiind însă cele mai probabile. Apoi este amintită o flotă fluvială de 300 de vase, pe care sultanul a introdus-o pe Dunăre pentru a-l ajuta la traversarea fluviului. Urmează informaţii referitoare la Vlad Ţepeş despre care se spune că a trimis toate femeile şi toţi copiii în munţi, în timp ce el împreună cu oştirea sa păzea Dunărea. Se afirmă, de asemenea, că la curtea din Buda toată lumea se mira că Vlad Ţepeş nu a trimis după ajutor, iar regele arăta că este hotărât să se ducă să lupte cu

---

[87] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 122, 127 şi 131; L. Gomez Canedo, *op. cit.*, pp. 222-223.
[88] Arhivele Statului Bucureşti, Microfilme Italia, rola 57, cadrele 501-502.
[89] Ş. Papacostea, *Venise et les pays roumains...*, p. 609.

turcii[90]. La sfârşitul scrisorii ambasadorul face câteva consideraţii cu privire la evoluţia viitoare a evenimentelor aşa cum o întrevedea el, consideraţii dintre care unele vor fi infirmate, dar altele confirmate. Astfel, el consideră fie că Vlad Ţepeş va fi înfrânt cu uşurinţă de către uriaşa armată otomană, ceea ce nu se va întâmpla, după care regatul maghiar va fi şi el înfrânt la fel de uşor, ceea ce din nou nu se va întâmpla tocmai pentru că Vlad Ţepeş nu se va lăsa zdrobit, fie regele Matia va ajunge la un acord ruşinos pentru întreaga creştinătate[91], ceea ce într-adevăr se va întâmpla, în ciuda splendidei victorii a domnului român[92]. Din această scrisoare se observă că ambasadorul veneţian de la Buda ajunsese să cunoască destul de bine capacitatea militară a Ungariei şi "dorinţa" regelui ei de a se confrunta cu Imperiul otoman. În acelaşi timp, el nu punea la îndoială faptul că Vlad Ţepeş era hotărât să facă orice sacrificiu pentru a-şi apăra ţara dar, necunoscând situaţia militară a Ţării Româneşti, credea că o eventuală reuşită ar fi fost imposibilă în faţa avalanşei otomane.

Peste mai bine de două săptămâni, la 14 iunie, acelaşi Pietro Tomasso scria din nou dogelui, arătându-i că turcii conduşi de un paşă, este vorba, probabil, de Mahmud Paşa, au trecut Dunărea cu 60 000 de oameni, dintre care 25 000 de ieniceri. De fapt aceasta este cifra cea mai apropiată de adevăr pentru întreaga oştire otomană condusă de Mehmet II

---

[90] Aceste afirmaţii sunt contrazise de faptul că Vlad Ţepeş ceruse ajutor lui Matia Corvin cel mai târziu la 11 februarie 1462, dar probabil că ajutorul era stipulat chiar în tratatul de alianţă încheiat între cei doi, astfel încât noi cereri însemnau un refuz de a fi acordat, iar regele Ungariei, care nu ţinea deloc să se lupte cu sultanul, la 15 iulie se afla încă la Buda, la 10 august era abia la Seghedin, pe Tisa, locul de concentrare al armatei, iar abia la începutul lui noiembrie ajunsese la Braşov, când campania sultanală era de multă vreme încheiată, iar Vlad Ţepeş fusese alungat de boierii ostili din tronul Ţării Româneşti (N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, pp. 127-128; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucureşti, 1904, pp. 98-99). Aceasta "... aruncă o puternică îndoială asupra sincerităţii regelui Matia de a intra într-adevăr în război cu turcii printr-o campanie de restaurare în Ţara Românească" (Ş. Papacostea, *Cu privire la geneza...*, pp. 160-161).

[91] Interesant de semnalat este faptul că Senatul veneţian împărtăşea această părere încă de mai multă vreme, de la începutul anului 1462. La 22 ianuarie acest an, în instrucţiunile pe care le trimitea ambasadorilor săi din Franţa, Senatul le cerea să-i arate regelui Ludovic XI (1461-1483) că, fără un ajutor eficient, Matia Corvin este pe punctul de a fi zdrobit, deoarece luptă simultan pe două fronturi, împotriva împăratului Frederic III şi împotriva turcilor. Se arăta că numai o pace ruşinoasă l-ar mai fi putut slava. Evident că argumentele acestea nu au avut nici o valoare pentru regele francez, interesat mai mult de problemele italiene, decât de lupta împotriva Imperiului otoman (P. M. Perret, *Histoire des relations de la France avec Venise du XIIIe siècle a l'avenement de Charles VIII*, vol. I, Paris, 1896, pp. 381-384).

[92] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 142-143.

însuşi[93]. În continuare ambasadorul venețian arăta că voievodul Transilvaniei se pregătea de luptă, iar Matia Corvin îi spusese că sultanul se află în tabără şi va ataca, probabil, Belgradul. De asemenea, arăta că regele a ordonat adunarea generală a armatei la Seghedin, de unde se va putea îndrepta fie spre Belgrad, fie spre Transilvania şi Țara Românească, în funcție de intențiile lui Mehmet II. Se poate observa că, prin aceste ştiri Matia Corvin încerca să creeze confuzie la Veneția şi, probabil, la Roma, cu privire la intențiile sultanului. El vorbea de posibilitatea atacării Belgradului într-un moment în care era foarte clară intenția sultanului de a ataca cu toate forțele de care dispunea Țara Românească, tocmai pentru că nu avea de gând să-l sprijine pe Vlad Țepeş şi să se confrunte deschis cu otomanii. În acelaşi timp însă, el cerea Veneției să apeleze la papă şi la alți principi creştini pentru a-i trimite ajutoare, arătând că avea vistieria goală. Despre Vlad Țepeş ambasadorul arăta că, neputând opri pe turci la Dunăre, s-a retras spre munți şi prezicea din nou înfrângerea sa completă, de care se temea şi curtea din Buda, înfrângere care ar fi putut duce şi la pierderea Transilvaniei[94].

O parte din aceste informații erau însă contrazise de altele, provenite din surse diferite. Astfel, referitor la faptul că Vlad Țepeş nu ceruse ajutor de la regele Ungariei, informație transmisă de Tomasso la 27 mai[95], o altă scrioasre, cea a lui Ladislau de Vesen, adresată, de asemenea, dogelui, arăta că domnul Țării Româneşti "... în fiecare zi solicită să fie ajutat, fiindcă nu va putea susține singur o năvală atât de puternică"[96]. Chiar Pietro Tomasso, în scrisoarea sa imediat următoare,

---

[93] Ambasadorul venețian confunda aici două acțiuni distincte, şi anume: atacul lui Mahmud Paşa, care s-a produs în mai şi a fost un preludiu al campaniei sultanale (Şt. Andreescu, *Vlad Țepeş (Dracula)...*, p. 107), cu campania propriu-zisă, atribuind primului numărul de trupe cu care a venit însuşi sultanul Mehmed II.

[94] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 146-147.

[95] Curtea din Buda, furnizând această informație ambasadorului venețian, la fel ca şi cele referitoare la slăbiciunea forțelor lui Vlad Țepeş şi, deci, la probabila sa înfrângere, căuta, bineînțeles, să pregătească terenul pentru viitoarele explicații ale lui Matia Corvin în legătură cu apatia sa în fața ofensivei otomane şi să arunce o umbră de îndoială asupra dorinței sincere a voievodului român de a se lupta. Vezi şi nota 90.

[96] "Vajvoda quotidie hic sollicitat ut adjuventur, quia solus tantos impetus sustinere non valet" (*Epistolae Mathiae Corvini regis Ungariae*, ed. Johannes Hajdo-Michael Kuun, vol. I, Claudiopoli, 1745, p. 74). Aici am dori să arătăm că sultanul, înainte de a porni în campanie, ceruse lui Matia Corvin să-i lase Țara Românească şi Bosnia (pe aceasta din urmă o va cuceri, într-adevăr, în anul următor, în 1463), oferindu-i în schimb pacea pentru regatul său şi amenințându-l că, dacă nu acceptă aceste condiții, va invada cu marea sa armată Ungaria (Pio II (Enea Silvio Piccolomini), *Comentarii*. ed. G. Bernetti, vol. III, Viena, 1973, p. 176). Această amenințare care se adăuga conflictului cu Frederic III, încă nerezolvat, l-a determinat pe regele

din 15 iunie arăta că sultanul intrase deja în Țara Românească, dar, sub influența curții din Buda, își menținea părerea că de aici el ar putea să se îndrepte împotriva Belgradului și continua să-și manifeste îndoiala cu privire la capacitatea de rezistență a lui Vlad Țepeș[97].

Bineînțeles că toate aceste informații, deși unele dintre ele erau contradictorii și puteau lăsa loc pentru bănuieli întemeiate, au îndreptat atenția Veneției, în primul rând asupra lui Matia Corvin și mai puțin asupra lui Vlad Țepeș, cu care a evitat, așa cum am mai arătat, să intre în legături directe.

Realitatea era însă alta și cel care o cunoștea cel mai bine era chiar regele Ungariei. Astfel, după ce încercase să demonstreze Veneției că Vlad Țepeș era incapabil de rezistență în fața turcilor și după ce primise chiar subsidii din partea acesteia destinate luptei antiotomane[98], Matia Corvin a încercat să tragă cât mai multe foloase propagandistice din splendida victorie a voievodului român, la care el nu contribuise însă cu nimic. Imediat după aflarea victoriei și a retragerii sultanului, el a trimis o solie la Veneția care anunța zdrobirea sultanului de către "unguri și români", ecoul acestei informații fiind înregistrat de ambasadorul Milanului din cetatea lagunelor, A. Guidobonus, la 30 iulie 1462[99].

Dar, în ciuda acestor încercări, pe care folosind termenii actuali le-am putea numi de intoxicare și dezinformare, Veneția, a cărei diplomație era foarte abilă în astfel de probleme, nu a putut fi indusă în eroare. Ea își culegea informațiile nu numai de la Buda, ci și din alte părți, putând astfel să-și formeze o imagine foarte apropiată de evoluția reală a evenimentelor de la Dunărea de Jos. În acest sens, deosebit de semnificativă este scrisoarea bailului din Constantinopol, Domenico Balbi, care, la 28 iulie 1462, făcea un tablou aproape complet și veridic al campaniei lui Mehmet II din Țara Românească. El arăta că, odată trecut la nord de Dunăre, sultanul a găsit țara goală de oameni și de provizii, toți retrăgându-se în locuri întărite din munți. Apoi vorbește de războiul de hărțuială dus de

---

Ungariei, care nici nu dispunea de forțe prea mari, să nu intervină, de fapt să nu respecte termenii acordului pe care-l încheiase cu Vlad Țepeș, să nu-și respecte obligațiile de suzeran ale acestuia așa cum se pretindea că este. El se va mulțumi numai să ia unele măsuri de apărare a Transilvaniei și nu va părăsi Buda decât în august, atunci când sultanul, înfrânt, plecase de mult din Țara Românească (vezi mai sus notele 55 și 90).

[97] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 147.

[98] Ș. Papacostea, *Venise et les pays roumains...*, p. 610.

[99] Barbu T. Câmpina, „Victoria oștirii lui Țepeș asupra sultanului Mehmed al II-lea" (Cu prilejul împlinirii a 500 de ani), în *Studii. Revistă de istorie*, tom 15, nr. 3, 1962, p. 550; N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, p. 117; idem, *La victoire de Vlad L'Empaleur sur les Turcs (1462)*, p. 395.

Vlad Țepeş, de atacul de noapte împotriva taberei sultanului, de marile pierderi suferite de turci, care, în cele din urmă, i-au obligat să se retragă, la 11 iulie Mehmet II aflându-se deja la Adrianopol. De asemenea, este menționat şi faptul că sultanul a lăsat în apropierea Țării Româneşti pe fratele lui Țepeş, care nu este altul decât Radu cel Frumos, cu ceva trupe otomane, pentru a încerca să-l răstoarne pe domn cu ajutorul unor posibile complicități interne: „... *lasso al fradello de Dracuglia cum alcume bandieri dei Turchii per tentar li animi de Valachi de quanto volesserro lassar al Dracuglia convenir de quest altro*"[100] deci, o imagine exactă a campaniei din 1462 şi a victoriei lui Vlad Țepeş, dar nici un cuvânt despre aşa de des menționatul ajutor al lui Matia Corvin, ceea ce bineînțeles a făcut ca Senatul, dogele şi ceilalți factori de conducere ai Republicii să-şi dea seama şi de poziția reală a regelui maghiar.

Informații adevărate despre cele petrecute în Țara Românească, în 1462, au ajuns la Veneția şi pe alte căi, probabil scrisori ale reprezentanților ei din Balcani şi din insulele din Marea Egee, ecoul acestora făcându-se simțit în câteva cronici ale vremii, care dezvăluie, de altfel, şi părerea opiniei publice venețiene, adică a cercurilor informate ale Republicii, despre evenimentele acestui an de la Dunărea de Jos. Astfel, o cronică italiană anonimă, cu circulație şi la Veneția, care merge cu nararea evenimentelor până la anul 1481, consemna, în dreptul anului 1462, că "... turcii plecați împotriva lui Dracula în Valahia au fost bătuți şi fugăriți"[101], cronica lui Domenico Malipiero afirmă şi ea că domnul Țării Româneşti a întâmpinat pe turci cu o puternică armată şi i-a înfrânt voiniceşte[102], iar *Analele venețiene (1433-1477)* ale lui Stefano Magno scriau că, în 1462, Mehmet II, "împărat al turcilor şi grecilor", a trimis „... o puternică armată în Valahia; dar sculându-se valahii împotriva ei a fost bătută..."[103]. Observăm, prin urmare, că în toate aceste izvoare, care se referă la marea confruntare desfăşurată în Țara Românească în anul 1462, nu apare nici o mențiune referitoare la vreo contribuție a lui Matia Corvin, pretențiile acestuia, aduse la cunoştința Republicii de solia din iulie, fiind apreciate la justa lor valoare, adică la valoarea lor retorico-propagandistică, fără nici un suport real.

---

[100] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 167-168.

[101] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 39; N. Stoicescu, *Vlad Țepeş*, p. 118; Şt. Andreescu, *Vlad Țepeş (Dracula)...*, p. 119.

[102] D. Malipiero, *op. cit.*, pp. 11-12.

[103] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 86; N. Stoicescu, *Vlad Țepeş*, p. 118; Şt. Andreescu, *Vlad Țepeş (Dracula)...*, p. 120.

Suspiciunile pe care Veneția le avea cu privire la intențiile lui Matia Corvin rezultă şi din faptul că acesta, atunci când a plecat din Buda în aşa-zisa campanie de ajutorare a lui Vlad Țepeş, ajungând abia la începutul lui noiembrie 1462 la Braşov, a fost însoțit de ambasadorul venețian Pietro Tomasso. Acesta avea misiunea să anunțe Senatul despre evoluția conflictului şi despre celelalte evenimente importante[104]. Din păcate, singura informație pe care ambasadorul a trimis-o şi despre care avem noi cunoştință a fost cea de la 26 noiembrie, privitoare la arestarea lui Vlad Țepeş, peste câtva timp conducerea Republicii confirmând primirea acestei scrisori, cât şi pe cea a regelui Ungariei despre "cazul" Vlad Țepeş[105].

Bănuim că autoritățile venețiene, de obicei foarte bine informate asupra evenimentelor, mai ales dacă acestea le interesau în mod direct, au aflat, până la sfârşitul anului, adevărul în legătură cu raporturile dintre Matia Corvin, Vlad Țepeş şi turci deoarece, încă de la 9 noiembrie, la Viena se ştia că regele Ungariei încheiase un tratat secret cu sultanul[106]. Cum raporturile dintre Frederic III şi Matia Corvin erau încordate nu vedem obstacolul care ar fi împiedicat diplomația venețiană să afle tot ceea ce o putea interesa în legătură cu acest tratat. Dar, deşi cunoştea

---

[104] "... dando nobis notitiam per litteras tuas quanto diligentius poteris de successibus Majestatis suae in illis partibus Valachiae et de omnibus que occurent" (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 181; Ş. Papacostea, *Venise et les pays roumains...*, p. 610; N. Stoicescu, *Vlad Țepeş*, p. 128).

[105] "Casum retentionis Draguli olim voivode..., circa quam rem idem serenissimus Rex etiam per suas littetras nobis scripsit" (I. Nagy, B. Nyáry, *Magyar diplomacziai emlékek. Matyás király korobol. 1458-1490* (Izvoarele diplomației maghiare. Epoca regelui Matia), vol. I, Budapest, 1875, p. 172).

[106] *Fontes rerum Austriacarum*, II, *Diplomataria et acta*, 42 (*Urkunden und Aktemstüke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Friedrichs III und König Georg von Böhmon (1440-1471)*, ed. A. Bachmann, Wien, 1879, p. 442, nr. 329 (9 noiembrie 1467): "Nich lanngt an, wie sich, nein gnädiger Herre (Johann von Mergenthal, cancelarul împăratului - n.n.) der König zu Hungern mit dem Turcken fünff Jär die nächsten, in Besicht vertragen habe, und in die Walachey zuziehen in Furnemen angetzogen sey, das ich euch zu verkunden nicht verhalten kan wollen". Este vorba de reînnoirea unor păci turco-maghiare din cinci în cinci ani, printre care cele din 1452, 1457 şi 1462. A se vedea şi Radu Constantinescu, *Codicele Altenberger*, Bucureşti, 1988, p. 15. S-ar fi putut însă ca pacea cu turcii să fi fost încheiată chiar mai devreme, în 1461. Faptul că ungurii nu i-au atacat pe turci în acest an, când linia Dunării era slab apărată datorită campaniei din Asia, a alimentat zvonurile referitoare la o posibilă pace secretă turco-ungară (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, pp. 101-105; N. Stoicescu, *La victoire de Vlad L'Empaleur sur les Turcs (1462)*, p. 383, n. 23, R. Lungu, *art. cit.*, pp. 147-158; M. Cazacu, *L'histoire du prince Dracula...*, p. 10). Ileana Căzan consideră că primul armistițiu al lui Matia Corvin cu turcii a fost încheiat abia în 1468 „Matia Corvin, asigurarea frontierei dunărene şi armistițiul turco-ungar din 1468", în *Revista istorică*, Seria Nouă, tom 3, nr. 7-8, 1992, pp. 769-782).

adevărul, Veneţia a continuat să-l menajeze pe Matia Corvin, în speranţa că acesta se va hotărî în cele din urmă să-i atace pe turci. Aceasta în situaţia în care relaţiile veneto-otomane cunoşteau o încordare crescândă, pregătirile de război ale Veneţiei fiind intensificate mai ales după numirea unui nou căpitan general al Mării (comandant suprem al flotei veneţiene), în decembrie 1462, numire care a devenit efectivă abia la 31 ianuarie anul următor, o dată cu alegerea în acest post a lui Alvise Loredan[107].

Astfel, la 15 ianuarie 1463, Senatul veneţian confirma regelui maghiar primirea scrisorilor prin care i se comunica "... cazul duşmănos al fostului voievod muntean, care a încercat să săvârşească o crimă atât de mare împotriva Majestăţii Voastre şi a regatului"[108]. De asemenea, Matia era lăudat şi pentru că luase unele măsuri oportune de apărare[109]. Acesta era însă, repetăm, un limbaj diplomatic pe care Veneţia îl folosea la adresa Ungariei numai pentru că avea nevoie de alianţa cu ea în condiţiile în care o confruntare majoră cu Imperiul otoman părea de neevitat, iar Vlad Ţepeş îşi pierduse domnia. De fapt, în ciuda scrisorilor şi "dovezilor" de trădare trimise de Matia Corvin, Senatul veneţian nu a putut fi convins de vinovăţia lui Vlad Ţepeş.

La cinci luni după arestarea acestuia, la 18 aprilie 1463, el cerea noului ambasador de la Buda, Giovanni Aymo, să descopere adevărul în cazul lui Vlad Ţepeş, să se informeze asupra raporturilor dintre regele Ungariei şi noul domn al Ţării Româneşti şi să afle dacă între Ungaria şi Imperiul otoman a intervenit sau putea să intervină o pace, în acest caz trebuind să facă totul pentru a o împiedica[110]. Două lucruri importante se desprind din aceste instrucţiuni: pe de o parte, neîncrederea Veneţiei în

---

[107] F. Thiriet, *Régestes...*, III, p. 247, nr. 3171.

[108] "Libuit Serenitati Regie Vestre litteris ejus super ad nos delatis, significare infestum casum Vaivode olim Valachie, qui adversus Mejstatem Vestram, regnumque vestrum tantum facimus perpetrare molitus erat..." (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 171).

[109] *Ibidem*.

[110] "Studiosus eris intelligere conditiones regni illius et in specie volumus, quod nos advises, qualiter se habuit negocium Dragulli Vallachie, dando etiam nobis administrationem de illo, qui in presentiarum reperitur Vaiovoda in partibus illis et qualiter se intelligit aut non intelligit cum Rege Hungarie. Significabis quoque nobis provisiones factas, etque de cetero fient in Regno illi. Et si sentires, quod teneretur aliqua praticha, vel tractatus pacis, aut sufferentiarum inter Regem et Turcum diriges spiritus et cogitamina queque tua ad obviandum et turbandum tractatus hujusmodi per omnes illos prudentes, bonos et acommodator modos, qui videnbuntur tibi" (*Ibidem*, IV, p. 202; Sime Ljubić, *Listine o odnosajh izmedju juznoga slavenstva i mletačke republike*, vol. X, în *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium XXII*, Zagreb, 1891, p. 241, doc. CCXXXVIII; Ş. Papacostea, *Venise et les pays roumains...*, p. 611).

intențiile politice și militare ale lui Matia Corvin, iar pe de altă parte, nevoia ei imperioasă de a stabili o alianță cu Ungaria în condițiile crescândei amenințări otomane. Informațiile pe care ea le deținea cu privire la tratatul secret dintre Matia Corvin și sultan, obținute, probabil, prin Viena, dar și prin agenții ei diplomatici din Balcani, dorea să fie confimate sau infirmate de investigații întreprinse la fața locului și, dacă lucrul era posibil, să răstoarne situația în favoarea ei. Din această cauză ea era dispusă să accepte explicațiile și argumentele regelui maghiar, de a căror veridicitate se îndoia, dar avantaje prea mari nu a obținut de la sperata alianță cu acesta, doearece Matia avea privirile îndreptate spre Europa Centrală, la hotarele cu Imperiul otoman preferând să mențină o situație de echilibru militar și de *statu quo* teritorial-politic[111].

La Dunărea de Jos, principalii aliați *de facto* ai Veneției în îndelungatul război cu Poarta otomană dintre 1463 și 1479 au fost românii și nicidecum regele Ungariei. Românii conduși de Vlad Țepeș l-au înfrânt pe sultan în 1462, tot ei, dar conduși de Ștefan cel Mare, vor obține strălucita victorie de la Vaslui, din ianuarie 1475, victorie care a eliminat pentru un timp presiunea otomană asupra posesiunilor venețiene de pe coasta balcanică a Mării Adriatice, iar în 1476 o nouă expediție sultanală se va zdrobi de rezistența lor îndârjită. În această perioadă ca, de fapt, și în altele din evul mediu, principalul factor de rezistență în fața presiunii otomane asupra Europei Centrale, l-au constituit țările române și mult mai puțin regatul feudal maghiar. Este adevărat că regalitatea maghiară a încercat să-și atribuie toate victoriile mai importante obținute împotriva turcilor la Dunărea de Jos, dar acest lucru nu putea să ascundă adevărul de netăgăduit al faptelor. Pentru factorii politici de conducere de la Viena, Veneția, Roma, dar și pentru alții, comportarea lui Matia Corvin din 1462 a fost foarte clară, trădarea sa era evidentă, dar speranțele, nerealizate, de altfel, că el își va schimba atitudinea și va lupta cu turcii i-au determinat, ca și pe venețieni, să-i acorde un credit, nemeritat, în continuare.

Cum se poate explica, totuși, această atitudine? Credem că doi factori au jucat un rol primordial, atât pentru Veneția, cât și pentru papalitate. În primul rând este vorba de statutul, recunoscut pe plan european, de mare putere al Ungariei. Deci, în comparație cu țările române, care aveau un potențial mult mai redus sub aspect politic și

---

[111] Ferenc Szakály, „Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526)", în *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, tomus XXXIII, fasciculus 1, 1979, p. 109.

militar, era de preferat Ungaria, de la care se aşteptau nu numai o politică de confruntare defensivă faţă de turci, dar şi importante acţiuni ofensive împotriva acestora. Din această cauză papalitatea a intervenit cu energie pentru încheierea unui tratat de pace între Matia Corvin şi Frederic III[112], după care a jucat un rol esenţial în încheierea unui tratat de alianţă între Veneţia şi Matia Corvin, tratat realizat la 12 septembrie 1463[113]. Dar, se pare că această alianţă cu Ungaria venea deja prea târziu. În acea perioadă politica externă ungară îşi schimbase deja direcţia şi Ungaria nu mai avea o atitudine agresivă faţă de turci[114]. După ce Matia Corvin şi-a asigurat stăpânirea asupra regiunii Jajce din Bosnia şi după eşecul proiectului de cruciadă papal din 1464, el a părăsit lupta antiotomană pentru multă vreme şi, la îndemnul papei Paul II (1464-1471), îşi va îndrepta forţele contra lui Gheorghe Podiebrad (1458-1471), regele Boemiei, fostul său aliat şi socru, dar devenit, între timp, eretic şi duşman[115]. Situaţia nu a putut fi prevenită şi schimbată nici de acordul, semnat la 19 octombrie 1463 între papa Pius II, Veneţia şi Filip cel Bun, ducele Burgundiei[116], acord care prevedea o alianţă antiotomană pe o durată de trei ani.

În al doilea rând, este vorba de faptul că Matia Corvin era regele catolic al unui stat catolic, Ungaria. Pentru papă era esenţial ca cruciada antiotomană să fie condusă de catolici şi să se desfăşoare cu participarea, în primul rând şi pe scară largă, a forţelor catolice, a statelor catolice. Din această cauză una din constantele politicii papale de cruciadă antiotomană a fost aceea de a căuta pe participanţi în cadrul Europei

---

[112] Tratatul de pace a fost elaborat în 1462 de către episcopul Ion Vitez şi legatul pontifical Geronimo Landus, episcop de Creta, dar a fost încheiat abia la 19 iulie 1463 (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, IV, p. 143; I. A. Fessler, E. Klein, *op. cit.*, III, p. 31; K. Nehring, *op. cit.*, pp. 18-19 şi 202-217).

[113] A. Theiner, *op. cit.*, II, pp. 380-382; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 40; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 149-151.

[114] G. Rászó, *art. cit.*, p. 100.

[115] L. Elekes, *art. cit.*, p. 249; L. Ernest Denis, *Fin de l'indépendance boheme. Georges de Podiebrad. Les Jagellons*, Paris, 1890, p. 152. De menţionat că între 1464 şi 1466, deşi abandonase lupta cu turcii şi nu intrase încă în război cu Podiebrad, Matia Corvin a continuat să primească importante subsidii din partea papalităţii (I. A. Fessler, E. Klein, *op. cit.*, III, p. 43; G. Valentini, „La sospensione della crociata nei primi anni di Paolo II (1464-1468) (Dai documenti d'archivio di Venezia)", în *Archivum historiae pontificiae*, XIV, 1976, pp. 71-101; K. M. Setton, *op. cit.*, pp. 273 şi urm.) şi chiar a Veneţiei (*I libri commemoriali della republica di Venezia*, V, Venezia, 1901, pp. 153 şi 155, apud M. Cazacu, *L'histoire du prince Dracula...*, p. 14). Se pare, după unele calcule, că suma totală a subsidiilor papale în timpul domniei lui Matia Corvin s-ar ridica la 300 000 de ducaţi (A. Kupelwieser, *Ungarns Kämpfe gegen die werdenden Macht der Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács*, Wien-Leipzig, 1895, p. 149).

[116] P.M. Perret, *op. cit.*, I, p. 409; L. Gómez Canedo, *op. cit.*, p. 228.

catolice. După ce aceştia îşi ofereau serviciile sau refuzau să participe la cruciadă, diplomaţia pontificală îşi îndrepta atenţia spre lumea ortodoxă şi chiar spre lumea asiatică, de unde se puteau ivi duşmani redutabili ai Porţii otomane. De aceea Veneţia, care avea neapărată nevoie de ajutorul papalităţii, nu a îndrăznit să-l ocolească pe catolicul Matia Corvin şi să intre în legătură directă cu Vlad Ţepeş. Pentru papa Pius II toate victoriile lui Vlad Ţepeş erau, de fapt, victorii ale acestui rege catolic al Ungariei. Papa nici nu ar fi putut concepe ca o cruciadă antiotomană să fie declanşată de un principe ortodox şi ca acesta să se plaseze în fruntea ei. De aceea nici nu s-a pus măcar problema ajutorării, chiar şi simbolice, a viteazului domn al Ţării Româneşti. Toate privirile erau îndreptate spre Matia Corvin, unicul conducător capabil, în concepţia papei, să se afle în fruntea forţelor antiotomane. Semnificativ în acest sens ni se pare şi respingerea fermă de către Pius II, în 1462, a unui proiect de cruciadă antiotomană, care pornise însă din iniţiativa regelui Boemiei, Gheorghe Podiebrad, bănuit de erezie. Acesta, prin intermediul unui francez din Dauphiné, Antonio Marini, ajuns în împrejurimi rămase neclare la curtea sa, a propus Veneţiei, Burgundiei şi Franţei o alianţă antiotomană. Dar Podiebrad dorea să-l ocolească pe papă, să-l lase în afara alianţei, ceea ce, aşa cum i-a atras atenţia Veneţia, era o imposiblitate[117]. Şi într-adevăr, din acest proiect nu s-a ales absolut nimic.

Considerăm că acestea sunt principalele două cauze pentru care puterile italiene, în special Veneţia şi papalitatea, au evitat să se angajeze în legături directe cu Vlad Ţepeş, lăsându-l la bunul plac al lui Matia Corvin, care l-a aruncat în temniţă pentru mai bine de 13 ani fără ca nimeni să-i ceară socoteală.

Lucrurile vor deveni însă foarte clare spre sfârşitul domniei lui Matia Corvin, când el îşi va repeta comportarea, într-o situaţie similară, faţă de Ştefan cel Mare, domnul Moldovei. Deşi avea o alianţă cu acesta, în care se prevedea ajutorul reciproc în cazul unor atacuri otomane, Matia Corvin, nu a ezitat să încheie un tratat cu noul sultan, Baiazid II (1481-1512), în 1483. Astfel, în timp ce turcii atacau şi cucereau prin surprindere cele două cetăţi cheie din sudul Moldovei, Chilia şi Cetatea Albă, el declanşa o campanie de mare anvergură împotriva lui Frederic

---

[117] Pentru proiectul de cruciadă al lui Podiebrad şi pentru activitatea solului său Antonio Marini a se vedea E. Denis, *De Antonio Marini et de Bohemiae ratione politica, eo oratore*, Angouleme, 1878; idem, *Fin de l'independance boheme...*, pp. 112 şi 115; P.M. Perret, *op. cit.*, I, pp. 391-393.

III, în vara lui 1484, campanie care s-a soldat cu ocuparea Vienei, în anul următor, oraş unde va rămâne până la moartea sa, survenită surprinzător în 1490[118]. Deci "campionul creştinătăţii", "apărătorul Europei" şi-a încheiat zilele în mod "glorios" la Viena, după ce cucerise, în lupte grele şi sângeroase, aproape toate posesiunile ereditare ale Habsburgilor şi nu în lupta antiotomană aşa cum promisese de-a lungul întregii sale domnii.

De fapt, în opinia noastră, Ungaria nu a fost şi nici nu a putut fi acel "zid de apărare" al Europei în faţa asalturilor tot mai insistente ale otomanilor, din două motive principale. Primul, mai puţin important, este acela că Matia Corvin, ultimul mare rege al ei, şi-a îndreptat eforturile, în mod deliberat, spre o politică de expansiune în Europa Centrală, exact invers de cum procedase tatăl său, marele Iancu de Hunedoara, politică ce implica cu necesitate menajarea Porţii otomane. Al doilea motiv, cel mai important, este acela că dezvoltarea de ansamblu a societăţii maghiare din secolul XV şi de la începutul celui următor, a determinat o intensificare a anarhiei feudale, prin creşterea puterii marilor magnaţi şi o slăbire corespunzătoare a structurilor statale, a forţei statului, ceea ce explică faptul că o singură bătălie (Mohács, 1526) a fost suficientă pentru ca acest stat să dispară de pe harta politică a Europei. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu ţările române, care au cunoscut o continuitate statală neîntreruptă şi au înscris în filele istoriei încă numeroase fapte glorioase de luptă antitotamană.

În încheierea acestor scurte consideraţii credem că se impun şi câteva concluzii cu privire la Vlad Ţepeş în contextul luptei antiotomane. În primul rând, se constată că între el şi Veneţia nu a existat nici o legătură directă, acest lucru fiind imposibil datorită pretenţiilor de suzeranitate manifestate de Matia Corvin faţă de Ţara Românească, pretenţii teoretice, dar pe care Veneţia, din motivele arătate mai sus, nu a vrut să le conteste. În al doilea rând, putem spune că Veneţia, în ciuda acţiunii de dezinformare a lui Matia Corvin, a cunoscut, chiar cu amănunte foarte semnificative lupta plină de eroism a lui Vlad Ţepeş, precum şi comportamentul puţin cavaleresc al regelui maghiar şi aflat în contradicţie cu obligaţiile medievale ale unui suzeran faţă de vasalul său, aşa cum pretindea că este Matia Corvin faţă de Vlad Ţepeş. Dar, în al

---

[118] Pentru acest conflict major dintre Matia Corvin şi Frederic III a se vedea, printre altele: V. Fraknói, *Mathias Corvinus König von Ungarn 1458-1490*; pp. 208-212; Peter Rassow, *Histoire de l'Allemagne des origines à nos jours*, vol. I, Lyon, 1969, p. 285; L. Elekes, *art. cit.*, p. 249; I. Barta, T. Berend, P. Hanák, *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, publié sous la direction de E. Pamlényi, Budapest, 1974, p. 130; K. Nehring, *op. cit.*, pp. 163-164.

treilea rând, Veneţia a preferat să închidă ochii în faţa evidenţei, cu speranţa de a obţine o colaborare eficientă a lui Matia Corvin în lupta antiotomană. Rezultatul a fost că ea a asistat pasivă la căderea unui aliat sigur, Vlad Ţepeş, şi nu a obţinut în schimb, decât într-o măsură cu totul insuficientă, ajutorul Ungariei, care, în acea vreme, nu avea, chiar şi să fi vrut, capacitatea necesară purtării unui război ofensiv de anvergură cu Imperiul otoman.

Vlad Ţepeş a încercat să iasă din sistemul de cosuzeranitate ungaro-otomană instaurat asupra Ţării Româneşti în 1451-1452, dar fără un sprijin extern adecvat nu a reuşit să facă acest lucru. Acţiunea sa a demonstrat că acest sistem nu putea fi înlăturat, că, trecând peste ostilitatea reciprocă, cele două mari puteri înţelegeau să-l menţină în vigoare, ceea ce se va întâmpla până la dispariţia Ungariei, în 1526. Dar, în acelaşi timp, acţiunea sa a mai scos în evidenţă un fapt deosebit de important, şi anume acela al înclinării tot mai accentuate a balanţei de putere din acest sistem în favoarea Imperiului otoman. Acest lucru explică şi eşecurile repetate ale lui Ştefan cel Mare de a atrage Ţara Românească în sfera sa de influenţă şi de a o opune turcilor, eşecuri a căror victimă a fost chiar Vlad Ţepeş în 1476. Totuşi, lupta sa nu a fost zadarnică. Ea a arătat turcilor că Ţara Românească putea fi învinsă, dar nu distrusă, putea fi îngenunchiată, dar nu transformată în paşalâc.

Capitolul III

Domnia lui Ştefan cel Mare - epocă de maximă afirmare politică a Moldovei medievale

După moartea lui Alexandru cel Bun, Moldova a fost cuprinsă, pentru un sfert de veac (1432-1457), de o profundă stare de anarhie, urmaşii săi, fii şi nepoţi (Iliaş, Ştefan II, Petru II, Roman II, Alexăndrel, B·'gdan II şi Petru Aron), luptând pe viaţă şi pe moarte pentru tronul ţării[1], dar primind fiecare şi un puternic sprijin din exterior, fie din Polonia, fie din Ungaria, interesate de dominaţia asupra principalelor căi comerciale ce străbăteau ţara şi care îşi aveau punctele de pornire la Chilia şi Cetatea Albă. Astfel, Moldova a ajuns în pragul dezastrului, al destrămării şi al dispariţiei statului. Turcii au încercat şi ei să profite de această situaţie şi în 1432 au atacat zona gurilor Dunării[2], iar în 1448, ca represalii la ocuparea Chiliei de către Iancu de Hunedoara[3] şi după eşecul unui nou asediu al Constantinopolului, au atacat din nou Chilia, dar au fost respinşi[4].

În această situaţie dificilă pentru Moldova, Ştefan cel Mare a preluat domnia, la 12 aprilie 1457, cu ajutorul lui Vlad Ţepeş şi având două obiective principale: ordinea în ţară şi scoaterea ei din axa de interese polono-otomană[5]. Ambele vor fi atinse, integral primul şi numai

---

[1] Pentru anarhia din Moldova a se vedea Nicolae Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, Iaşi, 1978, pp. 125-199 şi idem, *Din istoria diplomaţiei moldoveneşti (1432-1457)*, Iaşi, 1948.

[2] Idem, „Relaţiile Moldovei cu Imperiul otoman până la domnia lui Ştefan cel Mare", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 1, 1975, p. 40; Virgil Ciocîltan, *Poarta otomană şi gurile Dunării în secolul al XV-lea*, în ibidem, tom 38, nr. 11, 1985, p. 1062.

[3] Francisc Pall, „Stăpânirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei şi problema ajutorării Bizanţului", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 18, nr. 3, 1965, p. 620.

[4] M. Cazacu, P. Ş. Năsturel, „Une démonstration navale des Turcs devant Constantinople et la bataille de Kilia (1448)", în *Journal des savants*, septembre-octobre, 1978, pp. 197-210.

[5] Această axă de interese comune polono-otomană se formează tocmai în această perioadă şi a fost una din cauzele pentru care Moldova s-a văzut obligată să accepte plata haraciului către Poartă în anii 1455-1456 (Şerban Papacostea, „La Moldavie état tributaire de l'empire ottoman au XVe siècle: le cadre international des rapports établis en 1455-1456", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII, no. 3, 1974, pp. 445-461).

parţial al doilea, dar după ani grei şi îndelungaţi de eforturi continue. Un fapt cert este că, începând din ziua de 12 aprilie 1457, se deschide o epocă nouă în istoria statului românesc de la est de Carpaţi care, sub conducerea lui Ştefan cel Mare, va deveni un factor determinant în evoluţia politicii europene din a doua jumătate a secolului XV[6].

Trezită din starea de anarhie la care fusese condamnată de lupta pentru putere a unei clase boiereşti scăpată de sub controlul autorităţii domneşti şi de ingerinţele marilor puteri vecine care pândeau slăbiciunile interne ale ţării pentru a-i impune dominaţia lor, energia creatoare a Moldovei s-a manifestat, în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, în cele mai variate domenii, de la organizarea statului şi acţiunea militară şi diplomatică, la creaţia literară şi arhitectonică. Sinteza dintre geniul creator al unui popor şi una dintre cele mai remarcabile personalităţi ale evului mediu târziu şi ale zorilor epocii moderne a fixat locul Moldovei în istoria politică şi spirituală a Europei veacului XV. Ştefan cel Mare a fost voievodul care a deschis, în istoria Moldovei, un secol de prosperitate şi eroism, secol ce se va încheia odată cu marea campanie sultanală a lui Soliman Magnificul din 1538.

Doi factori esenţiali de putere a avut Moldova în secolul XV şi anume o puternică clasă militară alcătuită din boieri, a căror funcţie esenţială în stat continua să fie cea a mânuirii armelor, o ţărănime liberă, numeroasă şi îndatorată la serviciul militar. Cel de-al doilea a rezultat din situaţia geoeconomică a ţării în raport cu marile curente ale comerţului internaţional. În acest sens, renumitul istoric francez Jacques Heers[7], consideră că în secolul XV cel mai important drum al mirodeniilor din Europa Orientală a fost cel care începea la Bursa, trecea prin Pera şi Cetatea Albă, pentru a ajunge la Lvow, în Polonia.

Dacă acestea erau condiţiile care puteau face ca Moldova să devină un stat puternic şi prosper, pentru ca ele să se înfăptuiască mai era nevoie ca ţara să găsească acea personalitate politică în stare de a le transpune în practică. Ea a fost găsită în persoana lui Ştefan cel Mare[8], care şi-a iubit neamul şi ţara ca nimeni altul. El a înţeles că originea

---

[6] Idem, *Ştefan cel Mare, domn al Moldovei. 1457-1504*, Bucureşti, 1990, pp. 6, 14.

[7] Jacques Heers, *Gênes au XVe siècle*, Paris, 1971, p. 272.

[8] Pentru personalitatea lui Ştefan cel Mare a se vedea, printre altele: Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucureşti, 1904, passim; P. P. Panaitescu, „Ştefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din ţările vecine“, în *Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie*, XI, fasc. 2, Iaşi, 1960, pp. 199-226; Leon Şimanschi, „Formarea personalităţii lui Ştefan cel Mare“, în *Revista arhivelor*, an LII, 1975, nr. 1, pp. 31-35.

puterii, a succeselor politice şi economice, nu se datorează numai întinderii teritoriului, bogăţiilor pământului sau numărului locuitorilor, ci mai ales puterii de muncă, a spiritului de organizare, principiilor morale şi seriozităţii cu care poporul priveşte viaţa şi idealurile alese pentru a le realiza.

Urcarea lui Ştefan cel Mare pe tron a marcat începutul unei epoci noi în istoria Moldovei fiindcă asupra ei plana o permanentă şi gravă ameninţare din partea tuturor statelor vecine: a Poloniei, a Ungariei, dar, mai ales, a Imperiului otoman, ameninţare pe care el a reuşit să o îndepărteze. În acelaşi timp el a reuşit, pe plan intern, să lichideze un sistem politic periculos, care perpetua instabilitatea, aducea ţării sărăcie, masacre şi interminabile lupte interne. Ştefan cel Mare însuşi era să cadă victimă acestui anarhic şi sângeros sistem, în 1451, atunci când la Reuseni, tatăl său şi domnul ţării, Bogdan II, a fost asasinat din ordinul lui Petru Aron. De aceea el a luptat împotriva duşmanilor externi, mai ales a turcilor, nu ca cruciat, deşi s-a folosit din plin de propaganda pentru cruciadă, ci ca un apărător al ţării sale; el nu era animat de idealul feudal al cruciadelor, ci de tendinţa monarhică modernă, unificatoare a fărămiţării feudale. Pentru Ştefan, lupta împotriva diferitelor ameninţări externe a fost permanent corelată cu cea împotriva eventualelor ameninţări interne, a comploturilor boiereşti, pe care nu a ezitat să le reprime cu cea mai mare hotărâre şi asprime.

În concluzie la această sumară, dar indispensabilă introducere, putem afirma că, mare om politic, gânditor, strateg genial, clarvăzător, om de înaltă cultură, spirit luminat, Ştefan cel Mare s-a manifestat multilateral, devenind în mintea poporului chintesenţa dreptului judecător şi a marelui oştean. El a descătuşat forţele latente ale poporului şi a reuşit să facă din acesta un element de ordine în haosul tendinţelor de asuprire şi cotropire ale timpului. A avut o judecată profundă, curiozitatea omului inteligent, viziune cutezătoare şi cultul strămoşilor, ale căror acte a dispus să fie consemnate în scris. Ştefan cel Mare a dăruit neamului său tot ceea ce a putut şi tot ceea ce a avut mai bun şi a răspuns, în acelaşi timp, cel mai adecvat tuturor aspiraţiilor sale, iar după moarte a luminat drumul pe care l-au străbătut românii pentru a-şi obţine dreptul de a trăi liberi şi într-un singur stat independent.

În momentul în care a preluat domnia, la 12 aprilie 1457, Ştefan cel Mare se afla în faţa unei situaţii interne şi externe foarte dificile. Dacă pe plan intern anarhia a fost principala caracteristică a sfertului de veac anterior, aşa cum am mai spus, pe plan extern Moldova avea de făcut faţă

la trei ameninţări majore: Ungaria, Polonia şi Imperiul otoman. Primele două reprezentau ameninţări devenite deja tradiţionale şi, de multe ori, se anihilau reciproc. În schimb, ce-a de-a treia ameninţare, reprezentată de Imperiul otoman, era nouă, era ameninţarea unei puteri noi aflată în plină expansiune, exponentă a unei religii şi a unui sistem de valori total diferite de cele ale românilor. Acest lucru impunea şi o atitudine complet diferită a domnului Moldovei faţă de această nouă putere, aflată într-un proces de transformare într-o adevărată "superputere" a vremii. Polonia şi Ungaria ajunseseră, în linii generale, la limitele capacităţilor lor de expansiune. Evident că ele doreau să continue această expansiune, dar structurile lor interne nu le mai permiteau acest lucru decât într-o măsură limitată şi pe o durată de timp limitată. Imperiul otoman, dimpotrivă, se afla la începuturile procesului de maximă expansiune, lucru de care îşi dădeau seama toate statele vecine cu el din Europa, Asia şi Africa, dar nimeni nu putea să ştie până unde va merge această expansiune.

Din această cauză, Ştefan cel Mare, după părerea noastră, a avut în vedere de-a lungul întregii sale domnii, în primul rând, pericolele care puteau decurge pentru ţara sa din expansionismul otoman[9]. Aceasta nu înseamnă că el a neglijat ameninţarea ungară sau polonă, ceea ce i-a impus o politică externă de echilibru între cele trei puteri, o politică de mare flexibilitate şi abilitate, o politică pe care el a ştiut să o promoveze cu un talent deosebit, ca pe o adevărată artă al cărei stăpân absolut era. Talentul său diplomatic, politic şi militar, precum şi înclinaţia permanentă pentru artă şi cultură ne îndreptăţesc să-l considerăm pe Ştefan cel Mare ca fiind personalitatea renascentistă cea mai pregnantă a istoriei româneşti. El poate fi trecut, fără nici o reţinere, în galeria marilor personalităţi ale Renaşterii, alături de contemporanii săi Lorenzo de Medici, Niccolò Machiavelli, Sixt IV sau Iuliu II.

Regula de căpetenie a întregii sale politici externe a fost evitarea, cu orice preţ, a izolării[10]. Niciodată Ştefan nu s-a aflat în conflict cu mai

---

[9] Aceasta nu este numai părerea noastră. Ea a aparţinut şi altor istorici, dintre care ne rezumăm a-l cita aici doar pe Alexandru Lapedatu: "...într-adevăr, urmărind cineva cu luare aminte întreaga istorie a luptelor şi faptelor marelui voievod, în cursul celor 47 de ani de îndelungată şi fericită stăpânire, uşor se va încredinţa că cu adevărat Ştefan toate le-a făcut după o aleasă socoteală şi în vederea unui înalt scop. *Toată politica sa a avut în vedere confruntarea cu otomanii"* (subl.n.) (Alexandru Lapedatu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1904, pp. 25-26).

[10] De aceea ne miră cele afirmate de Ioan Petrică, care consideră că Moldova a fost izolată în lupta sa împotriva tendinţelor expansioniste ale Imperiului otoman, iar cauzele acestei izolări trebuie căutate în situaţia generală ce se statornicise în Europa acelei vremi (Ioan Petrică, „Relaţiile politico-economice între Moldova şi Polonia în a doua jumătate a sec. al XV-lea", în

mult de unul din cei trei potenţiali duşmani. Întotdeauna a ştiut să manevreze cu o mare abilitate politică, astfel încât două din cele trei puteri fie să-l sprijine, fie să-şi menţină o neutralitate binevoitoare. O a doua regulă a politicii sale externe o putem considera ca fiind aceea a realizării unui front comun românesc de rezistenţă antiotomană, mai ales prin atragerea Ţării Româneşti în sfera de influenţă a Moldovei. În fine, o a treia regulă a fost aceea de a căuta aliaţi oriunde puteau fi ei găsiţi. Aceasta explică întinsa reţea de relaţii externe pe care a pus-o în funcţiune: relaţiile cu genovezii din Marea Neagră, mai ales cu cei din Caffa, şi cu metropola lor, relaţiile cu marele cnezat al Moscovei, relaţiile cu tătarii din Hoarda de Aur de pe Volga şi cu tătarii din Hanatul Crimeii, relaţiile cu Mangopul, cu şahul turcoman al Persiei, Uzun Hasan, cu viitorul împărat Maximilian I de Habsburg, cu papalitatea şi cu Veneţia.

Preluând domnia, în aprilie 1457, cu ajutor din partea vărului său Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare s-a înscris, de la început, în axa politică ungaro-munteană, care, pe linia tradiţiei lui Iancu de Hunedoara, avea un pronunţat caracter antiotoman, cu toate că acesta se estompase considerabil după moartea eroului transilvănean, ca urmare a politicii externe practicate de urmaşul său Matia Corvin, îndreptată în special spre Europa Centrală şi mai puţin spre o relaţie conflictuală cu Imperiul Otoman. Aceasta ar putea fi una din explicaţiile conflictului de aproape doi ani care l-a opus pe Ştefan, Poloniei, conflict încheiat prin tratatul de la Overchelăuţi, din 4 aprilie 1459[11], lângă Hotin. Pe lângă motive de ordin personal şi de consolidare internă a domniei, legate de prezenţa lui Petru Aron, asasinul tatălui său şi domnul pe care-l înlăturase din scaun, pe teritoriul polon, Ştefan, lovind în Polonia, lovea, de fapt, în axa politică polono-otomană, realizată odată cu deplasarea centrului de greutate al politicii externe a Poloniei din zona Mării Negre în zona Mării

---

Romanoslavica, X, Bucureşti, 1964, p. 348). Adevărul este că Moldova nu numai că nu a fost izolată în faţa ameninţării otomane, dar a şi primit sprijin din partea diferitelor puteri creştine. Numai că acest sprijin a fost total insuficient, deoarece respectivele puteri nu aveau capacitatea necesară de a acorda un ajutor eficient datorită unui număr de cauze specifice pe care nu le putem enumera aici. În anumite cazuri, ca cel al Ungariei şi cel al Veneţiei, ele abia dacă puteau să-şi apere propriile interese şi teritorii.

[11] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, Bucureşti, 1913, pp. 266-268. Pentru acest conflict a se vedea, printre altele N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1937, p. 127; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 15; Ş. Papacostea, „Ştefan cel Mare şi războiul Poloniei cu Ordinul teutonic (1454-1466)", în *Revista de istorie*, tom 31, nr. 3, 1978, pp. 477 şi urm; idem, „Politica externă a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare: puncte de reper", în ibidem, tom 28, nr. 1, 1975, p. 19.

Baltice[12]. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că această conjuncţie de interese polono-otomane a constituit factorul extern principal care a obligat Moldova să accepte plata tributului către Poartă[13].

Deci, primele acţiuni de politică externă ale lui Ştefan cel Mare ne demonstrează faptul că, de la început şi de-a lungul întregii sale domnii, el a acordat o atenţie specială pericolului care se profila tot mai ameninţător la graniţele de sud ale ţării, fără a neglija însă pericolele de la celelalte hotare, care nu aveau totuşi gradul de intensitate al acestuia. De aceea nu trebuie să ne mire că atacând în nord el avea în vedere şi graniţa de sud.

Este adevărat că tratatul de la Overchelăuţi l-a adus pe Ştefan, pentru cel puţin zece ani, în axa de interese polono-otomană şi că el a plătit cu regularitate tributul datorat turcilor, dar şi în această perioadă el nu va scăpa nici un prilej pentru a-şi consolida poziţiile din sudul ţării, exemplul cel mai elocvent în acest sens fiind cel al Chiliei, cetate-port de a cărei importanţă este inutil să mai vorbim.

Astfel, chiar în primii ani de domnie, când încă nu era suficient de bine consolidat pe plan intern, Ştefan cel Mare a înţeles că o eventuală prezenţă a turcilor la Chilia ar fi însemnat o adevărată catastrofă economică, politică şi militară. De aceea, atunci când Mehmet II, declanşând marea sa campanie împotriva Ţării Româneşti din vara lui 1462, a încercat să cucerească şi Chilia, el nu a ezitat să intervină pentru a împiedica acest lucru, cu toate că era conştient de faptul că acţiunea sa va provoca resentimente atât la Poartă, cât şi în capitala regatului maghiar, care întreţinea o garnizoană în cetate. Deşi principalul său obiectiv, cucerirea Chiliei, nu a fost atins, totuşi a fost realizat un obiectiv secundar foarte important, acela de a-i împiedica pe turci să pună

---

[12] Bibliografia referitoare la această translaţie a politicii externe polone este foarte bogată. Dintre istoricii români care s-au ocupat de această problemă amintim doar pe Ş. Papacostea, *La Moldavie état tributaire de l'Empire ottoman...*, pp. 448-449 şi idem, *Ştefan cel Mare şi războiul Poloniei cu Ordinul teutonic...*, p. 477.

[13] Idem, *La Moldavie État tributaire ...*, pp. 460-461. În legătură cu închinarea Moldovei faţă de Poarta otomană suntem absolut de acord cu punctul de vedere exprimat de istoricul Ştefan S. Gorovei, după care despre o astfel de închinare nu se poate vorbi decât cu referire la acţiunea din timpul lui Petru Aron (Închinarea de la Vaslui, 1455-1456). Celorlalte momente le poate corespunde acordarea unor *ahidnamele*, pentru fixarea noilor îndatoriri, dar ele trebuie considerate doar ca *înnoiri* sau *confirmări* ale statutului Moldovei în relaţiile cu Poarta (Ştefan S. Gorovei, „Moldova în "Casa Păcii". Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relaţii moldo-otomane", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*, XVII, Iaşi, 1980, p. 649).

stăpânire pe oraş[14]. Realizarea acestui obiectiv limitat a fost însă destul de importantă în timp, deoarece a permis domnului Moldovei ca, peste trei ani, la începutul lui 1465, să-şi atingă şi adevăratul său scop, acela de a cuceri Chilia[15]. Fapt de o deosebită însemnătate sub raport economic şi strategic, revenirea Chiliei la Moldova, prin reacţiile pe care le-a provocat, s-a aflat la originea principalelor conflicte externe ale ţării, acela cu Ungaria, care a reacţionat aproape imediat prin campania din

---

[14] Atacarea Chiliei în 1462 nu poate fi interpretată ca o manifestare a conflictului dintre Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş, aşa cum consideră A. D. Xenopol (*Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iaşi, 1889, pp. 272-275), ci numai ca o necesitate stringentă de a împiedica cucerirea oraşului de către turci (N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 138). De fapt, turcii au suferit aici o mare înfrângere, care a desăvârşit înfrângerea lor generală din campania anului 1462. Iată ce ne spune bailul veneţian de la Constantinopol, Domenico Balbi, în legătură cu aceste fapte: "L'armada da mare de questo Signore, insieme cum el Signor della Vallachia bassa (*desigur Radu cel Frumos - n.n.*) ando a combatere el castello deglij costomo (sic!) intorno al qual statte circa zorni 8 et non li ha possuto far alcuna cosa, anzi sono stati azapi in grande numero et cum vergona son tornati et comunamente tutti malmenati..." (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, Budapest, 1875, ed. Nagy Iván, B. Nyáry Albert, p. 168). Importanţa Chiliei şi, implicit, amărăciunea înfrângerii pentru turci rezultă şi din cuvintele pe care Constantin Mihailovici de Ostroviţa le atribuie sultanului Mehmet II: "Atâta vreme cât Chilia şi Cetatea Albă le ţin şi le stăpânesc românii, iar ungurii Belgradul sârbesc, noi nu vom putea avea nici o biruinţă" (*Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 128; Sergiu Iosipescu, „Conjunctura şi condiţionarea internaţională politico-militară a celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462)", în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, 11, 1978, Bucureşti, 1978, p. 183).

[15] În anul 1465, probabil ca urmare a unei înţelegeri intervenită între Mehmet II şi Matia Corvin, Chilia aparţinea lui Radu cel Frumos, ceea ce asigura parţial, pe bază de compromis, atât interesele otomane, cât şi cele ungureşti la Dunărea de Jos. În acest sens Jan Dlugosz ne spune următoarele: "quod per deditionem spontaneam, Hungaris exlusis, ipse Radul occupaverat, pro Turco tenebat" (Joannis Dlugossi, *Historiae Polonicae libri XII*, tomus II, Lipsiae, 1712, col. 344). Este posibil ca acest pasaj să se refere la excluderea garnizoanei ungare din oraş, unde se afla încă în 1462, dar în nici un caz interesele comerciale maghiare nu au avut de suferit după acest an şi până în 1465. A. D. Xenopol consideră, pe bună dreptate credem noi, că în 1465 Ştefan a luat Chilia de la păgâni, deoarece Radu cel Frumos, ca supus al turcilor, le închinase şi această cetate (*op. cit.*, II, p. 290). Această afirmaţie se sprijină pe cuvintele foarte clare ale lui Grigore Ureche, care spune: "Văleatul 6973 (1465 - n.n.) meseţa ghenarie 23, adunându Ştefan vodă multă oaste de ţară, vrându să răscumpere cetăţile carile le luase păgânii de la alţi domni, pogorât-au cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei" (Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, ediţia a II-a revăzută, Bucureşti, 1958, p. 92). Pentru această problemă a se mai vedea, printre altele, P. P. Panaitescu, „Legăturile moldo-polone în secolul XV şi problema Chiliei" în *Romanoslavica*, III, Bucureşti, 1958, p. 111, care consideră că Ştefan a cucerit cetatea sub auspiciile Poloniei şi S. Iosipescu, *Ştefan cel Mare - coordonate de strategie pontică*, în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 5-6, 1982, pp. 645-647, care consideră că Ştefan a smuls cetatea din sfera de influenţă a Imperiului otoman, deoarece Radu cel Frumos, după 1462, o introdusese în sistemul pontic otoman.

1467 încheiată cu dezastrul de la Baia, din decembrie[16], şi acela cu Imperiul otoman, care va fi de mai lungă durată şi legat direct de stăpânirea asupra Dunării de Jos[17], ca prelungire economică şi militară a Mării Negre. De asemenea, trebuie să arătăm că, prin cucerirea Chiliei, Ştefan şi-a atras şi adversitatea tătarilor din Crimeea[18], care se numărau printre principalii beneficiari ai liniei comerciale ce unea Caffa cu regatul Ungariei, trecând tocmai prin acest oraş.

Deşi Imperiul otoman nu a reacţionat imediat, pe plan militar, împotriva Moldovei, Ştefan cel Mare era conştient însă de faptul că adevărata confruntare, cea care urma să decidă soarta ţării sale, se va desfăşura tocmai cu această uriaşă putere, care avea obiective politice în Europa destul de clare pentru toată lumea. Dincolo de plata tributului,

[16] Al. Gonţa, „Strategia lui Ştefan cel Mare în bătălia de la Baia (1467)", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 20, nr. 6, 1967, pp. 1127-1144; Ş. Papacostea, „Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XV siècle: La campagne de Mathias Corvin en Moldaviae (1467) à la lumière d'une source inédite", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome VIII, no. 6, 1969, pp. 967-979. La 16 martie 1468 solii poloni au cerut lui Matia Corvin să nu mai atace Moldova (*Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, I, ed. A. Sokolowski, J. Szujski, în *Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, II, Cracoviae, 1878, pp. 241-242), dar acesta a răspuns prin a-şi reafirma pretenţiile asupra Moldovei (A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, *1468-1540*, Budapest, 1914, pp. 5-6) niciodată însă realizate.

[17] Ş. Papacostea, „Relaţiile internaţionale ale Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare", în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 5-6, 1982, p. 610. Cucerind Chilia, Ştefan a reuşit să evite o confruntare imediată cu turcii din două motive: pe de o parte aceştia erau angajaţi în războiul cu Veneţia şi nu doreau să aibă un inamic în plus, iar pe de altă parte Ştefan a acceptat să mărească tributul de la 2 000 la 3 000 de ducaţi, deci cu 50% numai pentru un singur oraş (Pentru haraciul Moldovei a se vedea M. Berza, „Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX", în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. II, Bucureşti, 1957, pp. 8 -10). Bineînţeles că din punctul de vedere al Porţii a fost doar o amânare vremelnică a reglementării conturilor cu Moldova, deoarece, aflată în plin proces de transformare a Mării Negre în lac turcesc (Ş. Papacostea, „Die Politischen Voraussetzungen für die Wirtschaftliche Vorherrschaft des osmanischen Reiches im Schwartzemeergebiet (1453-1484)" în *Münchner Zeitschrift für Balkankunde*, I, 1978, pp. 217-245), ea nu putea accepta apariţia şi consolidarea unei puteri pontice creştine, stăpână pe coasta de nord-vest, de la Nipru (Lerici) şi până la gurile Dunării (Chilia). La rândul său, Ştefan cel Mare era conştient că pacea în relaţiile cu otomanii nu putea dura multă vreme şi se pregătea pentru o ruptură deschisă, ale cărei prime semne se vor face simţite în 1468 şi 1469. În ceea ce priveşte Ungaria, aceasta a acţionat mult mai repede, ceea ce l-a obligat pe Ştefan să-i impună lui Matia Corvin recunoaşterea stăpânirii sale asupra Chiliei pe câmpul de luptă de la Baia, în decembrie 1467. Aici, în problema Chiliei, se poate constata foarte clar şi diferenţa dintre potenţialul de expansiune al Ungariei şi cel al Imperiului otoman, net favorabil celui de-al doilea.

[18] Acest lucru reiese limpede din tratatul încheiat de Ştefan cel Mare cu Cazimir IV al Poloniei la 28 iulie 1468, prin care regele polon îşi asuma obligaţia de a-l apăra de turci, de tătari şi de unguri, prin soli, cu armele şi cu oştile sale (I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 300-304; I. Petrică, *art. cit.*, p. 346).

care nu afecta autonomia Moldovei, expansiunea otomană conţinea o pimejdie mult mai gravă, care decurgea din determinarea Porţii de a transforma Marea Neagră într-o anexă a Imperiului otoman şi de a subordona produsele ţărilor pontice necesităţilor economice şi militare ale acestuia[19]. Încercarea de a împiedica, în coaliţie cu celelalte puteri antiotomane, transformarea acestei perspective în realitate a fost mobilul principal al intrării lui Ştefan cel Mare în lupta împotriva turcilor[20]. Strâns legat de acest aspect a fost acela, mai evident, al luptei pentru controlul Dunării de Jos[21]. Momentul ales de Ştefan pentru intrarea sa deschisă în războiul antiotoman[22], pentru că iniţiativa i-a aparţinut în această privinţă, a corespuns fazei celei mai critice a luptei dintre sultanul Mehmet II şi adversarii săi europeni şi asiatici[23]. Războiul lui Ştefan pentru

[19] Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1991, p. 134; Carl Max Kortepeter, *Ottoman Imperialism during the Reformation Europe and the Caucasus*, London-New York, 1973, pp. 3-4.

[20] Nu putem fi de acord cu părerea exprimată de istoricul Mihnea Berindei că, deoarece drumul moldovenesc era deja parte integrantă a sistemului economic otoman, politica antiotomană a lui Ştefan cel Mare s-a dovedit contrară nu numai intereselor Imperiului otoman şi Poloniei, ci chiar şi propriului său stat. Dovadă lipsa aproape totală de rezistenţă a Chiliei şi Cetăţii Albe în 1484 (M. Berindei, „L'Empire ottoman et la "route moldave"avant la conquête de Chilia et de Cetatea Albă (1484)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXX, no. 3-4, 1991, p. 187). Dacă nu ar fi luptat, şi încă cu destul succes, Ştefan putea risca să-şi vadă transformată ţara în paşalâc. El nu avea de unde să ştie ceea ce ştiu istoricii din zilele noastre, şi anume că Imperiul otoman avea motive întemeiate de a nu dori transformarea ţărilor române în paşalâcuri (P. P. Panaitescu, *De ce nu au cucerit turcii ţările române*, în idem, *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*, Bucureşti, 1947, pp. 149-159; T. Gemil, *op. cit.*, p. 39). Riscul de nu lupta era în acele vremuri mult mai mare decât acela de a lupta şi domnul Moldovei nu putea să şi-l asume. De altfel, una din cauzele majore pentru care turcii au evitat să transforme ţările române în paşalâcuri a fost tocmai rezistenţa îndârjită, uneori chiar disperată, în faţa oricărei tentative de acest gen.

[21] Ş. Papacostea, *Politica externă a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare*, p. 22; idem, „La politique extérieure de la Moldavie à l'époque d'Étienne le Grand: points de repère", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIV, no. 3, 1975, pp. 430-431.

[22] Tensiunea în relaţiile moldo-otomane a crescut în anii 1468 şi 1469. Din 1470, datorită ciocnirilor dintre Ştefan cel Mare şi Radu cel Frumos, această tensiune cunoaşte o amplificare constantă, dar abia în 1473, prin refuzul de a mai plăti tributul, domnul Moldovei a devenit inamic deschis al Porţii (*Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 506; Ştefan S. Gorovei, „1473 - un an cheie al domniei lui Ştefan cel Mare", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*", XVI, Iaşi, 1979, pp. 145-149).

[23] Imperiul Otoman se afla angajat într-o luptă decisivă în Asia împotriva statului turcoman al Berbecului Alb (Akkojunlu), condus de Uzun Hasan, şi în Europa împotriva unei grupări de forţe în fruntea căreia se afla Veneţia, puternic sprijinită de papa Sixt IV care, tocmai în 1473, a lansat un nou apel către principii creştini de a se coaliza împotriva turcilor (N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, tome IV, Bucarest, 1915, pp. 375-376; Ş. Papacostea, *Politica externă a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare*, p. 22; idem, „La politique

controlul Dunării se integra într-o luptă mult mai lungă, care număra printre obiectivele sale principale restaurarea libertății bazinului pontic.

Odată intrat în război, Ştefan cel Mare a încercat să stabilească o cooperare simultană atât cu inamicii asiatici ai turcilor[24], cât şi cu cei europeni, cu Veneția în primul rând, care se afla deja de zece ani în război cu otomanii şi era cea mai interesată în găsirea de noi aliați, dar şi cu Matia Corvin, care era şi el interesat în stoparea expansiunii Imperiului otoman.

Înainte însă de a vorbi de aceste relații şi de ceea ce au însemnat ele atât pentru Moldova, cât şi pentru aliații ei, considerăm că este absolut necesar să ne referim, pe scurt, în funcție de izvoarele ce ne stau la îndemână, asupra evoluției relațiilor lui Ştefan cel Mare cu Poarta otomană, pentru că această evoluție l-a determinat pe Ştefan să intre în marele război contra turcilor alături de cetatea lagunelor şi Uzun Hasan.

Aşa cum arătam ceva mai sus, cucerirea Chiliei de către Ştefan cel Mare în 1465 a fost primul semn exterior clar al ostilității sale față de Imperiul otoman, înțeles ca atare de turci. În ciuda acestui fapt, sultanul, ale cărui forțe militare, navale şi terestere, erau angajate pe mai multe fronturi, împotriva Veneției, a lui Skanderbeg, a Caramaniei şi a lui Uzun Hasan, pentru a nu aminti decât pe principalii săi inamici din această perioadă, nu a întreprins timp de câțiva ani nimic concret împotriva Moldovei. Aceasta nu însemna însă că, la fel ca şi în cazul Veneției, atât Mehmet II, cât şi Ştefan cel Mare nu erau conştienți de faptul că

extérieure de la Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand", p. 431; idem, „Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare", pp. 614-615).

[24] Pentru relațiile lui Ştefan cel Mare cu Uzun Hasan, cu Mangopul şi pentru strategia sa pontică a se vedea, printre altele, P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ştefan cel Mare şi misiunea lui Isak-beg*, Bucureşti, 1912, 40 p.; Mayer Halévy, *Le rôle d'Isaac-beg, médecin et ambassadeur de Uzun-Hasan en Moldavie et dans les pays voisins*, communication presentée au XVe Congrès International d'Histoire de la Medecine, Madrid, 1956, 19 p.; idem, „Les guerres d'Étienne le Grand et de Uzun-Hasan contre Mahomet II, d'apres la "Chronique de la Turquie du candiote Elie Capsali (1523)", în *Studia et acta orientalia*, I, 1957, Bucarest, pp. 189-199; idem, „Médecins Juifs d'origine Hispano-Portugaise dans les pays roumains", extrait de la *Revue d'histoire de la médecine hebraique*, mars 1957, no. 35, pp. 22-23, Virginia Vasiliu, „Sur la seigneurie de "Teodoro" en Crimée au XVe siècle, à l'occasion d'un nouveau document", în *Mélanges de l'École roumaine en France*, Paris, 1929, pp. 299-336; Petre Ş. Năsturel, „Din legăturile dintre Moldova şi Crimeea în secolul al XV-lea. Pe marginea unei inscripții greceşti", în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi. Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1965, pp. 261-266; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetății Albe*, Bucureşti, 1899, pp. 142-146; N. Bănescu, „Contributions à l'histoire de Theodore-Mangoup en Crimée", în *Byzantinische Zeitschrift*, XXX, 1, 1935, pp. 21-34; A. A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge, 1936, pp. 235-266; S. Iosipescu, *Ştefan cel Mare - coordonate de strategie pontică*, pp. 647-649.

diferendul dintre ei se apropia de faza hotărâtoare şi că nu putea fi rezolvat altfel decât pe calea armelor. Pentru Ştefan cel Mare, care preluase domnia unei ţări supuse numai cu foarte puţin timp înainte suzeranităţii otomane, se punea problema ruperii definitive a acestei legături, lucru posibil încă în vremea domniei sale, în timp ce pentru turci problema principală în relaţiile cu Moldova era aceea de a-şi consolida suzeranitatea asupra ei şi de a o elimina de la Marea Neagră, care trebuia transformată într-un lac turcesc. Toate aceste contradicţii politice nu puteau fi rezolvate decât pe calea armelor, deoarece Moldova celei de-a doua jumătăţi a secolului XV era un stat prea puternic, inclusiv sub aspect militar[25], pentru a ceda fără luptă în faţa pretenţiilor otomane.

Prima acţiune militară ostilă a turcilor la adresa Moldovei s-a petrecut, după opinia noastră, în iarna 1468-1469 şi nu în cea anterioară, aşa cum consideră Nicolae Iorga. Este adevărat că documentul care vorbeşte despre aceste lucruri, o scrisoare expediată din Veneţia de către Gerardo de Collis către ducele Milanului, Galeazzo Maria Sforza, este datată la 14 februarie 1468, dar bănuim că este vorba de stilul veneţian (*more veneto*), deci 1469, deoarece editorii, Nagy Iván şi B. Nyáry Albert, o plasează în volum după documente datate în toamna lui 1468[26]. Oricum, în scrisoare se arată că sultanul a plecat spre Nicopole, lângă Dunăre, dar că a trimis o grupare armată şi spre Cetatea Albă, deoarece pe fluviul îngheţat trupele de azapi pot pătrunde spre Transilvania şi Moldova[27].

În vara anului 1469, probabil că şi la îndemnul sultanului Mehmet II, tătarii de pe Volga întreprind o mare expediţie de jaf împotriva Moldovei, dar vor fi surprinşi şi zdrobiţi de oastea lui Ştefan cel Mare, la Lipnic, la 20 august[28]. În timp ce se desfăşurau aceste lupte, zvonurile

---

[25] Manole Neagoe, „Puterea militară a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea", în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, nr. 2-3, 1969-1970, pp. 62-75.

[26] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, Budapest, 1877, p. 95; vezi şi N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 131.

[27] „Lo Turcho era mosso da la Sofia et ito in Bulgaria a Nichopoli et Moncastro presso al Danubio si extima l'abia facto, perche in questi giorni gela lo Danubio et sopra lo giazo fa passare turchi coradori et spoglia quella Transilvania et Valachia de anime..." (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, p. 95; Amedeo Vigna, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri durante la signoria dell'ufficio di S. Giorgio (MCCCCLIII-MCCCCLXXV)*, tomo II, Genova, 1871, pp. 589 şi 592; N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, vol. III, Bucureşti, 1897, pp. 45-46; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 131).

[28] J. Dlugosi, *Historiae Polonicae libri XII*, t. III, col. 449-451; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, pp. 50-51; idem, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, p. 122; Dimitrie

despre o flotă turcă menită să vină în Marea Neagră apar din nou. În iulie, socotelile Caffei pomenesc berbecii, puii, pâinea, orzul, lumânările şi vinul date solilor trimişi de Ştefan pentru transmiterea de noutăţi şi cererea de ajutor[29]. Se pare totuşi că, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare adresată, la 25 octombrie 1469, de Mengli Ghiray, hanul tătarilor din Crimeea, sultanului Mehmet II, în acest an flota otomană, comandată de un oarecare Iacub, a atacat Caffa şi i-a prădat împrejurimile[30].

În aceşti ani relaţiile dintre Ştefan cel Mare şi Radu cel Frumos, domnul Ţării Româneşti supus turcilor, devin din ce în ce mai ostile. Astfel, în cursul anului 1468, în Transilvania circula zvonul despre un iminent conflict între Moldova şi Ţara Românească[31]. Aici se ştia că Radu cel Frumos era sluga plecată a turcilor, că nu ieşea din cuvântul lor şi, cu ajutorul Porţii, s-ar fi încumetat să atace oricând Moldova. Se pare că acest lucru s-a întâmplat la sfârşitul anului 1469, când o armată munteană, având sprijinul beilor din Dobrogea, a încercat, fără a reuşi, să recucerească Chilia[32]. Replica lui Ştefan cel Mare a fost fulgerătoare şi devastatoare. El nu dorea şi nici nu putea aştepta ca turcii să preia iniţiativa strategică şi, cunoscând faptul că ei erau prinşi în crâncena încleştare cu Veneţia[33], s-a hotărât să facă el acest lucru.

Urzică, *Bătălia din Dumbrava de la Lipnic*, Iaşi, 1937, pp. 21-23, N. Grigoraş, *Moldova lui Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1982, pp. 92-94.

[29] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 46; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, pp. 131-132.

[30] B. D. Grecov, A. I. Iacubovschi, *Hoarda de Aur şi decăderea ei*, Bucureşti, 1953, p. 394.

[31] I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 303-304.

[32] *Istoria României în date*, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Bucureşti, 1971, p. 102; Şerban Papacostea, *Ştefan cel Mare, domn al Moldovei. 1457-1504*, pp. 40-41.

[33] Războiul turco-veneţian s-a declanşat în 1463 şi se va încheia în 1479. Pentru momentul declanşării lui a se vedea J. de Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, traduit de l'allemand par J. J. Hellert, tome III, Paris, 1836, p. 107; Wilhelm Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Âge*, traduit par Furcy Reynaud, vol. II, Leipzig, 1886, p. 324; Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*, II edizione, tomo IV, Venezia, 1913, p. 314; Roberto S. Lopez, „Il principio della guerra veneto-turca del 1463", în *Archivio veneto*, anno LXIV, V-a serie, vol. XV, no. 29-30, Venezia, 1934, p. 52; Charles Diehl, *Une république patricienne. Venise*, Paris, 1928, p. 177; Thomas Okey, *The Story of Venice*, London, 1931, p. 183; Freddy Thieret, *La Romanie vénitienne au Moyen Âge. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien*, Paris, 1959, p. 385; idem, *Histoire de Venise*, Paris, 1965, p. 62; D. S. Chambres, *The imperial age of Venice. 1380-1580*, London, 1970, p. 48; F. C. Lane, *Storia di Venezia*, traduzione di Franco Salvatorelli, terza edizione, Torino, 1978, p. 277; William H. Mc. Neill, *Venice the hinge of Europe (1081-1797)*, The University of Chicago Press, 1974, p. 88; Alvise Zorzi, *La République du Lion. Histoire de Venise*, 1988, p. 159.

Astfel, la 27 februarie 1470, a atacat, prădat şi nimicit Brăila[34], cel mai important port al Ţării Româneşti din acea vreme[35], după care, probabil pe 28 februarie, a distrus şi Târgul de Floci[36]. Acţiunea a fost deosebit de dură şi de sângeroasă pentru a provoca groaza inamicului şi a arăta turcilor că Moldova va lupta cu toate mijloacele şi cu toată hotărârea pentru a-şi apăra independenţa. În acelaşi timp, această acţiune militară a marcat începutul politicii de atragere a Ţării Româneşti într-un front comun de luptă antiotomană[37], politică ce va fi dusă cu tenacitate mai bine de un deceniu, dar şi începutul luptei cu Imperiul otoman, al cărui vasal supus era Radu cel Frumos[38]. Era încă un conflict nedeclarat

---

[34] „În anul 6978 (*1470* - n.n.), luna februarie 27, marţea brînzei a fost prădarea şi nimicirea Brăilei de către Ştefan voievod" (*Letopiseţul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 16) "6978 (*1470* - n.n.). În luna februarie în ziua de 27 a pornit Ştefan voievod asupra Brăilei, în Muntenia, şi a vărsat mare şi mult sânge şi a ars târgul cu totul şi nu a lăsat în viaţă nici copiii din mame şi a despicat sânul mamelor şi a scos pe copii din el" (*Cronica moldo-germană*, în *ibidem*, p. 30; a se vedea şi Olgiered Górka, „Cronica epocei lui Ştefan cel Mare (1457-1499)", traducere de Em. Biedrzycki, în *Revista Istorică Română*, V-VI, 1935-1936, p. 78; Ion Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare (Versiunea germană a lui Schedel)*, Bucureşti, 1942, pp. 61-62). În termeni asemănători ne vorbesc şi alte cronici cum ar fi *Letopiseţul de la Putna Nr. 1*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 50; *Letopiseţul de la Putna Nr. 2*, în *ibidem*, p. 62 şi *Traducerea românească a Letopiseţului de la Putna*, în *ibidem*, p. 71. Un element în plus este adus de *Cronica moldo-polonă*, care arată că în acest an Ştefan cel Mare „... s-a certat cu Radul voievodul muntenesc şi i-a ars Brăila şi alte ţinuturi" (în *ibidem*, p. 179). Nu se specifică însă despre ce ţinuturi este vorba.

[35] Despre importanţa economică a Brăilei în secolul XV elocvent este un pasaj din Laonic Chalcocondil, care spune: "Brăila, oraş al dacilor, în care fac un comerţ mai mare decât în toate oraşele ţării" (Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, traducere de Vasile Grecu, Bucureşti, 1958, p. 285). A se vedea şi Constantin C. Giurescu, *Istoricul oraşului Brăila. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Bucureşti, 1968, p. 49.

[36] *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 179; Mihai Costăchescu, *Arderea Târgului de Floci şi a Ialomiţei în 1470. Un fapt necunoscut din luptele lui Ştefan cel Mare cu muntenii*, Iaşi, 1935, pp. 151-152; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 65.

[37] P. P. Panaitescu, „Ştefan cel Mare şi oraşul Bucureşti", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 12, nr. 5, 1959, pp. 20-21.

[38] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, II; 1, ed. a III-a, Bucureşti, 1940, p. 58, T. Gemil, *op. cit.*, p. 147; Şerban Papacostea, *Ştefan cel Mare*..., p. 42. Inexplicabilă apare pentru noi interpretarea pe care o dă evenimentelor din 1470 marele cronicar Grigore Urche. Pentru el războiul a fost doar consecinţa ambiţiilor şi a firii războinice a lui Ştefan cel Mare: "... Deci Ştefan vodă gătindu-să de mari lucruri să facă, nu cerca să aşeze ţara ci de războiu se gătiia, că au împărţitu oştirii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit" şi iarăşi "... într-aceia vreme intră zavistiia între Ştefan vodă şi între Radu vodă, domnul muntenesc, pre obiceiul firei omeneşti de ce are, de aceia pofteşte mai mult, de nu-i ajunsese lui Ştefan vodă ale sale să le ţie şi să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză" (Grigore Ureche, *op. cit.*, ed. cit., pp. 91, 96).

ca atare, dar ruptura de turci era foarte clară, cu toate că Ştefan a continuat, câțiva ani, să plătească tributul anual. Turcii nu interveniseră pentru moment direct şi pe scară mare în conflict, preferând să se lupte prin intermediul vasalului lor din Țara Românească. Putem spune că acțiunea, plină de curaj, a lui Ştefan cel Mare din 1470 a încadrat Moldova într-una din cele mai mari încercări de îndiguire şi respingere a Imperiului otoman la care au participat puteri europene şi asiatice. Încetând de a mai fi un simplu obiect al rivalității polono-ungare, Moldova devenea un factor activ, de importanță considerabilă, al politicii europene.

Anii care au urmat au fost ani de lupte crâncene între cele două țări româneşti de la sud şi est de Carpați. Cu toată intervenția lui Radu cel Frumos pe lângă braşoveni, de a nu mai vinde arme moldovenilor, totuşi în cursul anului 1479. Ştefan cel Mare a reuşit să facă achiziții masive din Transilvania[39] şi a mai reuşit să primească informații detaliate despre cele ce se petreceau în Țara Românească, precum şi despre planurile sultanului Mehmet II[40].

Dar nici domnul Țării Româneşti nu a rămas inactiv. În înțelegere cu un grup de boieri moldoveni, Radu cel Frumos a încercat să organizeze un complot, care ar fi dus probabil, la asasinarea sau la îndepărtarea lui Ştefan din scaun. Lupta dusă în secret de o parte din marii boieri dregători împotriva lui Ştefan a luat forme amenințătoare la începutul anului 1471, atunci când se aştepta ca Radu cel Frumos, sprijinit de turci, să atace Moldova. Dar Ştefan cel Mare, aflat la Vaslui, a aflat de complot şi, imediat, a ordonat decapitarea vornicului Isaia, a paharnicului Negrilă şi a stolnicului Alexa. Singurul care a scăpat a fost Roman Gârbovăț[41]. Este posibil ca, anterior acestui complot, regele Cazimir IV al Poloniei, conştient de faptul că intensificarea războiului dintre Moldova şi Țara Românească ar fi dus, în final, la un conflict de anvergură între Moldova şi Imperiul otoman, să fi încercat, în vara anului 1470, o mediere între cei doi domni[42], dar fără a obține rezultatele scontate.

---

[39] Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Româneşti cu Braşovul şi cu Țara Ungurească în secolele XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, pp. 325-329.
[40] Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, Bucureşti, 1911, p. 75.
[41] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare...*, p. 129; Ilie Minea, „Despre Roman Pribeagul", în *Cercetări istorice*, II-III, 1926-1927; Mihai Costăchescu, „Observări istorice: 1. Cu privire la neamul lui Ştefan cel Mare. 2. Ştiri istorice într-un uric de la Petru Rareş", extras din *Anuarul Şcolii normale "Vasile Lupu" din Iaşi pe anul şcolar 1926-1927*, pp. 12-14.
[42] J. Dlugosi, *op. cit.*, II, co. 458.

În aceste condiții, la 7 martie 1471, a avut loc prima bătălie importantă între oștirile celor două țări românești, la Soci, în apropiere de Râmnicul Sărat, bătălie încheiată cu victoria lui Ștefan cel Mare. Radu cel Frumos, care, bineînțeles că avea sprijinul politic al turcilor, lipsindu-ne însă izvoarele care să indice prezența efectivă a acestora în armata sa, a încercat să atace Moldova, dar Ștefan, mult mai rapid, având armata concentrată la Vaslui, a trecut hotarul în Țara Românească și a obținut o victorie categorică: "În anul 6979 (1471 - n.n.), luna martie 7, joi, a fost război cu Radu voievod, din mila lui Dumnezeu și cu ajutorul puternicului Savaoth dumnezeu. Și a scos dintre dânșii mulțime mare. Și toate steagurile lui au fost luate și schiptrul cel mare al lui Radu voievod a fost luat. Și mulți viteji au fost prinși atunci, care au și fost tăiați. A lăsat vii pe doi boieri mari, Mircea comis și Stan logofăt"[43].

Anul 1472 a reprezentat un moment de pauză în confruntarea dintre cei doi voievozi, dar și momentul în care Ștefan cel Mare a intrat în legătură cu Veneția, principalul inamic al turcilor din acel moment, prin intermediul solului lui Uzun Hasan, Isac beg. Oricum, în Italia se știa, în 1471, la Milano, că românii sunt gata să se ridice la luptă împotriva turcilor[44], ceea ce făcea ca demersurile domnului Moldovei să aibă șanse de reușită. În ceea ce-l privește pe Isac beg, el ajunge, în septembrie 1472 la Veneția, fiind purtătorul unei scrisori a lui Uzun Hasan cu data de 30 mai[45]. Sosirea în Europa a lui Isac beg, care a trecut prin Caffa și Cetatea Albă, a marcat, pe de o parte, începutul relațiilor dintre Ștefan cel Mare și Veneția, pentru că este imposibil să credem că domnul Moldovei nu s-a folosit de această ocazie pentru a trimite un mesaj la Veneția în care să-și

---

[43] *Letopisețul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 17; *Cronica moldo-germană*, în *ibidem*, p. 30; O. Górka, *op. cit.*, pp. 78-79; Ion Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 62; *Letopisețul de la Putna Nr. 1*, în *Cronici slavo-române*..., ed. cit., p. 50; *Letopisețul de la Putna Nr. 2*, în *ibidem*, p. 63; *Traducerea românească a Letopisețului de la Putna*, în *ibidem*, p. 71; *Cronica moldo-polonă*, în *ibidem*, p. 179; Gr. Ureche, *op. cit.*, ed. cit., p. 97; C. C. Giurescu, „Târgul Soci", în *Revista Istorică Română*, XIII, fasc. 1, 1933, pp. 97-98; idem, „Despre lupta de la Soci", în *Studii și materiale de istorie medie*, IV, București, 1960, pp. 423-430; Al. Gh. Savu, *Ștefan cel Mare. Campanii*, București, 1982, p. 83; N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, p. 101.

[44] Este vorba de un proiect de cruciadă antiotomană, de care se vorbea la Milano în 1471, și unde se spune, printre altele: "Po ancora el Re de Ungaria sollicitare li Valachi, li quali voluntere se levano contra el Turco, quando vedano el Re d'Ungheria havere uno exercito" *(Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, p. 233).

[45] Enrico Cronet, *Le guerre dei veneti nell'Asia 1470-1474. Documenti cavati dall'archivio ai Frari in Venezia*, Vienna, 1856, p. 39; N. Iorga, „Veneția în Marea Neagră. III. Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*, s. II, t. XXXVII, București, 1914, p. 6-7.

arate disponibilitatea pentru o alianţă antiotomană. În acest fel, Imperiul otoman risca să fie prins în luptă simultan pe trei fronturi, la apus, la răsărit şi la nord, pe linia Dunării.

Informat despre intenţiile lui Ştefan, hanul turcoman i-a adresat şi lui o scrisoare similară cu cele trimise principilor creştini din statele apusene[46]. Este foarte probabil că, pe drumul de întoarcere, deci spre sfârşitul lui 1472 şi începutul lui 1473, Isac beg să se fi oprit la Buda, Cracovia, Suceava şi Vaslui, să-i fi adus lui Ştefan un răspuns de la Veneţia şi, foarte posibil, să fi stat mai mult timp pe lângă domnul Moldovei pentru a-l îngriji[47].

Cunoscând, prin intermediul lui Isac beg, atât pregătirile de război ale lui Uzun Hasan, cât şi cele ale veneţienilor, care pregăteau o acţiune concertată împotriva Imperiului otoman, Ştefan cel Mare a hotărât să rupă definitiv şi pe faţă relaţia de vasalitate faţă de Poartă, prin refuzul de a mai plăti tributul şi prin prima încercare serioasă de a-l scoate pe Radu cel Frumos din domnie şi a-l înlocui cu un domn aliat al Moldovei, astfel încât cele două ţări să formeze un front comun antiotoman la Dunărea de Jos şi, astfel, să devină un al treilea element major al coaliţiei antiotomane.

Toate izvoarele epocii care au ajuns până la noi, arată că, la 8 noiembrie 1473, Ştefan cel Mare a împărţit oastei sale steaguri în apropiere de Milcov, după care, împreună cu Laiotă Basarab, a declanşat campania împotriva lui Radu cel Frumos. Bătălia decisivă s-a dat între 18 şi 20 noiembrie pe pârâul Vodnăului sau al Vodnei, nu departe de Prahova şi de oraşul Gherghiţa, cam la 45 de km nord-est de Bucureşti[48]. După o luptă înverşunată Radu cel Frumos a fost obligat să se retragă la Bucureşti ("cetatea de scaun, numită Dâmboviţa"). La 23 noiembrie a ajuns la Bucureşti, iar a doua zi a cucerit cetatea. Aici a stat timp de trei zile, instalându-l în scaunul Ţării Româneşti pe Laiotă Basarab.

Evident că în faţa acestei viguroase acţiuni turcii nu mai puteau rămâne pasivi şi au reacţionat. Problema care se pune este însă aceea dacă au fost două grupări otomane trimise în sprijinul lui Radu cel Frumos sau numai una singură. Toate cronicile, în afară de *Cronica*

---

[46] N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III.*, p. 7; Isac beg a ajuns în Moldova, probabil, în iunie 1472 (P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun Hasan către Ştefan cel Mare şi misiunea lui Isak-beg*, p. 26; M. A. Halevy, *Le rôle d'Isaac-Beg...*, p. 8; idem, „Médicins Juifs d'origine Hispano-Portugaise...", pp. 22-23.

[47] M. A. Halevy, *Le rôle d'Isaac-Beg..., p. 8.*

[48] P. P. Panaitescu, *Ştefan cel Mare şi oraşul Bucureşti*, p. 14.

moldo-germană, afirmă că a fost o singură intervenţie otomană la sfârşitul lunii decembrie, turcii reuşind să-l îndepărteze pe Laiotă Basarab din scaun şi atacând şi sudul Moldovei, până la Bârlad, după care s-au retras: "Iar Radul voievod a fugit la turci şi a luat cu dânsul 15 000 de turci şi a lovit pe Băsărabă, joi, decembrie 23, şi a învins pe Băsărabă şi toată oastea lui. Iar el singur a fugit în ţara Moldovei. Iar turcii au venit pe urma lui Băsărabă şi au stat în tabără la Bârlad, decembrie 31, vineri. Şi apoi au slobozit năvrapii şi au prădat ţara şi s-au întors"[49]. *Cronica moldo-germană*, pe lângă menţionarea acestei incursiuni, vorbeşte şi de o a doua reacţie otomană, la sfârşitul lui noiembrie, deci mult mai rapidă, încheiată însă cu un dezastru: "Şi acolo a şezut Ştefan voievod 3 zile, lângă o pădure, până ce şi-a rânduit de tot oastea, căci auzise că nişte turci veneau în ajutorul lui Radu voievod. Aceştia au venit în ziua de 28 ale aceleiaşi luni (noiembrie - n.n.), ca la 13 mii de oameni, cu 6 mii de munteni. Atunci s-a îndreptat Ştefan voievod cu bărbăţie împotriva lor şi Dumnezeu l-a ajutat, încât i-a nimicit cu desăvârşire, iar pe care i-a prins vii, i-a tras în ţeapă prin buric, cruciş unul peste altul, în număr ca la 2 300. Şi a stat acolo în mijlocul lor, 2 zile. Şi oastea lui s-a desfăcut"[50].

Această problemă a unei singure sau două campanii turceşti împotriva lui Ştefan cel Mare, desigur că nu este pe deplin rezolvată şi va mai necesita investigaţii minuţioase pe care noi nu ni le propunem în lucrarea de faţă. Pentru noi important este faptul că, indiferent dacă a fost o singură expediţie sau două, turcii au reacţionat rapid, cu violenţă şi angajând efective destul de importante, cifrate între 13 şi 15 mii de oameni. Dacă se adaugă şi neplata tributului de către Ştefan, constatăm că în acest an 1473, s-a declanşat cu adevărat războiul între Moldova şi Imperiul otoman[51]. S-a trecut de la forma sa latentă la forma făţişă, la lupta pentru

---

[49] *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 17; *Cronica moldo-germană*, în *ibidem*, p. 30-32; *Letopiseţul de la Putna Nr. 1*, în *ibidem*, p. 50; *Letopiseţul de la Putna Nr. 2*, în *ibidem*, p. 63; *Traducerea românească a Letopiseţului de la Putna*, în *ibidem*, pp. 71-72; *Cronica moldo-germană*, în *ibidem*, pp. 179-180; Gr. Ureche, *op. cit.*, pp. 98-99.
[50] *Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 13; O. Górka, *op. cit.*, pp. 79-80; Ion Const. Chiţimia, *op. cit.*, p. 63.
[51] Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains au Moyen Âge*, estratto da *Venezia e il Levante fino al sec. XV*, Firenze, 1973, p. 613. Ştefan S. Gorovei consideră că poate fi făcută o legătură între declanşarea acţiunii antiotomane a lui Ştefan şi asumarea titlului împărătesc ca urmare a căsătoriei cu Maria de Mangop, din 1472 (Ştefan S. Gorovei, *1473 - un an cheie al domniei lui Ştefan cel Mare*, pp. 145-149). Rămâne totuşi fără răspuns întrebarea de ce domnul Moldovei nu a făcut acest lucru mai devreme, în cursul anului 1473, şi a aşteptat luna noiembrie, atunci când Uzun Hasan era deja înfrânt (Otlukbeli 11 august 1473), iar acţiunile navale veneţiene din Mediterana Orientală se încheiaseră.

independenţa Moldovei sau pentru adâncirea statutului său de vasalitate faţă de Poarta otomană. Prin declanşarea făţişă a războiului de către Ştefan cel Mare, într-un moment în care coaliţia antiotomană dădea destule semne de oboseală, tot centrul de greutate al războiului s-a mutat la Dunărea de Jos. Aceasta explică, probabil, de ce o ambasadă veneţiană trimisă la Uzun Hasan în acest an a trecut şi prin Moldova[52], la fel ca şi celelalte relaţii care se vor stabili în anii următori cu cetatea lagunelor.

Anul 1474 este destul de confuz în relaţiile dintre Ştefan cel Mare şi Radu cel Frumos. Este posibil ca până în toamnă domnul Moldovei să fi încercat sau chiar să fi intervenit din nou în Ţara Românească pentru alungarea lui Radu cel Frumos şi înlocuirea lui cu Laiotă Basarab[53], dar aceste încercări au eşuat.

Tot în acest an, Ştefan a cerut ajutorul Poloniei, scriindu-i lui Cazimir IV că turcii pot trimite oricând o armată împotriva sa[54]. Răspunsul regelui polon a fost de a deplasa spre sud oastea Podoliei, condusă de Mihail Buczacki, castelanul Sniatinului, probabil pentru a împiedica o eventuală pătrundere a turcilor pe teritoriul polon în cazul unui atac contra Moldovei. Dar pentru a împiedica acest atac, polonii au încercat să folosească armele diplomaţiei cu scopul de a împăca pe Ştefan cel Mare, cu Radu cel Frumos ca, pe această cale, să aplaneze şi conflictul moldo-turc. Ei au trimis soli, la Ştefan cel Mare, pe Dobeslaw Biszowcski, castelanul de Belz, şi pe Egidius Suhodalski. Dar, ne spune Dlugosz: "... aceştia găsind pe Ştefan la curtea din Vaslui şi arătându-i hotărârile regelui, care lui i-au fost spre bucurie, au înţeles că el n-are de gând să facă pace cu Radul. Şi aceasta nu pentru că n-ar vrea să primească o învoială dreaptă, ci pentru că Radul, dând toate cetăţile sale turcilor şi atârnând de voia şi de placul lor, nu putea sau nu cuteza să facă nimic de capul lui fiind sub stăpânire străină. Ştefan Vodă cu toată oastea sa, cu soţia şi fiul şi cu fiica sa, stând la curtea din Vaslui, care nu era apărat nici de la natură şi nici prin întărituri, veghea cu puternică împotrivire să nu năvălească turcii cu Radul în ţara sa"[55].

---

[52] Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, pp. 613; M. A. Halevy, *Les guerre d'Étienne le Grand et d'Uzun Hassan d'après la "Chronique de la Turquie" du candiote Elie Capsali (1523)*, p. 194.

[53] Constantin A. Stoide, „Legăturile dintre Moldova şi Ţara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea“, în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Istorie, VI, 1956, fasc. 1, pp. 71-72; N. Grigoraş, *Moldova lui Ştefan cel Mare*, p. 108.

[54] Andrei Rădulescu, *Luptele lui Ştefan cel Mare cu turcii*, Bucureşti, 1908, p. 6.

[55] J. Dlugossi, *op. cit.*, II, col. 508; a se vedea şi *Ce spun cronicarii străini despre Ştefan cel Mare*, traduceri de N. Orghidan, Craiova, 1915, pp. 14-15.

Din acest pasaj, care aparţine unuia dintre cei mai bine informaţi cronicari ai timpului, reies două lucruri foarte importante. În primul rând, hotărârea de nestrămutat a lui Ştefan cel Mare de a lupta cu turcii pentru independenţa ţării sale şi, în al doilea rând, intenţia sa de a atrage Ţara Românească într-o alianţă antiotomană, într-un front de luptă comun românesc. În lupta sa cu Radu cel Frumos el nu era mânat de ură sau de dorinţa de mărire personală, ci de faptul că, ştiindu-l pe acesta supus în toate turcilor, îşi dădea seama că pentru a-şi atinge obiectivul era neapărată nevoie de a-l înlocui cu un domn fidel lui şi decis să se angajeze cu hotărâre în lupta sa cu Imperiul otoman.

În aceste condiţii, la 1 octombrie 1474, Ştefan cel Mare a pătruns din nou în Ţara Românească, a distrus cetatea Teleajen, l-a alungat pe Radu cel Frumos şi l-a reinstalat în domnie pe Laiotă Basarab[56]. Dar, în ciuda victoriei militare incontestabile, acţiunea s-a dovedit un eşec din punct de vedere politic, deoarece Laiotă Basarab, pentru a-şi păstra domnia, l-a trădat pe Ştefan şi a trecut de partea turcilor. El scria braşovenilor că "...s-a dus la turci, la marele împărat şi mi-au făcut pace şi bine"[57]. Aceasta a fost prima defecţiune din rândul domnilor impuşi pe scaunul Ţării Româneşti de Ştefan cel Mare şi ea se va repeta cu regularitate de acum înainte, pentru că toţi aceşti domni îşi dădeau seama că între Moldova şi Imperiul otoman disproporţia de forţe era atât de mare încât, pentru a-şi păstra scaunul, nu aveau altă cale de ales decât să se închine Porţii. La aceasta se adăuga şi dezinteresul crescând al Ungariei pentru lupta antiotomană, ceea ce făcea ca raportul de forţe din cadrul cosuzeranităţii asupra Ţării Româneşti, stabilit în 1451-1452 în vremea lui Iancu de Hunedoara, să încline tot mai mult de partea turcilor.

Este absolut de domeniul evidenţei că intrarea lui Ştefan cel Mare în război cu Imperiul otoman a constituit un eveniment foarte important pentru Veneţia, care, căpăta astfel, un ajutor nesperat tocmai într-un moment de extremă dificultate pentru ea. Primul efect al acestei intrări în

---

[56] „6982 (*1474* - n.n.). În luna octombrie, ziua întâi, atunci a intrat iarăşi Ştefan voievod cu Basarab în Muntenia cu oaste mare şi a venit la un castel care se cheamă Teleajen, şi acolo a prins pe pârcălabi şi le-a tăiat capul şi a luat cu dânsul pe mulţi ţigani, care erau acolo şi a pus să fie spintecaţi mulţi ţigani, aşa încât sângele curgea din castel afară şi a dat foc castelului. Şi a aşezat pe Basarab iarăşi ca domn în ţară şi i-a dat pe mână ţara şi a pedepsit pe mulţi boieri care nu-i fuseseră ascultători" (*Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 32; O. Górka, *op. cit.*, p. 80; Ion Const. Chiţimia, *op. cit.*, p. 64-65; a se vedea şi *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române*..., p. 17; Gr. Ureche, *op. cit.*, ed. cit., p. 99).

[57] Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolele XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, pp. 114-115.

luptă a fost ridicarea de către turci a asediului orașului Scutari[58], posesiune venețiană în Albania, și îndreptarea armatei lui Soliman Pașa spre Moldova, unde va fi însă zdrobită în apropiere de Vaslui, la 10 ianuarie 1475.

Înainte însă de această strălucită victorie, probabil pe la sfârșitul lui noiembrie 1474, Ștefan cel Mare a primit vizita solului venețian Paolo Ognibene, care se întoarce dintr-o misiune pe lângă Uzun Hasan[59], aducând chiar o scrisoare din partea acestuia pentru domnul Moldovei. În scrisoare, care era asemănătoare, probabil, cu celelalte trimise altor principi creștini, Uzun Hasan își exprima hotărârea, în ciuda înfrângerii suferite din partea turcilor, pe care o minimaliza ("După un timp turcul a pus pe fugă o mică parte din ai noștri, dar unde pierea unul din ai mei, din ai lui piereau zece"), de a continua lupta și de a reface coaliția cu puterile creștine[60]. Era o iluzie, dar Ștefan, forțat de împrejurări, a crezut în ea. Profitând de prezența lui Ognibene, domnul Moldovei l-a rugat să-i caute un medic pentru boala de picior, i-a înmânat, probabil, o scrisoare adresată conducerii Republicii și o alta adresată papei Sixt IV, în care se arăta gata să lupte cu turcii și cerea ajutor pentru această luptă[61].

---

[58] J. de Hammer, *op. cit.*, III, pp. 190-191; Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, București, 1978, p. 120; Gazmend Shpuza, „La lutte pour la defense de Shkoder dans les années 1474 et 1478-1479", în *Studia Albanica*, V, 1, 1968, pp. 181-186. Asediul a durat între 17 mai și 15 august 1474 și în timpul lui, Veneția a putut trimite ajutoare într-o măsură foarte mică.

[59] În 1474 și 1475, după înfrângerea lui Uzun Hasan de la Otlukbeli, Veneția, ajunsă la capătul puterilor, a lansat o nouă și viguroasă ofensivă diplomatică în Persia, unde a trimis, pe rând, pe Paolo Ognibene, Giosafat Barbaro și Ambrogio Contarini (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, București, 1894, p. 6; V. Minorsky, „La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise", în *Publications de la Société des études iraniennes*, no. 7, Paris, 1933, p. 15; L. Tardy, „Il ruolo di Venezia nei rappoorti persiani e georgiani dell'Ungheria", în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, pp. 264-265).

[60] C. Esarcu, „Scrisoarea inedită a șahului Persiei Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare. 1476", în *Columna lui Traian*, VII, 1876, octombrie, pp. 464-466; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 211-212; *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476. Monografie și culegere de texte*. Studiu monografic de Manole Neagoe. Ed. Manole Neagoe, Olimpia Guțu, Mihail Guboglu, Radu Constantinescu, Constantin Vlad, București, 1977, pp. 121-123.

[61] Pentru misiunea lui Ognibene a se vedea N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, III, p. 19; M. A. Halevy, *Les guerres d'Étienne le Grand et d'Uzun-Hassan d'après la "Chronique de la Turquie" du candiote Elie Capsali (1523)*, p. 194; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Țările române și Italia până la 1600*, București, 1972, p. 86; Ș. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, p. 613. În ceea ce privește scrisoarea adresată papei, în ea Ștefan îi comunica faptul că șahul persan, Uzun Hasan, are de gând să pornească împotriva turcilor, fapt pentru care cere ajutorul Moldovei și al celorlalți principi creștini, lucru confirmat și de ambasadorul venețian Paolo Ognibene, întors din Persia și însărcinat de domnul Moldovei să-i susțină cauza pe lângă Sfântul Scaun (C. Esarcu, „Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției", București, 1874, pp. 23-24; idem, „Ștefan cel

După ce a plecat din Moldova, Ognibene, aflat la Buda, a auzit, probabil în ianuarie sau la începutul lui februarie 1475, despre marea biruinţă a lui Ştefan, informaţie pe care a adus-o în cetatea lagunelor la 17 februarie[62], neuitând să precizeze că această înfrângere îl va face, probabil, pe sultan să-şi îndrepte toate forţele împotriva acestei ţări, ceea ce va oferi Veneţiei un moment de respiro. Această perspectivă este consemnată şi de Domenico Malipiero, renumit cronicar veneţian, care arăta ca solul Geronimo Giorgi (Zorzi), trimis la turci, a aflat că marea înfrângere din Moldova l-ar face pe sultan mai dispus să negocieze cu Veneţia[63]. Fapt este că Veneţia nu a întreprins nimic pentru a-l ajuta pe Ştefan, deşi spera că intrarea acestuia în acţiune l-ar putea determina pe Mehmet II să accepte o pace onorabilă pentru Republică.

Adevărul este că Veneţia, de la începutul războiului cu turcii, deci din 1463, pentru a face faţă necesităţilor militare pe mare şi pe uscat, a cheltuit sume enorme, de aproximativ 1 200 000 de ducaţi pe an, astfel încât în anii 1474-1475, deci după pierderea insulei Negroponte (Eubeea) şi după costisitoarea expediţie navală din 1473, era ameninţată cu totala ruină economică[64]. De aceea era dispusă oricând, cu prima ocazie, să ajungă la o înţelegere, bineînţeles cât mai onorabilă cu putinţă, cu Imperiul otoman. Şi o ofertă în acest sens nu s-a lăsat aşteptată prea mult timp, deoarece la 6 ianuarie 1475 la Veneţia a venit un sol al turcilor care a propus tratative[65]. Cei care au încercat să se opună începerii tratativelor, în minoritate, au folosit, printre alte argumente, şi pe acela că Moldova a

---

Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", în *Columna lui Traian*, IV, 12, octombrie 1873, p. 228; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 5; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 318-319; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, p. 33, doc. XI; *Războieni...*, pp. 125-126).

[62] "A'17 de Fevrer, e giunto de Persia Polo Ogniben Albenese... Referisse anche che'l Valaco, con ajuto de Onghari, Bohemi e Russi, ha rotto 90 000 Turchi; dei quali 40 000 nee morto, e 4 000 e resta presoni; tra i quali e un Bassa un fio del Turco... La rotta delle zente turchesche in Valachia a sta molto molesta al Signor Turco, in modo che'l pensa de mandar i so esserciti in quelle bande, e per tal causa poderave esser che le provision de l'armada andasse tarde" (Domenico Malipiero, „Annali veneti dall'anno 1457 al 1500", în *Arhivio Storico Italiano*, tomo VII, parte I, Firenze, 1843, pp. 110-111. A se vedea şi C. Esarcu, , *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, p. 25; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III.*, p. 20).

[63] "... poi l'e anda dalla maregna del Turco, la qual ghe ha comunica la rota de Valachia; e ghe ha ditto che le genti turchesche non ha mai habudo lo maggior rota, e l'ha esorta a proseguir el so viazo con bon animo; perch'l Signor Turco ha causa de far la pace, e che'l no poderave haver mazor occasion de negociar" (D. Malipiero, *op. cit.*, p. 112).

[64] Eugenio Musatti, *Storia di Venezia*, quarta edizione, vol. I, Milano, 1937, pp. 344-345.

[65] S. Romanin, *op. cit.*, IV, p. 375.

intrat în luptă împotriva turcilor[66]. Totuşi, Senatul a hotărât, destul de repede, trimiterea la Constantinopol pentru tratative a lui Geronimo Giorgi (Gerolamo Zorzi)[67]. Acesta va realiza un armistiţiu de câteva luni, tocmai bun pentru a permite turcilor să pregătească atacul şi cucerirea Caffei, dar şi a celorlalte colonii genoveze din Marea Neagră[68]. Până la urmă însă, pretenţiile turcilor fiind prea mari, pacea a fost respinsă definitiv de veneţieni, la 5 octombrie 1475[69], dar luptele care se vor relua peste puţin timp vor fi de mică intensitate şi de mică importanţă[70]. Veneţia era conştientă de faptul că nu mai putea obţine victoria, ci doar o pace care să fie cât mai puţin dăunătoare pentru interesele sale comerciale şi pentru aceasta era gata să-şi părăsească toţi aliaţii, inclusiv pe Ştefan cel Mare.

Dar această realitate, imposibil de negat, nu-i împiedica pe veneţieni să trimită în toate direcţiile strigăte de alarmă şi îndemnuri la lupta antiotomană. Astfel, în martie 1475, veneţienii adresau lui Ştefan cel Mare exact aceleaşi îndemnuri, cu aceeaşi motivaţie, care fuseseră adresate lui Uzun Hasan pentru a continua lupta, la care se adăugau şi trimiterea unui medic, pe nume Baldasar de Perusino[71]. Acesta era răspunsul lor la scrisoarea circulară trimisă de Ştefan, la 25 ianuarie 1475, din Suceava, către principii creştini, în care îi anunţa despre victoria de la Vaslui şi le cerea sprijinul[72].

Aici credem că se impun câteva precizări care ni se par importante şi care ţin de realităţile epocii. În primul rând, Veneţia era epuizată, la capătul puterilor, astfel încât nu avea nici un mijloc de a-l ajuta concret pe Ştefan. Nu putea trimite flota în Marea Neagră deoarece Strâmtorile

---

[66] *Ibidem*, p. 376.

[67] *Ibidem*; N. Iorga, *Notes et extraits*, IV, p. 363.

[68] Arhivele Statului Bucureşti, Microfilme Italia, rola 53, cadrele 371-376; A. Vigna, *op. cit.*, III, Genova, 1879, pp. 53-68; W. Heyd, *Le colonie commerciali degli italiani in Oriente nel Medio Evo*, traduzione di Giuseppe Müller, vol. II, Venezia, 1868, pp. 155-160; *Histoire de l'Empire ottoman*, sous la direction de Robert Mantran, Paris, 1989, p. 101; *Les grandes dates de l'Islam*, sous la direction de Robert Mantran, Paris, 1990, p. 97.

[69] S. Romanin, *op. cit.*, IV, p. 377.

[70] C. Manfroni, *Storia della marina italiana dalla caduta di Costantinopoli alla battaglia di Lepanto*, Roma, 1897, pp. 103-104.

[71] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 25-29; idem, *Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei*, pp. 228-229; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 6-7; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, pp. 20, 21, n. 8, pp. 35-37, doc. XVI.

[72] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 323; *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp.301-302; A. Veress, *op. cit.*, pp. 9-10; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, pp. 91-92; *Războieni...*, pp. 128-130.

erau închise de turci. Cât despre trupele de uscat de abia îi ajungeau ca să-şi apere propriile poziţii şi acestea nu aveau, şi să fi vrut, posibilitatea de a ajunge la Ştefan cel Mare, în Moldova. Singurul ajutor eficient era acela de a căuta aliaţi pentru Ştefan dintre vecinii săi, ceea ce Veneţia va face şi va reuşi să-l împingă, încă odată, pe Matia Crovin, regele Ungariei, împotriva turcilor, în anii 1475-1476. Probabil că Matia s-a lăsat înduplecat să intre din nou în luptă cu Imperiul otoman, pentru scurt timp, deoarece avea proiectată căsătoria cu Beatrice de Aragon[73], şi trebuia să arate statelor italiene că are dorinţa de a apăra creştinătatea şi, în primul rând, Peninsula. Dar ajutorul lui a fost limitat doar la punerea în libertate a lui Vlad Ţepeş şi la cucerirea localităţii Sabać[74]. Mai mult Ştefan a fost ajutat, în 1476, după ce marele pericol va trece, de către voievodul Transilvaniei, Ştefan Báthory, ale cărui trupe, unite cu cele moldovene, îl vor înscăuna, la Bucureşti, pe Vlad Ţepeş. Deci realitatea aceasta era. Puterile catolice nu dispuneau de mijloacele şi nici de voinţa necesară pentru a ajuta eficient, militar sau cu bani[75], pe Ştefan cel Mare.

La rândul său, domnul Moldovei, datorită abilităţii sale politice şi datorită cunoaşterii exacte a situaţiei din cadrul relaţiilor internaţionale ale vremii, credem că nu acorda prea multă importanţă idealului de cruciadă, dându-şi perfect de bine seama că acesta dispăruse din practica politică sau era pe cale de dispariţie[76], dar apela la el cu înverşunare pentru a smulge ceva ajutoare din partea puterilor apusene.

---

[73] Albert de Berzeviczy, *Béatrice d'Aragon, reine de Hongrie (1457-1508)*, tome I, Paris, 1911, pp. 252-256; idem, „Le nozze di Beatrice d'Aragon nel 1476", extras din *Nuova antologia*, 16, aprille 1911, Roma, 1911, 19 p.; idem, „Rapporti storici fra Napoli e l'Ungheria nell'epoca degli Aragonesi (1442-1501)", Napoli, 1928, p. 22; Lajos Elekes, „La politica estera di re Mattia e gli Stati italiani nella seconda metà del secolo XV", în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, pp. 251-255.

[74] De fapt, întreaga perioadă cuprinsă între 1466 şi 1520 s-a caracterizat, în ceea ce priveşte relaţiile turco-ungare, printr-un *anumit echilibru militar* şi *statu quo* teritorial (Ferenc Szakály, „Phases of Turco-Hungarian Warfare Befor the Battle of Mohács (1365-1526)", în *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, tomus XXXIII, fasciculus 1, 1979, p. 109).

[75] Gheorghe Duzinchevici consideră că una din piedicile care stăteau în calea ajutorării lui Ştefan cel Mare în 1475-1476 a fost apartenenţa acestuia la biserica ortodoxă, ceea ce putea provoca suspiciunile papei (Gheorghe Duzinchevici, „Amănunte asupra legăturilor moldo-polone în timpul lui Cazimir al IV-lea (1447-1492)", în *Revista arhivelor*, an LXII, vol. XLVII, nr. 2, 1985, p. 140).

[76] Pe la mijlocul secolului XV, problema orientală, aceea a înaintării otomane, a căpătat în Europa modernă un caracter tot mai pronunţat politic, care nu mai lăsa loc sentimentelor religioase ale vechilor cruciaţi. Deci, putem spune că motivele inacţiunii puterilor occidentale în faţa înaintării turceşti rezidă în dezvoltarea statelor naţionale moderne şi în slăbirea sentimentelor religioase, inclusiv a sentimentului de unitate şi solidaritate creştină (Charles Bémont, Roger Doucet,

Este foarte adevărat că, din punctul de vedere al strategiei politice, domnii țărilor române au inclus de la început rezistența lor antiotomană în curentul cruciadei târzii, atribuindu-și astfel și îndeplinind în realitate o misiune istorică la Dunărea de Jos[77]. Ideii cruciadei i s-au adăugat, totodată, conștiința timpuriu atestată - încă de la începutul scolului XV - a romanității, argument specific românilor în același sens al misiunii istorice[78]. Dar, după părerea noastră, ultimul mare cruciat din istoria românilor, ca și a Europei, a fost Iancu de Hunedoara, atât prin acțiunile sale militare, cât și prin concepția generală care i-a ghidat aceste acțiuni, concepție care se baza pe unitatea lumii creștine, fără distincție de religie, între catolici și ortodocși și fără distincție de apartenență etnică, între unguri și români. Mai mult, este evidentă încercarea sa de a realiza unitatea de luptă a tuturor popoarelor balcanice, care să deschidă calea către unitatea de luptă a tuturor popoarelor europene creștine. După el însă, marii noștri voievozi care s-au luptat cu turcii, fără a abandona ideologia cruciadei, ca modalitate de a obține ajutoare din apus, s-au comportat, în primul rând, ca oameni politici și comandanți militari de tip modern, pentru care interesul de stat prima și pentru care lupta cu turcii, fără a-și pierde din caracterul ei religios, era o luptă de la stat la stat, politică și militară, o luptă pentru apărarea independenței, a integrității teritoriale și a supraviețuirii statale și naționale. Din această perspectivă apare evident faptul că Ștefan a luptat împotriva turcilor nu ca un cruciat, ci ca un apărător al țării sale[79]. El nu era animat de idealul feudal al cruciadelor, ci de tendința monarhică, unificatoare a fărâmițării feudale. În acest sens Moldova lui Ștefan cel Mare se desprindea tot mai mult de Orient și devenea, în egală măsură, o țară tot mai europeană, tot mai apropiată de sistemul de valori, de practica politică și militară, de cultura și civilizația apusului[80].

Histoire de l'Europe au Moyen Âge (1270-1493), Paris, 1931, p. 352; Luigi Salvatorelli, *Histoire de l'Italie des origines à nos jours*, traduit de l'italien par Angelo Santoro, Paris, 1973, p. 298).

[77] N. Iorga, *Ideile conducătoare ale poporului român*, în *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, pp. 117-125; G. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, Bucarest, 1943, pp. 127-159; S. Iosipescu, „Invazii otomane în ținuturile carpato-dunărene-pontice (sec. XIV-XVI)" în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 13, 1980, p. 162.

[78] Ș. Papacostea, „Les Roumains et la conscience de leur romanité au Moyen Âge", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome IV, no. 1, 1965, pp. 15-24; S. Iosipescu, „Viziunea românească asupra războiului de cruciadă (sfârșitul sec. al XIV-lea - începutul sec. al XVI-lea)", în *Studii de istorie și teorie militară (Retrospective istorice)*, București, 1980, pp. 19-41.

[79] P. P. Panaitescu, „Ștefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din țările vecine", în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, XI, fasc. 2, Iași, 1960, p. 199.

[80] Corina Nicolescu, „Arta epocii lui Ștefan cel Mare. Relații cu lumea occidentală", în *Studii și materiale de istorie medie*, VIII, București, 1975, pp. 63-99; Alexandru Andronic, „Aspecte

Având în vedere toate cele spuse mai sus nu trebuie să ne mire că fiecare putere creştină, catolică sau ortodoxă, îşi ducea propria ei politică, conformă cu propriile interese, şi că realizarea unor coaliţii antiotomane era foarte dificilă, iar atunci când se realizau funcţionarea lor era foarte greoaie, lipsită de coordonare, fiecare membru al coaliţiei făcea cam ceea ce dorea şi ceea ce putea, ceea ce-i dictau propriile interese.

Astfel ne putem explica de ce în iarna dintre 1474-1475, Ştefan s-a aflat singur în faţa unei grave ameninţări otomane. Este adevărat că sultanul s-a pripit trimiţând în toiul iernii, lucru puţin obişnuit la turci, o armată deja obosită după asediul eşuat de la Scutari, din Albania[81], dar, totuşi, disproporţia de forţe era de cel puţin 2 la 1 dacă nu de 3 la 1 în favoarea otomanilor. Nu este deloc sigur că alături de Ştefan s-au aflat 2 000 de poloni, de fapt ruteni[82], deoarece Dlugosz aminteşte doar de secui[83], dar aceştia, în număr de 5 000, nu fuseseră trimişi de regele Ungariei, deoarece Ştefan cel Mare rupsese ţara acestora "din regatul Ungariei şi o supusese sieşi"[84]. Faptul că Ştefan era, practic, singur în faţa ameninţării otomane explică de ce, la sfârşitul lui 1474 şi începutul lui 1475, Chilia şi Cetatea Albă au fost cucerite, pentru foarte scurt timp, de turci[85]. Marea sa victorie de la Vaslui, o înfrângere pentru turci cum nu mai suferiseră de multă vreme, i-a adus imediat celebritatea în Europa

---

occidentale ale civilizaţiei moldoveneşti în epoca lui Ştefan cel Mare" în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*", XVI, Iaşi, 1979, pp. 151-154.

[81] Mulţi cronicari, recunoscând deschis înfrângerea de la Vaslui a lui Soliman Paşa, arată că aceasta s-a datorat anotimpului foarte înaintat, turcii nefiind obişnuiţi să lupte iarna, dar şi oboselii armatei lor după îndelungatul asediu al oraşului Scutari (Orudji bin Adil, „Tevarih-i al-i Osman" (Cronicile dinastiei otomane), în *Cronici turceşti privind ţările române*, extrase, vol. I, *Sec. XV – mijlocul sec. XVII*, ed. Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet, Bucureşti, 1966, p. 61; Tursun-bei, „Tarih-i Ebu-l Fetih-i Sultan Mehmed-han" (Istoria sultanului Mehmed-han, părintele cuceritor), în *ibidem*, p. 74; Aşîk Paşa Zade, *Tevarih-i Al-i Osman* (Istoriile dinastiei otomane), în *ibidem*, pp. 95-96; Mehmed Neşri, *Tarih-i al-i Osman* (Istoria dinastiei otomane)), în *ibidem*, p. 127; „Tevarih-i al-i Osman" (Istoriile dinastiei otomane), în *ibidem*, p. 186; Şemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal Paşa Zade (Ibn Kemal), *Tevarih-i al-i Osman* (Istoriile dinastiei otomane), în *ibidem*, p. 209; Lutfi Paşa, „Tevarih-i al-i Osman" (Istoriile dinastiei otomane), în *ibidem*, p. 244; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, „Tadj-ut-Tevarih" (Coroana istoriilor), în *ibidem*, p. 321; Kodja Husein, „Beda'i ul-veka'i" (Evenimentele minunate)), în *ibidem*, p. 457.

[82] Informaţii despre participarea polonă apar în *Cronica moldo-polonă*, în *Cronicile slavo-române*..., ed. cit., p. 180, la Grigore Ureche, *op. cit.*, ed. cit., p. 100 şi în *Chronicon Dubnicense* (Ioan Lupaş, „"Chronicon Dubnicense" despre Ştefan cel Mare", în *Academia Română. Memoriile Secţiei Istorice*, s. III, t. X, Bucureşti, 1929, pp. 359-360).

[83] J. Dlugossi, *op. cit.*, II, col. 525.

[84] *Ibidem*.

[85] A. Vigna, *op. cit.*, III, pp. 195-196; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1899, p. 140.

creştină, informată despre bătălie de însuşi domnul Moldovei, prin scrisoarea circulară trimisă din Suceava la 25 ianuarie 1475[86]. Avertismentul lansat de Ştefan în această scrisoare: "Dar dacă această poartă (a creştinătății) care e țara noastră, va fi pierdută - Dumnezeu să ne ferească de aşa ceva - atunci toată creştinătatea va fi în mare primejdie"[87] a avut un ecou destul de puternic, mai ales în Italia, dar nu a avut nici un fel de efect.

Veneţienii, aşa cum arătam mai sus[88], au hotărât să trimită o scrisoare de felicitare pentru victorie, însoțită de îndemnul de a continua lupta, şi au promis că vor trimite şi un doctor pentru vindecarea rănii domnului. Dar în ceea ce priveşte ajutoarele concrete, militare sau în bani, Senatul a preferat să treacă răspunderea asupra papei, la care a trimis pe Paolo Ognibene, atribuindu-i şi calitatea de sol al lui Ştefan cel Mare, cu misiunea de a insista pentru trimiterea unui legat papal în Moldova şi de a pleda, alături de ambasadorul Paolo Marosini, în favoarea domnului român[89]. Toate acestea se întâmplau la 6 martie 1475. Papa Sixt IV, la fel de prompt, i-a scris lui Ştefan cel Mare, la 31 martie lăudându-l pentru eforturile şi sacrificiile făcute în folosul creştinătății, dar arătându-i, în acelaşi timp, că pentru moment, nu poate trimite ajutorul financiar solicitat, deoarece tezaurul papal este secătuit de cheltuielile anterioare şi de sprijinul acordat Rodosului şi regelui Ungariei. Papa nu spunea un neadevăr, dar adevărul era că el prefera să sprijine puterile catolice şi nu pe domnul ortodox al Moldovei. Pentru a îndulci refuzul, în finalul scrisorii se spunea că: "Avem totuşi în cuget, lucru pe care îl cunosc deja toți, să nu pregetăm (a da), cât ne priveşte, partea noastră, la care s-au adaos şi daniile celorlalți principi creştini şi pe acestea ne silim a le strânge în toate zilele, cinstindu-ți vrednicia şi slăvindu-te cu mari laude"[90]. Scrisoarea nu era, prin urmare, un refuz frontal de ajutor, ci era un refuz prin amânare, menit să creeze şi să întrețină speranțe şi iluzii deşarte.

Dar evenimentele din zona Dunării de Jos şi a Mării Negre nu stăteau pe loc în aşteptarea ajutoarelor din Apus. În luna mai 1475, în timp ce o flotă impresionantă se îndrepta spre Caffa, turcii au atacat şi

---

[86] A se vedea mai sus, nota 72.
[87] *Războieni...*, pp. 129.
[88] A se vedea nota 71.
[89] *Războieni...*, pp. 133-136.
[90] B. P. Hasdeu, „Ştefan cel Mare şi Italia", în *Columna lui Traian*, IV, 1873, nr. 12, p. 226; Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, p. 8; *Războieni...*, pp. 136-137.

Moldova. Nişte bei de graniţă, cu trupe însumând între 15 şi 20 000 de soldaţi au atacat Moldova pentru jaf, dar şi cu scopul de a o împiedica să trimită vreun ajutor Caffei[91]. Turcii se temeau de o posibilă coaliţie a statelor nord-pontice condusă de domnul Moldovei, şi aveau motive întemeiate în acest sens. La puţin timp după victoria de la Vaslui, Ştefan a trimis un contingent la Teodoro (Mangop), în Crimeea, înlocuindu-l pe prinţul Isaac, favorabil turcilor, cu fratele său Alexandru[92]. Prin această acţiune se viza o alianţă cu Caffa, cu tătatrii şi cu celelelate oraşe din zonă, precum şi consolidarea legăturilor cu Uzun Hasan[93]. Acţiunea combinată, navală şi terestră, turco-tătară împotriva Caffei a fost însă fulgerătoare, astfel încât Ştefan nici măcar nu a putut schiţa vreun gest de ajutorare, mai ales că şi relaţiile sale cu Caffa erau destul de şubrede, dar, în schimb, el a reuşit să lichideze, la fel de fulgerător, incursiunea otomană din Moldova[94]. Totuşi, se pare că în acest an, 1475, el a scăpat de o campanie majoră otomană numai datorită îmbolnăvirii sultanului[95], care dorea să conducă personal o astfel de campanie de represalii, după dezastrul de la Vaslui, dar nu a scăpat de un atac al flotei otomane care, după cucerirea Caffei, a încercat să cucerească prin surprindere Cetatea Albă şi Chilia, însă a eşuat[96].

Veneţia a intrat din nou în alertă, dar era vorba doar de o alertă diplomatică, numai atunci când a aflat despre cucerirea Caffei de către

---

[91] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 88-89; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 143.

[92] V. Vasiliu, *art. cit.*, p. 333; Marian Malowist, *Kaffa colonia genuenska na Krymie i problem wschodni w latach 1453-1475* (Caffa colonie genoveză în Crimeea şi problema Orientului în anii 1453-1475); Warszawa, 1947, pp. 328-329. Pentru relaţiile Moldovei cu genovezii din Caffa în această perioadă a se vedea Ş. Papacostea, „Caffe et la Moldavie face à l'expansion ottomane (1453-1475)", în *Colocviul româno-italain Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII-XV*, Bucureşti, 27 - 28 martie 1975, Bucureşti, 1977, pp. 131-153.

[93] Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, pp. 614-615; T. Gemil, *op. cit.*, p. 148.

[94] La 4 iunie 1475, nişte informaţii provenite din Corfu spuneau că: "Dicono ancora, come el Signor Turco haveva mandato essi Flamburi ala Valachia in loco dicto Cheli per pigliar certo passo, dove die andar la sua armada, fo sapudo per Cara Bogdan, adno et assalto quelle in modo che non scapo 10 Turco de quelli" (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, p. 265; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, pp. 143).

[95] Un raport din 23 iunie 1475, trimis de Francesco Maletta, din Neapole, către ducele Milanului, spunea următoarele: "Poi mi dixe la prefata maesta, havere aviso, che essendo in camino el Turcho per andare verso la Valachia per terra et mandava la armata nel mare majore, se amalo gravamente et se fece portare in Costantinopoli..." (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 266-267).

[96] *Ibidem*, p. 268; A. Vigna, *op. cit.*, III, pp. 480-481; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 89; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, pp. 143-145.

turci, petrecută la 6 iunie 1475[97]. Această ştire a produs o mare emoţie în „cetatea lagunelor". Veneţienii, cu recunoscutul lor fler politic şi diplomatic, şi-au dat seama că intrarea tătarilor din Crimeea în sfera de influenţă a Porţii reprezenta un mare pericol pentru Moldova, care, risca astfel, să fie scoasă din luptă şi, odată cu aceasta, ei înşişi puteau pierde un preţios aliat. Starea lor de nelinişte reiese din scrisoarea adresată ambasadorului de la Buda, Badoer, care trebuia să informeze despre situaţia lui Ştefan şi a regelui Poloniei, precum şi din cea adresată papei, în care acesta era îndemnat să apeleze la ajutorul principilor creştini pentru a sprijini Moldova şi să împiedice cu mijloacele lui proprii asaltul posibil al turcilor asupra Italiei[98]. De asemenea, în decembrie 1475, unul din secretarii lui Badoer, Bartolomeo de Brandis, este trimis în Moldova[99], unde, datorită lipsei de informaţii, nu ştim exact ce a făcut, dar putem bănui că una din principalele misiuni era aceea de a-l îndemna pe Ştefan să continue lupta. Acesta, bineînţeles că nu avea nevoie de îndemnuri pentru a continua lupta, în situaţia dată neputând alege o altă cale, dar avea nevoie de ceva ajutoare concrete care, din păcate, nu au sosit. Oricum, trebuie să menţionăm că, simultan, Veneţia a desfăşurat o la fel de intensă activitate diplomatică pe lângă marele cneaz al Moscovei, Ivan III (1462-1505) şi pe lângă tătari, pe care încerca să-i ridice împotriva turcilor[100].

Dar toată această intensă şi meritorie activitate diplomatică nu putea să înlocuiască ajutoarele, băneşti şi materiale, de care avea nevoie Moldova pentru a putea face faţă imensului pericol care se apropia tot mai mult. La 18 februarie 1476, Consiliul Raguzei aducea şi el la cunoştinţa dogelui Veneţiei cucerirea Caffei, dar mai ales faptul că turcii pregăteau o mare expediţie împotriva Moldovei sub comanda directă a sultanului[101].

---

[97] Ştirea cuceririi Caffei a ajuns la Veneţia prin Moldova şi Buda. Informat printr-un mesaj al lui Ştefan cel Mare, din 20 iunie 1475 (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 324-326), regele Matia a transmis informaţia ambasadorului veneţian la 30 iunie; la 30 iulie ştirea era cunoscută la Veneţia (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 268-270; Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, p. 616, n. 1).

[98] N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III*, p. 21; idem, „La politique vénetienne dans les eaux de la Mer Noire", în *Académie roumaine. Bulletin de la Section Historique*, II, no. 2-4, Bucarest, 1914, pp. 360-361.

[99] Idem, *Veneţia în Marea Neagră*, III, p. 21.

[100] *Ibidem*, p. 22.

[101] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, p. 345; A. Vigna, *op. cit.*, III, pp. 488-489; *Războieni...*, pp. 155-156.

Pentru a obține ajutoare din Occident, după ce reușise să încheie un tratat de alianță cu Matia Corvin[102], Ștefan cel Mare s-a hotărât să trimită o solie la Roma și la Veneția[103]. Probabil că el urmărea o coordonare a eventualelor acțiuni militare și obținerea anumitor sume de bani. Fapt este că Sixt IV, în cele două scrisori, din 20 martie și 3 aprilie 1476, adresate lui Ștefan îi arată că apreciază vitejia sa și râvna în folosul creștinătății, că a dat curs cererii sale, numind în fruntea episcopiei din Moldova pe un anume Petru, poate chiar solul, căruia i-a acordat și *annata* în semn de prețuire, dar că ajutorul pecuniar solicitat s-a hotărât a fi trimis regelui Matia Corvin, urmând ca în viitor, din colecte realizate de la principii creștini, să i se rezerve o parte direct și lui[104]. Deci, de la Roma, solii lui Ștefan nu au obținut nimic în afară de promisiuni și cuvinte frumoase, papa nedorind, evident, să treacă peste voința lui Matia Corvin, care se considera suzeranul Moldovei și cerea, în consecință, ca orice ajutoare pentru lupta antiotomană să fie îndreptate, în primul rând, spre el. De altfel nu era absolut nimic nou în această poziție a papalității care prefera Ungaria catolică, Moldovei ortodoxe și pe Matia Corvin lui Ștefan cel Mare.

Nu la fel s-au petrecut lucrurile la Veneția, care avea tot interesul ca Ștefan să reziste în fața uriașei armate otomane, care se pregătea să-l atace, sperând ca pe această cale propriul ei efort militar să fie ceva mai redus, la fel ca și cheltuielile necesitate de el. Factorii de conducere ai Republicii erau hotărâți să meargă mai departe decât papa, dar numai la modul teoretic, adică să treacă peste voința regelui Ungariei și să trimită o solie direct în Moldova, fără a acorda însă nici un fel de ajutor militar sau pecuniar, ci doar să insiste la curtea din Buda pentru a i se trimite și lui Ștefan o parte din banii adunați de Sfântul Părinte.

---

[102] Tratatul, încheiat de pe poziții de egalitate, a fost semnat de Ștefan, la 12 iulie 1475 la Iași (*Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tom XIV, *Codex epistolaris seculi decimi quinti*, I, ed. A. Lewicki, III, Cracoviae, 1894, pp. 219-220; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 331-333) și de Matia Corvin la 15 august același an la Buda (Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp. 8-10; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 334-336) și prevedea obligativitatea acordării unui ajutor reciproc în caz de primejdie, precum și rezolvarea prin tratative a diferendelor ce se puteau ivi între cele două țări.

[103] Se pare că cei doi soli erau preoți catolici, Petru de Insula, bacalaureat în decrete, și Cataneo Genovezul (A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, p. 337; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, I-II, București, 1901, pp. XXXVII-XXXVIII).

[104] B. P. Hasedeu, *art. cit.*, p. 226; Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp. 13-14 și 14-15; *Războieni*..., pp. 156-157 și 159-160.

Solia moldovenească, care trecuse mai întâi prin Roma, a sosit la Veneția în mai 1476, deci cu foarte puțin timp înainte de declanşarea expediției sultanale împotriva lui Ştefan. În „cetatea lagunelor" solii moldoveni şi-au exprimat indignarea că toți banii au fost dați lui Matia Corvin, urmând ca acesta să acorde o parte din ei pretinsului său vasal. Solii afirmau cu putere că domnul lor "... a pornit războiul din propria lui voință şi că e stăpân liber al statului şi al oamenilor săi"[105] cerând, în acelaşi timp, ca Veneția să trimită un sol la Ştefan cel Mare care să constate situația lui adevărată şi, astfel, să-l poată prețui mai bine[106].

Hotărârea Veneției, a cărei situație pe diferitele fronturi de luptă cu turcii devenea tot mai precară, de a trimite o solie direct la Ştefan cel Mare, trecând peste voința lui Matia Corvin, exprimă un pas important înainte față de atitudinea pe care „cetatea lagunelor" a avut-o la adresa lui Vlad Țepeş, cu care nu a întreținut nici un fel de relații directe, dar, pe de altă parte, ea continua să acorde o importanță disproporționată alianței cu Ungaria, în problemele esențiale, cum ar fi cea a subsidiilor băneşti ce trebuiau acordate Moldovei, nedorind să treacă peste voința lui Matia Corvin. Din această cauză şi dorințele ei de a ajuta pe Ştefan într-un fel oarecare vor rămâne doar în fază de proiect, Matia acordând o atenție destul de limitată frontului otoman. Oricum, important pentru noi este faptul că, atât Veneția, cât şi Moldova lui Ştefan cel Mare s-au aflat, în această epocă, de aceeaşi parte a baricadei, elementul care le-a unit sub aspect politic, diplomatic şi militar fiind acela al luptei antiotomane. Şi, indiscutabil, Veneția a avut de profitat de pe urma luptei lui Ştefan, la fel cum şi acesta s-a hotărât să-i atace deschis pe turci tocmai datorită faptului că ei erau prinşi în îndelungatul război cu „cetatea lagunelor".

La 6 mai 1476, Senatul venețian, după ce a primit pe solii lui Ştefan în audiență, care au arătat că de la curtea romană nu au obținut altceva decât vorbe, a hotărât trimiterea unui sol în Moldova pentru a-l asigura pe domn că Republica îi va acorda mereu sprijin[107]. În virtutea acestei hotărâri, la 17 mai, dogele Andrea Vendramin, i-a ordonat lui Emanuele Gerardo să plece, împreună cu solii lui Ştefan, în Moldova şi i-a indicat

---

[105] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 19-20; N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră. III*, p. 22-23.
[106] N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, III, p. 23; idem, „La politique vénitienne dans les eaux de la Mer Noire", pp. 363-364.
[107] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneției", pp. 229-230; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției*, pp. 30-32; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 10; *Războieni...*, pp. 161-163 şi 163-165.

principalele obiective ale misiunii sale[108]. El trebuia să-l asigure pe domnul român de sprijinul neprecupeţit al Republicii, încercând să obţină pentru acesta, prin intermediul ambasadorului din Ungaria, o parte din banii trimişi lui Matia Corvin pentru lupta antiotomană. Trebuia, de asemenea, să trimită date cu privire la planurile voievodului, la situaţia demografică, la capacitatea militară, la condiţiile de politică internă, la relaţiile externe şi, în primul rând, la cele cu Ungaria. În acelaşi timp, ambasadorul trebuia să împiedice orice tratative de conciliere între Moldova şi Imperiul otoman şi să informeze imediat Senioria în acest sens. Simultan, diplomaţia veneţiană a încercat să influenţeze şi Polonia şi pe tătarii din Crimeea în favoarea lui Ştefan cel Mare[109], dar nu va obţine nici un rezultat concret.

Semnificaţia primordială a misiunii lui Emanuele Gerardo nu este dată de rezultatele obţinute ca urmare a ei, de altfel aproape inexistente, ci de faptul că ea a reprezentat prima misiune diplomatică de lungă durată trimisă în ţările române, cu alte cuvinte, recunoaşterea, venită din partea uneia din marile puteri ale vremii, a rolului important pe care Moldova lui Ştefan cel Mare începuse să-l joace în cadrul relaţiilor internaţionale la nivelul continentului. De asemenea, este semnificativ faptul că Veneţia şi-a luat libertatea să trateze direct cu Ştefan, trecând peste pretenţiile de suzeranitate ale regelui Ungariei, ceea ce demonstrează caracterul nou al relaţiilor dintre acesta şi domnul Moldovei, o relaţie de egalitate în esenţa ei, deşi în formă feudală.

În ceea ce priveşte misiunea ca atare a lui Emanuele Gerardo, fapt este că acesta nu s-a grăbit prea tare să ajungă în Moldova, evitând astfel să se afle acolo tocmai în momentele de mare cumpănă ale încleştării din vara lui 1476. La 25 iunie, Senatul îi trimitea noi instrucţiuni prin care-i cerea să se străduiască să ajungă la hanul tătarilor din Crimeea, Mengli Ghiray, cu care, de altfel, Veneţia avusese deja contacte, pentru a obţine făgăduiala că va veni în ajutorul lui Ştefan, dacă acesta va fi în

---

108 C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", pp. 230-232; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 35-42; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 11-14; *Războieni...*, pp. 165-172; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, pp. 55-56; idem, *Veneţia în Marea Neagră*, III, pp. 45-48; idem, , *La politique vénitienne dans les eaux de la Mer Noire*, p. 364; A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 340-341; Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, p. 617.

109 N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, p. 23; idem, „La politique vénitienne dans les eaux de la Mer Noire", pp. 363-364.

primejdie[110]. În acelaşi sens, de a-i face pe tătari să lupte contra turcilor şi nu alături de ei, se situează şi scrisoarea dogelui Vendramin, din 18 iulie[111], prin care-i ordonă lui Giovanni Battista, aflat în solie la han, să-l convingă pe acesta să meargă în ajutorul voievodului Moldovei, ameninţat de năvălirea turcilor, ori să asedieze cetatea Caffa şi celelalte locuri ocupate de turci. La 16 august Gerardo ajunsese, în fine, la graniţele Moldovei[112].

Între timp însă invazia otomană în Moldova s-a produs şi, la 26 iulie 1476, la Războieni, numai cu oastea de curte şi cu boierii din jurul său, Ştefan cel Mare a fost înfrânt şi obligat să părăsească ţara. Din fericire pentru el, construcţia statală a Moldovei al cărui principal artizan a fost, a rezistat cu succes la această grea încercare. Turcii, victorioşi pe câmpul de luptă, nu au reuşit să cucerească nici o singură cetate moldovenească. Trupele lor s-au împrăştiat prin toată ţara, dar foametea, molimele şi atacurile prin surprindere ale unor mici unităţi moldovene l-au determinat pe sultanul Mehmet II să ordone retragerea. Succesul iniţial al turcilor se explică şi prin cooperarea lor cu tătarii din Crimeea, mai ales cu cei conduşi de Eminek Mârza. Cu toate că hanul Hoardei de Aur de pe Volga, Seyyid Ahmed, a atacat Crimeea înr-o ultimă încercare de a supune Peninsula[113], Eminek a atacat, la rândul său, Moldova, în iunie şi iulie, dar pe când se retrăgea, a suferit o mare înfrângere din partea lui Ştefan cel Mare, în apropiere de Cetatea Albă[114]. În scrisoarea adresată de Eminek sultanului, la 10 sau 20 octombrie acelaşi an, se arată că trupele moldovene, după ce i-au înfrânt pe tătari, au asediat, fără să

---

[110] A. Veress, *op. cit.*, pp. 18-19; *Războieni...*, pp. 177-179.

[111] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 14-15; *Războieni...*, pp. 180-182. Aici trebuie să arătăm că Veneţia, încă din 1474, elaborase un proiect de a atrage în coaliţia antiotomană şi pe tătarii din Crimeea (D. Malipiero, *op. cit.*, p. 106). La acest proiect s-a asociat şi Ştefan, care dorea să-i alunge pe turci din Caffa şi din toată Crimeea (J. Dlugosz, *Historiae Polonicae*, în *Opera omnia*, ed. Alexandri Przezdziecki, Cracoviae, 1887, vol. XV, p. 631: "Qua re Stephanus supra modum exhilaratus, spem recuperare Caffam animam suapte induxit"), dar el a eşuat datorită opoziţiei Poloniei (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 335-336; D. Dalla Santa, „Di Calimaco Esperiente (Filippo Buonacorsi) in Polonia e di una sua proposta alla repubblica di Venezia nel 1495", în *Nuovo Archivio Veneto*, nuova serie, LI, 1913, pp. 141-143; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, p. 56; Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, pp. 620-621.

[112] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, p. 323.

[113] Alan Fischer, *The Crimean Tatars*, Stanford, California, 1978, p. 11.

[114] A. Veress, *op. cit.*, pp. 21-22; *Le khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapi*, présenté par Alexandre Bennigsen, Pertev Naili Boratev, Dilek Desaive, Chantal Lemercier-Quelquejay, Paris, 1978, pp. 63-64.

poată cuceri, oraşul Qirim, situat în Crimeea, la vest de Caffa[115]. Fără această intervenţie în cleşte a tătarilor, probabil că Ştefan cel Mare ar fi respins agresiunea otomană de la început.

Aşa însă, Ştefan a fost obligat să ia drumul pribegiei şi să se retragă în sudul Poloniei, în Galiţia, unde a fost văzut la Sniatin "...mâncând într-un han cu puţini boieri"[116]. Balthasar de Piscia, cel care a transmis aceste informaţii, arată că de aici, Ştefan a plecat la Cameniţa, oraş polon aproape de Hotin, unde a început să strângă oaste[117], după care s-au răspândit două veşti: că fostul domn al Ţării Româneşti, Vlad Ţepeş, ieşind din Ungaria, ar fi înfrânt pe turci şi că Ştefan cel Mare ar fi nimicit o armată turcă de 14 000 de oameni[118]. Această din urmă victorie o explică Piscia, pe de o parte, prin faptul că Ştefan şi-a strâns o oaste la Cameniţa, în care s-au înrolat moldovenii care se retrăseseră aici, iar pe de altă parte prin faptul că turcii şi-au slăbit puterile, împrăştiindu-se prin toată Moldova. Oricum, la 8 septembrie, la Buda se ştia că turcii s-au retras din Moldova şi Ţara Românească, iar oştile ungureşti, de fapt armata Transilvaniei condusă de voievodul Ştefan Báthory, s-au unit cu cele ale lui Ştefan cel Mare[119].

Concluzia care se desprinde din campania sultanală din 1476 este aceea că Ştefan a obţinut victoria cu propriile sale forţe, adică cu forţele ţării sale pe care a ştiut să le pregătească pentru o astfel de confruntare. Armata lui Báthory s-a pus în mişcare abia după ce s-a văzut foarte limpede că sultanul va fi obligat să se retragă, iar Veneţia şi papalitatea

---

[115] A. Veress, *op. cit.*, pp. 64-65, *Le khanat de Crimee*, p. 65. Bibliografia campaniei sultanale, combinată cu intervenţia tătarilor din Moldova, este vastă şi nu credem că este locul să o amintim aici. Dorim doar să arătăm că unele informaţii noi pot fi întâlnite la Arhivele Statului Bucureşti, microfilme Italia, rola 36, cadrele 128-136 şi rola 37, cadrele 11-12.

[116] Este vorba de scrisoarea lui Balthasar de Piscia trimisă papei Sixt IV, la 16 septembrie 1476, din Breslau (Wroclaw), pe baza relatărilor a cinci tineri genovezi, ţinuţi în robie de Ştefan în cetatea Sucevei (C. Esarcu, „O relaţiune contimpurană inedită despre Ştefan cel Mare. 1476. Din Biblioteca Marciană din Veneţia", în *Columna lui Traian*, serie nouă, VII, tom I, Bucureşti, 1876, pp. 376-380; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 150; *Războieni...*, p. 190-195.

[117] "Ipse Stephanus tandem cum quindecim vel viginti equitibus in Sinathin castrum Regis Poloniae se recepit, ibique, qui talia mihi narravit, dixit se Dominum, Stephanum cum paucis vidisse in quandam taberna comedentem. Ex post ipsi adolescentes, in Colonia existentes audiverunt, Stephanum ad opidum Camezizze venisse, quod Regi Polonie ut dixi pertinet, ibique exercitum congregare" (C. Esarcu, „O relaţiune contimpurană inedită...", p. 379).

[118] *Ibidem*, p. 377.

[119] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 325-326; A. Veress, *op. cit.*, pp. 24-25; *Războieni...*, p. 190.

nu au acordat nici un ajutor. Putem spune că doar Cazimir IV al Poloniei l-a ajutat într-o oarecare măsură, dar nu activ, ci pasiv, prin faptul că a acceptat să se retragă pe teritoriul său şi i-a permis ca, tot pe teritoriul său, să-şi refacă armata. El nu putea accepta ca Moldova să intre cu totul în sfera de influenţă a Imperiului otoman, care, astfel, ar fi devenit un vecin periculos, dacă nu chiar un rival. Dar acest ajutor nu ar fi însemnat nimic dacă Ştefan nu ar fi avut resursele necesare refacerii armatei sale.

Revenind însă la ambasadorul Emanuele Gerardo, trebuie să spunem că, la 8 octombrie 1476, el a primit noi instrucţiuni din partea Senatului prin care i se cerea să-l vestească pe Ştefan cel Mare că papa şi regele Ungariei au convenit să-i trimită ajutoare pecuniare şi să-l îndemne să continue lupta împotriva turcilor. Din această scrisoare aflăm că, în august, solul se mai afla încă la Braşov, dar se spera că ajunsese de mult în Moldova, deoarece turcii fuseseră obligaţi să se retragă. În fine, tot de aici, pe lângă instrucţiunile arătate mai sus, aflăm că lui Gerardo i se trimisese şi o scrisoare deschisă cu scopul ca el să obţină de la Ştefan, 200 de ducaţi, adică exact suma împrumutată de Seniorie solilor moldoveni în mai acelaşi an[120]. Iată deci o dovadă clară a faptului că Veneţia nu numai că nu putea sau nu dorea, să-l ajute direct pe Ştefan, dar ajungea până acolo încât să-i ceară rambursarea unui mic împrumut de 200 de ducaţi.

Dacă ajutorul concret lipsea cu desăvârşire, în schimb nu lipseau vorbele frumoase, laudele pentru victoriile obţinute şi îndemnurile de a continua lupta cu turcii. În această privinţă este sigur că Emanuele Gerrado nu a făcut economie, mai ales că, la 10 ianuarie 1477, Senatul îi cerea să-l felicite pe Ştefan pentru victoria din anul precedent şi să-l asigure de sprijinul perpetuu al Veneţiei. De asemenea, i se cerea să se afle în permanenţă în preajma voievodului pentru a-i cunoaşte intenţiile şi a se informa asupra relaţiilor acestuia cu tătarii[121]. Probabil că veneţienii aveau anumite îndoieli referitoare la relaţiile lui Ştefan cu tătarii, fie cei din Crimeea, fie cei de pe Volga, deoarece, peste câteva zile, la 15

---

[120] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", pp. 232; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 43-46; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 15; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, pp. 51-53; idem, *Istoria românilor*, IV, p. 189; *Războieni...*, pp. 199-202.

[121] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", pp. 236; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 47-50; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 8-9; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, pp. 56-58; *Războieni...*, pp. 213-215.

ianuarie, îi cereau lui Gian-Battista Trevisano, sol în Polonia, să se intereseze asupra acestor relaţii şi să comunice de îndată ştirile aflate[122].

Dar scrisoarea adresată de Senat lui Gerardo a fost trimisă prea târziu, deoarece, tocmai la 10 ianuarie 1477, acesta părăsea Moldova, deşi Ştefan ar fi dorit să-l mai reţină pe lângă el[123]. După toate probabilităţile el a ajuns la Veneţia, însoţit de un sol al domnului Moldovei, în februarie 1477[124].

Oricum, misiunea ambasadorului veneţian în Moldova a durat ceva mai mult de patru luni, probabil, de la sfârşitul lui august sau începutul lui septembrie 1476, până după 10 ianuarie 1477 şi a constat, în principal, în informaţiile pe care el le-a trimis Senatului, informaţii apreciate de acesta ca fiind valoroase, aşa cum rezultă din scrisorile din 8 octombrie 1476 şi 10 ianuarie 1477. Valoarea acestor ştiri consta în caracterul lor pozitiv, ele vorbind despre victoriile lui Ştefan împotriva turcilor şi în faptul că veneţienii puteau cunoaşte cu amănunte importante situaţia de

---

[122] "Nescimus, quid tu novi habueris vel per reditum nuntii tui, vel aliter de progressibus imperatoris Tartarorum ed de sua dispositione; sed ab Emanuele Gerardo superrime ex Moldavia sumus facti certiores, Tartaros confiniis vayvodae Stephani adhaessise reputatos amicos et expectatos ab eodem Stephano, sicut per inclusum exemplum litterarum, quas idem vayvoda ad Emanuelem scribit, inspicies; et nobis etiam incertum est, quaenam sit illa gens, magni scilicet imperatoris, an quae circa Caffam dimorari solet" (A. Veress, *op. cit.*, pp. 29-30). Este posibil, deci, ca atacul Hoardei de la Volga împotriva Hanatului Crimeii din 1476, care l-a forţat pe Eminek Mârza să se retragă din Moldova, să fi fost întreprins şi ca urmare a cererilor lui Ştefan cel Mare.

[123] Această informaţie o întâlnim în expunerea pe care Ion Ţamblac, solul lui Ştefan, a prezentat-o Senatului veneţian la 8 mai 1477: "Laqual cossa nui havemo subitamente intexa et atrovandose apresso de mi el secretario de la Excelentia Vostra, et intexo anchora lui el seguito, me disse se me era piaxer de lasarlo andar, perche horta l'era vignudo et tempo de compir quanto me havea dito per parte de la Excellentia Vostra. Et ha li disuadeva, per l'inverno che era massa crudo, cerca a li X de Zenaro, e disi che podeva scriver et far per lettere: e lui me respondeva che quello faro personalmente, non posso far cum scriptura. Et ha me domanda anche homo, per andar cum lui et haverlo insua compagnia et idem ritornar; et ha statuido cum mi de ritornar la Pascha Granda. Io veramentem vista la solicitudine et promptitudine soa, l'o lassato andar et ho li dato un homo; et sono remaxo seguro su le suo parole come de cossa fata" (C. Esarcu, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 62-68; idem, *Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei*, pp. 238-239; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 23-25; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 343-347; G. Mihăilă, *Importanţa politică şi literară a corespondenţei lui Ştefan cel Mare cu Veneţia*, în idem *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, pp. 176-179; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III, pp. 68-69; idem, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. a III-a Vălenii de Munte, 1931, pp. 169-173; *Războieni*..., pp. 228-232). Speranţa lui Ştefan că Gerardo se va reîntoarce de Paşti nu s-a împlinit însă, nici un alt ambasador nu a mai fost trimis în locul său.

[124] "... et, de Febrer, venne un ambassador de Valacchia, con bone fazende, al qual fo fatto grand honor" (Stefano Magno, *Annali veneti (1433-1477)*, la N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 91).

pe frontul de la Dunărea de Jos. Din păcate ele nu au contribuit cu nimic la ajutorarea directă a lui Ştefan cel Mare. Dar cu toate acestea, Veneţia a desfăşurat o activitate diplomatică destul de intensă, la Roma şi la Buda, pentru a-i determina măcar pe papă şi pe regele Matia Corvin să facă ceea ce ea însăşi nu putea.

Astfel, la 17 martie 1477, deci după ce pericolul cel mai grav pentru Moldova trecuse, Senatul a trimis două scrisori ambasadorului său de la Roma, Jacobo de Medio, cuprinzând instrucţiuni în problema obţinerii unui ajutor pecuniar, de cel puţin 10 000 de ducaţi, pentru Ştefan cel Mare, astfel încât acesta să vadă că o parte din promisiuni sunt îndeplinite şi că celelalte vor putea fi îndeplinite în viitor[125]. La 10 aprilie, o altă scrisoare îi cerea ambasadorului să-i dea de veste papei despre toate pregătirile pe care le fac turcii şi despre expediţiile de cucerire din provinciile Grecia, Albania, Dalmaţia, Istria, insistând, în acelaşi timp şi pentru trimiterea unui legat papal în Moldova[126], iar la 18 aprilie i se cerea din nou să arate necesitatea trimiterii unui ajutor lui Ştefan cel Mare[127].

În ceea ce priveşte Ungaria, la 18 martie 1477[128], Senatul cerea lui Antonio Victuri, sol al Republicii la Buda, să stăruie pe lângă regele

---

[125] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", pp. 236-237; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 51-56; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 19-20; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III*, pp. 61-64; *Războieni...*, pp. 217-222.

[126] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", pp. 232, 238; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 59-61; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 21; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III*, pp. 66-67; *Războieni...*, pp. 224-226.

[127] C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", p. 238; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 57-58; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 22; N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră. III*, pp. 67-68; *Războieni...*, pp. 226-228.

[128] "Complures accepimus litteras vestras quibus diligenter nos certiores fecistis rerum omnium occurrentium postremae autem sunt diei XVIII proximi elapsi et cum illis accepimus litteras Hemanuelis Gerardi, ex Brassovia, et considerata importantia provinciae et status illustrissimi domini Stephani Vayvodae non potuimus noi et precipitio provinciae et status praedicti quod secum magnum duceret rebus christianis calamitatem, sed praesertim imprimis statui istius. Serenissimi domini Regis de quo non minus sumus anxi et solliciti quam de proprio statu nostro. Et ab huiusmodi zelo et cura processit omnis operatio et studium nostrum, missiio Emanuelis in Moldaviam et quaecumque memoravimus consuluimus quaesivimus et operati sumus in favorem sua praescripti Vayvodae. Meminimus etiam et vos esse oblitum certo sumus promissionis et concensus Regiae Majestatis ut de pecunias futurae contribucionis subveniretur eidem Vayvode" (C. Esarcu, „Ştefan cel Mare. Documente inedite din arhivele Veneţiei", în *Columna lui Traian*, IV, nr. 14, decembrie 1873, p. 249; idem, *Ştefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneţiei*, pp. 65-72; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 16-17). Pentru acţiunea diplomatică a Veneţiei la Buda a se vedea şi N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*. III, pp. 43-44 şi 73-74; Ş. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains...*, pp. 618-619.

Matia Corvin pentru a se trimite ajutor lui Ştefan cel Mare şi, în acelaşi timp, să-i convingă pe solii domnului român sosiți acolo că Veneţia susţine în permanenţă cauza Moldovei. Din această scrisoare se desprind şi alte câteva lucruri importante. În primul rând, faptul că, din informaţiile primite atât de la Victuri, cât şi de la Emanuele Gerardo, Veneţia şi-a dat seama de importanţa pe care o reprezenta Moldova lui Ştefan cel Mare şi de neajunsurile care ar fi rezultat pentru propriile interese dacă ea ar fi fost înfrântă de turci, dar, în al doilea rând, reiese şi faptul că Veneţia dorea să diminueze suspiciunile lui Matia Corvin provocate de solia lui Gerardo la Ştefan, spunându-i că a făcut acest lucru numai gândindu-se la binele regatului său, primul ameninţat în cazul unei defecţiuni a Moldovei.

Bineînţeles că toată această activitate diplomatică nu a avut nici un rezultat concret, Ştefan cel Mare neprimind nici un ajutor bănesc şi, evident, nici militar. Dezamăgirea sa profundă pentru felul în care au decurs evenimentele în anul 1476 rezultă cu toată puterea din expunerea făcută de solul său Ion Ţamblac, la 8 mai 1477, în faţa Senatului venețian[129]. Aici se arată, cu toată claritatea, faptul că Moldova nu a primit nici un fel de ajutoare din partea vecinilor, cu care avea totuşi acorduri încheiate în acest sens, că domnul ei speră în continuare să fie ajutat de veneţieni, că turcii îl vor ataca în viitor mai ales pentru cele două cetăţi din sudul ţării, Chilia şi Cetatea Albă, care, dacă vor fi păstrate, vor putea deveni baze pentru recucerirea Caffei şi a întregii Crimei: "Luminăţia Voastră trebuie să aibă în vedere că aceste două ţinuturi sunt Moldova toată şi că Moldova cu aceste ţinuturi este un zid pentru Ungaria şi pentru Polonia. Afară de aceasta, eu zic şi mai mult, că dacă aceste două cetăţi vor fi păstrate, va fi cu putinţă ca turcii să piardă şi Caffa şi Chersonesul"[130]. Ştefan arăta limpede care era importanţa ţării sale şi a celor două cetăţi în cadrul relaţiilor internaţionale şi ce se putea face pentru a evita, de fapt, transformarea Mării Negre într-un lac turcesc. Din păcate, puterile catolice apusene şi central europene, în special Veneţia, căreia i se adresa direct, dar şi Ungaria şi Polonia, ca să vorbim numai de acestea, nu aveau voinţa, dar mai ales capacitatea necesară pentru a întreprinde acţiuni hotărâte de împiedicare a înaintării otomane în zona Mării Negre şi a Dunării de Jos. Ştefan, conştient de această tristă realitate pe care nu o putea schimba, îşi încheia mesajul adresat Senatului

---

[129] A se vedea mai sus, nota 123.
[130] *Războieni...*, p. 232.

venețian pe o notă foarte realistă: "şi dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, din două lucruri unul se va întâmpla: ori această țară va pieri desigur, ori voi fi silit, de nevoie, să mă supun păgânilor"[131]. Evident că, în cele din urmă, el va alege cea de-a doua soluție.

Oricum însă, după eşecul marii campanii sultanale din 1476, Moldova s-a bucurat de o perioadă de câțiva ani de linişte, turcii îndreptându-şi principalele lovituri împotriva Veneției. În toamna lui 1477 turcii au atacat din nou în Friul şi au devastat toată regiunea cuprinsă între Isonzo şi Tagliamento[132]. În 1478 Veneția pierde în Albania, Croia, Alessio şi Drivasto[133]. În aceste condiții Republica a fost obligată să accepte pacea cu Imperiul otoman, acordată de sultanul Mehmet II, la 25 ianuarie 1479, şi confirmată de doge la 25 aprilie acelaşi an. Pentru această pace Veneția ceda Scutari, Negroponte, Argos, Lemnos şi alte posesiuni, se angaja să retrocedeze toate oraşele şi cetățile cucerite în timpul războiului, să plătească despăgubiri de război în valoare de 100 000 de ducați în timp de doi ani, îşi păstra dreptul de a avea un bail la Constantinopol şi trebuia să plătească 10 000 de ducați anual pentru a putea face comerț în Imperiul otoman[134]. Termenii acordului de pace erau foarte nefavorabili Veneției, dar aceasta nu a avut de ales. Ori îi accepta aşa cum erau formulați de turci, ori continua o luptă disperată, de una singură, fără nici un fel de sorți de izbândă şi al cărui singur rezultat ar fi fost acela de a-şi pierde toate pozițiile din Romania, Albania şi Dalmația, ceea ce era inacceptabil. Mai mult chiar, pentru a nu atrage suspiciunile sultanului, Veneția şi-a retras ambasadorul de la Buda[135], iar apoi a trimis la Poartă specialişti în prelucrarea cuprului, zidari şi chiar pictori[136]. Oricum războiul era pierdut şi „cetatea lagunelor" era conştientă de acest lucru. Mai rău pentru ea era însă faptul că acesta a fost războiul decisiv, care a făcut să încline balanța definitiv în

---

[131] *Ibidem.*

[132] S. Romanin, *op. cit.*, IV, p. 378.

[133] *Ibidem*, pp. 379-380.

[134] J. de Hammer, *op. cit.*, III, pp. 243-246; S. Romanin, *op. cit.*, IV, pp. 382-383; C. Manfroni, *op. cit.*, pp. 103-104; L. Pastor, *Histoire des papes depuis la fin du Moyen Âge*, tome IV, Paris, 1924, p. 306; F. Thiriet, *La Romanie vénitienne...*, pp. 389-391; F. C. Lane, *op. cit.*, p. 279; A. Zorzi, *op. cit.*, p. 162.

[135] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 387-389; N. Iorga, *La politique vénitiénne dans les eaux de la Mer Noire*, pp. 368-369.

[136] N. Iorga, „La politique vénitiénne dans les eaux de la Mer Noire", pp. 369; L. Thuasne, *Gentile Bellini et sultan Mahomed II. Notes sur le sejour du peintre venitien à Constantinople (1479-1480)*, Paris, 1888.

favoarea turcilor în raporturile lor cu veneţienii. Aceştia continuau să-şi practice comerţul cu Levantul şi chiar să prospere, dar în zonele controlate de turci, care erau tot mai întinse, regula jocului era impusă de la Constantinopol. Ceea ce i-a împedicat pe aceştia să lichideze complet comerţul veneţian a fost complementaritatea economică dintre cele două părţi. Turcii aveau nevoie de comerţul veneţian şi l-au păstrat, chiar l-au încurajat, dar în termenii impuşi de ei.

În acest context internaţional, când nu mai putea conta, practic, pe nici un ajutor din partea nimănui, ce-i mai rămânea altceva de făcut lui Ştefan cel Mare decât să încheie şi el o pace, cât mai onorabilă cu putinţă, cu Imperiul otoman? Prin propria sa capacitate militară[137], prin luptele crâncene pe care le-a purtat, el a reuşit să încetinească considerabil înaintarea otomană în zona Dunării[138]. Dar de unul singur nu putea face mai mult. În aceste condiţii, probabil după dezastrul de la Câmpul Pâinii, din 13 octombrie 1479, unde o armată otomană de 40 000 de oameni şi un contingent muntean de 5 000 de oameni au fost distruse de Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, şi de Pavel Chinezul, comitele de Timişoara[139], şi până la moartea sultanului Mehmet II, survenită la 3 mai 1481, Ştefan cel Mare a fost obligat să încheie şi el o pace cu Imperiul otoman.

Acest tratat de pace, pe care, în viziunea otomană, sultanul îl acorda domnului Moldovei, a îngreunat considerabil situaţia ţării, dar nu a făcut-o insuportabilă. În tratat se arată că "... haraciul pus de mine (de sultan - n.n.) odinioară, care era trei mii de bani frânceşti florini în fiecare an, dublându-l, l-am făcut să fie în fiecare an şase mii de bani, şi să se considere prieten prietenului şi duşman duşmanului, să nu mai iasă

[137] Pentru puterea şi arta militară a Moldovei lui Ştefan cel Mare a se vedea, printre altele: Radu R. Rosetti, *Încercări critice asupra războaielor din anii 1475 şi 1476 dintre Ştefan cel Mare şi turci*, Bucureşti, 1914; idem, „Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ştefan cel Mare", în *Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice*, s. III, t. IV, Bucureşti, 1925, pp. 368-444; idem, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947, pp. 117-263.

[138] Idem, „Stephen the Great of Moldavia and the Tuckish Invasions. 1457-1504", în *Slavonic Review*, VI, 1927, pp. 87-103; Myron P. Gilmore, *The World of Humanian 1453-1517*, New York, 1962, pp. 9 -10.

[139] Pentru această bătălie a se vedea I. Ursu, „Bătălia de pe Câmpul Pâinii (1479)", în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, vol. XIV, 1913, Bucureşti, 1914, pp. 138-150; Ioan Haţegan, „Bătălia de pe Câmpul Pâinii (13 octombrie 1479)", în *Apulum*, XVI, 1978, pp. 261-274; idem, „Pavel Chinezu - un conducător al luptei antiotomane", în *Revista de istorie*, tom 32, nr. 10, 1979, pp. 1897-1899; idem, *Pavel Chinezu*, Timişoara, 1994, pp. 134-149.

din drumul dreptăţii ca în vremurile trecute"[140], iar puţin mai departe spre sfârşitul textului, se spune că: "Deoarece Ştefan s-a apropiat şi s-a legat cu adevărat, conform condiţiilor acestora amintite, de pragul acoperişului sultanului meu, el şi averea şi ţara lui nu vor mai suferi nici un atac din partea mea şi a beilor sangeacurilor şi din partea celorlalţi robi ai mei"[141]. Ştefan nu putea să obţină mai mult şi toate aceste condiţii erau preferabile unor eventuale pierderi teritoriale, care ar fi survenit neapărat dacă el ar fi continuat lupta de unul singur împotriva turcilor.

Dar această pace nu a avut viaţă lungă. Prefigurarea alcătuirii unei coaliţii antiotomane şi moartea sultanului Mehmet II la 3 mai 1481 l-au determinat pe Ştefan să reintre în luptă. Coaliţia antiotomană devenise posibilă ca urmare a atacării directe a regatului napolitan de către turci, care, prin cucerirea oraşului Otranto, au provocat din nou spaimă în Apus, mai ales la curtea papală.

Planul debarcării otomane de la Otranto a fost conceput de Ghedik Ahmed Paşa, cuceritorul Caffei, şi a fost făcut cunoscut la 29 august 1479[142]. Baza de operaţiuni a fost stabilită la Valona (Avlona, Vlöre), pe litoralul albanez al Mării Adriatice[143]. La 28 iulie 1480 turcii debarcă în Apulia şi, după lupte crâncene, cuceresc Otranto, la 11 august[144], după care atacă, dar fără acelaşi succes, Lecce, Brindisi şi Tarento[145].

---

[140] Aurel Decei, „Tratatul de pace - sulhnâme - încheiat între sultanul Mehmed II şi Ştefan cel Mare, la 1479", în *Revista Istorică Română*, XV, fasc. IV, 1945, p. 476. În legătură cu haraciul Moldovei din această perioadă a se vedea Barbu T. Câmpina, „Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ştefan cel Mare", în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 92, n. 2; Mustafa A. Mehmed, „Un document turc concernant le kharatch de la Moldavie et de la Valachie aux XVe - XVIe siècles", în *Revue des Études Sud-est Européennes* tome V, no. 1-2, 1967, pp. 265-274; idem, „La politique ottomane à l'égard de la Moldavie et du khanat de Crimée vers la fin du regne du sultan Mehmed II "le Conquêrant", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII, no. 3, 1974, p. 533, Ştefan S. Gorovei, *Moldova în "Casa Păcii"*, pp. 640-641; T. Gemil, *op. cit.*, p. 150.

[141] A. Decei, *art. cit.*, p. 246; Mustafa Ali Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *(1455-1774)*, Bucureşti, 1976, pp. 5-6; idem, „Din raporturile Moldovei cu Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 13, nr. 5, 1960, pp. 173-177. A existat chiar un punct de vedere formulat de Nicolae Grigoraş, care considera că în intervalul 1479-1481 nu s-a încheiat nici o pace şi că aceasta se va realiza abia în 1486 (N. Grigoraş, *A existat un tratat de pace între Mehmed II şi Ştefan cel Mare?*, Iaşi, 1948, pp. 11 şi 25).

[142] Ştefan Andreescu, „Autour de la dernière phase des rapports entre la Moldavie et Gênes", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXIII, no. 4, 1984, p. 273.

[143] *Ibidem*; pentru istoria Valoniei a se vedea Alain Ducellier, *La façade maritime de l'Albanie au Moyen Âge (Durazzo et Valona du XIe au XVe siècles)*, Salonique, 1981.

[144] J. de Hammer, *op. cit.*, III, pp. 260-261; P. Coco, *La guerra contro i Turchi in Otranto. Fatti e persone. 1480-1481*, Lecce, 1915; S. La Sorsa, *Lo sbarco dei Turchi in Puglia e le guerre di*

Este posibil ca la această debarcare a turcilor un anumit rol să fi revenit şi Veneţiei, care ar fi cerut chiar acest lucru prin intermediul senatorului Sebastiano Gritti[146]. Sigur este că Republica s-a opus la încercările papei Sixt IV de a pune pe picioare o ligă antiotomană[147], dar se pare că ea a făcut acest lucru nu datorită unei alianţe cu Poarta, ci pentru că dorea să opună Imperiul otoman, regatului napolitan, ambele puteri ameninţându-i interesele[148]. Oricum, în aceste momente rolul Veneţiei rămâne destul de nebulos, dar nu este de mirare, deoarece ea abia încheiase pace cu sultanul (1479), după un lung război în timpul căruia puterile italiene, ca şi alte puteri din Apus, nu se înghesuiseră ca s-o ajute şi nu putea să rişte un nou război care i-ar fi adus alte pierderi.

În acest context politic şi militar deosebit de ameninţător pentru statele italiene, dar şi pentru alte puteri creştine mediteraneene, când turcii reuşiseră, prin cucerirea oraşului Otranto, să-şi creeze un important cap de pod în regatul napolitan şi ameninţau să cucerească şi insula Rodos[149], o poziţie creştină cheie în Mediterana Orientală, s-au remarcat iniţiativele Genovei, Spaniei şi Moldovei, care nu au fost rezultatul unei coincidenţe, ci au făcut parte dintr-un proiect comun patronat de papa Sixt IV[150].

De fapt, încă de la sfârşitul lui 1479 sau începutul lui 1480, cunoscând planul turcilor, Martin Segono, episcop de Dulcigno (Ulcinij,

---

liberazione, Roma, 1945; Donald Edgar Pitcher, *An historical geography of the ottoman Empire from earliest times to the end of the Sixteenth century*, Leiden, 1972, p. 99; Stanford Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I, *Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire 1280-1808*, Cambridge University Press, 1978, pp. 69-70.

[145] Dorothy M. Vaughan, *Europe and the Turk. A pattern of Alliances 1350-1700*, Liverpool, 1954,p. 83; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age. 1300-1600*, London, 1973, p. 29; *Histoire de l'Empire ottoman*, sous la direction de R. Mantran, pp. 102-103; *Les grandes dates de l'Islam*, sous la direction de R. Mantran, p. 97; Franz Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son temps. 1432-1481. La grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris, 1954, pp. 478-483.

[146] J. de Hammer, *op. cit.*, III, p. 260; M. Brosch, *Julius II*, Gotha, 1878, pp. 17-20; Ernesto Pontieri, *Per la storia del regno di Ferrante I d'Aragona, re di Napoli*, Napoli, 1947, pp. 232 şi urm.; Fr. Babinger, „Maometto II il Conquistatore e l'Italia", în *Rivista Storica Italian*, LXIII, fasciculo 1, Napoli, 1951, p. 487.

[147] S. Romanin, *op. cit.*, IV, pp. 396-397; E. Piva, „L'opposizione diplomatica di Venezia alle mire di Sisto IV su Pesaro e ai tentativi di una crociata contro i Turchi (1480-1481)", în *Nuovo Archivio Veneto*, nuova serie, II, t. V, I parte, Venezia, 1903, pp. 72-76; Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 273.

[148] Alessio Bombaci, „Venezia e l'impresa turca di Otranto", în *Rivista Storica Italiana*, LXVI, fasc. II; Napoli, 1954, pp. 159-203.

[149] J. de Hammer, *op. cit.*, II, pp. 379-380.

[150] Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 272-282.

Ulcun), a propus, probabil lui Sixt IV însuşi, un plan de măsuri, printre care se număra şi o intervenţie la Dunăre a armatelor ţărilor sud-estului Europei, sub conducerea lui Matia Corvin[151]. Era o încercare de reluare a unor planuri mai vechi, de a ataca simultan pe mai multe fronturi Imperiul otoman, unul din aceste fronturi fiind cel de la Dunărea de Jos. Nu ştim în ce măsură papa a acordat atenţie acestor informaţii şi propuneri, dar, imediat după ce turcii au cucerit Otranto, a intrat în panică şi a ordonat să se facă pregătiri pentru o eventuală retragere la Avignon[152]. Odată depăşită prima impresie, Sixt IV a trecut la acţiuni concrete de respingere a turcilor de pe solul italian.

Astfel, a trimis bani regelui napolitan Ferrante I, a autorizat ridicarea decimei asupra întregului cler din regat, a promis iertarea tuturor păcatelor acelor creştini care vor merge să lupte contra turcilor şi a făcut apel la toate statele italiene[153]. La 18 august 1480, cardinalul Gabriele Rangoni este numit legat apostolic la Neapole. Apoi papa încheie un tratat cu Florenţa, prin care aceasta se obliga să armeze 15 galere. La 4 decembrie cardinalul Savelli este trimis la Genova cu dubla misiune de a pacifica oraşul dezbinat de luptele dintre facţiunile aristocratice şi să supravegheze armarea flotei cruciate pontificale care va avea loc în acest oraş. Sixt IV plănuia construirea unei flote de 25 de galere la Genova şi la Ancona[154].

În aceste condiţii, la sfârşitul anului 1480, congresul statelor italiene, reunit la Roma, a adoptat mai multe hotărâri. Astfel, papa urma să contribuie la cruciadă cu o sumă de 150 000 de ducaţi, dintre care 100 000 erau destinaţi flotei, iar 50 000 trebuiau să fie trimişi regelui Ungariei. Se obliga, de asemenea, să trimită, pe cheltuiala lui, 3 000 de soldaţi regelui napolitan. Flota trebuia să fi formată din 100 de galere şi s-a hotărât, de asemenea, ca anual să fie trimisă regelui Ungariei, Matia Corvin, o sumă de 200 000 de ducaţi[155]. Se observă, deci, că papa, deşi cunoştea marile merite ale lui Ştefan cel Mare în lupta antiotomană, nici nu pomenea de Moldova, toată atenţia fiind îndreptată asupra Ungariei şi a lui Matia Corvin, dispus să primească sume de bani oricât de mari, dar să nu întreprindă aproape nimic împotriva turcilor. Dar în mintea papei

---

[151] Agostino Pertusi, „I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", în *Studi Veneziani*, XII, 1970, Firenze, 1971, p. 522.
[152] L. Pastor, *op. cit.*, IV, p. 307.
[153] *Ibidem*, pp. 308-309.
[154] *Ibidem*, pp. 310-311.
[155] *Ibidem*, pp. 311-312.

acţionau aceleaşi considerente ca şi în cazul lui Vlad Ţepeş, la care se mai adăuga unul şi anume acela că Matia Corvin era căsătorit cu Beatrice de Aragon[156], înrudindu-se prin urmare cu regele napolitan. Încurajat şi de o solie a regelui Franţei, Ludovic XI (1461-1483), din martie 1481, care venise cu alte propuneri concrete de cruciadă[157], Sixt IV a publicat, la 8 aprilie, o enciclică prin care chema pe toţi principii Europei la război împotriva turcilor[158]. Singura putere italiană importantă care nu participase la discuţiile şi tratativele pentru cruciadă a fost Veneţia, care abia încheiase pacea cu turcii (1479), dar până la urmă diferenţa dintre ea şi celelalte state a constat numai în vorbe şi promisiuni, pentru că nimeni din Italia nu se gândea să înceapă un adevărat război cu turcii, deşi aceştia ajunseseră pe pământ italian.

Cu toate acestea, cele trei state de care am amintit mai sus, Genova, Spania şi Moldova, profitând de hotărârea papei, au încercat fiecare să facă ceva, atâta cât le-a stat în putere. Ele nu au reuşit să acţioneze unitar şi după un plan bine stabilit împotriva turcilor, dar toate au întreprins acţiuni concrete, diplomatice şi militare şi dacă nu ar fi intervenit moartea lui Mehmet II (3 mai 1481), care a dus la retragerea turcilor atât de la Otranto, cât şi din insula Rodos[159], este posibil să se fi realizat o coaliţie antiotomană sub patronajul papei, care altfel a rămas doar în fază de proiect, în stadiul unor acţiuni incipiente.

Dar să vedem ce s-a făcut concret. Genova a contribuit activ la armarea flotei pontificale, punându-şi mari speranţe în aplicarea proiectului de cruciadă conceput de Sixt IV, crezând că pe această cale va putea să-şi recupereze coloniile pierdute din Marea Neagră[160]. Tot cu acest scop ea a trimis o ambasadă, condusă de Bartolomeo de Campofregoso şi Lodisio de Fieschi, în Polonia şi la Mengli Ghiray[161],

---

[156] Albert Berzeviczy, *Béatrice d'Aragon, reigne de Hongrie (1457-1508)*, tome I, Paris, 1911, pp. 252-256; idem, *Le nozze di Beatrice d'Aragona nel 1476*, 19 p. Probabil că în virtutea legăturilor de rudenie, Matia Corvin l-a ajutat pe regele napolitan cu un detaşament de câteva sute de soldaţi, care au luptat la Otranto (L. Pastor, *op. cit.*, IV, p. 311; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches, nach den Quellen dargestellt*, II, Gotha, 1909, pp. 192-193; Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 275-276).

[157] L. Pastor, *op. cit.*, IV, p. 313.

[158] *Ibidem*, p. 314.

[159] S. Shaw, *op. cit.*, p. 70.

[160] Gian Giacomo Musso, *Le ultime speranze dei Genovesi per il Levante. Ricerche d'archivio*, în vol. *Genova, la Liguria e l'Oltremare tra Medioevo ed Età Moderna. Studi e ricerche d'archivio*, I. Genova, 1974, pp. 3-39.

[161] *Ibidem*, pp. 31-32; G. Grasso, „Documenti riguardanti la costituzione di una lega contro il Turco nel 1481", în *Giornale liguistico*, VI, 1879, pp. 366-367, 409-414, 419, 482, 484, 488-489,

care era nemulţumit de suzeranitatea otomană. Dar rivalitatea care se profila tot mai clar între marele cneaz al Moscovei, Ivan III (1462-1505) şi regele Poloniei , Cazimir IV (1445-1492), mai ales după cucerirea Novgorodului de către primul, în 1478, precum şi politica de menajare a Porţii, au făcut ca Polonia să refuze hotărât participarea la o coaliţie antiotomană[162], ceea ce a dus la prăbuşirea planurilor orientale genoveze. Aceasta nu micşorează însă cu nimic interesul faţă de raportul celor doi ambasadori genovezi, din 30 septembrie 1481, în care se arată că Ştefan cel Mare face intense pregătiri militare şi că primeşte chiar ajutoare din Polonia, probabil, bănuim noi, în mod neoficial de la nobilii din sudul regatului, pregătiri care, se speră, vor da bune rezultate[163]. Se pare, de asemenea, că Genova, în ciuda opoziţiei veneţienilor, încheiase şi un acord cu papa pentru recuperarea coloniilor pierdute[164], dar în cele din urmă acţiunea ei s-a limitat doar la apărarea Italiei, prin cele 20 de galere pe care le-a pus la dispoziţia lui Sixt IV[165]. O ultimă încercare mai serioasă a genovezilor pentru a reveni în Marea Neagră au fost tratativele purtate, în 1484, cu tătarii şi polonii pentru realizarea unei coaliţii antiotomane[166], dar şi acestea s-au încheiat cu un eşec.

În ceea ce priveşte Spania Regilor Catolici, aceasta devenise una din principalele puteri mediteraneene[167] şi nu putea privi pasivă la acţiunile agresive ale otomanilor care-i afectau grav interesele, mai ales în regatul napolitan, unde se afla pe tron o ramură bastardă a dinastiei aragoneze. Astfel, la 1 august 1480, Ferdinand Catolicul a declarat

---

apud Ş. Papacostea, *Caffa et la Moldavie...*, pp. 152-153. Solia genoveză avea ca misiune, printre altele, să urmărească cu atenţie şi acţiunile lui Ştefan cel Mare.

[162] G. Grasso, *op. cit.*, pp. 391-494; Oscar Helecki, *Sixte IV et la Chrétienté Orientale*, în *Mélanges Eugene Tisserant*, vol. II, Iere partie, Città del Vaticano, 1964, pp. 257-259; G. G. Musso, *art. cit.*, pp. 31-32; Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 276-277.

[163] "Stephanus Vaivoda facit maximum exercitum; etiam habet auxilium a Rege Poloniae et a Christianis, de quo possumus sperare de aliquo bono fructo". (G. Grasso, *op. cit.*, p. 484, apud Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 277).

[164] C. Manfroni, *op. cit.*, pp. 116 şi urm.; idem *Le relazioni fra Genova, l'Impero bizantino e i Turchi*, Genova, 1898, p. 754.

[165] G. Grasso, *op. cit.*, p. 325, apud C. Manfroni, *Le relazioni fra Genova...*, p. 754.

[166] G. G. Musso, *art. cit.*, pp. 37-39; Ş. Papacostea, *Caffa et la Moldavie...*, pp. 153. Pentru încercările genoveze de a reveni în Marea Neagră a se vedea şi W. Heyd, *Le colonie commerciali degli italiani in Oriente nel Medio Evo*, II, p. 164.

[167] Pentru istoria Spaniei din perioada Regilor Catolici a se vedea din foarte bogata bibliografie, Jean de Mariéjol, *L'Espagne sous Ferdinand et Isabelle*, Paris, 1892; J. H. Elliot, *Imperial Spain. 1469-1716*, A Mentor Book, 1966, pp. 38-60; Joseph Perez, *Isabelle et Ferdinand. Rois Catholiques d'Espagne*, Paris, 1988.

ordinul cavalerilor ioaniţi din Rodos sub protecţia sa şi a hotărât trimiterea de ajutoare, care vor ajunge aici în 1481 sub comanda lui Rámon Ciscar, Jaime Despuig şi Hugo de Pachas[168]. În privinţa regatului napolitan, după o tentativă eşuată de a încheia o alianţă cu Veneţia, acelaşi Ferdinand a pus la dispoziţia regelui Ferrante, flota spaniolă din Sicilia şi Sardinia, condusă de Bernardo de Vilamari, întărită cu câteva galere comandate de Carlos de Torrellas, iar la 22 iunie 1481 a trimis o altă flotă, direct din Spania, formată din 30 de vase, condusă de Francisco Enriquez, care a ajuns la Neapole la 2 octombrie, după ce în prealabil trupele napolitane reuşiseră să recucerească Otranto, la 10 septembrie[169]. Această adevărată efervescenţă antiotomană a lui Ferdinand Catolicul credem că se explică şi prin faptul că, în 1481, întreaga Spanie se pregătea pentru războiul cu regatul maur al Granadei, ultima rămăşiţă a dominaţiei musulmane pe pământ iberic. În acest sens atitudinea antiotomană avea un dublu obiectiv: să consolideze moral forţele spaniole care se pregăteau de luptă şi să împiedice cucerirea întregului regat napolitan de către turci, de unde aceştia puteau ameninţa direct Spania şi puteau sprijini pe coreligionarii lor din Granada[170].

Ce a făcut, la rândul său, Ştefan cel Mare în aceşti ani de cumpănă şi nesiguranţă? În 1480, deci în plină epocă de ofensivă otomană, el nu a ezitat ca, în iunie, să atace pe Ţepeluş (1477-1481; 1481-1482), domnul Ţării Româneşti, care, deşi ocupase tronul cu ajutorul său, a trecut foarte repede de partea turcilor[171]. La această expediţie a participat şi un corp de oaste transilvănean[172], dar Ţepeluş nu a putut fi scos din domnie. În replică, acesta, ajutat de o oaste otomană, a atacat Moldova, dar vestea morţii lui Mehmet II a provocat o retragere precipitată şi un contraatac viguros al lui Ştefan cel Mare, care înfrânge pe munteni şi turci la Râmnic (8 iulie 1481) şi se pare că a ocupat şi poziţiile fortificate ale turcilor de pe malul Dunării, după ce în prealabil îl înlocuise pe Ţepeluş

---

168 Luis Suárez Fernandez, Manuel Fernandez Alvarez, *La España de los Reyes Católicos*, în *Historia de España*, dirigida por Ramón Menendez Pidal, tomo XVII, volumen II, Madrid, 1969, pp. 16-17.

169 *Ibidem*, pp. 17-20.

170 Pericolul unei alianţe dintre maurii din Spania şi turci va fi o realitate atât la sfârşitul secolului XV, cât şi în întregul secol XVI (Andrew C. Hess, „The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth - Century Spain", în *The American Historical Review*, LXXIX, number 1, 1968, pp. 1-25).

171 I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, Bucureşti, 1914, p. 162.

172 *Istoria României în date*, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Bucureşti, 1971, pp. 106-107.

cu Vlad Călugărul în scaunul domnesc al Țării Româneşti[173]. Este posibil, totuşi, ca această intervenție a lui Ştefan cel Mare în Țara Românească din 1481 să se fi produs şi ca urmare a unei cereri a regelui Ungariei, Matia Corvin, cerere bazată pe tratatul de alianță antiotomană încheiat între Ungaria şi Moldova în 1475[174], precum şi la insistențele papei Sixt IV[175].

Oricum, campania lui Ştefan cel Mare în Țara Românească din 1481 a coincis cu începutul, la 4 iulie 1481, al operațiunilor navale împotriva turcilor de la Otranto[176] şi a fost singura acțiune militară declanşată în întreaga Europă Orientală în strânsă corelație cu "cruciada de la Otranto". Din păcate această cruciadă a fost numai un început de cruciadă, fără coerența necesară şi fără continuitate, dar a creat, pentru un moment, speranțe legate de o eventuală nouă coaliție antiotomană, speranțe pe care Ştefan a încercat să le transforme în realitate.

În anii imediat următori, starea de război dintre Ştefan şi turci, chiar în lipsa unui nou tratat de pace, a încetat *de facto*, Imperiul otoman trecând printr-o perioadă de frământări generate de succesiunea la tron. Urmaşul lui Mehmet II, Baiazid II (1481-1512) era prea ocupat cu îndepărtarea pericolului reprezentat de fratele său, Djem Sultan[177], pentru ca să mai acorde atenție şi altor probleme. Dar odată disputa rezolvată în favoarea sa, Baiazid II, presat şi de ieniceri, şi-a îndreptat prima mare expediție de cucerire tocmai asupra sudului Moldovei, în zona Bugeacului. Expediția, având obiective limitate, a fost fulgerătoare, cele două cetăți vizate fiind cucerite foarte repede, la 14 iulie 1484 Chilia şi la

[173] Mențiuni interesante despre campania lui Ştefan cel Mare din 1481 apar în două scrisori ale reginei Ungariei, Beatrice de Aragon, datate 9 iulie 1480 din Buda, adresate sorei ei Eleonora, şi cumnatului său Ercole d'Este, duce de Ferrara (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, V, pp. 436-440). În legătură cu datarea acestor scrisori, nu este vorba de 9 iulie, ci, probabil, 19 iulie 1481 (N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, III, Bucureşti, 1901, p. XXXIX; Alexandru Lapedatu, *Vlad Vodă Călugărul*, Bucureşti, 1903, p. 25; Şt. Andreescu, *art. cit.*, pp. 279-280). Pentru această campanie a se mai vedea N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, pp. 196-197; idem, *Istoria românilor*, IV, p. 199; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, ed. a III-a, vol. II, 1, Bucureşti, 1940, p. 69; I. Ursu, *op. cit.*, pp. 162-171).

[174] A se vedea mai sus, nota 102.

[175] Vilmos Fraknoi, *Mátyás kiraly levelei* (Corespondența regelui Matia), II; Budapest, 1895, p. 156; Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 278.

[176] Şt. Andreescu, *art. cit.*, p. 279.

[177] L. Thuasne, *Djem-sultan, fils de Mahommed II, frère de Bayezid II (1459-1495) d'après les documents originaux en grande partie inédits. Études sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle*, Paris, 1892.

5 august Cetatea Albă[178]. Ştefan cel Mare a fost luat prin surprindere deoarece credea, probabil, că tratatul de pace încheiat în 1483 între Matia Corvin şi sultan includea şi Moldova cu toate cetăţile ei de graniţă[179]. Din păcate însă, acest tratat, fie dintr-o omisiune a negociatorului maghiar, arhiepiscopul de Kalocsa, fapt pentru care a şi fost aruncat în temniţă[180], fie datorită insistenţelor Porţii acceptate de Matia Corvin, nu includea cetăţile din sudul Moldovei. Acest lucru ar explica şi faptul că Matia Corvin, pentru a-l despăgubi, măcar şi parţial, pe domnul Moldovei, i-a cedat două cetăţi în Transilvania, Ciceul şi Cetatea de Baltă. De asemenea, este foarte probabil ca Ştefan să fi contat şi pe ajutorul Poloniei în virtutea tratatului de vasalitate pe care îl reînnoise cu regele Cazimir IV în 1478[181]. Nici una din speranţele domnului moldovean nu s-a îndeplinit însă.

Turcii nu s-au limitat doar la simpla cucerire a celor două cetăţi şi la transformarea lor în *kazale* dependente de sangeacbeiul de Silistra. Ei au anexat şi teritoriul lor înconjurător cu fortificaţia Iurgheci din apropiere de Cetatea Albă[182]. Anexarea acestui teritoriu era necesară atât pentru folosinţa celor două cetăţi, cât şi pentru asigurarea unui culoar terestru de legătură cu tătarii din Crimeea. *Kazaua* Cetăţii Albe se întindea de la limanul Nistrului spre vest, până la apa Cogâlnicului, şi de la mare până la satul Purcari. Hotarul kazalei Chilia pleca de la Cogâlnic spre vest şi atingea, la vest de Cătlăbuga, prin Taşbunar, Dunărea[183]. Mai

---

[178] Nicoară Beldiceanu, „La campagne ottoman de 1484: ses préparatifs militaires et sa chronologie", *Revue des Études Roumaines*, V-VII, Paris, 1960, pp. 67-77; idem, „La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bayezid II", în *Südost Forschungen*, XXIII, Munchen, 1964, pp. 36-90.

[179] Vilmos Fraknoi, *op.. cit.*, p. 273-275; Szeremi György, „Chronicon", în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, tom I, Budapest, 1857, p. 19.

[180] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, pp. 63-65; idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 166.

[181] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 300-304; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 709-710. Deşi între timp relaţiile moldo-polone au cunoscut o notabilă deteriorare ca urmare a apropierii lui Ştefan de Ungaria, totuşi, în ianuarie 1479 el se angajase din nou să depună omagiul vasalic în persoană faţă de regele Cazimir IV ((I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 351-353; Ş. Papacostea, *La guerre ajournée: les relations polono-moldaves en 1478.* „Reflexions en marge d'un text de Filippo Buonaccorsi Callimachus", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XI, no. 1, 1972, p. 21.

[182] Tahsin Gemil, „Quelques observations concernant la conclusion de la paix entre la Moldavie et l'Empire ottoman (1486) et la délimitation de leur frontière", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXII, no. 3, 1983, pp. 236-238.

[183] Ion. I. Nistor, „Localizarea numelui Basarabia în Moldova transpruteană", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice*, s. III, t. XXVI, 1943-1944, pp. 11-12; idem,

mult decât atât, după ce a cucerit cele două cetăţi, sultanul a lăsat în sudul Moldovei trupe ale tătarilor de pe Volga, conduse de Murtaza-Han, care au pustiit şi au jefuit în aşa măsură acest teritoriu încât, după cum o recunosc chiar cronicile otomane[184], a devenit aproape de nelocuit, ceea ce i-a obligat pe tătari să ceară permisiunea Porţii de a se reîntoarce în ţara lor. De asemenea, turcii au început să împingă încet, dar permanent, hotarul Moldovei din apropierea ţărmului Mării Negre tot mai departe spre nord, silind pe moldoveni să formeze o nouă linie de hotar mai jos de Ciubărciu, pe Nistru, unde s-a instalat vechea pârcălăbie de Cetatea Albă[185]. Aici întâlnim menţionat la 8 aprilie 1526 pe Fătul, iar la 22 martie 1535 pe Tomşa[186]. Probabil că acest hotar a fost stabilit în vara anului 1486, după încheierea păcii moldo-otomane din aprilie acelaşi an, în urma unei misiuni conduse de cadiul din Aidos, Mustafa. "Atunci, creştinii s-au necăjit..."[187], aflăm din documentul otoman referitor la această misiune, dar nu se mai putea face aproape nimic.

Prin ocuparea celor două cetăţi turcii au încheiat procesul de cucerire al Mării Negre. De acum înainte nimeni nu mai putea să o străbată decât cu aprobarea lor şi în condiţiile impuse de ei. Pentru Moldova, în schimb, pierderea celor două cetăţi a însemnat o lovitură economică nimicitoare, deoarece a privat-o de cele mai importante venituri vamale şi de ieşirea la Dunăre şi mare. Lovită economic a fost şi Ţara Românească prin obstrucţionarea comerţului Brăilei. În 1485 nouăzeci de corăbii otomane au venit la Chilia pentru a construi un castel

---

„Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale", în ibidem, s. III, tom XXVI, 1943-1944, pp. 237-239; idem, *Istoria Basarabiei*, Cernăuţi, 1923, pp. 89-90.

[184] Iată ce ne spune în acest sens o cronică anonimă a sultanului Baiazid II: "... lasă acolo oaste tătărască împreună cu hanul lor numit Murtaza, pentru ca aceştia, ca unii ce hălăduiră între aceste două cetăţi, să le păzească şi să împiedice apropierea ghiaurului. Aceşti tătari, în răstimp de trei sau patru ani cât au petrecut aici, în această ţară, au pustiit-o şi au jefuit-o în aşa măsură, încât a devenit aproape de nelocuit. În cele din urmă, când nu mai găsiră nimic de prădat, cerură sultanului Baiazid învoire pentru a se întoarce în ţara lor. O obţinură şi plecară, după ce pustiiră cu desăvârşire această ţară" („Menakib-i sultan Bayezid-han ibn-i Muhammed han (Cronica sultanului Baiazid fiul lui Mehmed)", în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 137). Informaţii asemănătoare întâlnim şi la Orudj bin Adil, *op. cit.*, în *ibidem*, p. 63.

[185] Ion. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, pp. 90-94.

[186] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 187.

[187] Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *1455-1774*, Bucureşti, 1976, pp. 10-11. Editorul plasează misiunea cadiului de Aidos în perioada domniei lui Ştefăniţă (1517-1527), dar Tahsin Gemil demonstrează cu toată claritatea că ea s-a desfăşurat în vara lui 1486 (*Quelques observations*, pp. 225-228 şi 235).

care să închidă trecerea spre Țara Românească[188]. Este vorba, probabil, de cetatea Eski Kili, pe zidurile căreia turcii au amplasat tunuri, astfel încât nici o corabie nu putea trece dacă nu avea paşapoarte imperiale[189]. Din punct de vedere militar sistemul de fortificații al Moldovei a fost grav dezorganizat, iar țara nu mai putea fi apărată dinspre sud, turcii având drumul deschis pentru pradă şi război oricând ar fi dorit să facă aceasta. Pierzând cele două cetăți şi o fâşie importantă din sudul țării, Moldova pierdea poate regiunea cea mai importantă sub aspect economic şi militar, riscând şi o degradare permanentă a statutului ei în relațiile cu Poarta, aflată acum într-o poziție extrem de favorabilă pentru a-şi impune condițiile.

În acelaşi timp însă, cucerirea Chiliei şi a Cetății Albe a fost urmată de o creştere a tensiunilor existente în relațiile dintre Moldova şi Polonia, pe de o parte, şi Imperiul otoman pe de altă parte[190]. Bineînțeles că Ştefan cel Mare nu a asistat pasiv la pierderea celor două cetăți. Fără a aştepta ajutor de la aliații săi, el a încercat să le recucerească tot prin surprindere printr-un atac fulgerător şi cu sprijinul unor forțe din interiorul lor[191], dar tentativa a eşuat. În aceste condiții, domnul Moldovei a apelat la aliați, la Ungaria şi la Polonia.

De la Ungaria, în ciuda tratatelor existente, nu a reuşit să obțină mare lucru. Matia Corvin l-a aruncat în temniță pe arhiepiscopul de Kalocsa, acuzându-l de neglijență nepermisă în negocierea tratatului cu turcii din 1483, a cedat Moldovei cetățile transilvane Ciceul şi Cetatea de Baltă, ca un fel de compensație pentru cele două cetăți din sud şi a trimis o misiune diplomatică la Poartă care, evident, nu a obținut nimic. Adevărul este că Matia Corvin încheiase tratatul cu turcii deoarece avea nevoie de pace la granița de sud pentru a-şi putea îndrepta întreaga atenție asupra Europei Centrale şi nu mai putea, sub nici o formă, să revină

[188] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 86.

[189] Maria Mathilda Alexandrescu Dersca Bulgaru, „Date asupra cetății şi oraşului Chilia sub stăpânirea otomană (sec. XV-XVII)", în *Peuce*, VI, Tulcea, 1977, p. 249. Importanța Chiliei şi a Cetății Albe, din toate punctele de vedere, pentru turci, rezultă cu toată puterea din scrisoarea pe care sultanul Baiazid II a trimis-o raguzanilor, după ce le-a cucerit, în a doua jumătate a lunii august 1484. Despre Chilia el spune: "... la qual e chiave et porta ad tutto 10 paese de Moldavia et Ongaria, et in quel del Danubio..." (A. Veress, *op. cit.*, I, p. 38), iar despre Cetatea Albă: "... la qual e chiave et porta al tutto il paese de Polonia, Russia, Tartaria, da tutta el mare maiore..." (*Ibidem*, p. 39).

[190] Ş.Papacostea, *Relații internaționale ale Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare*, pp. 627-628.

[191] „Tevarih-i al-i Osman (Croniciile dinastiei otomane)", în *Cronici turceşti*, vol. I, pp. 100-101; Mehmed Neşri, *op. cit.*, în *ibidem*, pp. 132-133; Sergiu Columbeanu, „Acțiuni navale în Marea Neagră în timpul lui Ştefan cel Mare", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 1, 1975, p. 87.

asupra prevederilor sale. Nu întâmplător, în vara lui 1484, el a declanşat o campanie de mare anvergură împotriva împăratului Frederic III, campanie care s-a soldat cu ocuparea Vienei, în anul următor, oraş unde regele maghiar va rămâne până la moartea sa, survenită surprinzător în 1490[192]. În concluzie, din partea Ungariei nu se putea aştepta nici un fel de ajutor serios pentru recuperarea celor două cetăţi.

Diferită a fost însă atitudinea Poloniei. Deşi, aşa cum arătam ceva mai sus, politica externă a acestei ţări era îndreptată, în primul rând, spre problemele baltice, regele Cazimir IV nu putea să asiste pasiv la încercările turcilor de a modifica echilibrul strategic la nord de Marea Neagră. Din această cauză el s-a oferit să-l ajute pe Ştefan cel Mare cu condiţia ca acesta să depună personal jurământul de vasalitate, ceea ce domnul moldovean evitase cu multă abilitate până în acel moment.

Interesul strategic al Poloniei în privinţa opririi înaintării otomane spre nord după cucerirea Chiliei şi a Cetăţii Albe este scos în evidenţă cu multă claritate de cronicile româneşti. Astfel, Grigore Ureche spune că turcii: "... ar fi vrut apuca şi alte cetăţi, că Ştefan vodă la gol n-au îndrăznit să iasă, ci numai la strâmtori nevoia de le făcea zmintală. Ca şi turcii văzându ajutoriul ce venise de la Ţara Leşească lui Ştefan vodă, sau însuşi craiul, cum scriu unii, că au tras de la ruşi şi de la Litva ţara toată, de să strînsese oamenii de treabă mai mult de 20 000 de oameni şi trecându Nistrul Craiul cu dânşii suptu Haliciu, au venitu la Colomăia..."[193]. Mai clar decât Ureche este Axinte Uricariul, care afirmă următoarele: "Iară mai cu dedînsul au intrat în grijă Cazimir, craiul leşăscu, şi toţi liaşii, pentru Ştefan vodă, vădzînd slăbită Ţara Moldovei de turci, să nu să închine Ştefan vodă la turci şi să să lasă de prieteşugul liaşilor. Că nu fieştece domn era Ştefan vodă, ce vestit între domnii creştineşti pentru multe războae cu năroc ce au făcut asupra tătarălor şi a turcilor şi a ungurilor. Socotit-au, dar, Cazimir craiul şi au trimis agiutor

---

[192] Pentru acest conflict major între Matia Corvin şi Frederic III a se vedea, printre altele, V. Fraknoi, *Mathia Corvinus König von Ungarn 1458-1490*, Freiburg im Breisgau, 1891, pp. 208-212; Peter Rassow, *Histoire de l'Allemagne des origines à nos jours*, vol. I, Lyon, 1969, p. 285; Lajos Elekes, „La politica estera di re Mattia e gli Stati italiani nella seconda metà del secolo XV", în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, p. 249; I. Barta, T. Berend, P. Hanak, *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, publié sous la direction de E. Pamlenyi, Budapest, 1974, p. 130; Karl Nehring, *Mathias Corvinus, Kaiser Friedrich III und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensaz im Donauraum*, Munchen, 1975, pp. 163-168.

[193] Gr. Ureche, *op. cit.*, ed. cit., pp. 106-107.

lui Ştefan vodă, mai mult apărînd de oşti hotarul Ţării Leşăşti, năvălind oştile turceşti şi tătăreşti. Măcar că craiul Cazimir siliia nice o pricină să nu aibă despre turci asupra sa, ce socotiia că avînd încă părete pre Ţara Moldovii, totuşi are nevoe Podoliia, Ţara Rusască şi Litva. Iară cu cît mai mult, lipsind păretele, adecă Moldova, s-ar risipi de tot Podoliia, Ţara Rusască şi Litva (...). Iară de odată au socotit craiul să să audză de pogorîrea sa cu oşti la marginea Ţării Moldovei, pentru că şi turcii atunce ar avia grijă de nu ar supăra ţara ades. Şi adevărat că pre acia vreme avia turcii grijă de crăiile leşăşti"[194].

În faţa ameninţării otomane tot mai grave şi cu speranţa că polonii îl vor ajuta să recupereze cetăţile pierdute, Ştefan cel Mare şi-a călcat pe mândrie şi s-a dus în Polonia unde, la 15 septembrie 1485, la Colomea, a depus personal jurământul de vasalitate în faţa lui Cazimir IV[195]. Este posibil ca Ştefan să fi fost împins la acest gest şi de nevoia presantă de a-i scoate pe turci din Moldova, trupele acestora, însoţite de un pretendent la tron pe nume Petru Hronda sau Hruet, pătrunzând adânc în ţară şi ajungând până la Suceava pe care au jefuit-o şi au ars-o la 19 septembrie 1485[196]. Dar obiectivul său a fost atins numai parţial în sensul că a primit din partea regelui polon ajutor suficient[197] pentru a-i scoate pe turci din Moldova prin bătăliile victorioase de la Cătlăbuga (16 noiembrie 1485) şi Şcheia (6 martie 1486), însă nu şi pentru a recuceri Chilia şi Cetatea Albă. Ureche ne spune că: "... cetăţile carile le-au luatu turcii, Chilia şi Cetatea Albă, n-au putut să le dobândească, că ei mai nainte de ce au ieşitu, le-au îngrijitu cu oameni, cu puşci şi cu bucate de ajunsu şi au rămas pre mâna turcilor până în zioa de astăzi"[198]. Evident că polonii

---

[194] Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. I. Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1993, p. 76.

[195] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 370-378; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 288-289; Ş. Papacostea, „De la Colomea la Codul Cosminului. Poziţia internaţională a Moldovei la sfârşitul secolului al XV-lea", în *Romanoslavica*, XVII, Bucureşti, 1970, pp. 534-535; Victor Eskenasy, „Omagiul lui Ştefan cel Mare de la Colomea (1485). Note pe marginea unui ceremonial medieval", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*, XX, Iaşi, 1983, pp. 257-267.

[196] „Letopiseţul anonim al Moldovei", în *Cronicile slavo-române...*, ed. cit., p. 19; *Cronica moldo-germană*, în *ibidem*, p. 35; *Letopiseţul de la Putna Nr. 1*, în *ibidem*, p. 51; *Letopiseţul de la Putna Nr. 2*, în *ibidem*, p. 64; *Traducerea românească a Letopiseţului de la Putna*, în *ibidem*, p. 72; Tursun bei, *op. cit.*, în *Cronici turceşti*, I, p. 77.

[197] Este vorba de trupe însumând 3 000 de oameni (Gr. Ureche, *op. cit.*, ed. cit., p. 107; *Cronica moldo-germană*, p. 35).

[198] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 107; a se vedea şi Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 77.

dorind să oprească ofensiva otomană, nu doreau şi, probabil, nici nu puteau să declanşeze un război pe scară largă necesar pentru redobândirea celor două cetăţi. Neavând forţa necesară pentru a continua confruntarea cu Imperiul otoman şi neprimind sprijin suficient din partea Poloniei pentru recuperarea celor două cetăţi din sud, Ştefan cel Mare nu a putut face altceva decât să încheie pace cu sultanul în primăvara lui 1486[199], pace care consfinţea pierderea definitivă a Chiliei şi Cetăţii Albe.

După încheierea acestei păci, diplomaţia polonă a încercat în continuare să-i scoată pe turci din sudul Moldovei, condiţionând semnarea unui armistiţiu cu Baiazid II de restituirea Chiliei şi Cetăţii Albe, cetăţi pe care turcii "... le-au dobândit prin viclenie"[200]. Până la urmă, după mai multe ciocniri cu turcii şi tătarii[201], Cazimir IV a încheiat şi el pace cu turcii, în martie 1489, sancţionând, pe această cale, şi *de jure* pierderea celor două cetăţi[202].

Ştefan cel Mare a pierdut îndelungatul război cu turcii, a pierdut cele două cetăţi din sudul ţării, Chilia şi Cetatea Albă, împreună cu alte câteva teritorii învecinate, dar, în ciuda acestor realităţi de necontestat, a demonstrat marelui imperiu de la sud că Moldova nu poate fi cucerită oricând şi oricum. El i-a făcut pe turci să înţeleagă că ţara românească de la răsărit de Carpaţi era un stat cu care era de preferat să tratezi, decât să lupţi şi a statornicit în relaţiile Moldovei cu aceştia un anumit echilibru politic şi militar ce va fi respectat până la marea campanie sultanală a lui Soliman Magnificul din anul 1538. În acelaşi timp, apărând Moldova, Ştefan cel Mare a apărat şi interesele creştinătăţii din centrul şi răsăritul Europei, ale Ungariei, Poloniei şi Lituaniei, precum şi ale altor puteri creştine mai îndepărtate, cum ar fi cele italiene, mai ales ale Veneţiei, Genovei şi ale papalităţii. Este adevărat că el nu a primit ajutoarele necesare, la care avea tot dreptul să spere, din partea puterilor creştine

---

199 „Tevarih-i al-i Osman" (Istoriile dinastiei otomane), în *Cronici turceşti*, I, p. 187; Ştefan S. Gorovei, „Pacea moldo-otomană din 1486. Observaţii pe marginea unor texte", în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 7, 1982, pp. 807-821; T. Gemil, *Quelques observations*, pp. 225-238.

200 Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 306-308; I. Ursu, *op. cit.*, p. 126.

201 *Akta Stanow Prus Krolewskich (Acta Statutum Terrarum Prussiae Regalis)*, ed. K. Gorski, M. Biskup, Torun, vol. I, 1955, pp. 425, 466; Nicoară Beldiceanu, Jean-Louis Bacqué -Grammont, Matei Cazacu, „Recherches sur les ottomans et la Moldavie ponto-danubienne entre 1484 et 1520" în *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, vol. XLV, part I, 1982, p. 52.

202 Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 315-316; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 297).

aliate *de facto* sau *de jure* ale sale în lupta antiotomană. Dar acest lucru nu l-a împiedicat să-şi desfăşoare lupta cu toată energia de care era în stare şi, mai important, să demonstreze atât turcilor, cât şi puterilor creştine faptul că Moldova devenise un factor însemnat al configuraţiei politice de pe continentul nostru, un element de bază al echilibrului politic european care începea să se construiască la sfârşitul secolului XV şi începutul secolului XVI pornind de la modelul oferit de echilibrul politic stabilit între statele italiene.

Capitolul IV

Ultima perioadă a domniei lui Ştefan cel Mare - apogeul echilibrului în politica externă

De la început trebuie să spunem că ultima fază a politicii externe a lui Ştefan cel Mare, cea care ne interesează în capitolul de faţă, a fost, după opinia noastră, şi cea mai complexă, în care personalitatea politică şi militară a marelui voievod, ajunsă la deplina maturitate, la apogeu, a strălucit cel mai mult. Această ultimă fază, caracterizată de istoriografia noastră ca fiind aceea a confruntării cu Polonia[1], credem că este mult mai complicată şi determinată şi de alţi factori la fel de importanţi care, în esenţă, izvorau din obiectivul principal al întregii politici externe a lui Ştefan, acela al luptei antiotomane şi al menţinerii echilibrului de putere între statele vecine Moldovei.

Ştefan cel Mare, în lunga sa domnie, a trebuit să facă faţă pe plan extern, aşa cum am arătat, unei situaţii deosebite şi periculoase generată de vecinătatea cu trei mari puteri ale vremii, Imperiul otoman, Polonia şi Ungaria, toate urmărind să-şi extindă influenţa şi dominaţia asupra Moldovei. Dintre acestea, cea care ameninţa în cel mai înalt grad neatârnarea şi chiar fiinţa statală a ţării era Imperiul otoman, lucru de care domnul Moldovei a fost conştient tot timpul. Poarta, în timpul domniilor lui Mehmet II şi Baiazid II, a reuşit să transforme Marea Neagră într-un adevărat lac închis turcesc[2], şi-a impus controlul asupra

---

[1] Pentru periodizarea domniei lui Ştefan cel Mare în privinţa politicii externe a se vedea Al. Boldur, „Politica externă a lui Ştefan cel Mare într-o nouă lumină", în *Studii şi cercetări istorice*, vol. XVIII, Iaşi, 1943, pp. 33-68; idem, *Ştefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială şi politică*, Madrid, 1970, p. 168; Şerban Papacostea, *Politica externă a lui Ştefan cel Mare şi marile etape ale dezvoltării ei*, în vol. *Vaslui. Ştefan cel Mare 1475*, Vaslui, 1975, pp. 64-73; idem, „La politique extérieure de la Moldavie a l'époque d'Étienne le Grand: points de repère", în *Revue Roumaine d'Histoire*, XIV,no. 3, 1975, pp. 423-440; idem, „Relaţiile internaţionale ale Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare", în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 5-6, 1982, p. 607-638.

[2] G. I. Brătianu, „La Mer Noire, plaque tournante du trafic international à la fin du Moyen Âge", în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, tome XXI, 1944, pp. 67-68, idem, *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969, pp. 314-328.

Dunării de Jos, ca prelungire economică, politică şi militară a Mării Negre, a încercat, în mai multe rânduri, să pătrundă spre Europa Centrală, a întreprins două expediţii sultanale de mare anvergură împotriva Ţării Româneşti (1462) şi Moldovei (1476), într-un cuvânt, se afla într-o perioadă de viguroasă expansiune militară, ceea ce nu era cazul celorlalte puteri cu care se învecina Moldova.

În privinţa Poloniei, începând de pe la mijlocul veacului XV, ea îşi deplasează, după cum am spus şi cu alte ocazii, centrul de greutate al politicii sale externe din zona Mării Negre, în cea a Mării Baltice, este confruntată de conflictele cu ordinul teuton şi, ceva mai târziu, de acelea cu marele cnezat al Moscovei, preferând de aceea să menţină o atitudine de neutralitate şi bunăvoinţă faţă de Imperiul Otoman[3].

În acelaşi timp, Ungaria, ameninţată mult mai direct de către turci, şi-a îndreptat în principal atenţia, în timpul domniei lui Matia Corvin, către problemele Europei Centrale, iar mai târziu slăbirea puterii centrale şi anarhia feudală tot mai pronunţată au făcut-o să fie incapabilă de a mai trece la acţiuni ofensive de amploare, limitându-se numai la apărarea propriului teritoriu[4]. În final însă şi acest lucru a devenit imposibil de realizat, statul feudal maghiar prăbuşindu-se definitiv odată cu dezastrul de la Mohács (29 august 1526).

Astfel, din momentul declanşării pe faţă a luptei antiotomane, raporturile Moldovei cu Ungaria şi Polonia au evoluat şi s-au modificat în funcţie de atitudinea pe care aceste două puteri au adoptat-o, într-un moment sau altul, faţă de Poartă, precum şi în funcţie de rivalitatea dintre ele în privinţa pretenţiilor de suzeranitate asupra ţării româneşti de la răsărit de Carpaţi.

Schimbarea politicii externe a Moldovei după 1470 a provocat o îndepărtare progresivă de Polonia şi a creat chiar o stare de tensiune

---

[3] Încă din 1486 Polonia a cerut Veneţiei să-i medieze la Poartă o eventuală pace (J. Garbacik, *Materialy do dziejów dyplomacji Polskiej z lat 1486-1516 (Kodesks zagrzebski)* Materiale pentru istoria diplomaţiei Poloniei în anii 1486-1516. Codicele din Zagreb), Wroclaw-Warszawa-Kraków, 1966, pp. 1-6 şi 6-9; idem, *Kallimach jako dyplomata i polityk* (Callimachus ca diplomat şi om politic), Kraków, 1948, pp. 94-95) pe care o va şi obţine în 1489 (*Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XIV, 3, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti: 1392-1501*, ed. Anatol Lewicki, Cracovia, 1894, pp. 293 şi 348-349; Ş. Papacostea, „De la Colomea la Codrul Cosminului. Poziţia internaţională a Moldovei la sfârşitul secolului al XV-lea“, în *Romanoslavica*, XVII, Bucureşti, 1970, p. 535).

[4] Vilmos Fraknói, *Máthias Corvinus König von Ungarn 1458-1490*, Freiburg im Breisgau, 1891; Karl Nehring, *Mathias Corvinus Kaiser Friedrich III und das Reich. Zum hunyadisch - habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München, 1975.

gravă între cele două ţări, tensiune ce a atins punctul culminant în 1478[5]. În acelaşi timp are loc o apropiere între Moldova şi Ungaria, consfinţită de tratatul din 1475[6], adevărată alianţă antiotomană, încheiată practic, în condiţii de egalitate a celor două părţi. Dar alianţa cu Ungaria s-a dovedit ineficace, mai ales în 1484, când Moldova a fost atacată de turci prin surprindere şi a pierdut cele mai importante cetăţi din sud, Chilia şi Cetatea Albă[7], ceea ce l-a obligat pe Ştefan să caute din nou sprijin la regele polon Cazimir IV şi, călcându-şi pe mândrie, să accepte chiar depunerea personală a jurământului de vasalitate, la Colomea, la 15 septembrie 1485[8].

Din păcate însă nici Polonia nu putea şi nici nu dorea să ofere în împrejurările de atunci un ajutor eficace pentru recuperarea celor două cetăţi. Pacea din 1489 dintre poloni şi turci l-a obligat iarăşi pe Ştefan cel Mare să se apropie de Ungaria, interesată, totuşi, în mod real de lupta antiotomană, în ciuda potenţialului ei militar tot mai redus. Dar apropierea Moldovei de Ungaria însemna, la fel ca şi în 1475, o

---

[5] Ş. Papacostea, „La guerre ajournée: les relations polono-moldaves en 1478. Réflexions en marge d'un texte de Filippo Buonaccorsi-Callimachus", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XI, no. 1, 1972, pp. 3-21.

[6] Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp. 8-10; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, II, 1913, pp. 330-336; *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XIV, 3, pp. 412-413.

[7] Pentru pierderea celor două cetăţi a se vedea, printre altele, Nicoară Beldiceanu, „La campagne ottomane de 1484: ses préparatifs militaires et sa chronologie", în *Revue des Études Roumaines*, V-VI, Paris, 1960, pp. 67-77; idem, „La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bayezid II", în *Südost Forschungen*, XXIII, Münich, 1964, pp. 36-90. Sultanul a profitat de faptul că în tratatul de pace încheiat cu Matia Corvin, în 1483, deşi era inclusă şi Moldova, nu erau menţionate în mod expres cele două cetăţi (György Hazai, „A Topkapu Szerai Muzeum Leveltának Magyar Vonathozásu Török Iratai" (Documente turceşti referitoare la maghiari păstrate în Arhiva Muzeului Topkapi Saray), în *Leveltari Közelmenyek*, 26, 1955, pp. 294-295, 298; idem, „Eine türkische Urkunde zur Geschichte der ungarisch-türkischen Beziehungen in XV. Jahrhunderte", în *Ural-Altaische Jahrbücher*, XXXVI, 3-4, Wiesbaden, 1965, pp. 336-339; Nicoară Beldiceanu, Jean-Louis Bacque-Grammont, Matei Cazacu, „Recherches sur les ottomans et la Moldavie ponto-danubienne entre 1484 et 1520", în *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, vol. XLV, part 1, 1982, p. 50; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1991, p. 151, *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, ed. Nagy Iván, B. Nyáry Albert, vol. VI, Budapest, 1877, p. 123; Vasile Pârvan, „Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria", în *Convorbiri literare*, XXXIX, nr. 11 şi 12, 1905, p. 1043).

[8] I. Bogdan, *op. cit.*, II; pp. 370-378; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 288-289; Ş. Papacostea, *De la Colomea la Codrul Cosminului...*, pp. 534-535; Victor Eskenasy, „Omagiul lui Ştefan cel Mare de la Calomea (1485)". Note pe marginea unui ceremonial medieval, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*, XX, Iaşi, 1983, pp. 257-267.

distanțare de axa Polonia - Imperiul Otoman[9], putea duce la o ciocnire cu Polonia datorită anulării închinării vasalice de la Colomea și prelungea starea conflictuală cu Poarta, în ciuda tratatului încheiat de Ștefan cu aceasta în 1486[10].

Constatăm prin urmare că, în ultima instanță, problema pericolului otoman și cea a recuperării celor două cetăți, care aveau o pondere foarte importantă tocmai în relațiile cu Poarta, au constituit factorul hotărâtor care a determinat politica externă și alianțele lui Ștefan cel Mare în ultima parte a domniei sale. Încheierea tratatului de pace cu Imperiul Otoman și apropierea de Ungaria au fost evenimente care s-au desfășurat, practic, în același timp și dacă primul dintre ele îi era impus lui Ștefan de situația politică generală a momentului, cel de-al doilea îi deschidea perspectiva unei eventuale contestări a stării de fapt creată ca urmare a primului.

Dar să vedem care au fost acțiunile lui Ștefan pe linia continuării unei politici mai mult sau mai puțin ostile față de Poartă în condițiile în care el plătea, totuși, tributul anual și în condițiile în care cronologia faptelor ca atare poate fi repusă oricând în discuție pe baza unor eventuale noi descoperiri documentare.

Încă din 1488 sunt semne clare că Ștefan se apropia de Ungaria lui Matia Corvin[11], apropiere care se intensifică în anul următor, anul păcii polono-otomane, când între cele două țări este reluată o strânsă colaborare[12]. Această apropiere convenea intereselor ambelor țări,

---

[9] Ș. Papacostea, *La guerre ajournée...*, pp. 11-12; idem, „De la Colomea la Codrul Cosminului...", p. 537; Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, 1985, p. 71.

[10] Ș. Papacostea, „De la Colomea la Codrul Cosminului...", p. 535, n. 3; Ștefan S. Gorovei, „Autour de la paix moldo-turque de 1489", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIII, no. 3, 1974, pp. 539-543; idem, „Moldova în "Casa Păcii". Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane", în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol*, XVII, Iași, 1980, p. 645; idem, „Pacea moldo-otomană din 1486. Observații pe marginea unor texte", în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 7, 1982, pp. 807-821; T. Gemil, „Quelques observations concernant la conclusion de la paix entre la Moldavie et l'Empire ottoman (1486) et la délimitation de leur frontière", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXII, no. 3, 1983, pp. 225-238; idem, *op. cit.*, p. 153.

[11] În acest an Matia Corvin aprobă vânzarea de arme către Ștefan (Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, p. 130; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1046; N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1982, p. 224) și acordă brașovenilor privilegiul de a nu mai face serviciul militar în alte țări, cu excepția Moldovei și a Țării Românești.

[12] Semnificativ în acest sens este și faptul că, la 29 iunie 1489, Matia Corvin trimitea 500 de ducați ca dar de nuntă unui fiu al lui Ștefan (A. Veress, *Acta et epistolae relationum*

punând Moldova la adăpost de eventuale atacuri din partea Imperiului otoman şi a Poloniei şi oferind Ungariei importantul sprijin militar pe care-l constituia Moldova. Trebuie remarcat şi faptul că relaţiile dintre cele două ţări erau reluate, practic, în condiţii de deplină egalitate, pretenţiile de suzeranitate ale coroanei maghiare rămânând doar la un nivel pur teoretic, regele de la Buda dându-şi seama că era imposibilă o subordonare strictă a Moldovei, ci doar o colaborare care să fie în interesul ambelor ţări.

Ştefan cel Mare a ştiut să profite de noua încordare din relaţiile ungaro-polone, cauzată de pretenţiile jagiellone la coroana Sfântului Ştefan, pentru a încheia, în 1489, alianţa feudalo-vasalică cu Matia Corvin[13]. Noul act anula pe cel de la Colomea şi aducea Moldovei, ca feude, Ciceul şi Cetatea de Baltă, cedate, probabil anterior, după 1484, ca o compensaţie pentru pierderea celor două cetăţi din sudul ţării, poziţii care vor constitui pentru Ştefan şi urmaşii săi principalul punct de sprijin pentru exercitarea influenţei în Transilvania. Totodată, noua orientare a politicii lui Ştefan cel Mare a integrat Moldova într-un sistem de alianţe menit să îngrădească tendinţele hegemonice ale Poloniei şi să bareze dezvoltarea expansiunii otomane în Europa.

Acest nou curs al politicii externe a Moldovei a fost pus la încercare de la început, dar a reuşit să reziste presiunilor venite atât dinspre Polonia, cât şi dinspre Imperiul otoman. Moartea neprevăzută a lui Matia Corvin, în prima parte a anului 1490, a deschis problema succesiunii la tronul maghiar, problemă de rezolvarea căreia depindea, în mare măsură, şi situaţia politică internaţională a Moldovei. Din cei trei candidaţi care aveau şanse să ocupe tronul, Maximilian de Habsburg, Vladislav Jagiello, regele Boemiei, şi fratele său Ioan Albert, moştenitorul tronului polon, preferabil pentru Ştefan era primul, care putea împiedica o uniune dinastică între Ungaria şi Polonia, şi domnul Moldovei nu a ezitat să intre în legătură cu acesta şi să-i ofere sprijinul său[14]. Observând

---

Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia, vol. I, *1468-1540*, în *Fontes Rerum Transylvanicarum*, tomus IV, Budapest, 1914, pp. 41-42).

[13] T. Gemil, *op. cit.*, p. 154.

[14] *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XXXI, pp. 4-5; Johann Tichtel, *Tagebuch des Wiener Artztes J. T. aus den Jahren 1477-1495*, în *Fontes Rerum Austricarum. Scriptores*, I, Wien, 1855, p. 54; Ilie Minea, „Ştefan cel Mare şi împăratul Maximilian", în *Cercetări istorice*, V-VII, 1929-1931, pp. 354-355; Ştefana Simionescu, „Legăturile dintre Ştefan cel Mare şi Maximilian I de Habsburg în lumina unui nou izvor", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 1, 1975, pp. 91-98; Ştefana Simionescu-Dăscălescu, „Ştiri noi despre relaţiile diplomatice dintre Ştefan cel Mare şi Maximilian I de Habsburg", în ibidem, tom 33, nr. 10, 1980, pp. 1981-1986.

însă că şansele lui Maximilian sunt compromise, Ştefan şi-a oferit sprijinul lui Vladislav, care beneficia şi de acordul nobilimii şi a reuşit finalmente să devină rege al Ungariei, în 1490, fără a provoca o uniune dinastică cu Polonia.

Situaţia tulbure din Ungaria, generată de criza dinastică, a fost favorabilă pentru iniţierea unor intervenţii din afară, polone şi otomane. În aceste împrejurări s-a putut verifica cu toată claritatea atitudinea lui Ştefan cel Mare îndreptată împotriva axei de interese polono-otomane. După ce a respins, în primăvara şi vara lui 1490, cererile de ajutor venite din partea lui Ioan Albert[15], Ştefan a întreprins, în acelaşi an, o campanie militară în sudul Poloniei, în Pocuţia[16], contribuind astfel la eşecul încercării lui Ioan Albert de a dobândi, cu forţa armelor, coroana Ungariei.

Acţiunea militară a lui Ştefan cel Mare era destinată să prevină uniunea personală între cele două regate vecine, uniune care ar fi oferit Poloniei mijlocul cel mai sigur pentru rezolvarea, în sensul veleităţilor ei tradiţionale, a raporturilor cu Moldova. Încercarea de a preveni această primejdie este sensul principal al campaniei întreprinse de Ştefan în Pocuţia. În acelaşi timp, domnul Moldovei a încercat să limiteze pericolul polon înjghebând o coaliţie cu marele cneaz al Moscovei, Ivan III, şi cu hanul tătarilor din Crimeea[17]. Războiul dintre marele cneaz al Moscovei şi Lituania (1492-1494) şi permanentele incursiuni ale tătarilor crâmleni pe teritoriul polono-lituanian au fost conjugate cu acţiunile militare ale Moldovei. Soliile repetate schimbate între cele trei state erau menite să le coordoneze efortul militar.

Dar simultan cu ameninţarea Poloniei, la adresa Ungariei şi Moldovei, s-a făcut simţită şi o ameninţare dinspre sud, mult mai

---

La 11 mai 1490, Maximilian scria, din Graz, notabilităţilor oraşelor săseşti din Transilvania, cerându-le ascultare faţă de Ştefan cel Mare, care urma să apere provincia în numele său: "Quare nos omnes et quemlibet vestrum requirimus et hortamur ac praecipiendo mandamus et ipsi Stephano Waivode nostro nomine pareatis et obediatis" (Fr. Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Hönige Vladislau Jagello II. und Ludwig II (1490-1526)*, Wien, 1849, p. 411; a se vedea şi W. Höflicher, „Die Gesandten der europänischer Machte vornehmlich des Kaisers und des Reiches. 1490-1500", în *Archiv für österreichische Geschichtsquellen*, Wien, 1972, vol. 129, p. 63).

[15] J. Garbacik, *Materialy...*, pp. 12-17.

[16] V. Pârvan, *op. cit.*, pp. 1046-1047; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 213.

[17] Al. Boldur, *Politica externă a lui Ştefan cel Mare...*, pp. 15-20; K. V. Bazilievici, *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, Bucureşti, 1955, pp. 205-233, Valeria Costăchel, „Relaţiile dintre Moldova şi Rusia în timpul lui Ştefan cel Mare", în vol. *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, pp. 190-191; Ş. Papacostea, „De la Colomea la Codrul Cosminului...", p. 593; idem, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei...*, p. 632.

primejdioasă, venită din partea Imperiului otoman. Turcii au căutat să profite de frământările din Ungaria pentru a-şi extinde stăpânirile în dauna acestei ţări. Astfel, în septembrie 1490, trupe otomane atacă în sudul Ungariei, în zona Srem[18], în octombrie este atacată Bosnia[19], în februarie 1491 au loc noi atacuri otomane în părţile Mačvei şi Belgradului[20], în toamnă turcii atacă în Banat şi ajung până în apropiere de Oradea[21], iar în decembrie 1491 şi ianuarie 1492 au loc puternice lupte în Bosnia şi în jurul Belgradului, Pavel Chinezul reuşind, cu mari eforturi, să-i respingă pe atacatori[22].

Care erau în această situaţie relaţiile dintre Moldova şi Poartă, prima fiind aliata Ungariei, pe care turcii o atacau cu înverşunare? Bineînţeles că ele nu puteau fi decât de neîncredere şi încordare şi în ciuda existenţei unui tratat de pace, puteau degenera uşor în ciocniri armate, de amploare mai mică sau mai mare, aşa cum s-a întâmplat de altfel. Astfel, dintr-o scrisoare trimisă de hanul Crimeii, Mengli Ghiray, lui Ivan III, în mai 1491, aflăm că sultanul deplasase în zona Cetăţii Albe, deci în sudul Moldovei, trupe însumând între 40 000 şi 70 000 de soldaţi[23] şi chiar dacă această cifră ni se pare destul de exagerată totuşi ea dovedeşte importanţa strategică a Moldovei în raporturile de putere din sud-estul Europei şi atenţia pe care Imperiul otoman o acorda ţării româneşti de la răsărit de Carpaţi.

În vara anului 1492 sultanul Baiazid II a adunat o mare armată pe care a concentrat-o la Sofia cu gândul de a cuceri Belgradul şi a da, astfel, o puternică lovitură Ungariei[24]. În faţa acestei situaţii deosebit de

---

[18] Antonius Bonfinius, *Rerum Hungaricarum decades libri XIV comprehensae ab origine gentis ad annum MCCCCXCX*, Lipsiae, 1771, p. 690; Ioan Haţegan, „Pavel Chinezu – un conducător al luptei antiotomane", în *Revista de istorie*, tom 32, nr. 10, 1979, pp. 1905-1906.

[19] Vilmos Fraknói, *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526)* (Epoca Huniazilor şi a Jagellonilor), *A Magyar nemzet története* (Istoria naţiunii maghiare), vol. IV, Budapesta, 1896, p. 355.

[20] I. Haţegan, *art. cit.*, p. 1906.

[21] *Ibidem*; A Bonfinius, *op. cit.*, pp. 696-697; V. Fraknói, *A Hunyadiak es Jagellok kora...*, p. 355; Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, p. 143.

[22] Stephano Katona, *Historia critica Regum Hungariae stirpis mixtae*, tomus X, ordine XVII, Budae, 1793, p. 279; L. Thallóczy, „Jajcza (Bánság vár és város) törtenete. 1450-1527" *(Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum (Banatus, castrum et oppidum Jajcza)*, în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XL, Budapesta, 1915, p. 157; I. Haţegan, *art. cit.*, pp. 1906-1907.

[23] „Pamiatniki diplomaticeskihe snoşenii arevnei Rosii s derjavami", tom I, (1474-1505), ed. T. TH. Karpov, Sankt Petersburg, 1884, în *Sbornic Imperatorskago ruskogo istoricesckogo obstestva*, vol. XLI, pp. 110-114.

[24] *Ibidem*, p. 112; Lajos Thallóczy, Antal Aldásy, *Magyarország mellek tartomanyainak oklévéltára*, vol. II, *A magyarország es Szerbia közti összeköttetések oklévéltára* (Arhiva statelor

periculoase, care le putea amenința direct, țările române nu au ezitat să acționeze în comun, Ștefan cel Mare, Vlad Călugărul și Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, promițând lui Vladislav II al Ungariei un ajutor de 20 000 de oameni[25]. Mai mult decât atât, așa cum reiese dintr-un raport al bailului venețian de la Constantinopol, Geronimo Marcello, din 15 iunie 1492, Ștefan a refuzat să acorde liberă trecere prin Moldova hoardelor tătare, pe care sultanul dorea să le arunce asupra Transilvaniei și Ungariei[26]. Poate tocmai din această cauză Baiazid II, după ce a renunțat la intenția de a ataca Ungaria și și-a concediat armata, a trimis trei grupări armate să atace Moldova, Albania și cetatea Severinului, expediția din Moldova terminându-se cu un dezastru[27].

De fapt, această atitudine antiotomană a lui Ștefan, într-un moment în care Ungaria se afla în mare pericol, explică și împrejurarea că Vladislav II a confirmat domnului Moldovei, la 18 aprilie 1492, stăpânirea asupra cetăților Ciceul și Cetatea de Baltă[28].

În 1493, luptele dintre turci și unguri continuă și apar chiar știri despre o posibilă nouă năvală otomană în Moldova[29]. În acest condiții,

---

anexe ale Ungariei), vol. II (Arhiva legăturilor dintre unguri și sârbi), în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XXXIII, Budapest, 1907, pp. 288-289; Donado da Lezze, *Historia turchesca (1300-1514)*, publicată, adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu, București, 1909, pp. 190-191; J. de Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, traduite par J.J. Hellert, tome IV, Paris, 1836, pp. 33-34; Sydney Nettleton Fischer, *The Foreign Relations of Turkey. 1481-1512*, University of Illinois Press, Urbana, 1948, pp. 33-34; I. Hațegan, *art. cit.*, p. 1907.

[25] "Nam Bathoreus et Stephanus Valachorum regulus, cum transalpino, viginti millia pollicenbantur..." (A. Bonifinus, *op. cit.*, p. 723). A se vedea și S. Katona, *op. cit.*, pp. 485-486; *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, traduceri de N. Orghidan, Craiova, 1915, p. 77; Alex. Lapedatu, *Vlad Vodă Călugărul. 1482-1496. Monografie istorică*, București, 1903, p. 43.

[26] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 28; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1052.

[27] Iată ce ne spune Bonfinius despre aceste evenimente: "Bajazetes autem, qui Sophiam usque, Albae ex improviso occupandae consilio, praecesserat, tanto hominum consensu rerumque apparatu cognito, spe concepta dejectus, neque ultra progrediendum ratus, exercitum admissit, et Bassis duobus cum triginta millibus hominum Sophiae relictis, atque Oratore ad Vladislaum de induciis misso, Byazantium se recepit. Dum autem de induciis agitatur, Bessarum alter, perfidia plus quam barbara, Valachiam populatus, non paucis suorum desideratis turpiter retrocedere coactus est. Alter montanos Albanenses adortus, qui loci editissimi, et sua natura insuperabilis, munitione freti, a Turcarum ditione defecerant, ipse cum validissimo equitatu concisus est; quamvia redintegrato postea exercitu, ejus Turcae loci potiti sint. Octo autem millia ad obsidendum Severinum missa, kanisiano mature subveniente subsidio, subito recesserunt" (A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 723). A se vedea și *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, p. 77; S. Katona, *op. cit.*, p. 486.

[28] Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, p. 327, 364; A. Veress, *op. cit.*, pp. 43-45; I. Ursu, *Ștefan cel Mare și turcii*, București, 1914, pp. 133-134; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 232.

[29] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1052.

Ştefan, ca şi Vlad Călugărul, continuă să acorde ajutor lui Vladislav II, mai ales în luptele din jurul Belgradului, desfăşurate în decembrie 1493 şi ianuarie 1494[30], dar începe şi o importantă ofensivă diplomatică pentru a atrage Lituania marelui cneaz Alexandru la lupta antiotomană. Ştefan considera că despărţirea Lituaniei de Polonia, în 1492, în ciuda faptului că ambele continuau să fie conduse de reprezentanţii ei dinastiei jagiellone, constituia o premisă favorabilă pentru o eventuală cooperare moldo-lituaniană. Aceasta explică numeroasele solii schimbate între Ştefan şi Alexandru, între anii 1493 şi 1496[31], cu scopul de a încheia o alianţă antiotomană, dar rezultatul nu a fost cel aşteptat, deoarece marele cneaz nu dorea să ducă o politică diferită de cea a fratelui său Ioan Albert, regele Poloniei, în situația în care se afla într-o stare de permanent conflict cu Ivan al III-lea al Moscovei şi cu tătarii din Crimeea.

În anii următori, în 1494 şi 1495, Ştefan continuă politica de alianţă cu Vladislav II, aflat încă în război cu turcii[32], fapt ce explică şi sumele de bani pe care vistieria ungară le plăteşte acum domnului Moldovei[33]. În acelaşi timp, Ştefan cel Mare, deşi se afla în raporturi destul de bune cu tătarii din Crimeea[34], nu înţelegea să le permită acestora, care la rândul lor erau vasalii Porţii otomane, să lovească prea tare în puterile creştine, mai ales în Lituania, care, potenţial, puteau deveni aliate preţioase în lupta antiotomană. Astfel, se pare că în 1495 trupele sale au apărat de un

---

[30] Un raport veneţian din Constantinopol, din 9 ianuarie 1494, care vorbeşte despre acest ajutor se află în Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 29.

[31] *Ibidem*, II, 2, pp. 354, 380, 381-382; I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 383-390, 390-396, 396-401, 401-408; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, Bucureşti, 1937, pp. 225-226; *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 542; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare...*, pp. 259, 264-265; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 84, 87.

[32] Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucureşti, 1904, pp. 228-229; idem, *Istoria românilor*, IV, p. 224; A. Decei, *op. cit.*, p. 143; I. Haţegan, *art. cit.*, pp. 1909-1912.

[33] Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 364-365.

[34] Alianţa cu tătarii din Crimeea şi cu marele cneaz al Moscovei pe care Ştefan cel Mare încerca să o realizeze în jurul anului 1490 a devenit realitate în 1492 şi avea menirea de a bara pericolul reprezentat de blocul polono-lituanian (*Sbornic*, vol. XLI, p. 166; K. V. Bazilievici, *op. cit.*, p. 217; Al. Boldur, *Politica externă a lui Ştefan cel Mare...*, p. 50; idem, *Ştefan cel Mare...*, pp. 255-257; V. Costăchel, *art. cit.*, pp. 180-181, 189-190, 191-192; Gh. Duzinchevici, „Războiul moldo-polon din anul 1497. Critica izvoarelor", în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. VIII, Bucureşti, 1975, p. 22; Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei...*, p. 632; Al. Gonţa, „Ştefan cel Mare şi relaţiile cu Hoarda de Aur", în idem, *Românii şi Hoarda de Aur.1241*-1504, München, 1983, pp. 187-188; V. A. Ulianiţki, *Materialî dlia istorii vzaimnyh ostnoşenii Rosii, Polski, Moldavii, Valahii i Turţii v XIV-XVI vv*. Moskva, 1887, pp. 122, 131, 134.

atac tătar oraşul Braclaw (Breaslavl), aşa cum rezultă din spusele unui sol al lui Ivan III la curtea marelui cneaz Alexandru[35].

Dar tot în aceşti ani, în jurul Moldovei, încep să se adune tot mai mulţi nori ameninţători ca urmare a complicaţiilor politice internaţionale şi a ciocnirilor de interese din această zonă. Dacă Imperiul otoman era oarecum inhibat în încercarea de a întreprinde o mare campanie la nord de Dunăre, deoarece se temea de o posibilă expediţie a regelui Franţei, Carol VIII (1483-1498), însoţit de Djem sultan, fratele lui Baiazid II, împotriva sa, în schimb aspiraţiile politice ale fraţilor jagielloni se profilau contradictorii şi destul de periculoase la adresa Moldovei.

Acest lucru a ieşit în evidenţă cu ocazia congresului de la Lweocza, din aprilie 1494, la care au participat principalii exponenţi ai dinastiei jagiellone: Vladislav II, regele Boemiei şi Ungariei, Ioan Albert, regele Poloniei, Alexandru, marele cneaz al Lituaniei, cardinalul Frederic şi Sigismund, singurul dintre cei cinci fraţi care nu avea nici o posesiune în acel moment. Două probleme majore au fost discutate, şi anume: organizarea unei campanii antiotomane, mai ales că era posibilă şi o colaborare cu regele Franţei[36], Carol VIII, care preconiza, după cucerirea regatului napolitan, o debarcare în Peninsula Balcanică[37], obiectiv cu care toată lumea a fost de acord şi dorinţa lui Ioan Albert de a readuce Moldova într-o situaţie de strictă vasalitate faţă de coroana polonă, prin înscăunarea aici, în locul lui Ştefan cel Mare, a fratelui său Sigismund, rămas, cum am mai arătat, fără nici o coroană. Acest al doilea obiectiv venea în contradicţie flagrantă cu primul, lupta antiotomană fiind imposibilă fără concursul Moldovei lui Ştefan şi, în acelaşi timp, a resuscitat vechea rivalitate polono-ungară în legătură cu Moldova, Vladislav II opunându-se categoric la veleităţile fratelui său.

Această intenţie a regelui polon, de a-l înscăuna pe Sigismund în Moldova, constituia, în concepţia sa, primul pas în direcţia declanşării unei vaste campanii antiotomane, dar era total lipsită de realitate şi putea duce la o catastrofă, care să anuleze din nou şi pentru multă vreme, revenirea Poloniei la direcţia pontică a politicii sale externe. Aceasta din

---

[35] *Sbornic*, vol. XXXV, p. 238; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare...*, pp. 274-275.

[36] Ş. Papacostea, *Ştefan cel Mare, domn al Moldovei 1457-1504*, Bucureşti, 1990, p. 61.

[37] L. Thuasne, *Djem-sultan, fils de Mahommed II frère de Bayezid II (1459-1495) d'après le documents originaux en grande partie inédits. Étude sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle*, Paris, 1892, p. 333, Dorothy M. Vaughan, *Europe and the Turk. A Pattern of Alliance. 1350-1700*, Liverpool, 1954, pp. 88-90; Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei...*, p. 633; V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 85.

două motive, şi anume: pentru că Ştefan cel Mare, ajuns la apogeul capacităţii sale de comandant de oşti, de om politic şi de diplomat, nu s-ar fi lăsat uşor alungat, ci dimpotrivă, ar fi reacţionat cu toată energia pentru apărarea libertăţii ţării şi a propriei domnii, îngropând înainte de a se naşte expediţia antiotomană a lui Ioan Albert, iar pe de altă parte pentru că Vladislav II, ca exponent, în principal, al intereselor Ungariei şi nu al celor ale dinastiei jagiellone, nu ar fi acceptat ca Moldova să fie dependentă în mod strict de Polonia. De fapt, tocmai datorită acestor intenţii nerealiste, vechea rivalitate polono-ungară în legătură cu Moldova a reapărut la Lewocza şi se va manifesta cu toată puterea în momentul campaniei din 1497, iar dorinţa de luptă antiotomană nu se va putea realiza decât ceva mai târziu, dar fără participarea Poloniei şi a Lituaniei[38]. În fine, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că Imperiul otoman nu ar fi acceptat niciodată ca Moldova să intre într-o vasalitate strictă faţă de Polonia, lucru care ar fi însemnat o stricare a raporturilor de forţe din această zonă în detrimentul său.

Deocamdată însă, atât Polonia, cât şi Ungaria nu erau deloc hotărâte să se lupte cu turcii, ci dimpotrivă, căutau să ajungă la o pace cu ei, ceea ce prima va şi realiza în 1494[39], iar cea de-a doua în 1495[40].

---

[38] Pentru congresul fraţilor Jagielloni de la Lewocza, a se vedea, printre altele, J. Garbacik, *Materialy...*, p. 27; Bernard Wapowski, „Chronicorum Bernardi Vapovii partem posteriorem 1480-1535", în *Scriptores Rerum Polonicarum*, tomus II, Cracoviae, 1874, pp. 19-20; Matei de Miechow (Miechowski), *Chronicae Polonarum*, în *ibidem*, p. 259; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iaşi, 1889, p. 374; I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ştefan cel Mare*, Piatra Neamţ, 1900, pp. 138-139; Ludwik Finkel, „Tiazd Jagiellonow w Lewoczy r. 1494" (Congresul Jagiellonilor de la Lewocza din anul 1494), în "Kwartalnik historycuny", XXVIII, 3-4, 1914, pp. 317, 329 şi urm., Fr. Papée, *Jan Olbracht*, Cracovia, 1936, pp. 65-69; Olgierd Gorka, „Bialograd i Kilia a wyprawa r. 1497" (Cetatea Albă şi Chilia şi expediţia din anul 1497), extras din *Sprawozdania z posiedzén Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, 25, 1932, p. 11; Zdzilsaw Spieralski, „Po klensce bukowinskiej 1497 roku. Pierswsze najardy Turkowna Polsce" (După înfrângerea din Bucovina din anul 1497. Primele invazii ale turcilor în Polonia), în *Studia i materialy do historii wojslowosci*, 9, 1963, 1, pp. 46-47; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, 1, ed. a III-a, Bucureşti, 1940, p. 74-75; Ş. Papacostea, „De la Colomea la Codrul Cosminului...", pp. 540-541; idem, „Ţelurile campaniei lui Ioan Albert în Moldova (1497): un nou izvor", în *Revista de istorie*, XXVII, nr. 2, 1974, p. 262; idem, „Politica externă a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare: puncte de reper", în *Revista de istorie*, tom XXVIII, nr. 1, 1975, p. 28; Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 12, V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 85.

[39] *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XIV, 3, pp. 416-418; Joannes Herbertus de Fulstin, *Chronica sive historiae Polonicae compendiosa*, Basileae, 1571, p. 338; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 139; Ioan Petrică, „Relaţiunile politice între Moldova şi Polonia în a doua jumătate a secolului al XV-lea", în *Romanoslavica*, X, Bucureşti, 1964, p. 352; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, pp. 228-229; V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 85.

Dar liniştea care se stabilise pe această cale la Dunărea de Jos era doar aparentă, era o linişte încărcată de ameninţări şi zvonuri, o linişte care anunţă dezlănţuirea furtunii. Astfel, în 1496 otomanii atacă părţile ungureşti din Bosnia[41], dar în acelaşi an pierd 3 000 de oameni într-o ciocnire de graniţă cu ungurii[42]. Tot acum ei opresc exportul de cereale spre Veneţia[43], îşi intensifică înarmările navale[44] şi pirateria[45] şi reuşesc să ocupe Muntenegru[46] mărind astfel pericolul pentru posesiunile veneţiene din Albania şi Dalmaţia.

În această situaţie, din ce în ce mai presantă pentru Veneţia, apar aici tot felul de zvonuri, care nu sunt altceva decât un amestec de dorinţă şi de realitate. Astfel, la sfârşitul verii lui 1496 s-a răspândit vestea că regele Ungariei, Vladislav II, va trimite o armată pentru a recuceri Chilia, în timp ce Baiazid II a trimis deja 1 000 de ieniceri şi pregăteşte şi el o mare armată, veste consemnată de cronicarii contemporani Marino Sanuto şi Domenico Malipiero[47]. Deşi această ştire era falsă, ea avea totuşi un sâmbure de adevăr prin faptul că relaţiile ungaro-otomane continuau să fie încordate, iar problema celor două cetăţi din sudul Moldovei nu fusese încă definitiv rezolvată, dorinţa lui Ştefan cel Mare de a le redobândi fiind, probabil, cunoscută şi în cetatea lagunelor.

În ceea ce-l priveşte pe Ştefan cel Mare, acesta a adoptat o atitudine de expectativă, continuând însă să se pregătească atât pe plan diplomatic, cât şi militar pentru o eventuală confruntare în care ar fi putut fi implicate simultan sau separat, Polonia şi Imperiul otoman. Astfel, ultima solie trimisă în 1496 la marele cneaz Alexandru al Lituaniei, condusă de Giurgea vornicul şi Matiaş diacul, a recurs chiar la ameninţarea cu o

---

[40] A. Bonfinius, *op. cit.*, pp. 749-750; S. Katona, *op. cit.*, pp. 708-709; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 40-41; S. N. Fischer, *op. cit.*, p. 34; A Decei, *op. cit.*, p. 144.

[41] L. Pastor, *Historie des papes depuis la fin du Moyen Âge*, traduit de l'allemand par Furcy Rayznaud, tome VI, Paris, 1924, p. 80.

[42] Marino Sanuto, *I. Diarii*, tomo I, Venezia, 1879, col. 295; Domenico Malipiero, „Annali veneti dall'anno 1457 al 1500", în *Archivio Storico Italiano*, tomo VII, parte I, Firenze, 1843, p. 152.

[43] S. N. Fischer, *op. cit.*, p. 52.

[44] *Ibidem*, pp. 52-53; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age. 1300-1600*, London, 1973, p. 31.

[45] S. N. Fischer, *op. cit.*, p. 54.

[46] D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 90.

[47] "... il re di Hungaria e Boemia feva exercito per mandar a Licostomo. Per la qual novita, el signor Bayzeto havia mandato a quelli confini 1 000 janizari, e fato proclamar in besastan Constantinopoli che tutti li diputati andar in campo, debiano star preparati per andarvi" (M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 295). Vestea este consemnată aproape identic şi de D. Malipiero, *op. cit.*, p. 152.

posibilă colaborare între moldoveni şi turci, cu scopul de a obţine adeziunea acestuia la lupta antiotomană. Ştefan arăta că a trimis o mare solie la turci şi că aceştia fac intense pregătiri militare la sudul Dunării[48], lovitura lor putând fi îndreptată împotriva Moldovei, a Poloniei şi chiar a Lituaniei. El spunea, de asemenea, că există timpul necesar, în cazul încheierii unui tratat moldo-lituan, ca solia trimisă la turci să fie întoarsă din drum, dar că altfel este foarte posibil ca trupele otomane să atace numai Polonia şi Lituania[49]. Dar şi în ciuda acestei clare ameninţări, Alexandru, aşa cum am mai arătat[50], nu a putut fi atras la lupta antiotomană.

Situaţia politică deosebit de complicată creată în jurul Moldovei, ca urmare a tendinţelor expansioniste ale marilor puteri ale vremii, a cunoscut un moment de maximă intensitate în 1497, atunci când ţara românească de la răsărit de Carpaţi s-a aflat într-o conjunctură foarte asemănătoare doar cu cele din anii 1467 şi 1475-1476, cu o deosebire totuşi, şi anume posibilitatea de a se afla, pentru prima dată în timpul domniei lui Ştefan cel Mare atacată simultan pe două fronturi. Moldova putea deveni teatru de confruntare între poloni şi turci, confruntare ce se întrezărea încă din 1494 şi care ar fi aruncat ţara în vâltoarea unor evenimente al căror final era greu de prevăzut.

Pe de altă parte, turcii începuseră, încă din 1496, concentrarea unor forţe militare destul de importante la Dunărea de Jos, având cunoştinţă de intenţiile regelui polon, iar pe de altă parte, acesta începuse pregătiri militare şi diplomatice de mare anvergură, cu scopul declarat de a elibera Caffa, Chilia şi Cetatea Albă[51]. În fine, Ştefan cel Mare primise informaţii de la anumiţi nobili maghiari conform cărora Ioan Albert se pregătea ca, înainte de a-i ataca pe turci, să pornească împotriva Moldovei pentru a-l înlocui din domnie cu fratele său Sigismund[52].

Aşa cum consideră istoricul Şerban Papacostea[53], şi suntem întru totul de acord cu această opinie, dacă pentru noi pare a fi de domeniul

---

48 M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 295; D. Malipiero, *op. cit.*, p. 152.
49 I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 396-401.
50 A se vedea mai sus nota 31.
51 *Akta grodzkie i ziemskie z csasów rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardynskiego w Lwowie*, tom IX, Lwow, 1883, p. 152.
52 B. Wapowski, *op. cit.*, p. 25; Nicolae Costin, *Războiul lui Ştefan Vodă cu Albreht, Craiul Leşesc*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopiseţele Moldovei şi Valahiei*, ed. a II-a, tom I, Bucureşti, 1872, p. 392; I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia*, p. 147.
53 Ş. Papacostea, *Ţelurile campaniei lui Ioan Albert...*, pp. 260-261.

evidenţei faptul că primul obiectiv al lui Ioan Albert a fost acela de a readuce Moldova în sfera de influenţă a Poloniei, nu este mai puţin adevărat că acţiunea regelui polon s-a înscris într-un plan mai larg, care depăşeşte raporturile directe dintre cele două ţări. Ea s-a legat nemijlocit de problema Mării Negre şi de aceea a luptei antiotomane, în general, la sfârşitul secolului XV. Ioan Albert a urmărit, prin urmare, în primul rând să readucă Moldova în sfera sa de influenţă, dar restabilirea suzeranităţii asupra acestei ţări, într-o formulă mai strictă decât în trecut, nu putea fi decât începutul unei noi confruntări cu Imperiul otoman. Din această perspectivă, campania din 1497 a fost ultima încercare a Poloniei, până la sfârşitul secolului XVI, de a redeveni un factor politic cu pondere la Marea Neagră.

Oricum, în situaţia foarte periculoasă care se crease, Ştefan cel Mare urmărea cu interes, dar şi cu îngrijorare, măsurile luate de Ioan Albert în vederea expediţiei anunţate. Cu interes, deoarece nu-i putea fi indiferentă ideea înlăturării stăpânirii otomane de la gurile Dunării şi, prin urmare, era hotărât să contribuie efectiv la succesul acestei întreprinderi. Îngrijorarea faţă de proiectele regelui este trădată de faptul că el se angaja să participe la expediţia antiotomană numai atunci când armatele polone ar fi ajuns la Chilia şi Cetatea Albă şi cerea lui Ioan Albert să parcurgă un drum care să ocolească Moldova prin stânga Nistrului până la atingerea obiectivelor propuse[54]. Era o măsură de precauţie absolut necesară, pentru a evita consecinţele ruperii premature a păcii cu otomanii şi pentru că Ştefan avea motive să pună la îndoială caracterul pur antiotoman al planurilor lui Ioan Albert.

Dar, în ciuda îndoielilor şi chiar a bănuielilor pe care Ştefan le avea în privinţa planurilor lui Ioan Albert, el spera că acesta va porni, totuşi, numai împotriva turcilor, şi era hotărât să participe cu toate forţele sale la această campanie de reuşita căreia ar fi depins şi redobândirea celor două cetăţi din sudul Moldovei[55]. De fapt, un atac polon împotriva Moldovei în acele împrejurări ar fi reprezentat o greşeală enormă, cu grave

---

[54] B. Wapowski, *op. cit.*, pp. 22-23; Martin Cromer, *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Coloniae Agripinae, 1589, pp. 440 şi urm.; Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. a II-a, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 109; N. Costin, *op. cit.*, p. 392; N. Densuşianu, „Războaiele lui Ştefan cel Mare după istoricii poloni Dlugosz şi Cromer", în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, an XIV, vol. VIII, 1902, pp. 198-199; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 139; Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 27; idem, *Ştefan cel Mare şi epoca sa*, Bucureşti, 1973, pp. 68-69; V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 86.

[55] Manole Neagoe, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1970, p. 232; Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 19.

repercusiuni asupra Poloniei, şi Ştefan cel Mare, la fel ca şi mulţi dintre nobilii poloni, putea cu greu să-şi imagineze că Ioan Albert ar săvârşi, în mod deliberat, o astfel de eroare. De aceea, pe lângă măsurile de precauţie absolut necesare adoptate de Ştefan faţă de Poloni, el a avut, după părerea noastră, şi o atitudine antiotomană destul de clară, care s-a manifestat până în vara lui 1497. Probele pe care le vom aduce în sprijinul acestei afirmaţii credem că vor dovedi constanţa politicii antiotomane a lui Ştefan cel Mare chiar în momente de cumpănă, când un atac masiv din partea Poloniei era foarte probabil şi, de fapt, s-a şi declanşat.

În primul rând trebuie subliniat faptul că tratativele asupra alegerii drumului de înaintare al oastei polone şi a condiţiilor în care domnul Moldovei înţelegea să colaboreze cu regele polon erau încheiate în deplină înţelegere înainte de a se pune în marş, la Liov, oastea polonă[56].

De asemenea, demn de remarcat este şi faptul că Ştefan, în primele luni ale anului 1497, a inspectat taberele din sudul Moldovei[57] şi a rămas aproape o lună la Vaslui, între 25 februarie şi 20 martie, fapt atestat de documentele pe care le emite din această localitate[58]. Aici trebuie arătat că Vasluiul medieval a jucat, datorită poziţiei geografice în zona central-sudică a Moldovei, încă înainte de Ştefan cel Mare, un însemnat rol politic şi militar. Vasluiul a fost loc de concentrare, în repetate rânduri, a oştirii, care de aici putea să manevreze uşor pe direcţii interioare. Ştefan cel Mare s-a aflat aici ori de câte ori se prevedeau posibile evenimente militare la graniţele de sud ale Moldovei[59]. În acelaşi timp, aşa cum arată cronicarul Wapowski, Ştefan "... îşi întocmi oaste moldovenească cât putu mai mare din boieri şi din ţărani. Dete poruncă să prindă fiecare

[56] Fr. Czerny, *Panowanie Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellonczykow (1492-1506)* (Domnia Jagellonilor Ioan Albert şi Alexandru (1492-1506), Krakow, 1871, p. 64, apud Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 29.

[57] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare...*, p. 230; N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 235; Al. Gh. Savu, *Ştefan cel Mare. Campanii*, Bucureşti, 1982, p. 187.

[58] I. Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 102-122; *Documente privind istoria României. Veacul XV*, A, *Moldova*, vol. II *(1476-1500)*, Bucureşti, 1954, pp. 263-281; *Documenta Romaniae Historica*, A, *Moldova*, vol. III *(1487-1504)*, Bucureşti, 1980, pp. 373-405. În total este vorba de 21 de documente emise de Ştefan cel Mare din Vaslui, între 25 februarie şi 20 martie 1497.

[59] Pentru rolul Vasluiului în vremea lui Ştefan cel Mare şi, mai ales, pentru poziţia sa de bastion în faţa ameninţării venite din sud, a se vedea Aurel Zugravu, „Vasluiul în cronica luptelor poporului român pentru libertate şi neatârnare, pentru progres social", în vol. *Vaslui: Ştefan cel Mare, 1475*, pp. 113 şi urm.; Alexandru Andronic, Rica Popescu, „Vaslui - reşedinţă voievodală în secolele XV-XVI", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol*, XVII, Iaşi, 1980, pp. 585-589; Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 101.

armele pentru scăparea moşiei, soţiilor şi copiilor, patruzeci de mii de oşteni îşi adună"[60].

Atitudinea ameninţătoare pe care Ştefan o adoptase faţă de turci, sperând că Ioan Albert nu va comite enorma greşeală de a-l ataca pe el, ci se va hotărâ să respecte înţelegerile stabilite în cursul tratativelor şi va porni numai împotriva otomanilor, este dovedită şi de afirmaţia pe care o întâlnim în *Cronica moldo-polonă*, şi anume: „În anul 7005 (1497 - n.n.) au venit Albert craiul leşesc cu oştile sale asupra lui Ştefan voievod, *carele se dusese împotriva turcilor...*"[61] (subl. n.). Această afirmaţie a fost sesizată în istoriografia noastră, din câte cunoaştem noi, doar de Gh. Duzinchevici, care afirmă că atacul lui Ioan Albert l-a surprins pe Ştefan, nu atât ca hotărâre militară, el fiind pregătit în acest sens, cât ca decizie politică schimbând în întregime datele problemei[62]. Oricum, chiar înainte de atacul polon, Ştefan îşi concentrase armata la Roman[63], în centrul Moldovei, de unde avea posibilitatea să manevreze pe direcţii interioare, deci şi împotriva unei eventuale agresiuni otomane, care ar fi avut ca pretext tocmai atacul polon.

Poziţia antiotomană adoptată de Ştefan cel Mare este dovedită, printre altele, şi de informaţiile cu privire la pregătirile militare febrile desfăşurate de turci la sud de Dunăre şi în zona celor două cetăţi, Chilia şi Cetatea Albă[64]. Turcii, în primăvara şi vara lui 1497, aveau în mod sigur cunoştinţă despre planurile, care acum începuseră să devină realitate, ale regelui polon, cunoşteau atitudinea ostilă lor a domnului Moldovei şi dorinţa acestuia de a recupera cele două cetăţi şi, de aceea, se pregăteau pentru o eventuală ciocnire de mari proporţii. Ei trebuiau să fie pregătiţi indiferent dacă Ioan Albert şi Ştefan cel Mare ar fi acţionat unit sau dacă

---

[60] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 27; Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 187.

[61] *Arhiva istorică a României*, tomul III, Bucureşti, 1867, p. 9; *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche*, texte slave, cu studiu, traduceri şi note de Ioan Bogdan, Bucureşti, 1891, pp. 177 şi 277; *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, adunate şi publicate cu traduceri şi adnotări de Ioan Bogdan, Bucureşti, 1895, p. 125, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediţie revăzută şi completată de P. P Panaitescu, Bucureşti, 1959, pp. 171 şi 181.

[62] Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 25.

[63] Constantin Rezachevici, Dan Căpăţână, *Campania lui Ştefan cel Mare din 1497 împotriva regelui Ioan Albert. Bătălia din Codrul Cosminului*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 3, Bucureşti, 1975, p. 56; M. D. Matei, L. Chiţescu, „Probleme istorice în legătură cu fortificaţia muşatină şi cu aşezarea orăşenească de la Roman", în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, I, 1968, p. 39; C. Andreescu, „Cetatea Nouă în vremea lui Ştefan cel Mare", în *Cercetări istorice*, I, 1925, pp. 159 şi urm.; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, pp. 133-134.

[64] S. N. Fischer, *op. cit.*, pp. 55-56.

primul l-ar fi atacat pe al doilea, în ambele cazuri interesele Imperiului otoman fiind puse în joc.

Astfel, la 13 iunie 1497, Alexandru al Lituaniei, cerând ajutorul lui Ivan III, arată că turcii au trimis trupe numeroase la Cetatea Albă[65], iar în vara aceluiaşi an, Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti, vorbind, într-o scrisoare adresată braşovenilor, de concentrările de trupe otomane de la sud de Dunăre, arăta că ele nu erau îndreptate împotriva lor ci aveau drept scop ajutorarea lui Ştefan cel Mare[66], ajutorare care vom vedea în ce condiţii s-a înfăptuit.

Deosebit de interesante sunt şi informaţiile cu privire la situaţia de la Dunărea de Jos ajunse la Veneţia şi consemnate de aceiaşi Marino Sanuto şi Domenico Malipiero, informaţii care, la fel ca şi cele anterioare, reprezintă un amestec de realitate şi zvonuri neconfirmate, clădite totuşi pe o situaţie concretă de încordare, chiar explozivă. Astfel, Sanuto consemnează ştiri, datând din iunie 1497, conform cărora sultanul a trimis trupe, mai ales unităţi de ieniceri, la Chilia şi Cetatea Albă[67], iar în august arată că Ştefan cel Mare, ajutat de poloni, a cucerit Cetatea Albă, că trupe otomane din Moreea şi Albania se îndreaptă spre Constantinopol, de unde vor pleca să recucerească oraşul. Vorbeşte, de asemenea, despre o ligă antiotomană la care participă Moldova, Polonia, Ungaria şi Boemia şi nu uită să arate că această situaţie ar fi deosebit de favorabilă pentru Veneţia şi pentru întreaga Italie, deoarece ar ocupa principalele forţe otomane în cu totul alte direcţii de acţiune[68]. Este clar că, pe realitatea unei situaţi

---

[65] Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, p. 267.

[66] "... Şi să ştie domnia voastră de lucrul turcilor, că sunt multe oşti la Dârstor şi în toate părţile, dar n-au de gând să vie asupra domniei voastre, ci s-au adunat să meargă în ajutorul lui Ştefan Voievod" (Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolele XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, pp. 131; Gr. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346-1603*, Bucureşti, 1931, pp. 178-180; Alex. Lapedatu, „Politica lui Radu cel Mare. 1495-1508", în vol. *Lui Ion Bianu amintire*, Bucureşti, 1916, p. 197).

[67] M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 756-757.

[68] *Ibidem*, col. 740 şi 744: "... per lettere dic capitano zeneral nostro da mar se intese, che Stephano de Mondavia Charabodam et ducha Ulacho, con ajuto dil re di Rossia (Polonia - n.n.), havia tolto per tratado Moncastro loco fortissimo situado su la bocha dil Danubio sul Mar Mazor, el qual el Turcho possedeva, et era sta suo. Per la qual cossa, el Signor havia fato comandamento a molta zente che dovesse cavalchar a la Porta. Et per lettere di Lepanto di Andrea Piscarini rector e proveditor, se intese come quel sanzacho di la Morea era cavalchato a la Porta con assa numero de turchi, et se divulgava per recuperar Moncastro. Et per lettere dio Domenego Malipiero proveditor di l'armada, date a di 21 a Curzola, come havia da bazarioti venuti 7 zornate fra terra la verification di questa nuova di Moncastro et un altro luogo sul Mar Mazor, et che il sanzacho di Scutari et altri turchi circumvicini di l'Albania cavalchavano con gran furia verso la Porta. Per

încordate, amenințătoare chiar pentru Imperiul otoman, știrile culese de diferiți reprezentanți ai Republicii lui San Marco, pe lângă adevărurile pe care le consemnau, conțineau și multe zvonuri și informații false sau exagerate, rezultat fie al temerii manifestată față de turci, fie al propriilor dorințe de a vedea Poarta implicată în conflicte care să aducă liniștea pentru posesiunile venețiene din Levant. Același Sanuto consemnează știri, datând din iunie, octombrie și decembrie 1497 conform cărora sultanul a trimis unități de ieniceri la Chilia și Cetatea Albă, precum și o flotă de 17 vase de luptă[69].

O știre interesantă, deși greu de clarificat pe deplin, este aceea consemnată, tot pentru luna iunie, atât de Sanuto, cât și de Malipiero. Ei arată că, la 19 iunie 1497, a venit la Veneția un sol al sultanului care a informat că turcii au obținut o importantă victorie în Persia și un pașă de-al lor a cucerit mai multe locuri "în Valahia"[70]. Este adevărat că la sfârșitul secolului XV sau la începutul secolului XVI pașalele turcești de la graniță au cotropit câteva părți din teritoriul Țării Românești[71], de fapt niște rășluiri de-a lungul Dunării, dar probabil că acest lucru nu s-a întâmplat în 1497, pentru că altfel Radu cel Mare nu ar fi scris, în vara aceluiași an, brașovenilor, liniștindu-i cu privire la intențiile otomanilor[72], iar pe de altă parte în cele două cronici venețiene pe care le avem în vedere, termenul de Valahia este folosit pentru Moldova și numai cel de Transalpina pentru Țara Românească. Deci, cu titlu de ipoteză, considerăm că aceste rășluiri, dacă au avut loc cu adevărat în prima parte a anului 1497, nu s-au putut face decât în dauna Moldovei, și chiar dacă

---

lettere di Francesco Zigogna rector e proveditor di Cataro, *etiam* questo se intese, et che li turchi erano a Zupa andavamo via Costantinopoli, per esserli venuto mandato dovesseno cavalchar a questo effecto per recuperar Moncastro. *Tamen*, la verita di la cassa per il zonzer dil Sagudino de li, se intendera il tutto. Et per altre vie se intese come questo ducha vlacho Carabodam, il re di Rossia, il re di Polonia, et il re di Boemia, et Hungaria havevamo insieme fato liga contra turchi, et haveano zente in hordine per danizar a quelli confini. La qual nova saria perfectissima per la Signoria nostra e tutta Italia, accio il Turcho atendesse a caxa soa, et non li venisse pensier di altrove...".

[69] *Ibidem*, col. 756-757, 800, 809 și 846.

[70] *Ibidem*, col. 844-846: "Vene a Venetia uno schiavo dil Signor turco con lettere di la vitoria dil fiol contro quelli in Persia di Ussun Cassan (se referă, evident, la descendenții lui Uzun Hasan - n.n.), e di la vittoria dil bassa, e prender lochi in la Valachia..." D. Malipiero, *op. cit.*, p. 154: "A 19 de Zugno, e giunto a la Signoria un schiavo del Signor Turco, con lettere de credenza; e dise che l'e vegnudo a dar conto d'una vittoria d'importanzia che ha habundo'l fio del Turco in Persia, e dell' acquisto che ha fatto un so Bassa della Valachia".

[71] *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 619.

[72] Vezi mai sus, nota 66.

ele nu s-au făcut, informația denotă, totuși, puternica stare de încordare de la Dunărea de Jos și chiar existența unor eventuale ciocniri între moldoveni și turci.

O altă știre, consemnată în octombrie 1497 de ambii cronicari, este aceea că Ioan Albert și Vladislav II se pregătesc să-i atace pe turci în direcția Caffei și amintesc promisiunea lui Ștefan de a acorda ajutor[73]. Ea nu este decât un ecou al informațiilor venite în prima parte a anului cu privire la intențiile regelui polon de a-i ataca pe turci, pentru că în octombrie era în plină desfășurare campania lui Ștefan de alungare din Moldova tocmai a acestui rege, care se pretindea apărător al creștinătății.

În sfârșit, Sanuto consemnează în repetate rânduri, în lunile octombrie și decembrie 1497, pregătirile militare ale turcilor la Dunărea de Jos și în zona orașelor Chilia și Cetatea Albă, arătând că sultanul a trimis aici trupe numeroase și chiar nave de luptă[74].

Iată deci că și informațiile consemnate de două din cele mai importante izvoare narative venețiene contemporane indică, erorile nefiind decât o exagerare a unei realități existente, o situație de încordare destul de mare între Moldova lui Ștefan cel Mare și Imperiul otoman, valabilă, mai ales, pentru prima jumătate a anului 1497.

Dar atitudinea antiotomană a lui Ștefan este dovedită și de starea de permanentă neîncredere și bănuială existentă între el și turci chiar și după ce Ioan Albert a atacat în mod deschis Moldova[75]. În acest sens sunt semnificative informațiile oferite chiar de câteva cronici otomane, Astfel, *Cronica anonimă a sultanului Baiazid* îl acuză pe Ștefan că a indus în eroare în mod voit pe poloni[76], de unde temerea că putea face același lucru și cu turcii, iar cronicile lui Sa'adeddin Mehmed Hodja efendi, Mehmed bin Mehmed și Kodja Hussein arată că numai frica de puterea împărăției otomane l-a determinat pe domnul Moldovei să-l părăsească pe regele polon și să ceară ajutorul turcilor[77]. Dacă eliminăm din aceste informații tot ceea ce este fals și limbajul alambicat specific cronicilor orientale, un lucru rămâne în mod cert, și anume, neîncrederea pe care

---

[73] M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 844-846; D. Malipiero, *op. cit.*, p. 158.

[74] M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 800, 809 și 846.

[75] Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, pp. 13, 18, 34-35; idem, *op. cit.*, pp. 71-72.

[76] „Menakib-i Sultan Bayezid-han ibn-i Muhammed-han" (Cronica anonimă a sultanului Baiazid), în *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. I, *Sec. XV- mijlocul sec. XVII*, ed. Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet, București, 1966, pp. 137-138.

[77] Sa'adeddin Mehmed Hodja efendi, „Tadj- üt-Tevarih" (Coroana istoriilor), în *Cronici turcești*, vol. I, pp. 329-330; Mehmed bin Mehmed, „Nuhbet- üt-tevarih ve'l ahbar" (Coroana istoriilor), în *ibidem*, pp. 408-409; Kodja Hussein, *Beda'i ul-veka'i* (Evenimente minunate), în *ibidem*, p. 465.

turcii o aveau față de Ștefan, neîncredere ce reiese și din multe alte pasaje, pe care spațiul restrâns ne împiedică să le aducem în discuție.

Oricum, ni se pare clar faptul că și după ce Ioan Albert a atacat Moldova și deci nu se mai putea pune problema unei confruntări cu Imperiul otoman, iar Ștefan ceruse ajutor, printre alții, și turcilor[78], aceștia au rămas foarte circumspecți și bănuitori. Domnul Moldovei a avut puțini ostași turci în campania din 1497[79], deoarece aceștia îl bănuiau de înțelegere cu regele Ioan Albert[80] și, temându-se să nu cadă în vreo cursă pusă la cale de cei doi, au trimis în Moldova un corp de oaste mic, mai mult cu rol de supraveghere decât de oaste luptătoare, rămânând să intervină, în caz de nevoie, cu forțele pe care le dețineau masate în sudul Dunării. Primejdia în care se găsea Moldova în anul 1497 era mare nu numai din cauza invaziei pe teritoriul ei a unei oștiri mari, ci din cauză că Poarta îl bănuia pe Ștefan de complicitate cu regele polon. Cu toate acestea, turcii, nedorind să și-l înstrăineze pe Ștefan, dar nici acordându-i deplină încredere, i-au dat un ajutor cuprins între 600 și 2 000 de oameni,

---

[78] T. Gemil, *op. cit.*, p. 156.

[79] Probabil că detașamentul otoman care a pătruns în Moldova cu intenția declarată de a-l sprijini pe Ștefan, dar, de fapt, cu obiectivul de a urmări evoluția evenimentelor și a transmite informații în timp util în cazul profilării unei amenințări, cuprindea numai între 600 și 2 000 de soldați. Astfel, Wapowski vorbește de 2 000 de turci veniți în ajutorul lui Ștefan (*op. cit.*, p. 29), cifră pe care o dă și J. Unrest (*Chronicon Austriacorum*, la N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale apusului*, vol. III, București, 1897, p. 100). *Cronica anonimă a sultanului Baiazid al II-lea* arată că sultanul și-a trimis întreaga oaste de 200 000 de oameni spre Moldova, dar efectiv în această țară a pătruns numai un mic detașament (*Cronici turcești*, I, pp. 137-138). Cronicarul Sa'adeddin socotește că în ajutorul lui Ștefan a venit doar un emisar cu 600 de oșteni (*Ibidem*, p. 330), Mehmed bin Mehmed vorbește de 6 000 de oameni, adăugând, probabil din greșeală, un zero la numărul de 600 (*Ibidem*, p. 409), iar Kodja Husein dă și el numărul de 600 (*Ibidem*, p. 465). A se vedea pentru această problemă și C. Rezachevici, D. Căpățână, *art. cit.*, p. 51. Dar există și posibilitatea ca oștenii turci să nu fi fost trimiși de sultan, și să fi fost angajați ca mercenari de către Ștefan, așa cum afirmă Miechowski ("... Turcis praetio conductis", *op. cit.*, pp. 261-262; cf. I. Ursu, *Relațiunile Moldovei cu Polonia...*, p. 152, n. 2). Considerăm, deci, că este destul de limpede faptul că Ștefan cel Mare nu a beneficiat în 1497 de un ajutor militar otoman concret, în cel mai bun caz micul detașament, fie că a fost trimis de sultan, fie că a fost angajat de domnul Moldovei, a reprezentat doar un sprijin simbolic, arătând polonilor că Imperiul otoman nu va fi niciodată de acord cu o stăpânire efectivă a lor în Moldova.

[80] L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Ksiestwa Litewskiego za Jagiellonow* (Istoria marelui principat al Lituaniei în timpul Jagellonilor), vol. I, Warszawa, 1930, p. 432; idem, *Polska Jagiellonow. Dzieje polityczne* (Polonia Jagellonilor. Istorie politică), Lwow, 1936, p. 156; Ludovici Tuberonis, *Commentatiorum de rebus suo tempore, nimirum ab anno Christi MCCCCXC usque ad annum Christi MDXXII in Pannonia et finitimis regionibus gestis*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. G. Schwandtner, tomus I, Vindobonae, 1746, p. 250; *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, p. 90; Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 18, n. 67.

conduşi de Nasuh-ben-oglu[81]. Acest corp restrâns a avut rolul de supraveghetor permanent al domnului Moldovei şi de observator, la faţa locului, al evenimentelor, spre a şti la timp ce măsuri să ia Poarta în vederea stăvilirii înaintării oştilor creştine spre Marea Neagră, dacă s-ar fi ivit această eventualitate[82]. În aşteptarea desfăşurării evenimentelor, turcii întăriseră cu oaste şi armament Chilia şi Cetatea Albă şi concentraseră la Dunăre numeroase unităţi militare gata de intervenţie în Moldova.

Dar dacă, aşa cum am văzut, turcii îl bănuiau pe Ştefan că le era duşman, la rândul lui şi Ştefan, în ciuda ajutorului pe care-l ceruse şi-l primise, parţial, din partea Porţii, îi bănuia pe aceştia de intenţii duşmănoase la adresa sa, gata oricând să profite de orice situaţie favorabilă pentru a lovi în Moldova. De aceea, în perioada urmăririi retragerii armatei lui Ioan Albert, Ştefan a lăsat importante unităţi militare în sudul ţării pentru a face faţă unui eventual atac masiv şi prin surprindere al otomanilor[83]. Starea de neîncredere şi ostilitate dintre Ştefan şi turci, care s-a făcut simţită în cursul anului 1497, rezultă şi din cererea pe care el a făcut-o principalului său aliat din acea vreme, lui Vladislav II, de a insista, la Dieta imperială care trebuia să aibă loc la Freiburg, în vederea trimiterii unor ajutoare ţărilor române, ameninţate în continuare, în modul cel mai grav, de Imperiul otoman.

Satisfăcând această cerere a domnului Moldovei, Vladislav a dat instrucţiuni solilor săi, trimişi la împăratul Maximilian I şi la electorii imperiali întruniţi în Dietă, să arate pericolele la care sunt supuse ţările române din partea turcilor şi, mai ales, paguba suferită de Moldova prin pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe[84].

---

[81] Joannes Leunclavius, *Annales sultanorum othmanidarum*, Francofurti, 1596, p. 188; *Ce spun cronicarii străini despre Ştefan cel Mare*, pp. 103-104; Nicolae Schmitth, *Imperatores ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principum turcarum*, tomus I, Tyrnaviae, 1760, p. 64; Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, pp. 34-35.

[82] Ceea ce venea să întărească bănuielile turcilor era şi faptul că oastea polonă care a intrat în Moldova a înaintat foarte lent, a parcurs un drum aproape în zig-zag, cu o mare bucată spre est, ceea ce putea indica şi intenţia de a o apuca pe drumul din stânga Nistrului spre Marea Neagră. Această înaintare lentă a făcut ca armata polonă să parcurgă drumul de la Sniatin la Suceava în aproape 40 de zile (14 august - 24 septembrie). (*Acta expeditionum bellicalium palatinatus Callisiensis et Posnaniensis in Valachos et in Turcas a 1497-1498* în *Archivio regio Posnaniensi asservata*, ed. Michael Bobrzynski, Cracoviae, 1882, pp. 4-28). Ea s-a datorat, în bună măsură, dorinţei regelui polon de a determina ţara să i se supună de bunăvoie, speranţei sale ca o parte a boierimii moldovene să treacă de partea sa, dar şi greutăţilor inerente în a-şi aduna propria armată. Acestea toate la un loc au făcut ca prima etapă de înaintare a oastei polone să fie şi mai îndelungată, de la 26 iunie până la 14 august, dată la care ostilităţile moldo-polone au fost, practic, declanşate.

[83] Gh. Duzinchevici, *art. cit.*, p. 56.

[84] Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 389-391.

Credem că din toate cele spuse până aici, referitoare la evenimentele anului 1497, rezultă faptul că, în ciuda confruntării majore cu Polonia regelui Ioan Albert, atmosfera de încordare şi neîncredere dintre Ştefan cel Mare şi Imperiul otoman a continuat să se manifeste cu mai multă sau mai puţină putere, că Ştefan a continuat să considere ca principal inamic al ţării sale Poarta otomană, spre această concluzie făcându-ne să ne îndreptăm atât evenimentele anterioare, cât şi cele care au urmat tragediei din acest an, evenimente care demonstrează dorinţa domnului Moldovei de a lupta, în primul rând, împotriva turcilor. Chiar şi atunci când va ataca Polonia sau va permite trupelor turco-tătare să o devasteze, Ştefan va face acest lucru cu intenţia de a demonstra regelui şi principalilor factori politici poloni că lupta împotriva pericolului otoman, care-i ameninţa pe toţi deopotrivă, era cea mai importantă şi că această luptă nu putea fi dusă decât cu ajutorul Moldovei şi nicidecum prin îngenunchierea ei.

Grăitoare în acest sens sunt tocmai evenimentele care au urmat. Astfel, după ce în prima parte a anului 1498 Ştefan a permis turcilor şi tătarilor să atace sudul Poloniei, pe care, de altfel, l-a atacat şi el[85], fapt pentru care se pare că a primit toate însemnele pe care în mod obişnuit le dădea Poarta pentru investitură sau recunoaşterea domniei[86], el a revenit foarte repede la atitudinea sa tradiţională, în a doua jumătate a aceluiaşi an aderând, *de facto*[87], la tratatul polono-ungar încheiat la 13 iulie la Cracovia, tratat care prevedea formarea unei ligi antiotomane[88]. Mai mult decât atât, Ştefan a trecut la executarea unor acţiuni militare concrete, la începutul lui

---

[85] În mai 1498, Polonia este atacată de turci (I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, pp. 247-252; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 235; C.C. Giurescu, *op. cit.*, II, 1, p.79; *Istoria României*, II, p. 545; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, pp. 292-295), în iunie însuşi Ştefan atacă şi ajunge până la Lwow (I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, pp. 247-252; A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, p. 383; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, pp. 235-236; C.C. Giurescu, *op. cit.*, II, 1, p.79), iar în iulie este rândul tătarilor să atace (I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, pp. 247-252; C.C. Giurescu, *op. cit.*, II, 1, p.79).

[86] Ştefan S. Gorovei, *Moldova în "Casa Păcii...*, p. 650.

[87] I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 162; Ion Sabău, „Relaţiile politice dintre Moldova şi Transilvania în timpul lui Ştefan cel Mare", în vol. *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 235; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 90-91.

[88] Prin acest tratat regele polon declara că acordă pace lui Ştefan cel Mare şi se obliga să-l ajute dacă va fi atacat de turci. Ştefan la rândul său, de îndată ce va afla că turcii voiesc să atace Ungaria sau Polonia trebuia să înştiinţeze pe regii acestor ţări şi să împiedice, cât va putea, ca turcii să nu treacă prin ţara sa şi nici să le dea ajutor ori provizii (Mathias Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae*, vol. I, Vilnae, 1758, pp. 86-89; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 406-409; S. Katona, *op. cit.*, tom XVIII, Budae, 1793, p. 163; J. Garbacik, *Materialy...*, pp. 49-55, I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia...*, pp. 159-161; idem, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p.159; idem, *Ştefan cel Mare*, pp. 252-255; *Istoria României*, II, p. 545; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, p. 297).

1499 zdrobind resturile unei armate otomane care se retrăgea din Polonia sub conducerea lui Bali beg[89], iar la puţin timp după aceasta nimicind şi o grupare tătară de 6 000 de călăreţi, care încercase să treacă prin Moldova[90]. Ca răspuns la aceste acţiuni sultanul a ordonat, la sfârşitul primăverii sau începutul verii lui 1499, câteva atacuri, de mică amploare, împotriva Moldovei şi a trimis chiar o flotă în această direcţie[91], probabil pentru a întări Chilia şi Cetatea Albă pe care le credea ameninţate.

Ştefan, pe baza evoluţiei situaţiei politice din centrul şi sud-estul Europei, unde se crease un bloc al fraţilor jagielloni cu intenţii declarate antiotomane, care căuta să-l includă şi pe el, ca aliat şi nu ca subordonat, precum şi ca urmare a intensificării pregătirilor militare otomane şi a ciocnirilor tot mai dese dintre turci şi veneţieni[92], care anunţau declanşarea unei confruntări de proporţii, cu toate că veneţienii făceau tot ce le stătea în putinţă pentru a o evita, s-a hotărât să adere *de jure* la alianţa jagiellonă prin încheierea unui tratat de pace cu Polonia. După ce, în aprilie 1499, se încheie un tratat între Ţara Românească şi Ungaria[93], iar la 14 ale aceleiaşi luni se realizează un tratat între Polonia, Lituania şi Ungaria[94], solii lui Ştefan cel Mare, Hărman pârcălabul şi Ivanco pitarul, primesc la 16 aprilie 1499, la Cracovia, condiţiile tratatului de pace dintre Moldova şi Polonia, condiţii ratificate de Ştefan, la 12 iulie acelaşi an, la Hârlău[95]. Tratatul

---

[89] M. Sanuto, *op. cit.*, II, Venezia, 1879, col. 394-395 şi 562; D. Malipiero, *op. cit.*, p. 263; M. Miechowski, *op. cit.*, p. 263; B. Wapowski, *op. cit.*, p. 26; Johannes de Komorowo, „Tractatus chronicae fratrum minorum observaniciae a tempore Constanciensis concilii et specialiter de provincia Poloniae", ed. Heinrich Zeissberg, în *Arhiv für osterreichische Geschichte*, XLIX, 1872, nr. 2, pp. 471-472; J. Leunclavius, *Historiae Musulmanicae libri XVIII*, Francofurti, 1595, p. 30; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 243-246; N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 254; M. Neagoe, *op. cit.*, pp. 255-256; I. Cupşa, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1974, p. 135; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, pp. 305-308; C.C. Giurescu, *op. cit.*, II, 1, p. 81; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 91-92; *Istoria României*, II, p. 547; Ion. Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel)*, Bucureşti, 1942, p. 70.

[90] Această ciocnire este amintită de Andrea Gritti într-o scrisoare trimisă guvernului veneţian, din Constantinopol, la 26 martie 1499: "... Il Tartaro di Caffa par siano tornati et abuto rota maxime da Stefano Carabogdan qual non havendo voluto lassarli passar per che li habbi dato rota di 6 000 persone, tamen quelli Turchi non lo dicono" (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 30).

[91] M. Sanuto, *op. cit.*, II, col. 871 şi 929.

[92] În Imperiul otoman se făceau, în anul 1498, intense pregătiri militare, terestre şi navale (M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 916-917 şi II, col. 233, 248, 256), în timp ce incidentele turco-veneţiene se intensificau în Muntenegru şi în golful Cattaro (S. N. Fischer, *op. cit.*, p. 53).

[93] A. Lapedatu, *Politica lui Radu cel Mare. 1495-1508*, pp. 204-207 şi 209-211.

[94] M. Dogiel, *op. cit.*, I, pp. 96-99.

[95] Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 439-445; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 415-417 şui 417-421.

subscris de Ştefan este, în acelaşi timp, un tratat de pace şi alianţă, sau după expresia, deosebit de reuşită, a lui Nicolae Iorga este un "... act de *eliberare din vasalitate şi de reîncepere a cruciatei*"[96]. Moldova, de o parte, Polonia şi Lituania, de altă parte se angajau să pună capăt ostilităţilor, să se abţină de la orice acţiuni duşmănoase şi să-şi dea concursul reciproc împotriva tuturor adversarilor. Sensul acestei ultime clauze este lămurit de referinţele actului la o acţiune comună moldo-ungaro-polonă împotriva Imperiului otoman, la care Ştefan se angaja să participe cu toate forţele ţării sale, dar, prevăzător, el îşi rezerva dreptul de a aproba itinerariul pe care avea să-l urmeze oastea polonă în cazul unei mari expediţii antiotomane, pentru a împiedica repetarea situaţiei din 1497[97].

După încheierea acestui tratat, marele cneaz Alexandru al Lituaniei i-a comunicat, în august, lui Ivan III al Moscovei faptul că s-a reuşit încheierea unei ligi antiotomane[98] şi i-a cerut să participe la ea[99], dar răspunsul primit a fost foarte evaziv, de fapt un refuz, rivalitatea dintre cele două ţări fiind mai puternică decât considerentele care le puteau îndemna să lupte în comun contra turcilor. În ciuda acestui eşec, Lituania a hotărât să completeze tratatul de la Hârlău prin încheierea unui tratat propriu cu Moldova, ceea ce s-a şi întâmplat la 14 septembrie 1499, la Suceava[100], prevederile sale referindu-se, de asemenea, la lupta antiotomană.

Având încheiate aceste tratate de colaborare în lupta antiotomană, Ştefan cel Mare, pe lângă o intensă activitate diplomatică, şi-a continuat şi acţiunile militare, profitând de data aceasta de conjunctura internaţională care se creease, adică de confruntarea turco-veneţiană dintre 1499 şi 1503, confruntare în care au fost implicate, pe rând, şi alte puteri creştine ca Spania, Franţa şi Ungaria. Înainte însă de a ne ocupa, pe larg, de această perioadă a domniei sale, credem că punctul în care am ajuns cu expunerea noastră impune câteva concluzii[101].

---

[96] N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 239.
[97] I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia...*, p. 166, Şerban Papacostea, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei*, p. 636; V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 92.
[98] *Sbornic*, XXXV, pp. 281 şi 284; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, p. 289.
[99] K. V. Bazilevici, *op. cit.*, p. 373.
[100] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 442-446.
[101] A se vedea şi Eugen Denize, „Aspecte noi cu privire la politica externă a lui Ştefan cel Mare în ultima parte a domniei (1490-1504)", în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. XI, *Evul mediu românesc, o nouă abordare*, Bucureşti, 1992, pp. 95-108.

Astfel, considerăm că politica externă a lui Ştefan cel Mare în ultima parte a domniei sale s-a caracterizat prin situarea, în continuare, pe primul plan a contradicţiei cu Imperiul otoman, aşa cum am mai arătat, cea mai viguroasă şi mai ameninţătoare putere din sud-estul Europei în acel moment, contradicţia cu Polonia, dacă exceptăm anul 1497 şi prima jumătate a anului următor, datorându-se în principal faptului că aceasta ajunsese la un compromis cu Poarta, care prevedea o menajare reciprocă a intereselor. În această situaţie, Polonia nu numai că nu era dispusă să ajute Moldova pentru recuperarea celor două cetăţi din sud, dar apropierea ei faţă de Poartă ameninţa ţara cu prinderea într-o adevărată reţea de interese ostile şi foarte periculoase. De aceea, Ştefan cel Mare a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a contrabalansa această axă polono-otomană, alianţa cu Ungaria lui Vladislav II, dar mai ales talentul său diplomatic şi militar, asigurându-i succesul final, consfinţit prin tratatul de pace ungaro-otoman din 20 august 1503[102].

Din această perspectivă considerăm că şi ciocnirile moldo-polone din aceşti ani capătă o semnificaţie aparte. Astfel, în 1490-1492, Ştefan a atacat Polonia pentru a împiedica pe Ioan Albert să devină şi rege al Ungariei şi, pe această cale, să realizeze o uniune dinastică a celor două ţări, ceea ce ar fi însemnat încercuirea completă a Moldovei şi limitarea drastică a posibilităţilor ei de acţiune diplomatică. În 1497, Ioan Albert a atacat în mod deliberat Moldova, într-un moment în care Ştefan se pregătea pentru o acţiune comună antiotomană, dar şi acum, în ciuda ostilităţilor deschise cu Polonia şi a unei anumite colaborări cu turcii, raporturile moldo-otomane au continuat să se caracterizeze prin încordare şi suspiciune. În fine, în 1502, când conflictul cu Poarta era, practic, încheiat, Ştefan a reluat conflictul cu Polonia, pentru Pocuţia[103], încercând să se despăgubească, pe această cale, pentru pierderea ireparabilă a celor două cetăţi din sudul ţării, cetăţi pe care regii poloni îi promiseseră, în dese rânduri, că-l vor ajuta să le recupereze dar nu făcuseră nimic în acest sens, ci dimpotrivă, ajunseseră la repetate

---

[102] Fiind inclus în acest tratat ca aliat al lui Vladislav II; Ştefan cel Mare, deşi renunţa definitiv la speranţa de a putea recupera Chilia şi Cetatea Albă, îşi reglementa raporturile cu Poarta pe baza situaţiei antebelice, fără a avea de suferit nici o nouă pierdere teritorială şi fără a fi obligat să mărească haraciul datorat sultanului (Hurmuzaki, *Documente*. II, I, pp. 20-21; M. Sanuto, *op. cit.*, IV, Venezia, 1880, col. 879-884).

[103] I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia...*, pp. 168-180; idem, *Ştefan cel Mare*, pp. 270-276; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 248-260; Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei*, p. 636; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 93-100.

înţelegeri cu Poarta, acceptând astfel *de facto* şi *de jure* dominaţia otomană asupra lor. Această atitudine a fost una din cauzele esenţiale ale ostilităţii moldo-polone, poate chiar mai importantă decât tendinţele expansioniste ale lui Ioan Albert faţă de ţara românească de la răsărit de Carpaţi şi ea explică, după opinia noastră, faptul că şi în această perioadă confruntarea lui Ştefan cu Imperiul otoman a continuat să domine politica externă a marelui nostru voievod.

Dar dacă această perioadă a reprezentat apogeul politicii externe de echilibru practicată cu o deosebită abilitate de Ştefan cel Mare de-a lungul întregii sale domnii, acum s-a trecut şi la o fază superioară în acest sens, Moldova devenind ea însăşi un factor cu o anumită pondere în politica de echilibru european care începea să se construiască pornindu-se de la modelul italian, consfinţit de tratatul de pace şi liga de la Lodi din 1454. Cadrul internaţional al acestei transformări este deosebit de complex şi de interesant şi merită a fi menţionat în liniile sale generale.

Sfârşitul secolului XV şi începutul secolului XVI a fost o epocă de profunde transformări la nivelul continentului european, transformări care au afectat structurile economice, sociale, politice, culturale şi ideologico-religioase, deci, practic, întreaga societate. În vâltoarea evenimentelor generate de Renaştere, Reformă şi de marile descoperiri geografice sunt reluate însă şi unele idealuri mai vechi, specifice evului mediu, cum ar fi acela al unităţii lumii creştine şi al preponderenţei imperiale, precum şi acela al cruciadei în forma luptei antiotomane, dar, bineînţeles, influenţate în mod esenţial de realităţile lumii moderne, aflată în plin proces de formare.

În continuare atenţia ne va fi reţinută de reluarea, la început în plan teoretic, apoi şi practic, a ideii de cruciadă antiotomană, de fapt a repunerii în discuţie a problemei orientale, care avea în acest stadiu mai mult un caracter defensiv decât ofensiv, deşi cele două aspecte sunt interdependente şi nu pot fi separate. De asemenea, vom încerca să vedem care a fost rolul şi poziţia Moldovei lui Ştefan cel Mare în cadrul coaliţiei puterilor creştine îndreptată împotriva Porţii, influenţa pe care această coaliţie a avut-o la rândul ei asupra marelui voievod în ultimii ani ai domniei sale.

Problema orientală, a luptei împotriva otomanilor, a reapărut, la nivelul principalelor puteri creştine, în primii ani ai ultimului deceniu din secolul XV, atunci când tânărul rege al Franţei, Carol VIII (1483-1498), a hotărât să reia pretenţiile înaintaşilor săi asupra coroanei regatului napolitan.

Discuţia asupra caracterului necesar sau nu al expediţiei italiene a tânărului şi aventurosului rege al Franţei nu-şi are locul aici, dar este cert faptul că în momentul declanşării ei (1494), Carol VIII şi-a manifestat clar intenţia ca, după cucerirea sudului Peninsulei, să atace Imperiul otoman şi să elibereze Grecia şi locurile sfinte de sub dominaţia musulmană[104].

În acelaşi an, în răsăritul şi centrul Europei, este prefigurată o altă importantă alianţă a unor puteri creştine îndreptată împotriva Imperiului otoman. În aprilie 1494 la congresul de la Lewocza[105], fraţii jagielloni (Vladislav II, Ioan Albert, Alexandru, Sigismund şi Frederic) ajung la o înţelegere cu privire la lupta împotriva Imperiului otoman, înţelegere care mergea şi pe linia intenţiilor exprimate de Carol VIII.

Dar aceste intenţii, care erau o reluare a tradiţiilor medievale ale cruciadei, nu s-au putut materializa tocmai datorită noilor evoluţii, specifice epocii moderne, care cuprinseseră, practic întreaga Europă creştină şi care puneau pe primul plan interesele statale, individuale, înaintea celor religioase, colective[106]. Religia devine acum, tot mai mult, un pretext ideologic pentru acţiunile întreprinse de diferitele state creştine, forţa ei scade considerabil în faţa tendinţelor de laicizare şi simplificare specifice epocii moderne.

Astfel, Carol VIII, dorind să atace Imperiul otoman şi să elibereze locurile sfinte, atacă mai întâi regatul creştin al Neapolelui, ceea ce

---

[104] D. Malipiero, *op. cit.*, pp. 325-327; De Foncemagne, „Éclaircissement historique sur quelques circonstances de voyage de Charles VIII en Italie", în *Mémoires de l'Academie des Inscriptions et Belles Lettres*, t. XVII, 1751, pp. 572-578; S. de Pilargerie, *Campagne et bulletins de la grande armée d'Italie comandée par Charles VIII*, Nantes et Paris, 1866, pp. 101-105; N. François Delaborde, *L'expedition de Charles VIII en Italie. Histoire diplomatique et militaire*, Paris, 1888, p. 215; P. Durrieu, „La délivrance de la Grece projetée en France à la fin du quinzième siècle", în *Revue d'histoire diplomatique*, XXVI, no. 3, 1912, pp. 333-351; T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Paris, 1914, pp. 46-50. Pentru perioada războaielor italiene, lucrarea clasică rămâne cea a lui Edoardo Fueter, *Storia del sistema degli stati europei dal 1492 al 1559*, Firenze, 1932.

[105] A se vedea mai sus nota 38.

[106] Din bogata bibliografie referitoare la apariţia şi importanţa statului modern a se vedea G. F. Miglio, *La crisi dell'universalismo politico-medievale e la formazione ideologica del particolarismo statale moderno*, în vol. *Marsilio da Padova. Studi raccolti nel VI centenario*, Padova, 1952, p. 234; José Antonio Maravall, „The Origins of Modern State", în *Cahiers d'histoire mondiale*, 1961, p. 789; idem, *Le origini dello stato moderno*, în vol. *Lo stato moderno*, vol. I, *Dal Medioevo all'età moderna*, a cura di Ettore Rotelli e Pierangelo Schiera, Bologna, 1971, pp. 69-90; Henri Lapeyre, *Les monarchies européennes du XVIe siècle. Les relations internationales*, Paris, 1967, pp. 57-58; Edward R. Tannenbaum, *European civilization since the Middle Âges*, New York, London, Sydney, Toronto, 1971, p. 113.

provoacă reacţia rapidă a celorlalte puteri creştine (Veneţia, Milano, Spania, papalitatea şi împăratul - alianţa din 31 marie 1495), care vor reuşi să-l oblige să părăsească Italia, spre bucuria sultanului Baiazid II[107].

Destul de asemănător s-au desfăşurat lucrurile şi cu alianţa antiotomană a fraţilor jagielloni. În loc să-i atace pe turci, aşa cum anunţase, regele polon Ioan Albert a considerat necesar ca, mai înainte de orice să ocupe Moldova, ceea ce a provocat un devastator război între creştini, de pe urma căruia nu au avut de profitat decât turcii.

Se observă aşadar destul de clar faptul că în această perioadă acţiunea puterilor europene îndreptată împotriva Porţii otomane, deşi păstrează un suport ideologico-religios, cel al cruciadei, este de fapt o acţiune complet laicizată, care ţine seama de interesele statale proprii şi nu mai are nimic în comun, în ceea ce priveşte esenţa, cu idealurile religioase medievale. Pentru puterile europene, Imperiul otoman devenise un stat care, indiferent de obiectivele religioase, le putea fi la fel de bine şi inamic, dar şi aliat. Acest lucru explică şi pătrunderea otomanilor în cadrul sistemului de echilibru politic care începe să se facă tot mai mult simţit în Europa[108] odată cu declanşarea războaielor italiene.

Aceste afirmaţii sunt confirmate şi de atitudinea Veneţiei, pe de o parte, şi a Moldovei, pe de altă parte, faţă de Imperiul otoman. Atât pentru cetatea lagunelor, cât şi pentru ţara românească de la răsărit de Carpaţi, raporturile cu otomanii aveau la bază, în primul rând, aspecte politice şi economice laice, învelişul religios, al cruciadei, constituind, de fapt, o modalitate politică şi diplomatică de a solicita ajutor celorlalte puteri europene. Veneţia a luptat împotriva Porţii, atunci când a făcut-o, din considerente politice, teritoriale şi economice, Mediterana Orientală, Marea Neagră şi posesiunile din Dalmaţia, Albania şi Grecia (Romania) constituind o zonă de maximă importanţă pentru comerţul ei, implicit, pentru puterea ei financiară şi politică. În ceea ce priveşte Moldova, lupta antiotomană a avut o semnificaţie permanentă şi profundă, aceea de apărare a independenţei şi a fiinţei statale, de fapt a propriei esenţe şi

---

[107] „I libri commemoriali della Republica di Venezia. Regesti", tomo VI, în *Monumenti istoricii dall r. deputazione veneta di storia patria*, serie prima, *Documenti*, vol. XI, Venezia, 1903, pp. 6-8, nr. 4; C. N. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Âge*, tome VI, Paris, 1885, p. 243; Philippe de Commynes, *Mémoires*, Paris, 1881, pp. 566-568; Donado da Lezze, *op. cit.*, pp. 201-202.

[108] E. Fueter, *op. cit.*, pp. 7-12; Andrei Oţetea, „Lupta pentru supremaţia asupra Italiei şi formarea sistemului politic european (1494-1559)", în *Viaţa Românească*, XXXI, nr. 8, 1939, pp. 3-20; idem, *Renaşterea şi Reforma*, Bucureşti, 1968, pp. 106-156.

existenţe ca stat şi ca popor, lucru valabil şi pentru celelalte două ţări româneşti. Trebuie remarcat de asemenea şi faptul că Ştefan cel Mare nu a luptat cu turcii ca un cruciat, ci ca un exponent al tendinţelor monarhice, unificatoare[109], deci al tendinţelor noi care se manifestau din ce în ce mai puternic în întreaga societate europeană. Acest lucru explică şi faptul că marele domn al Moldovei a îmbinat permanent, în raporturile cu Poarta, fermitatea cu flexibilitatea, mijloacele militare cu cele politico-diplomatice, toate subordonate obiectivului major al apărării independenţei şi integrităţii teritoriale.

Semnificativ în ceea ce priveşte raporturile puterilor europene cu Poarta, a raporturilor dintre Moldova, Veneţia şi Poartă şi a raporturilor stabilite, din această perspectivă, între statele creştine îl constituie războiul turco-veneţian din 1499-1503[110].

Veneţia, una din marile puteri ale vremii, era confruntată, la sfârşitul secolului XV şi la începutul celui următor, cu câteva ameninţări majore, care, treptat, de-a lungul timpului, o vor transforma într-o putere de rang inferior. Este vorba de ameninţarea, tot mai mare, reprezentată de Imperiul otoman în Romania şi Mediterana Orientală[111], de marile descoperiri geografice care afectează principalele rute comerciale de care beneficia comerţul veneţian[112], de declanşarea războaielor italiene care ameninţau direct posesiunile veneţiene din *terraferma* şi chiar existenţa cetăţii însăşi, de apariţia unor mari puteri teritoriale, ca Franţa şi Spania, superioare sub aspectul cantităţii şi al puterii militare şi, în fine, de

---

[109] P. P. Panaitescu, „Ştefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din ţările vecine“, în *Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie*, XI, fasc. 2, Iaşi, 1960, p. 199.

[110] Pentru problematica acestui război a se vedea Gaetano Cogo, „La guerra di Venezia contro i Turchi (1499-1503)“, în *Nuovo Archivio Veneto*, anno IX, num. 35, tomo XVIII, parte I, Venezia, 1899, pp. 5-76; anno IX, num. 36, tomo XVIII, parte II, pp. 348-421; tomo XIX, parte I, 1900, pp. 97-138; a se vedea şi Eugen Denize, „Ştefan cel Mare şi războiul otomano-veneţian din 1499-1503“, în *Revista de istorie*, tom 41, nr. 10, 1988, pp. 977-991.

[111] Gh. I. Brătianu, *La Mer Noire, plaque tournante...*, pp. 67-68; idem, *La Mer Noire. Des origines...*, pp. 301-328; Freddy Thieret, *La Romanie vénitienne au Moyen Âge. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XII-XVe siècles)*, Paris, 1959, pp. 383-384.

[112] Manuel Nuñes Dias, *O capitalismo monarquico portugués (1415-1549)*, 2 vol., Coimbra, 1963-1964; Vitorino Magalhães Godinho, *L'économie de l'empire portugais aux XVe et XVIe siècles*, Paris, 1969; Charles Verlinden, „Navigateurs, marchands et colons italiens au service de la découverte et de la colonisation portugaise sous Henri le Navigateur“, în *Le Moyen Âge*, 64, 1958, pp. 467-497; idem, „Venice entre Méditerrannée et Atlantique“, în vol. *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (Secoli XV-XVI). Aspetti e problemi*, a cura di Hans Georg Beck, Manoussos Manoussacas, Agostino Pertusi, volume I, Firenze, 1977, pp. 51-55.

apariția unor indicii sigure care prevesteau o criză de structură a însăși flotei venețiene, indicii ce se fac simțite încă din a doua jumătate a secolului XV[113].

În această complexă situație, Veneția își dădea perfect de bine seama că un nou război cu Imperiul otoman nu putea fi purtat cu succes decât în coaliție cu alte puteri creștine, coaliție care era însă puțin probabil să se dovedească și eficientă și, în aceste împrejurări, confruntarea s-ar fi terminat în dezavantajul cetății lagunelor, care putea să piardă noi poziții, foarte importante, în Romania și Mediterana Orientală. Din această cauză Veneția nu a reacționat de aceeași manieră la ostilitatea crescândă venită din partea otomanilor, a căutat să aplaneze pe căi diplomatice orice dispută[114], a dus chiar o politică de apropiere față de Poartă, evidentă mai ales în 1495, când a transmis la Constantinopol informații în legătură cu intențiile lui Carol VIII și a participat activ la alungarea acestuia din Italia[115], dar rezultatele acestor acțiuni nu au avut efectul scontat și nu l-au putut împiedica pe sultanul Baiazid II să declanșeze războiul în vara anului 1499.

Acțiunea sultanului a fost determinată de doi factori importanți și anume: moartea lui Djem sultan, fratele său, aflat în mâinile lui Carol VIII, survenită în februarie 1495, care l-a eliberat de o mare amenințare potențială și încheierea unor tratate de alianță între puterile creștine care aveau și o semnificație antiotomană destul de clară.

Despre tratatele încheiate între frații jagielloni în anii 1498 și 1499, deci între Polonia, Ungaria și Lituania, la care a aderat și Moldova lui Ștefan cel Mare și chiar Țara Românească, am vorbit pe larg ceva mai sus. Ele aveau toate importante clauze antiotomane și tindeau către formarea unui puternic bloc antiotoman care să includă toate părțile semnatare.

---

[113] Jean Alazard, *La Venise de la Renaissance*, Paris, 1956, pp. 47-48; Frederic C. Lane, *Venice. A Maritime Republic*, Baltimore and London , 1973, p. 242; idem, *Naval actions and fleet organization 1499-1502*, în vol. *Renaissance Venice*, edited by J. R. Hale, London, 1973, pp. 146-173; Willian H. Mc. Neill, *Venice the hinge of Europe (1081-1797)*, The University of Chicago Press, 1974, pp. 89, 126-127; Bernard Doumerc, „La crise structurelle de la marine vénitienne au XVe siècle: le probleme du retard des Mude", în *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*, 40e année, no. 3, 1985, pp. 605-623.

[114] Misiunile lui Sagundino din 1496 și 1497 (Halil Ganem, *Les sultans ottomans*, tome I, Paris, 1901, pp. 153-155; S. N. Fischer, *op. cit.*, pp. 53-54) și cea a lui Andrea Zanchani, din februarie 1499 (S. N. Fischer, *op. cit.*, pp. 62-63), eșuează.

[115] *I libri commemoriali*, VI, pp. 6-8, nr. 4; C. N. Sathas, *op. cit.*, VI, p. 243; Philippe de Commynes, *op. cit.*, pp. 566-568; Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*, II edizione, tomo IV, Venezia, 1913, pp. 65-67; Antonio Battistella, *La republica di Venezia nei suoi undici secoli di storia*, Venezia, 1921, p. 411; *Storia d'Italia*, coordinata da Nino Valeri, vol. II, Torino, 1959, pp. 155-156.

Dar, pe lângă acest bloc antiotoman alcătuit din țările române și din statele guvernate de reprezentanții dinastiei jagiellone, în plus se realizează o alianță periculoasă pentru turci prin acordul din 15 aprilie 1499, de la Blois, dintre Franța și Veneția[116]. Acordul prevedea dezmembrarea ducatului milanez[117], dar era îndreptat și împotriva Porții, ceea ce explică încercarea regelui francez Ludovic XII (1498-1515) de a-l atrage și pe Vladislav II al Ungariei să participe la prevederile sale[118].

Amenințat să fie prins ca într-un cleşte de coaliția incipientă antiotomană, Baiazid II nu a ezitat să reacționeze imediat, lovitura principală fiind îndreptată împotriva Veneției, ale cărei posesiuni din Balcani constituiau obiective de cea mai mare importanță pentru imperiul său.

Prima realizare importantă a sultanului a fost aceea că el a reuşit să împiedice funcționarea coaliției ca atare. Astfel, Ungaria, Polonia și chiar Imperiul habsburgic în fața presiunilor și amenințărilor otomane s-au grăbit să reînnoiască armistițiile cu Poarta, în iulie 1499[119]. În vara aceluiași an, într-o singură zi, toți venețienii din Constantinopol au fost arestați[120], iar la 30 iunie flota otomană a pornit la luptă[121] având ca prim obiectiv Lepanto, atacat simultan și de pe uscat. Flota venețiană condusă de Antonio Grimani și Andrea Loredano ezită să se angajeze în lupta cu turcii și, astfel, Lepanto este cucerit de aceștia, la 26 august 1499[122]. În anul următor turcii își continuă șirul victoriilor în dauna Veneției, reuşind

---

[116] *I libri commemoriali*, VI, p. 39, nr. 149; S. Romanin, *op. cit.*, V, pp.108-109; A. Battistella, *op. cit.*, p. 416; Camilo Manfroni, *Storia della marina italiana dalla caduta di Constantinopoli alla battaglia di Lepanto*, Roma, 1897, pp. 212-213; E. Fueter, *op. cit.*, p. 391; J. Alazard, *op. cit.*, pp. 46-47.

[117] Dându-și seama de pericolul care-l amenința, Lodovico Sforza, ducele Milanului, a apelat direct la ajutorul turcilor. În primăvara lui 1499 el începe tratative secrete cu Baiazid II, oferindu-i 200 000 de ducați în schimbul unei expediții împotriva venețienilor (M. Sanuto, *op. cit.*, II, col. 912, 958). La rândul său, regele Franței, Ludovic XII, nutrea speranța că Veneția va ieși slăbită din luptele cu turcii, astfel încât, la împărțirea ducatului de Milano să nu mai poată emite pretenții prea mari (Leon G. Pélissier, *Louis XII et Ludovic Sforza (8 avril 1498 - 23 juillet 1500)*, tome I, Paris, 1896, p. 164).

[118] Vilmos Fraknói, „Rapports diplomatiques de la Hongrie avec la France au commencement du XVIe siècle", în *Revue d'histoire diplomatique*, III, no. 2, Paris, 1889, p. 236.

[119] M. Sanuto, *op. cit.*, I, col. 699-700 și 735; II, col. 939-940; S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 57.

[120] D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 90.

[121] S. N. Fischer, *op. cit.*, pp. 67-70.

[122] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 231; M. Sanuto, *op. cit.*, II, col. 1287, 1339 și III, Venezia, 1880, col. 12; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 52-58; C. Manfroni, *op. cit.*, p. 218; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 81; S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 70; D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 91; Donald Edgar Pitcher, *An historical geography of the Ottoman Empire from earliest times the end of the sixteenth century*, Leiden, 1972, p. 87.

să cucerească Durazzo în Albania[123], iar apoi pozițiile deosebit de importante de la Modon, Coron și Navarino[124]. Deși în anii care au venit, 1501 și 1502, Veneția obține anumite victorii, ea nu a putut schimba soarta războiului și a fost obligată să accepte ofertele de pace ale lui Baiazid II, presat, la rândul său, la granițele răsăritene de o Persie întărită de vigoarea noii dinastii a Safavizilor[125]. Veneția a acceptat pacea jurată de sultan, la 14 decembrie 1502[126] și confirmată de doge la 20 mai 1503[127], pace prin care pierdea Lepanto, Modon, Coron, Navarino și Durazzo, se obliga să restituie insula Santa Maura, dar păstra Cefalonia, cucerită cu ajutorul spaniolilor. Ea păstra dreptul de a face comerț în Mediterana Orientală și Marea Neagră, dar trebuia să respecte regulile impuse de Imperiul otoman, devenit principala putere în aceste zone.

În această situație se pune firesc întrebarea cum a funcționat coaliția antiotomană a puterilor creștine care se prefigura, cu destulă claritate, la mijlocul anului 1499? A funcționat doar parțial, cu mari dificultăți, fiecare membru având în vedere, în primul rând, interesele sale și abia apoi pe cele ale luptei antiotomane.

Astfel, din Apus, Veneția a primit ajutoare numai din partea Franței, Spaniei și papalității, dar era vorba de ajutoare mai mult formale decât reale. În ceea ce privește Franța și Spania, acestea aveau în vedere, în primul rând, cucerirea Italiei, în momentul acestui război punându-se acut problema împărțirii regatului napolitan. Tratatul de la Granada, din 11 noiembrie 1500, prevedea acțiuni comune împotriva otomanilor, dar

---

[123] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 218, 538-539; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 262; S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 76.

[124] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 690-695, 717, 797-798; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 241-260; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 62-65; S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 150; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 87; C. Manfroni, *op. cit.*, pp. 227-229; S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 75-76; D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 92; D. E. Pitcher, *op. cit.*, p. 89.

[125] E. Denison Ross, „The early years of Shah Isma'il, fonder of the Safavi dynasty", în *Journal of the Royal Asiatic Society*, XXVIII, 1896, pp. 297-300; apud S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 81; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, p. 73; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 94; Percy Sykes, *A history of Persia*, vol. II, London, 1930, pp. 159-166; Raymond Furon, *La Perse*, Paris, 1938, pp. 132-134; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 177; A. Decei, *op. cit.*, p. 145.

[126] *I libri commemoriali*, VI, p. 65, nr. 9 și 10; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 268; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, p. 72; S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 152; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 94; S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 81-84.

[127] *I libri commemoriali*, VI, p. 65-66, nr. 12; M. Sanuto, *op. cit.*,V, Venezia, 1881, col. 42-47; Pietro Bembo, *Historiae venetae libri XII*, în *Degl'istorici delle cose veneziane i quali hanno scritto per Pubblico Decreto*, tomo II, Venezia, 1718, pp. 217-218, *Dokumente per historine e Shqiperise (1479-1506)*, ed. Injac Zamputi, Tirana, 1979, pp. 337-338.

ele erau subsumate obiectivului principal, acela al împărţirii sudului Italiei între francezi şi spanioli[128]. Pentru ambele puteri lupta antiotomană era necesară pentru a demonstra statelor italiene că ele îşi vor asuma apărarea Peninsulei[129], dar ea se afla încă pe un plan secundar, depăşită ca importanţă de lupta propriu-zisă pentru dominaţia Italiei.

Franţa a încercat, din această perspectivă, să sprijine în două rânduri Veneţia. În 1499 o flotă franceză a făcut joncţiunea cu cea veneţiană dar, numai după cinci zile, s-a retras, acuzându-i pe veneţieni de lipsă de combativitate[130], iar în 1501 o altă flotă franceză, condusă de contele Ravenstein, a atacat împreună cu veneţienii, insula Lesbos (Mitilene), fără să o poată însă cuceri[131]. Tot pe această linie, regele Franţei, pentru a-şi demonstra credibilitatea în privinţa politicii sale antiotomane, a încheiat, la 14 iulie 1500, o alianţă cu Polonia şi Ungaria, care prevedea ajutor reciproc împotriva pericolului otoman[132]. Dar ajutorul acordat de Franţa rămânea la bunul plac al lui Ludovic XII, iar acesta urmărea prin această alianţă să contracareze mai degrabă politica Habsburgilor în Italia, decât să lupte cu Imperiul otoman. De aceea consecinţele practice al acordului vor fi ca şi inexistente.

Spania, având aceleaşi interese în Italia ca şi Franţa, nu a ezitat nici ea să ajute Veneţia împotriva otomanilor. O puternică flotă spaniolă comandată de Gonzalo de Cordoba i-a ajutat pe veneţieni, în ultimele luni ale anului 1500, să-i alunge pe turci din Corfu[133] şi să cucerească

---

[128] Luis Suárez Fernández, Manuel Fernández Alvarez, *La España de los Reyes Católicos (1474-1516)*, vol. II, în *Historia de España*, dirigida por Ramón Menéndez Pidal, tomo XVII, Madrid, 1969, pp. 532-533; Ernesto Pontieri, *Dinastia, regno e capitale nel Mezzogiorno aragonese*, în *Storia di Napoli*, vol. IV, tomo I, Firenze, 1974, pp. 291-297.

[129] Jakob Burckhardt, *Cultura Renaşterii în Italia*. Traducere de N. Balotă şi Gh. Ciorogaru. Prefaţă, tabele cronologice, note şi indici de Nicolae Balotă, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 117.

[130] C. Manfroni, *op. cit.*, pp. 214, 218, 220; A. Battistella, *op. cit.*, pp. 429-430.

[131] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 180-181; Ludovici Tuberonis, *op. cit.*, pp. 259-261; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 265; P. Bembo, *op. cit.*, p. 201. Francesco Sansovino, *Dell'historia universale. Dell'origine et imperio de Turchi*, Venetia, 1564, pp. 173-174; *Tarih-i al-i Osman* (Istoriile dinastiei osmane), în *Crestomaţie turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale şi centrale (1263-1683)*, ed. Mihail Guboglu, Bucureşti, 1977, pp. 279-280.

[132] M. Dogiel, *op. cit.*, I, pp. 447-452; Stephano Katona, *Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Illyricarum*, pars II, Budae, 1796, p. 503; V. Fraknói, *Rapports diplomatiques...*, p. 240.

[133] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 960-963; J. Leunclavius, *Annales sultanorum othmanidarum*, p. 193; Vasco Dias Tanco, *Libro dell'origine et successione dell'imperio de Turchi*, Venetia, 1558, p. 88.

Cefalonia[134], dar în ianuarie 1501 s-a retras brusc la Messina[135], pentru a participa, alături de francezi, la împărţirea regatului napolitan.

În ceea ce-l priveşte pe papă, pe Alexandru VI Borgia[136], în ciuda legăturilor sale din trecut cu Baiazid II, legate de persoana lui Djem sultan, el a încercat să sprijine Veneţia, dar nu a reuşit să facă acest lucru decât într-o măsură foarte mică. A purtat tratative cu Maximilian I de Habsburg, cu Henric VII al Angliei şi cu Ludovic XII fără să obţină însă nimic[137]. În ianuaurie 1500 a lansat o bulă de cruciadă antiotomană[138] şi a cedat zece la sută din veniturile bisericii din Ungaria şi Polonia pentru a lupta cu turcii[139], iar în vara şi toamna aceluiaşi an a desfăşurat o intensă activitate în vederea realizării colaborării dintre flotele spaniolă şi veneţiană[140]. Demn de remarcat este şi faptul că, în octombrie 1500, el a trimis scrisori în ţările române prin care acorda iertarea tuturor păcatelor locuitorilor din Moldova care vor lua parte la expediţia împotriva turcilor, ori vor contribui pentru scopul acesta cu alte ajutoare materiale[141]. Aceasta demonstrează, încă o dată, locul şi rolul pe care ţările române şi, în acea vreme, mai ales Moldova lui Ştefan cel Mare, îl dobândiseră în viaţa politică internaţională, faptul că orice coaliţie antiotomană trebuia să ţină seama de potenţialul lor economic, politic şi militar în zona Dunării de Jos şi a sud-estului european.

Dacă aceasta a fost situaţia coaliţiei în ceea ce priveşte participarea puterilor apusene, nu cu mult diferită a fost şi aceea a participării statelor jagellone. Dintre acestea doar Ungaria era interesată în mod real de lupta antiotomană, deoarece se afla direct ameninţată de tendinţele expansioniste

---

[134] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1126-1128; P. Bembo, *op. cit.*, pp. 175-178; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 262; L. S. Fernández, M. F. Alvarez, *op. cit.*, p. 539.

[135] L. S. Fernández, M. F. Alvarez, *op. cit.*, p. 540.

[136] Pentru pontificatul lui Alexandru VI (1492-1503) şi pentru rolul politic al familiei Borgia a se vedea, printre altele, Giuseppe Portigliotti, *Les Borgia*, traduit de l'italien par Fernand Hayward, Paris, 1929; Charles Yriarte, *César Borgia. Sa vie. Sa captivité. Sa mort*, 2 vol., Paris, 1930; Gabrielle Pepe, *La politica dei Borgia*, Napoli, 1945; Marcel Brion, *Le pape et le prince: les Borgia*, Paris, 1953.

[137] L. Pastor, *op. cit.*, VI, pp. 88-91.

[138] Johannes Burchardi, *Diarium sive rerum urbanorum commentarii 1483-505*, ed. L. Thuasne, tomus III; Paris, 1885, pp. 46-56, apud L. Pastor, *op. cit.*,p. 83.

[139] Augustino Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, tomus II, Romae, 1860, pp. 550-552; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 472-476.

[140] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 752-753; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 87.

[141] A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, tomus I, Romae, 1863, pp. 542-545; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 476-481; M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 879.

ale Porții, dar ea nu avea capacitatea necesară să ducă o politică hotărâtă de apărare şi, cu atât mai puțin, una ofensivă. De fapt, Ungaria era cuprinsă de o anarhie feudală crescândă, de o slăbire tot mai accentuată a puterii centrale, de o incapacitate pronunțată de a se adapta la structurile moderne specifice epocii, toți aceşti factori având o contribuție decisivă la dispariția acestui stat de pe harta Europei. Cu toate acestea, datorită poziției sale antiotomane, Veneția nu a ezitat să încheie o alianță cu ea, alianță care cuprindea şi papalitatea, definitivată în martie 1501, dar făcută publică abia la 13 mai, atunci când Vladislav II a declarat război turcilor[142].

Dar intervenția Ungariei era destul de tardivă şi ciocnirile cu turcii de la sfârşitul lui 1501 şi începutul lui 1502, desfăşurate în Bosnia şi în zonele Vidin şi Nicopole[143], nu au mai putut influența cu nimic soarta generală a războiului. Foarte repede după pacea turco-venețiană, Ungaria va încheia şi ea o pace similară, la 22 februarie şi 20 august 1503[144], pace prin care se revenea, de fapt, la situația antebelică.

În ceea ce priveşte Polonia şi Lituania, acestea au evitat sistematic să se angajeze într-o confruntare deschisă cu turcii, din două motive principale: războiul dintre Lituania şi marele cnezat al Moscovei, declanşat în 1500[145] şi permanentele atacuri ale tătarilor din Crimeea[146]. Mai mult decât atât, regele Ioan Albert a încheiat o pace cu Imperiul otoman, la 19 iulie 1501, pace reconfirmată de urmaşul său Alexandru, la 9 octombrie 1501[147].

Observăm deci că această coaliție a puterilor creştine a funcționat doar parțial şi cu foarte multe greutăți, cauza principală fiind diferența destul de apreciabilă dintre suportul ei ideologic şi realitatea politică concretă de care trebuia să țină seama fiecare țară. Indiferent însă de acest

---

[142] *I libri commemoriali*, VI, pp. 46-47; nr. 177; M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1537-1538; J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, vol. II; Gotha, 1843, pp. 515-516; Alfredo Reumont, *Un ambasciata veneziana in Ungheria. 1500-1503*, în "Archivio Storico Italiano", quarta serie, tomo III, anno 1879, Firenze, 1879, pp. 198-215.

[143] V. Makušev, *Monumenta historica slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabelariis et bibliothecis italicis depromta*, tomus I, Varsoviae, 1874, p. 318; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 71-72; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 241; Ferenc Szakály, „Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526)", în *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, tomus XXXIII, fasciculus, 1, 1979, p. 101.

[144] L. Thalloczy, *Jajcza...*, în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XL, pp. 167-170.

[145] K. V. Basilevici, *op. cit.*, pp. 365-452.

[146] V. Makušev, *op. cit.*,I, p. 315.

[147] *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tomus XIX, *Acta Alexandri regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501-1506)*, ed. Frederik Papée, Cracoviae, 1927, pp. 9-11 şi 168-170.

lucru, Ştefan cel Mare a sesizat, încă înainte de declanşarea războiului turco-veneţian, faptul că se putea crea o situaţie favorabilă pentru o posibilă recuperare a celor două cetăţi, foarte importante, din sudul Moldovei, Chilia şi Cetatea Albă. De aceea el nu a ezitat, aşa cum am mai arătat, să adere *de facto* la tratatul ungaro-polon din 1498 şi să încheie în anul următor tratate de pace şi colaborare antiotomană cu Polonia şi Lituania. Tot pe această linie, Ştefan a încercat, probabil la sfârşitul lui 1498 sau începutul lui 1499, dar fără succes, să-l determine pe Ivan III al Moscovei să menţină pacea cu Lituania şi să se alăture coaliţiei antiotomane[148].

Domnul Moldovei nu s-a limitat însă numai la activitatea diplomatică antiotomană, ci a trecut şi la executarea unor acţiuni concrete, pe plan militar. Astfel, el nu a uitat să atace şi să zdrobească, la începutul lui 1499, o armată otomană care se retrăgea din Polonia sub conducerea lui Bali beg[149], iar la puţin timp după aceasta a nimicit şi o grupare tătară de 6 000 de călăreţi care încercase să treacă prin Moldova[150]. Ca răspuns la această atitudine ameninţătoare, sultanul a ordonat, la sfârşitul primăverii sau începutul verii lui 1499, câteva atacuri, de mică amploare, împotriva Moldovei şi a trimis chiar o flotă în această direcţie[151], probabil pentru a întări Chilia şi Cetatea Albă pe care le credea ameninţate. De fapt, Baiazid II dorea să aibă linişte la Dunărea de Jos pentru a-şi îndrepta grosul forţelor împotriva Veneţiei şi va reuşi să obţină acest lucru de la toate statele din zonă, cu excepţia Moldovei. Aceasta însă, de una singură, nu avea o capacitate ofensivă destul de puternică pentru a ameninţa cu adevărat poziţiile turceşti din zonă.

Dorind să continue aceste acţiuni militare şi pentru a vedea pe ce poate conta din partea Ungariei, Ştefan cel Mare trimite soli la curtea din Buda, la începutul anului 1500. Aşa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă, la 24 ianuarie 1500, din Buda, el şi-a trimis solii la începutul anului în Ungaria pentru a-i cere lui Vladislav II ajutor în vederea începerii, cu adevărat, a luptelor cu turcii[152]. Solii moldoveni au rămas aici aproape o

---

[148] *Arhiva istorică a României*, tom I, partea I, nr. 11, Bucureşti, 24 octombrie 1864, p. 81; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 409-415.

[149] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 394-395 şi 562; D. Malipiero, *op. cit.*, p. 162, M. Miechowski, *op. cit.*, p. 263; B. Wapowski, *op. cit.*, p. 36; J. de Komorowo, *op. cit.*, pp. 421-422; J. Leunclavius, *Historiae Musulmanicae libri XVIII*, p. 30; Ion Const. Chiţimia, *op. cit.*, p. 70.

[150] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 30.

[151] M. Sanuto, *op. cit.*, II, col. 871 şi 929.

[152] *Ibidem*, III, col. 1478-1479; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1069.

lună, până în februarie, dar s-au întors fără nici un răspuns concret[153], deoarece nici Ungaria nu ştia pe cine poate conta, iar ea singură nu avea forţele necesare pentru a trece la ofensivă împotriva Imperiului otoman. Dar Vladislav II, neputând satisface cererile de ajutor ale lui Ştefan cel Mare, nu a dorit să piardă prietenia preţioasă a acestuia şi de aceea, ca semn al menţinerii relaţiilor bune dintre cele două ţări, i-a reîntărit, la 1 mai, stăpânirea asupra celor două cetăţi transilvane, Ciceul şi Cetatea de Baltă[154].

Cu toate că nu avea nici un fel de promisiuni de ajutor din partea Ungariei, Veneţiei sau al altor state care îşi declaraseră intenţiile de a lupta împotriva turcilor, Ştefan cel Mare s-a hotărât să treacă la acţiune împotriva acestora, considerând că un moment mai favorabil nu se putea ivi pentru dorinţa sa de a recuceri Chilia şi Cetatea Albă. În acest sens el se baza pe conjunctura internaţională din acel moment, care obliga forţele Imperiului otoman să acţioneze dispersat pe mai multe fronturi, împotriva forţelor veneţiene la Modon, Coron şi Navarino, împotriva veneţienilor şi a spaniolilor în insulele Corfu şi Cefalonia, precum şi împotriva unui corp de oaste maghiar, de vreo 9 000 de oameni, care, în august 1500 trecuse Dunărea şi atacase în Serbia şi Bulgaria[155].

De aceea, probabil la începutul anului 1500[156], el refuză să mai plătească tribut Porţii, ordonă mutilarea solului turc care venise în acest scop şi-l trimite pe vornicul Boldur să atace Chilia şi Cetatea Albă, care sunt incendiate cu această ocazie[157]. Ceva mai târziu este posibil să fi avut loc o nouă ciocnire între turci şi moldoveni, consemnată de Marino Sanuto la 31 august, acesta arătând că şi ungurii se pregăteau de luptă[158].

Simultan cu aceste acţiuni, Ştefan a mobilizat forţe militare în regiunea Iaşiului[159], pentru a putea acţiona pe direcţii interioare atât

---

[153] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 479; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 249; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1069.

[154] Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp. 18-19; N. Grigoraş, *op. cit.*,p. 261.

[155] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 669-670.

[156] Radu Rosetti, „O mică întregire la istoria lui Ştefan cel Mare" în *Academia Română. Memoriile Secţiunii istorice*, s. III, t. XVI, Bucureşti, 1934-1935, pp. 45-58.

[157] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 288, 567, 635, 684, 714, 879, 1627-1628; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 167; idem, *Ştefan cel Mare, p. 261;* N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 240; idem, *Istoria lui Ştefan cel Mare, p.* 241; C. C. Giurescu, *op. cit.*, II, 1, p. 81; Al. Boldur, *Politica externă a lui Ştefan cel Mare*, p. 62; idem, *Ştefan cel Mare*, pp. 308-309; *Istoria României*, II, pp. 547-548; I. Cupşa, *op. cit.*, p. 135.

[158] M. Sanuto, *op. cit.*, col. 713 ("... Item, che'l vayvoda moldavio a corso su quel di turchi, etiam hongari si preparano").

[159] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 31; R. Rosetti, *art. cit.*, p. 51.

împotriva unui eventual atac al turcilor dinspre sud, cât şi împotriva unui eventual atac al tătarilor, care prădau deja părţile sud-estice ale regatului polon. Aceste concentrări de trupe, din primăvara şi vara anului 1501, erau cunoscute şi în Italia. Astfel, în luna mai, mai multe scrisori trimise din Buda de solii veneţieni Soranzo şi Giustiniani, arătau că Ştefan avea armata pregătită[160], iar la 27 iulie, florentinul Octaviano Gucci scria, din Cracovia, că Ştefan cel Mare stă gata la hotar cu toată oştirea sa şi că, în orice caz, trebuie să se aştepte de la el ceva însemnat, fiind renumit prin înţelepciune[161]. Pregătirile militare ale domnului Moldovei nu se limitau însă numai la aceste concentrări de forţe, ci aveau în vedere şi înzestrarea lor cu armanent. Acest lucru este demonstrat de scrisoarea pe care Ştefan o expediază, la 13 septembrie 1500 braşovenilor, în care-l recomandă pe spătarul Trotuşan, trimis de el pentru a cumpăra scări de şa, arme, frâie, etc[162].

De fapt, toate aceste preparative întreprinse de Ştefan vizau, prin recucerirea Chiliei şi a Cetăţii Albe, crearea unei breşe în monopolul otoman instaurat asupra Dunării de Jos şi a Mării Negre, breşă care ar fi putut duce la schimbarea raporturilor de putere din această zonă, dar celelalte state europene interesate într-o astfel de evoluţie, mai ales Veneţia şi Ungaria, nu aveau capacitatea necesară pentru a acorda ajutoarele de trebuinţă.

Ştefan cel Mare intrase în luptă fără a avea nici o promisiunea concretă din partea Veneţiei şi a Ungariei şi, deşi spera că aceste ţări l-ar putea ajuta, în propriul lor interes, el era hotărât să-şi încerce şansele chiar şi fără ajutor direct, bazându-se numai pe propriile forţe şi pe situaţia politică şi militară generală care-i obliga pe turci să-şi divizeze forţele pe mai multe fronturi în acelaşi timp. Astfel, Sanuto a consemnat

---

[160] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 288 ("... et che il signor Stefano valacho, vayvoda de Moldavia era venuto con exercito in campagna").

[161] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 30-31.

[162] "Io Stefan voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovlahiei, scrie domnia mea prietenilor domniei mele, birăului şi tuturor bătrânilor din Braşov. Iubiţi şi buni prieteni! Ştiţi domnia voastră că am trimis acolo la domnia voastră pe credinciosul nostru, dumnealui Trotuşan spătarul, cu marfă de-a noastră, ca să ne cumpere acolo ce ne trebuie. De aceea vă rugăm pe domnia voastră să fiţi una cu el şi să ne cumpăraţi ce ne trebuie, scări de şa, arme, funii, cum vă va spune el. Vă mai rugăm pe domnia voastră să nu ne luaţi vamă... (I. Bogdan, „Documente moldoveneşti din sec. XV şi XVI din arhivul Braşovului", în *Convorbiri literare*, XXXIX, nr. 9-10, 1905, p. 833, idem, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 467-468; Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 515. Ambii editori plasează scrisoarea între 1500 şi 1504, dar noi credem că este vorba de primul dintre aceşti ani, legat de declanşarea ostilităţilor dintre Ştefan şi otomani).

informaţia că regii Ungariei şi Poloniei, împreună cu Ştefan, se vor uni la Bécs, de unde vor trece Dunărea pentru a ataca Semendria[163], tot el arată că în septembrie numai Ştefan i-a atacat pe turci, reuşind să le smulgă trei teritorii[164], probabil capete de pod cucerite la nord de Dunăre sau în zona Cetăţii Albe[165]. Peste puţin timp, probabil în cursul lunii octombrie 1500, Ştefan cel Mare a înfrânt o nouă armată otomană, de data aceasta bănuim că mult mai numeroasă decât celelalte, deoarece era condusă de un fiu al sultanului şi de doi sangeacbei, care au murit în luptă[166]. În ansamblu deci, rezultatele campaniei militare duse de Ştefan în anul 1500[167] au fost favorabile, turcii au suferit mai multe înfrângeri, unele ţinuturi - probabil capete de pod otomane nord-dunărene din partea de sud-est a Moldovei şi hinterlandul Cetăţii Albe - au fost eliberate de trupele moldovene.

După toate aceste succese însă, pregătirile lui Ştefan pentru a respinge o eventuală agresiune otomană de proporţii mai însemnate au continuat cu o febrilitate şi mai mare. Pe plan diplomatic el a încercat să medieze o înțelegere între Lituania, marele cnezat al Moscovei şi tătarii lui Mengli Ghiray[168], pentru a permite cel puţin marelui cneaz Alexandru să se alăture luptei antiotomane, dar nu a avut succesul dorit, războiul dintre lituanieni şi moscoviţi (1500-1503)[169], constituind principala piedică nu numai în calea participării Lituaniei la coaliţia antiotomană, dar şi a Poloniei, interesată, în primul rând, în rezolvarea problemelor de la graniţele răsăritene. Acest eşec diplomatic nu l-a împiedicat însă pe domnul nostru să-şi continue cu toată hotărârea preparativele militare, informaţii semnificative despre acestea ajungând şi la Veneţia, puterea cea mai interesată în a afla orice ştire cu privire la posibilele dificultăţi ale turcilor.

---

[163] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 917; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 263.

[164] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 927.

[165] Această informaţie credem noi că vine să confirme, într-o oarecare măsură, ipoteza noastră după care răşluirile teritoriale pe care turcii le-au făcut în 1497 au fost în dauna Moldovei şi nu a Ţării Româneşti (A se vedea mai sus notele 70, 71 şi 72).

[166] "... Item, el carabodam, signor di Moldavia, vlacho, haver roto uno fiol dil turcho, era a quella impresa con do sanzachi, e a morti li dicti do sanchazi e il forzo di la gente, e a pena il fiol dil signor scampo" (M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1240; a se vedea şi I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 163; *Istoria României*, II, p. 548).

[167] Starea de război în care s-a aflat Moldova în anii 1500 şi 1501 este dovedită, printre altele, şi de puţinătatea documentelor emise de cancelaria domnească, doar trei, la 5 aprilie 1500, la 25 aprilie 1501 şi la 14 decembrie 1501 (*Documenta Romaniae Historica*, A, *Moldova*, vol. III, (*1487-1504)*, Bucureşti, 1980, pp. 463-479). Abia în februarie-martie 1503 numărul de documente revine la normal.

[168] *Sbornic*, XLI, pp. 355-356; M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1178; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, p. 310.

[169] K. V. Bazilevici, *op. cit.*, pp. 365-452.

În noiembrie a ajuns aici, prin Raguza, ştirea că moldovenii sunt gata de luptă cu otomanii şi că sunt în stare să adune o oştire de 40 000 de călăreţi[170], iar la 28 ale aceleiaşi luni, secretarul Republicii, Francesco della Zuecca, întors din Ungaria, raportând despre dispoziţiiile antiotomane ale regelui Vladislav II, arăta că tot atât de ostili păgânilor sunt şi românii, mai ales Ştefan cel Mare[171].

Dar Ştefan, în ciuda dorinţei sale arzătoare de a recuceri Chilia şi Cetatea Albă, îşi dădea seama că a continua şi intensifica luptele cu turcii, fără a primi nici un ajutor din partea Veneţiei şi Ungariei, însemna să-şi asume riscul unei confruntări majore, de unul singur, cu marea putere otomană, ceea ce trebuia evitat cu orice preţ. Din această cauză anul 1501 nu a mai fost un an al confruntărilor militare, în ciuda menţinerii stării de ostilitate acută dintre modoveni şi turci, ci al tatonărilor diplomatice în vederea unei coordonări generale a acţiunilor antiotomane. Domnul Moldovei era pregătit de luptă, dar dorea să ştie cu siguranţă pe cine mai poate conta, deoarece experienţa anului anterior îi demonstrase că Veneţia dispunea doar de forţele necesare propriei apărări, nici acestea întotdeauna suficiente, alianţa cu Spania avea o valoare redusă, o alianţă veneto-ungară nu se realizase încă, alianţa franco-ungară se dovedise a fi inoperantă, iar Ungaria ca atare era departe de avea capacităţile necesare pentru purtarea cu adevăraţi sorţi de izbândă a unui război antiotoman.

De aceea, chiar la începutul lui 1501, la 24 ianuarie, doi soli moldoveni şi unul din Ţara Românească, ceea ce confirmă disponibilităţile lui Radu cel Mare de a se angaja într-un front comun antiotoman, au sosit la Buda pentru a constata care erau intenţiile lui Vladislav II[172]. Dar se pare că aici nu au putut afla mai nimic, solii moldoveni continuându-şi călătoria spre Veneţia şi Roma. Ajunşi la Veneţia în februarie, cei doi soli care apar la Sanuto cu numele de Raynaldo şi Antonio, deşi este sigur că sunt români deoarece pentru a se

---

170 "... Item, li valachi non e computadi, et tutti desiderano guerra con turchi. Sono populi molto ferazi et maxime quel Stefano vayvoda, uno di valachi... Conclude, quel regno mettera contra turchi da cavalli 40 milia; et questo e certissimo" (M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1055; a se vedea şi Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 32).

171 Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 32.

172 "Item, sono venuti li tre oratori di vlachi, zoe do di Stefano Carabodam di Moldavia, con cavali 70, con presenti al re, et uno dil transilvano (transalpino - n.n.); e par siano venuti per saper de volunta dil re zercha romper al turcho, et la resolution a fato, et hanno auto audientia, non sono sta expediti, si che questi do dipende de la regia majesta, quello la fara, lhoro farano" (M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1478-1479, 1453).

face înţeleşi au folosit serviciile unui interpret, au cerut dogelui să le recomande un medic necesar pentru a alina suferinţele domnului lor, şi-au exprimat dorinţa de a cumpăra stofe fine şi au arătat că Ştefan este gata să lupte cu turcii, dacă Veneţia ajunge la o alianţă cu Ungaria[173]. Răspunsul a fost şi aici, în privinţa luptei antiotomane şi a unui posibil ajutor, probabil destul de evaziv, la fel ca şi cel venit din partea curţii pontificale. Deci, în ciuda faptului că Ştefan însuşi se declara de acord să lupte în continuare cu turcii, lucru confirmat şi de cardinalul Regino, care comunica, la 11 martie 1501, în Italia că românii pot aduna 30 000 de călăreţi[174], Veneţia şi papalitatea se plasau pe poziţiile lor tradiţionale faţă de ţările române, adică de a obţine cât mai mult fără a da însă în schimb absolut nimic, sau poate numai încurajări şi iertări de păcate.

În această situaţie nu este de mirare că Ştefan cel Mare a devenit mult mai circumspect, a evitat să se angajeze în noi ciocniri militare cu turcii şi, în iunie, a trimis chiar un sol la Poartă[175] pentru a vedea care este atmosfera de acolo în privinţa sa. Această atitudine prudentă s-a menţinut în ciuda faptului că Ungaria începuse să se pregătească serios, în 1501, pentru o confruntare cu Imperiul otoman.

Astfel, la 30 ianuarie sunt luate importante măsuri de apărare la graniţele de sud ale regatului maghiar[176], iar după foarte puţin timp Ioan Corvin înfrânge pe turci şi reuşeşte să cucerească Jaice[177]. În martie este încheiat, după îndelungate negocieri, tratatul dintre Ungaria, Veneţia şi papalitate, dar el va fi făcut public abia la 13 mai, când Vladislav II va declara război turcilor[178]. Cu toate că Ştefan, ca aliat al lui Vladislav II, era

---

[173] "Veneno do oratori e nontij di Stefano Carabodam, non perho homeni da conto, acompagnati da li 4 patricij eri li fanno mandati a visitar; et erano mal vestiti; steteno in piedi, e per interprete parlo. Presentano una letera di credenza, con la mansion: *Illustrissimo principi, domino Augustino Barbadico duci Venetiarum, amico nostro carissimo et confidentissimo, data ex arce nostra...*, la domenega drio la festa di la Nostra Dona. Et comenza cussi: *Stefanus, Dei gratia haeres dominusque terrae, vayvoda*. Scrive mandar questi do, Raynaldo et Antonio, et prega se li mandi uno medico, dotor, sapi varir di doie. Poi lhoro disseno, il suo signor vlacho, havia certe doie a le volte, perho vol uno medico, e li vol dar danari. Item, comprar certi panni d'oro, et uno stara qui fermo, l'altro va a Roma. Poi disse, il suo signor esser gaiardo, e sara contra turchi si la Sinoria si acordera col re di Hongria" (*Ibidem*, col. 1467-1468, 1453, 1456; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 170; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 249; N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 264).

[174] Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 33; M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1537.

[175] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 105; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 171.

[176] L. Thallóczy. A. Aldasi, *op. cit.*, p. 314.

[177] Nicolaus Isthvanffius, *Regni Hungarici historia...*, Coloniae Agrippinae, 1724, p. 30; V. Fraknói, *A Hunyadiak és a Jegellók kora (1440-1526)*, p. 371.

[178] *I libri commemoriali...*, VI, pp. 46-47, nr. 177; M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1537-1538; N. Istvanffius, *op. cit.*, p. 32; L. Tuberonis, *op. cit.*, pp. 263-264; S. Katona, *Historia critica...*, tom

cuprins automat în acest tratat, el a continuat să se menţină în rezervă (o dovadă în plus a independenţei sale), aşteptând să vadă cât de hotărâţi erau aliaţii să lupte cu otomanii. Şi a avut dreptate să procedeze astfel, deoarece intervenţia Ungariei era destul de tardivă şi se va limita doar la acţiuni de "brigandaj pe scară mare" [179]. Abia în noiembrie şi decembrie 1501 au loc mai multe ciocniri ungaro-otomane de-a lungul Dunării[180] şi este semnalată o incursiune mai importantă, condusă de Ioan Corvin, în Bosnia[181].

În acelaşi timp, Polonia, preocupată de războiul lituano-moscovit şi atacată din nou de tătari[182], adoptă o atitudine tot mai neutră faţă de turci. Pentru a ascunde însă adevăratele motive ale acestei poziţii, regele polon nu a ezitat să declare, în marie 1501, unor soli veneţieni că el este gata să-i atace pe turci, dar că Ştefan nu va permite trecerea armatei sale prin Moldova, ceea ce-l împiedică să-şi transforme gândul în faptă[183]. O afirmaţie nedreaptă, răuvoitoare, care căuta să inducă în eroare. Bineînţeles că Ştefan nu putea accepta trecerea prin teritoriul ţării sale a unei armate care ar fi provocat numai daune şi stricăciuni, dar regele polon avea şi alte variante de a-i ataca pe turci, care ocoleau Moldova. Adevărul este însă că el nu dorea să facă acest lucru şi de aceea l-a trimis la Constantinopol pe Nicolae Lanckoronski care, la 19 iulie 1501, obţinea din partea lui Baiazid II confirmarea păcii cu Polonia[184], dar moartea prematură a lui Ioan Albert va face necesară o reconfirmare a păcii, pe

---

X, ordine XVII, pp. 196-203; idem, *Epitome chrnologica*, II, p. 584; J. W. Zinkeisen, *op. cit.*, II, pp. 515-516; A. Reumont, *art. cit.*, pp. 198-215; S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 151; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 66-70; L. Pastor, *op. cit.*, VI, pp. 91-92; C. Manfroni, *op. cit.*, p. 245; D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 92, S. N. Fisher, *op. cit.*, p. 79; D. E. Pitcher, *op. cit.*, p. 98. Tratatul prevedea, printre altele, ca papa să plătească anual Ungariei, pe durata războiului, 40 000 de ducaţi, iar Veneţia 100 000, ultima angajându-se să susţină războiul pe mare, în timp ce Ungaria trebuia să-i atace pe turci pe uscat. De asemenea, se prevedea că la acest tratat pot adera şi alte puteri: Franţa, Spania, Imperiul habsburgic, Anglia, Portugalia. Finalmente, nici una din aceste puteri nu va adera formal la tratat, dar, după expediţia spaniolă din 1500, Franţa se va simţi obligată şi ea să facă acelaşi lucru în 1501, după cum am arătat mai sus (nota 131), iar Portugalia va trimite o flotă în Mediterana, dar aceasta nu va întreprinde absolut nimic împotriva turcilor (M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 158; Donado da Lezze, *op. cit.*, pp. 264-265; C. Manfroni, *op. cit.*, p. 236).

[179] J. Burchardi, *op. cit.*, III, p. 141, apud L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 92; S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 151; A. Huber, *Geschichte Österreiches*, tom III, Gotha, 1888, pp. 427-428.

[180] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 173, 179, 187, 474 şi 502.

[181] V. Makušev, *op. cit.*, I, p. 318; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 171; idem, *Ştefan cel Mare*, p. 263; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 256-257.

[182] V. Makušev, *op. cit.*, I, p. 315.

[183] M. Sanuto, *op. cit.*, III, col. 1550.

[184] *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tom XIX, Cracoviae, 1927, pp. 9-11.

care sultanul nu va ezita să o facă, la 9 octombrie 1502[185]. Explicaţia rapidităţii cu care turcii au acceptat aceste păci este dată şi de faptul că, încă din 1501, ei au început să fie ameninţaţi şi la hotarele de răsărit de către perşi[186] şi doreau, pe cât posibil, să evite noi duşmani pe frontul european.

Văzând cum evolua situaţia din cadrul coaliţiei antiotomane, Ştefan cel Mare, aşa cum am mai arătat, s-a limitat, în 1501, doar la acţiuni diplomatice. După ce solii săi trimişi în Ungaria, la Veneţia şi Roma, s-au întors cu mâinile goale, el a încercat, în a doua jumătate a anului, ca printr-o intensă ofensivă diplomatică să determine puterile răsăritene (Polonia, Lituania, Moscova, chiar tătarii din Crimeea) să se angajeze în lupta antiotomană, sperând că pe această cale va da un nou impuls şi celorlalte state creştine. Astfel, în iulie el a încercat să realizeze o apropiere între Lituania şi tătarii lui Mengli Ghiray[187], iar în decembrie a trimis o solie în Polonia cu scopul de a îndemna această ţară să intre în luptă cu turcii şi de a cere permisiunea pentru un sol care să meargă la Ivan III spre a-l îndemna să încheie pacea cu Polonia şi Lituania şi a se alătura şi el coaliţiei antiotomane[188]. Rezultatele acestor misiuni au fost foarte mici, războiul dintre Polonia şi Lituania – pe de o parte – şi Moscova aliată cu tătarii lui Mengli Ghiray[189], pe de altă parte, neputând fi oprit, ceea ce a însemnat limitarea coaliţiei antiotomane numai la Veneţia, Ungaria, papalitate[190] şi Moldova lui Ştefan cel Mare. La

---

[185] *Ibidem*, pp. 168-170.

[186] S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 151; S. N. Fisher, *op. cit.*, pp. 79-80; A. Decei, *op. cit.*, p. 145.

[187] Al. Boldur, *Politica externă a lui Ştefan cel Mare*, pp. 65-66; V. Costăchel, *art. cit.*, p. 189.

[188] Solii lui Ştefan au ajuns la Cracovia în decembrie 1501, l-au felicitat pe noul rege al Poloniei, Alexandru, pentru urcarea sa în scaunul părintesc şi l-au asigurat că stăpânul lor îi va păstra aceeaşi prietenie ca mai înainte şi va continua să respecte tratatele dintre cele două ţări. Ei au cerut, de asemenea, lui Alexandru să dea trecere liberă spre Moscova solului moldovean Şandru, pe care Ştefan îl trimitea pentru a împăca pe marele cneaz al Moscovei cu regele Poloniei şi a-l îndupleca să se alăture la liga creştinilor împotriva turcilor. Despre turci solii lui Ştefan au arătat că încearcă să împace pe tătarii din Crimeea cu cei de pe Volga şi că se pregătesc să atace Ungaria anul viitor. (Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pp. 488-491; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 454-459; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, pp. 241-242; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, p. 297).

[189] Pentru alianţa constantă dintre marele cnezat al Moscovei şi Mengli Ghiray, hanul tătarilor din Crimeea, a se vedea *Le khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapi*, présénte par Alexandre Bennigsen, Pertev Naili Boratev, Dilek Desaive, Chantal Lemercier-Quelquejay, Paris, 1978, pp. 322-324.

[190] Ajutorul pe care Suveranul Pontif l-a acordat coaliţiei antiotomane a constat în contribuţia bănească plătită Ungariei, în 1501 şi 1502, în valoare totală de 106 684 de ducaţi (L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 94) şi în armarea unei flote care va intra în acţiune în 1502 (*Ibidem*, p. 93). Moldova însă nu a primit nimic nici din partea papei, dar nici din partea Veneţiei şi a Ungariei.

începutul anului 1502, deşi situaţia politică şi militară generală nu suferise modificări, Ştefan cel Mare era totuşi pregătit pentru o eventuală confruntare cu turcii, aşa cum rezultă din raportul veneţianului Zacharia Contarini[191]. De asemenea, şi Ungaria făcea preparative destul de însemnate pentru declanşarea unei ofensive la sud de Dunăre[192], pe care spera să o poată coordona cu domnul Moldovei. În acelaşi timp, Ştefan a trimis o nouă solie la Veneţia pentru a cere un medic şi, probabil, pentru a afla stadiul pregătirilor militare şi intenţiile pe care le avea Republica. Aceasta, neputând să trimită şi nici măcar să promită un ajutor militar concret, a promis că va trimite un medic şi i-a acordat solului lui Ştefan titlul de cavaler aurat[193], probabil în semn de preţuire pentru eforturile antiotomane ale domnului nostru.

Dar, în primăvara lui 1502 nici turcii nu stăteau cu mâinile în sân. Ei aveau intenţia de a lansa un puternic atac împotriva Moldovei, Ţării Româneşti şi Transilvaniei, atac ce urma să fie condus de Malcocioglu. Tentativa lor a fost însă înăbuşită în faşă printr-o contralovitură a oştirii transilvane condusă de voievodul Petru de Szentgyörgy şi de Bozin, care a eliberat temporar Vidinul, a devastat împrejurimile Nicopolei, după care s-a deplasat către frontul antiotoman din Bosnia[194]. La această

---

[191] Zacharia Contarini aflase acest lucru, la fel ca şi altele, de la solul Brancho, sicilian de origine, preot şi medic, pe care-l trimisese în Moldova şi Ţara Românească. Dar să vedem ce spune Contarini: "De li Valachi disse che questi zorni era ritornato un suo orator da Stephano Vayvoda di Moldavia, quale li havea affermato per nome del prefato Vayvoda, che se la Maesta del Re (Vladislav II - n.n.) fa questa impresa contra el Turco, et se movra ancora lui in suo subsidio potentissimo. Et ancora mi ho parlato con ditto oratore quale Siciliano nominato Domino Brancho, et a prete et medego, promete cose moldo grande de cadaun de questi do Valachi, dil Transalpino etc. Et de questo Stephano de Moldavia disse insuper che chi potesse adaptar o cum pace o cum tregua le differentiae che sono tra el Duca di Moscovia et el Duca di Lituania, qual al presente e fatto Re di Polonia, et e suo zenero, tutti concoreriano sicuramente a questa impresa, et chel Turco certamente non basteria resistarli" (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 33-34; V. Pârvan, *op. cit.*, pp. 1069-1070; N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 267). Probabil că acest Brancho, care era, printre altele, şi medic, fusese trimis în Moldova ca răspuns la cererile adresate în acest sens de Ştefan la începutul lui 1501, dar, aşa cum rezultă din misiunea sa, el avea şi importante însărcinări politice (A se vedea pentru relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Veneţia în această perioadă şi Eugen Denize, *Ţările Române şi Veneţia. Relaţii politice (1441-1541). De la Iancu de Hunedoara la Petru Rareş*, Bucureşti, 1995, pp. 150-174).

[192] L. Thallóczy. A. Aldási, *op. cit.*, pp. 301-302.

[193] "Item, in questi zorni, hassendo venuto a Venecia uno orator de l'olacho, zoe Stefano Carabodan, fo in coleio, per il principe, fato cavalier et vestito d'oro" (M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 248; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p.35; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1070).

[194] J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 71-72; V. Fraknói, *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526)*, p. 371; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 256-257; idem, *Istoria românilor*, IV, p.

ofensivă antiotomană Ştefan nu a putut participa deoarece tătarii din Crimeea, la insistenţa sultanului, au adoptat o atitudine ameninţătoare la hotarele răsăritene ale Moldovei[195].

Ştefan cel Mare nu a participat cu toate că în acest an se realizase o oarecare coordonare a acţiunilor militare între Ungaria, Veneţia şi papalitate, la succesele terestre menţionate mai sus adăugându-se şi câteva importante victorii navale ale flotei veneto-pontificale, mai ales cucerirea insulei Santa Maura, în august 1502[196], dar ameninţarea tătarilor era acută şi reală, mai ales în situaţia în care sultanul a invitat şi pe tătarii *hoardei mari* de pe Volga să vină să se instaleze în sudul Moldovei, în zona cetăţilor Chilia şi Cetatea Albă. El arăta hanului că, dacă tătarii vor reuşi să ţină în frâu Moldova, atunci drumul oştilor otomane va fi deschis în toate părţile lumii[197]. Dar această chemare nu a fost foarte inspirată deoarece a provocat nemulţumirea profundă a tătarilor din Crimeea, care, de multă vreme, se aflau în conflict cu cei de pe Volga. Ştefan a ştiut să profite imediat de această situaţie şi a trimis un puternic detaşament care, sprijinindu-i pe tătarii din Crimeea, a contribuit decisiv la zdrobirea *hoardei mari* în luptele din 8 şi 12 iulie 1502 desfăşurate undeva în stepele nord-pontice, la răsărit de graniţele Moldovei.[198]

Pe lângă această acţiune militară importantă, care a dus la prăbuşirea unuia dintre planurile sultanului Baiazid II, Ştefan a mai participat, este adevărat că numai cu un contingent de 7 000 de oameni, la o nouă ofensivă declanşată de forţele lui Vladislav II în sudul Dunării, în

---

241; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 263; idem, *Ştefan cel Mare şi turcii*, p. 171; F. Szakály, *art. cit.*, p. 101.

[195] "... E il turcho da danari al tartaro, e zio quella molesti il re di Polona e li vlachi de Vlachia, quelli, se non fusseno tartari, se huneriano con hongari" (M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 246; Thallóczy. A. Aldási, *op. cit.*, p. 302; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 263).

[196] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 313 şi urm.; Sigismondo de Conti Da Foligno, *Le storie de'suoi tempi dal 1475 al 1510*, tom II, Roma, 1883, pp. 278-279, apud L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 93; Al. Guglielmontti, *La guerra dei pirati dal 1500 al 1560*, vol. I, Firenze, 1876, pp. 9 şi urm., apud L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 93; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, p. 70; C. Manfroni. *op. cit.*, p. 239; D. M. Vaughan, *op. cit.*, p. 92.

[197] V. A. Ulianiţki, *op. cit.*, p. 195; Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, p. 493; I. Ursu, *Ştefan cel Mare şi turcii*, pp. 171-172; P. Georgian, „Tătarii în ţările româneşti. III. Invaziunile tătare în veacul al XV-lea şi în prima jumătate a veacului XVI", în *Convorbiri literare*, an 58, iulie-august, 1926, p. 598; N. Grigoraş, *op. cit.*, pp. 266-267.

[198] *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tom XIX, pp. 105-107; *Sbornic*, vol. XLI, p. 41; K. V. Bazilevici, *op. cit.*, pp. 410-411; Al. Gonţa, *art. cit.*, în idem, *op. cit.*, p. 188; pentru distrugerea *hoardei mari* de pe Volga, sau a Hoardei din Crimeea, a se vedea şi B. F. Grecov, A. I. Iacubovschi, *Hoarda de Aur şi decăderea ei*, Bucureşti, 1953, p. 399; *Le khanat de Crimée...*, p. 324; Alan Fischer, *The Crimean Tatars*, Stanford, 1978, p. 15.

toamna lui 1502[199]. Se pare, aşa cum rezultă din însemnările lui Sanuto, că trupele moldovene au luptat alături ce cele ale lui Josza Somi, comite de Timişoara, care atacase pe turci în zona Serbiei[200].

În afara acestor contribuţii militare la cauza comună a luptei antiotomane, Ştefan cel Mare a continuat să desfăşoare şi o importantă activitate diplomatică, caracteristică, de altfel, pentru întreaga sa domnie. Interesantă în acest sens este prezenţa în Moldova a veneţianului Matteo Muriano "doctor în arte şi medicină"[201], care a fost trimis aici de dogele Leonardo Loredano, pe la mijlocul anului 1502, în urma cererii formulate în acest sens de solul domnului Moldovei la începutul aceluiaşi an.

Aşa cum rezultă din primul raport al lui Muriano, trimis din Suceava la 7 decembrie 1502[202], el a ajuns în Moldova la 1 august, destul de bolnav, dar, la 22 august, s-a înfăţişat totuşi înaintea domnului într-o audienţă mai mult protocolară, în timpul căreia l-a salutat în numele Republicii şi al dogelui, primind răspuns din partea acestuia că, fiind înconjurat de duşmani, el nu a vrut să ceară un medic decât de la prietenii săi despre care este încredinţat că-l iubesc cu adevărat.

Este posibil ca, după această primă întâlnire, medicul să mai fi avut prilejul de a-l vedea pe Ştefan de aproape, până în octombrie, când s-a îmbolnăvit din nou. Sigur este însă faptul că Muriano, pe lângă misiunea sa medicală de a-l îngriji pe domnul Moldovei, a avut şi o importantă misiune politică cu două obiective principale şi anume: culegerea de informaţii cu privire la situaţia Moldovei şi a domnului său şi, în acelaşi timp, culegerea de informaţii privitoare la turci şi la relaţiile lor cu diferite puteri din zonă. Aceasta rezultă cu toată claritatea din cele două rapoarte pe care le-a trimis din Moldova, primul la 7 decembrie 1502, amintit mai sus, iar al doilea la 5 ianuarie 1503[203].

---

[199] F. Szakály, *art. cit.*, pp. 98-103.

[200] *Ibidem*, p. 102: "... E di novo, il magnifico Josa con 7 000 cavali a tra il danubio, ed il valacho con 7 milia persone" (M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 333).

[201] Despre Matteo Muriano s-au ocupat, printre alţii, N. Iorga, *Breve storia dei Rumeni*, Bucureşti, 1911, pp. 70-72; Idem, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, Bucureşti, 1928, pp. 73-74; Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rumania*, Bucureşti, 1916, pp. 32 şi urm.: C. Isopescu, „Notizie intorno ai Romeni nella letteratura geografica italiana del cinquecento", în *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, XVI, Bucarest, 1929, pp. 6-7; George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Ţările Române şi Italia până la 1600*, Bucureşti, 1972, pp. 94-95.

[202] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 734-737; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 36-37; *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, pp. 148-150.

[203] Acest al doilea raport al lui Muriano a fost consemnat de M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 804-807 şi a fost tradus în româneşte în colecţia *Călători...*, I, pp. 151-154.

Primul dintre aceste două rapoarte este împărţit pe puncte, corespunzând poate unui chestionar stabilit de conducerea Republicii şi anume: informaţii cu privire la domn şi la fiul acestuia, succesorul său, la supuşi şi la ţară, la evenimentele petrecute în ţările vecine, Polonia, Rusia, Imperiul otoman, tătarii din Crimeea. În ceea ce-l priveşte pe Ştefan, Muriano spune că: "... este un om foarte înţelept, vrednic de multă laudă, iubit de supuşii săi, pentru că este îndurător şi drept, veşnic treaz şi darnic, arată bine la trup pentru vârsta sa dacă această meteahnă nu l-ar fi chinuit, dar, sper cu ajutorul lui Dumnezeu să-i aduc o uşurare, după cât pot să-mi dau seama acum la început"[204]. Acelaşi ton laudativ este folosit şi în privinţa lui Bogdan, viitorul domn al ţării: "... Bogdan voievod, urmează pilda domnului, tatăl său, e sfios ca o fată şi e bărbat viteaz, prieten al virtuţilor şi al oamenilor virtuoşi, este tânăr cam de vreo 25 de ani"[205].

Deosebit de interesante sunt şi aprecierile medicului veneţian cu privire la potenţialul economic şi militar, la locuitorii ţării: "Supuşii sunt toţi bărbaţi viteji, ageri şi nu făcuţi să stea pe perne, ci la război pe câmpul de luptă. Acest domn prea vestit poate să ridice 60 000 de oameni de ispravă, adică 40 000 de călăreţi şi 20 000 de pedestraşi. Ţara este mănoasă şi foarte frumoasă şi bine aşezată, plină de animale şi de toate bucatele, are de toate afară de untdelemn. Grânele se seamănă în aprilie şi în mai, iar vinuri de felul celor din Friul se obţin în august şi septembrie. Păşuni sunt foarte bune. În această ţară s-ar putea ţine peste 100 000 de cai"[206].

Foarte importante sunt şi consideraţiile pe care Muriano le face cu privire la poziţia strategică a Moldovei şi, implicit, la avantajele pe care Veneţia le-ar putea avea dintr-o alianţă cu această ţară: "De aici se merge până la Constantinopol în 15 sau 20 de zile, de aceea reamintesc cu toată supunerea Înălţimii Voastre că de aici s-ar putea ataca flancurile acestui perfid sultan turcesc şi din câte îmi spun mulţi oameni vrednici de încredere şi negustori care vin de la Constantinopol, turcii au mare frică faţă de acest domn şi de creştinii ce şi-ar face drum prin această ţară"[207]. Deosebit de interesante sunt motivele, tot de ordin strategic, pe care el le avansează pentru a explica ezitările domnului de a se angaja cu toate forţele împotriva turcilor, precum şi propunerile pe care le face în vederea anulării acestora: "... acest ilustru domn se teme mult să facă vreo

---

[204] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 736; *Călători...*, I, p. 149.
[205] *Ibidem*, col. 736, *ibidem*, p. 149.
[206] *Ibidem*, col. 736, *ibidem*, p. 149.
[207] *Ibidem*, col. 736, *ibidem*, p. 149.

mişcare împotriva turcului, deoarece tătarul îndată l-ar ataca. Dar există o trecătoare lângă Caffa, care se numeşte Pericop unde zece mii de călăreţi ar ţine piept tătarului ca să nu poată trece în părţile acestea spre paguba creştinilor"[208].

Tot cu referire la Moldova, Muriano aminteşte şi de conflictul dintre Ştefan şi regele Poloniei pentru Pocuţia, iar apoi vorbeşte despre războiul dintre Polonia şi Lituania – pe de o parte – şi marele cnezat al Moscovei, pe de altă parte, de situaţia din cadrul lumii tătare şi despre potenţialul militar al tătarilor crâmleni, de alianţa dintre Mengli Ghiray şi sultan, care ameninţă grav securitatea Moldovei, dar şi a altor state creştine din regiune[209]. În ansamblu, observăm deci că este vorba despre un raport politic exact şi realist, prin intermediul căruia factorii de conducere de la Veneţia aveau posibilitatea să cunoască în amănunţime situaţia de la Dunărea de Jos şi din răsăritul Europei.

Cel de-al doilea raport al lui Matteo Muriano descrie o acţiune de spionaj pe care acesta a întreprins-o la Suceava în dauna turcilor şi din el se desprind câteva importante aspecte ale situaţiei internaţionale şi ale situaţiei Moldovei la sfârşitul lui 1502 şi începutul lui 1503. Astfel, aflând despre trecerea prin capitala Moldovei a unei importante solii otomane în drum spre Polonia, medicul veneţian apelează la ajutorul unui foarte bun prieten al său, Nicolò Leondari, căsătorit cu o veneţiană, pentru a intra în legătură cu conducătorul soliei, anume cu Sinan bei, beilerbeiul Anatoliei, cu scopul de a afla care sunt intenţiile sultanului şi care este situaţia din Imperiul otoman. Pe această cale el a reuşit să afle şi să transmită la Veneţia că sultanul este confruntat cu ostilitatea deschisă a perşilor[210], care au reuşit să pătrundă în Anatolia, că în Caramania s-a declanşat o puternică răscoală antiotomană, că la Constantinopol şi în alte mari oraşe bântuie ciuma, care face sute de victime pe zi, că sultanul ar fi gata să încheie o pace imediată cu Veneţia, dacă aceasta i-ar lăsa mână liberă în privinţa Ungariei. De asemenea, Muriano a mai aflat că Baiazid II pregăteşte o flotă uriaşă, posibil chiar de 500 de vase pe care intenţionează să o trimită să cucerească Corfu, considerând că această insulă i-ar deschide perspective frumoase de a pătrunde şi în Mediterana

---

208 *Ibidem*, col. 737, *ibidem*, p. 150.

209 *Ibidem*, col. 737, *ibidem*, p. 150.

210 În legătură cu ameninţarea tot mai mare pe care o reprezentau perşii la graniţele răsăritene ale Imperiului otoman, Ştefan cel Mare avea de multă vreme cunoştinţă de ea şi transmisese această informaţie aliatului său Vladislav II, la 25 septembrie 1502 (M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 420; Donado da Lezze, *op. cit.*, p 268).

Occidentală, că scopul soliei lui Sinan bei este acela de a confirma pacea cu Polonia[211] şi că unul din motivele principale pentru care sultanul a acceptat încheierea acestei păci a fost tocmai acela că avea mare bănuială că domnul Moldovei ar putea să se împace cu regele Poloniei şi să pornească la luptă împotriva sa[212]. Această afirmaţie este o nouă confirmare a temerilor şi suspiciunilor încercate de Baiazid II în 1497 şi pe care el nu putea încă să le uite.

Dar aceste rapoarte, foarte bine documentate, aşa cum am putut constata, aveau pentru Veneţia doar o valoare teoretică, de viitor, şi nu una practică, legată de prezent. Chiar în momentul în care ele erau redactate, sultanul Baiazid II jura, la 14 decembrie 1502, pacea cu Veneţia[213]. De fapt, în cursul acestui an atât Veneţia, cât şi Imperiul otoman ajunseseră la concluzia că o pace era necesară şi inevitabilă. Veneția suferise importante pierderi teritoriale şi comerciale, se afla la capătul resurselor ei militare şi economice, iar situaţia din Italia, unde Franţa şi Spania îşi consolidaseră poziţiile, îi dădea serios de gândit. Dar şi Imperiul otoman avea problemele sale, sultanul temându-se mai ales de perspectiva de a fi obligat să ducă un război pe două fronturi în Europa, împotriva Veneției şi a Ungariei, şi în Asia, împotriva unei Persii întărite de vigoarea noii dinastii a Safavizilor[214]. În aceste condiţii misiunea lui Zaccaria di Freschi, trimis de Veneţia, la 13 septembrie 1502, la Constantinopol[215], pentru a încheia pacea, nu a fost prea dificilă. Pacea jurată de Baiazid II a fost confirmată de doge care a jurat şi el să o respecte, la 20 mai 1503[216], după ce în prealabil avuseseră loc consultări

[211] Lucru care s-a şi întâmplat, la 21 februarie 1503 (*Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XIX, pp. 231-233).
[212] M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 804-807; *Călători...*, I, pp. 151-154.
[213] *I libri commemoriali...*, VI, p. 65; nr. 9 şi 10; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 268; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, p. 72; S. Romanin, *op. cit.*, V, p. 152; W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Âge*, traduite par Furcy Raynaud, vol. II, Leipzig, 1886, pp. 330-332; L. Pastor, *op. cit.*, VI p. 94; A. Battistella, *op. cit.*, p. 433; S. N. Fisher, *op. cit.*, pp. 81-84.
[214] Pentru ameninţarea persană, devenită acută în 1502, a se vedea mai sus nota 126. Nu avem însă nici o informaţie care să dovedească o cooperare politică şi militară între Veneţia şi Persia, cooperare care, probabil, nici nu a existat în această perioadă.
[215] S. N. Fischer, *op. cit.*, p. 83.
[216] *I libri commemoriali...*, VI, pp. 65-66; nr. 12; M. Sanuto, *op. cit.*, V, col. 42-47; P. Bembo, *op. cit.*, pp. 217-218; *Documente per historine e Shqiperise*, pp. 337-338; S. Romanin, *op. cit.*, V, pp.153-154; W. Heyd, *op. cit.*, II, p. 331; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, p. 74; L. Pastor, *op. cit.*, VI, p. 94. Prin această pace Veneţia pierdea Lepanto, Modon, Coron, Navarino, Durazzo, se obliga să restituie Santa Maura, dar păstra Cefalonia. Ea păstra dreptul de a face comerţ în Mediterana

cu Vladislav II al Ungariei, consultări încheiate prin tratatul din 31 ianuarie 1503[217], care permitea celor două părţi să ajungă la o pace sau un armistiţiu cu turcii şi reglementa raporturile viitoare dintre ele.

Profitând de această evoluţie spre pace, Vladislav II, care nu era deloc un rege războinic şi care, oricum, în lipsa Veneţiei se afla în imposibilitate de a continua de unul singur lupta cu turcii, s-a grăbit să încheie şi el pace cu aceştia, un rol important în medierea ei revenind domnului Ţării Româneşti, Radu cel Mare[218]. Tratatul, încheiat la 22 februarie 1503 şi confirmat de Vladislav II la 20 august acelaşi an, a însemnat pentru Ştefan cel Mare renunţarea definitivă la speranţa de a putea recuceri Chilia şi Cetatea Albă[219], dar, în acelaşi timp, prin includerea sa şi a domnului muntean a dus la o reglementare a raporturilor cu Poarta, domnii români urmând să îndeplinească faţă de aceasta doar obligaţiile pe care le avuseseră înainte de declanşarea ostilităţilor, neputându-li-se cere nimic mai mult[220]. Aceasta şi explică de ce sultanul s-a împotrivit la această clauză[221] fără a putea însă să o

---

Orientală şi în Marea Neagră, dar trebuia să respecte regulile impuse de Imperiul otoman, devenit principala putere din aceste zone.

[217] *I libri commemoriali*..., VI, pp. 55-56, nr. 216.

[218] A. Lapedatu, *Politica lui Radu cel Mare 1495-1508*, p. 201.

[219] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1899, pp. 176-177.

[220] Iată însă cum sună pasajul din tratat referitor la Moldova şi Ţara Românească: "Item, quod, ista pax sit pro nobis et regnis nostris, precipue Hungariae, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Sclavonie etc., ac etiam pro toto domino Moravie, et pro utroque ducatu Slesie, ac domino Lusatie, et terris Moldavie, quam etiam Transalpine, cum eorum Wayvodis Karabogdan et Radwl, ac cum omnibus filiis et successoribus eorum ita, quod isti wayvode et terre eorum penes nos regem Wladislaum in hac pace inclusi intelligentur, et quod tributam ac munus et servitia, que hactenus maiestati solverunt, ita et deinceps serviant, et plus ab eis non expectatur, neque aliqua calumpnia ad eos imponatur. Similiter, que nobis hactenus solverunt et deinceps ea solvant et plus ab eis non expectamus" (Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp.20-21; L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 168; M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 879-884; N. Isthvanffius, *op. cit.*, p. 32; S. Katona, *Historia critica*..., tom X, ordine XVII, p. 345-359; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iaşi, 1889, pp. 392-393; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1073; V. Fraknói, *A Hunyadiak es a Jagellók kora (1440-1526)*, p. 371; N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 224; J. de Hammer, *op. cit.*, IV, pp. 75-76; *Istoria României*, II,p. 548; I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 264).

[221] Andrea Gritti, în relatarea pe care a făcut-o în Senat, la 2 decembrie 1503, a arătat că solul lui Vladislav II: "... voleva etiam che Rado Transalpino non potesse dar il carazo alla Porta senza espressa licenzia del suo re, e che il detto Rado e Stefano vaivoda fossero nominati nella capitulazione della pace del canto del re. A queste due parti non voleva il Signor Turco consentire, parendoli che non fosse onor alla Maesta Sua che chi le aveses a pagar carazo non 10 conoscesse imediatamente per suo superiore; ne manco li pareva che fosse di sua dignita che un suo carazaro fosse nominato nelle capitulazione della pace del canto cel re". (Eugenio Alberi, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto*, serie III, volume III, Firenze, 1855, p. 29; M. Sanuto, *op. cit.*, V, col. 450).

elimine din tratat. Cert este faptul că, la 30 septembrie 1503, aşa cum rezultă dintr-o relatare italiană, Ştefan plătea din nou tribut turcilor, în valoare de 4 000 de ducaţi, în timp ce Radu cel Mare plătea şi el un tribut dublu, de 8 000 de ducaţi[222].

Toate aceste evenimente, de o importanţă deosebită pentru sud-estul Europei şi pentru Mediterana Orientală, au demonstrat domnului Moldovei câteva lucruri de care trebuia să ţină neapărat seama, atât el, cât şi urmaşii săi, dacă voiau să scutească ţara de grave ameninţări. Astfel, victoria turcilor în războiul cu Veneţia din 1499-1503 a făcut ca aceştia să devină, mai bine spus să demonstreze încă o dată că au devenit, principala putere în mările Levantului, deschizând perspective pentru o consolidare de lungă durată a ei, prin cucerirea unor alte teritorii importante din zonă, cum ar fi Siria, Egiptul mameluc şi insula Rodos. Veneţia nu mai era capabilă, de una singură, să se opună acestei tendinţe şi, prin urmare, se putea conta puţin pe ea şi numai în cadrul unor eventuale coaliţii. De asemenea, principalul aliat al Veneţiei din acest război, regatul ungar, dăduse dovadă de mari slăbiciuni politice şi militare, care îşi aveau izvorul în profunzimea structurilor sale interne ce generau un intens proces de feudalizare economică, politică şi ideologică[223], în ultimă instanţă de dezmembrare a statului, într-o vreme când alte state din apusul şi centrul Europei făceau paşi importanţi pe calea modernizării structurilor lor la toate nivelele. Deci, Ungaria putea fi un aliat preţios numai în situaţii defensive. Într-o eventuală acţiune ofensivă antiotomană capacităţile sale erau îndoielnice şi nu se putea conta pe ea. În sfârşit, Polonia a revenit, încă din timpul domniei lui Ioan Albert, la o politică de înţelegere cu Poarta, politică determinată de orientarea sa spre Marea Baltică şi de confruntarea tot mai acută dintre Lituania şi marele cnezat al Moscovei, ceea ce va plasa Moldova într-o situaţie strategică dificilă, ameninţată din sud de turci, din est de tătari şi din nord de poloni.

---

[222] "... da Stefano vayvoda de Moldavia ducati 4 milia; da Rado transalpin dicto Calciero, ducati 8 milia ..." (M. Sanuto, *op. cit.*, V, col. 464; raportul aparţine omului politic şi istoricului veneţian Gian Giacolo Caroldo).

[223] Un moment deosebit de semnificativ în acest sens îl va constitui răscoala ţărănească condusă de Gheorghe Doja, de fapt transformarea unei armate care se pregătea pentru cruciadă într-o armată de răsculaţi (1514) şi măsurile care i-au urmat (*Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*, ed. Antonius Fekete Nagy, Victor Kenéz, Ladislaus Solymosi, Geisa Erszegi, Budapest, 1979).

Ce a făcut Ştefan în aceste împrejurări? A menţinut relaţiile bune cu Ungaria, singura putere din zonă interesată să reziste turcilor, reuşind, pe această cale, să fie inclus, împreună cu Radu cel Mare, în tratatul din 1503, aşa cum am văzut mai sus. A continuat să aibe contacte cu Veneţia, dar determinate mai ales de nevoile sale medicale[224] şi mai puţin de obiective politice comune. A reluat conflictul cu Polonia, pentru Pocuţia[225], încercând să se despăgubească pe această cale pentru pierderea ireparabilă a celor două cetăţi din sudul ţării. În fine, lucru foarte important, dându-şi seama că Imperiul otoman era o putere în plină ascensiune, cea mai viguroasă, în acel moment, din sud-estul Europei, nu a ezitat să stabilească relaţii bune cu acesta, recomandând principalilor săi colaboratori, precum şi urmaşului său, viitorul domn Bogdan III, să facă acelaşi lucru[226].

---

[224] În decembrie 1502 Ştefan trimite la Veneţia pe Dimitrie Purcivi, care ajunge aici în februarie 1503, cu o scrisoare adresată dogelui Loredano prin care acesta este rugat să-i înlesnească cumpărarea unor medicamente recomandate de medicul Muriano (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 35; M. Sanuto, *op. cit.*, IV, col. 734-735; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 465-466). La 24 iulie 1503, Ştefan înştiinţează pe doge despre moartea lui Muriano şi-l roagă, în acelaşi timp, să-i trimită un înlocuitor (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 467; M. Sanuto, *op. cit.*, V, col. 150 şi 579-580), pentru aceasta fiind expediată o nouă solie în cetatea lagunelor, condusă de postelnicul Teodor. Acesta având şi o scrisoare de recomandare din partea lui Vladislav II, ceea ce demonstrează, încă odată, bunele relaţii existente între el şi Ştefan cel Mare, a fost primit de doge, la 21 decembrie şi, după ce a arătat izbânzile pe care domnul său le-a repurtat în folosul creştinătăţii, a cerut permisiunea de a angaja un doctor, pentru a-i alina suferinţele (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 38-39; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, pp. 470-471; M. Sanuto, *op. cit.*, col. 579-582). Primind aprobarea în acest sens, el l-a ales pe Ieronim de Cesena împreună cu care a părăsit Veneţia, la 2 ianuarie 1504, îndreptându-se spre Moldova (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 39; M. Sanuto, *op. cit.*, V, col. 639).

[225] I. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia...*, pp. 168-180; idem, *Ştefan cel Mare*, pp. 270-276; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, pp. 248-260; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1074; Al. Boldur, *Ştefan cel Mare*, pp. 314-320; Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale ale Moldovei...*, p. 636; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 93-100.

[226] Semnificativă în acest sens este afirmaţia pe care o face Grigore Ureche: "Iară cîndu au fostu aproape la sfârşitul său, chemat-au vlădicii şi toţi sfetnicii săi, boierii cei mari şi alţi toţi cîţi s-au prilejitu, arătându-le cum nu vor putea ţinea ţara, cum au ţinut-o el, ci socotindu din toţi mai putemicu pre turcu şi mai înţeleptu, au datu învăţătură ca să închine turcilor" (Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 121). Ea este completată de Ioan Neculce, care arată: "Cînd au murit Ştefan vodă cel Bun, au lăsat cuvînt fiiului său, lui Bogdan vodă, să închine ţara la turci, iar nu la alte niamuri, căci niamul turcilor sînt mai înţelepţi şi mai putemici, că el nu o va putea ţinea ţara cu sabiia, ca dânsul" (Ioan Neculce, *Opere. Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ed. Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 168). Considerăm că aceste afirmaţii au o mare doză de autenticitate, deoarece Imperiul Otoman era puterea cea mai periculoasă care ameninţa Moldova la începutul secolului XVI, iar Ştefan era prea versat în politică pentru a nu-şi da seama de acest lucru şi pentru a nu sesiza că lupta unită a puterilor creştine împotriva islamului devenise o himeră periculoasă, un ideal de mult îngropat în vîltoarea transformărilor care cuprinseseră întreaga Europă. În acelaşi timp, nu suntem de acord cu opinia lui Constantin Giurescu, care

În ciuda acestei recomandări şi a faptului că a reluat plata tributului, Ştefan cel Mare a continuat să rămână pentru contemporani, ca şi pentru urmaşi, un adevărat simbol al luptei antiotomane. Prin plata unui tribut, mai mult simbolic, de 4 000 de ducaţi, el nu a închinat ţara faţă de turci, ci a revenit la o relaţie tipică evului mediu, pe care, de altfel, o moştenise la urcarea sa pe tron, relaţie care nu însemna o ştirbire a neatârnării ţării.

În orice caz, Ştefan nu l-a sfătuit pe urmaşul său să "închine" ţara la turci în adevăratul sens al cuvântului, ceea ce nici el nu făcuse, ci l-a sfătuit doar să menţină raporturi de pace, stabile, cu aceştia, raporturi stabilite încă din timpul domniei sale şi pe care el însuşi le moştenise, cu anumite modificări, de la predecesorul său, Petru Aron. În această privinţă[227], începutul domniei lui Bogdan III nu marchează un punct de cotitură, ci doar încă o etapă străbătută în evoluţia raporturilor moldo-otomane. "Închinarea", adică restabilirea după o întrerupere a relaţiilor dintre Moldova şi Poartă, din vremea lui Bogdan III, este de fapt o creaţie târzie, rod al confuziilor din tradiţia cronicărească moldovenească[228]. Semnificativă este afirmaţia pe care

---

afirma, la începutul secolului, că Ştefan a închinat ţara turcilor (C. Giurescu, *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană, Studiu istoric*, Bucureşti, 1908, pp. 62-65). Ştefan nu a închinat Moldova faţă de Poartă, deoarece nu a fost primul domn care a plătit tribut, iar domnia lui s-a înscris ca un moment glorios în istoria luptelor poporului român pentru independenţă şi unitate. În contextul politic internaţional al epocii, după ce a făcut mari eforturi pentru a elimina complet orice formă de dependenţă a ţării sale faţă de marile puteri vecine, pentru a nu mai plăti tribut turcilor, el a fost obligat însă să se încline în faţa evidenţei şi să accepte o relaţie cu Poarta, specifică Evului Mediu, în care plata unui tribut, redus de altfel, nu avea de loc semnificaţia unei închinări reale sau a unei pierderi a independenţei. De fapt, relaţiile ţărilor române cu Poarta au cunoscut de-a lungul istoriei variaţii importante în funcţie de raporturile bilaterale de putere şi în funcţie de situaţia politică generală. În acest context, Ştefan cel Mare, atunci când cerea celor din jurul său "... să se închine turcilor", nu făcea altceva decât să le ceară să ducă o politică circumspectă, bazată pe realităţile politice ale vremii şi să evite o confruntare deschisă şi majoră cu puternicul vecin din sud, care ar fi putut provoca mari daune ţării, o ştirbire a independenţei şi chiar pierderi teritoriale. Termenul de "închinare" folosit de Ureche trebuie considerat numai în accepţiunea sa medievală, exprimând un anumit gen de raporturi între state şi nu o pierdere a independenţei. Considerăm că istoricul Ştefan S. Gorovei are perfectă dreptate atunci când susţine că despre închinarea Moldovei nu se poate vorbi decât cu referire la acţiunea din vremea lui Petru Aron, celorlalte momente le poate corespunde acordarea unor *ahidname*-le, pentru fixarea noilor îndatoriri, dar ele trebuie apreciate doar ca înnoiri, cum se specifică explicit în "cartea de pace" (*sulhname*) din 1481, sau confirmări ale statutului Moldovei în relaţiile cu Poarta (Ştefan S. Gorovei, *Moldova în "Casa Păcii"*..., p. 649). Ştefan cel Mare moştenise o ţară ameninţată din toate părţile, a reuşit la sfârşitul domniei sale să o lase liberă şi neatârnată, plata unui tribut, mai mult simbolic, faţă de Poarta otomană, la fel ca şi relaţiile cu regele Vladislav II al Ungariei, înscriindu-se în contextul general al relaţiilor politice ale vremii, fără a avea însă semnificaţia pierderii independenţei.

[227] Şt. S. Gorovei, *Moldova în "Casa Păcii"*..., p. 652.

[228] *Ibidem*, p. 654.

o face în acest sens marele cărturar Dimitrie Cantemir: "Cu asemenea gânduri, atunci când Bogdan al III-lea, feciorul lui Ştefan cel Mare, a închinat pentru întâia oară ţara Porţii, nu l-au lipsit de nici una din cinstiri şi au păstrat toate legile ţării, atât cele politiceşti, cât şi cele bisericeşti, i-au lăsat toate semnele domneşti şi s-au mulţumit să se plătească curţii patru mii de galbeni în tot anul ca semn de închinare a ţării[229]. Afirmaţia lui Cantemir este contradictorie, partea a doua anulând, de fapt, prima parte, condiţiile în care s-a realizat aşa-zisa primă "închinare" fiind acelea pe care le acceptase şi Ştefan cel Mare, condiţii care erau o continuare, cu modificări intervenite pe parcurs (creşterea haraciului, pierderile teritoriale), a celor iniţiale, acceptate în 1455-1456.

Atitudinea fermă antiotomană a lui Ştefan cel Mare şi importanţa pe care o dobândise în contextul politic internaţional al epocii atât el personal, cât şi Moldova, rezultă cu toată puterea din teama provocată în Transilvania şi Ungaria, în anul 1504, la aflarea ştirilor cu privire la agravarea bolii şi mai ales, la aflarea morţii sale[230]. Dar aceste temeri nu s-au adeverit deoarece urmaşii lui Ştefan, deşi nu i-au moştenit marile calităţi, i-au moştenit linia politică, pe care au urmat-o cu consecvenţă timp de mai bine de trei decenii, raporturile moldo-otomane menţinându-se în toată această perioadă, cu anumite modificări, pe linia trasată de marele

---

[229] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Magdalena Popescu, Bucureşti, 1973, pp. 121-122.

[230] Agravarea bolii lui Ştefan i-a determinat pe braşoveni să înceapă importante pregătiri de apărare, la 25 februarie 1504 (Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, p. 164; Caius T. Jiga, „Braşovul şi lupta antiotomană a ţărilor române la începutul secolului al XVI-lea", în *Cumidava*, II, 1962, p. 111), iar la 14 aprilie Vladislav II, temându-se de un eventual atac otoman sau tătar, a luat măsuri suplimentare de siguranţă la graniţa cu Moldova (V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1075). După moartea lui Ştefan temerile faţă de o posibilă invazie otomană cresc, ceea ce determină pregătiri militare destul de importante în Transilvania (Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, p. 24; S. Katona, *Historia critica*..., tom X, ordine XVII, pp. 394-400; idem, *Epitome chronologica*..., p. 593) şi în Ungaria (Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, p. 24; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1076; N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 279). Această teamă este exprimată cu claritate şi de raportul din 26 iulie al veneţianului Leonardo de Massari: "Come Stefano Vayvoda de Moldavia erra morto et quel Regno esser sta tutto sottosopra per fur provision chel non pervegna ne le mani dil Turcho et tutti quelli zorni fonno sopra di questo et erano per far cavalchar le zente verso quelle bande et za bombarde erano mesee in hordine per mandarli questo perche il re volea chel fiol qual e in Moldavia et e il primogenito fosse signor et non quello ch'e apresso el Turcho et qui era fama che l'exercito di 60 milia persone dil Turco venina per occupar la Moldavia, et per guesto il regno era in grande tribulation et za era comesso a Transilvani et precipue a Siculi li quelli vanno ad bellum" (Hurmuzaki, *Documente*, VIII, pp. 40-41; M. Sanuto, *op. cit.*, VI, Venezia, 1881, col. 49-51). Din fericire, moartea lui Ştefan nu a dus însă la crearea unui vid de putere, generator de lupte fratricide. Preluarea tronului de către Bogdan III, cu toate că acesta nu avea nici pe departe calităţile tatălui său, a reprezentat o soluţie de continuitate, Moldova rămânând şi mai departe un adevărat zid al creştinătăţii în faţa asalturilor Semilunei.

domn. Abia prăbuşirea statului feudal maghiar va duce la crearea condițiilor pentru alterarea acestor relaţii, consecinţă directă a schimbărilor structurale intervenite în raporturile strategice de putere din zona geografică în care era cuprinsă şi Moldova.

Ajunşi la capătul acestui capitol considerăm că două concluzii importante se impun. Prima este aceea că, şi în ultima parte a domniei lui Ştefan cel Mare, cea cuprinsă între 1489 şi 1504, obiectivul principal al politicii sale externe a fost acela al luptei antiotomane, ceea ce nu înseamană că se diminuează cu ceva importanţa contradicțiilor moldo-polone, care cunosc acum intensificarea maximă din tot cursul domniei marelui voievod. Dar chiar şi aşa, trebuie să recunoaştem că un element important al intensificării ostilității dintre Moldova şi Polonia l-a constituit neîndeplinirea obligațiilor asumate de ultima cu privire la ajutorul antiotoman şi, mai mult, politica de înțelegere dusă de acesta faţă de Poartă. Astfel, toate aspirațiile antiotomane ale lui Ştefan, mai ales cele referitoare la recucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe, veneau, de fapt, în contradicție cu linia politică generală a regatului polon. Campania din 1497 a fost o aberație politică şi militară care contrazicea această linie, dar şi posibilitatea unei noi opţiuni legate de o alianţă adevărată cu Moldova, şi s-a încheiat cu o catastrofă, care va ține un secol Polonia departe de problemele Mării Negre.

Cea de-a doua concluzie care ni se pare importantă este aceea că Ştefan cel Mare s-a dovedit din nou, la fel ca şi în deceniul al optulea al secolului XV, a fi un om politic de talie europeană, care ştie să sesizeze momentele favorabile pentru a se arunca în luptă, dar şi pe acelea pentru a se retrage din ea atunci când şansele de succes nu se întrevăd. El apare ca tipul monarhului modern, urmărind în primul rând interesele statului său şi nu nişte idealuri himerice medievale, apuse de mult. Lupta sa antiotomană nu a fost lupta unui cruciat, ci aceea a unui monarh interesat, în primul rând, în apărarea ţării şi a poporului său. Cu toate că s-a folosit de ultimele mari coaliţii creştine îndreptate împotriva Imperiului otoman, ultime coaliţii în sensul că aveau pretenţia de a face să participe cât mai multe puteri creştine la această luptă în spirit cruciat, religios, depăşit deja de valorile ideologice şi culturale ale epocii, Ştefan şi-a dat prea bine seama că toate erau subminate profund de interesele divergente ale participanţilor şi, de aceea, a dus o politică în consecinţă, determinată numai de interesele ţării sale. Abilitatea politică şi militară, înţelegerea curentelor dominante care îşi făcuseră loc în Europa vremii sale, i-au

permis să consolideze domnia şi ţara, să-i mărească prestigiul în exterior, unde mari puteri ca Veneţia şi Ungaria îi căutau alianţa, au făcut ca urmaşii săi să moştenească un tron şi o ţară puternice şi respectate chiar de marile puteri vecine: Ungaria, Polonia şi Imperiul otoman care, pentru câteva decenii, au trebuit să renunţe la planurile lor de subordonare strictă a Moldovei şi să accepte respectarea unui anumit echilibru politic şi militar în această parte a Europei, echilibru ce includea şi ţara românească de la răsărit de Carpaţi.

Capitolul V

Lupta pentru supremație politică la linia Dunării (1504-1526)

Anul 1504 reprezintă pentru frontul antiotoman, la linia Dunării, un moment de cumpănă. La moartea lui Ştefan cel Mare, Polonia şi Imperiul otoman considerau că a sosit momentul de a interveni pentru a anihila puternica poziție internațională de care se bucurase Moldova, la începutul secolului al XVI-lea. Cele două puteri au încercat să impună alt domn, adus din afară, împotriva celui desemnat, încă din timpul vieții, de Ştefan. Ca şi în 1490 şi 1497, Ungaria lui Vladislav al II-lea nu a sprijinit pretențiile polone, statornicind relații de prietenie cu Bogdan al III-lea, domn recunoscut – în cele din urmă – şi de Poartă, în urma soliei logofătului Tăutu, prin care probabil noul domn se angaja la o sporire a haraciului. În anul 1504 se consideră[1] că Bogdan al III-lea a primit o primă "capitulație" (*ahidname*) din partea sultanului Baiazid al II-lea, reînnoită după 1512, odată cu schimbarea survenită la tronul Imperiului otoman, prin înscăunarea lui Selim I. Prin această recunoaştere a domniei, însoțită şi de acordarea steagului (tuiului) de investitură[2], Imperiul otoman îşi asigura doar plata tributului, pământul Moldovei rămânând în afara posesiunilor teritoriale otomane, cu o poziție politică bine definită în lumea europeană.

Țara Românească, la rândul ei, prin Radu cel Mare, urmărea cu consecvență politica de alianță cu Ungaria, inaugurată de tratatul încheiat în 1501, prin care domnul muntean se recunoştea vasalul lui Vladislav al

---

[1] M. Maxim, „Din istoria relațiilor româno-otomane, Capitulațiile" în *Analele de istorie*, nr. 6/1982, pp. 54-56.

[2] Şt. Gorovei, „Moldova în *Casa Păcii*, pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie - A. D. Xenopol*, XVII; 1980, p. 651, N. Beldiceanu, „Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pecevi", în *Balcania*, nr. 1/V, 1942, pp. 392-407. Pentru studiul statutului juridic al țărilor române la începutul secolului XVI vezi şi T. Gemil, *Românii şi otomanii, în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1991, p. 157 şi urm.

II-lea[3]. Între regele Ungariei şi Radu cel Mare, relaţiile diplomatice, statornicite prin intermediul Sibiului au fost foarte active, deschizându-se o nouă cale pentru diplomaţia munteană, după ce Braşovul fusese - până în secolul XVI – principalul mijlocitor al relaţiilor economice şi politice între cele două state.

Relaţiile comerciale ale Sibiului şi existenţa persoanei potrivite care să reprezinte interesele transilvane şi ale regatului maghiar în Ţara Românească au făcut ca prezenţa "cneazului Dumitru din Sălişte" să fie aproape permanentă la curtea lui Radu cel Mare. În 1504, Radu cel Mare scria "burgărmeşterului şi judeţului crăiesc şi celor 12 pârgari ai Sibiului", dându-le de ştire despre toate lucrurile cerute "prin omul domniei voastre Dumitru"[4]. Cine era acest Dumitru care, după cum am arătat, devenise o figură familiară la curtea munteană? Român de vază din comuna Sălişte, era probabil urmaş al nobilimii române marginalizate, "cneaz", după cum apare în registrul de socoteli al municipalităţii. La 22 iunie 1504, primea 3 florini pentru solia în Ţara Românească, de unde aducea informaţii de ultimă oră cu privire la călătoria domnului, călătorie făcută evident la Înalta Poartă[5]. La 7 februarie 1506, noua misiune pe lângă Radu cel Mare avea drept scop "*ad sciscitandas novitates*", bineînţeles despre turci. In subsidiar trebuiau rezolvate şi conflicte comerciale ("*ratione malefactorum exterminandorum*")[6]. Acei "făcători de rele" erau, de altfel, aspru pedepsiţi de domnul muntean, dornic să menţină bunele relaţii cu Sibiul.

Soliile se succed la 21 martie, 24 aprilie, 31 mai 1506, toate cu scopul clar declarat de a afla "noutăţi despre turci". În felul acesta, Vladislav al II-lea putea să afle la timp despre eventualele pregătiri pentru război la sudul Dunării, dacă acestea ar fi existat.

Importanţa acestor solii, tocmai în anul 1506, este deosebită, deoarece era anul în care se schiţa un nou proiect de cruciadă, acesta având să fie unul dintre cele mai minuţioase şi, în acelaşi timp, utopice planuri ale epocii. În toamna anului 1506 (în luna septembrie), papa Iulius al II-lea însărcina pe Aegidius de Viterbo să ţină o primă predică în vederea organizării unei cruciade. Acţiunea lui Viterbo avea să se

---

[3] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 156.
[4] I. Lupaş, „Din relaţiile Transilvaniei cu Ţara Românească: Activitatea cneazului Dumitru de Sălişte", în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, Bucureşti, 1961, extras, p. 1.
[5] *Ibidem*, p. 2.
[6] *Ibidem*.

intensifice în anul 1507[7], fiind dublată de primele tratative diplomatice ale papalității cu șahul Ismail al Persiei, sperându-se într-o coaliție bicontinentală, care să anihileze definitiv forța de atac a turcilor.

Evident că principalele state interesate în acel moment de un eventual război de anvergură cu Imperiul otoman, în care să intre forțe cât mai numeroase și mai ales stabile, erau Polonia și Ungaria. Situația Poloniei era destul de delicată, pentru că interregnul de la moartea lui Alexandru Jagiello ridicase noi pretenții din partea Moldovei pentru recuperarea Pocuției[8], accentuându-se și conflictul în jurul prințesei Elisabeta, sora celor cinci frați Jagiello, pe care Bogdan al III-lea o dorea ca soție, încă de la urcarea sa pe tron. În legătură cu acest conflict, Seimul polon scria lui Vladislav al II-lea, cerându-i sprijinul în reglementarea relațiilor moldo-polone, precum și în raporturile cu Imperiul otoman[9].

Nu numai atacurile de graniță ale lui Bogdan al III-lea creau probleme Poloniei. În răsărit, situația sa era și mai grav amenințată. La moartea lui Alexandru, care, pentru a aplana întrucâtva conflictul cu Rusia, se căsătorise cu fiica lui Ivan al III-lea, marele cneaz Vasile al III-lea spera să câștige de partea sa nobilimea lituaniană pentru a fi ales mare duce[10]. Lovitura dată regatului polon ar fi fost catastrofală. De aceea, prima grijă a lui Sigismund a fost de a întări bunele relații cu un vecin incomod, ca Moldova, iar Seimul polon trimitea știrea alegerii noului rege, împreună cu o scrisoare protocolară, prin care se cerea lui Bogdan al III-lea păstrarea relațiilor de bună vecinătate și prietenie "după exemplul părintelui" său. Aluzia era la tratatul din 1499. Se exprima asigurarea că noul rege avea să respecte înțelegerile dintre cele două state și îi "va fi binevoitor și prieten"[11].

---

[7] Barbara von Palombini, „Bündniswerben Abendländischer Mächte um Persien 1453-1600" în *Freiburger Islamstudien*, I, 1968, p. 50.

[8] St. Gorovei, *op. cit.*, p. 654.

[9] *Acta Tomiciana, Epistolae, Legationes, Responsa, Actiones, Res gestae*, Poznan, 1852, vol. I, p. 6. "Cum autem sciamus vtram M[tem] cum Turco pro suis et fraternis regnis treugas pacis superiori tempore pactam esse, rogamus supplices velit efficere medio nuncii sui, ut ille etiam în huius regni partem firmites serventur.

Quantum vero ad vojievodam Valachie/ Moldova/ attinet, cujus homines his interregni temporibus in finibus dissensiones, rapinas exercere ceperunt, quod jubente ne aut connivente ipso vojevoda fiat, ignoramus. Rogamus itaque, digneretur suo nuncio efficere, at ejus subditi ipseque si quid machinari niteretur adversus quietem regni, contineatur"

[10] H. Uebersberger, *Österreich und Russland, seit dem Ende des 15. Jahrhunderts*, Leipzig, 1906, p. 71.

[11] *Acta Tomiciana...*, p. 5-6. ("Quo facto suo non mode d-norum consiliariorum benevolentiam erga te confirmabis, verum promptos reddes et d-nos ac regem, quem Deo adjuvante una tecum pro more vetuste eligent, benignum atque amicum tibi efficiunt")

O altă iniţiativă diplomatică polonă menită să salveze integritatea regatului era cea întreprinsă pe lângă tătarii din Kazan, pe care spera să îi poată folosi împotriva lui Vasile al III-lea. Prima solie sosea pe Volga, la 8 septembrie 1507, în timp ce la 14 septembrie, trupele polone soseau în Lituania, pentru a apăra teritoriul ameninţat de ruşi[12]. Acest nou conflict ruso-polon avea să influenţeze negativ proiectul de cruciadă iniţiat de papalitate în 1506, dispersând forţele care urmau să intre în război cu Imperiul otoman.

Rusia intenţiona să-l convingă pe Maximilian I să încheie o nouă alianţă împotriva Poloniei, în acest scop fiind trimis în Imperiu solul Glinski[13]. Se miza pe recentele hotărâri ale Dietei de la Rákos (din 1505), care înlăturau posibilităţile Habsburgilor de a mai accede la tronul Ungariei şi se spera că Maximilian s-ar putea alia Rusiei împotriva Jagillonilor. Misiunea lui Glinski sosea, însă, într-un moment neprielnic pentru implicarea Imperiului german împotriva Poloniei. În 1506 se încheiase un nou tratat de alianţă matrimonială, ce asigura o ipotetică moştenire a Habsburgilor în Ungaria, iar implicarea în "războaiele italiene" făcea imposibilă orice altă participare armată.

Indiferent de răspunsul primit din partea lui Maximilian I, Vasile al III-lea s-a angajat, totuşi, în lupta împotriva Poloniei, campania din 1507-1508 favorizându-i pe ruşi. Noul tratat de pace din 1508 includea noi teritorii de graniţă, care erau menţionate ca *teritorii ruseşti*, o greşeală diplomatică ce avea să fie ulterior observată de Sigismund şi care urma să redeschidă, în scurt timp, problema "teritoriilor rutene"[14].

În acest context politic şi militar apare cu atât mai utopic planul minuţios elaborat de diplomatul polon, Ioan Lasky, care înainta, în 1508, curiei papale un nou proiect de cruciadă de o mare amploare, dar care, din nefericire, venea în momentul în care iniţiatorii planului din 1506 îşi pierduseră practic interesul pentru lupta antiotomană.

În proiectul de cruciadă elaborat de Ioan Laski, ceea ce frapează de la început este analiza bine documentată asupra situaţiei interne a Imperiului otoman. Conflictele dintre diferitele populaţii din Imperiu şi dintre diferitele categorii sociale, lipsa de coeziune şi dorinţa de libertate a creştinilor înglobaţi în marele stat otoman erau un factor perturbator intern,

---

[12] H. Uebersberger, *op. cit.*, p. 71.
[13] *Ibidem*, p. 71-72.
[14] *Ibidem*, p. 73.

pe care Laski conta[15]. O răscoală din interior dublată de un atac de mari proporții, pe mare şi pe uscat, ar fi dat lovitura de grație lui Baiazid al II-lea. Diplomatul polon insista asupra dezordinilor din Imperiul Otoman, care generaseră haos şi superstiția că în timpul domniei celui de-al şaptelea sultan din casa Osman, adică tocmai Baiazid al II-lea, o mare nenorocire avea să se abată asupra imperiului[16]. Evident, conchidea el, un atac în forță din partea marilor principi creştini ar întări spaima din sufletul musulmanilor şi ar face mai uşor de realizat planul de cruciadă.

Efectivele ce urmau să atace Constantinopolul pe mare, dinspre Mediterană, prin Strâmtori, erau impresionante. Corăbii de mari dimensiuni, cu capacitate mare de transport şi rezistente la furtună, aveau să pornească din Neapole, Veneția şi insula Rodos[17]. Se miza pe elementul surpriză, accentuându-se necesitatea ca armata cruciată să apară pe neaşteptate în fața Constantinopolului, toată acțiunea fiind ținută în secret până în ultimul moment. În acelaşi secret, emisari catolici urmau să răscoale provinciile creştine, aprovizionându-le cu arme.

Un alt corp de oaste, ce avea să urmeze pe uscat drumul cel mai scurt spre Constantinopol (Belgrad-Niş-Sofia), trebuia să atace, prin surprindere, capitala Imperiului Otoman.

Participanții pe care se miza erau: regii Franței şi Angliei, urmați de importante efective de cavalerie şi arcaşi scoțieni, cavaleri şi infanterişti unguri, boemi, germani, italieni şi spanioli. Pe împăratul Maximilian I nu se putea conta - spunea Laski - fiind lipsit de armată proprie şi depinzând de bunăvoința principilor. Se înțelege că frontul din Italia, unde Franța, Spania, Veneția, papalitatea şi împăratul erau deja angajați, trebuia mutat în Balcani, francezii urmând a face pasul decisiv pentru pacificarea Italiei, prin părăsirea Milanului[18].

Planul de luptă din 1508 era grandios, riguros organizat, el prevăzând în amănunțime obligațiile fiecărei țări participante, modalitățile de aprovizionare şi de menținerea disciplinei, pentru a nu aduce nici un prejudiciu populației creştine din teritoriile ce urmau a fi străbătute de armata terestră.

---

[15] Proiectul de cruciadă al lui Ioan Laski redat de N. Iorga, în *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVI siècle*, 6e série, Bucureşti, 1916, p. 45-46.
[16] *Ibidem*, p. 54.
[17] *Ibidem*, p. 47, 49.
[18] Ileana Căzan, „Rivalități politice şi lupta pentru supremație la linia Dunării (1506-1526)", în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. XIII, 1995, p. 177.

Pentru a păstra secrete operaţiunile, era nevoie de români. Prezenţa trupelor creştine în Ungaria avea să fie motivată de conflictele permanente dintre Ungaria şi Ţara Românească, pentru că, spunea diplomatul polon, „între cele două ţări nu lipseşte niciodată ocazia de război". În realitate, s-a arătat deja, ambii domni români fuseseră cooptaţi între forţele creştine şi, izbucnirea unui conflict la Dunăre, concomitent cu frontul din Balcani, ar fi uşurat mult sarcina cruciaţilor, otomanii fiind siliţi să îşi disperseze armata. Cu toate acestea, planul s-a dovedit a fi utopic. Imposibilitatea realizării era dată de accentul pus pe pregătirile secrete, greu de tăinuit având în vedere deplasarea unei mari părţi din efectivele armate ale Europei Occidentale, pe mare şi pe uscat, cât şi de amploarea expediţiei, ce înscria trasee multiple, greu de înfăptuit. Factorul de bază, pacificarea Italiei, era, de asemenea, lipsită de orice perspectivă de realizare. Maximilian, care obţinea la 6 februarie 1508 titlul de „împărat roman ales", recunoscut de papă[19], se angaja într-o nouă aventură, aceea de a îngloba, de această dată, Veneţia în posesiunile imperiale[20]. În acest scop, împăratul a căutat să se slujească de Liga de la Cambrai, care, la 10 decembrie 1508, reunea noi aliaţi, dintre care unii se aflaseră, până atunci, în tabere rivale. Din Ligă făceau parte împăratul, papa, Spania şi Franţa. În timp ce primul îşi rezerva dreptul asupra „cetăţii din lagune", ceilalţi aliaţi îşi propuneau să împartă între ei posesiunile Senioriei. Nici o speranţă nu mai rămânea, aşadar, pentru punerea în practică a vreunui proiect de luptă antiotomană.

Singurele state angrenate cu consecvenţă într-o activitate diplomatică, ce viza posibilitatea lansării luptei împotriva turcilor, între 1506-1509, au rămas: Ungaria, Ţara Românească şi Moldova, ultima însă, hărţuită de permanentul conflict cu Polonia, ce nu s-a aplanat până în 1510[21].

În 1507, prima solie din partea principilor creştini, îndreptată spre şahul Persiei Ismail, pornea din Ungaria. Scrisoarea papei Iulius al II-lea, din 16 iunie 1508, informează indirect despre această ambasadă, ce îşi propunea, aparent, să îl aducă pe şah „la lumina credinţei adevărate". Papa, însă, mărturisea, spre sfârşitul scrisorii, scopul real al ambasadei şi anume o eventuală alianţă cu Ismail. De aceea îi cerea lui Vladislav, ca unuia ce trimisese deja în Persia „oamenii săi de încredere", să îl

---

[19] *Ibidem*, p. 178.

[20] *Deutsche Könige und Kaiser des Mittel-Alters*, Leipzig, Jana, Berlin, 1989, p. 384.

[21] Şt. Gorovei, *op. cit.*, p. 654.

informeze despre "viața, obiceiurile, puterea militară și intențiile susnumitului Sofi"[22]. Un amănunt demn de remarcat: această solie, trimisă în 1507, de Vladislav al II-lea în Persia, se pare că a fost însoțită și de mesagerii lui Radu cel Mare și ai lui Bogdan al III-lea. Este încă un argument pentru a se releva faptul că doar cele trei state luaseră în serios planul de cruciadă din 1506-1508. Tocmai din această cauză, Vladislav al II-lea manifesta un interes deosebit pentru eventualele stări de conflict ce s-ar fi putut ivi între Țara Românească și Moldova între aceasta din urmă și Polonia.

În anul 1507, teama că, datorită conflictului pentru Pocuția, Bogdan al III-lea ar putea prefera o înțelegere cu turcii, îl făcea pe Vladislav al II-lea să accepte propunerea lui Sigismund al Poloniei de a-l înlătura pe domnul Moldovei, dacă acesta, în cazul unui atac otoman, ar trece de partea turcilor. Scrisoarea din 18 iulie îl considera pe Radu cel Mare un aliat sigur, dispus să informeze în permanență despre mișcările turcilor, în timp ce Bogdan al III-lea era suspectat de lipsă de loialitate[23].

Așa se explică noua misiune a "cneazului Dumitru din Săliște" la 14 octombrie 1507, misiune căreia i se acorda o importanță deosebită, deoarece era plătit mai mult decât de obicei. Scopul era, deci, de a informa despre conflictul dintre cei doi domni ("*ad explorandas dissensiones ambarum wayvodarum Moldaviensis et Transalpinensis*")[24]. Informația lui Dumitru este importantă pentru că aflăm că Radu cel Mare susținea cu armată pe pretendentul Roman, împotriva lui Bogdan. Cum atitudinea domnului Moldovei nu a devenit favorabilă turcilor și, deci, periculoasă pentru vecini, interesul pentru a-l schimba din domnie a scăzut.

La 6 iunie și 30 iulie 1507, două călătorii în Țara Românească ale lui Dumitru aduseseră deja informații despre turci; la 24 noiembrie solia se repeta, „cneazul" fiind însoțit și de un oarecare Lațcu "*ad partes Transalpinas ad explorandes novitates*"[25]. Toate tratativele anului 1507 au sfârșit la data de 3 decembrie, cu încheierea unui tratat de alianță defensivă cu Ungaria, împotriva "necredincioșilor". Același Dumitru negociase, poate, și alianța perpetuă cu Sibiul și cu cele șapte districte săsești, prin care se prevedea colaborarea în cazul unui război cu turcii[26].

---

[22] L. Tardy, *Hungarian diplomacy in the East*, Széged, 1978, pp. 125-129.

[23] *Materialy do dzionov diplomacji Polskiej z leat 1486-1516 (Kodeks Zagrzebski)* ed. de Joseph Garbacik, Wroclaw, Warszawa, 1966, pp. 151-153.

[24] I. Lupaș, *op. cit.*, p. 3.

[25] *Ibidem*, p. 3-4.

[26] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, pp. 177 și 553.

Acţiunile multiple prin care în anul 1507 Radu se arătase un opozant făţiş al Imperiului otoman l-au determinat pe sultan să îl cheme la Poartă[27]. Boala domnului a fost un pretext binevenit pentru a evita explicaţiile, greu de dat, pe care Baiazid al II-lea le pretindea.

În luna mai 1508, domnul Ţării Româneşti murea pe neaşteptate, iar turcii, convinşi că au nevoie de domni de încredere în ţările române, îl impuneau pe Mihnea cel Rău, care îşi începea domnia cu un lung şir de pedepse, meritate sau nu, date marilor boieri, pedepse care i-au atras şi porecla. Mai mult, se răspândea zvonul că ar urmări chiar să "turcească" ţara. Asemenea informaţii nu făceau decât să-l îngrijoreze pe Vladislav al II-lea şi pe transilvăneni. De aceea, nu se grăbeau să arate bunăvoinţă noului domn.

Toate acestea l-au obligat pe Mihnea să îşi clarifice poziţia. În scrisoarea din 5 iunie 1508, trimisă sibienilor, insista pe faptul că el era devotat regelui Ungariei şi *cauzei creştine*, iar "din partea turcilor să nu aveţi nici o grijă *pentru credinţa noastră creştină*"[28].

În acelaşi an, scrisoarea către braşoveni conţinea o adevărată plângere împotriva neîncrederii cu care era privit, deoarece "m-am silit să nu fac nici un rău domniei voastre sau ţării domniei voastre, am dorit domnia mea să trăim în bună pace şi prietenie"[29]. Într-adevăr, afirmaţiile de ataşament faţă de cauza creştină nu erau doar declaraţii de conjunctură. În 1509, Mihnea cel Rău recunoştea suzeranitatea Ungariei[30], act ce avea ca rezultat, în scurt timp, intervenţia otomană, care îl schimba din domnie. Nimeni însă nu a înregistrat această schimbare ca pe un fapt nedorit, deşi imixtiunea trupelor otomane, pe timp de pace, într-un teritoriu ce nu le aparţinea, ar fi trebuit să fie un semnal de alarmă pentru Ungaria ca şi pentru boierii munteni. Aceştia au răsuflat uşuraţi la alungarea lui Mihnea cel Rău, pentru că l-au considerat un domn hain cu boierii şi pus pe îmbogăţire.

Anul 1509 readucea centrul Europei şi, mai ales Ungaria, în atenţia lui Maximilian I, pe care complexa situaţie din Italia îl făcuse să se mulţumească, până la acea dată, doar cu politica alianţelor matrimoniale.

---

[27] A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transilvaniae, Hungariae que cum Moldaviae, et Valachia*, Budapest, 1914, pp. 96-97.
[28] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, pp. 183-184.
[29] I. Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria*, Bucureşti, 1902, p. 139.
[30] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, pp. 186-188.

La 10 decembrie, constituirea *Ligii de la Cambrai* îi aducea împăratului posibilitatea de a implica direct Ungaria în "războaiele italiene". Aversiunea regatului maghiar față de Veneția data de mai bine de un secol și doar pericolul otoman apropiase cele două rivale permanente la stăpânirea litoralului dalmat. Proiectul lui Ludovic al XII-lea și al lui Maximilian de a împărți posesiunile venețiene urma să atragă și participarea Ungariei, care și-ar fi recuperat astfel posesiunile dalmate. Amenințarea politică și militară ce o reprezenta Liga făcea ca și Veneția să încerce anihilarea forței aliaților, atrăgând de partea sa Ungaria, de la care aștepta un ajutor mai mult *moral decât militar*.

Solii ambelor tabere soseau, la începutul anului 1509, încercând să convingă și chiar să corupă o parte a marii nobilimi, care să le susțină cauza. Se contura cu destulă forță partida politică prohabsburgică și cea așa zis "națională" (care în cazul de față sprijinea Veneția), partide ce aveau să se înfrunte până în 1541, contribuind din plin la destrămarea regatului. Ambele facțiuni au încercat să îl atragă de partea lor pe veșnic mohorâtul Vladislav al II-lea, neobținând până în 1511, anul în care *Liga* practic se dezmembra, nici o decizie fermă din partea regelui.

Interesele Veneției erau apărate cu cea mai mare ardoare de primatul Ungariei, Tamás Bákocz, care primise pălăria de cardinal și titlul de patriarh al Constantinopolului prin sprijinul Senioriei, ce nu se sfia să îi trezească speranța că l-ar putea ajuta să ocupe chiar Sfântul Scaun[31]. Interesele de moment ale regatului făceau și ele ca bunăvoința Veneției să fie în continuare cultivată. Din anul 1500, Ungaria primea anual un stipendiu de 100 000 de ducați, pentru întreținerea armatei[32], sumă pe care cancelarul regelui, Filip More, se ducea să o ceară la Veneția și în 1508.

La 23 martie 1509 papa dădea bula de excomunicare împotriva Veneției, care, indignată, cerea prin cardinalul Tamás Bákocz, judecata conciliului. Pe câmpul de luptă înfrângerea de la Agnadello demonstra "Republicii Lagunelor" că nu va putea câștiga războiul prin forța armelor, ci doar prin diplomație[33]. În luna iulie 1509 învingătorii de la Agnadello trimiteau emisari în Ungaria, pentru a-l hotărî pe Vladislav să pornească imediat atacul, în scopul de a recuceri teritoriile dalmate. Conducătorul

---

[31] V. Fráknoi, *Ungaria und die Liga von Cambray*, Budapest, 1883, p. 6.
[32] Al. Réumont, *Un'ambasciata venetiana in Ungheria. 1500-1503*, Firenze, 1879, p. 11.
[33] G. Rászo, *Buda, Vienna, Venezia i problemi militari e politici fra Europa e i Turchi (1521-1532)* în *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, Budapest, 1975, p. 273.

partidei nobiliare, adversară a intereselor Veneţiei şi prohabsburgică, era palatinul Emeric Pérényi[34]. Sub presiunea nobilimii şi a ambasadorilor imperiali şi veneţieni, până la sfârşitul anului 1509, Vladislav nu ia nici o decizie, preferând o politică duplicitară, care să îi servească, indiferent de cursul evenimentelor din Italia. Tratativele cu Veneţia urmăreau obţinerea unor schimburi teritoriale, iar cele duse cu *Liga* aveau ca scop obţinerea Dalmaţiei, dacă Veneţia ar fi fost învinsă. Situaţia era atât de critică pentru Seniorie, încât aceasta se întreba dacă nu ar fi cazul să facă regelui Vladislav cadou Dalmaţia, pentru a-l separa definitiv de tabăra adversă. Politica de şantaj dusă de regele Ungariei, aflat şi el sub focul concentrat al facţiunilor *pro* şi *contra*-veneţiene, a urmărit practic obţinerea Dalmaţiei, fără implicare militară, păstrând chiar relaţii de bună vecinătate cu Veneţia.

Iulius al II-lea, pentru a aplana conflictul, devenea din anul 1510 apărătorul Veneţiei şi căuta să mobilizeze forţele creştine într-un nou plan de luptă antiotomană, cu scopul de a le îndepărta din Italia. Vladislav al II-lea subscria primul la demersurile papalităţii, dornic de a scăpa de presiunile tot mai puţin comode făcute de ambasadorii lui Maximilian şi ai Franţei. La 23 iunie, Louis Helie, solul francez, ţinea cu ocazia audienţei oficiale, un discurs în care învinuia Veneţia de toate nenorocirile ce se abătuseră asupra creştinătăţii, de la cucerirea Constantinopolului şi până în momentul respectiv. Tonul violent, lipsit de protocol, prin care sfârşea numind pe veneţieni "bestii" şi "adunătură" şi prin care afirma cu tărie că "două nenorociri ameninţă creştinătatea: Poarta şi Veneţia, ambele trebuiau nimicite"[35], l-a făcut pe palatinul curţii regale să intervină cu multă vehemenţă, cerând ca ambasadorul francez să nu uite unde se află. Chiar partenerii lui Helie, ambasadorii imperiali, au încercat să-l tempereze, fără rezultat, însă, pentru că furibundul sol a început să strige, spre uimirea şi indignarea adunării, "lăsaţi-mă să vorbesc, ştiu foarte bine ce trebuie să spun"[36].

Evident că o asemenea ieşire nu a fost de natură să îl convingă pe Vladislav de necesitatea unei alianţe rapide cu *Liga de la Cambrai*. Tamás Bákocz afirma chiar ambasadorului veneţian că "nu i-a mai rămas

---

[34] V. Fráknoi, *op. cit.*, p. 11.
[35] *Ibidem*, pp. 38-39.
[36] Le Glay, *Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche*, vol. I, Paris, 1845, pp. 96-97.

nimic de făcut", datorită ieşirii necontrolate a lui Louis Helie, "care şi-a compromis singur cauza"[37].

Tatonările veneţienilor, prin Pasqualigo, aveau să continue. Nici partida pro-habsburgică nu s-a lăsat impresionată de nemulţumirea regelui faţă de desfăşurarea audienţei din 10 iunie. Tratativele aveau să se reia de către Vladislav al II-lea cu ambele tabere la 24 iunie, când acelaşi Louis Helie continua cu invectivele la adresa veneţienilor (numiţi de această dată "tirani, comedianţi, vulpi, trădători, vânzători de mărunţişuri, dornici de câştig"). Ca răspuns, ambasadorul veneţian, prezent la întrevedere, rostea cu mult calm, un discurs impresionant, prin care arăta că, niciodată, interesele Franţei nu pot fi aceleaşi cu cele ale Ungariei, în timp ce Veneţia şi Coroana Sfântului Stefan aveau de înfruntat, de decenii, un duşman periculos, în această alianţă "Republica lagunelor" rămânând un partener loial şi de nădejede.

Raportul din 2 iulie 1510, trimis la Veneţia de Pasqualigo, transmitea ştirea îngrijorătoare, că, în ciuda tuturor insistenţelor sale, problema Dalmaţiei revine cu obstinaţie în tratativele cu Ungaria. Regele a fost convins de către nobili să numească o comisie, formată din duşmanii Veneţiei, care să cerceteze buna credinţă a Senioriei, în problema retrocedării litoralului dalmat.

La 5 iulie, însă, în ciuda avertismentelor legatului papal, ce apăra de această dată, cauza Veneţiei, partida pro-habsburgică îşi impunea punctul de vedere, în Dietă hotărându-se alianţa Ungariei cu Maximilian şi Ludovic al XII-lea. Pe fundalul acestei noi angajări militare la care urma să fie supusă Ungaria, ce ar fi trebuit să furnizeze bani şi soldaţi pentru recuperarea Dalmaţiei, la 7 iulie 1510 nunţiul papal, episcopul de Modrussa, celebra o ceremonie plină de fast, prin care Vladislav era numit "căpitan general" al armatei cruciate, la care, alături de Ungaria, urmau să participe împăratul, regele Poloniei şi al Franţei, Moldova şi Ţara Românească, unde deja fuseseră trimişi soli din partea papei[38].

Din nou situaţia politică existentă împiedica să se contureze o mare alianţă europeană antiotomană, singurele efectiv obligate să se înscrie în lupta cu turcii rămânând Ungaria, Veneţia şi ţările române. Ţara Românească şi, mai ales, Moldova, supusă în permanenţă presiunii tătarilor, cereau ajutor insistent Ungariei, în vara anului 1510[39].

---

[37] V. Fráknoi, *op. cit.*, pp. 40-41.
[38] *Ibidem*, pp. 53-54.
[39] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 202.

Preocuparea regatului vecin de a contribui la capacitatea de rezistenţă a celor două principate era evidentă în instrucţiunile trimise de Vladislav al II-lea vicevoievodului Transilvaniei, sibienilor şi braşovenilor, la 28 septembrie, 11 octombrie, 9 noiembrie, 7 şi 8 decembrie 1510, pentru a susţine cererile de ajutor bănesc ale lui Bogdan şi ale lui Vlad-Vodă cel Tânăr[40].

Pregătirea unui război cu turcii făcea imposibilă onorarea obligaţiilor militare pe care Vladislav al II-lea şi le asumase ca proaspăt aliat al *Ligii din Cambrai* şi anume: înarmarea a 6 000 soldaţi şi participarea la recuperarea Dalmaţiei. În plus, vechii aliaţi, papa, împăratul, Franţa, Spania şi Ferrara nu se mai înţelegeau, fapt folosit de Veneţia, ce revenea cu noi propuneri de pace, prezentând cu abilitate recentele sale succese militare, din Italia. În *Liga de la Cambrai* rămăseseră doar Maximilian şi Ludovic al XII-lea, ceilalţi semnatari ai înţelegerii retrăgându-se pe rând, instigaţi de către papa Iuliu al II-lea. În luna august, Maximilian făcuse noi demersuri pe lângă Ferdinand de Aragon, pentru a obţine ajutor militar, terestru şi naval, pentru recuperarea Dalmaţiei, ajutor prin care spera să îl atragă definitiv pe Vladislav al II-lea de partea Habsburgilor. Scrisoarea din 5 august 1510, adresată regelui Spaniei, amintea acestuia că este de datoria sa să contribuie la consolidarea drepturilor Habsburgilor în Ungaria[41]. Căsătoria dublă plănuită în 1506 între fiul şi fiica lui Vladislav Jagiello cu infantul şi infanta Spaniei angaja în egală măsură interesele celor doi bunici, Maximilian şi Ferdinand. Încercările lui Maximilian rămâneau fără rezultat, Vladislav al II-lea preferând chiar, în faţa pericolului otoman, reluarea bunelor relaţii cu Veneţia, cu care restabilea pacea la 10 septembrie 1510, lăsând deschisă, la insistenţele marilor baroni, problema Dalmaţiei.

Paralel cu reluarea legăturilor cu Veneţia, în luna octombrie, o ambasadă ungară se prezenta la Konstantz pentru a stabili coordonatele colaborării cu imperialii Vladislav al II-lea continua politica duplicitară, care să îi asigure, în orice eventualitate, fie recuperarea Dalmaţiei, fie ajutorul militar împotriva turcilor. Condiţiile înţelegerii cu Maximilian prevedeau să se furnizeze lui Vladislav 1 000 soldaţi, 12 tunuri, 6 nave de transport şi 24 ambarcaţiuni uşoare pentru ofensiva în Dalmaţia, precum

---

[40] *Ibidem*, pp. 203-209.
[41] V. Fráknoi, *op. cit.*, p. 67.

şi ajutor militar nedefinit, în cazul unui atac otoman. La rândul său, regele Ungariei era obligat la un ajutor similar, dacă turcii ar fi intrat în teritoriile lui Maximilian[42].

În a doua jumătate a lunii noiembrie, ambasada imperială formată din Leonhard Nogarola, Johannes Cuspinianus şi dr. George Breitenauer, sosea la Buda cu misiunea clară de a veghea la respectarea condiţiilor înţelegerii de la Konstantz şi, mai ales, de a împiedica orice tratative separate cu Veneţia[43]. De asemenea, Maximilian era convins că sosise vremea încheierii preliminariilor dublei căsătorii, proiectate în 1506.

Dieta de la Vészprém demonstra că entuziasmul războinic al marii nobilimi scăzuse simţitor, în ianuarie 1511 folosindu-se pretexte mărunte pentru a nu se ratifica tratatul cu imperialii. Era invocată lipsa semnăturii regelui Franţei, apoi, după ce acesta ratifica tratatul, se aducea în discuţie o adăugire în formularea textului francez, pentru a nu se recunoaşte valabilitatea înţelegerii cu Maximilian. Veneţia, la rândul ei, cu numeroase daruri, încerca să atragă de partea sa bunăvoinţa partidei pro-habsburgice.

Expediţia turcilor din Croaţia din primăvara anului 1511 alerta marea nobilime, care, întrunită la 3 mai pe câmpul de la Rákos, aducea în discuţie "adevăratele probleme şi nevoi ale regatului". Între acestea trezea cea mai mare îngrijorare posibilitatea ca domnul Moldovei să fie nevoit să intre sub ascultarea sultanului şi să se ridice împotriva Ungariei, alături de trupele otomane[44]. Această amânare era justificată de întârzierea tratativelor de pace, începute de Ungaria cu Înalta Poartă. În 1510, Barnabás Beley, ambasadorul lui Vladislav al II-lea, sosea la curtea sultanului pentru a reînnoi, pentru încă trei ani, tratatul de pace din 1503. Ungaria se angaja să plătească tributul de răscumpărare a păcii, dar cerea includerea ţărilor române, a Veneţiei şi Poloniei în clauzele păcii. Ambasadorul ungur a fost practic reţinut de Baiazid al II-lea, apoi de fiul său Selim I, timp de 7 ani şi folosit ca element de intimidare în marile campanii din Orient, din anii 1510-1517. Numit "rege al Ungariei", însoţit de soldaţi sârbi şi bosniaci îmbrăcaţi ca ostaşi unguri[45], trebuia să lase impresia că Ungaria s-a aliat Imperiului otoman în lupta cu duşmanii săi din Asia, şiiţii, conduşi de Ismail-şah.

---

42 *Ibidem*, pp. 68-69.

43 J. Cuspinianus, *Tagebuch*, în *Monumenta Habsburgica, Scriptores*, vol. I, Wien, 1855, p. 40.

44 V. Fráknoi, *op. cit.*, pp. 79-80.

45 L. Tardy, *op. cit.*, p. 117.

De aceea, când, în iulie 1511, sosea la Buda ştirea reţinerii ambasadorului maghiar – ştire adusă, împreună cu conceptul păcii, de către solii sultanului – îngrijorarea marii nobilimi era justificată. Sultanul Baiazid părea că nu doreşte să manifeste prea multă bunăvoinţă, respingând ideea includerii Veneţiei în tratatul de pace.

Motivele de alertă erau întărite şi de pregătirile de asediu împotriva Belgradului şi de iminenta campanie ce se întrevedea în Moldova.

Scrisoarea trimisă lui Bogdan Vodă la 27 mai 1511 de către regele Ungariei anunţa cu teamă posibilitatea invaziei în Moldova a turcilor şi tătarilor precum şi a cuceririi Belgradului. De aceea, Bogdan era sfătuit să facă pregătirile de luptă necesare şi să trimită jumătate din oastea sa la Oradea, punctul de întâlnire al armatei ungare şi transilvane. Conştient de scăderea forţei de apărare a regatului, Vladislav considera că pierderea Moldovei ar duce în mod inevitabil la intrarea turcilor în Transilvania şi la atacul asupra Ungariei[46].

Confruntarea din Asia, precum şi situaţia neclară din familia lui Baiazid al II-lea, aflat în conflict cu fiul său Selim, care controla deja situaţia militară din zona Dunării[47], l-au făcut pe sultan să accepte, în cele din urmă, în toamna anului 1511, reînnoirea tratatului de pace cu Ungaria, cu clauzele prevăzute de aceasta. Darurile bogate risipite de veneţieni, prin intermediul ambasadei ungare, dar şi direct, marilor dregători otomani, contribuiseră şi ele hotărâtor la schimbarea dispoziţiei sultanului, ce accepta noul armistiţiu pe trei ani, încheiat cu Ungaria, Veneţia, Polonia şi *ţările române, rămase încă formal în sfera de influenţă politică ungară.*

Situaţia militară permanent schimbătoare pe frontul din Italia făcea ca, la 4 octombrie 1511, semnarea tratatului de constituire a Sfintei Alianţe, în care intrau foştii rivali, papa, Veneţia şi Spania, să fie practic actul de dezmembrare al „Ligii din Cambrai"[48]. Noua ofensivă fulgerătoare lansată de tânărul general francez, Gaston de Foix, în iarna anului 1512, împotriva Sfintei Ligi, ce aducea strălucite victorii şi

[46] "Agunt enim, ut vires coniungant et mutuis freti viribus, Moldaviam ipsam in magna propterea trepidatione nunc locatam occupant, ut inde vires eorum, quocunquo voluerint, liberius est perniciosius effundere valeant, qua occupanta (Deus perpetuo avertat) difficila est impetum eorum ab Transilvania, et consequenter ab aliis regnis nostris coercere" A. Veress, *op. cit.*, pp. 102-103.

[47] La 25 ianuarie 1512 Selim, atunci prinţ rebel, întărea lui Bogdan stăpânirea gârdelor de la Dunăre, vezi şi St. Gorovei, *op. cit.*, p. 25.

[48] Arhivele Statului Bucureşti, *Microfilme*, Serbia, R. 23, c. 491.

supremaţia Franţei în Italia, îl făcea pe Maximilian un adversar al Franţei, împotriva căreia căuta acum aliaţi.

La 1 aprilie 1512, papa Iulius al II-lea cerea sprijin regelui Ungariei în faţa dublei ameninţări, cea otomană în sudul Italiei şi cea franceză, ce atacase deja Brescia şi Bergano.

Maximilian I, îngrijorat de noua întorsătură a situaţiei militare în Italia, de ofensiva franceză ce ameninţa nu numai teritoriile elveţiene învecinate imperiului, ci şi Burgundia, proaspătă posesiune habsburgică, la care împăratul ţinea în mod deosebit, scria fiicei sale Margareta de Savoia, regenta Ţărilor de Jos, numeroase scrisori pe tema noilor alianţe ce urmau a se încheia împotriva Franţei[49].

Scrisorile din 6 şi 21 mai 1512, din 20 august vorbeau despre ajutorul militar pe care Maximilian se oferea să-l acorde elveţienilor, împotriva Franţei şi despre necesitatea captării bunăvoinţei regelui Angliei, Henric al VIII-lea, inamic firesc al regelui francez. În ciorna autografă a scrisorii Margaretei, datată în lunile august-septembrie 1512, Maximilian era sfătuit să profite de ataşamentul pe care regele Angliei îl arăta intereselor Casei de Austria ("*a unne amour sy grande a vous et ceste maison, que n'est possible de plus, et vous desire venir plus que chosses du monde*")[50].

În plasa acestor interese politice multiple, între care revenea nu o dată şi preocuparea pentru urgentarea dublei căsătorii în Ungaria, scrisoarea trimisă Margaretei de Savoia de către Maximilian I, la 18 septembrie 1512, prin care îi anunţa planul de a deveni papă, a fost considerată de mulţi istorici drept o fantezie de moment, o glumă. În condiţiile în care papa era nu numai conducătorul spiritual al creştinătăţii ci şi un principe teritorial, angrenat direct în confruntările militare dintre suveranii creştini, împăratului Maximilian, animat întreaga viaţă de visul "războiului sfânt" al cruciadei şi al salvării creştinătăţii, i s-a părut firesc să aspire la Scaunul pontifical, reunind sub unul şi acelaşi sceptru lumea creştină pe care o dorea pacificată, în vederea lansării ofensivei împotriva necredincioşilor. Planul de a fi numit pe loc succesorul lui Iulius al II-lea era întărit şi de starea sănătăţii acestuia "... *Et envoyons demain monsieur de Gueree, evesque à Rome devers le pape pour trouver fachon que nous puyssons accorder avec luy de nous prenne*

---

[49] *Correspondance de Maximilien I et de Marquerite d'Autriche, sa fille gouvernante de Pays Bas, 1507-1519*, Paris, 1839, vol. II, pp. 3-5, 22-25.
[50] *Ibidem*, pp. 31-33.

pour ang coadjuteur affin que aprés sa mort pour une estre assuré de avoer le papa et de devenir prester et aprés estre sainct et que il vous sera de necessité que, aprés ma mort, vous serás contraint de me adorer don't je me trouveré bien gloryoes"[51].

Proiectul era suficient de realist, având în vedere compromiterea în plan spiritual a papei Iulius al II-lea. Se adăuga în scrisoare şi ideea necesităţii captării bunăvoinţei cardinalilor, pentru care avea nevoie de 2-3000 de ducaţi şi, în acelaşi timp o ruga pe Margareta să păstreze "această chestiune în cel mai mare secret". Sfârşitul scrisorii, încrezător în reuşita proiectului vizat, cuprindea semnătura făcută "de mâna bunului său tată, viitor papă".

Înfrângerile suferite din partea Franţei în Ţările de Jos, în toamna anului 1512, moartea lui Iulius al II-lea la începutul anului 1513 şi alegerea de către cardinali a noului papă Leon al X-lea, promotor al politicii ferme de cruciadă, îl obligau pe Maximilian să realizeze cât de iluzoriu fusese visul său pontifical şi cel al unui "imperiu universal".

La 27 aprilie 1513 al VIII-lea conciliu de la Lateran emitea bula de proclamare a cruciadei antiotomane, plănuită ca un ajutor dat ţărilor creştine direct ameninţate: Ungaria, Polonia şi ţările române. Leon al X-lea, apărător fervent al ideii luptei cu necredincioşii, şi-a propus de la început două obiective politice care îl diferenţiau de atitudinea adoptată de predecesorul său. Noul papă viza întâi instaurarea păcii în Europa, după care principii creştini urmau să se unească în lupta împotriva turcilor[52].

Intensa activitatea diplomatică dusă de papă a fost inaugurată de bula amintită, *Superna illius ordinatione*, urmată de scrisori către împărat, regele Danemarcei, al Angliei şi al Poloniei, prin care îi ruga să înceteze orice diferend cu vechii rivali, concentrându-şi atenţia doar asupra luptei cu necredincioşii[53].

Hotărârea conciliului de convocare a cruciadei viza ca rolul principal să revină ţărilor din estul Europei, mai puţin angrenate în rivalităţi şi direct ameninţate de pericolul otoman. Se considera că Polonia, unită cu Ungaria şi Rusia, trebuie să atace Imperiul otoman,

---

[51] *Ibidem*, pp. 37-38.

[52] K. M. Setton, „Pope Leo X and the Turkish peril", în *American Philosophical Society*, vol. 113, nr. 6, dec. 1969, pp. 369-370.

[53] *Petri Bembi epistolarum Leonis decimi Pontificis Max, nomine scriptorum libri sexdecim, Ad Paulum Tertiarum Pont. Max. Romam missi*, 1535, pp. 39-40, 110-111, 136.

cucerind Constantinopolul[54]. Evident, planul implica şi participarea ţărilor române. care treceau în acel moment printr-o nouă cumpănă a raporturilor cu Imperiul otoman şi cu greu s-ar fi putut angaja în luptă. Încă din ianuarie 1512, când Selim era doar prinţ rebel, Bogdan al III-lea încheia "o carte de hotar" (*sânurname*) pentru stăpânirea gârlelor de la Dunăre, act ce dorea să îi asigure bunăvoinţa celui pe care-l bănuia a fi viitorul sultan. Era firesc deci, ca în vara anului 1512, când, în urma unui şir de asasinate, Selim I prelua puterea, înlăturându-şi tatăl şi fraţii, solii din Moldova, dar şi din Ţara Românească, să se fi prezentat "cu haraciuri şi peşcheşuri" pentru a reînnoi "prietenia şi dragostea avute cu răposatul meu tată"[55]. Reînnoirea acestor tratate s-a putut face şi în anul 1513, când după o expediţie de jaf pustiitoare a tătarilor asupra Moldovei, Bogdan al III-lea era silit să ceară pacea şi protecţia Înaltei Porţi. La fel, noul domn al Ţării Româneşti, Neagoe Basarab, considerat a fi un domn devotat sultanului, încheia, în acelaşi an 1513, o reînnoire a aşa numitelor "capitulaţii"[56]. În 1513 Veneţia şi Polonia semnau şi ele tratate de pace cu turcii, ideea unei cruciade rămânând vie doar în mintea papei Leon al X-lea[57].

Anul 1514 aducea alte două evenimente care au împiedicat încă odată mobilizarea *reală* a cruciaţilor la luptă. În ciuda entuziasmului cu care împăratul Maximilian îmbrăca haina de curciat, considerând că a venit vremea împlinirii idealului său cavaleresc de o viaţă, forţele creştine nu au putut fi organizate pentru luptă din cauza derutei produse de vestea victoriei obţinute de Selim I la Čaldâran, la 23 august 1514. Sultanul însuşi se aflase pe câmpul de luptă dezorganizând, înfrângând şi nimicind forţele şiite reunite, conduse de şahul Ismail, care reuşise să scape, fugind la Hamadan[58]. Doar venirea iernii şi imposibilitatea trupelor otomane de a se aproviziona a amânat pentru încă un an confruntarea decisivă în Orient.

---

[54] I. Marinescu, *Bogdan al III-lea cel Orb*, Bucureşti, 1910, pp. 80-81.

[55] M. Maxim citând opinia istoricilor turci Tayyib Gokbilgin şi T. Danişmend consideră că raporturile dintre ţările române şi Înalta Poartă, în anul 1512, au fost aceleaşi ca şi cele menţinute de Veneţia, vezi M. Maxim, *op. cit.*, p. 54. Vezi şi T. Gemil, *op. cit.*, pp. 160-161.

[56] Condiţiile ascensiunii la tron a lui Neagoe Basarab în raport cu interesele otomane redate de T. Gemil, *op. cit.*, pp. 161-162.

[57] Despre raporturile ţărilor române cu Veneţia în secolul XVI a se vedea E. Denize, *Ţările române şi Veneţia, 1441-1541*, Bucureşti, 1995, p. 180 şi urm.

[58] G. Székely, „La Hongrie et la domination ottomane, XV-XVII-e siècles", în *Studia Truco-Hungarica*, 1975, p. 32.

Vara aceluiaşi an, 1514, pe fondul gravelor contradicţii din Ungaria, aducea în locul mobilizării generale prevăzute pentru cruciadă, un război civil pustiitor, ce avea să lipsească Ungaria de orice capacitate eficientă de apărare pentru viitor. Divergenţele dintre mica nobilime şi marii baroni, între aceştia şi iobagi, au făcut ca în faţa pericolului ce ameninţa ţara, forţele sociale să fie dezbinate, izbucnind una dintre cele mai sângeroase lupte intestine. Mai mult, relatarea unui martor ocular al luptelor din Ungaria, din 1514, ce apărea într-o "foaie volantă" la Augsburg, evidenţia patriotismul ţăranilor şi al plebii oraşelor, care, sătui de ineficienţa armatelor nobiliare, se hotărâseră să îşi apere singuri ţara. Aceştia "râdeau în faţă" celor ce încercau să îi convingă că nobilii vor apăra ţara de turci. "Nobilii se pregătesc de luptă de 20 de ani – declarau ţăranii – şi ceea ce spuneţi voi, călugării şi preoţii nu sunt decât minciuni sfruntate, de acum încolo nu mai credem în predicile voastre, nu mai intram în biserici"[59]. Scindarea societăţii maghiare se făcuse şi convingerea că ţăranii şi săracii regatului sunt singurii ce mai pot salva ţara îi făcea să le crească forţa de combatere, până la fanatism. Unul dintre conducătorii revoltei, Francisc Bagol, arăta că nobilii sunt incapabili să apere regatul şi nu lasă pe alţii să o facă, de aceea trebuie luate măsuri drastice împotriva lor. Rebelii considerau chiar că regele *ar trebui arestat* pentru că încheiase pace cu turcii[60].

Însăşi opinia publică europeană a receptat răscoala lui Gheorghe Doja, ca având un mobil politic, naţional, dincolo de motivele sociale, care erau dificil să fie cunoscute în afara ţării. Un anume negustor veneţian, Giovanni Moro, sosit în insula Veglia, informa că regele şi baronii au considerat prea costisitor un război cu turcii şi au preferat pacea, fapt ce a nemulţumit "poporul", 30 000 de ţărani ridicându-se împotriva regelui şi încercând să îl asedieze la Buda[61]. Aceaşi informaţie o dă şi Gaspar Heltai care spune în cronica sa: ţăranii "s-au ridicat împotriva nobililor zicând: ei au fost cei care ne-au supt atâta timp sudoarea şi sângele, dar *acum ei se ascund şi nu îndrăznesc să lupte împotriva turcilor pentru a apăra ţara"*.

Reacţia marii nobilimi, mobilizarea unei mari armate condusă de Ioan Zápolya îndreptată asupra răsculaţilor, amploarea şi mai ales cruzimea de nedescris a represaliilor au fost de fapt corolarul conflictului

---

[59] *Ibidem*, p. 28.
[60] *Ibidem*, p. 29.
[61] *Ibidem*, p. 30.

mocnit, născut chiar din ultimii ani de domnie ai lui Matia Corvin, între mica nobilime, mai ales din ţinuturile secuieşti[62] şi magnaţii regatului. După 1490, pe fondul slăbirii puterii centrale şi a apariţiei "bandierelor" comitatelor mica nobilime tinde să devină un factor activ de decizie politică. Această iluzie i-a fost chiar întreţinută de manevrele partidelor nobiliare, ce aveau nevoie de susţinători în lupta pentru acapararea puterii. Înşelată, s-a folosit, la rândul ei, de ţărănime şi plebe pentru a-şi impune voinţa în regat. De aici, spaima marii nobilimi că Gheorghe Doja ar putea fi "ales" rege şi supliciul îngrozitor la care a fost supus.

Ridicarea la luptă a fost atât de puternică încât *Tripartitul lui Werböczi*, în 1517, chiar dacă a legiferat impozitele şi abuzurile de tot felul împotriva păturilor servile, cărora li se anulau şi ultimele drepturi, printre care acela de liberă strămutare, a făcut pentru mica nobilime concesii însemnate. Din punct de vedere juridic, formal, ea devenea coparticipantă la decizia politică, alături de marii baroni. Se sistematiza doctrina "Sfintei Coroane", simbol al statului şi sursa oricărui drept în regat. Nobilimea era membră a "Sfintei Coroane" formând un "corp unic" cu regele, unitate indisolubilă manifestată prin dreptul comun de a legifera în Dietă. Coroana era simbolul unităţii statului de aici derivă expresia "teritoriile" sau "ţările Sfintei Coroane". În plus, toţi nobilii fiind membrii ai "Coroanei", nu mai exista nici o diferenţă juridică între drepturile politice ale marii aristocraţii şi ale celorlalte pături ale nobilimii[63].

Dacă din punct de vedere politic mica nobilime avea un câştig *formal* de cauză, din punct de vedere militar regatul, prin excluderea definitivă a ţăranilor din efectivele armatei, a pierdut ultima sa forţă combativă, apărarea rămânând la bunul plac al efectivelor nobiliare. Numai interesele

---

[62] În 1492, după alegerea ca rege a lui Vladislav al II-lea, secuii au înaintat o plângere prin care denunţau abuzurile marii nobilimi, numindu-l pe principele Transilvaniei, Ştefan Báthory, principalul instigator. Capetele de acuzare erau: dorinţa voievodului de a nimici pe fruntaşii comunităţii secuilor; obligaţia secuilor de a presta slujbe servile, deşi erau oameni liberi; tendinţa ca secuii pauperizaţi să fie asimilaţi cu iobagii, se plângeau chiar că, drept supremă umilinţă, au fost puşi să tragă "ca boi la jug" pentru a ara pământul. Demersul din 1492 a avut drept rezultat imediat înlăturarea lui Báthory din funcţia de voievod (L. Demeny - coordonator - *Răscoala secuilor din 1595-1596, antecedente, desfăşurare şi urmări*, Bucureşti, 1978, p. 33-34). Cauzele răscoalei din 1514, corelate cu mişcările anterioare ale secuilor, erau analizate şi de Martinus Smeicelius, *Historia Principatus Transilvania, semestri hybernali 1715*, curs ţinut la Universitatea din Jena, manuscris aflat la Arhivele Statului, filiala Oradea, Col. Documente (33) 886, dosar 4, p. 241-242. În anul 1500 copia aceleaşi plângeri a fost înaintată din nou lui Vladislav al II-lea, îndreptată fiind de această dată împotriva lui Bartolomeu Dragfi, noul voievod al Transilvaniei (Arhivele Statului Bucureşti, *Microfilme Ungaria*, R. 335, c. 523-528).
[63] Fr. Eckhardt, *Histoire de l'Hongrie*, Paris, 1932, p. 51.

de moment, ce îl angrenau pe Selim I în Orient, au făcut ca Ungaria să mai reziste încă 12 ani între marile state europene.

Anul 1515 găsea din nou Europa în febra pregătirilor de cruciadă, principala preocupare a lui Leon al X-lea fiind aceea de a împiedica Ungaria, ajunsă în pragul dezastrului, de a încheia o nouă pace cu turcii, în condiții *de supunere* față de Imperiul Otoman[64]. Tocmai de aceea, puterile creştine trebuiau mobilizate la luptă împotriva Imperiului Otoman, încă ocupat cu ofensiva din Asia. Spania, Ungaria şi Polonia încheiaseră împreună cu Maximilian I un "sfânt jurământ" de alianță împotriva turcilor[65].

Lupta antiotomană presupunea însă, în conformitate cu planurile papei Leon al X-lea, atragerea țărilor Răsăritului. Rusia apărea ca un element militar esențial. Conflictul ruso-polon împiedica, însă, cooperarea armatelor din estul continentului. Maximilian, preocupat în primul rând de finalizarea dublei alianțe matrimoniale proiectate în Ungaria, căuta să neutralizeze sau să atragă de partea sa bunăvoința lui Sigismund al Poloniei, care îşi exercita în Ungaria influența nu doar ca frate al regelui Vladislav al II-lea, ci şi ca sprijinitor al partidei naționale, antihabsburgice, fiind căsătorit cu Barbara Zápolya.

Prima intenție, aceea de a neutraliza influența regelui polon, se putea realiza printr-o alianță anit-polonă, încheiată cu marele cneaz Vasile al III-lea. Primele tratative pentru noua convenție le deschidea în iunie 1514 Georg Schritzenpaumer, căpitanul cetății Petlau, ambasadorul lui Maximilian la Moscova[66]. Clauzele tratatului erau diferite de acelea din 1490-1491, vizând doar Polonia, nu întreaga dinastie Jagiello, interesele în Ungaria cerând nu o intervenție în forță, ci câştigarea bunăvoinței marii nobilimi. Pentru a nu-l nemulțumi pe Vasile al III-lea, se prevedea şi ajutorul militar cerut de acesta pentru ocuparea Kievului.

Interesant este faptul că marele cneaz încerca pentru prima dată să impună într-un act oficial extern titulatura imperială, pe care, încă de la sfârşitul secolului XV, Ivan al III-lea o folosise în plan religios. Conceptul adus împăratului Maximilian de către Schnitzenpaumer se încheia cu formula "Vasilij împărat şi stăpânitor al întregii Rusii"[67].

[64] *Petri Bembi epistolarum...*, p. 190.
[65] *Documents concerning Rumanian history (1427-1601)*, collected from british arhives by E. D. Tappe, London, 1964, p. 20.
[66] H. Benedikt, *Die Monarchie des Hauses Österreich. Ein historisches Essay*, München, 1968, p. 16.
[67] H. Uebersberger, *op. cit.*, pp. 79-80.

Pretențiile imperiale ale marelui cneaz îl impresionau neplăcut pe Maximilian, care, prin noii săi ambasadori, dr. Jakob Osler şi Moritz Burgstaller, cerea ca Vasile să renunțe la titlul arogat, pe care doar investitura papei şi recunoaşterea principilor creştini i l-ar putea legitima. Solii imperiali aduceau un nou concept prin care ajutorul împotriva Poloniei era formulat în termeni echivoci[68].

Din 1515, orientarea politică a lui Maximilian spre bunele relații cu Polonia avea să precumpănească, jertfind fără reticențe alianța cu marele cneaz, Vasile. Războiul cu Polonia, dus doar cu ajutorul rusesc i se părea împăratului hazardat; în schimb de bunăvoința lui Sigismund depindea atât angajarea Poloniei în lupta antiotomană, cât şi aprobarea căsătoriei atât de mult aşteptată între Jagielloni şi Habsburgi. La începutul anului 1515 între Maximilian şi Sigismund încep tratativele, purtate prin intermediul lui Cuspinianus şi a vicecancelarului Poloniei, Szydlowiecki[69].

În luna august 1515 începea Congresul de la Viena, care reprezenta pentru Habsburgi încununarea păcii de la Pressburg, din 1491. În sfârşit, se oficia dubla logodnă, țelul pentru care Maximilian luptase de-a lungul anilor. Se realiza aducerea Boemiei şi Ungariei sub influența Habsburgilor şi se sfârşea rivalitatea cu Polonia, Sigismund fiind chiar girantul alianței matrimoniale şi politice ce se încheia.

Dacă pentru Maria de Austria se respectau condițiile prevăzute în tratatul din 1506, fiind logodită, prin procură, cu Ludovic, moştenitorul tronului Ungariei, în cazul surorii acestuia, Ana, Maximilian nu se dădea în lături de a se prezenta el însuşi drept soț pentru prea tânăra mireasă de doar 15 ani. Nici vârsta înaintată (56 de ani), nici planurile anterioare de abstinență şi austeritate puse în slujba ideii de a deveni papă, nici promisiunea solemnă făcută la moartea celei de a doua soții că niciodată nu se va mai recăsători, nu l-au făcut pe împărat să rişte să piardă o alianță matrimonială cu maxim profit politic. De altfel, faptul că pentru cei doi nepoți ai săi, Carol şi Ferdinand, apropiați vârstei Anei, se duceau chiar atunci tratative de acelaşi gen la marile curți europene îl făcea pe Maximilian să considere că poate să facă el, în locul nepoților săi, căsătoria promisă din 1502.

Condițiile de dotă fixate şi obligația de a le plăti chiar dacă mirele ar deceda înaintea consumării căsătoriei, precum şi eşecul ofertelor făcute

---

[68] *Ibidem*, pp. 83-85.
[69] *Ibidem*, pp. 93-95.

pentru nepotul său, Ferdinand, l-au hotărât pe Maximilian, ca în 1516, să revină la o căsătorie conformă nu doar intereselor politice ci şi înclinaţiilor fireşti ale mirilor. Prin acest nou act, Ana urma să se căsătorească cu Ferdinad de Austria, nepotul lui Maximilian şi fratele lui Don Carlos, moştenitorul tronului Spaniei, al cărei rege avea să devină în 1516, la moartea bunicului matern, Ferdinand de Aragon.

Oricum, Congresul de la Viena a însemnat o strângere a raporturilor între Maximilian şi Polonia, împăratul încrezător în autoritatea sa politică, angajându-se să medieze chiar pacea între Rusia şi regele Sigismund. Fără nici un fel de bază, se angaja că Rusia avea să retrocedeze nu doar Smolenskul, ci şi teritoriile cucerite de Ivan al III-lea şi nominalizate în tratatul de pace din 1508 ca "ţinuturi ruseşti", după cum cneazul avea să plătească şi despăgubirile de război cerute de Polonia; în încheiere considera că era de la sine înţeles că marele cneaz urma să "ajute principii catolici în lupta împotriva turcilor cu sfatul ori cu fapta sa"[70].

Ambasada rusă ce sosea la Viena în 1515, cu scopul de a cere ajutor militar împotriva Poloniei, rămânea stupefiată de strânsa prietenie afişată de Maximilian faţă de Sigismund. La încercarea de a impune celor doi trimişi ai cneazului, Alexei Zabolockij şi diacul Scecin, condiţiile deja discutate, ambasadorii ruşi îl făceau să înţeleagă cât de mare fusese naivitatea sa de a crede că politica Rusiei se poate hotărî la curtea imperială.

Împăratul trimitea trei ambasade, una după alta, pentru a media pacea polono-rusă şi pentru a obţine sprijinul lui Vasile al III-lea în lupta antiotomană. Soliile trimise, în egală măsură şi în Polonia, nu au avut nici un rezultat, conflictul pentru "teritoriile rutene" continuând în anul 1516. Mai mult, în 1515 o ambasadă rusă era primită cu multă bunăvoinţă de Selim I. Vasile al III-lea alesese, se pare, în dilema ce se născuse încă din vremea lui Ivan al III-lea: să se erijeze în moştenitor al Imperiului bizantin şi ocrotitor al Bisericii ortodoxe, preluând şi piaţa genoveză, prin bunăvoinţa Imperiului Otoman (suzeran al hanatelor tătare) *sau* să se integreze intereselor politice occidentale, veneţiene şi ale papalităţii, intrând astfel în ierarhia recunoscută a principilor creştini[71].

În toamna anului 1515, o nouă schimbare pe frontul din Italia obliga la încă o amânare a campaniei împotriva turcilor. Francisc I, noul rege al

---

[70] H. Uebersberger, *op. cit.*, p. 97.

[71] *Ibidem*, p. 113.

Franței, redobândea supremația în Italia, cucerind Genova și Milanul prin victoria de la Marignano. Leon al X-lea, impresionat de hotărârea impetuosului rege francez, prefera alianța cu acesta, căutând să îi insufle entuziasmul pentru cruciadă. Cu multă abilitate, Francisc I se declara bucuros să pornească lupta împotriva necredincioșilor, în speranța ascunsă că, în virtutea calității de conducător al creștinătății, pe care astfel și-o aroga, ar putea să devină succesorul lui Maximilian la tronul imperial.

În Ungaria moartea lui Vladislav al II-lea în 1516 punea pe umerii tânărului său fiu, Ludovic, o sarcină mult prea grea. În vârstă de numai 10 ani, Ludovic intra sub tutela împăratului și a lui Sigismund al Poloniei. De teama imixtiunilor externe Dieta îl declara, în ciuda vârstei fragede, major, numind un consiliu regal, ce era în realitate o adevărată regență colectivă (6 prelați, 6 baroni și 6 membrii ai mici nobilimii). Slaba autoritate a acestui consiliu a sporit anarhia, luptele pentru putere acaparând toată atenția nobilimii, ce avea să neglijeze definitiv înarmarea[72].

Îngrijorarea lui Leon al X-lea pentru soarta Ungariei era mare și tocmai de aceea, în iunie 1516, papa dădea încă o bulă de proclamare a cruciadei, care însă nu avea să fie urmată de nimeni. Lipsa capacității de apărare a regatului ungar era însă din ce în ce mai bine cunoscută în Europa și bineînțeles că și în Imperiul otoman.

Antonio Surian, ambasadorul venețian aflat la Buda până la sfârșitul anului 1516, prezenta la 18 decembrie 1516 un raport amănunțit privind scăderea capacității de apărare a țării în epoca lui Vlaldislav. Sunt menționate bogățiile regatului care bine exploatate de Matia aduceau rezerve însemnate, în timp ce în epoca lui Vladislav abia se puteau strânge 36.000 de ducați, din exploatarea aurului și argintului[73].

Dacă în 1515 speranțele puse de creștini în șahul Ismail erau încă mari, după cum scria doctorul consulatului venețian din Alep, Giovanni Rotta, dogelui Leonardo Loredano, mai multe țări, *inclusiv țările române* trimițându-și soli în Persia[74], în anii 1516 și 1517, după victoriile strălucitoare ale lui Selim I ce îi aduceau Damascul și întregul Egipt,

---

[72] A. Endrey, *Hungarian History from 1301 to 1686*, Melbourne, 1980, p. 71.
[73] I. Balogh, *Velenczei diplomatar Magyarországrol (1500-1526)*, Széged, 1929, Anexa cu relatările ambasadorilor venețieni, p. XVI, "questo Re non cava 36 milia, per la negligentia usata il re, e soi ministri, vedendo il Re pacho curarsi, ha lassato quelle minar, *adeo* di le montane traze 20 milia ducati e di le fluvial di oro e arzenti ducati 16 mili"
[74] G. Székely, *op. cit.*, p. 32.

creştinii erau conştienţi că noua direcţie a ofensivei otomane avea să fie Europa, cu punctul de intrare obligatoriu Ungaria.

Neobositul Leon al X-lea proclama într-un nou conciliu, întrunit la Lateran la 7 martie 1517, cruciada concomitent cu pacea pe 5 ani între principii creştini[75]. La apelul papei au răspuns regii Spaniei, Angliei, Portugaliei, Ungariei, Poloniei şi Danemarcei. Curia romană elabora un prim plan al campaniei, ce prevedea ca atacul să fie întreprins pe trei coloane: prin Germania, Ungaria şi Peninsula Balcanică; prin Dalmaţia şi Iliricum şi prin Italia, până la Ancona şi Brindisi, spre Egipt şi Grecia. Ţelul final era cucerirea şi împărţirea Greciei, precum şi ocuparea Constantinopolului[76].

Planul papal a fost urmat de cel al lui Francisc I, ce tindea să îşi aroge rolul de conducător şi să mute principalul teatru al pregătirilor de luptă în Italia, fapt ce avea să-i atragă suspiciunea lui Maximilian[77].

Interesant este planul elaborat de Maximilian care, pentru a contrabalansa influenţa politică pe care Francisc I tindea să o obţină, miza, din nou, pe forţele răsăritului: polonezii, muntenii, moldovenii, rutenii şi tătarii. Se urmărea deschiderea a trei fronturi în Marea Neagră, cu ocuparea Chiliei şi Cetăţii Albe, în Croaţia şi în Balcani şi, în fine, ultimul, în Marea Mediterană[78].

În vederea aderării la acest plan, cei doi domni români, Ştefăniţă şi Neagoe Basarab, încheiaseră în anul 1517 tratate, primul cu Polonia, cel de-al doilea cu Ungaria, care afirmau dorinţa expresă a celor doi de a lupta cu turcii[79].

Planul imperial prevedea ca timp de 3 ani trupele creştine să înainteze, în vederea cuceririi Constantinopolului. În anul 1518 polonezii şi moldovenii ar fi recucerit Chilia şi Cetatea Albă, kazale otomane, de unde s-ar fi putut pleca spre inima Imperiului Otoman. În anul 1519, moldovenii ar fi rămas pe loc pentru a asigura spatele frontului, iar armata lui Sigismund sprijinită de munteni ar fi trecut în Dobrogea, apoi la sudul Dunării, pe litoralul bulgăresc, ar fi urmat înaintarea spre

---

[75] E. Charrière, *Négociations de la France dans Levant, ou corespondance, memoires et actes diplomatiques*, vol. I, Paris, 1849, pp. 63-68.
[76] J. Ursu, *Relaţiunile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ştefan cel Mare*, Piatra Neamţ, 1900, p. 12.
[77] E. Charrière, *op. cit.*, pp. 53-63.
[78] *Documents concerning Rumanian history...*, p. 21.
[79] H. Ursu, *Moldova în contextul politic european (1571-1527)*, Bucureşti, 1972, pp. 21, 23, vezi şi I. Bogdan, *op. cit.*, p. 151; *Hurmuzaki*, vol. XII/3, p. 261.

Filipopol şi Adrianopol. În drum ar fi fost necesar să fie ocupat un port la Marea Neagră, ce urma a deveni punct de sprijin pentru flota cruciată. În anul 1520 urmau să se ducă bătăliile decisive pe mare şi pe uscat, în scopul eliberării Constantinopolului şi alungării otomanilor din Balcani[80].

În Ungaria reacţia la noul plan de cruciadă elaborat de suveranii creştini a fost dintre cele mai vehemente. Scrisorile din 19 şi 26 iunie 1518 arată că baronii regatului respingeau ideea unei cruciade, care dădea posibilitatea înarmării ţărănimii[81]. O cantilenă ironică arăta clar că opinia marii nobilimi era bine cunoscută în ţară. "Voi ceilalţi, Mari seniori – vă spun - /Păziţi-vă să vă atingeţi de frumoasele voastre săbii argintate şi împodobite/ Păziţi-vă să-i loviţi pe turci şi să-i răniţi/"[82].

Lipsa de interes pentru un război cu turcii era dublată şi de sosirea ambasadorului ungar reţinut deja de 7 ani de Selim I. Era vorba despre acel Barnábas Beley plecat în 1510, care se întorsese în 1517 cu un nou armistiţiu, pe 8 ani[83], ce dădea speranţe nobilimii maghiare pentru asigurarea securităţii regatului.

În Ungaria, singurul ce manifesta interes la planul papei, care viza începerea ostilităţilor din Africa de Nord în anul 1518 şi continuarea campaniei în 1519 cu implicarea Angliei, Portugaliei şi Franţei şi a şahului Persiei, era regele Ludovic. La 1 iulie 1518, Ludovic al II-lea era atât de mulţumit de proiect, încât scria lui Balacco Balachi că este nerăbdător "să şteargă cu desăvârşire numele de turc". Încrezător în planul final de cruciadă rămânea şi Maximilian, care cerea ca Moldova şi Ţara Românească să înceteze să mai plătească tribut Porţii "şi să intre în slujba creştinătăţii; tot aşa să facă şi Valahia Mică (Oltenia)"[84].

Planul amplu a eşuat şi de această dată. După ce, la 1 august 1518, Maximilian primise din nou de la Leon al X-lea *însemnele de cruciat*, nemulţumirea principilor germani părea a avea să împiedice strângerea impozitelor sau mobilizarea armatei[85]. Bolnav şi dezamăgit, la 10 decembrie 1518, împăratul pornea spre Innsbruck. Avea să sfârşească din viaţă la 31 decembrie 1518. Moartea sa lăsa deschisă lupta pentru tronul imperial şi, implicit pentru rolul de hegemon al Europei, ceea ce avea să abată atenţia puterilor europene de la lupta cu turcii.

---

[80] N. Iorga, *op. cit.*, p. 96.
[81] G. Székely, *op. cit.*, p. 34.
[82] *Ibidem*, p. 35.
[83] L. Tardy, *op. cit.*, p. 117.
[84] N. Iorga, *op. cit.*, p. 96.
[85] *Deutsche Kőnige...*, p. 387.

Țările române, direct interesate de evoluția raporturilor între puterile europene și Poartă, rămâneau cu consecvență alături de principii creștini, hotărâte să urmeze politica acestora, indiferent dacă ar fi fost vorba de un conflict armat sau de semnarea păcii. Solia comună trimisă la Roma (la 24 iunie 1519), de Ștefăniță și Neagoe Basarab, reprezentați de Anton Paicalas[86], avea drept scop aderarea la cruciadă în condiții egale cu ceilalți principi creștini. Leon al X-lea se angaja: "să vă includem la fel ca pe aliații noștri în toate tratatele și înțelegerile, dacă vreodată s-ar întîmpla să se facă prin noi cu numitul turc tiran și să fiți părtași la toate teritoriile pe care victoriile ulterioare le-ar recupera din mâinile turcilor"[87].

Moartea împăratului, lipsa de entuziasm a suveranilor europeni pentru lupta cu turcii, precum și consolidarea Imperiului otoman, devenit o mare putere mediteraneană, au făcut ca proiectul de cruciadă să fie abandonat. După anexarea Siriei, Ciliciei și Egiptului, Selim I intrase și în stăpânirea "orașelor sfinte", Mecca și Medina, proclamându-se *calif*. Se întărea astfel caracterul universal al stăpânirii otomane[88], prin reîntoarcerea la tradiția arabă a unificării puterii temporale cu autoritatea religioasă. Tocmai de aceea, forțele europene ce s-ar fi putut angrena în luptă erau insuficiente, așa că ambasadorul Sfântului Scaun, Hieronim Matievici, era trimis la sultan pentru a trata încheierea unui armistițiu general pe 3 ani. Alături de papă, regele Poloniei, Ungariei, Spaniei, al Neapolelui și de ducele Burgundiei, la egalitate, erau înscrise și țările române[89], a căror poziție în politica internațională era astfel recunoscută și consfințită.

Informații despre acest armistițiu care interesa în primul rând țările de la linia Dunării și Veneția apar și în raportul făcut la 18 iulie 1519, de către ambasadorul Aluise Bon, în fața "Consiliului celor Zece". Interesant este faptul că poziția de independență relativă a țărilor române, în raport cu Imperiul Otoman, este relevată de includerea constantă a celor două principate în sfera de influență politică a Ungariei, specificându-se și

---

[86] G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Țările române și Italia până la 1600*, București, 1972, p. 49.
[87] *Hurmuzaki*, vol. II/3, pp. 215-216.
[88] T. Gemil, *op. cit.*, p. 164; M. Maxim, „Cristalizarea instituției sultanale în Imperiul otoman, în sec. XIV-XVI", în *Studii și articole de istorie*, 1988, pp. 180-185.
[89] G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 97.

obligațiile față de turci și dificultățile tot mai mari de a se apăra de imixtiunile acestora[90].

Situația în Imperiul german, devenită explozivă din cauza vacanței tronului imperial și a progreselor înregistrate de reformă, conflictul militar din Italia și ambiția regelui "preacreștin", Francisc I, de a demonstra papei și principilor electori că este persoana cea mai potrivită pentru a prelua, ca împărat, conducerea creștinătății, au trecut lupta antiotomană pe planul al II-lea.

În cele din urmă, la 23 octombrie 1520, la Aachen, era încoronat ca "rege al germanilor" Carol I al Spaniei, nepotul lui Maximilian. Politica consecventă dusă de Habsburgi pentru a-și asigura ereditatea la tronul imperial dăduse roade. La aceeași ceremonie, i se conferea celui ce avea să fie cunoscut în istorie drept Carol Quintul și titlul de "împărat roman ales"[91] titlu care, încă din vremea lui Maximilian, transformase investitura papei într-un act formal. Așadar, încoronarea de la Roma putea să mai aștepte.

Planurile ambițioase ale noului "împărat roman ales" l-au făcut să vadă problemele Imperiului și ale Casei de Austria în ansamblul unor interese politice generale, axate pe interesele Spaniei și pe lupta pentru supremație în Mediterană. De aceea, în Dieta de la Worms, din 18 aprilie 1521, Carol îl numea pe fratele său Ferdinand locțiitor imperial în Germania și Austria[92].

Noile probleme de politică externă, generate de vastitatea teritoriilor și de complexitatea intereselor, au făcut imposibilă concentrarea de forțe a Habsburgilor doar spre lupta antiotomană și aspectele central-europene. Prin Ferdinand și Carol al V-lea, monarhia habsburgică se scinda, având de făcut față unor tendințe contrare, ce au dus la nașterea unui sistem diplomatic dublu, spre est, dirijat și controlat de la Viena, iar spre vest dominat de burgunzi și dirijat de la Madrid[93].

---

[90] I. Balogh, *op. cit.*, p. XXXV. "E azio si sapia, e do vaivodi di la, una Transalpino, et l'altro Moldavio; questo Transalpino, essendo morto il padre, el popolo elexe el fiol natural, e fa dal Re confirmato. *Si chiama baron de Hongaria*, temen e subdito *etiam dil Signor turcho et ha questi capitoli che a qual exercita* primo, vien in campagna, o turchesco o hongaro lui si aderrisi. Mando ogni mese noi oratori a Buda per varis cose li achadeno e cusi fa il Moldavio".

[91] P. Lahnstein, *Auf den Spuren von Karl V*, München, 1979, p. 91.

[92] *Ibidem*, p. 104.

[93] H. Lutz, *Die europäische Politik des Hauses Österreich im zeitalter Karl V und Ferdinands I*, în *Diplomatie und Aussenpolitik...*, Wien, 1977, p. 46.

În 1520, se producea o schimbare şi la tronul Imperiului otoman. Timp de aproape o jumătate de veac, un alt mare sultan, Süleyman, avea să aducă în centrul politicii internaţionale pretenţiile de supremaţie universală ale padişahului musulman. Victoriile predecesorului său îi aduseseră atât baza ideologică necesară, cât şi o relativă pacificare a Orientului. De aceea, Süleyman a avut răgazul de a se întoarce împotriva Europei. În acest scop, nu a ezitat să se proclame succesorul „cezarilor romani", folosindu-se de argumentaţia politică a rivalului său, Carol Quintul[94]. Poarta Europei Centrale şi punctul său vulnerabil avea să fie regatul maghiar, a cărui cheie de intrare era cetatea Belgrad.

Pretextul campaniei otomane din 1521 era furnizat de arestarea, cu un an în urmă, în 1520, a solului turc trimis la Buda[95]. Atacul fulger declanşat de Süleyman se sfârşea prin cucerirea Belgradului (în 1521) şi căderea primei linii de fortificaţii. Ineficienţa sistemului de apărare a regatului, lipsit de armată permanentă şi de trupe disciplinate şi bine antrenate, a fost accentuată de şovăiala banderiilor nobiliare. Cele două armate, conduse de Ştefan Báthory şi Ioan Zápolya, au urmărit pasiv, din taberele de la Petrovaradin şi Lipova, distrugerea fortificaţiilor Belgradului. Un contemporan al evenimentelor, călugăr franciscan din Löcse, nota „din cauza inconştienţei arătate de seniorii (baronii) noştri şi de rege faţă de nevoia de ajutor a celor asediaţi de turci s-a ajuns la ocuparea fortăreţei Belgrad şi Sabács"[96].

Cucerirea Rhodosului, în 1522, deschidea sultanului o altă importantă cale de acces spre vestul Europei, Mediterana. Ameninţarea asupra Ungariei era dublată de pericolul din sud, ceea ce ducea, inevitabil, la dispersarea şi scindarea forţelor creştine. Printr-o campanie abilă. Ungaria era izolată, din punct de vedere diplomatic. Süleyman avea să încheie pace cu aliaţii fireşti ai regatului maghiar, Polonia şi Veneţia[97]. Ambele, simţindu-se ameninţate, preferau să îşi apere poziţia politică de moment.

Înaintarea lui Süleyman părea inexorabilă şi, tocmai de aceea, noul papă Adrian al VI-lea, a încercat, fără sorţi de izbândă, să revină la planurile de cruciadă. Momentul ales era anul 1523, când de fapt, iniţiativa luptei antiotomane venea din Orient.

---

[94] M. Guboglu, „Inscripţia lui Soliman Magnificul de la Bender", *Studii*, nr. 2-3/1956, pp. 110-119.

[95] A. Kubinyi, *The road to defeat, Hungarian politics and defense in Jagellonian Period*, în *War and society in Eastern Central Europe*, vol. III, Brooklyn, 1982, p. 171.

[96] G. Székely, *op. cit.*, p. 36.

[97] G. Szekfü, *Le quatrième centenaire de la bataille de Mohács*, Paris, 1926, pp. 2-3.

Şahul Ismail al Persiei trimitea, în 1523, la Ludovic al II-lea pe călugărul maronit libanez Petrus Cavallarius (fratele Petru) cu o scrisoare, prin care îl informa de amplele pregătiri de război ale sultanului, ce urmărea ocuparea Ungariei[98]. Ismail cerea inițierea unei coaliții bicontinentale, motivând aceasta prin dorința sa de a-l ajuta pe regele Ungariei („dimpotrivă pe tine vreau să te ajut mereu şi vreau să împart soarta ta, fie în pace, fie în război. Sunt gata să te ajut împotriva Regelui Turcilor ca şi împotriva oricărui duşman, *dacă* în luna aprilie vei începe război împotriva duşmanului, dinspre partea ta îndepărtată, după cum o vom face noi din partea noastră. Mai mult, am aflat că un oraş bogat, din țara ta, a fost de asemenea asediat şi capturat, ceea ce este dureros şi greu de îndurat")[99].

Aceeaşi misiune îndeplinea Petru Libanezul, în decursul anului 1524, la Roma, apoi în fața Dietei de la Nürnberg şi, ulterior, în fața împăratului aflat la Burgos[100]. Carol al V-lea, în ciuda entuziasmului papei, nu s-a angajat cu nimic concret, considerând scrisoarea drept o înşelăciune bine ticluită. Rezerva sa a fost, însă, fatală atât forțelor din Orient (în 1525 şahul Ismail murea) cât, mai ales, Ungariei.

În ciuda misiunii secrete a călugărului maronit, ambasadorul venețian aflat la Buda, în 1523, afla despre conținutul soliei sale şi judeca cu proprii săi ochi situația din Ungaria. Raportul trimis la Veneția de secretarul ambasadorului Lorenzo Orio, pe nume Francesco Massaro, informa că, de teama şahului Persiei („signor Saphis"), turcii vor să îşi asigure un nou armistițiu cu Ungaria şi Veneția. Ungurii din „avariție" nu vor să încheie încă pace cu turcii înainte de a primi de la Seniorie ajutorul annual de 80.000 de ducați[101]. Mai mult, venețianul îl acuza pe trimisul Ungariei, Filip More, că aducea în fața „Consiliului celor zece" ştiri false, prin care pretindea că regele, cu o armată numeroasă, este gata de luptă, când el a putut vedea, la 8 august, că, după o lună de la mobilizarea generală, abia se adunaseră 4.000 de persoane. De aceea, cerea suspendarea ajutorului financiar. Concluzia sa era tristă, dar adevărată! Ungaria, altădată o mare putere, deşi bogată şi bine populată, din cauza

---

[98] L Tardy, „Ungarns antiosmanische Bündnisse mit Staaten des Nähen Ostens und deren Vorgeschichte" în *Anatolica*, nr. IV/1971-1972.
[99] Idem, *Beyond the Ottoman Empire*..., p. 130-131. Scrisoarea a fost tradusă de autor în limba engleză.
[100] *Ibidem*, pp. 134-135.
[101] Fr. Firnhaber, *Vincenzo Guidoto's Gesandschaft am Hohe K. Ludwig von Ungarn*, Wien, 1848, p. 10.

proastei guvernări şi a incapacităţii de a se apăra, datorită neînţelegerilor interne, nu putea să facă faţă unui atac otoman[102].

Conştient de dezastrul militar şi politic ce ameninţa Ungaria, papa Adrian al VI-lea trimitea, în vara anului 1523, pe cardinalul Thomas Vio ca legat apostolic în regatul maghiar, pentru a pune la punct planul coaliţiei antiotomane. Antonio Burgio, descendent al unei glorioase familii franceze, stabilită în secolul XI în Sicilia, dornic de a face carieră diplomatică, îşi punea în slujba papalităţii calităţile sale de excepţie, însoţindu-l pe cardinalul Vio în această misiune[103]. Cum în septembrie 1523 Adrian al VI-lea murea, planurile de luptă împotriva turcilor erau, din nou, amânate.

Succesorul lui Adrian al VI-lea, Clement al VII-lea (Giulio Medici) îl retrimitea pe Burgio, la sfârşitul lui februarie 1524, la Buda, pentru a-l convinge pe Ludovic al II-lea, *să nu încheie pacea cu turcii,* pe care aceştia o doreau încă din 1523.

Planul lui Clement al VII-lea de a reface forţa de apărare şi de ofensivă a regatului maghiar se baza pe câteva coordonate: restabilirea ordinii interne şi a autorităţii regale, garanţie a întăririi capacităţii militare; alianţa cu Polonia, ce urma să fie un punct cheie al menţinerii echilibrului european şi, pentru ca acest plan să poată deveni realitate, Burgio trebuia să aducă însemnate subsidii pentru a se înrola trupe de mercenari[104].

Convins că aşa zisa partidă „a curţii", antihabsburgică, manevrată de Zápolya, nu este cu nimic mai ataşată intereselor ţării ca partida adversă, a lui Báthory, legatul papal încerca să obţină ajutor militar de la Sigismund al Poloniei. Bineînţeles, misiunea sa la curtea polonă a fost primită cu răceală, deoarece regele avea de făcut faţă dificultăţilor propriei ţări. În august 1525, Antonio Burgio, sincer ataşat cauzei ungare şi adus la disperare de nepăsarea marilor baroni, făcea un apel patetic în

---

[102] *Ibidem*, p. 17. "El re de Hongaria quando questi tuti bani ditti di sopra fusseno conjuncti ad una unione concordia et obedientia et che si volesseno atender al ben publico. Poteria far assai tanto, quanto principe del mondo, et difendersi valorosamente, anzi superare lo inimico, ma non li e ordine di poter guerezare, pero chil danar publico non, e nel privo assai, ma non voleno dar, s'il turcho non fara altra impresa contra Hunagria, hongari se conterano star cosi e non farano exercito, e quando ben turchi venissano, forsi l'horo non se defendariano per le tante discordie qui sono et in Bohemia per la mala contentenza..."

[103] V. Fráknoi, *Le baron Burgio nonce de Clément VII en Hongrie*, Florence, 1884, p. 67.

[104] *Ibidem*, p. 12.

Dieta întrunită la Rákos, ca nobilimea să își unească forțele pentru a salva patria. Promitea, în schimb, ajutorul băncii Fuggerilor pentru subsidiile necesare[105].

Cu toate demersurile făcute, mobilizarea şi înarmarea generală nu progresau, Antonio Burgio avertizându-l pe papă la 18 ianuarie 1526 *că Ungaria nu se poate apăra*, fiind la discreția inamicului. Regelui îi lipsesc şi banii necesari pentru masa zilnică, de aceea nu putea fi vorba de a-şi înarma oamenii. Fortificațiile au căzut şi nu mai exista nici un loc „unde să îți tragi sufletul şi să aştepți ajutor". De altfel, Burgio *realist*, considera că nici *nu avea cine să ajute Ungaria*; Imperiul era el însuşi sfâşiat de lupte interne, iar Polonia semnase deja pacea cu turcii pe 5 ani. Pesimist, conchidea: „am puțină experiență în ceea ce priveşte războiul, dar atât de puțină câtă am eu nu văd nici un mijloc prin care ar putea fi salvat acest regat, dacă turcul vine ..."[106]. Singurul remediu la această situație disperată nu putea fi decât „pacea între principi".

Pacea între principii creştini era departe. Anul 1525 cunoscuse deja un adevărat scandal european, datorat dezvăluirii tratativelor începute de regele „preacreştin", Francisc I cu Süleyman Magnificul. Prizonier la Madrid, după lupta de la Pavia, plin de înverşunare împotriva lui Carol al V-lea, regele Franței căuta aliați. Turcii, gata să lovească pe Habsburgi în Mediterană şi, prin Ungaria, în posesiunile patrimoniale austriece, păreau cei mai potriviți parteneri. Prin intermediul mamei sale, Luiza de Savoia, trimitea emisari la Süleyman. La începutul anului 1526, sultanul răspundea cu o scrisoare care, deşi evazivă, se vădea a fi deosebit de prietenoasă. Traducerea textului turc în franceza epocii era următoarea: „... *il n'est pas étonnant que des empereurs soitant défaits e deviennent*

---

[105] *Ibidem*, p. 17.

[106] *Monumenta vaticana res Hungariae illustratia*, serie nouă, Budapest, 1980, vol. II/1, p. 305. "... che sia certa sua Sanctitá che questo Regnna non si puo difendere, et che campa a discretione de lo inimico, zoé tanto quanto lui vol lasarreo campere. Quanno non puo questa Maestá né'li signori far tanto, che la gente che é in li confini sia pegata, como e possibile, che sustegnino la querra contra tutta la potentia del Turco? La Maestá del Re é in spesso li manca per la cocina. Li Signori discordi, la nobilita divisa; ma se ben foser concordi, che mai potrian far loro senza uno minomo apparato de la querra. Li potrian dare una giornata et perdere; non hano uno solo locco forte, ove possiano reclinare il capo per respirare un poco et aspetare aiuto. Ma se ben l'havesero donde aspetterano aiuto loro? Da terra tedesca che é pian di dissensione et senza una obedientia a li suoi superiori, et naturalmente inimica di questa natione? O de Polonia che have fermato gia la treuga, con il turco per quinque anni? *Io ho poca experientia de la cose de la querra, ma per quella poca che ho; io non vedo nixuno rimedio di poter salvare questo Regnio, se lo Turco viene gaglindo como verra, si haverra a venire*".

prisonniers. Prenez donc courage et ne vous laissez pas abattre. Nos glorieux ancetres et nos illustres aieux ... n'out jamias cessé de faire querre pour repousser l'ennemi et conquérir du pays. Nous aussi nous avons marché sur leur tarces ... Nuit et jour notre cheval est sellé et notre sabre est ceint. Que Dieu très-haut facilite le bien ... Du reste, en interrogent votre susdit agent sur les affaires et les nouvelles vous en serez informé"[107]. Cum răspunsul sosea în momentul în care Francisc I era eliberat şi cum existenţa acestor tratative devenise publică, regele Franţei amâna pentru încă doi ani, până în 1528, semnarea tratatului de pace cu turcii.

Dincolo de teatrul de operaţiuni din Italia, nici papa, nici împăratul nu se grăbeau să se angajeze în luptă. Ferdinand de Austria, interesat de soarta Ungariei, din multiple motive, generate de dubla înrudire (era căsătorit cu Ana sora lui Ludovic al II-lea, care la rândul său, din 1521 devenise soţul Mariei de Austria, sora lui Ferdinand), dar şi de apropierea periculoasă a înaintării turcilor, încerca în van să atragă atenţia lui Carol al V-lea[108] asupra regatului maghiar.

La 25 aprilie 1526, scrisoarea lui Burgio era mai disperată ca oricând: „dacă sultanul vine într-adevăr, nu pot decât să repet ce v-am scris deja de atâtea ori. Sanctitatea voastră să considere acest *regat ca şi pierdut*. Dezordinea a ajuns la culme şi lipseşte tot ce este necesar pentru a duce războiul. Printre nobili nu se vede decât ură şi invidie. Dacă sultanul ar promite iobagilor (şerbilor) că-i va elibera, ar putea ridica o răscoală mult mai sângeroasă ca cea din 1514. Dacă regele le-ar promite că-i eliberează şi-ar îndepărta nobilimea"[109].

Regele încerca, cu eforturi supraomeneşti, să asigure o mobilizare generală. La 29 martie 1526 dorea înarmarea unei cincimi din iobagii din regiunile sudice. La 31 iulie cerea banului Croaţiei şi Dietei să elibereze o jumătate din ţărănimea aservită din zonă[110]. Cererile sale erau fără rezultat, nobilimea temându-se de o nouă ridicare la luptă a ţărănimii.

În primăvara lui 1526 Dieta stabilea planul de operaţiuni. Ioan Zápolya primea ordin să intre în Transilvania şi, de aici, prin Ţara

---

[107] G. Szekfü, *op. cit.*, pp.1-2.
[108] Aceste amănunte apar şi în relatarea ambasadorului venețian la Buda, Laurentio Orio, în Fr. Finrhaber, *op. cit.*, p. 9.
[109] *Monumenta Vaticana...*, vol. II/1, p. 368.
[110] G. Székely, *op. cit.*, p. 37.

Românească, să atace turcii din flancul drept şi din spate[111]. Bineînțeles, nici acest ordin nu a fost executat.

Nici celelalte contingente nobiliare nu se grăbeau să facă joncțiunea în punctul de întâlnire hotărât, Tolna. La 30 iunie, sultanul era în fața Belgradului, dar trupele nobiliare nu se întâlniseră încă.

Pretextul tergiversării pornirii campaniei a fost dorința nobililor ca regele să îi însoțească. În timp ce baronii aşteptau sosirea regelui, turcii treceau Sava şi asediau cetatea Petrovaradin. Ultimul ordin de luptă dat lui Zápolya era acela de a apăra Drava, singurul obstacol rămas în calea înaintării otomane fiind un râu de circa 250 m lățime. Nici de această dată dispoziția nu a fost respectată. La 28 august, Süleyman ajungea la Mohács. Ungurii, cantonați deja aici, se întâlneau în consilii de război interminabile. Cea mai mare parte a nobililor în frunte cu Pal Tamori, considera că trupele turceşti sunt prost înarmate şi cerea atacul imediat[112].

Lupta ce s-a dat a fost însă atât de crâncenă şi sângeroasă, încât turcii înşişi s-au oprit de a urmări trupele maghiare, după căderea nopții. Regele murea pe câmpul de luptă, corpul său dispărând pe veci în mlaştinile de la Mohács. Pe 30 august, la miezul nopții, Antonio Burgio, care rămăsese la Buda în ciuda ordinului de rechemare la Roma, primit pe 19 august, afla vestea zguduitoare a înfrângerii şi morții regelui[113].

Izolarea totală în care se aflase Ungaria, în 1526, când toate statele europene, inclusiv papalitatea, din dorința de a-i vedea zdrobiți pe Habsburgi, încheiaseră pacea cu turcii, sacrificând cu bună ştiință soarta Europei centrale, dezorganizarea şi panica din regat au dat acestei înfrângeri proporțiile unei catastrofe naționale.

Concluzia marelui umanist Erasmus din Rotterdam era clară şi înfiera întreaga politică europeană din primul sfert al veacului XVI, când războaiele italiene polarizaseră toate dispozitivele armate disponibile în Occident, făcând imposibilă apărarea liniei Dunării şi oprirea înaintării otomane. „Acum această luptă între principi a mijlocit turcilor deschiderea drumului astfel că întâi Rhodosul, apoi Ungaria au căzut“[114].

---

[111] L. M. Alföldi, *The Battle of Mohács (1526)*, în *War and Society...*, pp. 193-194.
[112] *Ibidem*, p. 194.
[113] V. Fráknoi, *op. cit.*, pp. 42-43.
[114] L. Nyikos, „Erasmus und der böhmisch-ungarische Königshof", în *Sonderabdruckt aus Zwingliane*, Band VI, Heft 7, 1937/1, pp. 1-2 (extras).

Capitolul VI

Începuturile politicii pontice a Casei de Austria și planul înglobării țărilor române în sfera de influență a Habsburgilor

1. Politica pontică a Casei de Austria în izvoare umaniste și cartografice din secolul XVI

Conflictul de interese ce a născut în secolul XVI confruntarea permanentă între Habsburgi și Imperiul otoman pentru câștigarea supremației în Europa și Mediterană a avut drept consecință firească și planul extinderii sferei de influență politică a Casei de Austria la gurile Dunării și în bazinul pontic. Dacă împăratul Carol al V-lea a preferat să stăvilească expansiunea otomană în Mediterană, pentru a proteja mai întâi interesele economice și politice ale Spaniei, fratelui său, Ferdinand de Austria, i-a revenit sarcina, deloc ușoară, de a apăra granița sudică a Imperiului german și de a rezolva problema succesiunii Ungariei[1].

Interesele, ambițiile și viziunea politică diferită i-au făcut pe cei doi frați să acorde o importanță deosebită punctelor strategice prioritare pe care le aveau de apărat. Pentru Ferdinand, după lupta de la Mohács, (1526) obținerea „Coroanei Sfântului Ștefan" nu a fost doar o problemă de ambiție personală sau de legitimitate dinastică, ci și o problemă de apărare a teritoriilor patrimoniale austriece.

Situația din Ungaria devenise periculoasă din momentul în care, prin alegerea succesivă a doi regi (Ioan Zápolya – în 1526 – și Ferdinand de Austria – în 1527), încoronați amândoi cu „Coroana Sfântului Ștefan" de același episcop și în același loc sacru de confirmare a legitimității – la Alba Regală – țara era scindată în două, atât din punct de vedere politic cât și geografic, turcilor lăsându-li-se cale liberă de imixtiune. Pe tot parcursul conflictului, ce nu avea să se sfârșească, practic, decât după

[1] Hugo Hansch, *Zum ungarisch-türkisch Problem in der allgemeinen Politik Karls V.*, în vol. *Festschrisft Karl Eder Zum 70. Geburstag*, Innsbruck, 1959, p. 58 și urm.

1687, prin luarea în stăpânire a Transilvaniei de către Habsburgi, partidele nobiliare maghiare – filo-turcă şi filo-austriacă – s-au tot grupat şi regrupat, apelând periodic la sprijin otoman sau la cel al Casei de Austria, în speranţa că se va putea reface unitatea politică şi geografică a regatului. Lupta permanentă a dus însă la rezultate dezastruoase, total opuse planurilor marii nobilimi maghiare. S-au pierdut teritoriile Ungariei estice, aflate iniţial sub jurisdicţia lui Ioan Zápolya – unde turcii se instalau în 1541; Banatul a fost ciuntit, în 1552, prin ocuparea Timişoarei şi organizarea unui nou *beglerbey*-lic în zonă, iar Ungaria de vest intra în componenţa teritoriilor patrimoniale ale Habsburgilor.

Evident, expansiunea otomană pe cursul mijlociu al Dunării l-a speriat de la început pe Ferdinand de Austria, care a sperat că poate contracara acest fenomen prin extinderea propriei sfere de influenţă în flancul Imperiului otoman, la Dunărea de Jos şi în bazinul pontic. În acest joc de interese, mai ales după 1541, miza nu a mai fost doar Ungaria, ci şi Transilvania, considerată, atât de „regele romanilor“ cât şi de sultanul Süleyman I, indisolubil şi organic legată de celelalte două ţări române.

La rândul său, împăratul, fără a abandona niciodată ideea „apărării creştinătăţii“ şi a necesităţii luptei cu turcii, nu a considerat ca obiectiv principal confruntarea cu Imperiul otoman în cadrul unui război „naţional“, de apărare a graniţelor. A fost convins că lupta cu turcii este o sarcină a tuturor principilor creştini, care urmau a fi conduşi în această întreprindere de papalitate şi de împărat. Bineînţeles – credea Carol – că în momentul în care s-ar fi pus în mişcare o asemenea glorioasă armată „cruciată“ s-ar fi putut obţine realizarea visului bunicului său, împăratul Maximilian I, care din 1518 dorise restaurarea dominaţiei creştinilor în Bizanţ. De altfel, confruntarea între Carol şi Süleyman, deşi s-a făcut pe frontul din Mediterană, pentru apărarea unor interese locale, nu a fost lipsită de justificarea ideologică permanentă a restabilirii legitimităţii politice în Bizanţ.

Interesant este că ambii suverani s-au considerat, pe baza unei argumentaţii juridice, diferite dar la fel de solide, continuatori de drept şi deţinători legitimi ai coroanei Imperiului bizantin, văzând în adversar un uzurpator al demnităţii imperiale[2]. În acest sens, este elocvent faptul că în relaţiile diplomatice, destul de firave, existente între cei doi monarhi, ambii au evitat a-şi adresa vreodată titlul de „imperator“. Este de remarcat ca un succes diplomatic notabil înregistrat de Ferdinand de

[2] Peter Rassov, *Die Kaiseridee Karls V.*, Berlin, 1932, p. 178.

Austria, care, după 30 de ani de eforturi, susţinute pe cont propriu, pentru a fi recunoscut de sultanul Süleyman I ca partener egal de discuţie, obţinea, după 1559, recunoaşterea, în formula de protocol a variantei otomane a tratatelor de pace din 1559 şi 1562, a titlului de „împărat ales al Imperiului germanilor" şi „de rege al Romei"[3]. În tratatele ulterioare, însă, această formulă de protocol dispare, fiind înlocuită în 1568, cu termenul de „rege al Romei", „ales între mai marii credinţei creştine".

Împăratul nu putea să-şi concentreze toate eforturile militare pentru a susţine lupta cu turcii, pentru că războiul declanşat cu Franţa, încă de la sfârşitul secolului al XV-lea, pentru supremaţia în Italia, bloca însemnate efective şi o înfrângere definitivă pe acest front i-ar fi putut costa pe Habsburgi chiar pierderea demnităţii imperiale. În plus, sentimental dar şi financiar, Carol al V-lea era strâns legat de Spania, ce-i revenise prin moştenire pe linie maternă. Acest regat se afla tocmai la confluenţa unui „tir" concentrat al forţelor militare franceze şi otomane şi alianţa franco-turcă, ce se conturase încă din 1525, punea serios în pericol poziţia lui Carol în Spania, dar şi în Imperiu. În apărarea Mediteranei nu era vorba, deci, de opacitatea în sesizarea pericolului ce ameninţa graniţa estică a Imperiului, ci pur şi simplu de o opţiune politică prioritară, dictată de situaţia de moment.

Ambasadorul veneţian Marco Contarini făcea o analiză detaliată a veniturilor şi încasărilor ce-i reveneau lui Carol din statele sale şi ierarhiza, în funcţie de acest criteriu, importanţa lor. Pe primul loc se situa Spania, cu veniturile adunate de cele trei ordine religioase (Santiago, Alcantra şi Calatrava) pe care Ferdinand de Aragon obţinuse, cu multă amabilitate de la papa Alexandru al VI-lea să le supună coroanei, pentru a le „împiedica să ridice Regatul împotriva Regelui"[4]. Tot Spaniei îi reveneau şi bogăţiile aduse din Peru („pare un lucru incredibil dar este purul adevăr, cu siguranţă că întreaga Spanie, printr-o asemenea pradă, este plină de aur")[5]. Urmau enumerate Ţările de Jos (de unde se adună toţi „banii lichizi pentru cheltuielile curţii"), Sicilia şi Neapole, care, „deşi teritorii bogate, nu trimit cu regularitate sumele datorate şi nici nu se achită de obligaţiile militare, ci mai degrabă trimit daruri în natură, numite servicii" (asemenea produse erau şofranul, grânele, vinul şi uleiul).

---

[3] Anton Schaendlinger, *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I und Maximilian II.*, Wien, 1983, doc. nr. 23, p. 62, doc. nr. 25, p. 71.

[4] Joseph Fiedler, *Relationen Venetianischer Botschafter über Deutschland und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien, 1870, p. 7.

[5] *Ibidem*, p. 8.

Era clară observaţia lui Contarini, care informa că împăratul nu putea miza decât pe posesiunile sale occidentale, pe care şi le rezervase drept teritorii patrimoniale. Această realitate îl făcea pe reprezentantul Spaniei în Ţările de Jos, Granvella, să afirme că împăratul „nu scoate din posesiunile germane nici valoarea unei alune“.

Numirea lui Ferdinand ca locţiitor imperial şi impunerea sa ca „rege al romanilor“, în ianuarie 1531, nu au făcut decât să scindeze Imperiul între doi conducători. Dorinţa lui Ferdinand de a extinde dominaţia Casei de Austria în Ungaria, Transilvania şi, de aici, la gurile Dunării era în ochii lui Carol o încercare prin care fratele său dorea să-şi impună autoritatea în imperiu, arogându-şi misiunea de apărător al posesiunilor patrimoniale habsburgice şi de continuator al politicii de expansiune în centrul şi sud-estul Europei, dusă de împăratul Maximilian I.

La rândul său, Ferdinand era conştient de importanţa strategică a Dunării de Jos, dacă ar fi putut-o folosi drept graniţă naturală a posesiunilor sale. Preluând „moştenirea ungară“, Ferdinand înţelegea să se întoarcă la planul de expansiune maghiară formulat în secolul al XIV-lea de Ludovic de Anjou, care căuta să constituie în teritoriul extra-carpatic, la gurile Dunării şi Marea Neagră, un „coridor“ de siguranţă, atât pentru traficul comercial, cât şi pentru securitatea graniţelor, în condiţii în care accesul spre Adriatică era sistematic oprit de Veneţia. În secolul al XVI-lea, prezenţa Imperiului otoman pe litoralul dalmat era şi mai periculoasă. Deşi situaţia politică se schimbase radical şi Marea Neagră devenise o „mare turcă“, ceea ce însemna un serios obstacol în calea comerţului, importanţa strategică a gurilor Dunării şi a accesului în bazinul pontic nu scăzuse cu nimic. Existenţa Ţării Româneşti şi a Moldovei, ca entităţi politice distincte la graniţa cu Imperiul otoman, le făceau puncte strategice deosebit de importante în lupta Habsburgilor de a reface echilibrul de forţe la Dunăre, rupt în 1526.

Planul maximal, considerăm că a fost de la început atingerea limesului danubian şi a bazinului pontic. În funcţie de împrejurări şi, mai ales din lipsa mijloacelor de acţiune armată, Ferdinand s-a mulţumit să ceară lui Süleyman, cu obstinaţie, recunoaşterea drepturilor sale în Ungaria „Inferioară“ sau măcar în Transilvania, dar nu a renunţat niciodată la tratative diplomatice care să-i permită extinderea influenţei politice în spaţiul extra-carpatic.

De altfel, argumentaţia politică pentru o asemenea acţiune era bine cristalizată din primii ani ai secolului al XVI-lea. În 1502, raguzanul Felix Petancici, în proiectul de cruciadă înaintat regelui Ungariei,

Vladislav al II-lea, menţiona importanţa strategică a „coloniei romanilor" numită „Dacia de cei din vechime"[6]. Ideea aceasta era preluată de Johannes Cuspinianus, care adăuga un alt amănunt important: Imperiul Roman a stăpânit din Galia până în Dacia şi la Marea Neagră[7], deci graniţa firească a „Sfântului Imperiu roman de naţiune germană" nu poate fi în sud-est decât limesul danubian, unde se afla odinioară Dacia. Umaniştii germani nu făceau decât să preia argumentaţia politică, etnografică şi filologică adusă pentru prima dată în discuţie de învăţaţii italieni, în secolul al XV-lea şi completată în tot cursul secolului al XVI-lea. Interesant era cum cei aflaţi în serviciul Habsburgilor începeau să politizeze ideea de „Dacia" şi de „romanitate"[8]. Astfel, încă din 1526, Michael Bocignoli, aflat la acea dată în misiune diplomatică pentru Carol Quintul, nota în scrisoarea adresată secretarului imperial Gerard de Plaines (Geraldo Plania), despre importanţa politico-strategică a Ţărilor Române, care, unite toate trei, ar putea stăvili înaintarea turcilor; în schimb, dacă Ţările Române ar capitula „s-ar sfârşi curând şi cu ungurii şi polonii"[9]. Ideea importanţei strategice avea să revină ca un leit-motiv la Johannes Cario, Nicholaus Olahus, dar şi la mulţi dintre agenţii diplomatici trimişi după 1527 de Ferdinand în Ţările Române şi Imperiul otoman, cum erau Georg Reicherstorffer, Tranquillus Andronicus, Cornelius Duplicius Sceperus, Antonio Verancsiscs, pentru a nu aminti decât pe cei mai cunoscuţi.

La 2 aprilie 1533, înainte de a porni în solie la Constantinopol, Cornelius Sceperus scria lui Nicolaus Olahus despre importanţa Ţării Româneşti pentru rezistenţa Ungariei. Dacă ajutorul din partea românilor nu era totdeauna sigur, el considera că, în ciuda oricăror dificultăţi, este convins că „singura salvare pentru Ungaria nu poate veni decât de la români"[10].

În 10 octombrie 1538, agentul lui Ferdinand, Ioan Pastor, relata campania lui Süleyman în Moldova şi explica detaliat ce consecinţe grave

---

[6] F. Petancici, *Via quae ex Pannonia per Transilvaniam et Valachiam versus Thraciam et Pontum*, în A. Veress, *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapesta, 1914, p. 111, vezi şi *Călători străini despre ţările române*, Bucureşti, 1968, vol. I, pp. 443-444.

[7] I. Cuspinianus, *De caesaribus atque imperatoribus Romanis opus insigne*, f. 1, 1561, p. 9.

[8] Pentru această problemă a se vedea ampla argumentaţie adusă de A. Armbruster, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, p. 71 şi urm. (reeditare 1994).

[9] *Călători străini despre ţările române*, Bucureşti, pp. 175-180.

[10] *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. XXV, pp. 330-346, şi *Hurmuzaki*, vol. II_4, p. 42, doc. 25.

ar putea avea intrarea acestei țări în sistemul politic otoman. Dacă Moldova este cucerită de turci, acestora le va fi mult mai ușor să ajungă în imperiu decât de la Constantinopol. „Din Moldova prin Cassovia până la Praga nu sunt decât 92 de mile („*milliar*")* , de la Praga la Nürnberg 38, în total 120. De la Constantinopol până la Belgrad sunt 120 („*milliar* 120") de la Belgrad la Buda 40, de la Buda la Viena 32, în total 192"[11].

După 1549, Anatonio Verancsics scria și el că toți principii creștini, deci și împăratul, trebuie să vegheze ca măcar Transilvania să fie salvată. Pentru că aceasta, „cu Țara Românească și cu Moldova ... să nu cadă în puterea turcilor. Căci dacă s-ar întâmpla această nenorocire –de care să ne ferească Dumnezeu – atunci turcii pătrunzând în ea tocmai ca pana/ de spart lemne/ în trunchiul unui copac, vor avea putința să ajungă ușor la oricare din țările vecine ale creștinilor fără mare luptă și suprimând chiar numele Dunării vor împinge mai adânc în Germania Istrul** și vor întinde mai departe stăpânirea lor ..."[12]. Într-o altă scrisoare, menționa că reunirea celor trei țări române sub stăpânirea otomană reprezenta un pericol chiar pentru sultan, pentru că acestea ar forma o singură țară și s-ar putea oricând răscula[13]. Era clar că în epocă erau binecunoscute potențialul militar al românilor și forța lor de rezistență. Interesantă este aprecierea că sultanul considera o greșeală transformarea celor trei țări române în provincii otomane, deoarece punerea lor sub o jurisdicție comună ar fi dus nemijlocit la unirea lor și la existența unui permanent pericol de răscoală.

În secolul al XVI-lea, Transilvania devenea pentru tot Occidentul simbolul rezistenței în fața expansiunii otomane și lupta imperialilor de a o cuceri era justificată prin importanța strategică a Transilvaniei: „... dacă este păstrată Transilvania și este pierdută Ungaria aceasta va putea fi recuperată cu ușurință ... dar odată pierdută Transilvania va fi foarte greu să se recupereze câmpia maghiară"[14].

Chiar papalitatea a considerat teritoriul intra-carpatic drept un bastion natural împotriva invaziei otomane și, în același timp, zid de apărare a catolicismului. În 1583, se fonda la Cluj Seminarul iezuit, pe

* Pastor socotea în „mile ungurești" cca 12 km.
[11] Haus-, Hof.- und Staatsarchiv - Wien, P. A. 4 *Türkey*, (oct. 1538), f. 38.
** Verâncsics înțelegea prin Istru cursul Dunării controlat de turci.
[12] *Călători străini despre țările române*, vol. I, p. 398.
[13] *Mon-Hung-Hist*, vol. I, p. 75-76.
[14] Giacomo Bascapé, *Le relazioni fra l'Italia et la Transilvania nel secolo XVI, Note e documenti*, Roma, 1931, p. 25.

cheltuiala Sfântului Scaun, sub conducerea celebrului Antonio Possevino. Lucrarea elaborată la scurt timp de acesta, *La Transilvania,* demonstrează interesul sporit al lumii occidentale pentru spaţiul intra şi extra-carpatic, de-a lungul liniei Dunării. Chiar în primele capitole ale lucrării sale, Possevino, tratând perioada războaielor daco-romane şi epoca lui Hadrian, readucea în discuţie o idee deja mult vehiculată în secolul al XVI-lea, începând cu Johannes Cuspinianus, anume: Dunărea este uşor de a fi folosită drept graniţă şi obstacol natural la *limes-ul* Imperiului, unde „Dacia" fusese, odinioară un zid de apărare. *(... et servendo come di antimurale, o fossa al imperio Romano quel nobile fiume al Danubio)*[15].

Importanţa strategică şi militară era scoasă în evidenţă în decursul secolului al XVI-lea şi de ambasadorii veneţieni la curtea lui Ferdinand de Austria, care considerau că, cine reuşea să ocupe definitiv Transilvania, putea tranşa conflictul din Ungaria estică în favoarea sa. Din Transilvania se puteau recruta efective până la 80.000 de persoane, excluzându-se grosul populaţiei româneşti, care, fiind în stare servilă, nu avea voie să poarte arme, deşi „era bine instruită"[16]. Asemenea efective deveneau o ameninţare pentru otomani, dacă Transilvania ar fi intrat definitiv în componenţa teritoriilor controlate de Ferdinand de Austria. În plus, la începutul anilor '50 ai secolului al XVI-lea, provincia se bucura de o situaţie economică prosperă, datorată minelor şi comerţului. În epoca „fratelui George", minele aduceau 350 000–400 000 de taleri pe an, iar tranzitul comercial, dinspre centrul Europei spre Imperiul otoman şi nordul Mării Negre, era foarte activ *(perchestava continuamente in quella provintia et comprava et vendeva come mercate, contrattando con Turchi et Tartari)*[17].

Concluzia ambasadorului veneţian, Michele Suriano, era clară în ceea ce privea imixtiunea lui Ferdinand de Austria în Transilvania, de unde ar fi putut porni uşor ofensiva pentru reunificarea Ungariei, *„perche non ha forza importante che l'impedischa, ne passo difficile, che il ritenga, massime stando la Transilvania alla divotione sua, dalla qual sempre potria haver soccorso di vettovaglie, di munition et di gente"*[18].

---

[15] Antonio Possevino, *La Transilvania*, ediţie îngrijită de G. Bascape, Roma, 1931, Libro I, cap. 2, p. 69.

[16] Helmut Goetz, *Die Fianlrelation des venetianische Gesandten Michelle Suriano von 1555*, în "Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken", Bd., 41, Tübingen, 1961, pp. 288-289.

[17] *Ibidem*, p. 280.

[18] *Ibidem*, p. 289.

Justificarea ideologică nu s-a făcut, în secolul al XVI-lea doar pe calea scrierilor teoretice, care, politizând ideea de Dacie romană[19] şi a unităţii de neam, legitimau prezenţa Habsburgilor la Dunărea de Jos, ci şi prin cartografie, care trasa, de fapt, liniile strategice de acţiune ale Casei de Austria spre Marea Neagră.

La prima vedere, izvoarele cartografice ar părea lipsite de o implicaţie ideologică sau politică, datorită realităţii geografice obiective pe care o au de înfăţişat. Situaţia este însă cu totul alta, mai ales în Evul Mediu, când descrierea geografică era strict tributară nu numai cunoştinţelor de moment, ci şi intereselor politice şi concepţiei celui ce alcătuia harta. Cunoştinţele în domeniul geografic şi cele de tehnică în cartografie nu erau standardizate. Oricum, orice hartă, chiar în epoca modernă, poate trăda convingerile politice ale autorului ei sau poate servi interesele multiple (strategice, economice) ale celui ce a comandat-o. Având în vedere toate aceste aspecte, ne-am oprit, în cele ce urmează, asupra câtorva izvoare cartografice, ce arată clar interesul, sporit de la o etapă la alta, al Habsburgilor pentru regiunea gurilor Dunării şi pentru bazinul pontic. Datele istorice, geografice şi politice ce însoţesc asemenea hărţi justifică opinia noastră că în secolul al XVI-lea cartografia, alături de scrierile propagandistice umaniste, a servit intereselor casei de Austria legate de începuturile politicii sale pontice.

Cea mai veche hartă ce o putem aduce mărturie pentru interesul, abia schiţat în această perioadă, al Habsburgilor pentru bazinul Mării Negre este cea din 1512, elaborată de Vesconte Maggiolo[20], *Atlante Nautico.* Atlasul, alcătuit de cartograful italian, probabil de origine genoveză şi înrudit cu celebrul autor de hărţi din secolul al XIII-lea, Pietro Vesconte, prezintă câteva aspecte demne de luat în seamă. În ceea ce priveşte realitatea înfăţişată, ea este cea a lumii secolului în care a trăit autorul, atlasul în *sine* fiind o culme a artei cartografice medievale tradiţionale. A fost foarte mult folosit în epocă de către navigatori, dar ceea ce interesează pentru subiectul luat în discuţie este pentru cine a fost elaborat. Informaţia de pe foaia de titlu potrivit căreia „*Vesconte de Maiolo composuy hanc cartam in Neapole de anno domini 1.5.12 die X marcy*" atestă faptul că Vesconte Maggiolo a compus harta pentru curtea spaniolă, fapt demonstrat de amănuntele deosebit de bine notate în legătură cu ţărmul european al Oceanului Atlantic şi cu Mediterana.

[19] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 59 şi urm.
[20] *Der Seeatlas des Vesconte Maggiolo vom Jahre 1512*, Zürich, 1979, (facsimil), 2 vol.

Lipsesc regiunile din Europa de Nord şi Marea Baltică, ceea ce denotă clar lipsa de interes pentru această zonă, nu absenţa cunoştinţelor. Scara folosită pentru redarea distanţelor este corectă, cu câteva mici diferenţe (de ordinul zecimilor de milimetru). Interesul vădit pentru Mediterana, Italia, Franţa şi Spania face posibilă concluzia că acest izvor cartografic a fost comandat chiar în momentul izbucnirii conflictului hispano-habsburgo-francez (1512).

În volumul II al atlasului, harta nr. 2 prezintă, ca pe o continuare firească a Mediteranei, Marea Neagră şi puterile limitrofe. Interesant este că linia unificatoare între centrul Europei şi bazinul pontic este chiar cursul Dunării, prezentat rectiliniu, ca o trăsătură de unire între Imperiul german şi Marea Neagră. Importanţa strategică a marelui fluviu european este marcată şi de faptul că, de această dată, reprezentarea politică primează asupra corectitudinii detaliului geografic, respectat cu grijă în cazul altor hărţi. În maniera medievală, stăpânirea politică este marcată de imaginea persoanei monarhului aşezat pe tron. Cu mai mult sau mai puţină exactitate sunt reprezentaţi următorii suverani: „împăratul Germaniei" – la izvoarele Dunării, „regele Ungariei" la sudul Dunării, Transilvania (*Seten Castra*) ca unitate distinctă ocupă nordul Dunării; „regele Poloniei" este plasat – complet incorect – la vărsarea Dunării. Mai apare „regele Cumaniei" în nordul Mării Negre şi „regele Rusiei" la nord de Polonia. Din această grupare se poate deduce importanţa dată de cartograf puterilor politice din zonă şi plasarea lor în contextul confruntării cu pericolul venit din răsărit tătarii (*tartaro*, plasaţi dincolo de Nistru) şi turcii prezenţi la sudul Mării Negre şi pe coastele Africii. În cazul acestor „invadatori", nu se marchează decât simplu numele poporului (*turcho*, *tartaro*), fără vreun titlu protocolar. Aceeaşi lipsă de preţuire se vădeşte şi în cazul Constantinopolului în dreptul căruia nu este marcată nici o stăpânire, deşi, la 1512, prezenţa turcilor în capitala Imperiului bizantin era o realitate prea bine cunoscută. Omisiunea se leagă, credem noi, tocmai de nerecunoaşterea legitimităţii acestei stăpâniri. Se observă, deci, o grupare a forţelor politice chemate să joace un rol în confruntarea pentru bazinul pontic. Faptul că Rusia este prezentă între aceste puteri, ne face să ne gândim, la alianţa perfectată de Maximilian I, în 1498, cu marele cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea, împotriva Poloniei şi cu scopul de a-şi facilita ascensiunea pe tronul Ungariei.

Trecând de la această reprezentare indirectă a intereselor Habsburgilor în zona Dunării de Jos, se poate lua în discuţie harta lui

Lazarus, *Tabula Hungariae ad quator latera*[21], elaborată în 1528. De această dată, dedicaţia este clară, după cum uşor de identificat este şi persoana autorului. Acesta, după cum singur mărturiseşte, a fost secretar al „răposatului cardinal,/ episcop/ de Strigoniu, Toma", (Tamás Báckocs, mort la Mohács în 1526). Lazarus a desenat această hartă la comanda expresă a noului rege al Ungariei, Ferdinand „infante de Spania şi arhiduce de Austria". Era firesc, deci, să-şi informeze suveranul despre toate amănuntele legate de geografia şi istoria teritoriilor pe care acesta le revendica. Pe două coloane, în latină şi germană, Lazarus notează datele necesare justificării preluării puterii politice în zonă, chiar dacă acestea sunt uşor deformate. În vechime, spune cartograful, Ungaria a fost populată de cei „numiţi de greci – geţi sau sciţi, iar de romani – daci", apoi este menţionată stăpânirea exercitată aici de romani, de migratori, de unguri, până la apariţia turcilor la linia Dunării şi până la cucerirea Belgradului de către aceştia.

La numai 4 ani (1532) de la harta lui Lazarus, era publicată la Anvers una dintre cele mai cunoscute hărţi ale epocii, *Chorographia Transylvaniae* a lui Johannes Honterus, ilustrul reformator braşovean. De această dată, harta Transilvaniei cuprindea cele mai mici detalii. Având în vedere că harta este dedicată tot lui Ferdinand, este lesne de înţeles interesul politic, militar şi economic al acestui izvor cartografic deosebit de amănunţit.

În 1544, când Ferdinand de Austria se chinuia în van să mai recupereze pe cale diplomatică Ungaria estică, transformată de turci în paşalâcul de la Buda, apărea o lucrare cu mare circulaţie în epocă, *Beschreibung aller Länder* sau *Cosmografia* lui Sebastian Münster (1544), reeditată în 1546, 1548 şi 1550, tradusă în franceză şi engleză (1552). Realizarea cartografică este modestă, fiind mai degrabă o înşiruire pe orizontală şi pe verticală a teritoriilor aflate pe cursul Dunării, până la Marea Neagră. Ceea ce interesează este pledoaria pe care Münster o face indirect, dar destul de deschis, pentru drepturile Habsburgilor în zona Dunării de Jos, în dubla lor calitate de continuatori ai Imperiului roman şi de urmaşi ai „teutonilor".

„Acea parte a Traciei care se numea odinioară Getica, unde Darius fiul lui Histaspe era gata să piară, este numită astăzi Valahia, după Flacii de neam roman. Căci romanii, după ce au învins pe geţi şi i-au distrus, au trimis acolo o colonie sub conducerea unui oarecare Flaccus, de unde i s-a

---

[21] Layos Stegena, *Térképtörténet*, Budapest, 1983, p. 97.

mai spus întâi Flaccia, apoi dintr-o corupţie a acestui cuvânt Valahia. În sprijinul acestei opinii se invocă graiul roman care se păstrează până şi acum la acest neam ... Dacii mai apoi au ocupat această ţara*) după care a fost numită câtva timp Dacia. Acuma o stăpânesc saşii (teuntones) secuii şi românii. Saşii, bărbaţi viteji trimişi acolo din Saxonia de Carol cel Mare sunt numiţi în graiul părintesc *Siebenbürger*, după cele şapte oraşe în care locuiesc ... Valahia este o regiune întinsă care, începând din Transilvania se extinde până la Marea Neagră ..."[22].

Din acest scurt istoric pe care-l face Sebastian Münster atrag atenţia două amănunte, care deosebesc argumentaţia autorului de tiparele deja în uz. Continuitatea germanilor în Transilvania, este legată, de Sebastian Münster, de epoca lui Carol cel Mare, în care realizase şi acea atât de controversată *translatio imperii,* prin care se reconstituia în Occidentul Europei, Imperiul roman, a cărui coroană o oferea papa Leon al III-lea lui Carol cel Mare, la 25 decembrie 800. Al doilea amănunt interesant este unitatea teritorial-geografică schiţată de autor, ce considera că Valahia se întinde din Transilvania până la Marea Neagră, ceea ce explica dorinţa Habsburgilor de a-şi extinde dominaţia politică în zonă.

Dacă luăm în considerare şi explicaţia dată hărţii ce reproducea Dacia antică – şi care, cuprindea, Transilvania, Ţara Românească, Moldova dar şi Bulgaria, Serbia şi Rascia[23] – este clar în ce scop se făcea, indirect, propagandă. Toate aceste teritorii apăreau în titulatura regilor maghiari din secolul al XIV-lea, ce avea să fie preluată de Habsburgi şi menţinută până la desfiinţarea „Sfântului Imperiu roman de naţiune germană" de către Napoleon.

Interesul pentru zona Dunării de Jos sporea şi atrăgea şi cartografi ce nu erau aflaţi în slujba Habsburgilor. În 1546, veneţianul Giacomo Castaldi tipărea o hartă intitulată *Paesi Danubiani.* Dacă prezentarea este similară cu a celorlalte hărţi de secol XVI, este interesant conceptul geopolitic pe care-l implica titlul, de „ţări dunărene". Între aceste ţări sunt cuprinse, în mod firesc, Ţara Românească şi Moldova[24].

În 1552, încă un autor de hărţi se grăbea să justifice expansiunea Habsburgilor spre Dunăre şi Marea Neagră, aducând de data aceasta şi o

---

* Confuzia autorului; consideră pe daci cuceritorii ţării, după romani. Este posibilă o suprapunere cu numele germanic pentru danezi şi olandezi şi, deci, o confuzie cu migraţia germanică din secolele III - IV.

[22] *Călători străini...*, vol. I, pp. 502-503.

[23] *Ibidem*, p. 503.

[24] L. Stegena, *op. cit.*, p. 99

argumentație economică. Wolfgang Lazius alcătuia *Hungariae Descriptio,* pe care o dedica *„inclyto atque invicto caesari Ferdinando, Romae, Hungariae, Bohemiae regi*"[25]. Este de remarcat faptul că încă din 1552 Ferdinand apărea în ochii opiniei publice drept viitorul împărat, deşi Carol al V-lea era departe încă de a ceda în fața insistențelor fratelui său de a-şi asigura succesiunea imperială. Autorul explică faptul că a făcut harta la porunca „maiestății sale" şi că aceasta conține informații culese din diverse surse, de la Strabon la Cuspinianus şi Lazarus. Referindu-se la situația înfloritoare în care se afla odinioară acest teritoriu, deplângea ruina şi distrugerile ce s-au abătut – din cauza turcilor – asupra „oraşelor şi locurilor" de pe vremea romanilor; la fel, „oamenii şi negustorii" erau expuşi tuturor vicisitudinilor epocii tumultoase în care trăiau.

Activitatea cartografică a lui Wolfgang Lazius este deosebită de a autorilor secolului al XVI-lea, deoarece vehiculează câteva idei cel puțin neobişnuite, dacă nu chiar ieşite din comun. În hărțile dedicate stăpânirilor austriece, elaborate între 1545-1563[26], Lazius se lansează în adevărate teorii asupra etnogenezei europene. Amintim doar teza amplu argumentată, în harta intitulată *Succesio diversarum populorum in hoc tractu terrae, quorum aliud idioma a teutonico erat*, despre originea comună iudee a tuturor popoarelor europene. Autorul emitea *avant la lettre* o adevărată teorie antiariană, prin care demonstra că triburile iudee au sosit în Europa, populând Galia, Germania, Italia, Panonia şi Grecia, dând naştere principalelor popoare şi grupe de limbi: germanice, latine şi greceşti.

În acest punct, argumentele lui Lazius devin tot mai clar ancorate în realitatea politică a secolului al XVI-lea, pe care dorea să o legitimeze. Nu credem că avem de-a face cu un şir de confuzii, ci cu o acțiune dirijată, pentru formarea unui curent de opinie favorabil stăpânirii Casei de Austria în centrul Europei şi la Dunărea de Jos.

Harta *Succesio Teutonicorum populorum in hoc terrarum tractu* consideră că goții, „numiți în vechime geți sau daci* locuiau la Dunăre înainte de a se constitui Imperiul lui Alexandru Macedon. După războaiele cu Roma şi retragerea aureliană, pământul Daciei a fost locuit neîntrerupt de goți sau geți, prin ramura ostrogoților. De la Dunăre,

---

[25] *Ibidem*, p. 100.

[26] Wolfgang Lazius, *Karten der Österreichischen Lande und des Königreichs Ungarn aus den Jahren 1545-1563*, Innsbruck, 1906.

* Confuzia o făcuse prima dată Iordanes în secolul al VI-lea, în lucrarea *De origine actibusque Getarum* sau *Getica*.

neamurile germanice s-au retras întâi spre Panonia, apoi spre Austria, de unde era firesc să revină în teritoriile matcă. Ca dovadă a legitimității acestei dorințe, autorul hărții aducea lupta dusă de împărații germani împotriva invaziei maghiare, stăvilită la Lechfeld, în 955. După aceea Habsburgii, prin Albert, Ladislau (Postumul), Maximilian și Ferdinand au condus treburile Ungariei spre profitul țării și împotriva dușmanului comun (otomanii). În hărțile *Vetus Romani Populi in hoc Tractu administratio Respublica* si *Recens Hungarorum in hoc Tractu respublica et administratio* este menționat sistemul administrației romane în centrul Europei și în Dacia, ale cărei granițe naturale sunt clar trasate, împreună cu principalele cursuri de apă, Timiș, Mureș, Olt și Dunăre. Apoi, se prezenta administrația modernă a Transilvaniei și Banatului, toate cu scopul de a se acredita ideea înglobării firești a teritoriilor extra – și intra – carpatice în posesiunile patrimoniale ale lui Ferdinand de Austria, chemat să reînvie gloria romană acolo unde invazia otomană amenința să înghită sud-estul și centrul Europei.

Argumentația de sorginte umanistă potrivit căreia turcii au distrus civilizația înfloritoare a romanilor și grecilor, perpetuată prin biserica creștină, o regăsim amplu redată și în descrierea de călătorie pe care o făcea Ogier Ghiselin de Busbecq în 1555. Ambasador imperial la Constantinopol, Busbecq nu se poate împiedica de a relata în amănunt detaliile, atât pe cele geografice, cât și pe cele cu implicație politică, care i-au atras atenția. Chiar dacă nu avem de-a face cu un izvor cartografic, informația și pledoaria lui Busbecq sunt unele dintre cele mai convingătoare argumente în favoarea necesității expansiunii Habsburgilor în bazinul pontic, reclamată de eliberarea „fraților" întru credință.

„Dacă nu aș fi vizitat Marea Neagră, când am avut posibilitatea de a naviga până acolo, aș fi meritat să fiu considerat un leneș ... Am făcut o călătorie minunată și mi s-a permis să intru în câteva din reședințele de la țară ale sultanului, locuri de plăcere și desfătare ... Am văzut și numeroase grădini aparținând sultanului, situate în văi încântătoare. Ce lăcaș al nimfelor! Ce adăpost al muzelor! Ce locuri pentru a te retrage să meditezi!

Întregul pământ, însă, cum am mai spus, pare să ducă dorul, de mult timp, după cultura și grija creștinilor. Și, cel mai mult (parcă), Constantinopolul, ca și întreaga Grecie. Țara care a descoperit artele și învățătura disciplinelor liberale pare să ceară înapoi civilizația pe care

ne-a transmis-o nouă şi să ne implore ajutorul în numele credinţei comune, împotriva barbariei sălbatice"[27].

Această descriere mişcătoare a unui tărâm al zeilor, căzut acum în mâna barbarilor, este urmată de un sever rechizitoriu la adresa pasivităţii „republicii creştine", ce nu se grăbise, de peste 100 de ani, să-şi unească forţele pentru a elibera Bizanţul.

„Dar totul este în van – adăuga Busbecq – pentru că principii creştinătăţii au mintea ocupată cu alte lucruri. Legăturile apăsătoare cu care turcii îi asupresc pe greci nu sunt mai rele decât viciile ce ne macină pe noi: lăcomia, mândria, ambiţia, avariţia, ura, invidia şi gelozia. Credinţa şi simţul datoriei ar trebui să ne grăbească să ne ajutăm fraţii în nevoie, sau, măcar, dacă dorinţa de glorie şi de onoare ar lipsi ca să lumineze minţile noastre proaste, atunci, din propriul interes, principii din zilele noastre ar trebui să îşi asume riscul/ de a ataca/ regiunile barbarilor atât de frumoase şi de bogate în resurse şi să le aducă sub stăpânirea lor"[28].

Busbecq înţelegea ca nimeni altul că patima apărării credinţei şi zelul „cruciat" erau demult stinse. El cerea, ceea ce de altfel Ferdinand de Austria încercase de peste două decenii, ca interesul politic şi economic să reorienteze politica fiecărui principe în parte, spre o coaliţie de forţe împotriva Imperiului otoman. Noua politică a echilibrului de forţe reclama însă altceva; ceva ce ambasadorul imperial ştia prea bine, dar dezaproba: nu o conlucrare împotriva turcilor, ci o cooperare a creştinilor cu aceştia, pentru menţinerea poziţiilor existente şi pentru contracararea duşmanilor, indiferent de confesiune. Süleyman prefera alianţa Franţei catolice şi se lupta cu şiiţii în Persia. La rândul lor, Francisc I şi Veneţia încercau să-i izoleze pe Carol al V-lea şi pe Ferdinand de Austria, uneltind la Poartă. Pentru toate aceste motive, Busbecq continua rechizitoriul.

„Dar altfel se întâmplă, mergem în Indii şi la Antipozi, peste apele fără margini ale Oceanului, pentru că acolo prada şi profitul sunt mai bogate şi putem să înşelăm pe băştinaşii neştiutori şi creduli, fără a pierde nici un strop de sânge. *Credinţa este ceea ce propovăduise dar banul este ceea ce caută.*

---

[27] Ogier Ghiselin de Busbecq, *Omnia quae existant*, Epistola I, Pesta, 17. Pentru confruntarea traducerii s-au folosit şi *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, imperial ambassador at Constantinopole*, Oxford, 1968, facsimil după ed. din 1633, p. 39 şi urm.
[28] *Ibidem.*

Lucrurile stăteau altfel în vremea strămoşilor noştri ... Onoarea, nu interesele egoiste i-au împins în expediţiile lor îndepărtate şi periculoase; aşa s-au întors din război nu cu avere mai mare în bani ci mai bogaţi în renume ..."[29].

Urmează o descriere amănunţită a amplasării principalelor puncte strategice ce făceau ca Marea Neagră să fie indisolubil legată de stăpânirea turcilor spre Balcani şi spre Mediterana. „... Ea/ Marea Neagră/ trece prin strâmtori înguste de-a lungul Bosforului tracic, ... ajunge la Constantinopol cu multe ocolişuri pe o distanţă de o zi de drum. Apoi, printr-o trecere la fel de îngustă, se varsă în Marea de Marmara. La mijlocul intrării în Bosfor este o stâncă, cu o coloană pe care este scris numele unui roman (Octavian, dacă îmi aduc bine aminte). Pe ţărmul european se află un turn înalt numit Pharos, în care arde o lumină pentru a călăuzi marinarii noaptea. Nu prea departe, un mic râu se varsă în mare, din albia lui am cules pietre cu puţin inferioare onixului şi sardonixului, de fiecare dată când le lustruiau erau şi mai strălucitoare. La câteva mile de la intrare, se vede strâmtoarea prin care Darius şi-a condus oastea în Europa, împotriva sciţilor. Cam la jumătatea drumului, în Bosfor, sunt două fortificaţii una în Europa (*Rumeli Hissar*) şi cealaltă pe ţărmul asiatic (*Anatoli Hissar*). Ultima a fost cucerită de turci înaintea atacului împotriva Constantinopolului. Fortificaţia cu zidurile ei puternice a fost construită de Mahomed cu câţiva ani înainte de a asedia oraşul şi este folosită în prezent ca închisoare pentru prizonieri de vază ..."[30].

Busbecq încheia descrierea sa detaliată printr-un amănunt ce putea servi la relevarea importanţei economice viitoare a Mării Negre, combătând teoria potrivit căreia oricum această mare avea să se înnămolească, transformându-se în lac închis. Dimpotrivă, ea rămânea deschisă spre Dunăre, Nistru şi Mediterană. „Un lucru trebuie să spun, anume că Polybius a greşit total când a demonstrat, cu multe argumente, că, în cursul timpului, Marea Neagră va fi înnămolită de acumulările de nisip ale depunerilor aluvionare aduse de Dunăre, Nistru şi alte râuri şi astfel va deveni nenavigabilă. Marea Neagră nu este azi mai puţin navigabilă decât a fost în zilele sale/ ale lui Polybius/ ..."[31].

Interesul Habsburgilor pentru Marea Neagră era completat în epocă prin colecţia de hărţi asupra *Pontului Euxin*, adunate în biblioteca

---

[29] *Ibidem*, p. 40.
[30] *Ibidem*, p. 41.
[31] *Ibidem*, p. 42.

imperială din Viena. Relativ contemporane cu descrierea lui Busbecq sunt izvoarele cartografice dintre 1530 şi 1570, dintre care unele sunt anonime, altele aparţin lui Diego Homen Cosmographus (1561) sau lui Juao Martinez (1570). În toate aceste hărţi, frapează importanţa dată ţărmului doborgean, unde sunt notate destul de corect principalele localităţi de pe litoralul Mării Negre, până la vărsarea Nistrului: Varna (*Gavarna*), Caliacra (*Caiacale* sau *Chaliacra*), Mangalia (*Pangalla*, *Pangolay*), Constanţa (*Costanza*), Sf. Gheorghe (*S. Zorzi, Gorgy*), Sulina (*Solina*), Chilia (*Chieli*), Licostomo, Cetatea Albă (*Mocastro, Maurocastro*)[32]. Evident, sursa de inspiraţie a acestor hărţi o găsim, în Atlasul lui Pietro Vésconte (1318); interesant este însă faptul că, în câteva decenii, la comanda Casei de Austria, au fost recompuse atâtea hărţi despre Marea Neagră şi ţărmul dobrogean.

Continuând mărturiile cartografice, considerăm că cel mai elocvent document de acest tip privind obiectivele Habsburgilor în Europa, în Mediterană, în „Lumea Nouă" şi, nu în ultimul rând, în Marea Neagră, este atlasul de mărime impresionantă elaborat în jurul anului 1570 de Abraham Ortelius la Anvers. Numele acestei lucrări este *Theatrum orbis terrarum*[33] şi cuprinde cea mai amplă pledoarie geografico-politică în sprijinul ideii dominaţiei mondiale, rezervată Casei de Austria, prin cele două ramuri ale ei, Habsburgii din Spania şi cei din Imperiul German, ramuri reunite prin dubla ratificare a ediţiei princeps, publicată în 1570. Ediţia din 1590 purta aprobarea, întărită cu iscălitura proprie, a împăratului Rudolf (Ratisbona – 22 octombrie 1576) şi cea a regelui Filip al II-lea al Spaniei (Anvers – 3 februarie 1579). De la dedicaţia din foaia de titlu către regele Filip, „monarh al tuturor timpurilor şi al imperiului cel mai vast al întregului glob", la versurile explicative şi la alcătuirea hărţilor, se poate recunoaşte aceeaşi concepţie legată de misiunea Habsburgilor de a salva moştenirea romană, care, aflată o vreme în ruină, a fost ridicată pe culmile măreţiei de Carol al V-lea şi de urmaşii săi spanioli.

Europe, cuius viridis fastigia lambit
Pampinus, et dulci vitis secunda racemo.
(Nam colit Europe Baacchum, Bacchus colit illam)

---

[32] Anton Gevay, *Periplus Ponti Euxini octuplus ad fidem tabularum mss. Bibliothecae Caesareae Vindobonensis*, Geneva, 1855.

[33] Abrahamus Ortelius Antverpianus, *Theatrum orbis terrarum*, ediţia princeps Anvers, 1570, (facsimil Florenţa, 1991 după ediţia din 1595). În 1606, era tradus în limba engleză (*The Theatre of the whole world*).

Dextra manus scepturm gestat clavumque sinistra
Admontum spharae, caput et insigne corona
Haec reliquis Nymphis excelsior omnibus una est,
Et late, auspicibus quondam victricibus armis,
Roma, tuis, inque porrexit adusque colentem
in Libyam Asiam divisosque orbe Britannos
Eius et imperium proferre Hispania nuper
Ausa, per ignotum pelagus nova regna, novosque
Invenit populos qui nunc
Novus ORBIS habetur".

Atlasul a fost elaborat după o concepție modernă și depășește portulanele din secolele anterioare. Harta I este un *planiglob,* cu toate cunoștințele geografice ale epocii. Harta a II-a este destinată Europei; ceea ce interesează este că, pentru a evita orice implicații politice, țările europene sunt prezentate cu numele antice și prin unitățile administrative de bază ce le compun (ducate, marchizate, comitate etc.) Excepție fac doar Spania și Portugalia, marcate ca regate și cărora le sunt alăturate, prin hărți corespunzătoare, toate domeniile coloniale ce le aparțineau[34].

Cum atlasul a fost ratificat și de împăratul Rudolf al II-lea era firesc ca și pretențiile și interesele ramurii austriece a Habsburgilor să fie prezentate. Astfel, între țările europene sunt incluse Moldova și Țara Românească (*Walahia*) cu localitățile principale, relativ bine amplasate și corect denumite (Huși, Fălciu, Suceava – plasată însă la vest de Siret, Putna, Lăpușna, Mărășești, Cetatea-Albă). Mai greu de identificat sunt localitățile din Țara Românească: Chalow (?), pe Dunăre, sau Aluata (evident undeva pe Olt).

Pentru importanța acordată țărilor române, direct legată de încercarea Habsburgilor de a ajunge la gurile Dunării, se poate face referință la o altă hartă a atlasului, numită *Romaniae/ Rumeliae/, quae Olim Thracia dicta, vicinarumque regionum, uti Bulagriae Syrfiae etc., descriptio.* Autorul precizează că această hartă este de fapt o preluare după cea a lui Iacobus (Giaccomo) Castaldus Pedemontanus, intitulată *Orbis universalis typum magnaforma...* Fiind preluarea unei hărți din 1546 există și inexactități.

Atrage însă atenția reprezentarea corectă a celor trei brațe ale Dunării (nu 2 sau 5 cum apar cu alte ocazii). Pe brațul Chilia este notat orașul Bialogorod (evident o greșită amplasare a Cetății Albe), Licostomo

---

[34] *Ibidem*, f. A_2 verso - A_3 recto.

se afla şi el incorect plasat în zona de unificare a braţului Chilia cu Sulina de azi, iar Sfântul Gheorghe este menţionat pe cel de-al treilea braţ. Alături de Moldova şi Ţara Românească, mai apare o unitate politică distinctă, Basarabia*, ce ocupă teritoriul aşa numitei „Ţări de Jos", cuprinzând şi zona dintre Prut şi Nistru. Oraşele sunt plasate aleator; este interesant însă că numele lor a fost reţinut (sunt notate Tiraspol, pe Prut; Reni, la nord de Galaţi, care şi el este plasat la ramificaţia gurilor Dunării; alături de acestea apar Oblucița, Vaslui şi Putna, relativ corect marcate).

Cursul Dunării, fiind deviat în amonte spre sud ajunge să străbată centrul Bulgariei, fapt pentru care oraşele Ţării Româneşti apar notate de două ori (în Bulgaria şi în Valahia). Transilvania este numită *Valahia interior*. Toate aceste amănunte, chiar dacă eronate arată că autorul (Iacobus Castaldus) ştia multe lucruri despre ţările române, – care îi erau mai bine cunoscute decât Bulgaria – dar nu fusese niciodată pe teren. Era însă convins de unitatea etnică şi geografică a spaţiului dunăreano-pontic prin reluarea permanentă a numelui de Valahia, folosit, când pentru zona Moldovei, când pentru câmpia Dunării, când pentru Transilvania.

Harta 97 conţine şi o altă imagine a Transilvaniei, alcătuită de această dată după cunoştinţele cele mai exacte din epocă. Hidronimele sunt notate în maghiară, germană, latină şi română (cu menţiunea „în limba valahă"). De exemplu: Olt – die Alth – Aluata. Pentru Transilvania sunt menţionate toate sursele „moderne", care descriu bogăţiile şi relieful provinciei. Sunt citaţi Georg Reichstorffer, Petrus Ransanus, Martin Cromer.

Unitatea zonei amintite revine în secţiunea rezervată hărţilor istorice, unde la fila *S* este redată Dacia antică şi Moesia, fiind alăturate toate informaţiile ce au putut fi sintetizate după Strabon şi Dio Cassius. Urmează o hartă amănunţită a Daciei romane şi a Moesiei Inferioare, precum şi amplasarea dacilor liberi, numiţi „carpo-daci, carpi şi costoboci". Harta Daciei reapare la fila *G*, în cadrul Europei antice, şi la fila *H*, înglobată Imperiului roman, prezentat cu toate posesiunile sale tricontinentale, de la Tigru până în Nordul Africii şi în insulele Britanice.

Redarea atât de amănunţită a acestui izvor cartografic cred că vorbeşte de la sine despre concepţia ce a prezidat la alcătuirea sa. Cele 148 de hărţi sunt, în cea mai mare parte, o pledoarie pentru refacerea gloriei pierdute a Romei antice, prin intermediul Casei de Austria.

---

* Adică regiunea stăpânită mai înainte de Basarabii din Ţara Românească.

Aceeaşi dorinţă de a reveni în hotarele istorice ale Imperiului roman se regăseşte şi în harta alcătuită în 1592, ce prezenta sugestiv Europa ca pe o femeie al cărei cap era Spania, inima se afla la Praga (reşedinţa preferată a împăratului Rudolf al II-lea), iar corpul acoperea toate teritoriile ce aparţinuseră Romei, până la Constantinopol. În aceeaşi perioadă se tipărea şi *Sybenbürgische Chronica,* ce considera că „aceste două ţări/ Ţara Românească şi Moldova/ ca şi Transilvania au locul lor în Europa pe care odinioară Dacia sau Valahia Mare l-a avut“[35].

Programul pontic al Habsburgilor, odată conturat, avea să se cristalizeze în epoca lui Rudolf al II-lea şi să se dezvolte în tot cursul secolului al XVII-lea. Chiar în anul celui de-al II-lea asediu al Vienei (1683), Sigismund Betulii publica la Nürnberg o hartă a Europei, având drept punct central de reper cursul Dunării şi vărsarea fluviului în Marea Neagră. Însuşi titlul hărţii *(Danubius fluviorum Princeps ... a fonte ad ostia ex variis historicum et geographorum monumentis*) arată clar obiectivul strategic şi politic urmărit de autor şi, implicit, de Habsburgi. Legenda hărţii, alcătuită ca un scurt text moralizator, îndemna pe împărat şi pe toţi principii creştini la recuperarea „ambelor maluri ale Dunării”, până la vărsare, pentru a scăpa atâţia creştini de „tirania“ turcilor.[36].

Acest document posterior etapei de care ne ocupăm este însă un indiciu sigur al intenţiilor politice cu care pornise Ferdinand de Austria, în secolul al XVI-lea, confruntarea cu Imperiul otoman. Harta lui Sigismund Betulli nu numai că relua izvoare cartografice mult mai vechi (probabil şi de secol XIII), dar folosea, în scurtul text ce servea drept legendă, argumentaţia secolului al XVI-lea, prin care Busbecq cerea apărarea „fraţilor“ greci şi Veráncsis dorea ca principii creştini să împiedice „pătrunderea Istrului“ în Germania*, ca şi pe cea cu care

---

[35] *Sybenbürgische Chronica und Kriegschändel zu Wasser und Lande*, f. 1, 1596, f. 4-5.

[36] Bayerische Staatsbibliothek, “Kartensammlung”, *Mapp II,* 80 d. Acesta este textul: “Huc animos! Gloriosissime Imperator,/ Potentissimi Reges,/ Serenissimi Princeps ac proceres Christiani!/ Fallor AN DUBIUS nunc DANUBIUS quo se vertat,/ ad vos respiccit./ Hactenus, qua Ister, Turcicus audiit,/ misere Binominis:/ Vos obstestatur, ope vestra ut posthac/ audiat una nomine Christianus. Fidem, Fortunam, Fortitudinem Vestram implorat;/ immitis sub Barbaro aerumnae pertaessus,/ sub mite Christi jugum postliminie redire gestit./ Tantum terrarum Turca Christe Vestro eripuit, Christiani! Quod Vestrum est repetite Posteros Vestros in interum restituite. Sit Vobis labor omnibus idem:/ Regna Provincias, Urbes recuperare. Religionem sub Tyranide, Artes liberales sub Barbarie,/ Christiano in Carcere, ad aratrum, ad rames,/ misere germentes redimere:/ Utramquam Danubii ripam Christe adserere./ Sic vincat, ope Leonum, invictissimus Leopoldus,/ Faxit Deus Homo Christus!”

* Reamintim că Istru era numită porţiunea controlată de turci, pe cursul Dunării.

„regele romanilor" sensibilizase Dieta imperială, în 1552, când convinsese pe principi că cea mai importantă sarcină a creştinătăţii constituie apărarea liniei Dunării de Jos, de unde venea cel mai mare pericol pentru Imperiu.

2. Ţările Române şi lupta Casei de Austria pentru hegemonia central-răsăriteană 1526-1540

După analiza justificărilor ideologice ce au însoţit expansiunea Casei de Austria din centrul Europei spre cursul Dunării şi spre bazinul pontic, ne vom opri asupra acţiunilor diplomatice – în Ţara Românească şi Moldova – care au avut menirea de a susţine această politică, în perioada 1526-1562. Trebuie menţionat faptul că Ferdinand de Austria, dorind să ocupe Ungaria estică, era nemulţumit de vecinătatea sa directă cu otomanii. Ocuparea Transilvaniei îi permitea însă lui Ferdinand să ajungă, pe o cale ocolită, la gurile Dunării – al cărui curs mijlociu era blocat de turci – şi, de aici, spre Marea Neagră.

Evident această manevră politică nu era lesne de dus la îndeplinire, având în vedere slabele efective militare pe care Ferdinand de Austria se putea bizui. Tocmai din această cauză a căutat calea cea mai accesibilă de penetrare a zonei de influenţă otomană în sud-estul Europei, cea a acţiunilor diplomatice. Principalele puncte vizate erau Moldova şi Ţara Românească, entităţi statale rămase în afara regimului administraţiei otomane. Intrarea acestor două ţări în sistemul statelor vasale Imperiului otoman îngreuna situaţia pentru Habsburgi din punct de vedere militar, dar prezenta avantajul posibilităţii contractării unor alianţe care să aducă ţărilor române speranţa îndepărtării pericolului turc.

Rolul ţărilor române aflate la confluenţa intereselor politice, militare şi economice a celor două mari puteri, Habsburgii şi turcii, a fost pe larg dezbătut în istoriografia noastră. Considerăm că, pentru o nouă abordare a problemei, este necesar să ne oprim asupra relaţiilor diplomatice prin care Habsburgii au dorit să-şi asigure – la gurile Dunării – un cap de pod în confruntarea cu Imperiul otoman. Aceste relaţii diplomatice au fost dictate de un triplu interes manifestat de Casa de Austria – politic, strategico-militar şi economic.

Din punct de vedere politic, Ferdinand de Austria a fost conştient de la începutul conflictului cu Zápolya şi Imperiul otoman de importanţa sprijinului politic ce i-ar putea veni din Moldova şi Ţara Românească. Încă din 1527, când se considera stăpân pe situaţie în Transilvania şi Ungaria estică, el a căutat să anihileze orice acţiune duşmănoasă ce ar fi putut veni din flancul său sud-estic. Un atac al forţelor domnilor români – reunite – s-a arătat, mai târziu, a fi dezastruos pentru Habsburgi.

Conştient de pericol, la 3 ianuarie 1527, trimitea pe Laurenţiu Misschillinger în Moldova pentru a capta bunăvoinţa domnului, căruia îi cerea să manifeste faţă de „regatul său", Ungaria, prietenie şi credinţă, să-l sprijine „pentru apărarea şi păstrarea acestui regat, pentru respingerea duşmanilor săi"; mai cerea ajutor militar concret sau „favorizarea drepturilor" sale în Ungaria, evident faţă de Imperiul otoman şi de Zápolya. Interesant este faptul că Misschillinger a fost trimis la drum în mare grabă, pentru a influenţa chiar din momentul urcării pe tron pe noul domn. La Viena se ştia doar că Ştefăniţă a murit, numele noului domn nu era cunoscut încă (Rareş îşi începea domnia la 20 ianuarie), de aceea textul instrucţiunii are lăsat necompletat spaţiul destinat înscrierii numelui adresantului („*nobis dillectum N. Wayvodam Moldaviae*"). Importanţa acestei misiuni era mare, pentru că solul lui Ferdinand avea mandat de a oferi 2 000 de ducaţi unuia dintre marii boieri, pentru a pleda cauza Habsburgilor pe lângă domn[37].

De asemenea, solia de răspuns, trimisă în octombrie 1527 de Petru Rareş la Ferdinand de Austria, era întreţinută pe socoteala vistieriei austriece. În plus, solul moldovean era trimis de la Viena, la Cracovia pentru a mijloci pe lângă Sigismund I obţinerea ajutorului politic şi militar scontat[38] de Habsburgi.

În iunie 1528, solia moldovenească pleca spre casă, înmânându-i-se încă „50 de guldeni renani" bani de drum[39]. Toată această cheltuială, contrară obiceiului timpului, conform căruia – în general – fiecare suveran îşi întreţinea solii, arată, după cum am notat deja, importanţa deosebită acordată stabilirii unor bune relaţii cu Petru Rareş. Pentru moment, rezultatul nu a fost cel aşteptat de Ferdinand; până în 1529 atitudinea domnului Moldovei rămânea echivocă, pentru ca apoi, timp de

---

[37] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1929, doc. nr. 1, pp. 1-3.
[38] *Ibidem*, doc. nr. 3, pp. 3-4.
[39] *Ibidem*, doc. nr. 5, pp. 4-5.

câţiva ani, acesta să atace în forţă poziţiile Habsburgilor din Transilvania. Deja, la 11 mai 1529, un sol moldovean, identificat de secretarul regelui Ioan Zápolya ca fiind mitropolitul Moldovei („*espicopus in Moldavia primarius*"), încerca să trateze alianţa cu Zápolya[40].

Pe moment (în 1527), aceeaşi „neutralitate binevoitoare" o obţinea Ferdinand şi de la domnul muntean, Radu de la Afumaţi, fără a putea smulge de la el un angajament ferm. Solul lui Ferdinand a fost croatul Ştefan Glincič, folosit ca agent în mai multe misiuni, între care amintim pe cea din Ţara Românească şi pe cea de la Moscova, din 1530. La sfârşitul lunii noiembrie 1527, mesagerul Habsburgilor prezenta la Viena raportul asupra misiunii sale în Ţara Românească. Acesta nota că s-a înfăţişat „la strălucitul principe domnul Radu", după ce a întâmpinat multe greutăţi pentru a nu fi descoperit de „iscoadele voievodului/ Ioan Zápolya/ şi ale sultanului". Primul răspuns dat de Radu de la Afumaţi, la cererea lui Ferdinand de a-l ajuta „la dobândirea regatului Ungariei", a fost un refuz voalat: „Dacă mi-ar fi trimis la timp maiestatea voastră şi înainte de încoronarea/ ca rege/ a voievodului Transilvaniei, aş fi putut face desigur mult pentru maiestatea voastră ... dar acum când acel voievod a fost şi ales şi încoronat rege al Ungariei ... el nu vede şi nu-şi lămureşte în ce fel ar putea satisface, în împrejurările de acum, cererea maiestăţii voastre regeşti". Pentru a îndulci refuzul, Radu mai adăuga că în cazul în care Ferdinand avea de gând să pornească război „împotriva turcilor şi în Ungaria" să trimită la el o nouă ambasadă „cu legitimă împuternicire" şi atunci se va pregăti şi el de luptă spre folosul cauzei „obştii creştine". Ameninţa însă, fără menajamente, că dacă solul avea să-i aducă ştiri false sau îl va minţi intenţionat, va pedepsi tentativa de înşelăciune cu omorârea solului şi a tuturor „germanilor"/care/ îi vor cădea în mâini"[41].

Trebuie să recunoaştem că atitudinea lui Radu de la Afumaţi este elocventă pentru momentul politic extrem de delicat în care se desfăşurau acest convorbiri. Deşi domn cu o poziţie net antiotomană, Radu, ca şi

---

[40] *Ibidem*, doc. nr. 7, pp. 6-7. Veress identifică greşit, în acest document pe regele Ferdinand în formula "*regia Maiestatis*"; contextul este clar "maiestatea regală", căreia i s-a supus întreaga nobilime din Transilvania, "*numai saşii* rămânând până *acum răzvrătiţi*", este Ioan Zápolya, singurii ce i se împotriveau în 1529 erau tocmai saşii şi Ştefan Mailath. Dacă considerăm scrisoarea adresată lui Ferdinand, textul nu mai corespunde realităţii istorice. De altfel locul de unde se trimitea scrisoarea, Lipova, indică clar un teritoriu ce aparţinea lui Zápolya, făcând parte din posesiunile sale patrimoniale.

[41] *Călători străini...*, vol. I, pp. 239-241.

Petru Rareş, a înţeles neputinţa lui Ferdinand şi încercarea acestuia de a obţine Ungaria şi Transilvania cu ajutorul oştirilor domnilor români.

Petru Rareş nu s-a grăbit într-o asemenea tentativă, pentru că propriile sale interese în Transilvania îl făceau să prefere să rezolve singur problema recuperării posesiunilor ardelene. De altfel, după 1529, când îi învingea pe Habsburgi la Feldioara, se purta în Transilvania ca un cuceritor şi afirma că el este cel care i-a oferit această ţară lui Zápolya[42].

În cazul lui Radu de la Afumaţi situaţia era cu totul alta. Nu dorinţa de extindere a propriei influenţe politice peste graniţă îl făcea reticent faţă de Habsburgi, ci situaţia internă şi pericolul otoman, care ameninţase constant ţara de la moartea lui Neagoe Basarab[43], îl făceau să aştepte derularea evenimentelor pentru a hotărî pe cine ajută. De altfel, în epoca lui Radu de la Afumaţi, se inaugurează ceea ce Ştefan Andreescu numea „politica oficială şi neoficială a Ţării Româneşti până la 1545"[44]. Este vorba despre o politică aparent duplicitară, născută din dorinţa apărării independenţei, ce făcea ca domnii munteni să respecte pe faţă dispoziţiile turceşti, dar pe ascuns să trateze cu Habsburgii, ca reprezentanţi ai coaliţiei creştine. Răspunsul lui Radu era foarte clar în acest sens: el era gata de luptă alături de creştini, dar nu avea să tolereze în nici un chip să fie înşelat şi aruncat în luptă de unul singur, pentru a apăra o cauză ce nu era a lui şi nici a creştinătăţii.

În anul 1529 – anul mari campanii sultanale spre Viena – asasinarea lui Radu de la Afumaţi de către partida boierilor, îngrijoraţi de posibilitatea unei acţiuni comune a domnului cu trupele austriece, ce ar fi atras crunte represalii asupra Ţării Româneşti, făcea pe Ferdinand de Austria să încerce noi tatonări diplomatice la sud de Carpaţi. Prezenţa sultanului în faţa Budei şi apoi a Vienei făcea însă ca orice tratative cu domnii români să fie greu de finalizat. Mai mult, aceştia înţelegeau ca, la adăpostul poruncii sultanale, să-şi rezolve propriile probleme în Transilvania. După atacul lui Rareş, noul domn al Ţării Româneşti, Moise Vodă, intra, în toamna anului 1529, în Ţara Bârsei şi în ţinutul

---

[42] I. Ursu, *Die auswärtige Politik des Petru Rareş*, Wien, 1908, p. 522. Condiţiile armistiţiului semnat la 4 septembrie 1529 între domnii români şi transilvăneni cuprindea şi clauza ca Ioan Zápolya să fie recunoscut rege al Ungariei (*Hurmuzaki*, XVI, doc. nr. 615, p. 331).

[43] Pentru contextul luptelor pentru tronul Ţării Româneşti în perioada 1521-1524 vezi Th. Palade, *Radu de la Afumaţi*, Bucureşti, 1939, p. 13 şi urm., Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, Bucureşti, 1980, pp. 49-51.

[44] Şt. Andreescu, „Frământări politice în Ţara Românească la începutul domniei lui Radu Paisie", în *Revista de istorie*, nr. 3/1976, pp. 405-406.

Sibiului pentru a-şi recupera posesiunile, Vinţ şi Vurpăr. La 9 august, îi soma pe sibieni să se supună lui Zápolya pentru că altfel va fi obligat să meargă „asupra/lor/ cu toată ţara domniei mele, căci nu am altminteri cum să fac ... că noi suntem în mâna turcului”. Scrisoarea se încheia cu un sfat ce arăta opinia domnului despre posibilitatea unui ajutor din partea lui Ferdinand “... Acum să ştiţi Graţia voastră că s-a ridicat împăratul/sultanul/ cu toate oştile sale în Ţara Ungurească, iar despre craiul Ferdinand nimic nu se aude despre dânsul, că unde ar fi”[45]. La 10 septembrie, Moise, îi înştiinţa pe braşoveni că trebuie să se supună pentru că „toţi s-au închinat lui Ianăş craiul”[46].

Ezitarea trupelor otomane în faţa Vienei şi mijloacele specifice ale diplomaţiei habsburgice îl făceau pe Moise să devină cooperant şi să accepte tratative de pace. Acţiunea diplomatică în Ţara Românească fusese dublată, după obiceiul timpului, cu daruri bogate oferite domnului pentru acceptarea negocierilor.

La 9 ianuarie 1530, Ştefan Pemfflinger, fratele lui Marc Pemfflinger, omul de încredere al lui Ferdinand, ce veghea la Sibiu asupra intereselor arhiducelui, informa că Moise a acceptat pacea, în schimbul unei mari sume de bani[47]. Începutul tratativelor cu Habsburgii i-a adus curând domnului muntean dizgraţia Porţii şi ostilitatea marii boierimi. La jumătatea lunii mai 1530, Moise Vodă fugea în Transilvania, unde, sprijinit de Habsburgi, ce considerau că a sosit momentul de a instala în tronul Ţării Româneşti un domn supus lor, se pregătea de ripostă. Prima acţiune militară în favoarea lui Moise şi împotriva noului domn, Vlad (Înecatul), o întreprindea, în luna mai 1530, Ştefan Pemfflinger[48]. Expediţia organizată pentru recuperarea tronului de către Moise Vodă avea loc în luna august 1530, fiind mobilizate trupele lui Ştefan Mailath şi cele ale lui Petru Gherendi şi Gáspar Horvat. La 29 august 1530, în lupta de la Viişoara, fostul domn muntean cădea însă în luptă, curmând conflictul.

Perioada anilor 1530-1534 nu este marcată de demersuri diplomatice deosebite întreprinse de Habsburgi în ţările române.

---

[45] Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în secolele XV-XVI*, Bucureşti, f.a. (extras), doc. nr. 35, pp. 45-46.
[46] Gr. Tocilescu, *527 Documente slavo-române*, Bucureşti, 1931, p. 311.
[47] A. Veress, *Fontes rerum transylvanicarum*, vol. IV, Budapest, 1914, sau vol. I, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, p. 206.
[48] *Ibidem*, p. 208, vezi şi Em. Gr. Nicolescu, *Moise-Vodă (martie 1529 – 28 august 1530)*, Craiova, 1929, p. 16.

Pregătirea campaniei sultanale din 1532, ce ar fi vrut să tranşeze definitiv conflictul pentru Ungaria, nu lăsa prea mult câmp liber de acţiune domnului muntean (Vlad Înecatul – 1530-1532). În Moldova, ofensiva începută de Petru Rareş pentru recuperarea Pocuţiei canaliza toate eforturile domnului într-o singură direcţie şi sfârşea, în cele din urmă, prin a trezi iritarea sultanului, nemulţumit de acţiunile îndrăzneţe de politică externă ale lui Rareş, ce lezau şi interesele Imperiului otoman. La 15 mai 1531, sultanul îi reproşa lui Sigismund I, regele Poloniei, că a întreţinut relaţii diplomatice cu Petru Rareş şi cu Vlad Vodă care erau „sclavii mei şi tributari şi posesiunile lor încorporate între celelalte state ale noastre"[49]. Deşi nu dorea ca războiul început între domnul Moldovei şi Sigismund să afecteze bunele relaţii otomano-polone, Süleyman atrăgea atenţia, prin scrisoarea trimisă de marele vizir Ibrahim paşa, la 12 oct./10 nov. 1531, că dacă se constată încălcări de graniţă din partea polonezilor în Moldova, după cum se plângea Petru, care era „sclavul sultanului ... orice atac împotriva acestei ţări însemna un atac împotriva statelor prea-puternicului sultan"[50].

Preocuparea lui Süleyman de a pregăti campania de ocupare a Vienei l-a îndepărtat însă de diferendul moldo-polon ce s-a stins, pe moment, prin binecunoscuta înfrângere a lui Rareş la Obertyn (22 august 1531)[51]. După acest moment, începeau negocieri de pace cu Polonia, duse fără prea multă convingere de Petru Rareş, ce căuta pretexte pentru a justifica intrarea sa în Pocuţia[52].

Retragerea trupelor otomane din Austria şi Ungaria, în 1532, datorită amplei ofensive antiotomane organizate chiar de Carol al V-lea şi de papa Clement al VII-lea, aducea în sufletul lui Petru Rareş o nouă speranţă în forţa combativă a Habsburgilor, care ar fi putut să-i alunge pe turci de la gurile Dunării şi din Balcani, eliberând cele două ţări române

---

[49] *Hurmuzaki*, XI, p. 20-21. Despre temeinicia juridică a pretenţiilor emise de sultanul Süleyman I vezi şi Şt. Gorovei, „Moldova în "Casa Păcii" pe marginea izvoarelor privind primul secol de relaţii moldo-otomane", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol"*, vol. XVII, 1980, pp. 638 şi urm.

[50] *Hurmuzaki*, vol. I, supl. II, p. 46.

[51] Pentru conflictul lui Petru Rareş cu Polonia, vezi Veniamin Ciobanu, *Ţările Române şi Polonia, secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1985, p. 153 şi urm., şi studiul lui Em. C. Antoche *La Battaille d'Obertyn*, Paris, 1993, (extras), p. 9.

[52] *Hurmuzaki*, I, supl. II, pp. 51-52.

La 22 martie 1532, motiva agresiunea sa în Pocuţia prin faptul că aceasta nu a fost nominalizată în mod expres în nici un tratat de pace anterior şi de aici porneau mereu acţiuni de jaf întreprinse în teritoriile de graniţă ale Moldovei.

de presiunea suzeranităţii otomane. Contactele cu Habsburgii fuseseră reluate încă din toamna anului 1531, fără o angajare concretă din partea lui Rareş. Emisarul său era, la 12 septembrie 1531, Grigore Rosenberg („Gregor Rosenperg"), pârcălab de Cotnari. Nici despre misiunea sa nu cunoştem amănunte. Trezoreria Austriei de Jos dădea însă ordin tuturor autorităţilor să faciliteze trecerea „ambasadorului domnului moldovean" spre Sepyer, unde se afla Ferdinand, în aşteptarea convocării Dietei imperiale[53]. Este un amănunt demn de luat în consideraţie că, în ajunul marii confruntări cu Imperiul otoman, când Ferdinand dorea cu disperare organizarea unei rezistenţe antiotomane redutabile, cu sprijinul împăratului şi al principilor germani, la Speyer sosea un emisar al lui Petru. Rezultatele campaniei sultanale din 1532 sunt bine cunoscute, şi ele au demonstrat pe moment Europei că Habsburgii sunt o forţă de temut pentru otomani, dacă eforturile celor „două jumătăţi" ale posesiunile lui Carol Quintul reuşesc să se unească, angrenând şi efectivele spaniole.

Pacea încheiată în 1533 de emisarul imperial, Cornelius Duplicius Scepper, între Ferdinand şi Zápolya, ratificată prin aprobarea sultanului, ce consimţea verbal la încheierea unui armistiţiu între Înalta Poartă şi Imperiul German, aduceau o regrupare de forţe în Ungaria şi Transilvania, în favoarea lui Ferdinand de Austria, considerat a fi – în primul rând – locţiitorul împăratului. Episodul asasinării lui Aloisio Gritti, însărcinat de sultan să traseze graniţele definitive între Zápolya şi Ferdinand, arată o radicalizare a ostilităţii faţă de turci în toate cele trei ţări române. Zvonul ce a premers sosirea sa la Dunăre, colportat de emisarul lui Zápolya, Ieronim Laski[54], potrivit căruia Gritti venea să instaleze în Ţara Românească şi Moldova pe cei doi fii ai săi, pentru el rezervându-şi Ungaria şi Transilvania, a născut de la început opoziţia domnului muntean Vlad Vintilă (de la Slatina)[55], care a refuzat orice cooperare cu emisarul sultanului, urmărind şi încercuind de câteva ori contingentul de 2.000 de ostaşi ce-l însoţea pe Gritti[56]. Asasinarea

---

[53] A. Veress, *Documente...*, doc. nr. 11, p.10.

[54] Datele sunt furnizate de raportul lui Yunis-beg, însărcinat de sultan cu anchetarea morţii lui Gritti. Arhiv. Statului Bucureşti, *Microfilme - Austria - Turcica*, R. 339, C. 430.

[55] Pentru sensul apelativului de "la Slatina" şi originea buzoiană a acestui domn vezi Şt. Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, Bucureşti, 1965, pp. 209-210.

[56] Raportul lui Gritti către sultan, redactat între lunile iulie-august 1534, tradus şi comentat de Aurel Decei, în *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî, după unele documente turceşti inedite (1533-1534)*. "*Studii şi materiale de istorie medie*", vol. VII, 1974, p. 111 şi urm. Analiza atitudinii domnului muntean este făcută şi de Ştefan Andreescu în *Frământări politice...*, p. 409,

episcopului de Oradea, Emeric Czibák, de către voievodul Transilvaniei, numit de Gritti, Ioan Doczy, a radicalizat conflictul dintre nobilimea maghiară rebelă şi efectivele modeste ale lui Gritti. Intervenţia lui Rareş la lichidarea confruntării a fost decisivă, instigându-l pe Ştefan Mailath să-l ucidă pe Aloisio Gritti, pe cei doi fii ai săi – Antonio şi Pietro – şi pe voievodul Transilvaniei, Ioan Doczy. Asasinarea acestora, la Mediaş la 28 septembrie 1534, avea drept scop – conform planurilor lui Rareş – o rupere definitivă a relaţiilor cu Imperiul otoman şi o ofensivă comună transilvano-moldo-munteană, susţinută de Habsburgi, împotriva turcilor. La acest plan a consimţit şi Zápolya, în ciuda desvinovăţirilor ulterioare, pentru că Ştefan Mailath, adversar al regelui Ioan până la acea dată, era numit tocmai de acesta, în 1534, voievod al Transilvaniei.

Absenţa sultanului, aflat pe frontul din Asia, de unde avea să revină abia în ianuarie 1536, a favorizat reluarea de către Habsburgi a poziţiei pierdute în Ungaria şi Transilvania şi reînceperea tratativelor diplomatice în Ţara Românească şi mai ales în Moldova.

La 8 decembrie 1534, Georg Reicherstorffer era trimis de Ferdinand de Austria în Moldova, pentru a relata tratativele diplomatice cu Petru Rareş. Prima misiune diplomatică a solului avusese loc în 1527 – la 18 iunie – şi se soldase practic cu un eşec. De altfel, nici instrucţiunile primite în 1527 de la Ferdinand nu apar prea clar din relatarea făcută la întoarcere de Reicherstorffer, care menţiona doar în treacăt întrevederea cu domnul Moldovei, lăsând să se înţeleagă că misiunea sa a avut un oarecare succes (... am ajuns în Moldova, nu fără un drum/ destul de/ greu şi acolo achitându-mă de însărcinarea soliei mele faţă de voievodul Moldovei, nu fără grijă sârguincioasă şi muncă, am primit răspunsul cel mai de dorit la cuvintele soliei mele ...[57]. Că, de fapt, Ferdinand nu obţinuse nimic concret de la Petru Rareş, au demonstrat evenimentele ulterioare.

În 1534, situaţia era alta şi, de data aceasta, Rareş era chiar nerăbdător să înceapă tratativele cu Habsburgii. Negocierile diplomatice ale lui Ferdinand cu ţările române au coincis, deloc întâmplător, cu reorientarea nobilimii maghiare spre tabăra imperială. Din această cauză,

---

vezi şi Cr. Feneşan; J. L. Bacqué-Grammont, „Notes et autres documents sur Aloisio Gritti et les pays roumains", *Anatolia Moderna*, vol. III, Paris, f.a., p. 72 şi urm.

[57] *Călători străini...*, vol. I, p. 187, nucleul viitoarei *Chorographii a Moldovei*, publicată de Reicherstorffer în 1541, avea să-l constituie relatarea primei solii din 1527, notată în jurnalul său publicat în *Hurmuzaki*, II_1, p. 36.

Ferdinand spera să poată atrage de partea sa pe domnii români, pentru ca aceştia să nu întreprindă acţiuni ostile, care, până la venirea turcilor, ar fi putut provoca mari pagube efectivelor destul de firave cu care Ferdinand dorea să cucerească şi Transilvania.

În aprilie 1535, Reicherstorffer sosea, în a doua sa misiune diplomatică, în Moldova, reclamând dreptul de suzeranitate al coroanei ungare asupra Moldovei. Rareş se arăta cooperant, de aceea emisarul lui Ferdinand cerea şi un compromis în problema posesiunilor transilvane ale lui Rareş, care urmau a rămâne în situaţia în care se aflau pe moment, Bistriţa revenind lui Ferdinand. La 4 aprilie 1535, în numai câteva zile de negocieri, misiunea lui Reicherstorffer se încheia fără ca Petru Rareş să perfecteze în scris vreo alianţă cu Ferdinand sau să recunoască vreuna din pretenţiile acestuia. Ceea ce este demn de remarcat este preluarea iniţiativei diplomatice de către domnul Moldovei, care cerea ferm lui Ferdinand să-i mijlocească contactul cu împăratul Carol al V-lea[58], singurul pe care-l credea capabil să ducă la bun sfârşit lupta cu turcii. Atrăgea în aceste tratative şi pe domnul Ţării Româneşti, Vlad Vintilă, care, prin poziţia avută în timpul misiunii lui Aloisio Gritti în Ţara Românească, în vara anului 1534, era silit să caute sprijinul unui aliat puternic, atât faţă de pericolul extern, cât şi faţă de marea boierime, ce nu îl iertase pentru reprimarea sângeroasă a revoltei boiereşti, ce dorise, în 1534, înlocuirea domnului. În acelaşi an, 1535, în care Rareş începea tratativele cu imperialii, Vlad Vintilă perfecta şi el o alianţă antiotomană[59]. Contactele secrete cu Habsburgii nu i-au servit la nimic domnului muntean. Boierimea, nemulţumită atât de măsurile interne, cât şi de noua orientare a politicii externe, punea la cale asasinarea domnului, ce cădea răpus în timpul unei vânători pe Jiu, la 10 iunie 1535. („Apoi, trecând 3 ani ai domniei lui s-au dus la plimbare către Craiova, ca să vâneze în pădurile Jiului ... iar lângă acestea Vintilă Vodă avea gând să mai taie o seamă de boieri, simţind boierii, s-au vorbit cu toţii, şi au năvălit ei mai înainte, de au tăiat pe domn în malul Jiului şi au scăpat ei de moarte")[60].

---

[58] I. Ursu, *Petru Rareş*, Bucureşti, 1923, p. 37.

[59] În mai 1535, senatul oraşului Sibiu îl anunţa pe Ferdinand că domnul Ţării Româneşti "vecinul şi prietenul nostru bun" este gata să treacă de partea "regelui romanilor" şi să presteze jurământ de credinţă. A. Veress, *Fontes rerum...*, vol. IV, p. 250.

[60] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ediţie critică întocmită de Constant Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 45. Textul este similar şi în *Letopiseţul Cantacuzinesc (1290-1690)*,

Că înlăturarea domnului a avut şi un motiv legat de reorientarea politicii externe a Ţării Româneşti spre Habsburgi o arăta scrisoarea trimisă la 15 iulie 1535 de către Ioan Zápolya sultanului, scrisoare prin care justifica acţiunea boierilor şi alegerea noului domn, Radu Paisie, prin „răutatea" şi trădarea fostului voievod Vlad Vintilă. Radu Paisie era recomandat ca fiind credincios „capabil şi valoros pentru orice serviciu al sultanului", în timp ce Vlad Vintilă începuse să facă „fapte necugetate"[61] . Era evident că Zápolya, în ciuda faptului că, în 1535, începuse din nou tratative de pace cu Ferdinand, dorea ca aceasta să se desfăşoare în condiţiile impuse de el, nu de adversarul său, pentru a cărui poziţie sprijinul domnilor români ar fi devenit extrem de folositor.

Cu toate acestea, demersurile diplomatice ale Habsburgilor îşi urmau cursul, de această dată fiind implicat direct împăratul Carol al V-lea.

În toamna anului 1535, episcopul de Vátz, Ştefan Broderic, un supravieţuitor al luptei de la Mohács, însoţit de Francisc Frangepani, îl contacta pe Carol al V-lea, la Neapole. Ca răspuns la solia maghiară, împăratul trimitea în vara anului următor, 1536, pe episcopul de Lund, care sosea în Transilvania, de unde informa că, în Ungaria estică şi Transilvania, climatul era favorabil păcii cu Habsburgii[62]. Rareş prelua, cum am arătat deja, iniţiativa diplomatică şi îl trimitea pe vistiernicul Mateiaş pentru a cere episcopului de Lund să nu încheie pace cu Zápolya, deoarece acesta este credincios turcilor şi astfel proiectul de cruciadă şi lupta antiotomană ar fi periclitate[63].

Încrederea domnului Moldovei în zelul cruciat al împăratului fusese sporită de acţiunea întreprinsă de Carol al V-lea în Tunis, în 1535, în timpul căreia îl alungase pe vestitul corsar, devenit amiral al flotei otomane, Haireddin – Barbarossa, restaurând pe regele legitim, Muley Hassem. Tocmai de aceea mesajul lui Rareş către împărat şi Ferdinand era redactat în termenii unei angajări militare ferme. „Eu sunt gata să slujesc Maiestăţii sale Imperiale şi Catolice, ca şi Maiestăţii sale Regale şi întregii creştinătăţi şi nu-mi voi cruţa nici avuţiile nici viaţa; numai Maiestăţilor lor să adauge silinţele şi ajutorul lor ...să facă Maiestăţile lor

ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi Dan Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 47, vezi şi St. Nicolaescu, *Domnia lui Vlad Vintilă de la Slatina*, Craiova, 1936, p. 12.

[61] Cr. Feneşan, J. L. Bacque-Grammont, *op. cit.*, pp. 72-73.

[62] Alex. Ciorănescu, „Petru Rareş şi politica orientală a lui Carol Quintul", în *Memoriile secţiunii istorice*, seria III, tom XVII, p. 6-7 (extras).

[63] *Hurmuzaki*, II_4, pp. 103-104.

în aşa fel încât să-mi trimită chiar anul acesta/ 1536/ 5000 de oameni cu maşini pentru spart zidurile şi să nu se îndoiască Maiestăţile Lor, căci orice s-ar întâmpla, cu ajutorul lui Dumnezeu, sperăm să înapoiem Maiestăţilor Lor ţara Transilvaniei întreagă şi să pricinuim în felul acesta mare neajuns împărăţiei turceşti"[64].

Scrisoarea lui Petru Rareş prezintă un mare interes, pentru că el percepea adevăratul sens al prezenţei lui Zápolya pe tronul Ungariei şi în Transilvania. Domnul Moldovei spunea clar că, dacă avea să cucerească Transilvania, aceasta prilejuia „mari pagube împărăţiei turceşti". El vedea, deci în „regele Ioan" un executant fidel, un slujbaş al sultanului, care gestiona puterea în Transilvania şi Ungaria estică până la o nouă intervenţie, definitivă, a lui Süleyman. Pericolul pentru celelalte două ţări române era mare şi, de aceea, Rareş dorea o acţiune în forţă chiar în anul 1536, când sultanului îi era greu să se pregătească de un nou război, după campania persană. Ajutorul în oameni era minim, 5000 de ostaşi, ceea ce-l interesa era artileria grea şi maşinile de asalt, după ultimele invenţii ale Europei occidentale, cu care ar fi progresat repede, în condiţiile existenţei a numeroase puncte fortificate în Transilvania.

Că împăratul era mai puţin interesat de a asigura, printr-o campanie coordonată de Rareş, succesul militar şi politic al fratelui său în spaţiul central şi sud-est european, a arătat-o tergiversarea acţiunii armate, înlocuită cu tatonări diplomatice, menite să-l informeze despre intenţiile sultanului. Întărirea autorităţii lui Ferdinand la Dunărea de Jos nu convenea lui Carol al V-lea, care dorea să apară în ochi principilor creştini singurul apărător al credinţei. Confruntarea lui Ferdinand cu turcii şi o eventuală alungare a acestora dincolo de linia Dunării i-ar fi adus un prestigiu, care ar fi periclitat însăşi poziţia împăratului. Oricum, neînţelegerea dintre cei doi fraţi, ce au apărat fiecare – cu înverşunare – linia politică ce au considerat-o prioritară – Mediterana sau gurile Dunării – a dus la scindarea posesiunilor Habsburgilor şi la ralierea principilor germani politicii lui Ferdinand de Austria. El apărea preocupat de soarta graniţei sudice a Imperiului German, ameninţat din ce în ce mai des de incursiunile otomane.

Revenind la anul 1536, acesta este anul ce marchează o dublă angrenare a domnilor români în sfera politicii Habsburgilor.

---

[64] *Ibidem*, II_1, p. 112.

La 15 iulie 1536, sosea la Constantinopol dalmatul Dionisie della Vecchia (Bojidan Vuckovič)[65], agent secret al împăratului, care profitând de bunele sale relații cu marele vizir Ayas-pașa* , încerca să culeagă informații pentru Habsburgi. După suma de 1 000 de scuzi primită la înapoiere, se poate considera că rezultatul misiunii diplomatice a lui della Vechia a fost un succes. Într-adevăr, în afara unor informații militare, privind punctele slabe în care flota imperială ar putea ataca sau posibilitatea angrenării creștinilor din Imperiul otoman într-o răscoală generală[66], agentul imperial stabilea trei contacte însemnate pentru o eventuală coaliție antiotomană în Balcani. Era vorba despre „patriarhul Serbiei" (așa apare în text)** și domnii din Țara Românească și Moldova. În ceea ce privește prezența voievodului muntean, Radu Paisie, la Constantinopol datele sunt certe[67], interesant este că, probabil, acesta a tratat cu della Vecchia și în numele lui Rareș, sau domnul moldovean și-a trimis la Poartă propriul emisar, pentru a perfecta cu ambasadorul imperial clauzele unei alianțe. Tratativele cu Radu Paisie nu veneau pe un teren nepregătit. De un an, domnul Țării Românești aștepta confirmarea din partea sultanului, amânată oficial datorită absenței acestuia din capitală, în realitate datorită existenței unui alt pretendent preferat, probabil, de marele vizir Ibrahim-pașa. Executarea marelui demnitar a adus și mult râvnita confirmare pentru Radu Paisie[68], a cărui prezență la Constantinopol se lega tocmai de acest eveniment. În perioada de nesiguranță, iulie 1535 – iunie 1536, când Radu Paisie a fost contestat și de o parte a boierimii, domnul muntean a început negocieri cu Habsburgii, dictate de necesitatea apărării tronului. În primăvara anului 1536, scria personal lui Ferdinand, căruia îi cerea protecție pentru el și

---

[65] Identificarea personajului aparține lui A. Pippidi, *Hommes et idées du Sud-Est Européen à l'aube de l'âge moderne*, Bucharest, Paris, 1980.

* În luna martie a aceluiași an marele vizir Ibrahim-pașa fusese executat, în urma acuzației de înaltă trădare.

[66] Alex. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 10.

** Probabil episcopul de Ohrida.

[67] Privind ascensiunea lui Radu Paisie la tronul Țării Românești, luptele interne și prezența domnului la Constantinopol pentru a primi investitura din partea sultanului, vezi Șt. Andreescu în *Frământări politice*... pp. 401-403; și Șt. Nicolaescu, *Domnia lui Radu Vodă Paisie și a fiului său Marcu voievod (13 iunie 1535 - 17 martie 1545)*, Craiova, 1938, p. 11 și urm.

[68] A. Veress, *Fontes*..., p. 257-261. Contextul internațional al luptei domnilor români este redat de Fl. Căzan, *Lupta Țărilor Române pentru independență (1533-1538). Implicațiile în plan european* în vol. *Din lupta poporului român pentru independență*, București, 1977, pp. 59-60.

țara sa. Era o reînviere a statutului de vasalitate al Țării Românești față de Coroana ungară, care urma a fi materializat, de această dată, printr-o alianță antiotomană. În cazul imposibilității unei cooperări militare, se prevedeau clauze minimale de ajutor reciproc: Ferdinand să încerce să împiedice mărirea tributului Țării Românești către Poartă, iar Radu Paisie să informeze, în secret, despre mișcările turcilor.

Întâlnirea între agentul imperial della Vecchia și Radu Paisie, în vara anului 1536, avea loc după ce negocierile ajunseseră într-un punct avansat. Noua situație creată prin obținerea investiturii de la Poartă de către Radu Paisie îl făcea pe acesta să devină circumspect. Domnul, numit de emisarul Habsburgilor „regele Valahiei care este creștin și mare senior”[69], se arăta dispus să continue tratativele, dar de „teama spionilor” refuza să trimită împăratului o scrisoare; cerea însă ca un ambasador al Habsburgilor să vină în Țara Românească, pentru a discuta clauzele concrete ale organizării luptei cu turcii. În acest scop, elibera un salvconduct pentru solul imperial[70].

Demersurile domnilor români pentru a obține ajutor financiar și militar eficient din partea Habsburgilor au continuat în anul 1537. Având în vedere importanța politică și strategică a celor două țări și necesitatea cooptării Poloniei în „Liga” antiotomană, Ferdinand de Austria încerca, din 1536, să medieze o înțelegere între Sigismund I, regele Poloniei și Petru Rareș[71].

La 16 aprilie, nunțiul apostolic la Viena, Giovanni Morone, episcop de Modena, informa pe papa Paul al III-lea că *„il vaivoda e duca di Multavia qual per alti tempi era feudatario d'Ungaria et é potentissimo”*, făcuse câteva incursiuni în Polonia, care nu vor rămâne nepedepsite de regele Poloniei. Pentru a preîntâmpina un război în zonă și pentru că Rareș era dușmanul lui Zápolya și, deci, un posibil aliat al lui Ferdinand, acesta făcea demersuri pentru a aplana conflictul dintre cei doi principi[72].

La rândul său, ambasadorul Modenei la curtea lui Sigismund, Valentini, informa de la Cracovia, la 8 august 1537, că regele Poloniei, cu efective impresionante, peste 110.000 de oșteni, se pregătea să intre în Moldova, doar medierea inițiată de Ferdinand amânând campania. În

---

[69] Alex. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, pp. 15-16.

[70] *Ibidem*.

[71] *Hurmuzaki*, II, pp. 122-124, 127-130, 186-187.

[72] *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, Gotha, 1892, vol. II, p. 144.

același timp, Valentini nota că nu crede că s-ar putea încheia o pace de durată între domnul Moldovei și regele polon, pentru că cererile acestuia sunt „atât de numeroase și atât de aspre că ... nu se va încheia pace și nici măcar armistițiu”[73]. Aprecierea ambasadorului modenez era realistă. Anul 1538, anul marii campanii sultanale, îl găsea pe Rareș în război cu Polonia, iar pacea încheiată atunci a fost dictată de necesitatea regrupării forțelor lui Rareș împotriva tătarilor, ce atacau din est.

În 1537, însă, se legau încă multe speranțe de organizarea marii coaliții antitotomane, în care Rareș credea că va juca un rol important. La 14 septembrie 1537, „episcopul Vasile” era trimis de Rareș la Veneția, pentru a-l contacta pe della Vecchia. Scrisoarea adusă era cifrată și purta drept indicație de adresă „ilustrului domn, doctor Froim”, din Veneția. În realitate, cererea de ajutor medical, era ca și altă dată în istoria diplomației medievale românești, o posibilitate de a contacta în secret puterile creștine europene, în vederea luptei antiotomane[74]. Cifrul scrisorii era adus de același episcop Vasile și el ajuta la transcrierea scrisorii expediată de della Vecchia lui Carol al V-lea, la 7 decembrie 1537. Scrisoarea lui Rareș nota că dorea ca doctorul Froim să-l viziteze în curând, pentru a-l vindeca de boala pe care a contactat-o cu doi ani „în urmă”, când aflându-se în baie „s-a îmbolnăvit de urechea dreaptă din cauza curentului“. Pentru aceasta, Rareș promitea să plătească „doctorului Froim” 3 000 de ducați. Explicația textului, trimisă la 7 decembrie 1537 împăratului, era următoarea: „boala” contactată – de Rareș – în urmă cu doi ani era pericolul turcesc, ce se agravase după episodul Gritti; curentul în urechea dreaptă reprezentând prezența oastei otomane în flancul său drept, iar suma de 3 000 ducați trebuia interpretată în sensul existenței unor efective moldovene între 25 – 30.000 de oșteni, gata de atac[75]. Prezența doctorului Froim în Moldova echivala cu invitația adresată Habsburgilor de a începe de la gurile Dunării ofensiva împotriva sultanului.

Scrisoarea trimisă de della Vecchia mai conținea rugămintea expresă a acestuia ca împăratul să răspundă favorabil cererilor lui Petru Rareș, precum și informații privind mobilizarea efectivelor otomane; sultanul avea să ierneze la Adrianopol, de unde avea să plece primăvara următoare.

---

[73] *Hurmuzaki*, XI, p. 35.

[74] Să nu uităm cei trei doctori, trimiși unul după altul, din Veneția în Moldova, la curtea lui Ștefan cel Mare, între care Matteo Muriano trimitea Senioriei un raport amănunțit asupra situației militare a țării. În schimb nu avea o întrevedere personală cu Ștefan decât la câteva luni de la sosirea sa în Moldova, vezi și Fl. Căzan *Cruciadele*, București, 1990, pp. 210-213.

[75] Alex. Ciorănescu, *Documente...*, pp. 17-19.

Interesant este faptul că, la 19 august, în acelaşi an, domnul muntean, Radu Paisie, trimitea şi el o cerere de ajutor medical judelui Braşovului Hans Fuchs ("Fus Hanăş"), pentru fiul său Marcu. ("... Dau de ştire domniei tale că a căzut acum prea iubitul fiu al domniei mele, Marcu Voievod, la grea boală. Drept aceea te rog pe domnia ta să te povăţuiască Dumnezeu ca să-i trimiţi domnia ta pe Gheorghe vraciul şi cu ierburi de tot felul poate că-l va vindeca de boală ...")[76].

Până la o dovadă certă asupra stării sănătăţii lui Marcu Voievod, în anul 1537, este greu să ştim dacă avem de-a face cu o cerere reală de ajutor medical sau cu transcrierea unui mesaj cifrat, ce s-ar fi putut referi la siguranţa domnului şi a persoanei fiului său. Cert este că această „boală grea" nu a lăsat urme, Radu Paisie asociindu-şi fiul la domnie, nu după mult timp. Evident, că orice concluzie asupra acestui mesaj poate fi pripită, dar merită, credem noi, să amintim similitudinea scrisorii din august 1537 cu cea trimisă de Rareş, în septembrie 1537. Este de notat că Radu Paisie se adresa braşovenilor, cei mai leali sprijinitori ai lui Ferdinand, care abia în 1536 prestaseră jurământ de fidelitate lui Zápolya. În 1537, când Zápolya însuşi începuse tratative cu Ferdinand, prin „fratele" George, episcopul de Oradea, Braşovul îl susţinea din nou pe „regele romanilor".

La 18 decembrie 1537[77], della Vecchia revenea cu cererea imperativă de a se răspunde domnului şi „patriarhului Serbiei". Până în luna martie 1538, Carol al V-lea rămânea impasibil. La această dată, anunţa că nu a primit scrisorile celor doi oameni politici din sud-estul Europei[78].

O explicaţie a acestei lipse de bunăvoinţă manifestată de împărat faţă de o ofertă clară de ajutor militar, formulată în termeni deosebiţi de avantajoşi pentru coaliţia antiotomană, se poate găsi în scrisoarea nunţiului apostolic Morone, din 6 martie 1538. Aflat la Praga, la curtea lui Ferdinand, episcopul de Modena răspândea zvonurile care circulau în Imperiul German despre Petru Rareş. Nemulţumit de conflictul cu Polonia – în care Rareş nu se arăta deloc conciliant – şi, dorind, în acelaşi timp, să atragă Polonia în „Liga sfântă", împăratul se arăta dispus să creadă intrigile ce-l desemnau pe domnul Moldovei drept omul turcilor. Atacul asupra Poloniei s-ar fi făcut la porunca sultanului, care, nedorind

---

[76] Scrisoarea redată de Şt. Nicolaescu, *Domnia lui Radu Vodă Paisie...*, p. 6.
[77] *Ibidem*, p. 20 (doc. nr. 11).
[78] *Ibidem*, doc. nr. 12.

să încalce direct tratatul de pace încheiat cu Polonia (1536), se folosea de Petru Rareş[79].

Planul de cruciadă proiectat de „Liga sfântă” (în care Carol al V-lea reuşise să înglobeze Veneţia, papalitatea, Imperiul German, Spania, Portugalia, ducatul Milanului şi Urbino) avea oricum alte priorităţi decât atacul gurilor Dunării. La 8 februarie 1538, se perfecta alianţa principilor europeni la Roma, mobilizându-se importante efective maritime pentru a ataca din nou Imperiul otoman prin Mediterană. Moreea trebuia ocupată. Aici avea să se stabilească baza de acţiuni de unde să pornească, prin Marmara, atacul asupra strâmtorii Dardanele şi dominarea Mării Negre[80]. Planul era utopic şi înfrângerea suferită de flota aliată la Preveza (1538) a demonstrat forţa combativă a flotei otomane, subestimată de Carol şi de veneţieni.

În ceea ce priveşte organizarea armatei terestre, Carol şi Ferdinand şi-au grupat forţele în aşteptarea unui atac în Ungaria, deşi din iunie 1538, Ooan Pastor, agent secret al Habsburgilor, informa de la Raguza că turcii aveau să atace întâi Moldova. Informaţia concorda cu toate demersurile lui Petru Rareş. Rezultatul eforturilor diplomatice depuse timp de 3 ani de Petru Rareş era nul, datorită unor zvonuri false. În faţa campaniei sultanale din 1538, ce viza Moldova cu scopul precis de a forma o breşă serioasă în frontul antiotoman, Rareş era singur. Emisarul imperial, ce urma a aduce un răspuns binevoitor domnului Moldovei, pleca din Toledo abia la 7 noiembrie 1538[81]; evident că orice tratative erau tardive la acea dată, când Rareş se afla fugar în Transilvania, lipsit de tezaur şi de oaste. Domnii români obţineau doar dreptul de a se adăposti cu familiile în Transilvania în timpul invaziei turceşti. Acest act era dat din Kosiče la 6 septembrie 1538 de către Ferdinand[82], care, în virtutea tratatului semnat la Oradea cu Ioan Zápolya, se considera îndreptăţit să ia hotărâri în teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei. Nu aflase încă faptul că „fratele George” declarase, în numele lui Zápolya,

---

[79] *Nuntiaturberichte*, II, pp. 256-257, (et si suspica ch'il Moldavo sia fomentato dal Turcho quale essendo in pace o treuga con il re de Polonia ... per questa via indirecta cerca di farlo molestare se con questa occasione fusse in proposito e per qualche via si potesse reduire li predetti re, cioe el padre et figliolo di Polonia, in la presente Liga").

[80] Al. Ciorănescu, *Petru Rareş*, pp. 13-14, vezi şi Fl. Căzan, *Cruciadele*, pp. 214-215, planul este redat şi de E. Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti*, vol. II, pp. 110-111.

[81] *Hurmuzaki*, II_1, p. 204.

[82] A. Veress, *op. cit.*, p. 15.

nul tratatul încheiat cu „regele romanilor" şi că, încă de la 18 august acesta scrisese sultanului, asigurându-l de fidelitatea sa neclintită[83].

Cauzele pentru care campania sultanală, pornită sub deviza pedepsirii Moldovei s-a soldat cu o simplă schimbare de domn au fost pe larg analizate în istoriografia noastră[84], de aceea nu insistăm asupra acestei discuţii.

Anii care au urmat, 1539-1541, au fost marcaţi în Moldova de două domnii, cea a lui Ştefan Lăcustă şi cea a lui Alexandru Cornea; ambele au debutat sub auspiciile fidelităţii faţă de Poartă şi au sfârşit prin a purta negocieri secrete cu Habsburgii.

Domnia lui Ştefan Lăcustă începea sub ameninţarea directă a pierderii independenţei Moldovei. Închinarea boierilor către sultan, ce a premers fuga lui Rareş din ţară, a asigurat păstrarea formală a dreptului „ţării" de a-şi alege domn[85]. Între soluţia radicală a transformării ţării în paşalâc şi acceptarea domnului adus de turci, Ştefan Lăcustă, bineînţeles că boierimea Moldovei a acceptat soluţia cea mai puţin împovărătoare. Chiar dacă turcii lăsau la Suceava o „gardă domnească", iar teritoriul de dincolo de Prut era preluat de administraţia otomană, care încerca să se stabilească aici, după ce Tighina, Buceagul şi Brăila deveniseră raiale (1538), existenţa unui voievod din „os domnesc"[86] asigura legitimitatea dinastică şi aparenţa de independenţă.

La început, instalarea lui Ştefan Lăcustă a fost urmată de un val de panică în Imperiul German. La curtea imperială de la Toledo şi Madrid şi la cea regală de la Viena veneau zilnic ştiri alarmante privind situaţia din Moldova, care periclita orice tentativă a Habsburgilor de a

---

[83] Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, Bucureşti, 1976, pp. 29-30.

[84] Tahsin Gemil, „Les relations de la Moldovaie avec la Porte ottomane pendant le premièr régne de Petru Rareş" în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 2/1978, pp. 308-309 şi următ. „Agresiunea otomano-tătaro-poloneză şi căderea lui Petru Rareş" în vol. *Petru Rareş*, coord. L. Simanchi, Bucureşti, 1978, p. 151-161; cu privire la menţinerea autonomiei ţărilor române vezi M. Maxim, „Le statut des Pays Roumains envers la Porte Ottomane aux XVI-XVIII siècles", în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 1-2/1985, p. 86 şi următ. Şt. Gorovei, „Moldova în "Casa Păcii", pp. 661-666, cu privire la intervenţia Poloniei pentru a stopa iniţiativa, primejdioasă pentru securitatea propriilor graniţe, de a se transforma Moldova în paşalâc, vezi V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 170-175.

[85] Şt. Gorovei, *op. cit.*, pp. 661-662, vezi textul cronicii lui Mustafa Gelalzade, redat în *Cronici turceşti privind ţările române*, ediţie întocmită de M. Guboglu şi Mustafa Mehmed, Bucureşti, 1966, pp. 270-271.

[86] Şt. Gorovei, *op. cit.*, p. 662, vezi şi idem, *Domnia lui Ştefan Lăcustă*, în vol. *Petru Rareş*, unde autorul consideră că Ştefan (Lăcustă) era ultimul născut şi postum al lui Alexandru (+ 26 iulie 1496), fiul lui Ştefan cel Mare.

se stabili în zonă[87]. Este suficient dacă cităm raportul trimis de la Buda la 1 octombrie 1538, în care se atrăgea atenția asupra pericolului ocupării de turci a celor trei principate şi care adăuga: „regele romanilor să nu se mire dacă va fi atacat de turci prin pasurile moldovene, deoarece acest drum este mai scurt decât cel pe malul Dunării"[88]. La fel de gravă era situaţia prezentată de Mathias Loboczky regelui Ferdinand, la 1 ianuarie 1539. Acesta era informat că sultanul a pus „sangeagi" la Soroca care se află la „8 mile depărtare de graniţele regatului Poloniei" şi „la Bar, cetate pe care actuala regină a Poloniei a ridicat-o la graniţele sale". De asemenea, turcii ridică şi alte fortificaţii de lemn; în plus, domnul adus de sultan a dat ordin să se coboare clopotele bisericilor şi are de gând să „turcească" ţara[89].

În timp, toate aceste informaţii s-au dovedit lipsite de temei. În faţa reînceperii conflictului cu Polonia pentru teritorii şi mori aflate pe Nistru, Ştefan Lăcustă, nu numai că nu a apelat la turci, cum făcea regele Sigismund al Poloniei[90], ci accepta mediaţia lui Ferdinand de Austria. Schimbul de solii, între 1538 şi 1539, s-a făcut prin pârcălabul Stanciu[91] şi căpitanul Petre Vartic[92], ce avea să fie o figură de seamă în schimburile diplomatice ale Moldovei. Ca urmare a normalizării relaţiilor cu Habsburgii, Ferdinand trimitea în Moldova pe Tranquillus Andronicus, diplomat şi umanist de origine dalmată, fost secretar al lui Aloisio Gritti, care promitea domnului ajutor militar pentru reocuparea teritoriilor pierdute între Prut şi Nistru[93]. Alt diplomat, atras din 1536 de partea Habsburgilor, Ieronim Laski, se oprea, înaintea misiunii încredinţate de Ferdinand la Constantinopol, în Moldova, unde se întâlnea cu domnul la Hârlău (22 octombrie 1539), făcându-i aceeaşi propunere[94].

Apropierea lui Ştefan Lăcustă de tabăra ferdinandistă era evidentă şi definitivă în vara anului 1540, când după moartea lui Zápolya, domnul

---

[87] Rapoartele trimise în septembrie-octombrie din Raguza, Linz şi Viena de agenţii şi ambasadorii imperiali arată preocuparea pentru soarta Moldovei, preocupare care, oricum considerăm noi, era tardivă. Alex. Ciorănescu, *Documente...*, nr. 25-33, pp. 26-34.

[88] Este vorba de raportul fidelului agent secret al lui Ferdinand, Ioan Pastor, ce activa la Raguza, în Imperiul otoman şi în Ungaria, din 1527-1528. Raportul a fost publicat în *Hurmuzaki*, II_1, pp. 195-209.

[89] A. Veress, *op. cit.*, doc. nr. 18, pp. 17-18.

[90] Hurmuzaki, supliment II_1, pp. 120, 121.

[91] *Ibidem*, II_1, p. 201.

[92] Şt. Gorovei, *Ştefan Lăcustă*, p. 171.

[93] A. Veress, *Fontes...*, vol. IV, p. 299.

[94] Şt. Gorovei, *op. cit.*, p. 172.

Moldovei se alătură celor ce sprijineau revendicarea lui Ferdinand de Austria de a deveni rege al Ungariei reunificate, în conformitate cu prevederile tratatului de la Oradea. Existenţa fiului legitim al lui Ioan Zápolya şi al reginei Isabela, fiica lui Sigismund al Poloniei şi a Bonnei Sforza, scindase încă odată marea nobilime ungară. Tocmai de aceea, Ferdinand avea anevoie de sprijinul efectiv al domnilor români, pentru a-i apăra interesele la Poartă şi pentru a-i proteja graniţele.

La 24 septembrie 1540, solul lui Ştefan Lăcustă, Ioan, era trimis la Ferdinand[95]; la 14 octombrie, Ferdinand trimitea ambasada de răspuns, formată din mari demnitari ai partidei nobiliare maghiare, Tamás Nádasdy, Gáspar Horváth şi Sigismund Balassa[96]. La 22 decembrie, Ferdinand accepta vasalitatea Moldovei oferită de solul lui Ştefan Lăcustă şi ocolea problema repunerii în drepturi a domnului Moldovei în posesiunile sale din Transilvania, deoarece Ciceul şi Cetatea de Baltă fuseseră dăruite de regele Ioan unui „supus al său"[97]. Tratativele cu Habsburgii nu au apucat să se materializeze într-un tratat scris, pentru că Petru Rareş, prin eforturi diplomatice susţinute de un important aport bănesc, reuşea, după doi ani de pribegie, să obţină iertarea sultanului şi redobândirea tronului Moldovei.

Marii boieri, de teama represaliilor din partea domnului pe care-l trădaseră în 1538, au hotărât să-l sacrifice pe Ştefan Lăcustă, pentru a putea ridica pe tronul Moldovei un alt domn supus intereselor mari boierimi. Având ca pretext măcelărirea unei garnizoane otomane aflată în Moldova, în noiembrie 1540, boierii hotărăsc să-l asasineze (la 20 – 21 decembrie 1540), acuzându-l de trădarea intereselor ţării. Scrisoarea justificativă, trimisă în ultimele zile ale lui decembrie 1540 lui Sigismund I, explică clar atitudinea şi planul marii boierimi de a se salva încă odată pe sine şi ţara. Ştefan Lăcustă, care era „turc în veştmântul nostru", pe care ei l-au primit de nevoie ("de ar fi pus domn pe un ţigan ori pe un arap, tot l-am fi primit, numai împăratul/ sultanul/ să nu se întoarcă şi să nu prade ţara până la capăt"), „a început cu încetul, a da ţara împăratului ... nu voia să asculte de nimeni, făcea pâri tainice, primea învăţături de la împăratul, învăţături potrivnice Măriei tale şi nouă"[98].

---

[95] A. Veress, *Fontes...*, pp. 301-302.
[96] *Ibidem*, pp. 302-303.
[97] *Ibidem*, pp. 304-305.
[98] N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1932, pp. 25-27.

Hotărâţi să nu permită întoarcerea lui Rareş şi nici să nu provoace mânia sultanului, marii boieri cereau confirmarea domnului ales de ei, Alexandru Cornea[99]. În scurta sa domnie de 1 lună şi trei săptămâni, Alexandru Cornea a încercat să reînnoade firul rupt al relaţiilor cu Habsburgii, trimiţând în luna ianuarie 1541, la Wienerneustadt, reşedinţa lui Ferdinand, un sol ce ducea „regelui romanilor" jurământul de vasalitate al domnului Moldovei[100].

Eforturile lui Alexandru Cornea au fost zadarnice. La 23 ianuarie 1541 Petru Rareş pornea spre Moldova, cu ajutor turcesc, iar la 9 februarie 1541 Alexandru Cornea, capturat de Petru Rareş la Galaţi, era executat din poruncă domnească[101].

[99] Pentru a clarifica originea acestui domn ce pretindea despre el că este fiul "defunctului Bogdan Voievod", vezi recentul studiu al lui C-tin Rezachevici, „Originea şi domnia lui Alexandru Vodă Cornea, după documente inedite din Polonia", *Revista istorică*, nr. 6-7/1992, pp. 803-827.
[100] A. Veress, *Documente...*, doc. nr. 21, pp. 21-22.
[101] Şt. Gorovei, „Domnia lui Alexandru Cornea", în vol. *Petru Rareş*, p. 178.

Capitolul VII

1. Noua Orientare politică a țărilor române între 1541-1562. Contextul politic central-european.

După 1541, anul transformării Budei în *beilerbeilic*, demersurile Habsburgilor în țările române încep să fie întâmpinate cu tot mai multă neîncredere şi, treptat, cu ostilitate fățişă.

În urma morții lui Zápolya, sultanul, ca urmare a unei manevre lipsită de abilitate a lui Ferdinand, era informat despre prevederile tratatului de la Oradea. „Regele romanilor" sperase ca această ştire să îl înfurie pe Süleyman şi să-l convingă să retragă ajutorul acordat până atunci familiei Zápolya. În plus, generalul austriac, von Rogendorf, cucerea vremelnic Buda (în 1540), furnizând pretext pentru o nouă campanie sultanală pe Dunăre. Calculele lui Ferdinand au fost complet greşite; mânia sultanului, odată dezlănțuită, nu a putut fi zăgăzuită prea uşor. Ca pedeapsă pentru tratativele secrete duse de Ioan Zápolya, Süleyman ocupa Buda, deposeda pe micul rege, Ioan-Sigismund, de teritoriile Ungariei estice, transformate în *beilerbeilic*, şi îi oferea cu „mărinimie" Transilvania, ce devenea principat autonom sub suzeranitate otomană; de asemenea, el şi regina mamă, Isabela, aveau dreptul să poarte în decursul vieții titlul regal.

În noua situație politică creată la Dunăre, era de aşteptat o reacție energică a Habsburgilor, ce nu a sosit însă în anii imediat următori. Firesc, această neputință a fost înregistrată şi a avut un efect negativ întâi asupra nobilimii maghiare, apoi asupra domnilor din Țara Românească şi Moldova.

Până în 1545, anul demarării unei perioade lungi de tratative otomano-habsburgice, încheiată cu primul tratat de pace perfectat în scris (1547), între Ferdinand de Austria şi Süleyman I[1], speranța reluării luptei antiotomane a mai fost păstrată de cei doi domni credincioşi idealului de cruciadă Radu Paisie şi Petru Rareş.

Radu Paisie, care încercase să rămână deoparte în marea încleştare politică şi militară din 1538, nu abandonase cauza „creştinătății". La 2

[1] I. Căzan, *Habsburgi şi otomani la linia Dunării. Tratat şi negocieri de pace 1526-1576*, Bucureşti, 2000, pp. 181-185.

decembrie 1540, Ştefan Mailath scria cumnatului său, Tamás Nádásdy, că domnul muntean l-a informat despre iminenţa pericolului ce-l aşteaptă din partea turcilor, dacă refuza recunoaşterea ca rege a lui Ioan-Sigismund[2].

În 1541-1542, împreună cu Petru Rareş, care îşi schimbase doar aparent atitudinea faţă de turci, Radu Paisie reîncepea tratativele cu Ferdinand de Austria, după cum informa nunţiul apostolic Verollio, aflat la Viena[3]. În ciuda aparenţelor înşelătoare, Petru Rareş atacând „din porunca sultanului" Transilvania, spunea Verollio, pentru a o reda reginei Isabela, îşi urma linia politică proprie. Prezenţa trupelor domnului Moldovei în Transilvania se lega de recuperarea posesiunilor înstrăinate de Zápolya, Ciceul şi Cetatea de Baltă. Pentru a reocupa aceste posesiuni, Petru Rareş nu s-a temut să intre în conflict nici cu Ştefan Mailath, voievodul Transilvaniei, ce primise la 2 februarie 1541 cetatea Ciceu de la Ferdinand[4], nici cu cumnatul acestuia, Tamás Nádásdy[5], puternicul nobil maghiar aflat în slujba „regelui romanilor". De altfel, în urma campaniei din Ţara Făgăraşului din vara anului 1541, Petru Rareş îl făcea prizonier pe Ştefan Mailath[6]. Cu acordul „fratelui George", episcopul de Oradea, devenit „vicerege" al principatului şi tutorele lui Ioan-Sigismund, Rareş îl preda pe voievodul Transilvaniei turcilor; acesta avea să rămână prizonier un deceniu, în închisoarea „Celor şapte turnuri".

După ce obţinuse parţial ceea ce dorise, Petru Rareş, relua tratativele secrete cu Habsburgii, fără a înceta de a arăta supunere sultanului. Omul de legătură, în 1541-1542, avea să fie acelaşi Petru Vartic, ce atrăgea atenţia lui Ferdinand asupra posibilităţilor de atac asupra Budei, înainte ca turcii să poată refortifica cetatea, moment după care orice tentativă ar fi fost zadarnică[7].

---

[2] A. Veress, *Documente...*, doc. nr. 20, p. 21.
[3] *Hurmuzaki*, II_4, p. 305.
[4] A. Veress, *Documente...*, doc. nr. 22, p. 22.
[5] După arestarea lui Ştefan Mailath şi închiderea acestuia în fortăreaţa "celor şapte turnuri", la Istanbul, Tamás Nádásdy încerca să forţeze mâna lui Rareş. Pentru a obţine de la acesta sprijinul pentru a-şi elibera cumnatul, ameninţa la 26 noiembrie 1542 că va omorî toţi prizonierii moldoveni aflaţi în cetatea Făgăraş. A. Veress, *op. cit.*, doc. nr. 29, pp. 29-30. Despre condiţiile confruntării din 1541 şi planul lui Ştefan Mailath de a proclama independenţa Transilvaniei, vezi, Cr. Feneşan, *Constituirea Principatului autonom al Transilvaniei*, Bucureşti, 1997, p. 50 şi urm.
[6] Asupra conflictului lui Petru Rareş cu transilvănenii pentru recuperarea Ciceului şi a Cetăţii de Baltă a insistat C-tin. Rezachevici, „Politica externă a lui Petru Rareş în a doua domnie", în vol. *Petru Rareş*, p. 252 şi urm.
[7] *Hurmuzaki*, II_1, p. 225.

După instalarea turcilor la Buda, în anul 1542, se organiza o nouă coaliție antiotomană în statele germane, la fel de efemeră ca şi cele precedente. Petru Rareş, prin emisarii săi, a aderat imediat la ideea acestei coaliții. La 1 martie 1542, se încheia la Suceava tratatul secret cu margraful Joachim de Brandenburg, prin care domnul Moldovei se angaja, în cazul unui război cu turcii, să furnizeze coaliției creştine informații, provizii, bani, prin vinderea, prin Polonia, a 30.000 capete de vite şi, să întoarcă armele împotriva turcilor, când împrejurările ar fi permis[8]. Până la izbucnirea ostilităților, pentru pregătirea armatei, Rareş vărsa lui Joachim von Brandenburg suma imensă de 200.000 galbeni ungureşti, bani aruncați, pentru că nu au fost folosiți nici pentru înarmare şi nici nu au mai fost returnați vreodată în Moldova.

Eşecul campaniei antiotomane a principilor germani era comentat de Antonio Possevino cu multă amărăciune: *„non consegui altro, che una trista perdita et morte di assaissimi christiani... tutti fuggirono miseramente. Di che i Germani, attribuitane la colpa al tradimento degli Ungheri, et essendo Pietro Perenio, Vescovo a Strigonia, preso et condotte a Ferdinando a Mijhel, fu posto in prigione perpetua, dove anco mori"*[9].

În timpul ostilităților între armatele lui Ferdinand şi cele ale reginei Isabela, conduse de „fratele George", Petru Rareş intra din nou în Transilvania, de data aceasta apărându-şi ferm şi deschis interesele periclitate de desele schimbări de stăpâni, care aruncaseră, practic „din mână în mână" – posesiunile legitime ale domnului Moldovei. În luna octombrie, noiembrie 1542, recupera Ciceul şi Cetatea de Baltă şi obținea supunerea Bistriței, împreună cu plata censului restant de 8.800 de florini[10].

Din 1543, Petru Rareş nu se mai angaja în tratative periculoase cu Habsburgii, deoarece ei înşişi, epuizați de confruntările pe mai multe fronturi (în războaiele italiene, în Mediterană în centrul Europei şi chiar în sânul Imperiului German, scindat de Reformă), căutau calea negocierilor cu Imperiul otoman.

Ultimul act notabil al diplomației habsburgice în țările române l-a constituit jurământul de vasalitate depus de Radu Paisie, față de Ferdinand, la 7 ianuarie 1543[11].

---

[8] Textul tratatului redat de A. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, vol. III, Bucureşti, 1864, pp. 13-15. Comentariul făcut de Şt. Simionescu, „Țările Române şi începutul politicii răsăritene antiotomane a Imperiului habsburgic (1526-1594)", în *Revista de istorie*, nr. 8/1975, p. 1209.

[9] A. Possevino, *Transilvania*, ed. G. Bascapé, Roma, 1931, p. 95.

[10] C-tin Rezachevici, *op. cit.*, p. 254.

[11] *Hurmuzaki*, II_1, pp. 240-242.

În cursul anului 1543, Radu Paisie iniţia un schimb de ambasade cu Ferdinand de Austria şi Carol Quintul, mesagerul scrisorilor fiind Antonio de „*Cherozko*" (în text). Acesta sosea la Târgovişte şi era retrimis la împărat de domnul muntean, pentru a-l informa pe acesta de evoluţia situaţiei politice din zonă[12].

Din 1545-1546 linia politică a ţărilor române suferă o schimbare radicală. Venirea lui Mircea Ciobanu pe tronul Ţării Româneşti (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559) a influenţat timp de peste două decenii (prin moştenirea politică lăsată fiului său Petru cel Tânăr, 1559-1568) evoluţia raporturilor statului muntean cu cele două imperii vecine (între 1551-1556 prin prezenţa trupelor imperiale, conduse de generalul Castaldo, în Transilvania, Ţara Românească s-a învecinat practic cu posesiunile lui Ferdinand de Austria, viitorul împărat german din 1558). Linia politică a lui Mircea Ciobanu a urmat cu consecvenţă respectarea obligaţiilor faţă de Imperiul otoman[13], fiind convins de incapacitatea Habsburgilor sau de lipsa de interes a altor principi creştini de a mai lupta împotriva turcilor.

La începutul anului 1545, turcii erau informaţi despre politica duplicitară dusă de Radu Paisie, fapt pentru care acesta era convocat la Poartă. Sosit aici, avea să fie exilat în Egipt şi, în locul său era numit Mircea Ciobanu. Se pare că fostul domn muntean, în cei 10 ani de domnie, reuşise să adune o avere impresionantă, deoarece numeroase ordine adresate „fratelui George" şi *sangeacbey*-lor din teritoriile limitrofe Ţării Româneşti vizau recuperarea tezaurului domnului[14], ce nu trebuia lăsat să fugă cu banii spre Transilvania şi Imperiul German.

Unificarea statutului politic şi economic al celor trei ţări române este vizibilă din poruncile emise pentru Petru Rareş, Mircea Ciobanu şi „fratele George", privind obligaţiile de aprovizionare a Porţii, predarea la timp a haraciului şi a contingentelor de „vâslaşi", ca şi a cailor pentru cavaleria sultanului[15].

Tot la intervenţia Porţii se rezolva şi diferendul între Rareş şi transilvăneni privind recuperarea integrală a posesiunilor domnului Moldovei. La 13 aprilie 1545, lui Rareş i se aducea la cunoştinţă că sultanul

---

[12] Haus - Hof - und Staatsarchiv - Wien, "*Moldo-Walachei*", Fasz. 22, f. 1^r.
[13] Şt. Andreescu, „La politique de Mircea le Pâtre", în *Revue des études Sud-Est Européennes*, nr. 1/1972, p. 115 şi urm.
[14] M. Berindei, G. Veinstein, *L'Empire ottoman et les pays roumains (1544-1545)*, Paris, 1987, doc. nr. 4,5, 21, 32, 33, pp. 162, 173-174, 181-182.
[15] *Ibidem*, doc. nr. 13, 28, 36, pp. 168-169, 178-179, 184 şi doc. nr. 64, p. 203.

recunoştea drepturile acestuia asupra tuturor cetăţilor acordate de Zápolya şi că „fratele George" a fost avertizat să respecte hotărârea sultanului şi să retrocedeze domnului Moldovei şi satele dependente de cetăţile amintite[16].

În condiţiile unui control politic şi economic strict, exercitat de turci, inclusiv prin supravegherea reciprocă între cei trei conducători ai principatelor române[17], nu este de mirare că relaţiile diplomatice cu Habsburgii au intrat într-un con de umbră.

Succesorul lui Rareş în Moldova, fiul său Iliaş, ostatec la Poartă din 1541, nu putea inspira încredere, după cum nici Mircea Ciobanu nu era un partener de discuţie potrivit, fiind ostil Habsburgilor, pe care nu îi considera capabili de a-i mai înfrunta pe turci. Neîncrederea domnilor români în forţa combativă a Casei de Austria a fost sporită de încheierea tratatului de pace habsburgo-otoman din 1547.

Acalmia nu avea să dureze însă pe linia Dunării de Jos. „Fratele George", nemulţumit de pretenţiile sultanului asupra Transilvaniei, pe care o considera un teritoriu ce-i aparţinea de drept, deşi nu dusese nici o campanie de cucerire a acestei ţări, se relansa în subtile şi anevoioase tratative diplomatice cu Habsburgii, pentru a o convinge pe regina Isabela să renunţe, de bunăvoie, la drepturile succesorale ale fiului ei. În 1551, în luna iulie, regina Isabela părăsea, împreună cu Ioan-Sigismund, Transilvania. După câteva luni de reflecţie, se refugia din oraşul Munkács la Piotrokov (în Polonia), unde cerea fratelui său, Sigismund al II-lea August, ajutorul pentru recuperarea tronului. În Transilvania, situaţia se complica prin comportamentul aberant al trupelor imperiale conduse de generalul Gianbatistta Castaldo. Acesta, împreună cu marchizul Sforza Palaviccini, îl asasina la 17 decembrie 1551, la Vinţu de Sus, pe „fratele George". Prezenţa armatei austriece şi asasinarea „viceregelui" Transilvaniei provoca reacţia otomană ce ducea la ocuparea Timişoarei (1552) şi la organizarea unui nou *beilerbeilic* în zonă.

În această situaţie confuză, Ferdinand căuta noi puncte de sprijin în Ţara Românească şi Moldova. Din această perioadă datează obiceiul Habsburgilor de a stipendia falşi sau reali pretendenţi la domnie, care să poată deveni ulterior domni clientelari Vienei. La 9 aprilie 1550, Ferdinand dădea ordin Trezoreriei Ungariei să plătească anual lui Aaron-Vodă, fiul lui Bogdan-Vodă şi alungat din ţară de Petru Rareş, care

---

[16] *Ibidem*, doc. nr. 81, p. 214.

[17] *Ibidem*, doc. nr. 51, p. 194. La 15 martie 1545, lui Petru Rareş i se mulţumea pentru informaţiile trimise asupra mişcărilor din ţările vecine (respectiv Transilvania şi Ţara Românească).

apelase la „clemenţa" şi „mila" „regelui romanilor" pentru a-l adăposti, suma de 100 de florini pe an[18]. Suma, deşi nu era mare, avea să fie plătită cu regularitate până în 1560[19], asigurând o parte din mijloacele de subzistenţă ale unui aventurier, ce aştepta ocazia potrivită pentru a fi propulsat pe tronul Moldovei.

În 1551, înlocuirea lui Iliaş Vodă cu fratele său, Ştefan Rareş, în vârstă numai de 20 de ani, prilejuia lui Ferdinand speranţa unei noi schimbări în politica externă a Moldovei. La 19 septembrie 1551, generalul Castaldo scria lui Ferdinand că oferă ajutor lui Ştefan Rareş, pentru ca acesta să-şi poată menţine tronul[20]. La 27 septembrie 1551, Ferdinand scria aceluiaşi general să trimită emisarii săi în Moldova pentru a perfecta condiţiile unei alianţe[21]. La 29 septembrie 1551, se afla vestea că cei doi fraţi Rareş s-au împăcat[22], ceea ce aducea din nou neîncrederea Habsburgilor, sporită şi de ştirea trimisă de la Constantinopol de Giovanni Maria Malvezzi, ambasadorul Casei de Austria. Acesta informa, la 10 iunie 1551 că Iliaş Rareş trecuse la islamism, devenind *sangeacbey* de Silistra. Mai mult, primise ca reşedinţă fostul palat al lui Ibrahim-paşa.[23].

La 6 ianuarie 1552, generalul Castaldo primea pe secretarul lui Ştefan Rareş, care, după ce îl asigura de bunăvoinţa domnului faţă de regele Ferdinand, cerea de fapt restituirea cetăţilor din Transilvania, unde domnul Moldovei să se poată ascunde, deoarece turcii aveau din nou să invadeze nordul Dunării[24].

Din cauza fricii de marea armată otomană ce se pusese în mişcare, ştirile erau confuze. Un grup mic de boieri din Ţara Românească se oferea să organizeze o răscoală împotriva lui Mircea Ciobanu şi cerea sprijinul generalului imperial[25]. Alţi emisari unguri sau moldoveni

---

[18] A. Veress, *op. cit.*, doc. nr. 41, pp. 42-43.
[19] *Ibidem*, doc. nr. 215, pp. 187-188.
[20] *Ibidem*, doc. nr. 60, pp. 57-58.
[21] *Ibidem*, doc. nr. 64, p. 60.
[22] *Ibidem*, doc nr. 66, p. 61.
[23] *Austro-Turcica*, 1541-1542, *Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtingen*, editate de Srécko M. Dzaja şi Günter Weiss, München, 1995, p. 236. (Alli 30 del presente - maggio - el soprascritto Signor Moldavo al publico Divano del Sig. Turcho si e fatto turcho et gli hannodato el Sengiachato de Silistra: et hanno dato la Signoria de Moldavia al fratello suo, de detto Sig. Moldavo. Et al'ultimo si e tagliato et li hanno dato el palazo del condam Ibrahim - Bassa et el Sig. Turcho si l'hafatto figliolo et ha fatto gran feste et alegreze lassando liberi un gran numero de prigioneri).
[24] *Ibidem*, p. 64.
[25] *Ibidem*, doc. nr. 72, p. 65.

informau că regele Poloniei s-a angajat în scris, împreună cu domnii țărilor române, să-l readucă pe nepotul său, Ioan-Sigismund, pe tronul Transilvaniei sau că Ştefan Rareş este înțeles cu turcii, oricâtă supunere ar arăta regelui Ferdinand[26]. În luna martie 1552, Ştefan Rareş oferea ajutor militar lui Ferdinand, dacă avea să fie atacat, dar dogele Veneției era informat, de la Bratislava, de ambasadorul său Frederico Badoer, că la curtea lui Ferdinand domnul Moldovei nu mai era privit ca un aliat sigur[27].

În aprilie 1552, prevestirile amenințătoare ale domnului muntean, Mircea Ciobanu, ce îl prevenise – la 5 februarie 1552 – pe emisarul voievodului Transilvaniei, Andrei Báthory, că în 1552 Viena va fi din nou asediată de „turci, tătari, munteni şi moldoveni“, iar în „Transilvania va fi trimisă o astfel de forță încât nimic nu-i va putea rezista“[28], păreau a se materializa. Nu era atacată Viena, dar Transilvania era serios amenințată prin invazia trupelor moldo-muntene, iar Banatul avea să fie ocupat de turci.

La 22 august 1552, Mircea Ciobanu transmitea primarului oraşului Sibiu, Petru Haller, ordinul sultanului de supunere față de Ahmed-paşa, cuceritorul Timişoarei[29].

În modul – cunoscut deja – în care Castaldo îşi înlătura adversarii incomozi, la 11 septembrie 1552, Ferdinand era informat că Ştefan Rareş fusese „asasinat în cortul său”, din porunca generalului imperial, care se temea de o nouă regrupare de forțe moldo-tătare, ce ar ataca Transilvania[30]. Hieronymus Ortelius reda, în 1602, episodul asasinării lui Ştefan Rareş ca pe o mare ticăloşie din partea lui Castaldo. Pe baza unor scrisori falsificate, Ştefan Rareş a fost declarat trădător, a fost ucis, i s-au furat toate bunurile şi, pentru „a nu rămâne nimeni care să poată răzbuna moartea“ au fost asasinați toți membrii familiei sale, indiferent de vârstă şi sex[31].

La numai două săptămâni de la asasinarea lui Ştefan Rareş, noul domn ales de țară, Alexandru Lăpuşneanu, temându-se de o posibilă reacție violentă din partea Habsburgilor, dacă nu le-ar câştiga bunăvoința,

---

[26] *Ibidem*, doc. nr. 73, şi 74, pp. 65-67.
[27] *Ibidem*, doc. nr. 87 şi 88, pp. 76-78.
[28] *Ibidem*, pp. 67-68.
[29] *Ibidem*, doc. nr. 122, pp. 97-98.
[30] *Ibidem*, doc. nr. 130, pp. 102-103.
[31] Hieronymus Ortelius Augustianus, *Chronologia order historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen des Staat und Festungen..., in Ober und Under Ungern auch Siebenburgen mit den Türken vom Anno 1395 his auff gegenwertige Zeitt*, Nümberg, 1602, pp. 22-23.

se grăbea a trimite doi soli la generalul Castaldo. Asupra misiunii acestora, arhiducele Maximilian, fiul lui Ferdinand de Austria şi comandantul suprem al armatei ce acţiona în Austria de Jos, Ungaria şi Transilvania, era informat la 25 septembrie 1552. Scrisoarea, în parte cifrată, menţiona că noul domn obţinuse această demnitate prin"graţia divină" şi cu „ajutorul Maiestăţii voastre/ Ferdinand de Austria/ şi al regelui Poloniei", că „este creştin şi astfel vrea să rămână cât timp va trăi" şi că „va servi pe Maiestatea Voastră împotriva turcilor", după cum era gata „să-l ucidă sau să-l alunge pe tiranul" din Ţara Românească, care servea interesele sultanului şi în care nu se putea avea încredere pentru semnarea unui tratat de pace[32].

Evident, o asemenea profesiune de credinţă nu putea decât să-i bucure pe Ferdinand de Austria şi pe arhiducele Maximilian. Cu toate acestea, la 22 octombrie 1552, Castaldo îl informa pe Ferdinand că noul domn al Moldovei este „o creaţie a regelui Poloniei" şi că, dacă regina Isabela s-ar gândi să recupereze Transilvania pentru fiul ei, „ar putea avea/ de la Alexandru/ mare ajutor"[33]. Ferdinand, ce menaja sentimentele regelui Poloniei, dorind ca acesta să rămână neutru în conflictul pentru Transilvania, dus atât cu Imperiul otoman cât şi cu mereu schimbătoarea regină Isabela, recomanda cu căldură pe Alexandru Lăpuşneanu lui Castaldo; în plus, cerea acestuia să „facă acelaşi lucru /domnului/ muntean, care i s-a întâmplat şi lui Ştefan al Moldovei"[34], adică să-l ucidă, dar numai după ce ar obţine de la acesta un tratat de pace favorabil, care să nu pornească aversiunea Porţii faţă de „regele romanilor".

Tratativele de pace cu Mircea Ciobanu erau anevoioase şi se desfăşurau sub permanenta ameninţare a sultanului, exercitată prin supravegherea lui Ahmet-paşa. Domnul muntean forţa mâna Habsburgilor, transmiţând mereu poruncile de supunere venite din partea lui Süleyman şi promiţând că avea să îndepărteze de graniţele Transilvaniei pericolul otoman. Era un şantaj care dura de prea mult timp. De aceea generalul Castaldo sprijinea pe boierii complotişti ce doreau, în noiembrie 1552, să-l înlăture pe domn şi să-l ucidă[35].

---

[32] A. Veress, *op. cit.*, doc. nr. 132, p. 104.

[33] *Ibidem*, doc. nr. 136, p. 106-107.

Despre împrejurările preluării domniei cu ajutor polon vezi Gh. Pungă, *Ţările române şi contextul relaţiilor europene la mijlocul secolului al XVI-lea (1538-1572)*, în *Românii în istoria universală*, vol. I, Iaşi, 1986, p. 56-62 şi idem, *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, Iaşi, 1994, p. 245 şi urm.

[34] A. Veress, *op. cit.*, p. 107.

[35] *Ibidem*, p. 114.

Refacerea unităţii de acţiune pe frontul antiotoman de la Dunărea de Jos era urmărită şi de domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu, care spera, încă odată, în ajutorul Poloniei şi al Habsburgilor, pentru a-i alunga pe turci. La 30 octombrie 1552, o ambasadă moldoveană sosea la Sebeşul-Săsesc pentru a-i cere lui Castaldo colaborarea militară în vederea luptei cu turcii. Alexandru Lăpuşneanu era informat despre campania lui Süleyman împotriva şahului Tahmasp, dar informaţia era greşită sau era voit transmisă greşit, pentru a-i convinge pe Habsburgi că atacarea Timişoarei şi a Lipovei nu prezenta nici un pericol. Sultanul – spunea Alexandru – a fost făcut prizonier de către perşi şi întreaga armată otomană se pregăteşte să-şi elibereze conducătorul. De aceea, inclusiv sangeacul de la Brăila se pregătea să plece în ajutorul sultanului, Banatul avea să rămână practic fără apărare, iar armata lui Lăpuşneanu cu cea a lui Castaldo puteau recupera toate teritoriile pierdute în cursul verii.

Că realitatea era cu totul alta, o ştiau Habsburgii de la agenţii lor secreţi şi de la ambasadorul permanent, stabilit la Poartă din 1547, Giovanni Maria Malvezzi. Sultanul se pregătea într-adevăr pentru o nouă campanie în Persia, dar încă nu părăsise Constantinopolul, fapt demonstrat şi de poruncile sultanale trimise de Süleyman din capitala Imperiului, la 2 decembrie 1552 şi adresate tuturor oraşelor din Transilvania[36].

Era firesc, deci, ca Habsburgii să nu fi dat curs proiectului prezentat de Alexandru Lăpuşneanu. În schimb, ameninţarea permanentă a poziţiei atât de precare, deţinute în Transilvania, îi făcea să întreprindă o nouă imixtiune brutală în ţările române. După asasinarea lui Ştefan Rareş, Castaldo aducea pe tron, în Ţara Românească, pe pretendentul Radu Ilie, care îl înlocuia pe Mircea Ciobanu timp de câteva luni. Era un act de ostilitate care a nemulţumit pe turci, în primul rând, dar şi pe polonezi. Prezenţa trupelor austriece din ce în ce mai aproape de gurile Dunării şi extinderea hegemoniei acestora asupra ţărilor române însemna o răsturnare a echilibrului de forţe existent în sud-estul Europei.

În ciuda insistenţelor lui Ferdinand de Austria, tratativele de pace începute din 1553 la Constantinopol de ambasada extraordinară a Habsburgilor, formată din Ogier Ghiselin de Busbecq, Hans Dernschwam, Antonio Verancsics şi Francisc Záy, demarau şi înaintau cu greu, emisarii „regelui romanilor" urmărind prin tot Imperiul armata victorioasă a sultanului, ce se afla în tabără la Amasia. Sultanul îi primea

---

[36] Anton Schändlinger, *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Vasallem, Militärbeamte, Beamte und Richter*, Wien, 1986, doc. nr. 23-26, pp. 37-43.

lipsit de bunăvoință și cerea eliberarea necondiționată a Transilvaniei și încetarea oricărui amestec în zonă. În mai 1553, cu ajutor turcesc, Mircea Ciobanu, refugiat în Polonia, recupera tronul.

Faptul că Sigismund al II-lea August îl adăpostise pe Mircea Ciobanu arăta clar că regele Poloniei întorcea spatele Habsburgilor. Din 1552 susținea legitimitatea cererilor reginei Isabela, ce dorea reocuparea tronului Transilvaniei. Solii poloni sprijineau activ cauza reginei la Poartă.

Înrăutățirea relațiilor habsburgo-polone se reflectă și în atitudinea domnului Moldovei. La porunca sultanului, el favoriza reîntoarcerea lui Mircea Ciobanu. Cu toate acestea, antipatia sa față de domnul muntean nu se stinsese, după cum nici acesta nu-și cruța vecinul. În 1553 încerca să uneltească la Poartă înlocuirea lui Alexandru Lăpușneanu, complot dejucat de acesta și întors chiar împotriva inițiatorului, care era mazilit la 11 februarie 1554[37]. În locul său venea Pătrașcu cel Bun (1554-1557), ce reluase linia tradițională a cooperării cu coaliția creștină[38].

La 25 august 1554, Ferdinand de Austria scria voievodului Transilvaniei, Ștefan Dóbó, să păstreze bunele relații cu domnul muntean, despre care se aflase că încheiase cu voievodul Transilvaniei „o prietenie afectuoasă și sigură". De aceea, Pătrașcu trebuia rugat să mijlocească la Poartă obținerea Transilvaniei pentru Ferdinand și să predea, în numele acestuia, tributul restant (pe care sultanul refuza să îl primească). I se cerea lui Dóbó să medieze încheierea unui tratat de alianță între domnul muntean și Ferdinand de Austria, având drept clauză principală obținerea sprijinului acestuia la Poartă și pe lângă domnul Moldovei, Alexandru Lăpușneanu; în schimb, i se promitea ca nici un boier fugar sau pretendent la domnie să nu-și găsească adăpost în Transilvania[39].

Clauza referitoare la captarea bunăvoinței lui Alexandru Lăpușneanu ar părea curioasă dacă nu am lua în considerație raportul întocmit de ambasadorii lui Ferdinand, prezenți în Moldova între 19 martie – 11 aprilie 1554, cu privire la rezultatul misiunii lor. Emisarii „regelui romanilor" erau Petru Gerendi, Antonio Gárdo și Ambrosius Zábo. Aceștia soseau la Huși la 19 martie și erau amânați timp de trei zile, până la primirea în audiență de către domn. De la început, atmosfera

---

[37] Descoperirea coincidențelor ce leagă într-un lanț cauzal evenimentele din 1553 cu cele din 1554 se datorează lui Șt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, pp. 127-129.

[38] Idem, *La politique de Mircea le Pâtre...*, p. 121.

[39] *Monumenta comitialia Regni Transilvanyae*, vol. I, Budapest, 1876, pp. 530-531.

era tensionată. La prezentarea solilor, ce susţineau că erau trimişi de „locuitorii Transilvaniei", Alexandru Lăpuşneanu răspundea că de curând primise o scrisoare din partea nobilimii ardelene, prin care era avertizat că cei trei emisari nu vorbeau decât în numele voievodului Transilvaniei, care rămăsese singurul adept al lui Ferdinand. Ambasadorii continuau însă anevoioasa lor misiune, încercând să-l convingă pe Lăpuşneanu că locuitorii Transilvaniei nu au depus nici un jurământ de credinţă faţă de Ioan-Sigismund şi nu au de ce să-l recunoască rege. „Când voievodul a auzit aceasta – relatează solii – a fost făţiş tulburat şi în jilţul în care şedea s-a întors într-o parte"[40].

Cererea emisarilor lui Ferdinand era următoarea: Alexandru Lăpuşnenau să intervină la Poartă în favoarea stăpânului lor şi, ca semn al loialităţii acestuia faţă de sultan, să predea, în numele lui, tributul restant al Transilvaniei. Cât de mare era nevoia lui Ferdinand de a obţine bunăvoinţa sultanului, o demonstrează încercarea disperată, am putea spune, a solilor de a schimba atitudinea domnului Moldovei, în favoarea cererilor Habsburgilor. Aceştia îl linguşeau pe domnul moldovean asigurându-l „că dacă ar interveni la Poartă" ar face-o „nu numai pentru regatul Transilvaniei, ci şi pentru cel al Moldovei, căci dacă în regatul Transilvaniei este pace şi, linişte, atunci şi pentru voievod şi regatul său va fi linişte şi pace şi ceea ce este mai important, numele său va fi rostit în mod glorios printre toţi creştinii". Încă odată, Habsburgii încercau să-şi promoveze interesele, mascându-le sub pretextul binelui creştinătăţii.

La 11 aprilie, ambasada era convocată de domn, care îi primea pe reprezentanţii lui Ferdinand cu vădită reavoinţă. Li se comunica faptul că doar doi dintre ei aveau să se întoarcă cu răspunsul, cel de-al treilea, Petru Gerendi, avea să fie reţinut ostatic, „împotriva oricăror drepturi ale popoarelor şi/ împotriva/ scrisorilor (angajamentelor) sale de credinţă" anterioare, după cum aveau să protesteze solii.

Menţionând cererile şi argumentele prezentate de emisarii lui Ferdinand, ce se bazau pe tratatul de la Oradea (1538), Alexandru Lăpuşneanu exclama mânios: „voi aţi văzut vreodată pe cineva, care are soţie şi copii, care ar lua pâinea din mâna fiilor săi pentru a hrăni copiii altuia?" Domnul Moldovei îl acuza pe Ferdinand că din 1551 exercitase numeroase presiuni „asupra nefericitei regine văduve", pentru a o face să renunţe la drepturile sale. Lăpuşneanu făcea referire, în continuare, la atitudinea binevoitoare a regelului Poloniei faţă de cauza familiei

---

[40] *Ibidem*, p. 507.

Zápolya, Ioan-Sigismund – rugându-şi unchiul, în faţa Seimului polon – ca „în numele lui Dumnezeu cel nemuritor să nu-l deposedeze de demnitatea regală”[41]. Invectivele deveneau din ce în ce mai aspre şi ambasadorii lui Ferdinand aveau să fie trataţi de Lăpuşneanu cu o lipsă de respect pe care rareori o întâlniseră. Nici măcar sultanul nu insultase în aşa fel pe mesagerii Habsburgilor. Voievodul Transilvaniei era numit „câine” şi solii erau asiguraţi că minciunile pe care i le-au spus nu au putut fi crezute pentru că „în toate regatele oamenii mei au mulţi ochi şi urechi, care văd şi înţeleg totul”[42].

Alexandru Lăpuşneanu hotăra să nu dea curs cererilor lui Ferdinand, pentru că trupele Habsburgilor îşi arătaseră incapacitatea. „Am fost între voi şi atunci am putut vedea forţele turcilor şi inconsecvenţa creştinilor, când Ahmat-paşa (sic) a asediat cetatea Timişoarei... am văzut, că toate acestea nu au dus la nici un rezultat, în aşa fel încât Losoncsi (*Lossonchij*)/ comandantul garnizoanei Timişoarei/ cât şi alţi nenumăraţi soldaţi au pierit, cum bine aţi văzut”. De aceea, îi sfătuia că, dacă sunt buni creştini, „să cadă în genunchi în faţa lui Dumnezeu şi să se roage să-i scape din mâinile păgânilor”, pentru că au alungat-o pe regina Isabela şi au dat Transilvania şi întreaga Ungarie în mâinile lui Ferdinand, care „mai mult îi ucide decât îi apără”, iar mânia sultanului avea să fie groaznică.

Avertismentul dat solilor era drastic. „Voi care vă încredeţi în cetăţile voastre puternice şi în fortificaţiile voastre, dacă nu îl aduceţi înapoi pe fiul regelui Ioan ca să-l recunoaşteţi ca domn al vostru, nu veţi mai avea nici cetăţi, nici fortificaţii nici măcar domenii, case sau sate”, pentru că sultanul va distruge ţara, fiind hotărât să-l aducă înapoi, cu orice preţ, pe Ioan-Sigismund.

O parte a nobilimii din Transilvania – continua domnul Moldovei – a recunoscut deja pe regele legitim, care este sprijinit de regii „prea puternici ai Franţei, Angliei şi Poloniei ca şi de Ţara Moldovei şi cea Transalpină“. De aceea, Francisc Kendy i-a cerut să vină oricând în Transilvania „nu noaptea, cum vin hoţii, ci în miezul zilei cu trâmbiţe, cu tunuri şi cu toate celelalte arme de război căci va fi primit cu bucurie, chiar în oraşul Braşov“[43].

În final, cerea imperios să vină o nouă ambasadă, formată din şase persoane, care să-l conducă în ţară pe regele legitim, Ioan-Sigismund.

---

[41] *Ibidem*, p. 509.
[42] *Ibidem*, p. 510.
[43] *Ibidem*, p. 512.

Atunci domnul Moldovei se angaja să medieze la Poartă obţinerea iertării pentru ţară şi să predea tributul datorat. Dacă nu aveau să facă aşa, atunci o armată imensă formată din turci, polonezi, tătari, moldoveni şi munteni urma să invadeze Transilvania, pentru că „împăratul turcilor jurase ca niciodată să nu accepte de la Ferdinand tributul pentru Transilvania, chiar dacă ar fi posibil să-i fie dat tot aurul tezaurului" acestuia[44].

Textul documentului este atât de cuprinzător şi atât de clar încât practic comentariile sunt de prisos. Alexandru Lăpuşneanu înţelesese ceea ce Habsburgii nu au vrut să accepte din 1526 până în 1559, că sultanul nu putea să le ofere, de bunăvoie, cale liberă spre gurile Dunării şi bazinul pontic. În plus, erau incapabili, din punct de vedere militar, de a-şi impune dominaţia în zonă prin forţă, deci singura soluţie era retragerea în graniţele Ungariei vestice.

Treptat, treptat, nobilimea din Transilvania lua în serios avertismentul lui Alexandru Lăpuşneanu şi, în 1556, Dieta de la Cluj recunoştea drepturile legitime ale reginei Isabela şi ale lui Ioan-Sigismund, care soseau în ţară cu ajutor muntean şi moldovean[45].

Singurul care nu renunţa era Ferdinand de Austria, care, cu încăpăţânare, căuta calea uneltirilor secrete pentru a-şi menţine poziţiile, din ce în ce mai restrânse din Transilvania.

Paralel cu întreţinerea pretendentului Aaron-Vodă, despre care am pomenit, o nouă figură îşi făcea apariţia între favoriţii Habsburgilor, fiind de data aceasta promovat chiar de împăratul Carol al V-lea. Prima menţiune cu privire la Iacob Heraclid, despot de Samos, o găsim în diploma dată de Carol al V-lea la Bruxelles, la 22 octombrie 1555. Această diplomă prezintă o importanţă triplă: dă amănunte despre originea personajului atât de controversat, arată poziţia pe care Despot o avea între protejaţii lui Carol şi marchează începutul ascensiunii sale în slujba Habsburgilor. Din document aflăm că Iacob Heraclid, datorită „darurilor deosebite ale spiritului şi corpului" său şi datorită faimei familiei sale şi a virtuţiilor demonstrate cu prisosinţă în slujba împăratului, primea dreptul de a crea notari publici, doctori şi poeţi laureaţi, dintre absolvenţii universităţilor din Imperiul german. Acest privilegiu era dat de Carol al V-lea „din proprie iniţiativă", şi era unul dintre puţinele acte de acest gen emise la porunca specială a monarhului.

---

[44] *Ibidem*, p. 513.

[45] Cristina Feneşan, *Constituirea Principatului autonom al Transilvaniei*, Bucureşti, 1997, pp. 158-159.

Motivaţia acestei simpatii o găsim tot în textul privilegiului ce menţionează că „unchiul matern” al lui Despot servise cu credinţă pe împărat în timpul asediului şi ocupării vremelnice a Cetăţii Coron (1534-1535) din Moreea, unde fusese făcut prizonier*. Însuşi Despot se alăturase trupelor imperiale în timpul luptelor cu armata franceză, în 1554, distingându-se prin fapte de vitejie[46]. Pentru toate acestea era înnobilat şi i se confereau armerii (scut scartelat: senestra jos, în câmp de argint, un peşte natural** cu gura deschisă, ţinând un inel; dextra sus – în câmp de argint un templu de azur, dextra jos şi senestra sus câmp de aur în care se afla înscris un arbore de laur (dafin) smuls, în culoare naturală, între ale cărui ramuri se încolăcea un şarpe, alături de un leu roşu armat şi limbat cu argint. Scutul era încoronat cu coroană de aur). Întreaga diplomă era o recunoaştere a ascendenţei imperiale a lui Despot, o legitimare a pretenţiilor sale, prezente şi viitoare, precum şi o acceptare a tânărului grec între nobilii Imperiului german. De altfel această diplomă avea să-i deschidă drumul spre curtea regală a Danemarcei şi a Suediei, apoi spre ducele Albert de Prusia şi spre regele Poloniei[47].

După ani de peregrinări, în 1558, Despot se hotăra unde s-ar putea stabili, alegându-şi Moldova, nu fără încuviinţarea şi încurajarea Habsburgilor, al căror emisar fusese în perioada 1555-1558. Pretextând înrudirea cu doamna Ruxandra, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu, Despot sosea la curtea domnească, pregătindu-şi de acum încolo ascensiunea spre tronul Moldovei. Cu o genealogie fabricată, ce-l făcea descendent din toate marile familii imperiale bizantine (Lascarizi, Comneni, Cantacuzini şi Paleologi), dar şi din despoţii sârbi din familia Brancovici, înrudiţi prin femei cu domnii Moldovei, Iacob Heraclid îşi argumenta pretenţiile la tron. În ciuda antipatiei lui Lăpuşneanu, care îl obliga să fugă din ţară, refugiindu-se în teritoriile deţinute încă de Ferdinand, Iacob Heraclid primea sprijinul constant al episcopului Ioan Forgács şi al lui Albert Laski, fiul cunoscutului diplomat Ieronim Laski[48]. Despot aflat la

---

* În realitate Iacob Heraclid fusese secretarul ultimului Despot de Samos. La moartea acestuia furase documentele de familie şi se prezentase în Europa ca descendent direct al ultimului Despot de Samos.

[46] A. Veress, *op. cit.*, p. 152.

** Termen prin care în heraldică se desemnează culoarea naturală a unei mobile heraldice.

[47] N. Iorga, *Nouveaux matériaux pour servir à l'histoire de Jacques l'Héraclid dit le Despot prince de Moldavie*, Bucarest, 1900, pp. 2-3.

[48] M. Stoy, *Jakob Basilikos Heraklides (Despot Vodă), Fürst der Moldau 1561-1563, und die Habsburger*, în “Mitteilungen des Instituts für Osterreichische Geschichtsforschung”, Bd. 100, Heft 1-4/1992.

Kesmarok cerea, la 9 aprilie 1560, lui Ferdinand o oaste pentru a-şi ocupa tronul Moldovei, amintind, cu siguranţă de sine, că numai aşa l-ar putea ajuta în acţiunile sale în Transilvania. Să nu uităm că armistiţiul cu turcii din 1559, ce prevedea evacuarea Transilvaniei, nu fusese ratificat şi Ferdinand spera că prin „ocuparea" Moldovei ar putea influenţa mersul tratativelor la Poartă. Avea un plan similar şi pentru Ţara Românească, unde dorea să-l impună domn pe diacul Dimitrie[49]. Ferdinand, împărat din 1558, dorea, de fapt, o încercuire a Transilvaniei, care să-i aducă hegemonia la Dunărea de Jos.

La 16 decembrie 1560, Despot aflat la Kosiče (Kassau, Cassovia) se intitula „prin graţia divină principe ales al Moldovei" şi cerea imperios împăratului suma de 15.000 de florini, pentru care se angaja să plătească lui Ferdinand, după ce avea să ocupe tronul Moldovei: „4 cai pur-sânge turceşti şi 12 cai moldoveneşti, două maje de piei de samur şi în fiecare an 50 de boi pentru bucătării"[50].

La 19 ianuarie, împăratul Ferdinand de Austria scria căpitanului flotei dunărene, Francisc Záy, că, în ciuda opoziţiei regelui Poloniei, nu trebuie să fie oprit ajutorul dat lui Despot. Datorită dificultăţilor şi pericolelor ce ameninţau „Imperiul, popoarele noastre şi regatul nostru Ungaria" şi, în ciuda lipsei permanente de bani, împăratul cerea ca Despot să fie susţinut printr-o campanie în Moldova, care putea salva poziţia Casei de Austria în zona Dunării de Jos. Pentru aceasta se hotăra alocarea sumei de 8.000 de florini, dar se cerea ca Despot să presteze jurământ de fidelitate faţă de „noi şi de succesorii noştri, că va servi regilor Ungariei şi... întregii republici creştine"[51].

Sumele de bani trimise lui Despot sunt din ce în ce mai dese[52], după cum pretenţiile lui Despot şi promisiunile lui sunt din ce în ce mai mari. Deja, la 24 mai 1560, i se fixase o pensie anuală, plătibilă în Imperiu, de 400 de florini şi i se eliberase un salvconduct de liberă trecere prin toate teritoriile Habsburgilor[53]. La 11 iunie 1561, strânsese oaste de 900 de oameni, cu care abia aştepta să plece în Moldova[54]. În luna iunie-iulie efectivele se completau cu slovaci şi maghiari, iar la 1 noiembrie 1561, victorios, dădea un edict către populaţia Moldovei.

---

[49] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, p. 130.
[50] Arhiv. Stat. Bucureşti, *Microfilme Cehoslovacia*, R. 103, C. 55-56.
[51] *Ibidem*, c. 63-65.
[52] *Hurmuzaki*, II_1, pp. 370, 371-372, 376.
[53] A. Veress, *op. cit.*, doc. nr. 226, 227, 228, pp. 179-181.
[54] *Ibidem*, p. 113.

Semnificaţia prezenţei lui Despot pe tronul Moldovei nu a scăpat sultanului[55], informat în scurt timp despre evenimentele din toamna anului 1561. Departe de a influenţa favorabil cursul tratativelor duse de Busbecq, în numele lui Ferdinand, cu marele vizir, Ali-paşa, această veste putea să provoace o nouă criză în relaţiile habsburgo-otomane. Prin abilitatea ambasadorului imperial şi datorită actului de supunere trimis de Despot se trecea peste încă un moment dificil al negocierilor.

Relatarea lui Busbecq a întrevederii, în timpul căreia marele vizir i-a comunicat ştirea instalării lui Despot pe tronul Moldovei, este pe deplin edificatoare în ceea ce priveşte importanţa strategică acordată de ambele puteri Moldovei.

„Eram angajaţi de câtva timp în negocierile de pace şi eram foarte nerăbdător să obţin rezultatul pe care-l doream, când s-a petrecut un eveniment ce putea să strice totul. Un bărbat de origine greacă, pe care ei îl onorează cu titlul de Despot, a făcut o expediţie în Moldova, sub acoperirea trupelor imperiale, care păzeau graniţa Ungariei şi a ocupat-o, după ce l-a alungat pe voievodul ce deţinea provincia. Aceasta i-a supărat foarte rău pe turci, care s-au temut că această tulburare, atât de serioasă, putea fi doar începutul a ceea ce avea să vină mai târziu“. În continuare, ambasadorul imperial reda dialogul purtat cu Ali-paşa: „– Ai auzit că germanii *au invadat Moldova?* – În Moldova – am spus – nu şi mi se pare improbabil. Ce să caute germanii într-o ţară atât de îndepărtată ca Moldova? – Dar acesta este adevărul – a replicat – după cum îl vei afla şi singur“. Busbecq, încercând să justifice această acţiune ca pe o simplă incursiune la graniţă a nobilimii maghiare, *nu germane*, era pus la punct cu promptitudine de marele vizir: „Aşa să fie ... să facă tot ce vor atâta timp cât se menţin în graniţele Ungariei ...; dar când *acum invadează Moldova, care este la numai câteva zile de călătorie faţă de Adrianopol, aceasta nu se poate tolera*“ (subl.ns.)[56].

---

[55] *Ibidem*, p. 200.

[56] Ogier Ghislin de Busbecq, *Turkisch Letters...*, pp. 195-197, M. Maxim, *Les Pays Roumains et les relations Habsburg-Ottomans dans la seconde moitié au XVI siècle*, în *Habsburgisch-osmanische Beziezhungen*, C.I.E.P.O. Colloque, Wien, 1985, p. 96.

2. Interese strategico-militare la Dunărea de Jos şi ţările române

Trecând de importanţa sprijinului politic pe care Habsburgii l-au căutat cu disperare în Ţara Românească şi Moldova putem enumera şi aspectele legate de interesele strategico-militare faţă de cele două principate.

Poziţia lor la gurile Dunăre îi atrăgea pe Habsburgi, datorită posibilităţii stabilirii unei graniţe naturale, prelungite din centrul Europei până la Marea Neagră, între cele două Imperii. Accesul la Marea Neagră era şi el un factor strategic temut pentru turci şi râvnit de Casa de Austria. Să nu uităm *Raportul* lui Ioan Pastor din 1538 care punea accentul pe scurtarea distanţelor, prin Moldova, între centrul Imperiului german (Nürnberg) şi Constantinopol.

Tocmai de aceea atât domnii români cât şi celelalte state interesate în politica orientală a Habsburgilor recunoşteau importanţa strategică a Moldovei şi a Ţării Româneşti.

În diverse momente şi cu diverse ocazii, ţările române erau numite *regate*. Explicaţia acestui termen, în secolul al XVI-lea, nu poate fi nicicum legată de o posibilă confuzie, Situaţia Transilvaniei devenită principal vasal al Porţii în 1541, dar condusă de un *rege* şi o *regină* şi numită frecvent *regat*, era de natură să aducă o uniformizare a statului politic pentru toate principatele dunărene, aflate sub un regim juridic asemănător. În ochii Europei, toate cele trei ţări române erau entităţi politice de sine stătătoare, capabile şi abilitate să ducă o politică externă proprie, în ciuda izbucnirilor de orgoliu ale lui Süleyman, ce le nega categoric acest drept. Toată diplomaţia Habsburgilor demonstrează importanţa strategică acordată acestor state, pe care nu le doreau alipite Imperiului otoman. Plata tributului faţă de Poartă nu mai reprezenta mare lucru în Europa vremii, pentru că însuşi Carol al V-lea împreună cu fratele său Ferdinand se angajase – din 1547, să plătească 30.000 de ducaţi anual pentru răscumpărarea păcii.

Corespondenţa ambasadorilor Franţei la Constantinopol subliniază nu odată pericolul extinderii supremaţiei Habsburgilor la gurile Dunării şi considera că aceştia, odată stăpâni în cele trei ţări, ar putea să-i alunge pe turci din Balcani (un vis al Habsburgilor la care nu îndrăzniseră a se mai gândi de la Maximilian I şi de la papa Leon al X-lea).

În 1545, Jean de Montluc informa, pe Francisc I, că Transilvania este singurul sprijin pentru o revoltă a ungurilor şi românilor. „Forţele de mai sus / Transilvania, Moldova şi Ţara Românească/, care nu ar fi mici, unindu-se cu numitul Ferdinand – şi s-ar putea la nevoie să se alăture şi regele Poloniei –... şi, prin acest mijloc, toţi împreună ar face zid nu numai pentru a se opune planurilor/ sultanului/ dar chiar pentru a-l face să piardă ceea ce deţine în Ungaria"[57].

La 24 octombrie 1552, alt ambasador al Franţei la Constantinopol, de Codignac, scria lui Henric al II-lea că oraşele din Transilvania, somate de sultan să se supună, vor să înceapă tratative cu Poarta prin intermediul „regelui" (*roy*) Ţării Româneşti. Acelaşi de Codignac, la 3 aprilie 1554, informa că „regii" Moldovei şi Ţării Româneşti au dat tot sprijinul reginei Isabela. La 2 iulie 1555, alt reprezentant al Franţei, de Martines, împărtăşea regelui Franţei temerile sultanului că ar putea pierde supremaţia în Moldova şi Ţara Românească, fapt pentru care se pregătea o nouă campanie. Ocuparea Transilvaniei de către Habsburgi era un pericol pentru atragerea celor două ţări vecine în sfera de influenţă politică a lui Ferdinand, care „uzurpase" drepturile sultanului în Transilvania. „Înălţimea sa/ sultanul/ poate fi sigur că, la prima ocazie, nici Ferdinand, nici spaniolii, nu vor ezita să întindă mâinile asupra cuceririi a două regate atât de bogate şi înzestrate"[58]. La 26 februarie 1559, de la Vigne scria lui Henric al II-lea despre importanţa Transilvaniei pentru turci, informaţie din care reiese şi reversul medaliei, anume: de ce se străduiseră Habsburgii să li se recunoască drepturile în Transilvania. De la Vigne spunea „stăpânirea acelei/ Transilvanii/ este de o aşa mare importanţă şi cu consecinţe mari pentru păstrarea a ceea ce stăpânesc/ turcii/ în Ungaria şi în împrejurimi şi pentru a ţine mai departe în supunere şi ascultare Ţara Românească şi Moldova"[59].

Rolul politic ce îl jucau ţările române era binecunoscut Occidentului pentru ca entităţile politice ce le reprezentau să fie numite nu odată „regate", fără a fi însă vorba despre o confuzie, ambasadorii francezi fiind la curent cu pretenţiile emise de Imperiul otoman asupra Moldovei, Ţării Româneşti şi, după 1541, şi asupra Transilvaniei.

Din punct de vedere militar, importanţa celor două ţări române de la Dunăre şi Marea Neagră a fost clar evidenţiată de relaţiile politice

---

[57] *Hurmuzaki*, vol. I, pp. 4-5.
[58] *Ibidem*, pp. 8, 9, 10, 11.
[59] *Ibidem*, p. 14.

existente. Deja, în 1529, Țara Românească şi Moldova trimiteau detaşamente de câte 3.000 de oameni la asediul Vienei[60]. Flotei otomane dunărene, Moldova îi furniza, după împrejurări, 1.000 de văslaşi, iar Țara Românească 300. Este inutil să mai amintim pagubele produse de români Habsbsurgilor în toate campaniile din 1529-1539, 1542, 1554-1556. Tocmai de aceea, Ferdinand a dorit neutralizarea acestora şi, pe cât posibil, cooperarea lor militară. Efectivele reunite al domnilor români ar fi însemnat pentru Habsburgi o forță combativă cu care i-ar fi putut înfrunta cu succes pe turci[61].

Prin urmare, nu este de mirare accentul pus de mulți emisari imperiali pe forța militară a celor două principate, care, tocmai de aceea, trebuiau atrase ca aliați ai Casei de Austria. Descrierile de călătorie transmit invariabil cifre impresionante, care depăşeau cu mult efectivele curente de care putea dispune Ferdinand de Austria.

Georg Reicherstorffer, în *Chorographia Moldovei*, publicată în 1541, dar având la bază date culese în timpul celor două misiuni diplomatice, întreprinse în Moldova în 1527 şi 1535, consemna: „Principele acestei țări ... ține ... pe cheltuiala sa zilnică 3.000 de călăreți care stau necontenit sub arme, gata să însoțească oricând pe voievod cu trupele lor. De altfel voievodul poate, atunci când nevoia unui război ar cere-o, să adune în țara sa, fără mare greutate şi muncă, făcând chemare obştească, o oaste de până la 60.000 călăreți şi pedeştrii“[62]. Pentru jumătatea veacului al XVI-lea, cifra era uşor exagerată, ea reproducea însă informația dată de Matteo Muriano în 1502, când relata despre efectivele armatei lui Ştefan cel Mare[63], de fapt, cea mai mare armată ce a ridicat-o vreodată Moldova în Evul Mediu.

Alt diplomat al vremii, interesat de forța de rezistență a țărilor române în fața invaziei otomane din 1538, Fabio Mignanelli, nunțiu apostolic la Viena şi Linz, unde se afla Ferdinand de Austria, estima realist armata românilor. „Toată Valahia împreună poate ridica între 40.000 şi 50.000 de ostaşi călare, iar Moldova singură 30.000”[64]. Chiar dacă era vorba despre cavalerie uşoară, cifra era impresionantă, într-o vreme în care Ferdinand nu putea întreține mai mult de 10-12.000 de mercenari călare. În plus, toate izvoarele menționează că românii

---

[60] A. Decei, *op. cit.*, p. 122.
[61] M. Maxim, *op. cit.*, p. 97.
[62] *Călători...*, I, p. 159.
[63] *Ibidem*, p. 149.
[64] *Ibidem*, p. 465.

încălecau pe „cai turcești” foarte iuți, iar armamentul și stilul lor de luptă se asemănau cu cele ale călăreților „stepei” (tătari și turci).

Evident, nu în ultimul rând era luată în considerație, din punct de vedere strategic, așezarea geografică a țărilor române, pe care umanistul Nicolaus Olahus o descria atât de frumos în lucrarea sa *Hungaria*, elaborată între 1536-1537. „Din Țara Românească drumul de pătrundere este îngust și greu. De aceea turcii/ care năvăleau pe aici în Transilvania/ au fost adesea crunt înfrânți de o oaste mică. Ai putea mai degrabă să supui toată Ungaria/ venind/ din Ungaria. Căci drumurile ei pot fi ușor închise cu copaci tăiați”[65].

Un ultim aspect ce trebuie luat în discuție, ca fiind deosebit de important pentru expansiunea Casei de Austria spre gurile Dunării și bazinul pontic, este cel economic.

În ceea ce privește bogățiile Transilvaniei, sare, aur, argint, metale (cupru și fier) precum și potențialul agricol deloc de neglijat, avem mărturii numeroase în secolul al XVI-lea, care de altfel, sunt și bine cunoscute. Este suficient să amintim zecile de pagini dedicate de agentul bancherilor germani Fugger, Hans Dernschwam, în 1528, organizării și valorificării exploatării minelor de sare din Transilvania[66]. Michael Bocignoli, Georg Reicherstorffer, Antonio Verancsics, Nicolaus Olahus sau Sebastian Münster sunt unanim de acord că Transilvania era cea mai bogată provincie a regatului maghiar. Studii mai vechi sau mai recente au fost dedicate activității Casei Fugger sau Haller în Transilvania și Ungaria, cărora le-au fost concesionate salinele, minele de cupru și li s-au acordat largi privilegii comerciale[67]. Interesant de subliniat este concesionarea acestor resurse, care a stat la baza finanțării politicii imperiale a Casei de Austria de către vestiții bancheri din Augsburg și Nürnberg.

Istoricul german H. Kellenbenz sublinia, într-un studiu apărut în 1960, un aspect mai puțin luat în considerare și care poate îngloba, alături de Transilvania, și interesul economic pentru Moldova și Țara Românească. Anume, Kellenbenz vedea în misiunea lui Aloisio Gritti la Dunărea de Jos și o încercare a Veneției, căreia controversatul personaj i-a rămas fidel, de a cuceri noi piețe de desfacere și căi de acces spre mult

---

[65] *Ibidem*, pp. 488-489.
[66] *Ibidem*, pp. 262-295.
[67] S. Goldenberg, *Hallerii. Un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania* în “Studii”, nr. 5/1958, p. 92 și următ.; Mariana Birnbaum, „The Fuggers, Hans Dernschwam, and the Ottoman Empire“, în *Südost - Forschungen*, Bd. 50, 1991 p. 120 și următ.

râvnitele mirodenii, în condiţiile în care în Mediterană, alături de ostilitatea Imperiului otoman, avea de înfruntat şi conflictul între Spania şi Franţa[68].

Această enumerare sumară o considerăm edificatoare pentru a explica obstinaţia cu care Ferdinand de Austria s-a cramponat de ideea stăpânirii Transilvaniei.

Registrele de cheltuieli ale oraşului Braşov aduc în atenţia cercetătorului şi o altă problemă: rolul economic şi politic al oraşelor transilvane, în speţă al Braşovului, adevărată „placă turnantă" a comerţului între gurile Dunării şi centrul Europei, în întreţinerea şi aprovizionarea ambasadelor imperiale spre Înalta Poartă sau spre Moldova şi Ţara Românească. În luna martie 1534, umanistului Tranquillus Andronicus, secretar, pe atunci, al lui Aloisio Gritti, i se dăruiau trei cai – în Braşov – în timp ce cei cinci cai aduşi din Turcia pentru „guvernatorul Ungariei" (Aloisio Gritti) erau hrăniţi cu o raţie de fân suficientă pentru 24 de săptămâni[69].

Solului lui Vlad Vintilă, domnul Ţării Româneşti, ce urma a pleca împreună cu umanistul dalmat spre Turcia, i se dăruiau „9/8 de măsură de vin şi 4 măsuri de orz, ce însemnau 13,5 aspri"[70].

Trimisului lui Petru Rareş la Braşov, Stoica Dobromir, i se dădea în dar pentru domnul Moldovei un butoi cu vin, iar lui i se plătea „salariu pe 19 zile 4 florini şi 26 de aspri"[71].

La 16 martie, alt sol al lui Vlad Vintilă, Sava, primea de la municipalitatea Braşovului 15 măsuri de vin, în valoare de 8 aspri şi cu 2 măsuri de orz[72].

Soliile se succedau în lunile martie-aprilie, venind din Moldova şi oprindu-se, în drum spre Ţara Românească, în zona Făgăraşului la Ştefan Mailath. Solului acestuia spre Târgovişte, braşovenii îi dădeau în dar „vin, peşte proaspăt, pâine albă şi 2 măsuri de orz".

În acelaşi registru mai figurează întreţinerea unor „bulgari", probabil din Şcheii Braşovului, ce menţineau legătura între Ţara Românească şi Viena. (Martin şi Gavrilă Bulgarul). De asemenea, între soli sunt menţionaţi Dragu Postelnicul şi Răduţu Portar (?), împuterniciţi

---

[68] H. Kellenbenz, *Zur Problematik der Ostpolitik Karl V*, în *Karl V. Der Kaiser und seine Zeit*, Köln und Graz, 1960, pp. 124-126.

[69] *Hurmuzaki*, II_4, p. 65. *Registrul de cheltuieli al oraşului Braşov pe anul 1534*.

[70] *Ibidem*, însemnare din 25 februarie 1534.

[71] *Ibidem*, 7 martie 1534.

[72] *Ibidem*, 16 martie.

ai lui Vlad Vintilă pentru a trata cu consiliul municipal al Braşovului. Popasul aceluiaşi Stoica Dobromir, emisarul lui Rareş, la Braşov, înainte de a pleca în Turcia, arată o efervescenţă a mişcării agenţilor diplomatici din cele trei ţări române, care, în preajma misiunii lui Aloisio Gritti, încercau probabil să pună la cale un plan comun de acţiune. Braşovul, credincios până în 1536 lui Ferdinand, devenea în această perioadă nu numai un punct comercial râvnit, ci şi o „placă turnantă" a informaţiilor ce veneau sau urmau a fi transmise în Imperiul otoman. De remarcat, în acelaşi timp, că toate aceste solii erau întreţinute prin cheltuiala braşovenilor.

Alături de Transilvania, atât de dorită prin multiplele sale bogăţii, toţi emisarii imperiali în Moldova şi Ţara Românească se opreau asupra potenţialului, doar în parte exploatat, al celor două principate.

La 29 iunie 1524, agentul diplomatic al Habsburgilor, raguzanul Michael Bocignoli (Bučinik) alcătuia aşa numita *Epistola ... ad Gerardum Planiam Maiestatis secretarium* ... în care, între alte informaţii privind ţările române, se nota despre Ţara Românească: „regiunea este productivă în toate cele privind nevoile traiului ... nu este nicăieri o mai mare mulţime de vite, iar hergheliile de cai sunt abia mai puţin numeroase decât turmele de vite mărunte, se locuieşte nu în oraşe ci în sate, dar cu populaţie foarte deasă. Căci în această ţară sunt 15 mii de sate, dintre care cele mai mici au 50 de case; în ea sunt munţi de sare pe care localnicii îi taie aşa cum/ se taie/ pietrele din cariere ..."[73].

Umanistul maghiar Antonio Verancsics, făcând – în 1549 – o analiză a situaţiei politice în zona Dunării de Jos, ca urmare a expediţiei sultanului Süleyman I, din 1538, nota amănunte importante privind istoria românilor, dar şi date geografice. „Ţara Românească este mai netedă/ decât Transilvania/ şi cu o aşezare mult mai lină şi se deosebeşte mai mult prin frumuseţea îmbietoare a locurilor. Totuşi şi una şi alta au o climă sănătoasă, un pământ roditor şi sunt foarte bogate în vin, bucate şi în herghelii"[74].

În 1538, acelaşi nunţiu papal, Fabio Mignanelli, spunea că atât Moldova cât şi Ţara Românească au pe „întinsul lor locuri nespus de mănoase"[75].

---

[73] *Călători străini*..., I, p. 177.
[74] *Ibidem*, p. 401.
[75] *Ibidem*, p. 465.

În 1560, împăratului Ferdinand de Austria îi era trimisă o descriere a Moldovei, făcută de unul dintre agenții săi secreți, în care se punea un accent deosebit pe bogățiile țării. Se spunea că atât cât vezi cu ochii „se întind dealuri cu vii, de asemenea peste tot/ vezi/ ogoare şi livezi, precum şi turme numeroase, ba chiar şi iazuri cu peşte, lacuri şi bălți ce acoperă peste tot locul, până într-atât încât nimic din ce-şi poate dori un muritor nu lipseşte. De asemenea în această regiune a Moldovei sunt munți şi mine bogate de aur şi argint (?!) care dau profit mare şi sunt uşor de exploatat fără a se face un efort deosebit"[76].

Dedicația acestui text arată, fără putință de confuzie, că descrierea a fost făcută la cererea lui Ferdinand, pentru ca acesta să „poată cunoaşte şi judeca mai bine" poziția şi importanța acestei țări. Din dorința de a i se suscita interesul apare şi informația exagerată despre existența minelor de aur şi argint, care, deşi existau în epocă, erau departe de a fi atât de productive[77].

Toate argumentele pe care am încercat să le prezentăm, care sunt departe de a epuiza întreaga gamă posibilă, au avut în vedere un unic scop, acela de a demonstra că dorința lui Ferdinand de Austria de a urma politica bunicului său, împăratul Maximilian I, de extindere a hegemoniei Casei de Austria în centrul şi sud-estul Europei, nu era o pură utopie. Motivația era pe deplin justificată, ceea ce lipsea erau, în primul rând, mijloacele materiale şi, mai ales, absența unei cooperări între cei doi frați, Carol al V-lea şi Ferdinand de Austria, în fața ostilității Imperiului otoman.

Punctele de vedere ale celor doi frați erau ireconciliabile, ambii percepând pericolul şi prioritățile în funcție de situația politică în care se aflau şi de interesele ce le aveau de apărat. Pentru Ferdinand, confruntarea cu turcii a însemnat, după 1541, o luptă pentru supraviețuire în spațiul central şi sud-est european. Dacă multiple interese militare, politice şi economice reclamau înglobarea țărilor române în sfera de influență a Habsburgilor, aceleaşi interese dictau şi Imperiului otoman cramponarea de aceste principate. Istoria a demonstrat care a fost obiectivul mai important de apărat pentru Habsburgi: Mediterana sau gurile Dunării. În ultimii ani de viață, Carol al V-lea a avut deziluzia de a asista la eşecul politicii sale europene şi spaniole şi la triumful ideilor lui

---

[76] A. Veress, *Documente*..., p. 190.

[77] Şt. Olteanu, „Cercetări cu privire la producția minieră din Moldova şi Țara Românească (secolele X-XVII)", în *Studii*, nr. 5/1966, pp. 945-965.

Ferdinand, ce fusese preferat de Dietă ca împărat (în 1556), în fața candidaturii lui Filip al II-lea, fiul lui Carol Quintul. Modul abil în care pacificase Imperiul, prin Pacea de la Augsburg (1555) şi prin care îşi asigurase succesiunea tronului Imperial, pentru sine şi familia sa, a fost o dovadă a faptului că, în ochii principilor germani, Ferdinand era considerat a fi mai ataşat intereselor imperiului decât fratele său. Tocmai de aceea, ironia răutăcioasă cu care bailul venețian din Constantinopol vehicula imaginea pe care „regele romanilor" o lăsase în Imperiul otoman era nedreaptă. „Săracul Ferdinand" cerând veşnic bani, căutând alianțe şi sfaturi, cel care nu voia să pornească la război cu plăcere, pentru că ştia că va pierde, s-a încăpățânat totuşi să ducă, timp de aproape patru decenii, o luptă fără prea mari şanse, în perioada cea mai grea pentru spațiul central şi sud-est european, care a fost, însă, perioada de maximă înflorire a Imperiului otoman. Permanenta hărțuială pentru stăpânirea Ungariei şi Transilvaniei, succesele diplomatice înregistrate de Ferdinand în țările române, obținerea neutralității Poloniei, printr-o alianță matrimonială, au fost tot atâtea cauze pentru care turcii angrenați şi în războiul cu Persia, odată alungați de lângă Viena (în 1532), să nu mai revină decât peste un secol şi jumătate în inima Europei. Pentru toate acestea, Herman Kellenbenz considera că la începutul epocii moderne, Ferdinand de Austria a reprezentat cel mai bine politica orientală europeană.

Capitolul VIII

Despot Vodă, moment de apogeu al imixtiunii Habsburgilor în spațiul românesc

Studiile publicate în ultimele decenii sunt unanim de acord că „momentul Despot" a însemnat pentru diplomația Habsburgilor în spațiul sud-est european un punct culminant[1], fiind primul domn, care, propulsat de Habsburgi pe tronul Moldovei, a reuşit să se mențină doi ani la conducerea țării, lăsând aparența unei deschideri totale spre Occident, atât din punct de vedere politic şi economic, cât şi, mai ales, din punct de vedere cultural şi religios[2]. Deşi domnia sa a fost scurtă, Despot a uzat de o abilitate politică şi diplomatică de mare finețe, care l-a ajutat sa nu fie detronat în primele zile după urcarea sa pe tron. Să nu uităm că la început sultanul percepuse ascensiunea lui Despot ca pe o imixtiune brutală şi neavenită a „germanilor" în Moldova[3]. Cu toate acestea, la 16 martie 1562, Ferhat-aga, însoțit de 5 capugii, aducea lui Despot caftanul şi steagul de investitură, recunoscându-l domn al Moldovei, în schimbul plății tributului de 30.000 de galbeni[4].

În ciuda jocului dublu pe care domnul Moldovei a fost silit, de împrejurările politice ale momentului, să-l joace încă din primele luni de domnie, apropiații împăratului Ferdinand şi ai fiului acestuia, arhiducele Maximilian, au exultat la vestea „triumfului lui Despot" în Moldova, considerând, după cum s-a arătat deja, că dacă Habsburgii controlau teritoriul extracarpatic, Transilvania, atacată din două flancuri, nu putea avea scăpare, urmând a-şi lua locul – în scurt timp – între posesiunile patrimoniale ale Habsburgilor austrieci. La 5 ianuarie 1562, raportul, trimis arhiducelui Maximilian de către Sigismund Thorda, consilier al

---

[1] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 145, Ş. Papacostea, „Moldova în epoca Reformei. Contribuții la istoria societății româneşti în veacul al XVI-lea", în *Studii*, nr. 4/1958, p. 75, Gh. Pungă, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, Iaşi, 1994, p. 262.

[2] Ş. Papacostea, *op. cit.*, p. 75 şi idem, „Diaconul sârb Dimitrie şi penetrația Reformei în Moldova" în *Romano-slavica*, vol. XV, Bucureşti, 1967, p. 213.

[3] Ogier Ghiselin de Busbecq, *Omnia quae existant*, Pesta, 1758, Epistola IV, pp. 186-188.

[4] *Călători străini despre țările române*, vol. II, Bucureşti, 1970, pp. 132-133.

trezoreriei Ungariei, marca posibilităţile de acces dinspre Moldova către Transilvania şi autorul spera ca „Despot să fie gata oricând atât să răspundă voinţei Maiestăţilor Lor cât şi să îşi păstreze credinţa neştirbită şi constantă”[5]. Poziţia lui Despot era cu atât mai preţioasă cu cât Thorda aprecia că „nu există nici o îndoială şi <Despot> nici nu se ascunde că este gata oricând de luptă şi are pregătiţi soldaţi cu experienţă care au dat dovada tăriei şi vitejiei lor şi care sunt plătiţi la timp, fără nici o întârziere”[6]. Cu toate acestea, Sigismund Thorda analiza cu cea mai mare luciditate poziţia lui Despot care, între otomani şi poloni, nu putea oferi cu prea multă uşurinţă ajutor Habsburgilor. În Polonia se refugiase Alexandru Lăpuşneanu, iar „turcii nicidecum nu l-ar mai răbda pe Despot dacă nu le-ar plăti întreaga sumă de bani datorată şi nu le-ar acorda tributul mărit, împreună cu toate dovezile de supunere cerute, sau dacă... ar bănui că este vasalul Maiestăţilor Voastre”, cu toate că „după obiceiul din vechime regilor Ungariei le revenea investitura principilor celor două Valachii”. Autorul raportului menţiona însă că, odată cu trecerea timpului, această situaţie se schimbase, iar domnul Moldovei „ţinea acum atât de Poloni cât şi de turci”, de aceea trebuie să desfăşoare întreaga sa abilitate pentru a „ascunde dorinţa sa de a da ajutor Maiestăţilor Voastre”. Mai mult „dacă turcii ar da un asemenea ordin încât toţi să-l părăsească pe Despot şi să-l recunoască pe Alexandru ca domn, sub ameninţarea că altfel ţara ar fi trecută prin foc şi sabie, cu siguranţă că soarta lui Despot ar atârna de un fir de păr, la fel s-ar întâmpla, şi dacă s-ar amesteca polonii, cu care turcii sunt aliaţi”[7].

Toată această pledoarie o făcea Sigismund Thorda pentru a explica demersurile domnului Moldovei de a stabili bune relaţii cu Polonia şi mai ales cu Imperiul Otoman, unde trimisese o ambasadă pentru a obţine confirmarea sa pe tron. În acelaşi timp, el atrăgea atenţia împăratului că este necesar să fie testată fidelitatea lui Despot pentru cauza Casei de Austria, tocmai pentru faptul că situaţia sa politică era atât de nesigură. Pentru aceasta recomanda să fie ales „înainte de toate un bărbat de încredere, nu neapărat cu un nume ilustru, dar credincios, priceput şi iscusit, care să fie trimis la Despot să îl felicite pentru izbânda sa la tron, în numele Maiestăţilor Voastre şi să îl încurajeze să rămână alături de voinţa Maiestăţilor Voastre şi să acţioneze împreună cu acesta după cum

---

[5] Haus - Hof - und Staatsarchiv - Wien, *Ungarn allgemeine Akten (Hungarica)*, Fasz. 84, f. 64 v.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*, f. 65 r- 66 r.

au hotărât Maiestățile Voastre şi să i se ceară să informeze pe Maiestățile Voastre, atât despre voința <domnului>, cât şi despre intențiile sale, ca şi despre ceea ce trebuie întreprins pentru bunul mers al lucrurilor... Şi acesta să rămână în siguranță pe lângă Despot ... şi să informeze zilnic pe Maiestățile Voastre prin note secrete ... Pot fi trimişi chiar doi ambasadori, dintre care unul să revină imediat şi să aducă un răspuns sigur despre Despot”[8]. Thorda mai considera necesar ca vanitatea lui Despot să fie măgulită şi în acest scop „Maiestățile imperiale să adauge felicitărilor şi un titlu onorific care ar putea fi conferit fără prea mare greutate, chiar dacă nu ar reprezenta mare lucru, căci este ştiut că pe Despot îl încântă titlurile şi pe lângă aceasta să fie aplaudat de poporul de rând şi mai ales să i se aducă mari onoruri”[9].

Ne-am oprit pe larg asupra acestui raport inedit pentru că Sigismund Thorda în doar câteva pagini reuşea să surprindă, încă din ianuarie 1562, principalele puncte care aveau să definească orientarea politică a domnului Moldovei, dar şi să creioneze personalitatea acestuia, înclinată spre o latură teatrală, ce s-a evidențiat atât în tinerețea aventuroasă, când îşi înscenase propria înmormântare, cât şi modul plin de emfază în care îşi „regiza” aparițiile în public, însoțite, la începutul domniei şi de execuțiile unor asasini plătiți de Lăpuşneanu şi prinşi de Despot.

Sfaturile lui Thorda se pare că au găsit ecou, pentru că, la 6 februarie 1562, Ferdinand de Austria înmâna la Praga instrucțiunile pentru viitoarea ambasadă în Moldova. Persoanele alese erau Ioan Belsius şi Marc Bergowitz, deşi Thorda îi recomandase pe Antonio Zékel (Székely) şi pe Joannes Villemus (Jean Villey). Este de subliniat faptul că împăratul acorda toată atenția cuvenită Moldovei întrucât hotăra să trimită aici o ambasadă permanentă. Scopul acestei misiuni diplomatice îl aflăm din instrucțiunile înmânate de împărat ambasadorilor şi era acela de a informa zilnic despre evoluția evenimentelor politice din spațiul extra-carpatic, inclusiv din Țara Românească, dar şi de a menține treaz, în ochii lui Despot, interesul pentru cauza Habsburgilor. Tocmai pentru că Ferdinand de Austria avea în acel moment mai multă nevoie de Despot, decât ar fi avut domnul Moldovei de Casa de Austria, ambasadorii erau trimişi, în primul rând, să măgulească orgoliul principelui. Acesta urma a fi felicitat pentru urcarea pe tron, victorie pentru care împăratul se rugase la Dumnezeu, pe care o „dorise cu

---

[8] *Ibidem*, f. 66 v.
[9] *Ibidem*, f. 67 r.

înflăcărare" şi despre care aflase cu multă bucurie. Despot trebuia să rămână alături de Casa de Austria pentru că doar „bunăvoinţa divină" făcuse ca o provincie „atât de bogată ca Moldova" să se alăture cauzei Republicii creştine pentru a ajuta regatului Ungariei „atât de lovit şi de asuprit" de către Imperiul Otoman. Tocmai pentru că Habsburgii voiau să se sprijine pe Moldova ambasadorii aveau să informeze cu exactitate despre modul în care Despot guvernează ţara, despre cum este privit de popor, ca şi despre atitudinea otomanilor şi a vecinilor faţă de domnul Moldovei. În acelaşi timp, Ferdinand se interesa de capacitatea militară a ţării. În încheierea instrucţiunilor se specifica faptul că cei doi ambasadori aveau să urmărească cu atenţie să răspundă la întrebările împăratului, iar după aceea Bergowitz trebuia să se întoarcă cu un raport amplu şi edificator pentru linia politică ce urma să fie adoptată de Habsburgi. Dacă Bergowitz îşi încheia misiunea în câteva săptămâni, Belsius rămânea ambasador permanent în Moldova, pentru a trimite „note secrete" împăratului[10]. Dorinţa lui Ferdinand de Austria de a păstra secretul acestei misiuni diplomatice era atât de mare încât îi trimitea pe cei doi emisari travestiţi în negustori. Cu toate acestea, din rapoartele trimise destul de frecvent de Belsius avea să reiasă că poziţia sa la curtea lui Despot era bine cunoscută de toată lumea, iar notele erau departe de a fi secrete, în unele cazuri însuşi domnul Moldovei dictând fraze întregi.

La 8 aprilie 1562, Belsius trimitea primul său raport de la Hârlău, dar timpul avut la dispoziţie fusese insuficient pentru a putea răspunde clar la punctele chestionarului din instrucţiunile înmânate de împărat. Singura informaţie certă era aceea că turcii îi trimiseseră steagul de investitură, la 16 martie. Cât privea posibilitatea Habsburgilor de a conta pe ajutorul Moldovei, Belsius se mulţumea, în acel moment, să consemneze că Bergowitz urma să aducă ştiri mai complete şi că domnul îi spusese acestuia la plecare (la 7 aprilie) că ar pune oricând la dispoziţia împăratului 40.000 de călăreţi şi 60.000 de pedestraşi „doar să i se trimită arme şi pulbere"[11]. Credem că cifra era voit exagerată de Despot pentru a obţine stipendii cât mai consistente din partea Casei de Austria. Oricum, Belsius a fost încântat de aceste cifre, pe care le repetă şi în rapoartele ulterioare, deşi el nu a avut ocazia să vadă mai mult de 7.000 de ostaşi

[10] *Hurmuzaki*, II_1, p. 398-399, originalul la Haus - Hof - und Staatsarchiv - Wien, *Ungarn...*, fasz. 86, f. 61-62 r.
[11] *Călători străini...*, vol. II, p. 135.

adunați sub arme[12]. În acest raport Belsius mai păstrează încă clar în minte opțiunile strategice ale Casei de Austria și notează că ar fi o greșeală dacă Despot ar fi fost silit să concedieze mercenarii unguri și germani cu care venise în Moldova. Din păcate, aceasta era una din condițiile puse de Imperiul otoman pentru a-l recunoaște pe Despot și domnul Moldovei nu întârzia să i se conformeze. Deși garnizoana de mercenari era foarte mică (Belsius pomenește de 144 de oameni) ambasadorul imperial considera că „în felul acesta Maiestățile Voastre vor putea avea mai ușor împotriva turcilor și a fiului regelui Ioan putința de a pătrunde la ei în țară... Căci îndată ce a plecat trimisul sultanului au fost sloboziți pușcașii lui Roussel și acum se uită la noi cu ochi răi boierii și revin uneltirile turcilor și ale localnicilor"[13].

Interesul strategic al Habsburgilor pentru Moldova rămânea constant, chiar dacă avântul războinic al comandanților armatei imperiale era temperat de semnarea tratatului de pace habsburgo-otoman, la 2 iunie 1562. Ca urmare, trupele de mercenari stipendiate de Ferdinand reveneau în Moldova și ambasadorul imperial nota la 30 iunie: „acum au și sosit acei soldați din Ungaria și îndată chiar înainte de a fi descălecat, au fost inspectați de Despot și plătiți cu multă bucurie... Mai rămâne ca din porunca Maiestății Voastre ei să fie reținuți aici și să se oblige să rămână și să nu le pese de greutățile în legătură cu asprii care aici sunt mult inferiori monedelor noastre"[14]. Era clar că „soldații unguri" (în text) fuseseră trimiși de Ferdinand de Austria pentru a-i aminti lui Despot făgăduielile de credință făcute încă din 1560. În același timp, putem considera că pasajul se referă la porunca imperială cu privire la staționarea mercenarilor în Moldova și la plata acestora în așa fel „ca să nu le pese de greutățile în legătură cu asprii care aici sunt mult inferiori monedelor noastre" arată participarea directă a lui Ferdinand de Austria în stipendierea acestora.

Un alt aspect care este adeseori atins de rapoartele lui Belsius este legat de poziția Țării Românești în raport cu Moldova. Istoricul Ștefan

---

[12] În raportul din 13 aprilie revenea cifra de 100.000 pentru armata lui Despot, dar el constata că escorta era de 6 000 de ostași (*Ibidem*, p. 141). La 4 mai Belsius relata atacul unui oarecare Andreica asupra lui Despot, care era însoțit de 600 de ostași (p. 155). La 20 mai scădeau efectivele disponibile ale lui Despot la 30 000 de oameni, iar la 30 iunie 1562 nota clar că "tătarii au fost greu înfrânți de către Nicolae Lugosici din Cetatea Soroca, 6 000 înfrânți de către 3 000 și mulți au fost aduși aici..." (p. 208).

[13] *Ibidem*, raportul din 8 aprilie, p. 136.

[14] *Ibidem*, raportul din 30 iunie 1562, p. 208-209.

Andreescu este de părere că încă din epoca lui Alexandru Lăpuşnenau Moldova a revenit la politica de protectorat politic faţă de Ţara Românească[15], politică pe care de altfel o duseseră şi iluştrii predecesori ai domnului. Este cert faptul că Despot a considerat Ţara Românească fiind o prate integrantă a moştenirii sale politice, moştenire ce se lega de refacerea unităţii politice a vechii Dacii. Titulatura vorbeşte de la sine: *„Heraclides Iacobus Basilicus Dei gratia Despotas Sami etc regni Moldaviae princeps, palatinus Walachiae, gentis utriusque dominus et haeres...”*[16]. Având în vedere că domnul folosea această titulatură mai ales în scrisorile adresate Habsburgilor, este limpede că se făcuse exponentul acestora în realizarea planului refacerii graniţelor „Imperiului roman de naţiune germană” în limitele „naturale”, date de limesul danubian şi de litoralul pontic.

Evident, planul era prea îndrăzneţ şi punerea lui în practică cerea timp şi mai ales răbdare pentru a nu leza susceptibilitatea vecinilor puternici. Este de discutat mai ales în ce măsură Despot a fost instrumentul planurilor Habsburgilor de a-şi impune dominaţia politică la Dunărea de Jos sau a urmărit propriul său plan politic de recuperare a gloriei anticei Dacii. În mod firesc, în peregrinările sale în lumea germană, printre umaniştii adepţi ai Reformei, s-a familiarizat cu justificarea istorică şi politizarea noţiunii de Dacia, menită să legitimeze pretenţiile Casei de Austria în spaţiul extra-carpatic şi în bazinul pontic[17]. De aici şi până la visul „bizantin” al lui Despot nu a mai fost decât un pas. Istoricul Stanislas Sarnicki, contemporan şi prieten intim al principelui, scria că Despot „se gândea să refacă el însuşi acel regat, pe moment acoperit de pământ şi de praf şi să-şi împodobească fruntea cu coroană regală...”[18].

Proclamaţia lui Despot către moldoveni, cu care îşi începea domnia în anul 1561, conţinea o aderare necondiţionată la planul de cruciadă antiotomană iniţiat de Casa de Austria pentru eliberarea „Ţării Greceşti”,

[15] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 155.

[16] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1929, doc. dat la Iaşi, la 9 mai 1562 şi adresat arhiducelui Maximilian, p. 212.

[17] A. Armbruster, „Jacobus Heraclides Despota und der Romanitäts-und Einheitsgedanke der Rumänen“, în vol. *Auf den Spuren der eigenen Identität*, Bukarest, 1991, p. 133 şi urm. şi Il. Căzan, „Începuturile politicii pontice a Casei de Austria în scrieri umaniste şi izvoare cartografice de secol XVI“, în *Revista istorică*, nr. 11-12/1994, p. 1184 şi urm.

[18] N. Iorga, „Un “Heraclide” à Montepellier et un courtisan valaque de Henri III“, în *Bulletin de la section historique*, Bucarest, 1930, p. 11.

a Constantinopolului şi a Strâmtorilor[19], proiect pe care îl urmăreau Habsburgii încă din 1512-1518, dar care niciodată nu a putut căpăta nici cea mai mică umbră de realitate. În continuarea firească a ideii reînvierii Imperiului roman de Răsărit domnul Moldovei punea necesitatea refacerii unităţii politice a vechii Dacii[20], sarcină care i se părea mai apropiată intereselor sale şi mai uşor de îndeplinit. În acest scop, Despot, cu acordul Casei de Austria, a sprijinit, la începutul domniei sale, pe diaconul sârb Dimitrie, adept al Reformei şi candidat la tronul Ţării Româneşti[21]. Ca să nu rişte un conflict armat cu otomanii, domnul Moldovei s-a mulţumit ulterior cu un „protectorat politic" asupra Ţării Româneşti, ce putea fi o primă etapă în reunificarea Daciei.

Ambasadorul imperial Belsius notează în raporturile sale că domnul muntean, Petru-Vodă (cel Tânăr), a trimis în Moldova trei ambasade, care aveau ca urmare semnarea unui tratat de prietenie şi bună vecinătate şi de alianţă militară. Interesant este că duşmanul comun era desemnat a fi „chiar împăratul turcilor sau împăratul romanilor"[22]. Petru cel Tânăr se declara „frate" al lui Despot, ceea ce ar presupune o relaţie de egalitate în statutul politic, dar Belsius nota, în raportul din 19 aprilie, că domnul Ţării Româneşti oferise „pacea cu smerenie", iar Despot s-a purtat cu solii „cu multă severitate în înfăţişare, dar cu mai multă blândeţe în vorbire"[23]. Întregul comportament al domnului Moldovei marca nota de superioritate în raporturile cu Petru şi cu toate că tratatul de prietenie era ratificat în cadrul unei ceremonii religioase, Despot îl oprea pe solul muntean „Armagha <Aramagna> ca un fel de zălog"[24]. În plus, începeau tratativele pentru o alianţă matrimonială între cei doi domni, Despot cerând în căsătorie pe una dintre fiicele Chiajnei.

Planurile de căsătorie demonstrează dorinţa domnului Moldovei de a-şi extinde controlul asupra Ţării Româneşti, mai mult încearcă să-l căsătorească pe Petru cu fiica unui nobil originar din Raszka (Rama), Nicolae Cherepovici. Din păcate, nunta lui Despot, fixată pe 15 august, era amânată deoarece domnul încerca să facă din acest eveniment un prilej de afirmare politică europeană. Istoricul Ştefan Andreescu

---

[19] N. Iorga, *Scrisori de boieri - Scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1932, pp. 209-210; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, pp. 95-96 (reeditare 1994).
[20] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 149.
[21] Ş. Papacostea, *Diaconul sârb Dimitrie...*, p. 125.
[22] *Călători străini...*, vol. II, p. 146.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, p. 154.

considera că alianţa matrimonială a fost tergiversată, deoarece Despot aştepta evoluţia evenimentelor politice, după ratificarea tratatului de pace habsburgo-otoman. Părerea noastră este că interesul Casei de Austria pentru Moldova nu a scăzut nici un moment după 2 iunie 1562, pentru că, în ciuda tratatului de pace, conflictele de graniță între Ioan Sigismund şi Ferdinand nu au încetat.

Ca dovadă a faptului că Despot a dorit să-şi marcheze poziţia sa între principii Europei printr-o ceremonie nupţială grandioasă, stau invitaţiile de nuntă trimise, între alţii, arhiducelui Maximiliam, împăratului, regelui Spaniei, al Poloniei, ducelui Albert de Bavaria, lui Ioan Sigismund şi altor nobili maghiari şi germani.

La 9 iunie 1562 vistiernicul Stroici pleca cu primele invitaţii către Casa de Austria. De remarcat că, în corespondenţa cu Maximilian, Despot nu a încetat nici un moment să-l numească *Princeps ac Domine (sic), Domine tanquam frater nobis observantissimi (sic)*[25], formulă de protocol ce îl situa pe picior de egalitate pe arhiduce cu domnul Moldovei (care şi el se numea *Princeps* şi *dominus).* Cu două zile înainte, în raportul din 7 iunie, Belsius mai nota că Despot ar fi dorit să trimită cu invitaţiile de nuntă nu „pe Stroici al său ci pe altul mai cu trecere faţă de M.M.V.V." dar „pentru că nunta e amânată din august până în octombrie se va îngriji până atunci ca să mai facă o dată invitațiile"[26].

Nunta însă nu a mai avut loc nici în octombrie 1562. În aceeaşi lună, dinspre Ţara Românească era lansat un atac, de care era făcut responsabil Alexandru Lăpuşnenau. Despot a intepretat, însă, această agresiune ca nefiind străină de domnul muntean, fapt pentru care planurile matrimoniale au căzut, iar domnul Moldovei le-a impus muntenilor plata unei sume în valoare de 5.000 galbeni[27].

De altfel emisarul Casei de Austria nu scăpa nici o ocazie de a nota orice informaţie ce arăta modul în care domnul muntean era tutelat de Despot. Când, la porunca sultanului, cei doi principi ar fi trebuit să acorde ajutor militar lui Ioan-Sigismund, Belsius nota cu bucurie că solul muntean a fost trimis la Petru-Vodă cu răspunsul „să stea liniştiţi <muntenii> şi să mai amâne treaba"[28].

---

[25] Haus -, Hof -, und Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 85 (iunie 1562), f. 21-22.
[26] *Călători străini...*,p. 192.
[27] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 153.
[28] *Călători...*, p. 176, raportul din 6 iunie 1562.

La 7 iunie, acelaşi Belsius vedea ca iminentă victoria Casei de Austria la Dunărea de Jos, dacă Ferdinand s-ar hotărî să lichideze conflictul pentru Transilvania pe calea armelor. Era relevat şi momentul propice pentru o apropiere diplomatică avantajoasă între Habsburgi şi Ţara Românească cu ocazia nunţii lui Despot, când s-ar fi putut stabili contacte politice cu muntenii, sub pretextul logodnei între Petru cel Tânăr şi Elena, fiica lui Nicolae Cherepovici, nobil de origine sârbă, ce urma a fi atras de Habsburgi ("îndată ce ai noştri vor fi dus la capăt treaba cu transilvănenii şi dacă Maiestăţile Voastre îi vor avea în mână ca pe <supuşi> ai lor, va trebui să se recurgă la nişte notificări şi către cei din Ţara Românească – întrucât sunt foarte strâns legaţi de el <de Despot> – cu îndemnuri asemănătoare în ce-i priveşte pe acei boieri ca să nu ţină de turci... În sfârşit, dacă s-ar găsi cu cale, am înmâna aici, cu prilejul acestei nunţi, o scrisoare lui Petru Voievodul, despre care am auzit că fiind în vârstă de 15 ani umblă să se însoare cu fiica lui Nicolae Cherepovici, de 18 ani, şi am pune în vedere lui Despot ca să recomande cauza M.M. V.V. şi boierilor şi astfel M.M. V.V. s-ar întări aici la moldoveni, la munteni şi poate, prin el <Despot> şi la tătari, pentru ca să înceapă în sfârşit şi turcul să fie tulburat de ceva neajunsuri"[29].

Problema cea mai importantă ce a stat în atenţia ambasadorului imperial a fost însă cea a Transilvaniei. După elanul războinic cu care, în ianuarie 1562, anturajul împăratului saluta posibilitatea de a se cuceri Transilvania dinspre Moldova, Belsius asista la o aplanare a stării conflictuale, datorată încheierii păcii pe 8 ani între Habsburgi şi otomani, la 2 iunie 1562. Cu toate acestea, rapoartele ambasadorului abundă în date despre relaţiile lui Despot cu principele Ioan-Sigismund, relaţii ce erau un adevărat test al credinţei domnului Moldovei faţă de împărat. Cu aceste ocazii informaţiile lui Belsius devin din ce în ce mai confuze, mai ambigue, amalgamându-se într-un stil prolix, uneori imposibil de urmărit. Belsius se întrece în elogii la adresa domnului Moldovei şi aduce mereu în discuţie credinţa nestrămutată a acestuia faţă de Casa de Austria, căreia îi nutreşte o mare recunoştinţă ("iar luarea domniei de către el Despot nu o atribuie decât Maiestăţilor Voastre şi lui Dumnezeu mai întâi şi vă va fi veşnic recunoscător")[30].

Evoluţia atitudinii lui Belsius arată puterea de persuasiune pe care o avea domnul Moldovei şi o anumită doză de fascinaţie ce, se pare, că o

---

[29] *Ibidem*, p. 191.
[30] *Ibidem*, p. 140, raportul din 13 aprilie 1562.

exercita asupra celor aflaţi în imediata sa vecinătate. Ambasadorul imperial, deşi fusese trimis cu o misiune secretă, fusese primit de Despot cu toate onorurile destinate unei persoane publice, oficiale. În plus, acesta se străduise să îi lase impresia unei mari încrederi şi prietenii, ceea ce măgulise profund vanitatea ambasadorului. Este suficient să amintim conversaţiile confidenţiale, purtate pe şoptite în iatacul domnului, la care Belsius face referiri în mai toate notele sale. Cu aceste ocazii, domnul Moldovei încerca să-şi convingă interlocutorul că îi împărtăşeşte informaţii de cea mai mare importanţă pentru siguranţa Casei de Austria. Pe rând, Despot menţiona de existenţa unor spioni ai otomanilor la Viena, despre posibilitatea cuceririi Transilvaniei şi culmina cu un plan „secret": de recuperare a Budei şi a cetăţilor moldoveneşti de pe litoralul pontic. Datele erau însă aşa de puţin concrete, încât până şi încrezătorul ambasador îşi punea întrebări cu privire la sensul celor spuse de domn.

Rapoartele trimise de ambasadorul imperial sunt net favorabile lui Despot şi găsim numeroase fragmente în care se notează faptul că însuşi domnul îi dicta pasaje întregi din aceste rapoarte. La 13 aprilie, Belsius informa pe arhiducele Maximilian că domnul „m-a dus cu el mai înăuntru şi mi-a poruncit să scriu acestea Maiestăţii Voastre, în numele său...". La 19 aprilie, ambasadorul îl întreba direct pe Despot „ce lucru nou aş putea scrie Maiestăţilor Voastre din partea sa"[31]. După cum se poate vedea, Belsius devenise un fel de secretar particular al domnului şi nu un reprezentant al intereselor Casei de Austria. În alte câteva rânduri, acesta nota că a scris corespondenţa lui Despot, adresată colaboratorilor săi (lui Anton Zékel – Székely –, Albert Laski şi altora), dar şi mai des arăta că a fost pe post de interpret, în timpul audienţelor acordate reprezentanţilor secuilor şi solilor principelui Ioan-Sigismund.

Cu ocazia acestor audienţe, Belsius avea ocazia să audă şi lucruri care îi stârneau îndoieli. Există în rapoartele sale câteva accente critice la adresa firii schimbătoare a domnului şi la prea marea bunăvoinţă ce o nutresc otomanii faţă de acesta, dar aceste aserţiuni sunt imediat „înecate" în pasaje elogioase, ce arată parcă teama ambasadorului, că, în ciuda corespondenţei cifrate, aceasta ar fi putut fi citită de Despot.

Cele mai elocvente rapoarte pentru modul în care Belsius informa curtea imperială sunt cele din 6 şi 7 iunie. Ele au fost redactate în urma audienţei acordate de domnul Moldovei emisarilor secuilor, răsculaţi împotriva lui Ioan-Sigismund şi, ulterior, chiar solilor principelui

---

[31] *Ibidem*, pp. 139, 140.

Transilvaniei. Dacă ambasadorul Habsburgilor aştepta ca acutizarea conflictului din Transilvania să îl convingă pe Despot să intervină cu armele, pentru a apăra interesele împăratului, rezultatul a fost cu totul altul. Domnul Moldovei se prezenta tuturor acestor emisari ca un arbitru al neînțelegerilor dintre „rebeli" şi principe şi accepta rolul de mediator, dar de pe poziții de forță şi superioritate. Aceasta îl făcea pe ambasador să scrie la 6 iunie: „Despot era acum tot atât de subtil şi încă mai alunecos, dacă pot spune astfel, decât ca un şarpe". Domnul Moldovei îi apărea în apogeul forței sale politice când nota: „Fiul regelui Ioan cere ajutor şi îi va înapoia de bunăvoie cele ce sunt ale sale cetățile domnilor moldoveni din Transilvania, chiar se roagă să i se trimită boieri care să poarte solie la secui". În alt pasaj Belsius revenea şi mai explicit „... când a văzut acest Despot că el poate să îi ajute şi să-i vatăme şi pe unii şi pe alții, adică şi pe turci şi pe creştini (ceea ce se datoreşte poziției geografice) a început mai apoi în urma solilor turci să se sumețească, încât este chiar teamă că turcul să reverse asupra lui toată favoarea". Ambasadorul se simțea chiar obligat să îi reamintească domnului de jurământul de vasalitate, prestat față de împărat la Locse (Levocsa) şi să îl împiedice „prin prezența sa ca să nu se repeadă acesta în ajutorul lui Ioan-Sigismund..."[32]. Comportamentul lui Despot îl făcea pe Belsius să verifice chiar, prin agenții săi, dacă cele spuse de domn sunt întotdeauna adevărate şi să îşi exprime teama că acesta una face şi alta spune. La 13 iunie, mărturisea că cele auzite în timpul audienței acordate de domn emisarilor secuilor l-au „lovit ca o piatră drept în inimă". Era vorba despre convorbirea cu Albert Laski, pe care Despot îl sfătuia să rămână doar mediator de pace între secui şi Ioan-Sigismund şi să nu intervină cu armele în Transilvania ("aşadar rămâi deoparte de la această treabă, căci ei <transilvănenii> sunt tributari turcului, iar cât priveşte ca să fii tu mediator, acest lucru negreşit poți să-l faci şi vei face un lucru plăcut turcului dacă vei împăca pe supuşii săi, nu spori rebeliunea lor pe care Ferdinand ar dori-o cu cea mai mare patimă şi din partea ta mai ales acum"[33].

Toate aceste semnale de alarmă ar părea că veneau de la un observator atent şi vigilent, dar trebuie subliniat faptul că orice notă critică este disimulată de alte câteva pagini de elogii sau de digresiuni, încât practic acestea nu se pot observa decât la o citire deosebit de atentă şi oarecum avizată. Mai directe şi mai clare sunt reproşurile pe care

[32] *Ibidem*, pp. 171, 175, 177, 178.
[33] *Ibidem*, p. 198.

Belsius le făcea cu destulă insistenţă împăratului şi arhiducelui Maximilian. Între 6 şi 30 iunie, îi acuză de pasivitate pe frontul din Transilvania, îi sfătuia, destul de iritat, să nu scape ocazia de a interveni în răscoala secuilor, le cerea bani pentru suplimentarea cheltuielilor de întreţinere şi, în cele din urmă, dându-şi seama că priorităţile politice ale stăpânilor săi s-au schimbat, insistă să primească noi instrucţiuni pentru desfăşurarea misiunii sale diplomatice. „Deci prea supus şi prea rugător doresc să ştiu ce am de făcut. Căci propunându-mi-se o altă navigaţie odată ajuns în port trebuie să mi se dea şi altă pânză şi să mi se potrivească vâslele, aşa cum va porunci M.V. Acesta <Despot> nu se va grăbi nici cu ajutoarele, nici cu războiul..."[34]. Cu această ocazie (la 30 iunie), Belsius trimitea arhiducelui Maximilian şi copiile corespondenţei purtate de domnul Moldovei cu Ioan Sigismund, în lunile mai-iunie 1562[35], ce cuprindeau porunca sultanală ca Despot să îl ajute pe Ioan-Sigismund împotriva răsculaţilor şi promisiunile de pace şi bună vecinătate între cei doi.

Toate aceste ambiguităţi şi informaţii confuze îl făceau pe arhiducele Maximilian să se arate profund nemulţumit de activitatea lui Belsius. La 13 iunie, îi scria ambasadorului că a primit corespondenţa acestuia, trimisă în lunile aprilie şi mai, dar că informaţiile trimise sunt neclare şi îi poruncea să trimită rapoartele la timp şi să noteze doar lucrurile importante. În acelaşi timp, Maximilian transmitea lui Despot întreaga sa bunăvoinţă şi sprijin, dar dorea să ştie de la Belsius cum evoluează raporturile între domnul Moldovei şi sultan, raporturi despre care ştia, deja, că sunt foarte bune[36].

În aceeaşi zi (13 iunie), arhiducele scria şi împăratului Ferdinand, arătându-şi făţiş dorinţa de a-l înlocui pe Ioan Belsius, care trimisese trei scrisori „scrise fără o ordine cronologică, confuze şi pline de lacune"[37]. Din această cauză, Ferdinand era rugat să hotărască rechemarea lui Belsius şi trimiterea altui ambasador. În acelaşi timp, se hotăra ca în scurt timp Francisc Záy să trimită „în secret", în Moldova, armele cerute de Despot.

La 25 iunie, Maximilian revenea cu date noi cu privire la situaţia din Moldova, culese din raportul adus de Pierre Roussel, dar şi din cele

[34] *Ibidem*, p. 208, raportul din 30 iunie, 1562.
[35] *Hurmuzaki*, vol. II$_1$, pp. 421, 422, 423 (scrisorile din 20 mai, 23 mai şi de la "calendele" lui iunie).
[36] A. Veress, *op. cit.*, pp. 224-225.
[37] *Ibidem*, p. 224.

ce le aflase prin viu grai de la acesta[38]. Deşi memoriul lui Roussel era în totalitate favorabil domnului Moldovei, pe care îl prezenta ca fiind înconjurat de duşmani şi lipsit de orice posibilitate financiară de a se înarma, Maximilian se temea că Despot ar putea „lucra" pentru sultan (... *arbitror Despotam suspicionem qua prius apud Turcatum Principem laborat...*). În acelaşi timp, cererile repetate de arme şi de bani ale domnului Moldovei îl făceau pe Maximilian să creadă că „puterea lui Despot nu mai este la fel de sigură ca până acum şi nici nu va prinde rădăcini şi mă îndoiesc că de acum ne-ar fi de folos pentru viitor ca să trimitem în acest mod maşini de război în posesiunile acestuia <Despot>, care oricum sunt supuse turcilor"[39]. Cu toate acestea, era bine ca în continuare să i se arate lui Despot cea mai mare bunăvoinţă şi să i se trimită o sumă modică, între 2.000 şi 4.000 de florini, care i-ar folosi lui Despot să cumpere „câte ceva din ce îi este necesar".

La 7 iulie 1562, Maximilian anunţa că îl va rechema pe ambasadorul imperial în Moldova, ale cărui rapoarte erau incomplete şi voit laudative la adresa lui Despot *(praefatus Belsius narrationes suas more suo confundat atque truncato sensu perscribat deprehendo tamen Despotam inservire)*[40]. Cu această ocazie, se stabilea că împăratul şi fiul său aveau să fie reprezentaţi la plănuita nuntă a domnului de către viitorul ambasador ce avea să fie trimis în Moldova.

La 21 iulie, Ioan Belsius pleca din Moldova, fiind rechemat de Ferdinand (*sub honesto pretextu*). Despot nu scăpa însă ocazia de a-l folosi ca pe propriul său agent diplomatic la curtea Habsburgilor, înmânându-i scrisoarea prin care cerea ajutor militar. De altfel Belsius avea să revină în Moldova, unde, în octombrie 1562, îl găsea noul ambasador Martin Literatul (Szentgothárdy), care era obligat de domn să colaboreze cu colegul său, până la sfârşitul lunii ianuarie 1563. Scrisoarea oficială de acreditare a lui Martin Literatul era semnată de

---

[38] N. Iorga consideră că Pierre Roussel, comandantul unui contingent de mercenari cu care Despot sosise în Moldova, este unul şi acelaşi personaj cu cel care fusese guvernatorul Tokay-ului, celebru botanist, profesor la Leyda şi director al grădinilor imperiale din Viena (*Un "Heraclide" à Montepellier...*, p. 10). Oricum el apărea la 25 iunie 1562 ca o persoană cu multă influenţă pe lângă arhiducele Maximilian, căruia acesta îi acorda deplina sa încredere şi bunăvoinţă (Haus -, Hof -, und Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 85, f. 105 r-v). Memoriul lui Roussel redactat în limba franceză este reprodus în *Hurmuzaki*, vol. II, pp. 433-434.

[39] H. H. und Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 85, f. 105 v.

[40] *Ibidem*, fasz. 86, f. 20-21.

Ferdinand de Austria la 25 august 1562 la Praga[41], iar instrucţiunile i se înmânau la începutul lunii octombrie 1562.

Textul acestor instrucţiuni urmărea să clarifice noului ambasador scopul misiunii sale în Moldova. Acesta era următorul: să menţină bunăvoinţa lui Despot pentru cauza Casei de Austria, de al cărei ajutor trebuia încredinţat, dar, în acelaşi timp, urma să explice domnului Moldovei că armistiţiul încheiat cu turcii trebuie respectat pentru ca Habsburgii să nu fie acuzaţi de încălcarea păcii. Dacă, însă, otomanii ar rupe tratatul atunci împăratul ar porni cu toate forţele şi maşinile de război să-şi apere regatul Ungariei şi nu ar uita „de salvarea Moldovei şi a altor vecini ai regatelor şi provinciilor sale, de siguranţa şi liniştea <cărora> este legat"[42].

În secret, Martin Szentgothárdy avea să se informeze despre orice mişcare suspectă a domnului, despre modul în care administra şi guverna ţara, despre starea de spirit a locuitorilor, ca şi despre orice fel de simpatii ar exista faţă de Ioan-Sigismund sau faţă de otomani. Misiunea lui Szentgothárdy era clară, dar nici rapoartele acestuia nu aveau să lămurească mai bine pe Habsburgi despre manevrele politice ale lui Despot, decât cele ale lui Belsius.

Putem considera că între lunile aprilie 1562 şi ianuarie 1563 din Moldova au sosit doar două rapoarte relativ obiective, care au scăpat de cenzura, dar şi de puterea de persuasiune a lui Despot. Cele două informări aparţin: una lui Belsius şi este scrisă la 4 februarie 1563, la Eperjés, deci la eliberarea sa definitivă din funcţie, iar cea de-a doua a lui Martin Literatul şi era redactată la începutul misiunii sale, la 20 ianuarie 1563, fiind încredinţată tot lui Belsius spre a fi scoasă din Moldova. În ambele cazuri este clar că ambasadorii nu au fost nicicum influenţaţi de domn şi încearcă parcă să îşi scuze propriile rapoarte neclare. La 4 februare, Belsius relata începutul conflictului între Despot şi Laski, lăsând să se înţeleagă că domnul Moldovei nu a procedat cu dreptate, când l-a deposedat pe cel mai apropiat sprijinător al său de cetatea Hotinului, pe care i-o dăruise, ca recompensă pentru banii daţi la urcarea sa pe tron[43]. La 20 ianuarie, raportul lui Martin Literatul arăta clar că până la acea dată fusese împiedicat de domn să îşi îndeplinească funcţia sa diplomatică, deoarece acesta îl preferase pe Belsius, ce alcătuise toate

---

41 *Hurmuzaki*, II_1, p. 440.

42 *Ibidem*, pp. 443-445.

43 *Călători străini...*, vol. II, p. 215.

notele şi memoriile trimise curţii imperiale. Imediat însă, începând cu 2 februarie 1563, rapoartele lui Martin Szentgothárdy reluau acelaşi ton cu cele ale predecesorului său, Despot fiind copleşit cu elogii, în timp ce Albert Laski este tratat drept un trădător lipsit de onoare[44].

Cea mai elocventă mărturie a modului abil în care domnul Moldovei ştia să-şi apere interesele politice, dar şi a puterii sale de seducţie asupra ambasadorilor imperiali, poate fi considerată arestarea agentului luteran Wolf Schreiber. Acesta sosea la Suceava, la 31 decembrie 1562, ca împuternicit al teologului David Ungnad, ca să se ofere să traducă şi să tipărească Biblia în limba română. Modul plin de emfază în care acesta se prezenta la domn, echipajul strălucitor care-l adusese în Moldova, precum şi scrisoarea de recomandare dată de împărat stârneau invidia celor doi ambasadori, aflaţi la Suceava (Belsius şi Szentgothárdy), care s-au temut că aveau să piardă favoarea domnului. Deşi ulterior încercau să se disculpe în faţa împăratului, pe moment cei doi ambasadori fuseseră primii care îl denunţaseră pe Schreiber, ca pe un posibil spion şi instigator, trimis de Ioan-Sigismund pentru a demonstra Porţii legăturile secrete dintre Despot şi Habsburgi[45]. La îndemnul agenţilor imperiali, dar şi din dorinţa de a se pune într-o lumină favorabilă la Constantinopol, domnul Moldovei hotăra arestarea lui Schreiber şi trimiterea sa la Curtea sultanului[46]. Apelurile disperate ale celui întemniţat pe nedrept nu găseau ecou nici măcar la împărat, ce-l acuza că plăteşte preţul prostiei şi nesăbuinţei sale (*(meritas dat stultitiae et temeritatis suae poenas*)[47]. Schreiber avea să rămână captiv până în anul 1565.

În anul 1563, atenţia Casei de Austria avea să fie în continuare aţintită asupra Moldovei, de data aceasta datorită conflictului dintre Albert Laski şi Despot, conflict ce ameninţa să ia amploare prin implicarea cneazului Dimitrie Wiesniowiecki[48] şi chiar a Poloniei, care era favorabilă revenirii pe tron a lui Alexandru Lăpuşneanu. La 29 martie,

---

[44] *Ibidem*, pp. 241-243.

[45] *Ibidem*, pp. 225-229, scrisorile din 8 ianuarie adresate lui Maximilian şi lui Ferdinand de Austria.

[46] Acest episod este tratat pe larg de M. Holban, „En marge de la Croisade protestante du groupe de Urach pour la diffusion de la Evangile dans les langues nationales du sud-est européen, l'épisode Wolff Schreiber", în *Revue des études du sud-est européen*, nr. 1-2/1994, pp. 127-152.

[47] A. Veress, *op. cit.*, p. 242.

[48] Despre desfăşurarea ostilităţilor şi pretenţiile lui Wiesnowiecki de a deveni domn al Moldovei, vezi Antonio Maria Graziani, *Histoire de Jacques Héraclide, despote de Samos, prince de Moldavie*, în N. Iorga, *Nouveaux matériaux...*, p. 7. şi urm.

Ferdinand de Austria îi cerea lui Maximilian să ia grabnic măsuri ca să se încheie lupta cu Moldova, pentru că aceasta aducea prejudicii „Republicii creştine şi prezentelor noastre regate şi posesiuni ereditare"[49].

Lupta cu Laski a fost într-adevăr de rău augur pentru domnul Moldovei. Deşi acesta îl înfrângea pe Wiesniowiecki şi se împăca, măcar formal, cu Albert Laski, tulburările din anul 1563 dădeau prilej boierilor, nemulţumiţi mai ales de politica religioasă dusă de Despot, să se revolte sub conducerea lui Ştefan Tomşa[50]. Asedierea domnului la Suceava a luat sfârşit odată cu dezertarea garnizoanei maghiare ce-l păzea pe domn şi prin asasinarea acestuia. La 29 octombrie Alexandru Lăpuşneanu primea deja la Poartă firmanul de investitură.

La 20 noiembrie 1563, Francisc Záy scria împăratului despre desfăşurarea evenimentelor din Moldova, exprimându-şi regretul că trupele sale şi cele ale lui Melchior Balassa nu au ajuns la timp, pentru a-l salva pe Despot. Deşi adunaseră 1 300 de ostaşi, aceştia nu au mai fost trimişi în Moldova, deoarece primiseră ştirea că domnul a fost ucis. Záy descria răscoala garnizoanei maghiare şi uciderea lui Despot, cunoscând versiunea omorârii lui Petru Deway de către domn, versiune dezminţită de procesul intentat ulterior lui Martin Farkas, ca instigator la rebeliune şi autor moral al asasinării lui Despot[51]. Comandantul cetăţii Kosiče nota însă cu regret că moartea domnului Moldovei a provocat atâta bucurie lui Ioan-Sigismund, încât acesta a poruncit să se tragă salve de tun în toate cetăţile sale[52].

Situaţia devenea cu adevărat îngrijorătoare pentru că Záy menţiona că Alexandru Lăpuşneanu era în drum spre Moldova, iar domnul Ţării Româneşti era legat de Ioan-Sigismund „prin legături de familie şi prietenie". Aluzia era la apropiata nuntă dintre Petru-Vodă şi Elena Cherepovici. Tatăl acesteia fusese un apropiat al lui Petru Petrovič şi al reginei Isabela; Habsbsurgii speraseră în 1562 să aducă pe acest nobil de partea lor. La data raportului lui Záy, era clar faptul că alianţa matrimonială contractată de Petru era favorabilă strângerii relaţiilor acestuia cu Ioan-Sigismund, în detrimentul Casei de Austria.

Autorul scrisorii nu se putea abţine să nu deplângă lipsa acută de bani, care dusese la întârzierea ajutorului pentru Despot ("dacă am fi avut

---

[49] H. H. Und Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 87, f. 123.
[50] Ş. Papacostea, *Moldova în epoca Reformei...*, p. 75.
[51] *Călători străini...*, pp. 302-308: vezi şi V. Motogna, *Relaţiunile dintre Moldova şi Ardeal în veacul al XVI-lea*, Cluj, 1928, pp. 192-194.
[52] *Hurmuzaki*, II_1, p. 482.

măcar 3 000 de florini, Despot ar fi trăit şi acum") şi cerea ca împăratul să expedieze subsidii la Hotin, lui Laski şi să se îngrijească, pe viitor, să trimită banii la timp şi pentru celelalte garnizoane.

La 3 decembrie 1563, Francisc Záy cerea încuviinţarea împăratului să nu lase lucrurile la voia întâmplării în Moldova şi să intre cu trupele lui Melchior Balassa, pentru a-l pune pe tronul ţării pe tânărul boier Socol, fiul unui „fost conducător al muntenilor numit <şi el> Socol"[53]. Acesta fusese adăpostit de Melchior Balassa şi era chiar sprijinit de o parte a boierilor munteni pentru a prelua domnia Ţării Româneşti. Lui Záy i se părea însă mai profitabil şi mai uşor ca să-l ajute pe Socol să devină domnul Moldovei. Căpitanul Cassoviei se străduia chiar să-i demonstreze lui Ferdinand că a numi domni în cele două ţări române nu înseamnă a acţiona împotriva sultanului, atâta timp cât acestea îşi plătesc mărite tributurile[54]. Záy mergea până acolo încât nutrea speranţa, lipsită de temei, pentru cauza Casei de Austria, ca „Socol este îndrăgit de marele vizir, astfel încât ar putea intra oricând în regatul transalpin; acesta ar pune posesiunile sale ca tampon faţă de cele ale împăratului şi acestuia i se va confirma domnia. De asemenea, se poate spera şi la domnia moldovenilor dacă în acest chip, cu ajutorul lui Dumnezeu, Marinimia Sfintei Voastre Maiestăţi ar putea să o cuprindă"[55]. Pentru asemenea expediţie, în care pretendentul Socol era vizat pentru ambele tronuri, Záy cerea însă bani (3 000 de florini) şi ostaşi, care să fie la dispoziţia sa câteva luni, efectivele urmând să urce măcar la 1 000 de pedestraşi şi 600 de călăreţi. În felul acesta, credea entuziastul comandant de oşti, că ar fi „omorâtă orice speranţă a transilvanului", pentru că Socol s-ar urca pe tronul Ţării Româneşti şi al Moldovei, iar credinţa acestuia faţă de Habsburgi era de netăgăduit, pretendentul fiind gata să îşi trimită fratele ostatic la curtea imperială, ca zălog al respectării jurământului de vasalitate[56].

Unui asemenea proiect, pe cât de atrăgător pe atât de utopic, împăratul Ferdinand nu-i dădea curs, fiind conştient de forţele militare

---

[53] *Ibidem*, p. 485. Acest Socol apărea şi în rapoartele lui Belsius. La 6 iunie 1562 Socol, în calitate de viitor cumnat al lui Despot, sosea la Iaşi cu darurile de nuntă şi cu o însărcinare secretă. La 4 februarie 1563 Belsius îl aminteşte pe Socol "tânăr şi peste măsură de îndrăzneţ", ca fiind unul dintre apropiaţii lui Laski, în conflictul cu Despot *(Călători...*, vol. II, pp. 187 şi 215).

[54] *Hurmuzaki*, II, p. 483. *Nihilque contra Imperatorem Turcarum esset, quiscunque fieret Waywoda sive, in Moldavia sive in Transalpina, dummodo eius tributum augeatur...*

[55] *Ibidem*.

[56] *Ibidem*, p. 484.

imense pe care ar fi nevoit să le angajeze, pentru a pune, practic, sub controlul său zona extra-carpatică. Habsburgii nu reuşiseră în decursul a patru decenii să ocupe Transilvania, aşa că aducerea pe tronul celor două ţări române a unui domn vasal Casei de Austria îi apărea lui Ferdinand peste puterile sale. Dornic să nu fie acuzat că a violat tratatul de pace, împăratul se abţinea de la orice imixtiune făţişă în Moldova, deşi la 9 februarie 1564 Francisc Záy îi scria despre lupta sângeroasă ce se dădea între Ştefan Tomşa şi Alexandru Lăpuşneanu. Având sprijinul polon şi otoman, Alexandru nu acceptă nici un fel de negocieri cu Tomşa, care îi promisese sultanului să se retragă momentan din domnie, să trăiască la Constantinopol, cu condiţia ca la moartea lui Alexandru să primească el investitura[57].

Záy îl mai anunţa pe împărat că bunele relaţii între Ioan-Sigismund şi Petru-Vodă s-au rupt, deoarece domnul muntean, fără un motiv clar, îşi repudiase soţia, pe Elena Cherepovici, iar principele Transilvaniei considerase acest act ca pe o insultă personală[58].

Ştiri despre luptele din Moldova revin în rapoartele lui Záy până în aprilie 1564, când era anunţată arestarea lui Tomşa în Polonia, deposedarea sa de bunuri şi iminenta pedeapsă cu moartea, deoarece acesta era făcut vinovat de uciderea lui Dimitrie Wiesniowiecki, de către turci [59].

Lipsa de interes a împăratului faţă de informaţiile trimise cu obstinaţie de comandantul cetăţii Cassovia se datora faptului că odată ce sultanul acordase tronul Moldovei lui Alexandru Lăpuşneanu, Ferdinand înţelesese că pe moment posibilitatea sa de amestec în politica ţărilor române rămânea nulă. Interesat să-şi apere ultimele capete de pod în Transilvania, împăratul dorea să menţină pacea cu Imperiul otoman. Moartea lui Ferdinand, în iulie 1564, i-a adus urmaşului său, Maximilian al II-lea, grija reactualizării tratatului de pace din 1562.

---

[57] H. H. Und Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 88, f. 14 r.

[58] *Ibidem*, f. 14 v.

[59] *Ibidem*, f. 19, 76 (r-v), 82; vezi şi *Hurmuzaki*, II_1, pp. 512-513.

Capitolul IX

Țările române și lupta pentru hegemonie central-răsăriteană între Casa de Austria, Polonia și Imperiul Otoman

1. Pretendenți domnești între 1565-1568

Înrăutățirea raporturilor dintre otomani și Habsburgi, începând cu anul 1565, se reflectă și în atitudinea inconsecventă pe care Maximilian al II-lea avea să o adopte față de pretendenții la tronul țărilor române, care între 1565 și 1572 sunt din ce în ce mai numeroși.

În aprilie 1565, același neobosit Francisc Záy îl recomanda împăratului pe Bogdan-Constantin, presupus fiu al lui Petru Rareș. Din datele cunoscute la sfârșitul secolului trecut, Nicolae Iorga înclina să creadă că acest pretendent era un impostor[1]. Suntem în măsură să certificăm supoziția marelui istoric, pe baza mărturiei lui Hans Dernschwam, contemporan cu evenimentele, care nota în jurnalul său că acest fiu al lui Petru Rareș, după ce fusese ostatec la Constantinopol, murea în acel oraș la vârsta de 14 ani, în anul 1554[2].

Deci persoana recomandată în 1565 era un impostor „puternic și grosolan, care știa doar ungurește și românește" (lucru imposibil dacă și-ar fi petrecut copilăria și adolescența la Constantinopol, unde ar fi învățat și turcește). Împăratul, preocupat de reactualizarea păcii cu Imperiul otoman, nu dădea nici un credit pretențiilor falsului Bogdan-Constantin și acesta își încerca singur norocul. În noaptea de 13/14 aprilie fugea din tabăra imperială de la Satu-Mare, spre Moldova. Era însă curând prins tot

---

[1] N. Iorga, *Pretendenți domnești în secolul XVI*, București, 1898, p. 19.

[2] *H. Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Koustantinopol und Kleinasien (1553-1555)*, ediție îngrijită de Fr. Babinger, München, 1923, p. 74. Dernschwam, ca și Veráncsics de altfel, redă lupta ce s-a dat între clerul ortodox și cel musulman pentru trupul neînsuflețit al lui Bogdan-Constantin, care, în cele din urmă, era câștigat de musulmani, ce îl botezau și îl îngropau după ritul islamic.

de oamenii împăratului şi avea să se mulţumească cu o situaţie relativ modestă, aceea de căpitan al cetăţii Csákány[3].

La 27 aprilie 1565, Maximilian îi scria, profund nemulţumit, lui Záy că pretendentul Bogdan „tulburase liniştea Moldovei", ceea ce stârnise cea mai vie dezaprobare în sufletul său şi se temea ca sultanul să nu îl creadă responsabil de acţiunea aventuroasă a falsului fiu de domn[4].

Aceeaşi atitudine ostilă o avea împăratul şi faţă de cel ce se recomanda Carol Despot, frate al defunctului domn al Moldovei. Acesta se preda singur sultanului, „divulgând nişte false planuri de ocupare a Moldovei de către Habsburgi. Maximilian, prin ambasadorul său, de Wyss, nega să-l fi cunoscut vreodată pe numitul Carol şi, de asemenea, nega că Despot ar fi avut vreun frate"[5]. Ca urmare, acest impostor îşi sfârşea zilele la Rhodos, cu un stipendiu de 13 aspri pe zi[6].

În anul 1566, când speranţele de pace cu Imperiul Otoman erau abandonate, Maximilian vedea în încurajarea unor pretendenţi la tronul lui Alexandru Lăpuşneanu o diversiune binevenită, care ar fi uşurat presiunea militară la care se aştepta din partea Moldovei. Primul care era privit cu bunăvoinţă era Albert Laski, care din motive inventate de el însuşi, se considera moştenitorul legitim al lui Despot. Începând cu luna martie, împăratul recomanda atenţiei fratelui său, arhiducele Carol, planul lui Laski de a ocupa Moldova[7]. La 31 martie, îi scria lui Laski că poate conta pe ajutorul său, dacă ar încerca să-l alunge pe Lăpuşneanu de pe tronul Moldovei, dar că pe moment nu dorea să înceapă el primul, ostilităţile cu otomanii, al căror atac era însă iminent[8].

În septembrie 1566, când trupele imperiale fuseseră învinse fără să dea măcar o luptă decisivă, Maximilian mai spera într-o răsturnare a situaţiei frontului, prin atacuri surpriză, cum era cel plănuit la Esztérgom sau împotriva Moldovei. La 11 septembrie, scria arhiducelui Carol, că „palatinul din Sieradz, Albert Laski, a tratat cu mine despre o expediţie militară în Moldova. Cu ajutorul boierilor care trăiesc în Polonia s-a gândit să pună în aplicare, în octombrie, vechiul său plan, deci a cerut un sprijin îndestulător din partea trupelor imperiale şi mai ales o lămurire,

---

[3] N. Iorga, *op. cit.*, pp. 20-22.
[4] *Hurmuzaki*, vol. II_1, p. 537.
[5] *Ibidem*, pp. 533, 540, 541, 542.
[6] N. Iorga, *op. cit.*, p. 35.
[7] *Hurmuzaki*, pp. 552-554.
[8] *Ibidem*, pp. 566-567.

dacă voi ierna în Ungaria"[9]. La 3 octombrie 1566, când se răspândise deja vestea morții sultanului Süleyman I, ambasadorul venețian aflat în tabăra de la Győr, Leonardo Contarini, considera drept certă expediția lui Laski în Moldova, la porunca lui Maximilian[10].

Acelaşi ambasador arăta însă că un asemenea plan l-a nemulțumit profund pe sultan (Selim al II-lea), care l-a avertizat pe regele Poloniei să-şi aducă supusul la ordine. Laski era convins să renunțe la expediția proiectată, sub amenințarea că i se vor confisca toate bunurile, a căror valoare depăşea suma de 100 000 de taleri, venit anual[11].

Tot în 1566 era ajutat şi un alt pretendent la tronul Moldovei, aşa numitul Ştefan-Mâzgă[12], care se afla încă din 1565 în tabăra imperială de la Satu-Mare. În urma unui denunț al lui Alexandru Lăpuşneanu la Poartă, potrivit căruia Maximilian adăpostea tot felul de aventurieri, care cereau tronul Moldovei, denunț ce lăsase o impresie foarte proastă marelui vizir, împăratul se grăbea să abandoneze cauza moldovenilor refugiați la Satu-Mare. Aceştia ajungeau să se plângă de faptul că sunt în pericol să „moară de foame şi frig"[13].

În 1566, în fața atacului otoman, Maximilian revenea la sentimente mai bune față de refugiații moldoveni, din aceeaşi dorință de a crea o diversiune în Moldova. Ca urmare, Lazarus Schwendi, comandantul trupelor imperiale, era însărcinat să-l ajute pe Ştefan (Mâzgă) să-şi ocupe tronul. Porunca sosea însă prea târziu, pentru că pretendentul Ştefan, sătul să mai aştepte ajutorul imperial, încercase, pe cont propriu, să-l detroneze pe Lăpuşneanu. Rezultatul era că domnul Moldovei îl învingea lângă cetatea Neamțului. În septembrie 1566, trupele lui Pierre Roussel[14] şi cele

---

[9] Viktor Bibl, *Korespondenz Maximilian II*, II. Bd. *Familie- Korespondenz*, Wien, 1921, p. 24.

[10] *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, Wien, vol. III, 1895, pp. 367-368. Questo ambassador di Polonia che ha sempre usato meco molta confidentia mi ha fatto sapere un negotio che ha tratta hora l'Imperatore per via del Laski, barone di Polonia molto principale... essendo stato piu volte longamente con Sua M[ta] Cesarea é dapoi andato sconosciuto per il paese de Turchi a ritrovare il Svendi <Schwendi> col quale ha tratato del modo di intrare da novo nella Moldavia con quelle genti che'gli potria fare de una parte et con quale aiuto del Svendi dall'altra, con disegno di scacciar quel Duca et farsi lui Signore di quel stato, il che saria grato a sua M[ta] Cesarea, essendo questo suo gran servitore, per la commodita che gli daria di intrare nelle Transilvania, essendo la via molto piu facile da quella parte che da tutte le altre.

[11] *Ibidem*, p. 368.

[12] El se numea pe sine "Ştefan-vodă" şi se pretindea "os domnesc"; porecla de "Mâzgă" o găsim la Grigore Ureche.

[13] N. Iorga, *op. cit.*, pp. 29-30.

[14] *Hurmuzaki*, II_1, p. 563.

ale lui Schwendi se pregăteau însă de un contraatac în Moldova[15], dar la sfârşitul anului 1566 ordinul era anulat. Împăratul, care întrevedea posibilitatea de a încheia o pace convenabilă cu noul sultan, Selim al II-lea, părăsea încă o dată planul de invazie în Moldova.

Un ultim pretendent ce făcea o oarecare vâlvă la curţile europene în 1566 era Nicolae-Basarab, care se numea pe sine *filium legitimum et haeredem quod illustrissimi Barbuli Basarabbae eiusdem Transalpinae Principis*. Cum Neagoe Basarab nu a avut nici un fiu Barbu şi în Ţara Românească nu a existat nici un domn cu acest nume, ar rămâne de luat în considerare doar o singură ipoteză, care să dea o oarecare legitimitate pretenţiilor acestui Nicolae Basarab[16]. Conform genealogiei sale legitime[17], Neagoe era fiul lui Pârvu Craiovescu şi frate cu Barbu, banul Craiovei, deci Nicolae-Basarab ar fi putut fi nepot de frate al fostului domn al Ţării Româneşti. Oricum în deceniul al VII-lea al secolului al XVI-lea acest pretendent era o figură cunoscută în Occidentul Europei. În 1563, la recomandarea Habsburgilor, Despot îl adăpostea pentru a-i facilita ascensiunea pe tronul Ţării Româneşti[18], evident ca o etapă a aceluiaşi plan de tutelare politică a întregului teritoriu extra-carpatic.

Trei ani mai târziu, în vara anului 1566, papa Pius al V-lea îl recomanda ducelui de Bavaria, ca să îi ofere ajutor material pentru a călători prin Imperiu[19]. Din nefericire, Nicolae Basarab se îmbolnăvea pe drum şi era silit să-şi vândă caii pentru a obţine banii necesari pentru doctor şi medicamente[20]. Starea sa nefericită, la care pretinsul fiu de domn adăuga şi o poveste impresionantă despre avatarurile familiei sale, aflată în exil la Constantinopol, ca şi despre propriile aventuri în Italia şi în Imperiul german, stârneau simpatia principilor şi nobililor europeni. La 20 august 1566, papa îl recomanda împăratului Maximilian ca să îi sprijine cauza, iar la 24 august cardinalul Dolfino îl considera un pretendent potrivit chiar pentru tronul Moldovei[21]. În luna noiembrie, Nicolae Basarab primea o scrisoare de recomandare şi de la Albert de

---

[15] *Ibidem*, p. 567.
[16] Studiile recente asupra genealogiei acestui domn atestă totuşi faptul că era fiul natural al lui Basarab-cel-Tânăr (Ţepeluş-Vodă).
[17] *Hurmuzaki*, II_1, p. 568.
[18] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 154.
[19] *Hurmuzaki*, II_1, pp. 560-561.
[20] N. Iorga, *op. cit.*, pp. 35-36.
[21] *Hurmuzaki*, p. 562.

Bavaria către Maximilian[22]. La 14 decembrie, ajungea la Viena[23], dar ceasul tentativelor de a ocupa ţările române trecuse şi împăratul începea să se gândească la noile negocieri de pace cu Imperiul Otoman.

În tot acest timp, domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu, continuase să rămână ostil Habsburgilor, bucurându-se la Poartă de o situaţie privilegiată, unde marele vizir, Mehmet Söqöllü, îi era rudă prin soţia sa, doamna Ruxandra[24]. Nu este de mirare, deci, că orice tentativă a puterilor creştine (Polonia sau Habsburgii), de a reclama vechile pretenţii de suzeranitate asupra Moldovei, era interpretată de sultan ca act ostil îndreptat direct împotriva sa. Planurile lui Laski de a ocupa Moldova nu l-au pus într-o lumină nefavorabilă doar pe Maximilian, considerat, de toţi cei care urmăreau evoluţia evenimentelor, drept autorul moral al ideii ocupării Moldovei, ci şi pe Sigismund August. Acestuia i se reproşa că permite ca supuşii săi să întreprindă acte duşmănoase la adresa lui Lăpuşneanu. Mai mult, domnul Moldovei se plângea la Poartă, în toamna anului 1566, că polonii şi austriecii s-au înţeles ca să îl detroneze[25]. Ca răspuns la neîncetatele plângeri ale domnului Moldovei, Selim al II-lea, scria, la începutul anului 1567, regelui Poloniei, în termeni fără echivoc, să înceteze de a mai adăposti fugari din Moldova, pentru că „atâta timp cât nu se face rânduială cu aceştia nu va fi înţelegere"[26].

Este evident faptul că Alexandru Lăpuşneanu nu numai că nu s-a lăsat amăgit de planurile Habsburgilor, care, sub pretextul luptei antiotomane şi al „salvării Republicii creştine", vizau controlul politic la Dunărea de Jos, dar a căutat, prin mijloace destul de abile, să întreţină o stare de încordare între otomani şi regatul Poloniei. Bunele relaţii dintre cele două mari puteri se dovediseră a fi pentru Moldova de rău augur. Chiar dacă cei doi vecini păstrau Moldova ca pe un „stat-tampon", exista în permanenţă pericolul ciuntirilor teritoriale. Alexandru Lăpuşneanu a reuşit să se impună el însuşi în faţa polonilor. Având asigurat sprijinul sultanului, domnul Moldovei nu s-a sfiit să-i ajute şi să-i instige pe tătari în incursiunile de jaf întreprinse la graniţa Poloniei[27], ţinându-l astfel sub

---

[22] *Ibidem*, p. 566.

[23] N. Iorga, *op. cit.*, p. 36.

[24] Gh. Pungă, *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, Iaşi, 1995, p. 267.

[25] Ilie Corfus, „Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea", Bucureşti, 1979, pp. 274-276 şi idem, „Noi informaţii despre români în vechi ediţii polone de documente", în *Revista istorică*, nr. 3/1978, p. 487.

[26] Idem, *Documente...*

[27] *Ibidem*, pp. 301-302, vezi şi Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 272.

o continuă ameninţare pe Sigismund August. Acest adevărat război psihologic, cum îl numea istoricul Gh. Pungă, a continuat până la moartea domnului, în 1568.

2. Misiunea diplomatică a abatelui Ruggiero şi poziţia ţărilor române între 1568-1572

Anul 1568 marchează schimbarea domniilor atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, unde Petru cel Tânăr era mazilit, în locul lui urcându-se pe tron Alexandru al II-lea Mircea[28].

Se pare că planurile ambiţioase ale doamnei Chiajna, ce şi-a tutelat cu multă autoritate fiul şi care vizau alianţe matrimoniale cât mai ilustre, au dus, în 1568, la mazilirea tânărului domn şi a mamei sale. În cursul anului 1567, reprezentanţii diplomatici ai ţărilor occidentale acreditaţi la Constantinopol urmăreau cu interes proiectul căsătoriei ambasadorului francez cu una din fiicele Chiajnei[29], plan care îl îngrijora chiar pe emisarul Habsburgilor, Albert de Wyss, ca fiind o posibilă cale de imixtiune a Franţei în Ţara Românească[30]. Chiajna însă renunţa la acest proiect, considerând personajul vizat drept un aventurier.

În anul următor, 1568, intrigile întreţinute la Constantinopol de un alt pretendent la mâna uneia dintre fiicele Chiajnei, nemulţumit de desfacerea căsătoriei, aveau să pună capăt viselor de mărire ale ambiţioasei doamne. Este vorba despre Mihail Cantacuzino (vestitul „Şeitan-Oglu"), care şi-a folosit toată influenţa pentru a răzbuna insulta adusă familiei sale, când Maria, fiica Chiajnei, căsătorită cu Iane Cantacuzino, fusese răpită de lângă soţul ei, din porunca mamei sale[31]. Deşi formal Petru-Vodă se împăcase cu influentul Mihail Cantacuzino, acesta a uneltit în continuare împotriva Chiajnei şi a fiului ei. Sultanul însuşi, nemulţumit de felul în care domnul muntean se lăsa manevrat, a acceptat ideea instalării în Ţara Românească a unui om cu mai multă autoritate şi experienţă, pe care l-a găsit în persoana lui Alexandru-Mircea[32].

---

[28] Alexandru al II-lea Mircea era nepotul de fiu al lui Mihnea-Vodă cel Rău.
[29] *Hurmuzaki*, II_1, pp. 568, 569.
[30] *Ibidem*, p. 576.
[31] N. Iorga, *Contribuţii la istoria Munteniei în a doua jumătate a veacului al XVI-lea*, Bucureşti, 1896, pp. 8-9.
[32] Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 269.

În timp ce de pe tronul Țării Românești pleca un domn căruia i se reproșa lipsa de maturitate, în Moldova își începea domnia Bogdan Lăpușneanu, care, la cei 16 ani ai săi, dădea dovadă de un temperament juvenil, înclinat spre distracții și plăceri[33].

După moartea mamei sale, doamna Ruxandra (la 12 noiembrie 1569), tânărul domn devine dependent de anturajul nobililor poloni, care întrevedeau posibilitatea înglobării Moldovei, prin anihilarea oricărei inițiative personale a domnului. Ca urmare, în 1569, se reînnoia tratatul de vasalitate al domnului Moldovei față de regele Poloniei. Bogdan Lăpușneanu își căsătorea surorile cu nobili poloni și căuta o alianță matrimonială și pentru sine, în regatul vecin. Aleasa sa era fiica marelui cancelar Dembinski[34]. De altfel, această preocupare asiduă de a-și întâlni viitoarea mireasă, ce-l făcea pe domn să părăsească în iunie 1571 Moldova, avea să-l coste tronul.

Sultanul a văzut în firea labilă a lui Bogdan Lăpușneanu un potențial pericol în ceea ce priveștte dominația asupra Moldovei. De altfel, domnul Moldovei, temându-se că Laski putea să îi ocupe tronul cu sprijin austriac, se grăbise, la 10 august 1570, să-și ofere serviciile sale chiar împăratului Maximilian al II-lea[35]. În același timp făcea o promisiune similară și domnului Țării Românești. În ce măsură tratativele cu Habsburgii păreau periculoase la Constantinopol este greu de spus[36], cert este că planurile matrimoniale ale lui Bogdan Lăpușneanu în Polonia l-au nemulțumit pe sultan, ce considera că Moldova avea să intre total în sfera de influență politică a Poloniei[37]. În plus, boierii cereau cu insistență schimbarea domnului, din aceleași motive.

Situația internațională părea favorabilă strângerii rândurilor forțelor antiotomane și tocmai din această cauză Moldova ar fi avut nevoie de un domn energic. Încă din 1568, papa Pius al V-lea îl trimisese în Polonia pe abatele Giulio Ruggiero pentru a-l convinge pe regele Sigismund August să participe la Liga Sfântă. Cu această ocazie, informațiile culese de abatele Ruggiero[38] acordau o atenție deosebită poziției strategice a

---

[33] Th. Holban, „Henri de Valois en Pologne et les Roumains", în *Bulletin de la section historique*, Tome XXIII/1942, p. 9.
[34] A. Veress, *op. cit.*, p. 296.
[35] *Ibidem*, p. 290.
[36] În 1568 fusese ratificat un nou tratat de pace habsburgo-otoman, ce îngloba ferm Moldova și Țara Românească controlului politic otoman.
[37] Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 273.
[38] N. Iorga, *Acte și fragmente privind Istoria Românilor*, vol. I, București, 1895, p. 14.

Moldovei. În cazul preconizatei cruciade a „Răsăritului”, Moldova era punctul cheie ce ar fi facilitat ocuparea gurilor Dunării şi a limanului Nistrului, stăpânite de otomani. Pentru aceasta, era nevoie ca Maximilian al II-lea şi Sigismund August să îşi dea mâna pentru a ajuta Moldova să lupte împotriva otomanilor, astfel putând fi cucerită chiar Crimeea. După cum s-a arătat deja, nici Habsburgii, nici polonii nu doreau, însă, după 1568 să se implice în lupta cu Imperiul Otoman.

Cea de-a XIII-a cruciadă proclamată în mai 1571 de papa Pius al V-lea nu aducea în Liga Sfântă decât Veneţia, Malta şi Savoia. Încercarea de a-i atrage pe Habsburgii austrieci, pe poloni, pe moscoviţi sau pe domnii români în această luptă a influențat politica papalității în anii următori, marcând şi luările sale de poziție în timpul *interregnului* din Polonia.

3. Percepția Casei de Austria asupra evenimentelor din țările române (1572-1576)

Anul 1572 însemna deopotrivă începutul domniei lui Ioan-Vodă în Moldova şi începutul *interregnului* în Polonia. Cele două evenimente, deşi nu par a se condiţiona reciproc, au avut o strânsă corelaţie, atenţia Habsburgilor pentru Moldova fiind diminuată de una dintre ultimele încercări viguroase de a-şi impune hegemonia în spaţiul central-european, de această dată prin ocuparea tronului Poloniei. Interesele politice de moment l-au împiedicat pe Maximilian de a avea o percepţie corectă asupra evoluţiei politice din spaţiul românesc, rămânând tributar, timp de doi ani, unor informaţii ce reflectau doar o situaţie caracteristică anului 1572.

Cum s-a arătat deja, sultanul, nemulţumit de politica dusă de Bogdan Lăpuşneanu şi la rugămintea boierilor moldoveni, oferea tronul acestei ţări lui Ioan-Vodă[39]. După înfruntări militare între noul domn şi Bogdan Lăpuşneanu, ce încerca să-şi apere tronul cu sprijin polon[40], în luna mai 1572 Ioan-Vodă părea a avea o poziţie consolidată în Moldova.

---

[39] Despre originea acestui fiu nelegitim al lui Ştefăniţă şi despre ascensiunea sa se ocupă pe larg Th. Holban, *Ioan-Vodă Armeanul*, *loc. cit.*, extras, pp. 1-10.

[40] Ştirile ce soseau din Moldova erau mai mult decât contradictorii fiecare corespondent dădea o altă interpretare a rezultatelor confruntărilor militare dintre cei doi domni, ce aveau loc în lunile aprilie-mai 1572, menţionându-se când numele unuia, când al celuilalt ca fiind victorios (A. Veress, *op. cit.*, pp. 310-314 , 315-316).

In timp ce Bogdan se retrăgea în Polonia, Selim al II-lea își trimitea aici împuterniciții, pe ceaușii Mustafa și Ahmed, care cereau cu insistență extrădarea lui Bogdan Lăpușneanu[41].

Despre evoluția evenimentelor defavorabile fostului domn al Moldovei era informat și Maximilian, care, din 1571, se credea îndreptățit să se considere stăpân pe situația din Transilvania. Noul principe al Transilvaniei, Ștefan Báthory, deși nu respectase prevederile tratatului de la Speyer[42], îi lăsase totuși împăratului satisfacția morală de a se considera suzeran al Transilvaniei. În această calitate, Ștefan Báthory avea grijă să îl țină la curent pe Maximilian cu toate evenimentele politice ce se petreceau în țările române sau în Imperiul Otoman.

La 17 mai 1572, după ce principele Transilvaniei menționa pregătirile de război pe care, se părea, că le-ar face flota otomană (abia înfrântă, în august 1571 la Lepanto), se revenea cu știri despre lupta dintre Bogdan Lăpușneanu și Ioan-Vodă. Ștefan Báthory nota că deși Bogdan fusese ajutat de poloni, Ioan fusese „superior" ca forță, având o armată „mai puternică" și „mai inimoasă". La aceste noutăți Báthory adăuga o altă informație, ce avea să marcheze interpretarea distorsionată a actelor lui Ioan-Vodă de către Habsburgi. Această informație se referea la faptul că noul domn venea cu sprijin otoman, însuși sultanul trimisese poruncă principelui Transilvaniei de a-l ajuta pe Ioan-Vodă împotriva lui Bogdan[43].

Cele scrise de Ștefan Báthory ca și acțiunile din vara anului 1572, ce culminau cu ocuparea cetății Hotin de către otomani, făceau ca persoana lui Ioan-Vodă să fie identificată definitiv cu un instrument fidel al politicii otomane în Moldova și cu un domn ostil intereselor Casei de Austria.

Lucrurile nu au stat deloc așa și este doar vina Habsburgilor că nu au știut să se folosească de opoziția lui Ioan-Vodă față de candidatura franceză la tronul polon și au susținut cauza lui Bogdan Lăpușneanu, persoana cea mai puțin potrivită de a fi sprijinită.

La 19 mai 1572, ambasadorul polon, Lucas Podoski, aducea lui Maximilian o scrisoare din partea Seimului, în care i se anunța insuccesul lui Bogdan, dar, în același timp, acesta era recomandat împăratului, dacă emisarii sultanului i-ar cere să nu-l adăpostească în posesiunile sale. Concluzia era „din cauza lipsei de credință a acelor oameni

---

[41] *Ibidem*, pp. 316-320.

[42] Despre prevederile și condițiile în care a fost încheiat acest tratat vezi Il. Căzan, „Formule de protocol și clauzele tratatelor de pace habsburgo-otomane (1526-1568)", *Studii si materiale de istorie medie*, 1996 și 1997.

[43] *Hurmuzaki*, II_1, pp. 625-626.

<moldovenii> întreaga Moldovă, care până acum a fost scut de apărare, nu numai regatului Poloniei, ci şi creştinătăţii, a intrat de-a dreptul în mâinile turcilor"[44].

Bogdan Lăpuşnenau avea să se bucure de cel mai mare credit pe lângă poloni, pe lângă principele Transilvaniei dar şi faţă de oamenii împăratului. În toamna anului 1572, trecea din Polonia în Transilvania şi în Ungaria, obţinând peste tot o bună primire, în ciuda demersurilor otomanilor de a fi extrădat. Nu numai polonii refuzau să-l predea, dar nici Maximilian nu dădea curs cererii iritate a lui Mehmet-paşa de a-l expulza pe fostul domn al Moldovei, adăpostit la Satu-Mare[45]. În noiembrie 1572, Hans Reuber cerea permisiunea să-i acorde sprijin militar lui Bogdan[46], iar în 22 decembrie, ambasadorii imperiali la Constantinopol (de Wyss şi Carol Rym) erau întrebaţi de ce Maximilian îl adăposteşte în continuare pe fostul domn[47], care primise deja firman de iertare şi era aşteptat la Constantinopol[48].

În tot acest timp, acţiunile politice ale lui Ioan-Vodă nu erau luate în seamă, deşi domnul Moldovei a fost unul din opozanţii hotărâţi ai alegerii lui Henric de Valois ca rege al Poloniei. Ostilitatea lui Ioan-Vodă – faţă de partida pro-franceză – pornea de la promisiunea, fără temei, făcută de Carol al IX-lea, fratele lui Henric, care, pentru a-şi atrage nobilimea polonă, susţinea că sultanul avea să cedeze Moldova şi Ţara Românească, pentru a fi înglobate Poloniei[49]. În momentul în care francezii şi-au dat seama că planul lor nu ar face decât să provoace animozitatea sultanului, au renunţat. Cu toate acestea, ei au continuat să sprijine candidatura lui Albert Laski la tronul Moldovei. În acest condiţii, domnului Ioan-Vodă nu-i rămânea decât să mizeze pe sprijinul otoman, pentru a dejuca planurile de invadare a Moldovei ţesute în Polonia.

Manevrele lui Ioan-Vodă la Poartă porneau în noiembrie 1572, când îi denunţa pe poloni că îl adăpostesc pe Bogdan Lăpuşneanu şi se pregătesc să intre în Moldova[50]. Ştirea i-a supărat pe otomani, care cereau

[44] *Hurmuzaki*, II_1, p. 625, originalul H. H.u. Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 99, f. 21, datat 19 mai nu 15 ca în *Hurmuzaki*.
[45] N. Iorga, *Acte şi fragmente...*, vol. I, p. 15.
[46] *Hurmuzaki*, II_1, p. 644.
[47] *Ibidem*, p. 649.
[48] A. Veress, *op. cit.*, pp. 322-323.
[49] Th. Holban, *Henri de Valois...*, p. 37.
[50] *Ibidem*, p. 40.

u insistenţă expulzarea fostului domn[51]. În acelaşi timp, Ioan-Vodă se rija în intermediar între Poartă şi Seim, în problema alegerii viitorului ege. Toate eforturile sale vizau respingerea candidaturii lui Henric de Valois şi în acest sens prezenta, la 10 februarie 1573, scrisoarea sultanului care recomanda nobililor să îşi aleagă un rege autohton[52]. În fața succesului propagandei franceze în Polonia, domnul Moldovei făcea o ultimă încercare: răspândea zvonul că ţarul a ocupat Vilnius şi că va fi proclamat rege al Poloniei[53]. Spera ca o asemenea ştire să-l convingă pe sultan să intervină cu armata sa pentru a „face ordine" în alegerile pentru tronul polon.

Cum s-a arătat deja, Selim al II-lea nu a fost un mare comandant militar şi nu a agreat războiul, de aceea sultanul se mulțumea să trimită trei ceauşi care aduceau o scrisoare de recomandare expresă pentru alegerea lui Jakub Uchanski sau a lui Jan Firley sau a lui Jerzy Jazlowiecki[54]. Ceauşii nu erau întâmplător însoțiți de un emisar al domnului Moldovei, ce îşi marca astfel implicarea sa în alegerea viitorului rege. După alegerea lui Henric de Valois, Ioan-Vodă era obligat însă să caute prietenia noului rege, mai ales că intenţiona să înceapă lupta cu Imperiul otoman. La 20-21 martie 1574, în Polonia sosea o ambasadă din Moldova, care aducea daruri şi urări de bine noului rege, abia sosit în ţară. În acelaşi timp, domnul Moldovei cerea ajutor în cazul în care s-ar angaja în lupta cu otomanii[55]. Henric de Valois refuza orice amestec în luptă, dar îi dădea domnului asigurarea că îi va adăposti averea şi familia, în cazul unui conflict[56].

În acelaşi timp, Ioan-Vodă reuşea, în ciuda refuzului regelui, să înroleze din Polonia efective de mercenari, puse la dispoziţie de hatmanul Swierczowski şi de Vasil Constantin Ostrogski, voievodul Kievului[57]. Acestora li se alătura Albert Laski, care era dezamăgit de francezi pentru că renunţaseră să mai ceară la Poartă tronul Moldovei pentru palatinul de

---

[51] *Ibidem*.

[52] *Hurmuzaki*, vol. I-II, p.274.

[53] Th. Holban, *op. cit.*, p. 42, vezi şi N. Iorga, „Conséquences sur le Danube de la politique française en Orient", *loc. cit.*, pp. 55-57.

[54] Ernst Dieter Petrisch, *Regesten der osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv*, Wien, 1990, p. 229, doc. nr. 686.

[55] *Hurmuzaki*, II-1, pp. 690-691.

[56] H. H.u. Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 104 (iunie-oct. 1574), f. 11 r -v.

[57] Mihnea Berindei, „Le problème des "cosaques" dans la seconde moitiè du XVIe siècle. À propos de la revolte de Ioan-Vodă, Voyévode de Moldavie", în *Cahiers du monde russe et soviétique*, nr.3/1972, pp. 345-346.

Sieradz. Din această cauză Laski încerca să intervină pe cont propriu în Moldova, deoarece otomanii respinseseră cu vehemenţă propunerea ambasadorului polon la Poartă, Michaloski, de a i se acorda domnia Moldovei lui Albert Laski. Episcopul de Acqs informa pe regele Carol al IX-lea că turcii cunoşteau „vitejia şi posibilităţile numitului Senior Laski şi nu l-ar dori ca vecin pentru nimic în lume"[58]. Palatinul de Sieradz, insuficient informat, era convins, însă că acţiunea armată a lui Ioan-Vodă nu avea decât dimensiunea unei răfuieli între acesta şi Alexandru-Mircea, domnul muntean, fapt pentru care se angaja, fără nici o reticenţă, să-l sprijine pe Ioan-vodă, nebănuind că se angaja în luptă cu otomanii.

În momentul în care domnul Moldovei se hotăra să ridice steagul luptei antiotomane, Habsburgii erau departe de a înţelege sensul acţiunii sale politice. Despre înfruntările de la Jilişte şi Roşcani împăratul primea rapoarte amănunţite de la principele transilvan, Ştefan Báthory, rapoarte care însă nu erau nici ele favorabile lui Ioan-Vodă. Se trecea, voit sau nu, sub tăcere faptul că domnul a refuzat mărirea tributului Moldovei la 80.000 de galbeni, sumă pe care o oferise deja Petru Şchiopul, cu ajutorul fratelui său Alexandru-Mircea[59]. La fel nu se menţiona că, simţindu-se ameninţat de cei doi fraţi, domnul Moldovei încerca el însuşi să propulseze pe tronul muntean un candidat favorabil (era vorba despre Vintilă, fiul lui Pătraşcu cel Bun).

La 3 mai 1574, Ştefan Báthory, fără alte amănunte despre victoria lui Ioan-Vodă la Jilişte şi despre evenimentele ce au urmat, se mulţumea să noteze că domnul i-a alungat pe cei doi fraţi şi l-a instalat pe tronul Ţării Româneşti pe Vintilă-Vodă[60]. La 4 mai, îl informa pe Maximilian că a aflat „zvonul" că Bogdan Lăpuşneanu a ajuns la Moscova şi îl recomanda spre a fi ajutat de principi şi de Dieta imperiului[61]. La 6 mai,

---

[58] N. Iorga, *op. cit.*, pp. 56-57.

[59] M. Berindei, *op. cit.*, pp. 346-347. Autorul demonstrează convingător că aşa numiţii "cazaci zaporojeni", care au fost semnalaţi şi de istoriografia română ca forţe participante la conflictul moldo-otoman din 1574 erau de fapt nobili poloni şi oamenii lor. Ideea de a identifica aceste efective cu "cazacii zaporojeni" a venit de la curtea polonă, care a încercat să se disculpe în faţa otomanilor de bănuiala că l-ar fi ajutat pe Ioan-Vodă (vezi p. 351 şi urm.). Nu insistăm asupra momentului şi semnificaţiei acţiunii lui Ioan-Vodă cel Cumplit, acesta fiind un personaj, prea bine cunoscut în istoriografia română. A se vedea şi Bogdan Petriceicu Haşdeu, *Ioan-Vodă cel Cumplit (1572-1574)*, Bucureşti, 1894, A. Ciorănescu, „Ştiri noi din domnia lui Ioan-Vodă cel Cumplit", în *Revista istorică*, XX/1934, pp. 166-175, Th. Holban, *Ioan-Vodă Armeanul...*, pp. 20-34, D. Giurescu, *Ioan-Vodă cel Viteaz*, Bucureşti, 1963.

[60] H. H.u. Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 104 (mai 1574), f. 5 v - 6 r.

[61] *Ibidem*, f. 7 r - 8 r.

principele Transilvaniei scria, parcă cu satisfacţie, împăratului, că după o scurtă domnie Vintilă-Vodă a fost alungat din Bucureşti de Alexandru-Vodă. În acelaşi timp, arăta că a primit poruncă de la sultan să îi ajute cu armată pe Alexandru-Mircea şi pe fratele său Petru, ultimul urmând să ocupe tronul Moldovei[62]. În următoarele zile, principele revenea cu ştiri despre evoluţia conflictului dintre Ţara Românească şi Moldova, pe care continua să îl prezinte ca o simplă răfuială, născută din ambiţiile personale ale celor doi domni.

La 6 iunie, deja poziţia lui Báthory era clară şi îl sfătuia şi pe Maximilian la multă prudenţă. Considera că cei doi fraţi se bucură de ajutorul deplin al otomanilor (de altfel Petru primise investitura Moldovei la 28 martie 1574). Mai nota că tătarii, sprijiniţi de beglerbegul „din Grecia", atacaseră Moldova, de aceea nu-l sfătuia pe Maximilian să intervină în vreun fel şi nici el însuşi nu gândea să facă altceva, decât să asculte porunca sultanului. Pentru tot ceea ce se întâmplase nu era de vină „decât încăpăţânarea moldoveanului" şi modul în care condusese ţara, conchidea Báthory. Mai mult, principele Transilvaniei considera că Ioan-Vodă detronase pe domnul legitim şi „ereditar" al Moldovei, fapt ce dăduse otomanilor posibilitatea de a interveni în „administrarea ţării". Încheia, scriind împăratului, că avea să-i trimită lui Alexandru ajutor militar, constând în 1600 de ostaşi[63]. La 17 iunie 1574, Ştefan Báthory anunţa instalarea pe tronul Moldovei a lui Petru Şchiopul şi persoana lui Ioan-Vodă ieşea practic din sfera preocupărilor Casei de Austria, deşi domnul plătise atât de scump încercarea sa de a apăra autonomia Moldovei.

Interesant este de menţionat faptul că ambasadorul lui Maximilian la Constantinopol, Carol Rym, a folosit prilejul de a-l incrimina pe Henric de Valois, acuzându-l că a acordat ajutor militar lui Ioan-Vodă. La 14 iunie şi la 3 iulie, David Ungand şi Carol Rym raportau la Viena că domnul Moldovei fusese ajutat de polonezi[64]. La 27 iulie şi 2 august 1574, ambasadorii formulau clar ideea că imixtiunea nobililor poloni în Moldova era un „caz de război", pentru că fusese violat tratatul de pace existent între otomani şi Polonia[65].

Lucrurile ameninţau să ia o întorsătură periculoasă şi însuşi ambasadorul francez, la Constantinopol, episcopul de Acqs, informa în

---

[62] *Hurmuzaki*, vol. II-1, pp. 690-691.
[63] H. H.u. Staatsarchiv - Wien, "*Ungarn...*", fasz. 104 (iunie 1574), f. 11 r - v.
[64] *Hurmuzaki*, vol. II-1, p. 710.
[65] *Ibidem*, pp. 712 şi 723-724.

Polonia – la 22 iunie – că marele vizir spusese că „polonezii îl ajutaseră în mod deliberat pe acest nebun care este mort şi se pare că vor să pornească război împotriva noastră”[66]. În acest climat tensionat, s-a născut justificarea adusă de regatul polon că cei care se înrolaseră în armata lui Ioan-Vodă fuseseră „cazaci zaporojeni”, care scăpau oricărui control al autorităţilor centrale[67].

Trebuie relevat faptul că antipatia şi animozitatea dintre Habsburgi şi francezi se dovedise a fi mai mare decât dorinţa de a se confrunta cu otomanii. Între a-l acuza pe Henric de Valois, ce ocupase tronul polon, înlăturându-l pe candidatul Casei de Austria, arhiducele Ernst, şi a se implica în lupta antiotomană, împăratul a preferat prima variantă.

Spre marea satisfacţie a Habsburgilor, Henric de Valois fugea din Polonia în noaptea de 17/18 iunie 1574, lăsând din nou deschisă calea spre tronul Poloniei. În momentul în care perspectiva de a fi câştigată Polonia de către un reprezentant al Casei de Austria revenea în actualitate, împăratul se străduia să menajeze susceptibilităţile sultanului, pentru a nu da naştere unui conflict armat. Moldova rămânea în afara preocupărilor Habsburgilor până în 1579, când, excluşi a doua oară de la tronul Poloniei, aceştia relansau lupta pentru supremaţia central-răsăriteană şi la gurile Dunării pe terenul deja cunoscut al ţărilor române. Reîncepeau jocurile de culise pentru sprijinirea pretendenţilor fideli cauzei antiotomane, între aceştia numărându-se Petru Cercel şi Petru Şchiopul.

[66] *Ibidem*, vol. I, supl. I, p. 37.
[67] Pentru amănunte vezi M. Berindei, *op. cit.*, p. 355 şi urm.

Capitolul X

Rivalitatea polono-habsburgică în bazinul Dunării și poziția Țărilor Române (1574-1593)

Alegerea lui Henric de Valois ca rege al Poloniei, în 1572, nu a rezolvat ostilitatea polono-habsburgică ivită cu ocazia candidaturii arhiducelui Ernst, în timpul primului interregn polon. Faptul că Henric de Valois părăsea în fugă Polonia, în iunie 1574, făcea ca tronul Poloniei să redevină vacant, prilej pentru Casa de Austria de a reveni asupra planurilor sale de hegemonie central-răsăriteană[1], propunând din nou candidatura arhiducelui Ernst. De teama reacției nobilimii polone, împăratul Maximilian al II-lea a crezut că dacă își depune el însuși candidatura va câștiga sufragiile polonezilor[2]. Nici această tentativă nu a dat rezultat și ostilitatea polono-habsburgică a rămas în stare latentă; revenind în prim plan în anul 1586, când moartea neașteptată a regelui Poloniei, Ștefan Báthory, deschidea cel de-al III-lea interregn polon.

O schimbare de domnie avea loc și în Imperiul Otoman, prin moartea lui Selim al II-lea, în decembrie 1574; noul sultan, Murad al III-lea, urmărind cu interes situația din Polonia, ce îi putea aduce pe Habsburgi în apropierea Mării Negre. La rândul său, Imperiul german era condus de un nou împărat începând cu anul 1576, când Rudolf al II-lea prelua tronul.

În mod evident situația internațională a influențat și a fost și ea la rândul ei influențată de evoluția politică din țările române. Această evoluție se poate caracteriza prin tendința domnilor români de a-și căuta protectori în afară, pentru a-și menține tronul în fața intrigilor țesute de candidații la tron, susținuți întotdeauna și de către o grupare boierească nemulțumită.

Jocurile politice se schimbă în bazinul Dunării de Jos datorită lipsei de interes a Casei de Austria pentru spațiul românesc, în condițiile în care Rudolf al II-lea dorea să mențină bunele relații cu Poarta. În schimb apare o

---

[1] A. Blues, *Die habsburgische Kandidatur für die polnischen Thron, während des Ersten Interregnums in Polen 1572-1573*, Wien, 1984, pp. 22-23.
[2] *Die Gesandschaft Johann Kobenzls*, f. 1, 1896, p. 11.

nouă putere în zonă – Franța – care încerca prin Petru Cercel (1583-1585) să își extindă influența politică aici, după eșecul din Polonia. La rândul ei, Polonia era din ce în ce mai alarmată de o posibilă rupere a relațiilor cu Poarta, datorită amestecului permanent al cazacilor din Ucraina în luptele pentru tron din Moldova. Acest amestec periclita tratatele de pace polono-otomane și regii Poloniei (Ștefan Báthory și Sigismund al III-lea) au adoptat poziția deja bine cunoscută din timpul revoltei antiotomane conduse de Ioan-Vodă: au negat orice legătură dintre regalitate și conducătorii cazacilor, care „nu ascultă de nimeni și de nimic". Mai mult, încălcând dreptul de azil politic pe care Polonia, prin tradiție, l-a oferit tuturor fugarilor din Moldova, Ștefan Báthory a executat doi candidați la tronul Moldovei (pe Ioan Potcoavă în 1578 și pe Iancu Sasu în 1582).

În general atitudinea Poloniei și mai ales a Casei de Austria, cu prilejul deselor schimbări de domnie din țările române, nu a depășit faza unui ajutor de moment, a tratativelor și a promisiunilor vagi, Imperiul otoman rămânând singurul arbitru al luptelor dintre domni și eventualii pretendenți, în timp ce cazacii ucrainieni, erijându-se în luptători antiotomani nu scăpau ocazia de a jefui de fiecare dată teritoriile moldovene, când însoțeau pe câte unul dintre pretendenții la tron[3].

Sfârșitul tragic al domniei lui Ioan Vodă, în 1574, aducea pe tronul Moldovei pe Petru Șchiopul, fratele domnului muntean Alexandru-Mircea[4], fapt ce reprezenta un succes al partidei Mihneștilor (urmașii lui Mihnea-Vodă cel Rău), din Țara Românească, care controla acum ambele țări române. Din nefericire nici Alexandru-Mircea, nici Petru Șchiopul nu s-a putut folosi de această uniune de familie pentru a relua lupta antiotomană, deoarece amândoi erau amenințați – atât din interior cât și din exterior – să își piardă tronul. Între 1574-1575 la Constantinopol se țeseau intrigi împotriva domnului muntean, al cărui tron era râvnit de Iancu din Rodos (probabil viitorul domn Iancu Sasu)[5], sprijinit chiar de Ștefan Báthory și de marele-vizir Mehmet Söqöllü. Din fericire pentru Alexandru-Vodă, poziția marelui-vizir începea să fie amenințată din 1574, când noul sultan Murad al III-lea se vădea a fi nemulțumit de atotputernicia demnitarului[6].

---

[3] C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, București, 1937, p. 221.

[4] Petru Șchiopul și Alexandru Mircea sunt fiii lui Mircea și nepoții lui Mihnea cel Rău (1508-1510), nu sunt fiii naturali ai lui Mircea Ciobanu, cum greșit îi identifica N. Iorga.

[5] Gh. David, *Petru Șchiopul*, București, 1984, p. 85 și N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 165.

[6] N. Iorga, *Contribuții la istoria Munteniei în a II-a jumătate a veacului al XVI-lea*, București, 1896, pp. 17-19.

Cu toate acestea, intrigile la Poartă nu conteneau şi acest fapt apare cu prisosinţă din scrisorile doamnei Ecaterina, soţia lui Alexandru-Mircea, către sora sa Maria Fabrizio. La 1 mai 1577 şi la 24 februarie 1578 doamna Ecaterina încerca să îşi convingă sora că nu este momentul să vină să se stabilească în Ţara Românească, unde cuplul domnesc era departe de a duce o viaţă fără griji, pentru că – spunea Ecaterina Salvaresso – „dacă aş crede că e de cuviinţă aş fi trimis să te aducă, însă aici, în ţara aceasta, au oamenii deprinderi nenorocite şi nu poţi locui aicea"[7]. Într-adevăr, în anul 1577 apărea un nou pretendent, un anume „doctor Rosso", pentru care câţiva boieri munteni jurau că ar fi fost din spiţa Basarabilor, dar, de această dată marele-vizir Mehmet-Söqöllu trimitea pe conjuraţi direct la galere. Bunăvoinţa sultanului faţă de familia Mihneştilor rămânea constantă. În iulie 1577 Murad al III-lea îi trimitea „steag de domnie" fiului lui Alexandru al II-lea, Mihnea, care îşi începea domnia la 25 iulie 1577 sub tutela mamei sale, fiind încă minor[8]. Deşi conducea efectiv treburile ţării, doamna Ecaterina revenea la 24 februarie 1578 cu o nouă scrisoare către sora sa spunându-i: „Eşti adevărat sora mea, eşti sângele meu şi te iubesc şi te doresc, dar locul acesta nu suferă ca eu de atâta vreme să mă port după ritul grecesc... şi acum Domnia Ta să vii să mergi la o biserică frâncă <catolică> şi noi pe de altă parte la altă biserică grecească. E ruşine şi ne dispreţuieşte lumea. Aici sunt locuitorii oameni sălbatici, nu sunt ca la Constantinopole şi Pera unde sunt amestecaţi grecii şi frâncii la un loc şi iarăşi pe de altă parte, această ţară *nu e moştenirea noastră*; azi suntem, mâine nu suntem, după voia lui Dumnezeu şi ne aflăm *în mâna turcului şi nici noi nu ştim unde vom fi până la capăt*"[9].

Poate observaţiile amare ale doamnei Ecaterina sintetizează cel mai bine situaţia politică a ţărilor române la sfârşitul secolului al XVI-lea. În Moldova fratele lui Alexandru-Mircea, Petru-Şchiopul, trecea prin încercări şi mai grele. Din 1574 sistematic domnia lui Petru-Vodă a fost ameninţată de aşa numiţii „domnişori" (de fapt uzurpatori) care veneau din ţinuturile cazacilor, care îi însoţeau în virtutea relaţiilor ce le avuseseră cu Ioan-Vodă. Mai mult, aceşti pretendenţi aveau pretenţia că sunt fraţi sau rude ai domnului-martir, Ioan-Vodă. Aşa apărea în 1575 „Nicoară zis

---

[7] *Ibidem*, p. 20.
[8] C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 212.
[9] N. Iorga, *op.cit.*, p. 30-31.

odinioară Potcoavă" (*Nikore Olim Podkowa famuli*)[10]. Acesta susţinea că este fratele lui Ioan-Vodă şi probabil că în inima moldovenilor vremurile de vitejie ale defunctului domn aveau încă rezonanţă. Astfel şi boierii fugiţi din ţară se alăturau acestui Ioan-Potcoavă[11], care în 1577 reuşea să îl înlăture din domnie pe Petru Şchiopul.

Prezenţa cazacilor în oastea noului domn putea aduce asupra regelui Poloniei, Ştefan Báthory, suspiciunea Porţii, că ar fi contribuit la detronarea domnului agreat de sultan. De aceea Ştefan Báthory se grăbea să profite de buna credinţă a lui Ioan Potcoavă, care se retrăsese din Moldova şi căuta refugiu tradiţional în Polonia. Regele Poloniei îl aresta pe Potcoavă şi, mai mult, din exces de zel faţă de sultan, îl decapita în piaţa publică a oraşului Lvov, la 16 iunie 1578[12].

Aceeaşi atitudine o avea Ştefan Báthory şi faţă de alţi pretendenţi în cursul anului 1578. La 27 septembrie 1578 ambasadorul veneţian la Praga – Di Cavalli – informa Senioria că nunţiul papal trimis în Polonia a revenit la Praga aducând noi ştiri din acest regat. În principiu misiunea nunţiului fusese aceea de a-l împăca pe împărat cu regele Poloniei, în vederea luptei cu turcii. Ceea ce observa trimisul papei era departe de a încuraja o iniţiativă antiotomană. Acesta mărturisea că datorită faptului că Polonia „are graniţă cu turcii se teme de puterea acestora"[13]. În plus când „cei 5 000 – 6 000 de cazaci au mers să îl alunge din nou pe valahul <Petru Şchiopul> repus în drepturi, *regele fără a i se cere* l-a trimis pe Békés deîndată cu mulţi oameni în ajutorul valahului, împotriva alor săi". Interesantă este explicaţia lui Di Cavalli, care considera că acest gest îndepărta orice bănuială de cooperare a regelui cu cazacii ("*per rimouver da se tutta la colpa*") şi, mai ales, că Ştefan Báthory încerca să menţină existenţa statală a Moldovei, care reprezenta o importanţă strategică deosebită pentru Polonia şi Transilvania ("*il che per la congiontion delle Provincie saria di estremo pregiudicio alla Polonia et Transilvania*"[14]).

Evenimentele relatate de ambasadorul veneţian se refereau probabil la încercările „domnişorilor", din vara anului 1578, care fuseseră toate respinse de Petru Şchiopul, deşi cu mari eforturi[15]. Sultanul, însă, sătul de incapacitatea domnului Moldovei de a menţine ordinea în ţară, da credit

---

[10] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. XXXIV, nota 3.
[11] *Documente privind istoria României. (Moldova)*, sec. XVI, vol. III, doc. 514, p. 425.
[12] Gh. David, *op.cit.*, p. 97.
[13] Vitez Kárpáthy, *Rudolf uralkodásának elso tiz eve (1576-1586)*, Budapest, 1933, p. 139.
[14] *Ibidem*, p. 140.
[15] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 178.

unui alt pretendent, Ioan sau Iancu, care se prezenta a fi fiul nelegitim al lui Petru Rareş, născut dintr-o legătură cu o săsoaică, din Transilvania, de aici şi porecla domnului – Sasu.

Originea sa transilvană l-ar fi recomandat pe noul domn ca un posibil aliat al Casei de Austria[16]. Protestant, ca fostul domn Despot, ar fi putut face o punte de legătură cu cercurile reformate din Polonia şi din Imperiu sau cu lumea transilvană. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat. Ascensiunea sa la tron s-a datorat exclusiv iniţiativei vizirului Sinan-paşa, adversar al lui Mehmet-Söqöllü, care dorea să îl pună pe acesta într-o postură cât mai dificilă în faţa sultanului. Söqöllü fusese susţinătorul Mihneştilor, iar Petru Şchiopul se dovedise a fi un domn total lipsit de autoritate, care provocase incursiuni repetate ale cazacilor în Moldova. În iulie 1579 Sinan-paşa găsea ocazia să sprijine un contracandidat pentru tronul Moldovei şi să îşi ajute şi un apropiat, pe Bartolomeo Brutti, pe care îl aştepta la Constantinopol spânzurătoarea sau galerele[17]. Aşa se face că acest Brutti şi-a găsit imediat un protector de ocazie, pe Iancu Sasu, aflat în Rodos, de unde încercase – fără succes până atunci – să îşi afirme drepturile la tron. Bartolomeo Brutti îi punea la dispoziţie cea mai mare parte din suma considerabilă necesară obţinerii tronului – 120 000 galbeni[18]. Drept recompensă domnul îl lua cu sine în Moldova, unde, la 21 noiembrie 1579, Petru Şchiopul primea ordinul de mazilire. La 7 ianuarie 1580 Iancu Sasu îşi începea domnia, iar Brutti devenea nu numai un apropiat al domnului, ci primea şi funcţia de mare postelnic ("Brut postelnicul"). Originea sa albaneză sau italiană şi prietenia cu Sinan-paşa, viitorul mare-vizir, îl făcea pe istoricul F. Braudel să îl considere pe Brutti „spion dublu sau triplu", în posibilă legătură cu curtea imperială.

În timp ce marele-vizir Mehmet-Söqöllü era asasinat, în octombrie 1579, în ţările române se declanşase, după cum am arătat, lupta pentru domnie. Dacă Iancu-Sasu rămânea în amintirea moldovenilor ca un domn eretic, care a spoliat ţara, stabilind noi biruri (zeciuiala din boi) şi a dus un trai caracterizat prin lăcomie şi desfrâu[19], în Imperiul German

---

[16] Istoriografia săsească contemporană îi acordă spaţii largi tocmai datorită originii sale germane-transilvane. A. Armbruster, *Dacoromania-Saxonica*, Bucureşti, 1980, pp. 212-213.

[17] *Hurmuzaki*, vol. XI, Apendice I, p. 637.

[18] C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 223.

[19] Pentru personalitatea lui Rudolf şi epoca sa vezi, Ph. Erlanger, *L'empereur insolite Rodolphe II de Habsbourg (1552-1612)*, Paris, 1971; R.J.W. Evans, *Rudolph II and his world*, Oxford, 1973,

împăratul Rudolf nu dădea nici un semn că ar dori să îşi dispute cu Poarta zona de influenţă politică asupra ţărilor române.

Rudolf poate fi numit „împăratul contrastelor". S-a comportat ca un pacifist convins, dublat de ambiţia de a nu fi mai prejos decât iluştrii săi predecesori (Carol Quintul) sau contemporani (Filip al II-lea al Spaniei, Elisabeta I a Angliei sau chiar ţarul Ivan al IV-lea). De aici a rezultat un comportament nevrotic, lipsit de coerenţă şi logică în hotărâri. A fost omul impulsului de moment, dependent total de prezicerile astrale şi de interpretarea textelor ezoterice. A fost mai preocupat de universul ştiinţelor decât de imperiul său ce se voia universal. Rudolf, conştient de limitele sale, cădea adeseori pradă dezamăgirii, descurajării şi „melancoliei" (numele dat nebuniei de către contemporani), din care se trezea brusc prin crize de autoritate rănită, soldate cu ieşiri violente.

În timp ce Rudolf guverna imperiul cu destulă apatie, fraţii săi dădeau semne de ambiţie politică, dorind să se implice inclusiv în lupta antiotomană. Sub presiunea familiei şi a emisarilor papali, Rudolf încerca să tatoneze disponibilităţile Poloniei pentru o coaliţie antiotomană. Semnalele primite din Polonia erau însă clar negative. La 10 februarie 1579 ambasadorul veneţian Di Cavalli scria din Praga că emisarii regelui Poloniei au arătat că există două dificultăţi în calea unei alianţe antiotomane, în care să se implice Polonia. În primul rând regele Poloniei a încheiat pace cu sultanul („*gia fatto col Turco giuramento et capitoli d'esser amico delli amici et inimico delli inimici*"); în al doilea rând Ştefan Báthory, ca voievod al Transilvaniei, a devenit vasal al Porţii şi nu doreşte să îşi calce jurămintele[20]. La 15 februarie 1579 acelaşi Di Cavalli informa la Veneţia că datorită tratatului cu sultanul Polonia nu se poate implica în lupta antiotomană, pentru că astfel atât Polonia cât şi Transilvania sunt uşor de invadat de otomani[21].

La 26 iulie 1580 ambasadorul veneţian Badoer informa, de această dată, că au sosit veşti din Ungaria că turcii intenţionează să întreprindă o campanie în Transilvania şi să pună ca voievod *un român*, dacă noul voievod Christophor Báthory nu va preda otomanilor două cetăţi. Răspunsul lui Christophor Báthory este interesant. Considerând că a devenit voievod prin decizia vărului său, Ştefan Báthory, Christophor

Karl Vocelka, *Rudolf II und Seine Zeit*, Wien, 1985; Gertrude von Schwarzenfeld, *Rudolf II der saturnische Kaiser*, München, 1961.

[20] V. Kárpáthy, *op.cit.*, pp. 140-141.

[21] *Ibidem*, p. 141.

declara că el *nu este vasalul sultanului* şi că nu poate fi obligat să întreprindă nimic la poruncă. Mai mult, se arăta gata să îşi apere graniţele, mai ales că ştia clar că sultanul nu poate veni personal în Transilvania, fiind angrenat în campania din Persia[22].

Mazilirea lui Iancu Sasu, care nu se remarcase prin nimic bun în politica internă sau externă, a dat prilejul regelui Poloniei, Ştefan Báthory, să îşi reafirme bunele relaţii cu Poarta. Domnul Moldovei încercase să fugă împreună cu avutul său spre Ungaria superioară, unde îşi cumpărase un domeniu, dar pe drum era arestat în Polonia şi la 28 septembrie 1582 era decapitat, tot la Lvov, precum înaintaşul său Ioan Potcoavă. Acest gest îl făcea pe Ştefan Báthory să apară în ochii sultanului ca fiind leal tratatelor de pace încheiate şi, în plus, se pare că i-a adus şi o mare sumă de bani. Iancu Sasu fugise cu tezaurul ţării preţuit la 600 000 – 1 000 000 de ducaţi, bani lichizi. Inventarul făcut de poloni, în noiembrie 1582, nu menţiona decât 200 000 de ducaţi, care au fost predaţi în contul tributului neplătit al Moldovei[23].

Acest incident dădea ocazie Habsburgilor să plătească Poloniei vexaţiuni mai vechi. După 1580 relaţiile dintre Casa de Austria şi Polonia deveniseră reci, cauza fiind problema retrocedării cetăţilor Satu-Mare şi Baia Mare, ocupate abuziv de trupele imperiale staţionate în Ungaria superioară[24]. Cum împăratul Rudolf al II-lea avea probleme în legătură cu plata tributului faţă de Imperiul otoman, în toamna anului 1582 trimitea la Poartă un emisar cu daruri pentru sultan, la care adăuga, în locul tributului, informaţia că regele Poloniei a „prădat şi uzurpat tezaurul pe care l-a luat de la principele român … pe care l-a omorât". Informaţia aceasta a fost reluată de la Viena de ambasadorul veneţian, Gerolamo Lippomano, care însă nota greşit numele domnului – Alexandru în loc de Ioan[25].

În anul 1582, când Petru Şchiopul îşi începea a doua domnie, plătită cu bani grei la Constantinopol, inclusiv prin darurile nepotului său Mihnea-Vodă, domn în Ţara Românească, în mintea papei Grigore al XIII-lea încolţea ideea unei cruciade antiotomane. Această idee a avut la bază propunerea de alianţă împotriva pericolului turco-tătar pe care o aducea, în Dieta imperială de la Augsburg, ambasadorul ţarului Ivan al

---

[22] *Ibidem*, pp. 145-146.

[23] Gh. David, *op.cit.*, p. 111.

[24] V. Kárpáthy, *op.cit.*, p. 161.

[25] *Ibidem*, raportul din 16 nov. 1582, p. 167 („tresoro che ha depredato et usurpato il Polaco con la morte che ha fatto dare ad Alexandro Principe di Valachia").

IV-lea, Scevreghin. La prima vedere Rudolf a îmbrăţişat cu entuziasm ideea, dar decizia a amânat-o la infinit, după cum îi era în fire. Papa însă a crezut că ţarul moscovit, deşi infanticid şi ortodox, era mai demn de încredere, deoarece îi învinsese pe tătari şi dăduse dovadă de fervoare religioasă, construind una din cele mai impresionante biserici ale Răsăritului – Vasilii Blajenâi. De aceea îl trimitea la Moscova pe Antonio Possevino. În schimb despre Rudolf al II-lea, Grigore al XIII-lea nu putea spune decât că trăieşte „ca un turc printre concubine" şi că întreţine „o curte de vrăjitori"[26].

În toată perioada luată în discuţie, după 1574, un singur candidat la tronul ţărilor române s-a încrezut în destinul european al spaţiului politic din bazinul Dunării de Jos. Este vorba despre Petru Cercel, fiul natural al domnului muntean Pătraşcu cel Bun. Deşi crescuse ca ostatec la Constantinopol, peregrinând la Alep şi în insula Rodos, Petru Cercel a crezut că sprijinul pentru preluarea domniei îi va veni din apusul Europei şi nu de la sultan. Tânărul prinţ, crescut în cercurile învăţaţilor italieni şi francezi din Levant, a considerat probabil că domnia obţinută cu bani de la Înalta Poartă poate fi efemeră, în timp ce ajutorul unui mare principe european l-ar putea face respectat, în calitate de domn al Ţării Româneşti, chiar de către sultan.

La instigaţiile neobositului Albert Laski, care nu renunţa la planul său de a deveni domn al Moldovei, cu sprijin francez, principele Petru afla încă din anul 1572, când se găsea la Alep[27], despre intenţiile Franţei de a-şi extinde sfera de influenţă politică spre Europa central-răsăriteană, ocupând – prin Henric de Valois – tronul Poloniei. Treptat Petru află despre situaţia politică din Franţa, unde regina mamă, Catherina de Medici, îşi conducea cu o mână de fier familia şi regatul, inclusiv pe regele Carol al VIII-lea. Contând pe ajutor francez, Petru fugea din Imperiul otoman – în 1574 – şi intenţiona să ceară sprijin regelui Poloniei, Henric de Valois. Fuga acestuia din Polonia îl determina pe tânărul prinţ să ia calea pribegiei, sperând că împăratul Maximilian al II-lea, care îşi depusese personal candidatura la tronul Poloniei (1575) avea să îl ajute[28].

În anul 1575 Petru ajungea la Viena şi îi propunea împăratului o alianţă în vederea unei cruciade antiotomane. Deşi prezenţa lui a făcut o

---

[26] J. Dauxois, *L'Empereur des alchimistes*, Paris, 1996, p. 138.

[27] Amănuntele biografice redate de secretarul domnului, Franco Sivori, în *Călători străini despre ţările române*, vol. III, Bucureşti, 1971, pp. 1-5 şi urm.

[28] M. Stoy, „Rumänische Fürsten im frühneuzeitlichen Wien", în *Jahrbuch des Vereins für Geschichte des Stadt Wien*, Bd. 46/1990, p. 154.

bună impresie împăratului (principele vorbea germana, franceza, italiana, greaca şi limbile Orientului: araba şi turca), propunerile au rămas fără rezultat, chiar dacă Petru promitea ajutor în cazul candidaturii Habsburgilor la tronul Poloniei, dacă ar fi devenit domn al Ţării Româneşti[29]. Pribegia pretendentului român a continuat de la Viena şi la curţile altor principi din Imperiul german, până în 1577 când pleca, dezamăgit, spre Italia, de unde se îndrepta spre mult visata Franţă, unde spera că regele Henric al III-lea îl va lua în serios. Într-adevăr, prin intervenţia regelui Franţei sultanul accepta candidatura lui Petru Cercel la tronul Ţării Româneşti şi îi acorda domnia în iunie 1583, mazilindu-l pe Mihnea al II-lea, care lua calea exilului, la Tripoli[30].

Petru Cercel sosea în Ţara Românească cu o adevărată curte formată din francezi, italieni şi greci, care aduceau aici suflul Renaşterii. Întreaga activitate a lui Petru Cercel s-a aflat sub semnul epocii Renaşterii, domnul dorind să aducă şi în Ţara Românească ceva din modul de viaţă al însoritei Italii. Mitropolia din Târgovişte, palatul domnesc, aprovizionarea cu apă a capitalei, dotarea armatei cu tunuri de bronz, după modelul italian, sunt câteva din realizările lui Petru Cercel. Anturajul domnului a devenit însă rapid un prilej de nemulţumire pentru boierii tradiţionalişti, pentru care moda şi cultura Apusului erau semne de stricăciune şi desfrâu. Cum activitatea edilitară fusese costisitoare şi Petru Cercel preluase şi datoria fostului domn, creditorii sosiţi în ţară au început să ceară banii cu insistenţă, ceea ce a dus la mărirea birului, introducându-se „goştina de oi"[31]. Toate acestea au sporit nemulţumirea boierilor, ce nu au întârziat să ceară readucerea lui Mihnea, care, la rândul său, nu încetase să revendice întoarcerea sa pe tronul Ţării Româneşti.

La 16 aprilie 1585, în urma ordinului de mazilire, Petru Cercel fugea spre Transilvania, ducând cu el 43 de care pline cu tezaurul şi cu obiecte de valoare. Din nefericire tezaurul era prădat, chiar de garda ce îl însoţea, iar domnul era arestat la Mediaş şi trimis în cetatea Huszt[32]. Fugea şi de aici – în 1587 – şi, prin Varşovia şi Kosiče, revenea la Viena, în ianuarie 1588[33], unde relua demersurile pe lângă arhiducele Ernst, care

---

[29] Lola Stere-Chiriacu, „Doi voievozi munteni la Viena. Petru Cercel şi Mihai Viteazul", în *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena*, 13/1974, pp. 102-103.
[30] Şt. Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfârşitul secolului XVI*, Cluj, 1944, p. 40.
[31] C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 215.
[32] *Ibidem*.
[33] M. Stoy, *op.cit.*, p. 155.

îl primea prieteneşte, fără a se angaja cu nimic faţă de domnul pribeag. De aceea Petru Cercel pleca mai departe, spre Italia, sperând că papa Sixtus al V-lea (care reactualizase ideea cruciadei antiotomane) şi regele Franţei îl vor ajuta să-şi reia tronul. Cu această speranţă domnul fugar se îndrepta, din nou, spre Constantinopol, mizând pe sprijinul francez. Problemele interne ale Franţei, zguduită încă de „războaiele religioase”, nu au lăsat prea mult loc interesului regelui pentru imixtiunea politică într-o ţară atât de îndepărtată cum era Ţara Românească, deşi acesta a făcut unele demersuri la Poartă. Petru-Cercel nu era însă primit cu bunăvoinţă la Constantinopol datorită uneltirilor lui Mihnea, la insistenţele căruia era asasinat, în drum spre Rodos, în martie 1590[34].

Intrigile domnului muntean au avut cu atât mai mult succes cu cât la 2 august 1589 protectorul lui Petru-Cercel, Henric al III-lea, fusese asasinat.

Dacă la sfârşitul anului 1589 situaţia lui Mihnea al II-lea era consolidată, acesta acceptând să plătească noi sume de bani pentru a-l înlătura pe Petru Cercel, în Moldova situaţia lui Petru Şchiopul era din ce în ce mai dificilă, deoarece marele vizir, Sinan-paşa, se pregătea „să tragă câştigurile cuvenite dintr-o nouă numire de domni”[35]. Pentru a potoli setea nestăvilită de bani a dregătorilor otomani, Petru Şchiopul a hotărât să ofere chiar el o nouă candidatură la tron, pe cea a mezinului său Ştefan, în vârstă de numai 5 ani, pe care automat l-ar fi tutelat tatăl său, Petru-Vodă. Pentru prima dată era pusă în discuţie la Poartă candidatura unui copil de 5 ani, deşi în ţările române mai fuseseră domni minori, dar niciodată atât de mici. Deşi tratativele se arătau dificile, până la urmă a primat argumentul banilor, Petru-Vodă plătind 200000 de galbeni sultanului şi 60000 de galbeni lui Sinan-paşa pentru a accepta numirea micului Ştefan[36]. La 2 ianuarie 1590 acesta îşi începea, formal, domnia, în realitate însă adevăratul domn al ţării rămânea Petru Şchiopul.

În timpul celei de a doua domnii, începute la 27 octombrie 1582, Petru Şchiopul se arătase mai interesat de contextul politic al Europei central-răsăritene. Sub influenţa lui Bartolomeo Brutti, pe care îl păstrase în funcţie, domnul Moldovei se arăta favorabil propagandei catolice, care, mai ales prin ordinul iezuit, încerca să contracareze şi să diminueze efectele Reformei, care câştigase teren în Transilvania şi Ungaria Inferioară.

---

[34] Gh. David, *op.cit.*, p. 130.
[35] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. LXX.
[36] Gh. David, *op.cit.*, p. 131.

Relaţiile papalităţii cu Petru Vodă nu au avut neapărat la bază ideea convertirii Moldovei la catolicism, dar se căuta obţinerea bunăvoinţei domnului pentru misiunea iezuiţilor, care vegheau la păstrarea catolicismului, acolo unde el câştigase teren şi la împiedicarea răspândirii Reformei în noi teritorii, care să sporească puterea bisericii protestante.

Petru Şchiopul s-a implicat direct în al treilea *interregn* polon (1586), oferindu-şi el însuşi candidatura şi cheltuind la Constantinopol sume însemnate pentru a obţine bunăvoinţa sultanului[37], care, se ştia, din 1572 avea un cuvânt greu de spus în alegerile pentru tronul Poloniei[38]. Faptul că Petru Vodă promitea să plătească *tribut* sultanului, plus „100 de poveri de bani" nu era în măsură să îl recomande mândrilor nobili poloni ca pe un candidat demn de a fi luat în serios.

Moartea neaşteptată a lui Ştefan Báthory (la sfârşitul anului 1586) a readus însă în actualitate conflictul polono-habsburgic, deoarece neobosiţii Habsburgi nu pregetau să îşi depună candidatura, de această dată pe cea a arhiducelui Maximilian, fratele împăratului[39].

Alegerile Seimului pentru tron au dus la un conflict grav între Polonia şi Casa de Austria. În urma votului rezultatul era clar: marea nobilime îl preferase pe principele suedez Sigismund (Vassa), înrudit pe linie maternă cu Jagiellonii, în locul arhiducelui Maximilian. Pentru a stopa definitiv orice tentativă a Habsburgilor de a mai candida la tronul polon, marele cancelar Jan Zamojski îl aresta pe arhiduce, sosit în Polonia cu ocazia alegerilor[40]. Acest episod putea duce uşor la declanşarea unui război de anvergură şi numai intervenţia hotărâtă a papei a pus capăt crizei.

Legatul papal Aldobrandini (viitorul papă Clement al VIII-lea) era trimis în Polonia să negocieze o înţelegere între Habsburgi şi „Republica nobiliară". Negocierile s-au încheiat abia în anul 1589, când, la 9 martie, se încheia tratatul de la Bedzin-Bytom, prin care Seimul cerea arhiducelui Maximilian să nu mai reclame niciodată titlul de rege al Poloniei, iar împăratului îi punea condiţia de a nu oferi ajutor Moscovei, împotriva uniunii polono-lituaniene, perfectate în 1587. Tratatul urma să intre în vigoare după ce împăratul şi fraţii săi ar fi jurat respectarea lui, în acel moment fiind eliberat şi arhiducele Maximilian[41]. Deşi împăratul a

---

[37] C.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 225.
[38] A. Blues, *op.cit.*, p. 148.
[39] J. Mačurek, *Zápas Polska Habsburku o pristup k Cernemu Mori na skolnku 16. Stol.*, Pragae, 1931, p. 147.
[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem*, pp. 147-148.

validat tratatul, Maximilian a evadat din prizonierat, nu a depus jurământul cerut şi a continuat să se autointituleze „rege al Poloniei".

Regele Poloniei, Sigismund al III-lea, a încercat să aplaneze conflictul cu Habsburgii, căsătorindu-se cu o reprezentantă a Casei de Austria, Ana de Habsburg, preconizând chiar să îl desemneze pe arhiducele Ernst ca viitor succesor la tronul Poloniei, dacă nu ar fi avut urmaşi. Riposta nobilimii a fost atât de vehementă, încât Sigismund al III-lea era să îşi piardă tronul, iar Dieta „de judecare" a regelui, din 1592, respingea definitiv orice tentativă viitoare a Habsburgilor de a mai candida la tronul polon.

În aceeaşi perioadă conflictul polono-habsburgic a avut ca miză şi situaţia politică din bazinul Dunării, cancelarul Jan Zamojski având propriul său program politic pentru această zonă. Zamojski a considerat că pentru apărarea Poloniei este eficace menţinerea existenţei statale a Ţării Româneşti, Moldovei şi, mai ales, a Transilvaniei, care rezistaseră expediţiilor otomane succesive sau îşi orientaseră politica externă de o manieră maleabilă, care să evite dorinţa otomanilor de a le transforma în *beilerbeilicuri*. Or, tocmai existenţa statală a celor trei principate ar fi fost ameninţată dacă Habsburgii ar fi intervenit în zonă, deoarece armata lui Rudolf era incapabilă să le apere, iar otomanii, în faţa imixtiunii imperialilor, ar fi fost siliţi să ia măsuri drastice. Ca atare Zamojski era adeptul ideii „statelor-tampon" care să se interpună între Polonia şi Imperiul Otoman[42]. Mai mult, Zamojski aspira la controlul politic asupra acestor state, control pe care Polonia îl exercitase de multe ori în decursul timpului. La începutul ultimului deceniu al secolului al XVI această dorinţă trebuia însă disimulată pentru a nu stârni animozitatea Porţii şi pentru a nu leza susceptibilităţile regelui, căsătorit cu Ana de Habsburg. Aşa se explică atitudinea Poloniei şi după izbucnirea „războiului celui lung", când, în 1595, adera la *Liga* antiotomană, dar în secret ducea tratative cu otomanii pentru a dejuca planurile Habsburgilor; din conflictul dintre cele două puteri sperând să obţină supremaţia în zonă.

Preludiul conflictului habsburgo-otoman dintre 1593-1606 se regăseşte în imposibilitatea împăratului Rudolf de a plăti tributul anual de 30 000 de galbeni datorat sultanului, prin tratatul din 1547[43].

---

[42] *Ibidem*, pp. 152-153.

[43] I. Căzan, „Formule de protocol şi clauzele tratatelor de pace habsburgo-otomane (1533-1562)", *S.M.I.M.*, XV/1997, pp. 66-67.

În 1584 Rudolf reuşea să obţină prelungirea tratatului încheiat de Maximilian (în 1568) pentru încă 8 ani, timp în care spera să fie capabil să adune o armată corespunzătoare, cu care să îl înfrângă pe Murad al III-lea, ale cărui victorii în Persia îi aduseseră numele de „învingătorul Persiei”[44]. În acelaşi timp împăraţii germani s-au simţit mereu lezaţi de poziţia de vasali ai sultanului, pe care o acceptaseră odată cu plata tributului, pe care de altfel se încăpăţânau să-l numească „dar onorific” (*Ehrengeschenk*)[45]. De aceea Rudolf al II-lea a crezut că poate adormi pretenţiile sultanului trimiţând daruri scumpe şi rare, care soseau anual la Constantinopol, dar fără a fi însoţite de tribut. Sultanul era obişnuit să primească daruri pentru bunăvoinţa sa, dar tributul însemna o sursă de venituri importantă pentru visteria Imperiului, care avea de făcut faţă unor cheltuieli din ce în ce mai mari, mai ales pentru întreţinerea unei armate, echipate cu arme de foc moderne.

Astfel în 1585 Rudolf trimitea ca dar sultanului orologiul de argint, ce reprezenta curtea sultanului, realizarea tehnică şi artistică ce făcea din această piesă una din capodoperele epocii[46]. Un martor ocular spunea că „la fiecare oră ceasul bătea, se deschidea o poartă, apăreau statui toate din argint <ce îl reprezentau> pe sultan călare cu suita şi cu paşalele ... Toate erau atât de minunate că înşişi creştinii se mirau, dar turcii rămâneau de-a dreptul vrăjiţi”[47].

La 11 noiembrie 1586 împăratul se plângea chiar sultanului că aflase de la ambasadorul său Bartolomeu Pezzen că este folosit pretextul neplăţii tributului pentru tulburările de graniţă, care nu mai încetau. Împăratul promitea că avea să trimită tributul, dar condiţiona plata acestuia de încetarea ostilităţilor[48]. Aceeaşi problemă apărea în scrisoarea din martie 1587[49]. La 27 aprilie şi la 3 iunie 1587 era anunţată sosirea unui nou ambasador la Poartă, Paul von Eytzing şi se menţiona că tributul avea să fie trimis, însuşi Sinan-paşa urmând a veni la Viena ca să se rezolve problema banilor restanţi[50]. Din scrisoarea din 21 ianuarie 1588 reiese clar că încă nu se trimisese tributul. Scrisoarea conţinea scuze şi

---

[44] G. von Schwarzenfeld, *op.cit.*, pp. 124-125.
[45] I. Căzan, *op.cit.*, p. 68.
[46] Orologiul se află expus la Dresda, la *Grünegewölbe Galerie*.
[47] G. von Schwarzenfeld, *op.cit.*, p. 126.
[48] Haus – Hof und Staatsarchiv-Wien, *Handschriften*, W 83, f. 73v – 75r.
[49] *Ibidem*, f. 75v – 76r.
[50] *Ibidem*, f. 76r – 78r.

explicații[51], dar banii tot nu au fost trimiși, Bartolomeo Pezzen aducând în 1588 la Constantinopol daruri, destul de modeste pentru pretențiile sultanului: tacâmuri, cupe, ceasuri din aur și din argint, dar nici un ban[52]. Darurile primite cu această ocazie îl făceau pe marele vizir mai conciliant, fiind mulțumit de „micul dar" primit[53]. Bunăvoința otomană a fost de scurtă durată, deoarece în anul 1589 sultanul Murad al III-lea considera că plata restantă a tributului este o dovadă clară de rupere a tratatului de pace de către împărat, de aceea îl soma pe acesta „ca la vederea scrisorii mele *dacă dorești să menții pacea* și să întărești prietenia cu mine este necesar să fie trimis, fără întârziere, tributul pentru cei doi ani trecuți și pentru anul în curs, pentru ca să nu existe un motiv pentru ruperea păcii existente"[54]. Neplata tributului a costat în cele din urmă și vieți nevinovate. Ca represalii Sinan-pașa poruncea (în 1589) executarea a 600 de „câini creștini", după cum îi numea pe prizonierii care au fost decapitați la Constantinopol[55].

În cele din urmă în anul 1591 conflictul izbucnea fățiș. Din cauza deselor încălcări de frontieră trupele imperiale erau silite să riposteze, ocupând cetatea Sissek (pe Drava). Victoria a fost celebrată ca o mare izbândă creștină, iar oștenii au înconjurat de 3 ori cetatea, în genunchi, pentru a mulțumi lui Dumnezeu pentru victorie[56].

Ofensiva trupelor imperiale a făcut însă o proastă impresie la curtea sultanului. După ce Murad al III-lea – în 1588 – afirmase din nou tradiția continuității bizantine, sărbătorind – odată cu încheierea păcii cu Persia – conform calendarului Islamului și 1 000 de ani de la pacea încheiată de împăratul bizantin Mauricius cu Persia, în 1592 la Constantinopol se celebrau, conform aceluiași calendar, 1 000 de ani de la anul *hegirei* (fuga Profetului de la Mecca la Medina).

Conform tradiției, acesta era începutul unei noi ere, în care Islamul avea să cucerească întreaga lume[57]. Nu este de mirare că sultanul, la instigațiile lui Sinan-pașa, nu a mai tergiversat și a declarat război Imperiului german. Așa a început, în 1593, „războiul cel lung", ce s-a încheiat abia în 1606, prin pacea de la Zsitva-Török, care punea capăt situației de superioritate a Imperiului otoman față de Habsburgi.

---

[51] *Ibidem*, f. 84v – 85v.
[52] S.M. Grossing, *op.cit.*, p. 154.
[53] Haus – Hof und Staatsarchiv-Wien, *loc.cit.*, f. 90-93.
[54] *Ibidem*, f. 93r – v.
[55] S.M. Grossing, *op.cit.*, pp. 156-157.
[56] *Ibidem*, p. 157.
[57] G. von Schwarzenfeld, *op.cit.*, p. 125.

Odată cu acutizarea pericolului otoman, atenţia Occidentului s-a reorientat către sud-estul Europei. Papa Clement al VIII-lea a considerat că a sosit momentul ca toate discordiile dintre principi să fie abandonate în favoarea unei *Ligi* antiotomane; speranţele papei au găsit însă un slab răsunet[58]. Nici măcar regatul direct interesat, Polonia, deşi considerată o mare „putere catolică", nu s-a grăbit să dea curs invitaţiei pontifului roman. Emisarii papali în Polonia au fost episcopul de Caserte, magistrul Mandina şi cardinalul Caetano, ce îl însoţeau pe nunţiul apostolic Germanico Malaspina [59]. Sarcina acestora a fost deosebit de dificilă, deoarece Polonia era mai interesată de păstrarea bunelor relaţii cu Poarta, decât într-o alianţă antiotomană cu Habsburgii, cu care avea multe puncte în litigiu. Condiţia netă impusă de nobilimea polonă aderării la *Ligă* a fost ca arhiducele Maximilian să renunţe la titlul de „rege ales al Poloniei" şi să respecte prevederile păcii de la Bedzin-Bytom.

În acest timp Casa de Austria nu uşura cu nimic demersurile conciliatoare ale papalităţii, făcând, în continuare, încercări în Polonia, pentru recunoaşterea, în viitor, a unor ipotetice drepturi pentru Habsburgi la tronul ţării. La 15 martie 1592 trimisul imperial Anthon Trauthon se adresa arhiducelui Maximilian cu formula de „rege ales al Poloniei" şi îl încuraja să îl convingă pe împărat să nu cedeze asupra pretenţiilor la tronul Poloniei. Mai mult, Trauthon îl chema pe Maximilian la Lublin, unde prezenţa sa i-ar fi încurajat pe nobilii poloni ataşaţi cauzei Habsburgilor şi care erau conduşi de Jan Dukierus. Pe moment considera, însă, că nu mai era nimic de făcut, pentru că în 1590 fratele împăratului, arhiducele Ernst, renunţase, printr-un act oficial, la orice pretenţie la tronul Poloniei. Trauthon considera că aceasta „nu a fost o decizie sănătoasă ... deoarece acum era mai greu să se invoce vreun drept"[60].

Demersurile lui Trauthon în Polonia nu rămâneau fără ecou, la 1 septembrie 1592 Adunarea nobiliară de la Lublin decreta următoarele:

- contesta corectitudinea alegerii lui Sigismund al III-lea;
- asigura de credinţa sa pe arhiducele Maximilian, pe care l-ar fi sprijinit, dacă dorea să îşi apere drepturile;
- lăsa deschisă, pe viitor, candidatura pentru tron oricărui reprezentant al Casei de Austria[61].

---

[58] J. Mačurek, *op.cit.*, p. 148.
[59] *Ibidem*, p. 149.
[60] Haus – Hof und Staatsarchiv-Wien, *Handschriften*, W 83, f. 690-694 v.
[61] *Ibidem*, f. 716-719.

Pe acest fundal de intrigi este uşor de înţeles de ce Polonia nu se grăbea să se alieze cu Habsburgii şi nici nu dorea să le faciliteze în vreun fel prezenţa în spaţiul românesc, pe care imperialii îl socoteau, din nou, important din punct de vedere strategic.

În primul rând soarta lui Petru Şchiopul era privită cu mai mult interes, când acesta era obligat să ia calea exilului, la 19 august 1591[62]. Domnul, însoţit de familia sa, pleca prin Galiţia, către Cracovia, Olmütz, Austerlitz şi de aici spre Wolkersdorf şi Viena[63]. Petru-Vodă nu se oprea prea mult la Viena, ci călătorea spre Tulln, unde se oprea. La Brisamberg îl întâlnea pe arhiducele Ernst, la 27 ianuarie 1592, când avea loc o audienţă oficială. Dornic să obţină sprijinul Casei de Austria, Petru înmâna daruri deosebit de scumpe, pentru arhiduce şi împărat. Între altele o sabie împodobită cu pietre scumpe, un pumnal cu rubine, dar, ceea ce a impresionat asistenţa, au fost cele 10 cămile şi cei 2 cai pur-sânge[64], pe care domnul, deşi în exil, îi dăruia împăratului. Petru-Vodă se prezenta aşadar Habsburgilor cu toată splendoarea unui principe oriental, care, la rândul său, înţelegea să câştige bunăvoinţa imperialilor, arătându-şi consideraţia în maniera Levantului. Rudolf al II-lea îl asigura în scris pe Petru de toată prietenia sa, dar nu se grăbea să vină în ajutorul domnului.

Este important de subliniat faptul că nici după 1593, când războiul cu otomanii era o realitate, Rudolf al II-lea nu a fost preocupat intens de soarta frontului şi a graniţelor sud-estice ale Imperiului. Cei care au reprezentat interesele Casei de Austria în zonă au fost fraţii împăratului, mai ales arhiducele Mathias. Acestuia, după mai multe încercări aventuroase de a obţine un tron în Europa, i se încredinţa funcţia de comandant general al trupelor din Ungaria. Implicarea sa activă în „războiul cel lung”, pacificarea Ungariei, tratatul cu Ştefan Bocskái (1606) şi pacea de la Zsitva-Török, din acelaşi an, l-au recomandat principilor germani şi propriei familii drept conducătorul Imperiului, de aceea din această perioadă începe conflictul dintre Rudolf şi fraţii săi, împăratul simţindu-şi ameninţat tronul.

Aşa se explică şi atitudinea şovăitoare a împăratului, care la începutul anului 1592 încerca încă să obţină reînnoirea tratatului de pace cu otomanii. Dispreţuitor, sultanul îi scria regelui Franţei, Henric al IV-lea: „plângând în genunchi a sosit înaintea tronului meu ambasadorul împăratului german”

---

62 *Hurmuzaki*, vol. XI, pp. 278-282.
63 *Ibidem*, pp. 233-235.
64 *Ibidem*, pp. 252-253.

dar „duşmanul tău este şi duşmanul meu. Aş dori mai degrabă să îl scot din reşedinţa sa din Boemia <decât să închei pacea>" [65].

În ciuda apatiei împăratului s-a arătat deja că fraţii săi se lansau în forţă în apărarea graniţelor Imperiului şi în restaurarea demnităţii imperiale a Casei de Austria. Pentru aceasta Habsburgii aveau nevoie imperioasă de alianţa Moldovei, Ţării Româneşti şi, mai ales, a Transilvaniei.

Profitând de aspiraţiile de mărire ale principelui transilvan Sigismund Báthory, ce se visa rege al Daciei reunificate[66], Habsburgii aveau să perfecteze o alianţă matrimonială cu principele Báthory, care se recunoştea vasal al împăratului (1595)[67].

După 1592-1593 pretenţiile lui Báthory sunt acceptate de Casa de Austria, care credea că ar putea controla întreg spaţiul românesc prin intermediul Transilvaniei. Domnul Moldovei (Aaron-Vodă) şi cel al Ţării Româneşti (Mihai-Viteazul), ei înşişi interesaţi de alianţa cu Imperiul german, aveau să fie încurajaţi şi cultivaţi pentru a se alătura *Ligii* antiotomane, în condiţiile în care Polonia după 1594, refuza oficial să se implice în războiul habsburgo-otoman. În 1596 episcopul Barrowski avea să declare că polonezii „nu se mai tem de duşmănia deschisă a turcilor, ci de prietenia falsă a Habsburgilor"[68].

Putem conchide că în intervalul 1574-1592 conflictul habsburgo-polon a avut implicaţii adânci în situaţia politică a Europei central-răsăritene şi de sud-est. Atât Polonia cât şi Casa de Austria au avut propriile planuri privind controlul Dunării de Jos, iar lupta s-a dus în jurul tronului Poloniei, în felul acesta spaţiul românesc ieşind temporar din atenţia celor două rivale. Importanţa strategică a ţărilor române a revenit în prim-plan după 1593.

---

[65] Cf. G. von Schearzenfeld, *op.cit.*, p. 128.
[66] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, Bucureşti, 1981, p. 293.
[67] *Vertrag und Bündnuss zwischen der Könischen kay. May. Rudolpho II. und dem Fürsten in Siebenbürgen, so sich mit einander auff gewisse Condition und Artickel vergleichen Wieder der Erbfeinde Christliches Namens und Geblüts/den Turckischen Sultan/ ...*, Ursel, 1595.
[68] J. Mačurek, *op.cit.*, p. 149.

Capitolul XI

Mihai Viteazul și aspirațiile românești în jocul de interese al marilor puteri

Sfârşitul secolului XVI şi începutul secolului XVII au fost marcate de unul dintre momentele cele mai importante din întreaga istorie a poporului român, de domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601) cel care pentru prima dată în istorie a unit cele trei state româneşti, Ţara Românească, Transilvania şi Moldova, cel care, prin eroismul şi cutezanţa de care a dat dovadă, a pus sub semnul întrebării, pentru o clipă, însăşi dominaţia otomană din Europa şi a atras asupra sa privirile întregului continent[1].

Marea epopee românească de sub conducerea lui Mihai Viteazul desfăşurată la cumpăna dintre cele două veacuri, a fost răspunsul hotărât dat de poporul nostru la intensificarea fără precedent pe care a cunoscut-o dominaţia otomană, sub toate aspectele, tocmai în această perioadă. Astfel, turcologul Mihai Maxim a calculat că, între 1538 şi 1600, Moldova şi Ţara Românească au pierdut în raporturile cu Poarta, sub diferite forme, între 13 şi 15 milioane de galbeni[2], dintre care, numai în perioada 1581-1590 şi numai în Ţara Românească, cumpărarea tronului şi plata haraciului şi a peşcheşurilor s-a ridicat, după aprecierea lui Mihai

---

[1] Carol Gölner, „Faima lui Mihai Viteazul în Apus. Broşuri contemporane", în *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj*, VIII, 1939-1942, Sibiu, 1942, pp. 193-296; idem, „Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes. Berichte" *Neuer Zeitung*, Hermanstadt, 1943, 243 p.; Emilia Poştăriţă, „Mihai Viteazul în conştiinţa europeană", în *Revista arhivelor*, an LVIII, vol. XLIII, nr. 3, 1981, pp. 337-350; *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, 5 vol., Bucureşti, 1982-1990; Eugen Denize, „Imaginea lui Mihai Viteazul în Spania. Noi izvoare", în vol. *Călugăreni-400*, Bucureşti, 1996, pp. 72-80.

[2] Mihai Maxim, „Regimul economic al dominaţiei otomane în Moldova şi Ţara Românească în a doua jumătate a sec. XVI", în *Revista de istorie*, tom 32, nr. 9, 1979, p. 1761; idem, „Le statut de la Valachie à l'égard de la Porte ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle", în *Nouvelles Etudes d'Histoire*, VII, Bucarest, 1980, pp. 247-250; idem, „Les relations roumano-ottomanes entre 1574 et 1594", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XVI, no. 3, 1977, p. 483; idem, „Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în ultimul sfert al veacului XVI", în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. XII, Bucureşti, 1994, pp. 3-46.

Berza, la 5.770.000 de galbeni[3]. La urcarea sa pe tron, datoriile însumate ale predecesorilor săi, se ridicau la uriaşa sumă de 700 de milioane de asprii, în timp ce contemporanul său din Moldova, Aaron Vodă Tiranul, avea de plătit şi el 110 milioane de asprii[4]. Această situaţie, consecinţă a degradării continue pe care a cunoscut-o instituţia domniei în a doua jumătate a secolului XVI, precum şi a degradării accentuate a raporturilor dintre ţările române şi Poartă[5], ameninţa întreaga societate românească cu o adevărată catastrofă şi impunea adoptarea unor măsuri rapide şi eficiente pentru a opri o evoluţie din ce în ce mai nefavorabilă. În împrejurările din ultimii ani ai secolului XVI, reluarea luptei antiotomane se impunea astfel ca o necesitate istorică pentru toţi locuitorii spaţiului românesc şi ea a fost transpusă în realitate purtând pecetea marii personalităţi a lui Mihai Viteazul, cel care a înţeles mai bine ca oricine în epoca sa nevoile neamului şi sensurile profunde ale evoluţiei istorice care îi era hărăzită.

Dacă lupta antiotomană condusă de Mihai Viteazul a avut la bază, în primul rând, cauze de ordin intern, nu trebuie însă să fie pierdut din vedere nici contextul politic internaţional care, indiscutabil, a creat condiţii favorabile pentru declanşarea şi desfăşurarea ei, context în care Imperiul habsburgic şi Spania, deşi în măsură diferită, au jucat rolul cel mai important în cadrul taberei creştine. Istoricul Carol Golner afirmă chiar faptul că Spania, ca principală putere creştină a epocii, ar fi fost singura forţă care ar fi putut să sprijine ofensiva domnului român împotriva Imperiului otoman[6].

---

[3] Mihai Berza, „Variaţiile exploatării Ţării Româneşti de către Poarta otomană în secolele XVI-XVIII", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 11, nr. 2, 1958, p. 61.

[4] Mihai Maxim, „Regimul economic al dominaţiei otomane...", p. 1742; idem, „Les relations roumano-ottomanes...", p. 483, Bogdan Murgescu, „Aspecte financiare ale acţiunii politico-militare a lui Mihai Viteazul", în *Revista de istorie militară*, 1994, nr. 1-2, pp. 40-47 şi nr. 3, pp. 15-20; idem, „Câteva observaţii pe marginea datoriilor domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei în 1594", în *Revista istorică*, serie nouă, tom 6, nr. 3-4, 1995, pp. 243-253; Ioan Caproşu, *O istorie a Moldovei prin relaţiile de credit până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Iaşi, 1989, pp. 65-67.

[5] Una din cauzele pentru care turcii nu au transformat ţările române în paşalâcuri a fost, indiscutabil, nerentabilitatea economică a unei ocupaţii militare directe (Mihai Maxim, *Ţările române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în evul mediu*, Bucureşti, 1993, pp. 112-132, analizează toate cauzele pentru care spaţiul românesc a scăpat de o ocupaţie otomană directă).

[6] Carol Gölner, „Semnificaţia europeană a luptelor lui Mihai Viteazul în cadrul războaielor turceşti din secolul al XVI-lea", în vol. *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1975, p. 36.

Relaţiile politice internaţionale se caracterizează şi în această perioadă prin aceleaşi trăsături care domină, practic, întreg secolul XVI şi care, în esenţă, se reduc la ciocnirile de interese generate de tendinţele expansioniste ale marilor puteri ale vremii şi la lupta, plină de eroism, a popoarelor ameninţate de aceste tendinţe. Pentru spaţiul geografic locuit de români elementul definitoriu al situaţiei externe continuă să fie contradicţia dintre Imperiul otoman, pe de o parte, şi Habsburgii austrieci, sprijiniţi de cei din Spania, pe de altă parte, la care s-a adăugat reluarea pretenţiilor pontice ale Poloniei conduse, de facto, de cancelarul Jan Zamoyski[7].

Cele trei mari puteri aveau interese specifice în spaţiul românesc, dar toate, fără excepţie, reprezentau serioase ameninţări la adresa statutului internaţional al ţărilor române, la adresa autonomiei lor interne şi a integrităţii lor teritoriale. Astfel, Imperiul habsbugic căuta să realizeze un vast bloc antiotoman care să includă Spania, statele italiene, Polonia, Rusia, Suedia şi chiar Anglia şi Persia. Direcţia sa principală de expansiune împotriva turcilor viza, în primul rând, spaţiul carpato-ponto-danubian, mai ales Transilvania, dar şi Moldova şi Ţara Românească. Din această cauză ei au acordat o mare atenţie lui Sigismund Báthory la început, iar apoi lui Mihai Viteazul, personalităţi care au încercat, fiecare în felul său, să reconstituie unitatea vechii Dacii[8].

În ceea ce priveşte Polonia, aceasta se simţea ameninţată de o eventuală alianţă între Moscova şi Habsburgi şi încerca să realizeze aşa-numita „barieră orientală", printr-o alianţă cu Suedia şi Imperiul otoman[9]. În acest sens orice încercare de reconstituire a Daciei, a unităţii politice a spaţiului românesc, mai ales sub egidă sau în alianţă cu Habsburgii, aşa

---

[7] Pentru contextul internaţional din jurul ţărilor române în această epocă a se vedea, printre altele, Carl Max Kortepeter, *Ottoman Imperialism during the Reformation: Europe and the Caucasus*, London, 1973; Domenico Caccamo, „La diplomazia della Controriforma e la crociata: dai piani del Possevino alla "lunga guerra" di Clemente VIII", în *Archivio Storico Italiano*, 466, anno CXXVIII, disp. II, Firenze, 1971, pp. 255-281; Zygmunt Abrahamowicz, „L'Europe Orientale et les états islamiques au temps de la bataille de Lépante", în vol. *Il Mediterraneo nella seconda metà del' 500 alla luce di Lepanto*, Firenze, 1974, pp. 19-31, Ilie Corfus, „Michel le Brave et la Pologne", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIV, no. 3, 19-75 pp. 483-498.

[8] Eugen Stănescu, „La politique des grandes puissances et l'union des pays roumains sous Michel le Brave", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIV, no. 3, 1975, pp. 501-502; a se vedea şi Ileana Căzan, „Începuturile politicii pontice a Casei de Austria în scrieri umaniste şi izvoare cartografice din sec. XVI", în *Revista istorică*, serie nouă, tom 5, nr.11-12, 1994, pp. 1183-1195; Ştefan Andreescu, *Relaţiile între Habsburgi şi Rusia: misiunea la Moscova a lui Nicolae Warkotsch (1593)*, în *ibidem*, tom 4, nr. 5-6, 1993, pp. 511-537.

[9] E. Stănescu, *art. cit.*, pp. 503-504.

cum s-a întâmplat şi cu Sigismund Báthory şi cu Mihai Viteazul, i se părea periculoasă şi trebuia eliminată ca fiind un obstacol major în calea bunelor sale relaţii cu Poarta otomană.

În fine, Imperiul otoman, după un îndelungat război cu Persia (1578-1590), spera ca, prin declanşarea unui nou război în centrul Europei, împotriva Habsburgilor, să tranşeze definitiv rivalitatea cu aceştia în favoarea sa, să cucerească noi teritorii şi, implicit, noi surse de venit care să umple golurile din vistierie. Dar „războiul cel lung", început la 4 iulie 1593[10] şi încheiat abia în 1606, cu toate defecţiunile din tabăra creştină[11], nu a dus la îndeplinirea speranţelor otomane. El s-a încheiat printr-o pace albă, care stabilea menţinerea *statu-quo-ului* teritorial antebelic şi prevedea o relaţie de deplină egalitate între cele două puteri.

În acest context politic internaţional, încordat, dominat de confruntarea militară dintre imperiali şi otomani, Mihai Viteazul, sprijinit de Andronic Cantacuzino[12] şi de ambasadorul Angliei la Constantinopol, Edward Barton[13], a fost numit de sultan domn al Ţării Româneşti în

---

[10] J. de Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman des son origine jusqu'à nos jours*, tome VII, Paris, 1837, pp. 265-329; C. M. Kortepeter, *op. cit.*, pp. 130-133, Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, pp. 262-263. Declanşarea acestui război a făcut să apară o mulţime de proiecte de coaliţie antiotomană (Harald Heppner, „Der lange Türkenkrieg (1593-1606) ein Wendepunkt im habsburgisch-osmanischen Gegensatz", în *The Jorunal of Ottoman Studies*, Istanbul, 1981, pp. 134-135), multe dintre ele total nerealiste.

[11] Principalele puteri creştine care puteau să ajute substanţial pe Habsburgi erau Spania şi Veneţia. Prima cu bani şi trupe terestre, iar a doua cu flotă, rămasă încă cea mai puternică din Mediterana. Spania, care ajunsese la o înţelegere cu turcii în 1581 (E. Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, tome III, Paris, 1853, p. 710; Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, tome II, Paris, 1966, p. 437) şi care era prinsă în războaiele cu Franţa, Anglia şi Ţările de Jos, nu dorea să participe la o campanie antiotomană de amploare şi, de aceea, ajutorul ei pentru Rudolf II s-a limitat la furnizarea de mijloace financiare şi la trimiterea unor unităţi de mercenari (Peter Bartl, „Marciare verso Costantinopoli - Zur Türkenpolitik Klemens VIII", în *Saeculum*, Band 20, 1969, p. 45; C. Gölner, „Semnificaţia europeană a luptelor lui Mihai Viteazul ...", p. 25). Veneţia nu dorea nici ea să lupte cu turcii pentru a nu-şi compromite interesele comerciale din Levant (P. Bartl, *art. cit.*, p. 46; D. Caccamo, *art. cit.*, p. 270). Din această cauză, papa Clment VIII a încercat să atragă la lupta antiotomană Moscova, Persia, cazacii, Polonia şi chiar pe tătari (Alexander Randa, *Pro Republica christiana. Die Walachei im "langen" Türkenkrieg der Katolischen Universalmachte (1593-1606)*, München, 1964, p. 64; D. Caccamo, *art. cit.*, pp. 271-275; H. Heppner, *art. cit.*, p. 39; P. Bartl, *art. cit.*, pp. 47-48).

[12] Hurmuzaki, *Documente*, XI, pp. 373-374; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, Bucureşti, 1982, p. 66; Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, III, *Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593-1601)*, Bucureşti, 1997, p. 13.

[13] Iaochim Crăciun, *Cronicarul Szamoskozy şi însemnările lui privitoare la români. 1566-1608*, Cluj, 1928, p. 100; Ion. I. Podea, „A Contribution to the Study of Queen Elizabeth's Eastern Policy (1590-1593)", în *Mélanges d'Histoire Générale*, publiées par C. Marinescu, t. II, Cluj,

septembrie 1593, iar la sfârşitul lui octombrie îşi făcea intrarea în Bucureşti[14]. Odată aflat pe tronul Ţării Româneşti, Mihai s-a confruntat cu două probleme principale, probleme care îşi vor păstra actualitatea pe parcursul întregii sale domnii. Este vorba de lupta de independenţă împotriva turcilor, impusă de situaţia dezastruoasă a ţării şi de lupta pentru unitatea de acţiune, la început, apoi de lupta pentru unitatea statală a celor trei ţări române, adică de unitatea românească, de unitatea întregului spaţiu românesc. Numai prin realizarea acestei unităţi lupta antiotomană, dar şi lupta împotriva veleităţilor expansioniste ale altor puteri, cum ar fi Habsburgii şi Polonia, putea avea cu adevărat sorţi de izbândă.

După părerea noastră, Mihai Viteazul a abordat cele două probleme majore ale domniei sale simultan şi de la început, deoarece între ele exista o strânsă interdependenţă, una fără cealaltă neputând să-şi găsească o rezolvare adecvată. Nu credem că prima parte a domniei sale a fost dominată de lupta pentru independenţă împotriva turcilor, iar cea de-a doua de lupta pentru unitatea statală a întregului spaţiu românesc. Este adevărat că până în 1599 Mihai Viteazul a avut nenumărate confruntări cu turcii otomani, dar aceste confruntări au fost abordate mereu prin căutarea unor forme adecvate momentului, de unitate de acţiune a celor trei ţări româneşti, chiar dacă pentru aceasta el a trebuit să accepte vasalitatea faţă de Sigismund Báthory, principele transilvan care căuta să realizeze şi el unitatea românească, dar de pe poziţii străine interesului românesc. După 1599, când Mihai Viteazul trece la înfăptuirea efectivă a unităţii politice româneşti, lupta pentru independenţă îşi păstrează întreaga acuitate şi actualitate, chiar dacă disputa cu Imperiul otoman este îngheţată pentru o perioadă. Locul turcilor este luat de puterile creştine, de Polonia şi de Imperiul habsbugic, care nu puteau accepta o unire a celor trei ţări româneşti sub o singură conducere şi care au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a distruge opera lui Mihai Viteazul, ceea ce vor reuşi, chiar dacă cele mai multe avantaje din acţiunea lor vor reveni turcilor.

Nu credem, de asemenea, că se poate pune problema felului în care Mihai Viteazul a realizat prima unire românească din istorie, în mod conştient şi planificat sau întâmplător, datorită unor ameninţări venite din exterior şi care nu-i lăsau o altă cale de ales. Considerăm că el a

---

1938, p. 464; Ludovic Demény, Paul Cernovodeanu, *Relaţiile politice ale Angliei cu Moldova, Ţara Românească şi Transilvania în secolul XVI-XVIII*, Bucureşti, 1974, p. 30.

[14] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, IV, Bucureşti, 1932, pp. 37-39, P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 29.

manifestat de la începuturile domniei o puternică dorință de unitate a spațiului românesc, indiferent de forma pe care ar fi avut-o această unitate şi că împrejurările istorice în mijlocul cărora a trăit i-au permis şi i-au impus, în acelaşi timp, să realizeze unitatea românească, la momentul oportun, în forma unei unități statale, pe care timpul scurt, mai puțin de un an, nu i-a permis să o perfecționeze pe calea centralizării, aşa cum s-au petrecut lucrurile în cazul altor țări din Europa.

Mihai Viteazul nu avea nevoie, după părerea noastră, de ameninţări externe sau de imbolduri venite din afară pentru a aspira la realizarea unui stat unit românesc şi, cu atât mai puţin, pentru a trece la acţiunea de înfăptuire a sa. Exemplele din istoria celor trei ţări române, pe care suntem siguri că el le cunoştea, erau suficiente. Astfel, pe această linie de unitate s-au plasat Iancu de Hunedoara şi Ştefan cel Mare, care la fel ca şi Mihai Viteazul, şi-au dat seama că lupta antiotomană impunea unirea tuturor forţelor româneşti. Petru Rareş a gândit şi el, în datele ei fundamentale, un anumit tip de unitate politică românească[15].

Castaldo, generalul napolitan al lui Carol Quintul, care a ocupat în 1551 Transilvania în numele fratelui acestuia, Ferdinand de Austria, a nutrit şi el gândul unirii celor trei ţări româneşti şi al reconstituirii Daciei romane[16]. Despre această încercare Nicolae Iorga spunea că „... aceeaşi nevoie instinctivă a unității după tradiții seculare, milenare, a adus o altă formă: cea habsburgică, ferdinandistă, tinzând a realiza, prin Ardealul lui Martinuzzi cu garnizoana spaniolă a lui Castaldo, altă Dacie, cu acelaşi centru în Ardeal, iar la aripi cu domni impuşi de căpetenia soldaţilor trimişi de regele austriac al Ungariei"[17].

Acest ideal politic de reconstituire a Daciei va fi afirmat fără echivoc şi de Despot Vodă. Intrând în alianţă cu Ferdinand de Austria, Despot a plănuit o campanie împotriva turcilor, campanie care avea drept scop restabilirea vechilor hotare ale Moldovei. Pentru realizarea acestui

---

[15] Manole Neagoe, „Problema unităţii ţărilor române în secolul al XVI-lea", în *Revista arhivelor*, an LII, vol. XXXVII, nr. 4, 1975, p. 429.

[16] Într-o scrisoare trimisă la 22 iulie 1552 către un om de încredere de la curtea lui Ferdinand, Castaldo îşi prezintă acţiunea ca pe o reeditare a cuceririi romane a Daciei (Victor Motogna, *Relaţiile dintre Moldova şi Ardeal în secolul al XVI-lea*, Dej, 1928, pp. 151-152). Semnificativă în acest sens este şi medalia pe care a bătut-o şi în al cărui text se autointitulează *Subactae Daciae restitutor optimus* (A. Veress, *Izabela királyne (1519-1559)*, Budapest, 1901, p. 407 şi fig. 124; Adolf Armbruster, „Evoluţia sensului denumirii de "Dacia". Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică şi realitate în gândirea politică", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 22, nr. 3, 1969, p. 440).

[17] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 20.

plan, el lansează o proclamaţie către moldoveni, în decembrie 1561, în care le expune programul său politic. Despot face apel la sentimentul de mândrie al moldovenilor ca descendenţi ai romanilor, cerându-le să lupte zi şi noapte pentru scuturarea jugului turcesc. Cu concursul ţării Despot declară că nădăjduieşte, ca în puţină vreme, să dobândească „iarăşi locurile Moldovei mele pe care le ţine păgânul, adică malul Dunării, şi nu numai acela, dar şi Ţara Românească şi apoi toată Ţara Grecească"[18].

La o reconstituire a Daciei a aspirat şi principele transilvan Ioan Sigismund Zápolya. În anul 1566, comandantul gărzii sale personale, Giovan Andrea Gromo, transmitea în Italia, în numele stăpânului său, că acesta „... şi-ar ceda toate drepturile asupra regatului Ungariei şi, în plus, ca în momentul morţii sultanului (Süleyman I – n.n.) să-i dea ajutor să poată cuceri Dacia care-i aparţine lui, stăpânită parte de Alexandru Moldoveanul (Lăpuşneanu – n.n.), parte de Pătraşcu Valahul (Petru cel Tânăr – n.n.)"[19]. Această iniţiativă a aparţinut maghiarilor protestanţi, care au preferat varianta Daciei unei Ungarii catolice supuse Casei de Austria[20], dar, în ciuda acestui fapt, ea demonstrează totuşi că procesul de convergenţă politică al celor trei state româneşti se dezvolta într-un ritm rapid după bătălia de la Mohács din 1526 şi prăbuşirea Ungariei feudale.

Planul dacic românesc a fost readus în discuţie, dar şi în practica politică, în timpul uniunii dinastice moldo-muntene realizată de Mihneşti[21]. Atât Petru Şchiopul, cât şi Alexandru II Mircea şi Mihnea Turcitul se considerau descendenţi din familia regală a Corvinilor, tradiţie oficializată ulterior chiar de curia romană[22], ceea ce explică de ce ei se considerau moştenitorii legitimi ai Transilvaniei, acţionând în vederea refacerii fostului regat dacic.

---

[18] Idem, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1931, pp. 209-210; Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, pp. 415-416; Gh. Pungă, „Unele consideraţii privind planul dacic al lui Mihai Viteazul", în vol. *Românii în istoria universală*, III, 1, Iaşi, 1988, p. 496.

[19] Marina Lupaş-Vlasiu, *Contribuţiuni documentare la relaţiunile dintre Italia şi Transilvania în secolul al XVI-lea, Anuarul Institutului de istorie naţională*, Cluj", X, 1945, pp. 340-341; Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, Bucureşti, 1980, p. 215.

[20] Gh. Pungă, *art. cit.*, p. 497.

[21] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, I, pp. 162-185; Gh. David, „Un moment cu rezonanţă pentru unitatea românilor", în *Magazin istoric*, 1, 1985, pp. 34-39.

[22] Şt. Andreescu, „Radu Mihnea Corvin, domn al Moldovei şi Ţării Româneşti", în *Revista de istorie*, tom 39, nr. 1, 1986, p. 16; Gh. Pungă, *art. cit.*, p. 497.

La toate aceste planuri dacice s-a adăugat, bineînțeles, cel al lui Sigismund Báthory, inspirat şi din gândirea politică umanistă a secolului XVI[23].

Dar ele, datorită provenienței majoritare maghiaro-habsburgice nu aveau şanse de realizare pe pământ românesc. Deşi este foarte probabil ca Mihai Viteazul să fi cunoscut toate aceste proiecte, trebuie arătat că inițiativele şi înfăptuirile sale au avut un cu totul alt caracter, practic el opunând „Dacia românească" cum inspirat o denumea Nicolae Iorga[24] – acestor planuri de proveniență străină, care nu corespundeau specificului şi, mai ales, intereselor româneşti. Pentru Mihai, unirea nu însemna numai asigurarea propriei sale domnii sau realizarea unui front comun de luptă antiotoman, ci constituirea unui organism politic de sine stătător, a cărui conducere urma să revină, ereditar, familiei sale.

În aceste condiții apare evident faptul că proiectul imperial, utopia refacerii Imperiului bizantin de către Mihai Viteazul, ocupa un loc secundar în gândirea politică şi în ideologia promovată de domnul nostru[25]. Nu este mai puțin adevărat că Mihai avea el însuşi interesul să mențină vie această iluzie, pentru a-şi asigura colaborarea popoarelor balcanice în lupta antiotomană, dar, pe de altă parte, atât imperialii, cât şi anturajul său balcanic, în frunte cu Dionisie Rally Paleologul, din motive diferite, au încercat să-i îndrepte constant atenția spre sudul Dunării[26]. Fără succes însă.

Dar până să treacă la aplicarea planului său dacic, Mihai a fost confruntat cu problema scoaterii Țării Româneşti din impasul economic şi politic în care se afla, iar acest lucru nu se putea face decât prin declanşarea luptei antiotomane. Contextul politic internațional era favorabil pentru întreprinderea unei astfel de acțiuni datorită războiului dintre turci şi imperiali, declanşat în vara anului 1593, dar el trebuia să procedeze cu multă prudență pentru a nu eşua chiar de la început în tentativa sa. Trebuia, pe de o parte, să-şi găsească aliați puternici, dacă se

---

[23] M. Neagoe, *art. cit.*, p. 436; Gh. Pungă, *art. cit.*, pp. 498-500.

[24] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, V, p. 362.

[25] Mihai Viteazul nu a manifestat niciodată adevărate visuri imperiale, de refacere a Imperiului bizantin, fiind interesat nu de cucerirea altora, ci de apărarea propriului popor (Andrei Pippidi, *La* „Résurrection de Byzance ou l'unité politique roumaine: l'option de Michel le Brave", în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, tome XIII, no. 3, 1975, pp. 376-378; idem, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI-XVIII*, Bucureşti, 1983, pp. 182-189).

[26] Idem, *La Résurrection de Byzance* ..., p. 374; idem, „Notes et documents sur la politique balkanique de Michel le Brave", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXIII, no. 4, 1984, pp. 360-361.

putea chiar pe împăratul Rudolf II (1576-1612), iar pe de altă parte să se pregătească din punct de vedere militar cât mai bine, pentru că Ţara Românească avea o frontieră foarte întinsă cu Imperiul otoman, frontieră ce s-ar fi transformat automat în linie de front şi de operaţiuni militare. Acestea, credem că sunt motivele pentru care el a aşteptat mai bine de un an ca să declanşeze lupta antiotomană, la 13 noiembrie 1594, fapt care a provocat suspiciuni din partea puterilor creştine, atât a imperialilor, cât şi a papalităţii.

Acest lucru explică de ce solul imperial Ioan de Marini Poli, cât şi solul papal Alexandru Komulovic (Comuleo) au ocolit sistematic Ţara Românească în misiunile lor diplomatice de la sfârşitul lui 1593 şi din prima parte a lui 1594. În noiembrie 1593, iezuitul Komulovic este trimis de papa Clement VIII la cazaci şi tătari, pentru a-i convinge să lupte împotriva turcilor[27]. În februarie 1594 el se afla la Alba Iulia[28], iar la 22 martie a sosit la Iaşi, unde Aaron Vodă Tiranul i-a promis că va adera la *Liga Sfântă* şi i-a dat scrisori de recomandare către poloni, cazaci şi către ţarul de la Moscova[29].

Simultan cu această intensă activitate diplomatică ce îl ocolea pe Mihai Viteazul, profitând de războiul dintre turci şI imperiali, popoarele din Imperiul otoman încep să se ridice la luptă. Astfel, în 1593-1594 au loc răscoale ale albanezilor şi muntenegrenilor, care solicită chiar ajutorul regelui Spaniei, Filip II[30]. În primăvara lui 1594 se declanşează o răscoală a sârbilor, românilor şi ungurilor din sudul Banatului, condusă de banul

---

[27] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 38.
[28] *Ibidem.*
[29] P. Pierling, F. Racki, „L. Komulovicá izvestaj i listovi o poslanstvo njegovu u Tursku, Erdely, Moldavansku i Poljsku“, în *Starine*, Zagreb, XIV, 1882, pp. 83-124; P. Pierling, „Novi izvori o L. Komulovica“, în *ibidem*, XVI, 1884, pp. 209-251; idem, *La Russie et le Saint Siège*, II, Paris, 1897, pp. 332-368; J. Tomic, „Prilozi za pokret hristjana na balkanskomu poluostruvu protiv Turaka krajem XVI veka“, în *Spomenik*, XXXI, 1898, pp. 90-94; I. Bărbulescu, „Mihai Vodă şi catolicismul“, în *Arhiva*, XVII, 1906, pp. 178-182; K. Horvat, „Monumenta historica nova historiam Bosniae et vicinarum provinciarum illustrantia“, în *Glasnik zemaljskog muzeja Bosni-Hercegovini*, XXI, 1909, pp. 13-14, 23-27, 31-36, 41-42; E. Fernandzin, „Prilozi k poznaniu diplomatskogo poslanstva Alesandra Komulovica mejdu Slovene o godine 1593 do 1597“, în *Starine*, XXXVI, 1918, pp. 7-30; Hurmuzaki, *Documente*, III; 1, p. 175; III, 2, pp. 36-40; A. Veress, *Relationes nuntiorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII*, Budapest, 1909, pp. 35-49; A. Pippidi, „Notes et documents sur la politique balkanique de Michel le Brave“, p. 342.
[30] Ricardo Magdaleno, *Papeles de Estado. Venecia, siglos XV-XVIII*, Valladolid, 1976, p. 125; A. Pippidi, „Au sujet des peuples de l'Europe du Sud-Est dans la politique internationale à la fin du XVIe et au debut du XVIIe siecle“, în *East European Quaterly*, X, 1, pp. 113-124; idem, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Bucarest-Paris, 1980, pp. 35-38.

Sava şi vlădica Teodor[31]. Răsculaţii au ocupat Vârşeţul, Făgetul, Becicherecul şi Borşa, dar vor fi înfrânţi de paşa de Timişoara, Hasan[32].

În acest condiţii era absolut necesară o coagulare a spaţiului românesc şi încercarea de alianţă cu împăratul Rudolf II. Iniţiativa a fost preluată de Sigismund Báthory, care dorea să realizeze o Dacie unită sub conducerea lui, dar avea şi capacitatea politică necesară, bazată mai ales pe apartenenţa sa la biserica catolică, de a stabili relaţii de colaborare cu imperialii. Astfel, în februarie 1594 el încheie o alianţă cu Rudolf II[33], alianţă reînnoită la Praga, la 28 ianuarie 1595[34]. În acelaşi timp, Aaron Vodă Tiranul, domnul Moldovei, încheie şi el prin intermediul solului Ioan de Marini Poli, la 16 august 1594, la Iaşi, o alianţă cu împăratul[35] şi, în aceaşi lună, recunoaşte şi suzeranitatea lui Sigismund Báthory. Mihai Viteazul, ocolit de soliile papale şi imperiale, hotărăşte să ia el iniţiativa şi trimite solii în Transilvania şi Moldova, arătând că este gata să adere la Liga antiotomană[36]. Se pare că în 1594, în septembrie sau octombrie, el a reuşit să încheie o alianţă cu Sigismund Báthory şi cu Aaron Vodă Tiranul, reconstituind astfel frontul unic de acţiune al ţărilor române, al întregului popor român[37]. În aceste condiţii erau create, într-adevăr, toate premisele declanşării cu succes a luptei antiotomane, ceea ce Mihai Viteazul nu a ezitat să facă, situându-se de la început în fruntea ei, în ciuda pretenţiilor lipsite de acoperire ale principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory. Se observă,

---

[31] Ştefan Ştefănescu, „Mihai Viteazul - apărător al drepturilor creştinătăţii orientale", în vol. *Călugăreni-400*, Bucureşti, 1996, p. 21.

[32] *Ibidem*, p. 22; A. Veress, *Documente*, IV, pp. 77-79; Cristina Feneşan, „Din premisele luptei antiotomane a ţărilor române în vremea lui Mihai Viteazul. Mişcările populare din 1594 în eialetul Timişoara", în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca*, tom XXVII, 1985-1986, pp. 99-136.

[33] N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, Bucureşti, 1935, pp. 116, 137-139; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37.

[34] A. Veress, *Documente*, IV, pp. 185-188; Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, pp. 176-177; I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaţionale ale României. 1354-1920*, Bucureşti, 1975, p. 92.

[35] A. Veress, *Documente*, IV, pp. 94, 117-118; Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 193-194; I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.*, p. 91; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 39.

[36] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 193; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 39-40.

[37] Textul alianţei nu ni s-a păstrat, dar ea este precis amintită de Marini Poli într-un raport către Rudolf II (Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 202; *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 55; I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *op. cit.*, p. 91). Pentru diplomaţia lui Mihai Viteazul foarte activă încă de la începuturile domniei, a se vedea Carol Gölner, „Despre aparatul diplomatic al lui Mihai Viteazul", în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, tom IX, 1966, pp. 85-107.

ceea ce am afirmat şi mai sus, că lupta antiotomană şi unitatea spaţiului românesc, indiferent de forma pe care o îmbrăca, constituiau două aspecte inseparabile ale aceleiaşi probleme. Pentru început, sistemul de alianţe dintre cele trei state era suficient pentru declanşarea şi desfăşurarea cu succes a unui război de eliberare antiotoman.

La 13 noiembrie 1594, Mihai Viteazul declanşează lupta antiotomană omorându-i pe toţi creditorii din Bucureşti, şi pe toţi turcii din ţară, fiind imitat, aproape imediat, şi de domnul Moldovei, Aaron Vodă Tiranul [38]. Sunt atacate şi arse Giurgiu, Cetatea de Floci, Hârşova, Silistra, Brăila, Tighina, Chilia, Ismail, Babadag, sunt obţinute victoriile de la Putineiu, Stăneşti, Şerpăteşti şi de lângă Rusciuk, practic întreaga linie a Dunării este transformată într-o linie de front. Elementul surpriză a avut o mare importanţă, permiţând forţelor româneşti să obţină victorii peste tot.

Ridicarea la luptă a ţărilor române reprezenta un mare pericol pentru Imperiul otoman, mai ales în condiţiile în care el se afla în război cu Habsburgii. Pericolul se profila în două direcţii, la fel de importante: ameninţarea flancului drept al frontului otoman, care se găsea descoperit în faţa atacurilor lansate din direcţia ţărilor române şi periclitarea aprovizionării cu alimente şi alte produse a capitalei otomane, a Constantinopolului[39], precum şi a comerţului polono-otoman[40]. Aceste

---

[38] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 109-113; Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti*, Timişoara, 1976, pp. 99-101; Ion Ionaşcu, Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1975, pp. 45-47; Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Bucureşti, 1972, pp. 89-94; Aurel Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIV, no. 3, 1975, p. 458.

[39] Pentru impactul ridicării la luptă a românilor asupra aprovizionării Constantinopolului a se vedea Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 471; IV, 2, pp. 193 şi 198; XII, p. 24; Alexandru Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele de la Simancas*, Bucureşti, 1940, p. 107; E. D. Tappe, *Documents concerning Romanian History (1427-1601), collected from British Archives*, London, The Hague, Paris, 1964, p. 79; Sergiu Columbeanu, „Acţiunile navale ale lui Mihai Viteazul pentru stăpânirea Dunării", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 74, 1975, pp. 483-494; Ilie Manole, *Componenta navală în gândirea militară a lui Mihai Viteazul*, în vol. *Călugăreni-400*, Bucureşti, 1996, pp. 123-126. De altă părere este istoricul Bogdan Murgescu, „Campaniile lui Mihai Viteazul şi foametea de la Istanbul din 1595", în vol. *Călugăreni-400*, pp. 67-71.

[40] N. Iorga, „Socotelile Bistriţei", în *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, I-II, Bucureşti, 1901, p. 25; A. Veress, *Documente*, VI, Bucureşti, 1933, pp. 229-231; E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 139; idem, *The Travels of John Sanderson* (The Hakluyt Society, Second Series, no. LXVII), 1930, p. 210; L. Demeny, P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 41; Ilie Corfus, „Intervenţia polonă în Moldova şi consecinţele ei asupra războiului lui Mihai Viteazul cu turcii", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 4, 1975, pp. 531-532; Viorel Panaite, „Comerţ şi negustori în tratatele osmano-polone: 1489-1607", în *Revista istorică*, serie nouă, tom 6, nr. 3-4, 1995, p. 221; Mihnea Berindei, „Contribution à l'étude du commerce ottoman des fourrures moscovites. La route

amenințări grave i-au obligat pe turci să treacă războiul din Ungaria pe un plan secundar şi să-şi îndrepte forțele principale împotriva Țării Româneşti[41].

Dar tocmai în acest moment în care era mai necesară ca oricând o adevărată şi eficientă solidarizare a tuturor puterilor creştine pentru a se face față cu succes amenințării otomane, fiecare dintre aceste puteri a încercat să-şi promoveze propriile interese fără a ține cont de pericolul otoman şi de situația extrem de periculoasă în care se aflau Mihai Viteazul şi Țara Românească.

Forțele habsburgice, în loc să acorde ajutor domnului român, au încercat să profite de slăbirea presiunii otomane din Europa Centrală şi au reuşit să cucerească mai multe localități din Croația, printre care şi Petrina, precum şi Strigoniu, la 1 septembrie 1595[42].

Sigismund Báthory, cel care dorea să refacă Dacia în folosul său şi al nobilimii maghiare, a considerat şi el că venise momentul pentru a-şi subordona şi mai strâns cele două țări româneşti extracarpatice. Nemulțumit de legăturile directe dintre Aaron Vodă Tiranul şi împăratul Rudolf II, precum şi de încercările domnului moldovean de apropiere față de Polonia, încercări ce îşi aveau începutul încă din ianuarie 1593[43], cu complicitatea unor boieri moldoveni, în aprilie 1595, el l-a arestat şi l-a înlocuit cu Ştefan Răzvan[44]. În continuare a reuşit să-l oblige pe Mihai Viteazul, aflat într-o situație de izolare pe plan extern, să accepte tratatul de la Alba Iulia, din 20 mai 1595[45] adevărată încercare de desființare pe cale juridică a entității statale a Țării Româneşti[46] şi pe noul domn al Moldovei, Ştefan Răzvan, să încheie un tratat asemănător, la 3 iunie[47]. Prin aceste tratate regatul dacic al lui Sigismund Báthory căpăta o consistență pur

---

moldavo-polonaise. 1453-1700", în *Cahiers du Monde Russe et Sovietique*, vol. XII; 4, 1971, p. 403; *Călători străini despre țările române*, vol. IV, Bucureşti, 1972, pp. 303-365; Şt. Andreescu, „Comerțul danubiano-pontic la sfârşitul secolului al XVI-lea: Mihai Viteazul şi "drumul moldovenesc", *în Studii şi materiale de istorie medie*, vol. XV, 1997, pp. 41-60.

[41] A. D. Xenopol, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, Bucureşti, 1915, p. 39.

[42] I. Sârbu, *op. cit.*, pp. 200-201.

[43] Ilie Corfus, *Mihai Viteazul şi polonii*, Bucureşti, 1938, pp. 10-11; Veniamin Ciobanu, *La cumpănă de veacuri (Țările române în contextul politicii poloneze la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea)*, Iaşi, 1991, p. 105.

[44] A. Veress, *Documente*, IV, p. 254, I. Sârbu, *op. cit.*, p. 136; V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 105.

[45] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 209-213 şi 472-476; III, 2, p. 103; XII, pp. 50-52; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 114-115.

[46] V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 106.

[47] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 488-481; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 115; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 108-109.

juridică, nu însă şi practică, el nefiind capabil să devină adevăratul stăpân al întregului spaţiu românesc, care refuza să-l recunoască în această postură în ciuda tuturor tratatelor şi a tuturor aparenţelor.

La rândul ei, Polonia nu numai că nu intenţiona să sprijine lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul, dar începea să devină foarte îngrijorată faţă de evoluţiile din spaţiul românesc. Indiferent care ar fi fost aceste evoluţii, fie o unitate, într-o formă sau alta, a întregului spaţiu românesc, fie o creştere a influenţei Habsburgilor prin intermediul lui Sigismund Báthory, fie o revenire în forţă a Imperiului otoman, care ar fi readus la ascultare şi supunere ţările române, interesele ei din această regiune geografică erau grav ameninţate.

Aici trebuie să spunem că politica de expansiune în est şi de rivalitate cu Habsburgii începută de regele Ştefan Báthory (1575-1586) a fost continuată cu fidelitate după moartea sa de principalul său colaborator, cancelarul şi marele hatman Jan Zamoyski[48]. Acesta, caracterizat de Nicolae Iorga ca „... unul dintre oamenii cei mai importanţi pe care Europa Orientală i-a dat în această epocă"[49] a ajuns să stăpânească pământuri însumând 6.400 km^2 şi să devină reprezentantul tipic al noii aristocraţii care preluase puterea în stat[50]. El reprezenta interesele magnaţilor poloni care aveau mari proprietăţi în Ucraina şi care erau, prin urmare, interesaţi în expansiunea spre ţărmurile Mării Negre şi gurile Dunării. Zamoyski dorea, de asemenea, să pună capăt incursiunilor tătare în Polonia şi să ducă o politică antiotomană până la limitele permise de interesele ţării, dar fără Habsburgi, care încercaseră chiar acapararea tronului polon şi devierea politicii ei externe în cu totul alte direcţii[51]. În aceste condiţii, Polonia a refuzat orice colaborare cu Habsburgii şi cu Liga Sfântă închegată de papa Clement VIII şi pentru ca refuzul ei să nu apară ca o lipsă a dorinţei de colaborare la lupta antitotomană a pus o condiţie inacceptabilă şi anume: permisiunea de a anexa Moldova şi Ţara Românească[52]. Regele polon, Sigismund III

---

[48] I. Corfus, *Michel le Brave et la Pologne*, p. 484; V. Ciobanu, „Relaţiile politice ale Moldovei cu Polonia în secolele XVI-XVIII în lumina unor cercetări recente", în *Revista de istorie*, tom 30, nr. 7, 1977, pp. 1108-1109.

[49] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, Bucureşti, 1928, p. 257.

[50] *Histoire de Pologne*, Varsovie, 1972, pp. 201-215; I. Corfus, *Michel le Brave et la Pologne*, p. 485.

[51] Zdislaw Spieralski, *Awantury moldawskie*. Warszawa, 1967, p. 141; I. Corfus, *Michel le Brave et la Pologne*, p. 484; V. Ciobanu, *Relaţiile politice ale Moldovei cu Polonia...*, p. 1109.

[52] W. Sobieski, Henryk Walezy, „Stefan Báthory, Zygmunt III, 1572-1632", în *Historij polityczna Polski*, vol II, Kraków, 1923, pp. 172-173; A. Prochaska, *Hetman Stanislaw Zólkiewski*,

(1587-1632), temându-se de expansiunea habsburgică în spaţiul românesc, a refuzat să-i recunoască lui Sigismund Báthory până şi titlul de principe al Transilvaniei şi, cu atât mai puţin, pe cel al Moldovei şi Ţării Româneşti[53].

În această situaţie, când fiecare putere creştină îşi urmărea doar satisfacerea propriilor interese, Mihai Viteazul s-a simţit complet izolat, mai ales că era cunoscută şi incapacitatea lui Sigismund Báthory de a conduce lupta unită a celor ţări române. Evident, el nu a accepat realitatea în mod pasiv, ci a încercat să o schimbe, măcar şi parţial, în favoarea sa. Astfel se explică faptul că, în aprilie 1595, ajungea la Praga, la Rudolf II, un sol de taină al său, care urma să descrie victoriile obţinute împotriva turcilor[54], dar, în acelaşi timp, trebuia să-i vorbească împăratului „despre unele lucruri pe care nu le-a aflat încă nimeni"[55]. Este vorba, aproape sigur, despre o cerere de ajutor adresată direct împăratului, cerere care trebuia făcută în secret pentru a nu veni în contradicţie cu pretenţiile de suzeranitate manifestate de principele transilvan. Efectele cererii au fost însă egale cu zero, imperialii refuzând să acorde orice fel de ajutor direct.

Simultan cu aceste demersuri, Mihai a cerut ajutor şi din partea Poloniei, un contingent de 5.000 de soldaţi[56], dar Seimul, deşi s-a arătat la început favorabil acestei cereri, datorită opoziţiei categorice a lui Jan Zamoyski, nu a mai acordat nimic[57]. Cereri similare adresate de domnul

---

Warszawa, 1927, p. 41; J. Sas, „Stosunki polso-tureckie w pierwszych latach Zygmunta III, în *Przeglad Powszechny*, LV, Kraków, 1897 şi idem, „Uklady o lige preciw Turkow za Zygmunta III", în *ibidem*, LVII, 1899; I. Miclescu-Prăjescu, „New Data Regarding the Installation of Movilă Princes", în *The Slavonic and East European Review*, XLIX, nr. 115, 1971, p. 218; I. Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", pp. 7-8; idem, „Michel le Brave et la Pologne", p. 487; V. Ciobanu, *Relaţiile politice ale Moldovei cu Polonia...*, p. 1109.

[53] Claudio Isopescu, „Alcuni documenti inediti della fine del cinquecento", în *Diplomatarium italicum*, I, 1925, p. 388; A. Veress, *Documente*, IV, pp. 224 şi 240; A. Decei, „Documente din arhivele Vaticanului privind anul 1595", în *Revista arhivelor*, I, 1967, p. 212; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 111.

[54] A. Veress, *Documente*, IV, p. 197; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 116.

[55] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, pp. 92-93; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 115.

[56] A. Dzialynski, *Colelctanea vitam resque gestas Ioannis Zamoyscii Magni Cancellarii et Summi Ducis Reipublicae Poloniae illustrantia*, Poznan, 1861, pp. 119-120; E. Heindenstein, *Rerum Polonicarum ab excesu Sigismundi Augusti*, Francofurti, 1672, p. 313; C. Isopescu, *art. cit.*, p. 485, I. Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 11.

[57] W. Sobieski, *op. cit.*, p. 172; A. Prochaska, *op. cit.*, p. 105; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 12.

Țării Românești în lunile mai și iulie 1595[58] au primit răspunsuri, de asemenea, negative[59].

Dacă puterile creștine erau reticente în a-l sprijini pe Mihai Viteazul, în schimb turcii erau hotărâți să stingă cât mai repede noul focar de război de la Dunăre, pentru a-și putea concentra toată atenția și toate forțele pe frontul din Ungaria și Croația, împotriva trupelor imperiale. Astfel, la 14 mai 1595, din tabăra de la Adrianopol, marele vizir Ferhad Pașa a hotărât transformarea Țării Românești și a Moldovei în pașalâcuri, măsură ce va fi menținută și de viitorul mare vizir, Sinan Pașa[60]. La puțin timp de la luarea acestei hotărâri, sultanul Murad III (1574-1595) l-a numit pe Ahmed, *sangeacbeiul* de Tighina, ca pașă al Moldovei și a cerut hanului tătar din Crimeea, Gazi Ghirai, să-i acorde tot ajutorul[61]. Aceste pregătiri și hotărâri ale turcilor nu i-au rămas necunoscute lui Jan Zamoyski, care, la 14 iunie, a fost informat despre ele de către un croat turcit, pe nume Mustafa[62] și care, în astfel de împrejurări, s-a hotărât să intervină în Moldova pentru a nu lăsa întreaga inițiativă în mâna turcilor, dar și pentru a scoate această țară din Liga Sfântă, deci de sub influența mai mult sau mai puțin directă a Casei de Austria.

Astfel, în vara lui 1595, Țara Românească, dar și Moldova, se aflau în fața unei grave amenințări din exterior, turco-polone, cu perspectiva de a fi transformate în pașalâcuri sau în câmpuri de bătălie, cu toate distrugerile pe care le presupunea o astfel de evoluție. Și amenințarea nu a întârziat prea mult ca să se transforme într-o tristă realitate. La 27 august 1595, Jan Zamoyski pătrunde în Moldova și, profitând și de faptul că Ștefan Răzvan era plecat în ajutorul lui Mihai Viteazul, îl instalează în scaunul țării pe Ieremia Movilă[63]. La rândul lor, turcii comandați de

---

[58] A. Prochaska, *op. cit.*, p. 174.

[59] C. Isopescu, *art. cit.*, p. 489-499; Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, pp. 18-21.

[60] Katib Celebi, *Fezleke-i tarih*, vol. I, Istanbul, 1869, p. 50, apud A. Decei, *Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman*, p. 460, n. 9.

[61] Ilie Corfus, *Intervenția polonă în Moldova ...*, pp. 528-529.

[62] Idem, „Luptele lui Mihai Viteazul cu turcii în lumina unor noi surse polone", în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, pp. 153-154.

[63] Pentru intervenția lui Jan Zamoyski în Moldova a se vedea, printre altele, R. Heindensten, *op. cit.*, p. 315; W. Sobieski, *op. cit.*, p. 172; A. Prochaska, *op. cit.*, p. 18; Z. Spieralski, *op. cit.*, p. 146; J. Sas, „Wyprawa Zamoysskiego do Woloch i Multany", în *Przeglad Powszechny*, LVI, 1897, pp. 74-76; Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, pp. 344-345; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, pp. 207-209; D. Ciurea, „Despre Ieremia Movilă și situația politică a Modovei la sfârșitul sec. XVI și începutul sec. XVII", în *Studii și cercetări științifice. Istorie*, fasc. 2 Iași, 1957, p. 326; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul și polonii...", p. 22; idem, „Michel le Brave et la Pologne", p. 488; idem, „Intervenția polonă în Moldova", pp. 527-540; idem, „Jurnalul

marele vizir Sinan Paşa, pătrund în Ţara Românească la 19 august[64], dar, spre deosebire de poloni în Moldova, întâmpină o puternică rezistenţă din partea lui Mihai Viteazul, care, la 23 august 1595, obţine strălucita victorie de la Călugăreni. Din păcate, în ciuda acestei incontestabile victorii, Mihai, datorită disproporţiei de forţe, era obligat să se retragă din faţa invadatorilor, să părăsească atât Bucureştiul, cât şi Târgovişte şi să se retragă, în aşteptarea unor ajutoare din celelate două ţări româneşti, în zona Stoeneşti[65]

Observăm prin urmare, că la sfârşitul lui august 1595 cele două ţări româneşti extracarpatice erau ocupate de turci şi de poloni, pe punctul de a fi desfiinţate ca entităţi statale. Exista totuşi şi o diferenţă: dacă în Ţara Românească, Sinan Paşa a trecut la instaurarea paşalâcului, în Moldova, Jan Zamoyski s-a limitat doar la instalarea unui domn favorabil polonilor, în persoana lui Ieremia Movilă. Mai mult decât atât, între poloni, pe de o parte şi turci şi tătari, pe de alta, s-a creat o stare de tensiune, conflictuală, sultanul dorind, aşa cum, am mai spus, să transforme şi Moldova în paşalâc. Forţele celor două părţi s-au aflat faţă în faţă la Ţuţora, pe Prut, unde în intervalul 18-22 octombrie au avut loc mai multe hărţuieli minore, în aşteptarea unei decizii hotărâtoare, care putea să însemne pacea sau războiul. Probabil că în faţa puternicei contraofensive româneşti, care întrunea forţele armate din Ţara Românească, din Moldova sub conducerea lui Ştefan Răzvan şi din Transilvania, sub conducerea lui Sigismund Bathory, dar toate la un loc sub conducerea, *de facto*, a lui Mihai Viteazul, forţe care într-o înaintare fulgerătoare au reuşit să elibereze Târgovişte la 18 octombrie[66], Bucureştiul la 22 octombrie[67] şi Giurgiu la 30 octombrie 1595[68], sultanul a considerat necesar să se ajungă la un compromis cu polonii, astfel semnându-se acordul de la Ţuţora din 22 octombrie 1595[69]. Prin acest acord Moldova a fost scoasă din coaliţia antiotomană şi s-a restabilit echilibrul politico-militar turco-polon în această parte a spaţiului românesc. Aceasta era o puternică

---

expediţiei polone în Moldova din 1595", în *Revista arhivelor*, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2, 1970, pp. 525-546; V. Ciobanu, „Relaţiile politice al Moldovei cu Polonia", p. 1109.

[64] A. Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", p. 460.

[65] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 117-122; A. D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 48-56.

[66] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 120.

[67] *Ibidem*, p. 121.

[68] *Ibidem*, p. 122.

[69] D. Ciurea, *art. cit.*, pp. 324-326; Ilie Corfus, „Jurnalul expediţiei polone în Moldova din 1525", pp. 525-546; Idem, „Intervenţia polonă în Moldova", pp. 527-540.

lovitură dată taberei creştine, încercarea lui Ştefan Răzvan de a-şi recuceri tronul eşuând datorită înfrângerii sale de la Areni (13 decembrie 1595). Cu toate acestea expediţia lui Zamoyski a avut momentan şi un aspect pozitiv pentru tabăra creştină, deoarece a făcut imposibilă joncţiunea forţelor tătare cu cele otomane şi a uşurat astfel acţiunea lui Mihai Viteazul de alungare a ocupanţilor turci din Ţara Românească.

În acest fel, anul 1595 s-a terminat mai puţin rău pentru ţările române decât ar fi fost de aşteptat. Este adevărat că unitatea lor de acţiune antiotomană a fost spulberată prin scoaterea Moldovei din coaliţia antiotomană, dar nu este mai puţin adevărat că turcii au suferit o mare înfrângere în Ţara Românească, de unde au fost alungaţi după un şir întreg de bătălii şi nu au reuşit să-şi impună punctul de vedere nici în Moldova, fiind obligaţi să ajungă la un compromis puţin satisfăcător pentru ei cu polonii lui Zamoyski. În acelaşi timp, evenimentele anului 1595 au permis începutul procesului de desprindere a lui Mihai Viteazul de clauzele tratatului de la Alba Iulia, de înlăturarea a pretenţiilor de suzeranitate ale lui Sigismund Báthory asupra întregului spaţiu românesc. *Dacia* lui Báthory devenise o imposibilitate evidentă pentru toată lumea, deschizându-se astfel calea către *Dacia* lui Mihai Viteazul, cel care va reuşi pentru prima dată în istorie să unifice cu adevărat toate cele trei ţări româneşti într-un singur stat.

Până atunci însă, chiar la sfârşitul anului 1595, Mihai Viteazul a încercat, prin intermediul lui Ieremia Movilă, să ajungă la o înţelegere cu turcii[70], dar pacea nu a putut fi obţinută. În consecinţă, în cursul anului 1596 războiul a continuat. La începutul acestui an, turcii au încercat să-l înlocuiască pe Mihai cu Radu Mihnea, dar nu vor reuşi, fiind înfrânţi în mai multe rânduri[71]. Trupele Ţării Româneşti au ripostat şi au atacat mai multe oraşe de la sud de Dunăre, printre care Babadagul[72] şi Vidinul[73], iar

---

[70] A. Bielowski, *Pisma Stanilsawa Zolkiewskiego*, Lwów, 1861, pp. 146-147; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 23.

[71] Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, pp. 377 şi 410; III, 1, pp. 502-504, 505; IV, 2, pp. 215-217; XII, p. 215; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 25; A. Decei, *op. cit.*, pp. 461-462.

[72] Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 258; *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. I, ed. M. Guboglu şi M. A. Mehmet, Bucureşti, 1966, p. 382; A. Decei, *op. cit.*, p. 462.

[73] Angelo Pernice, „Un episodio del valore toscano nelle guerre di Valacchia alla fine del secolo XVI", Firenze, 1925. Estrutto dall *Archivio Storico Italiano*, serie VII, 1924, pp. 40-41; A. Decei, *op. cit.*, p. 462.

în toamnă au obținut o importantă victorie asupra tătarilor, la Gherghița[74], împiedicând astfel joncțiunea acestora cu forțele otomane din Ungaria.

Dar în timp ce Mihai Viteazul se lupta cu succes împotriva unor forțe superioare ca număr, potențialii săi aliați creștini erau gata să facă orice pentru a obține bunăvoința și chiar alianța Poloniei, principalele argumente folosite fiind drepturile de stăpânire asupra unor părți din spațiul românesc, mai precis asupra Moldovei și a Țării Românești. Astfel împăratul Rudolf II i-a autorizat pe solii săi trimiși la lucrările Seimului polon, ce trebuiau să înceapă la 24 martie 1596, să arate că el este de acord cu înlocuirea lui Mihai Viteazul din domnia Țării Românești dacă, în schimb, polonii ar fi intrat în luptă cu Imperiul otoman[75]. Polonii cereau, într-adevăr, pentru a participa la Liga Sfântă, Moldova, Țara Românească și „Basarabia", adică Buceagul[76]. Imperialii, sacrificându-l pe Mihai, nu înțelegeau însă să renunțe și la pretențiile lor expansioniste în spațiul românesc, ceea ce făcea ca înțelegerea lor cu Polonia să devină imposibilă[77]. Aproape simultan cu diplomația imperială și diplomația pontificală a adoptat soluții asemănătoare pentru a capta bunăvoința Poloniei. Instrucțiunile din 3 aprilie 1596, date de papa Clement VIII cardinalului Enrico Caetani, trimis în Polonia, prevedeau o împărțire a Moldovei între poloni și imperiali, reactualizând astfel prevederile tratatului de la Lublau din 1412, încheiat între Sigismund de Luxemburg și Vladislav II Jagiello[78].

Toate aceste încercări, care aveau în centrul lor diferite proiecte de împărțire a spațiului românesc în sfere de influență, au eșuat datorită poziției intransigente a Poloniei, pentru care lupta antiotomană era la fel de imposibilă ca și alianța cu Habsburgii. Între Polonia și Imperiul otoman existau prea multe interese comune pentru ca ele să poată fi eliminate printr-o simplă trăsătură de condei. Aceste interese erau chiar

---

[74] I. Sârbu, *op. cit.*, pp. 230-238; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 124; A. Decei, *op. cit.*, p. 463.

[75] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 249-250; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 152.

[76] A. Decei, „"Avvisi" riguardanti i Paesi Romeni negli anni 1596-1598", în *Diplomatarium italicum*, IV, Roma, București, 1939, p. 35; Hurmuzaki, III, 2, pp. 195, 199 și 200; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 221.

[77] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, pp. 226-227; XII, pp. 248, 249-252, 254, 275, 283, 286; A. Decei, „"Avvisi" riguardanti", pp, 31, 39; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, pp. 153-154.

[78] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, pp. 483-487; XII, p. 247; Jan Wladislaw Wos, „Istruzione al cardinale Enrico Caetani per la sua misisione in Polonia negli anni 1596-1597", în *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, serie III, vol. VI, 3, Pisa, 1976, pp. 934-950; Șt. Andreescu, „O reactualizare a tratatului de la Lublau în 1596", în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie "A. D. Xenopol"*, tom XX, Iași, 1983, pp. 107-119.

mai puternice decât rivalitatea dintre cele două părţi care se profila la orizont în regiunea gurilor Dunării şi a spaţiului românesc.

Eşecului diplomatic al Ligii antiotomane, de atragere a Poloniei în rândurile sale, i s-a adăugat însă şi eşecul militar, forţele imperiale şi aliatul lor Sigismund Báthory suferind în 1596 câteva înfrângeri usturătoare, dintre care cele mai însemnate au fost cea din vară, suferită de principele transilvan în faţa Timişoarei[79], pierderea de către imperiali, la 12 octombrie 1596, a cetăţii Eger (Erlau, Agria)[80] şi marea înfrângere suferită de arhiducele Maximilian şi de Sigismund Báthory la Mezo Keresztes, la 26 octombrie[81].

Constatând nehotărârea lui Sigismund Báthory şi faptul că de la puterile creştine nu primea nici un fel de ajutor[82], Mihai Viteazul a declanşat o acţiune diplomatică pe cont propriu, care viza, pe de o parte, împăcarea cu turcii, chiar şi pentru un timp limitat, necesară refacerii forţelor ţării, iar pe de altă parte stabilirea unor subsidii băneşti care să-i permită alcătuirea unei armate de mercenari. Ambele obiective propuse au fost realizate, marcând, astfel, deplina eliberare de sub tutela lui Sigismund Báthory.

Primul succes diplomatic major al lui Mihai Viteazul a fost obţinerea, la sfârşitul anului 1596, a steagului de domnie din partea sultanului Mehmet III (1595-1603)[83], ceea ce însemna realizarea păcii cu Imperiul otoman şi, prin urmare, înlăturarea pericolului cel mai mare care ameninţa ţara. După victoriile din toamna lui 1596 de pe frontul din Ungaria, victorii importante, dar neexploatate din punct de vedere strategic din cauza lipsei de resurse, se pare că turcii doreau o pace

79 I. Sârbu, *op. cit.*, p. 229.
80 V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 179; Şt. Andreescu, „O "pace prefăcută"la Dunărea de Jos: tratativele transilvano-muntene cu Poarta din anii 1597-1598", în *Revista istorică*, seria nouă, tom 5, nr. 11-12, 1994, p. 119; idem, *Restitutio Daciae*, III, p. 176.
81 A. Decei, *Istoria imperiului otoman*, pp. 281-284.
82 Printre puterile creştine cărora li s-a adresat pentru ajutor împotriva turcilor nu s-au numărat doar cele catolice. Mihai Viteazul a apelat şi la ajutorul Rusiei, unde a trimis, trei solii, în 1596 (Al. Grecu, (P. P. Panaitescu), „Mihai Viteazul şi Rusia. O scrisoare inedită", în *Studii*, tom 1, nr. 4, 1948, pp. 141-148), în 1597 (Idem, *Mihai Viteazul*, p. 204) şi în 1598 (Ilie Corfus, *Intervenţia polonă în Moldova ...*, pp. 538-539), dar de unde nu a obţinut absolut nimic.
83 A. Veress, *Documente*, V, pp. 50-51; *Monumenta Antique Hungariae*, vol. IV, *1593-1600*, ed. Ladislau Lukács, Roma, 1987, p. 255; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, IV, Bucureşti, 1986, pp. 90-91; Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 274; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 240; P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 125; Şt. Andreescu, „O "pace prefăcută"...", p. 1119-1120; idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 176-177.

generală, atât cu ţările române, cât şi cu Habsburgii[84]. De această situaţie a profitat Mihai Viteazul pentru a obţine aproape doi ani de pace, până la începutul toamnei anului 1598. Prin obţinerea steagului de domnie, ca şi prin tratativele care i-au urmat cu turcii, Mihai Viteazul urmărea trei obiective majore[85] şi anume: scoaterea Moldovei din axa polono-otomană şi, în felul acesta, restabilirea unităţii de acţiune a celor trei state româneşti la Dunărea de Jos, anihilarea forţei de şoc reprezentată de tătarii din Crimeea şi obţinerea unei perioade cât mai îndelungate, care a durat aproape până la începutul toamnei lui 1598, de refacere a forţelor economice şi militare ale Ţării Româneşti, în vederea unor noi confruntări militare. Dintre toate aceste obiective doar ultimul a fost atins, Moldova neputând fi scoasă de sub influenţa turco-polonă şi deci nici unitatea de acţiune a ţărilor române refăcută.

În ceea ce priveşte relaţiile directe cu împăratul Rudolf II, Mihai Viteazul a reuşit să atingă şi acest important obiectiv. În ianuarie 1597 el a trimis la curtea imperială pe banul Mihalcea şi pe sasul Marco Schunkebonk, care-l însoţeau pe principele transilvan Sigismund

---

[84] În afară de steagul de domnie acordat lui Mihai Viteazul, turcii, prin intermediul lui Hasan Paşa, serdarul de Belgrad, i-au cerut lui Sigismund Báthory să accepte încheierea unei păci (*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, pp. 150-153; *Monumenta Antique Hungariae*, IV, pp. 256-257), iar încă din timpul campaniei din Ungaria, ambasadorul englez de la poartă, Edward Barton, care îl însoţea pe sultan, a luat iniţiativa medierii unei păci între otomani şi imperiali (Paul Cernovodeanu, „An English Diplomat at War: Edward Barton's Attendance of the Ottoman Campaign in Central Europe (1596)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXVIII, no. 4, 1989, pp. 437-438 şi 443-444; a se vedea şi Şt. Andreescu, „O "pace prefăcută"...", p. 1120; idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 175-177).

[85] Şt. Andreescu, *op. cit.*, pp. 1135-1136, 1144-1147; idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 203-205. În privinţa relaţiilor lui Mihai Viteazul cu Poarta în anul 1597 ele au fost menţinute prin intermediul patriarhului Alexandriei, Meletie Pigas şi prin intermediul ambasadorului Angliei (E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 111; Al. A. Botez, „O scriosare inedită a lui Mihai Viteazul către patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas", în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVII (1965), nr. 5-6, pp. 584-592; M. I. Şerbănescu, „Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu ţările române", în *ibidem*, LXXXIV, 1964, nr. 4-6, pp. 352-372; *Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English Affairs*, vol. IX, *1592-1603*, ed. Horatio F. Brown, London, 1897, p. 263; L. Demény, P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 35; Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 538-539; I. I. Podea, *art. cit.*, pp. 464 şi 476; Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes (du XVIe siècle à la chute de Napoleon Ier)*, Paris, 1955, p. 29) şi, se pare, că la adăpostul tratativelor de pace se ascundeau intenţii ostile reciproce (Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 237; XII, p. 289; A. Veress, „Nunţii apostolici în Ardeal (1592-1600)", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice*, s. III, tom VIII, 1927-1928, p. 357; N. Iorga, „Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul mitropolitul Dionisie Ralli Paleologul", în *Revista istorică*, V, 1919, pp. 26 şi urm.; A. Randa, *op. cit.*, p. 150, A.Veress, *Documente*, V, pp. 59-60; *Călători străini despre ţările române*, IV, p. 69; Constantin Bălan, „Câteva consideraţii privind activitatea politică şi diplomatică a lui Mihai Viteazul în 1597", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 4, 1975, pp. 518-519).

Báthory. Aceştia au obţinut acordul lui Rudolf II pentru plata trimestrială a 4 000 de mercenari, pe o durată de şase luni[86], primii bani ajungând la Târgovişte în iulie 1597, prin intermediul solului imperial Erich Lassota[87]. Contactele cu imperialii se vor intensifica pe parcursul întregului an 1597 şi în prima jumătate a lui 1598, până se va ajunge la încheierea unui tratat, la Târgovişte, la 9 iunie 1598, tratat prin care împăratul era recunoscut ca suzeran al Ţării Româneşti, Mihai se obliga să lupte împotriva turcilor în schimbul unui subsidiu bănesc anual, pentru plata a 5 000 de mercenari. Împăratul nu primea tribut, iar Mihai era recunoscut ca domn independent, cu drept de ereditate în familia sa. De asemena, în caz de necesitate, Rudolf II se obliga să acorde adăpost lui Mihai şi familiei sale şi promitea libertatea comerţului cu Transilvania[88]. În condiţiile în care Sigismund Báthory a acceptat, la 23 decembrie 1597, tratatul de cedare a Transilvaniei către împărat[89], iar în aprilie a părăsit principatul[90], imperialii, aflaţi, practic, în imposibilitate de a prelua conducerea acestuia, aveau nevoie imperioasă de forţa militară a lui Mihai Viteazul, consolidată considerabil pe parcursul anului 1597[91].

Tot în această perioadă dominată de diplomaţie, cuprinsă între 1596 şi 1598, Mihai Viteazul a purtat tratative cu tătarii[92] şi cu Polonia. În iunie 1597 a venit la Târgovişte nobilul polon Andrei Tarnowski, care a încercat să-l atragă în sfera de influenţă a Poloniei. I-a făgăduit chiar că, în cazul abandonării alianţei cu Rudolf II şi trecerii sub suzeranitatea polonă, va fi sprijinit să ia în stăpânire atât Transilvania, cât şi Moldova[93]. Aici s-a discutat chiar proiectul unui tratat în acest sens, care avea să fie convenit

---

[86] P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*..., pp. 126-127; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 190; C. Bălan, *art. cit.*, p. 519.
[87] A. Veress, *Documente*, V, pp. 78-82; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 127.
[88] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 289; XII, p. 359; A. D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 85-87; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 282; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 146.
[89] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 282.
[90] A. Veress, *Documente*, V, pp. 156-157; A. D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 82-83; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 145.
[91] *Călători străini*, IV, p. 62; Ştefan Ştefănescu, „Un document recent descoperit privitor la recrutarea mercenarilor de către Mihai Viteazul“, în *Romanoslavica*, V, 1962, pp. 157-162; C. Bălan, *art. cit.*, p. 523; Nicolae Stoicescu, „Oastea lui Mihai Viteazul“, în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, Bucureşti, 1975, pp. 75-112.
[92] Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 315; *Călători străini*, IV, pp. 64, 69-70; C. Bălan, *art. cit.*, p. 521; Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, III, pp. 141-174; idem, „Mihai Viteazul şi Gazi Ghirai-“Bora”, în vol. *Originea tătarilor. Locul lor în România şi în lumea turcă*, coordonator Tahsin Gemil, Bucureşti, 1997, pp. 172-177.
[93] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 1135.

peste aproape trei ani, la 10 martie 1600, la Braşov, tot cu Tarnowski[94]. Dar Polonia practica o diplomaţie la două capete, duplicitară. Ea încerca să-l atragă pe Mihai Viteazul în propria sferă de influenţă, dar încerca să-şi asigure şi sprijinul Imperiului otoman, în cazul în care ar fi fost nevoită să recurgă la forţă pentru atingerea acestui obiectiv. În timp ce Andrei Tarnowski se afla în solie la Mihai, în vara lui 1597, promiţându-i, pe lângă cele arătate mai sus, chiar cu ajutor militar de 2–3000 de soldaţi[95], un sol polon mergea la Poartă unde cerea Moldova şi Ţara Românească în schimbul plăţii unui tribut anual, domnul Ţării Româneşti urmând a fi înlăturat din scaun de poloni şi nu de turci[96].

Nu este mai puţin adevărat că şi imperialii, în tratativele lor cu Poarta, au adoptat o poziţie duplicitară în privinţa lui Mihai Viteazul. În tratativele din 1598, purtate prin intermediul hanului Crimeii, Gazi Ghirai, ei propuneau turcilor ca graniţa dintre cele două părţi să fie stabilită pe Dunăre, până la vărsarea ei în mare, deci ca Transilvania, Ţara Românească şi Moldova să intre în sfera de influenţă a lor sau chiar de stăpânire directă[97]. Astfel se explică şi încercările lor diplomatice, de la începutul lui 1598, de a-l scoate pe Ieremia Movilă de sub influenţa polonă[98], încercări eşuate însă. De fapt, tratativele habsburgo-otomane din această perioadă au reprezentat şi o încercare de reactualizare a spiritului tratatului de la Lublau, din 1412. În acest spirit, formula cea mai avantajoasă pentru curtea imperială, în cazul în care negociatorii ei nu ar fi obţinut includerea în tratat a ţărilor române printre posesiunile împăratului, era neutralizarea Transilvaniei şi a Ţării Româneşti, ceea ce ar fi însemnat instituirea unei suzeranităţi colective habsburgo-otomane, identică cu cea polono-otomană asupra Moldovei. În ultimă instanţă putea fi aprobată şi neutralizarea numai a Transilvaniei şi chiar revenirea Transilvaniei şi a Ţării Româneşti la statutul politic şi juridic de dinainte de izbucnirea războiului[99].

---

[94] Idem, „Michael the Brave's Relations with Poland: the Mission Undertaken by Spatharus Constantin Vorsi", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXXII, no. 3-4, 1993, pp. 216-219.

[95] A. Veress, *Documente*, V, pp. 81-82; Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 317.

[96] Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, p. 422, III, 1, pp. 509-510; Ilie Corfus „Mihai Viteazul şi polonii"., p. 32. Este vorba de solia lui Stanislaw Gulski la Poartă din 1597 (idem, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 384.

[97] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 304; A. Veress, *Documente*, V, p. 248.

[98] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, pp. 279-280; Supliment, II, 1, pp. 443-444, 448, 453-455; A. Veress, *Documente*, V, p. 175; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, pp. 159-160.

[99] Hurmuzaki, *Documente*, XIII, pp. 459, 462, 465, 466; III, 2, p. 377; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp.180-181.

În aceste condiţii Ţara Românească şi domnul ei, dar şi întregul spaţiu românesc, se aflau într-o situaţie foarte dificilă, toţi vecinii, mari puteri fără excepţie, manifestând tendinţe clare de expansiune în detrimentul formaţiunilor statale româneşti. La fel ca şi în vremea lui Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul se afla prins între trei puternice forţe ostile şi trebuia să dea dovadă de mult curaj şi de multă înţelepciune pentru a-i salva pe români de la un dezastru total. Capacitatea sa politică şi diplomatică, precum şi marele său talent militar îi vor permite să îndeplinească această misiune cu succes, chiar dacă preţul plătit pentru victorie va fi chiar viaţa sa şi destrămarea propriilor idealuri. Dar până la urmă victoria, obţinută cu mult sânge şi multă trudă, va însemna salvarea statutului internaţional al ţărilor române şi o anumită uşurare a situaţiei lor în raporturile cu Poarta. Mai mult nu s-a putut obţine atunci şi vom vedea şi de ce.

După aproape doi ani de pace şi tratative diplomatice, Imperiul otoman, profitând şi de situaţia tulbure din Transilvania, care provoca îngrijorare atât la curtea imperială din Praga, cât şi la curtea Ţării Româneşti şi presat, la rândul său, de o puternică răscoală denumită *celalî*[100], care va cuprinde Asia Mică, dar va trece şi în Europa, s-a hotărât să pună capăt stării de pace cu Mihai Viteazul, deşi în aprilie acesta trimisese o parte a tributului pe care-l datora sultanului[101]. La începutul lui iulie 1598 sultanul a ordonat *sangeacbeiului* de Silistra, Ahmed Paşa şi serdarului Hafiz Ahmed de la Vidin, să-l captureze pe Mihai şi să readucă Ţara Românească în stăpânirea Porţii[102]. Pregătirile lor militare îndreptate împotriva lui Mihai erau cunoscute la curtea imperială[103], dar Rudolf II nu a întreprins nimic pentru a-şi ajuta aliatul.

Astfel, la începutul lui septembrie Ahmed Paşa a traversat prin surprindere Dunărea, a atacat Caracalul, dar a fost înfrânt de trupele

---

[100] T. Yilmaz Oztuna, *Türkiye Tarihi*, Istanbul, 1965, pp. 92 şi urm., apud A. Decei, „Răsunătoarea acţiune a lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre, în septembrie-octombrie 1598, înfăţişată de cronicile turceşti", în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, Bucureşti, 1975, pp. 163-164; idem, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", p. 469.

[101] E. D. Tappe, *op. cit.*, pp. 120, 165; Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 525; *Cronici turceşti privind ţările române*, I, p. 386; A. Decei, „Răsunătoarea acţiune a lui Mihai Viteazul...", p. 165.

[102] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, pp. 224-225; *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 69; I. I. Georgescu, „O copie necunoscută a Letopiseţului Cantacuzinesc", în *Mitropolia Olteniei*, XIII; nr. 7-9, 1961, p. 517; *Literatura română veche (1402-1647)* ed. D. Zamfirescu, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 100; Şt. Andreescu, „O "pace prefăcută"...", pp. 1142-1143.

[103] Hurmuzaki, *Documente*, XII, pp. 333, 369-370; A. Decei, „Răsunătoarea acţiune a lui Mihai Viteazul... ", p. 166.

comandate de Dumitru din Cepturi[104]. Replica lui Mihai Viteazul a fost fulgerătoare, el trecând Dunărea la rândul său, la 28 septembrie, zdrobind pe Hafiz Ahmed Paşa la sud de Nicopole şi obţinând alte victorii răsunătoare în apropiere de Vidin şi Cladova[105]. Între timp, turcii au atacat şi Oradea, la 2 octombrie, atac ce va dura până la 3 noiembrie şi se va încheia cu un eşec[106], poate şi datorită faptului că Mihai, înţelegând să-şi respecte alianţele şi să-şi ajute aliaţii, a trimis un corp de oaste de 15.000 de oameni sub comanda agăi Lecca în sprijinul oraşului[107]. În martie 1599 unităţi otomane au făcut o nouă incursiune la nord de Dunăre[108], răspunsul lui Mihai fiind la fel de prompt ca şi în anul anterior, el trecând Dunărea şi atacând Oblucița[109].

Dar conflictul lui Mihai cu turcii a fost oprit de evoluţia evenimentelor din Transilvania, unde Sigismund Báthory a abdicat din nou, de data aceasta în favoarea vărului său din Polonia, Andrei, cardinal şi episcop de Warmia. Această schimbare însemna că şi Transilvania era scoasă din Liga Sfântă şi anexată la axa de interese polono-otomană, deoarece cardinalul Andrei Báthory era complet înfeudat intereselor polone[110]. Astfel, Mihai Viteazul se afla complet încercuit de forţe ostile, atenţia lui fiind îndreptată mai mult către celelalte două ţări româneşti, intrate sub influenţa Poloniei, de unde putea veni pericolul cel mai mare pentru el. La rândul său, sultanul, care reînnoise, la 4 august 1598, pacea cu polonii, încercând să limiteze cât mai mult influenţa acestora în spaţiul românesc[111], l-a recunoscut pe Andrei Báthory ca principe al Transilvaniei[112] şi a dat mână liberă Poloniei să acţioneze în întreg spaţiul românesc, fiind conştient că acţiunea acesteia era folositoare, într-o anumită măsură şi turcilor şi, oricum, venea în contradicţie totală cu

---

[104] A. Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", p. 470; idem, „Răsunătoarea acţiune a lui Mihai Viteazul...", p. 168.

[105] A. Pernice, *art. cit.*, pp. 42-44; A. Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", p. 471-472; idem, „Răsunătoarea acţiune a lui Mihai Viteazul...", p. 169.

[106] V. L. Danişmend, *Izahle Osmanlî tarihi kronolojisi*,III; Istanbul, 1967, pp. 189, 201, apud A. Decei, *op. cit.*, p. 469.

[107] P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, pp. 148-150.

[108] Hurmuzaki, *Documente*, IV, 2, p. 229; XII, p. 426.

[109] P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1937, pp. 77-79; idem, *Mihai Viteazul*, p. 150.

[110] J. Mačurek, *Zápas Polska a Habsburku o pristup k Cernemu Mori na sklonku 16 stol*, Praga, 1931, p. 116; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 49.

[111] Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *1455-1774*, Bucureşti, 1976, pp. 142-143; Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, p. 513; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 175.

[112] Hurmuzaki, *Documente*, IV, 2, p. 236; XII, p. 443; V. Ciobanu, „La cumpănă de veacuri", p. 178.

interesele Habsburgilor. În acest fel, el a oprit orice atacuri împotriva lui Mihai Viteazul, aşteptând ca acesta să-şi piardă domnia, ca urmare a unei intervenţii polone.

Rivalitatea polono-habsburgică pentru preponderenţă în spaţiul românesc şi adjudecarea, pentru a doua oară în decurs de câţiva ani de către Polonia a supremaţiei, de data aceasta asupra Transilvaniei prin instalarea ca principe aici a lui Andrei Báthory, a agravat la maximum situaţia internaţională a Ţării Româneşti. Ca şi în anul 1595, asupra ei plana pericolul unei mari invazii, de data aceasta nu otomane, ci polone, cu sprijinul vasalilor din Moldova şi Transilvania, Ieremia Movilă şi Andrei Báthory. Mihai Viteazul nu mai avea aliaţi apropiaţi, unitatea de acţiune a spaţiului românesc fusese ruptă, legăturile sale cu Rudolf II erau tăiate. În aceste condiţii el îşi dădea seama că avea zilele numărate şi că trebuia să acţioneze foarte rapid dacă dorea să-şi salveze domnia şi viaţa.

Acţiunea lui Mihai Viteazul a vizat două direcţii şi anume: alianţa cu imperialii şi implicarea acestora, din punct de vedere militar în răsturnarea situaţiei politice, mai ales din Transilvania şi realizarea unei noi unităţi a ţărilor române, de data aceasta o unitate statală aflată sub directa sa conducere.

Pentru început, el a încercat să câştige timp pentru a se consolida pe plan militar şi pentru a-şi coordona acţiunea cu forţele imperiale. Din această cauză, la 26 iunie 1599, a acceptat să încheie un tratat cu Andrei Báthory, tratat care confirma aproape integral clauzele celui încheiat la Alba Iulia cu Sigismund, în 1595[113]. Aproape simultan, în iulie, a trimis în solie la Praga, la împărat, pe Stoichiţă din Strâmba şi pe Petru Grigorovici Armeanul, cu misiunea de a spune acestuia că el este gata să atace Transilvania şi că acţiunea sa ar trebui coordonată cu cea a forţelor imperiale[114]. La această cerere a lui Mihai, generalul Gheorghe Basta, cel care va conduce în final trupele imperiale din Transilvania s-a opus, arătând că Andrei Báthory nu va fi duşmanul împăratului şi că se risca şi pierderea Ţării Româneşti, ca şi cum aceasta nu era deja pe pragul de a fi pierdută, precum şi un conflict armat de amploare cu Polonia[115].

---

[113] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 331-332; I. Sârbu, *op. cit.*, pp. 451-456; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 154; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 209.

[114] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, pp. 319-323; XII, pp. 439-440; A.Veress, *Documente*, VII, pp. 239-240 şi 243; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 154.

[115] A. Veress, „Epistolae et acta generali Georgi Basta", în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, XXXIV, pp. 217 şi 255.

Între timp situaţia lui Mihai Viteazul devenea tot mai dificilă, el primind un *ultimatum* de a părăsi ţara din partea cardinalului Andrei Báthory[116], noul principe transilvan cerând în acest sens şi sprijinul lui Ieremia Movilă şi având acordul lui Jan Zamoyski pentru o intervenţie în Ţara Românească[117]. În acelaşi timp şi turcii, care nu doreau să intervină direct împotriva lui Mihai, i-au promis lui Ieremia Movilă sprijinul paşalelor de Bender şi Akkerman, dar numai dacă va fi atacat de domnul muntean[118]. De fapt, Poarta spera într-o intervenţie polonă directă, care ar fi putut duce şi la un conflict deschis cu austriecii. Spera şi avea toate motivele să o facă, în lipsa de înţelepciune a puterilor creştine, în divizarea şi rivalităţile dintre ele, care puteau să-i ofere un ajutor preţios în atingerea propriilor obiective politice şi militare din spaţiul românesc.

Ameninţat de Ieremia Movilă[119] şi de Andrei Báthory[120], Mihai Viteazul s-a hotărât să acţioneze cu rapiditate şi hotărâre, direcţia loviturii fiind aleasă în Transilvania deoarece acolo se putea face joncţiunea cu trupele imperiale comandate de generalul Basta. Cu o armată de aproximativ 30.000 de oameni[121], dintre care peste 13.000 erau mercenari[122], el a trecut Carpaţii şi la 28 octombrie 1599 a obţinut strălucita victorie de la Şelimbăr[123], după care, la 1 noiembrie, a intrat în Alba Iulia[124], capitala principatului.

Mihai Viteazul era conştient de faptul că încercarea sa de unire a întregului spaţiu românesc va întâmpina puternica rezistenţă a tuturor celor trei mari puteri vecine. De aceea el a căutat să acţioneze în etape şi să neutralizeze această rezistenţă prin abilitate diplomatică. Astfel, în august 1599 el a purtat tratative cu generalul Basta privitoare la o acţiune comună împotriva lui Andrei Báthory, generalul promiţând că la sfârşitul lui august se va afla la hotarele Transilvaniei cu o armată formată din

---

116 P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, pp. 88-89.

117 Nicolae Buta, „I ragguali di Claudio Rangoni, Vescovo di Reggio-Emilia e Nunzio in Polonia dal 1599 al 1605". „Appunti di storia rumena", în *Diplomatarium italicum*, I, Roma, 1925, p. 296.

118 Idem, „I paesi romeni in una serie di "avvisi" della fine del cinquecento", în *ibidem*, II, Roma, 1930, p. 153.

119 *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, pp. 204, 256, 277-278, 329.

120 *Ibidem*, p. 278, 322, 329.

121 N. Stoicescu, *art. cit.*, p. 108.

122 *Ibidem*, p. 86; *N. Iorga, Documente nouă, în mare parte româneşti, relative la Petru Şchiopul şi Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1899, pp. 34-36.

123 P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, pp. 155-160; Andrei Pippidi, „Noi informaţii cu privire la lupta de la Şelimbăr", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 4, 1975, pp. 553-574.

124 P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 160.

6.000 de infanterişti şi 3000 de călăreţi[125]. În acelaţi timp, Mihai a dus tratative şi cu otomanii, la sfârşitul lui august marele vizir trimiţându-i un nou steag de domnie[126], ceea ce nu i-a împiedicat însă pe turci, ca în timp ce el se afla în Transilvania, să organizeze o incursiune de jaf în Ţara Românească de unde vor fi respinşi de vornicul Dumitru[127].

Imediat după cucerirea Transilvaniei, Mihai scria turcilor că va respecta „regulile din trecut"[128], iar împăratului Rudolf II că a întreprins această acţiune la îndemnul şi pentru Casa de Austria[129]. El încerca astfel să neutralizeze cele două puteri aflate în conflict, pentru care Transilvania reprezenta un teritoriu de cea mai mare importanţă, ceea ce a reuşit să şi facă pentru o anumită perioadă de timp. Turcii au acceptat, cel puţin în aparenţă cucerirea Transilvaniei, trimiţându-i lui Mihai Viteazul steaguri de domnie atât pentru el, cât şi pentru fiul său, Nicolae Pătraşcu, steaguri pe care le va primi la Braşov, la 9 martie 1600[130]. Ei nu erau însă sinceri în această recunoaştere, fapt ce rezultă din solia lui Djafer în Polonia, din primăvara aceluiaşi an, atunci când acesta a dat asigurări polonilor că, de fapt, sultanul îl dezavuează pe Mihai, că nu va întârzia să-şi trimită oştile împotriva lui şi că steagurile de domnie i le-a trimis numai ca să-l ducă cu vorba. Era aşteptată numai reacţia regelui polon[131].

După cucerirea Transilvaniei, relaţiile lui Mihai Viteazul cu Habsburgii au parcurs un drum sinuos, principala sa revendicare fiind aceea de a i se recunoaşte stăpânirea principatului şi de a i se conferi titlul de domn, pe care împăratul îl acordase lui Sigismund Báthory[132]. Tratativele au fost anevoioase şi îndelungate[133], abia într-un târziu, la 12 septembrie 1600, împăratul Rudolf II răspunzând favorabil la cererile lui

---

[125] Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 466; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 473.

[126] Hurmuzaki, *Documente*, XII, pp. 477.478, 481, 488-489; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 488; A. Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", p. 475.

[127] Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 520; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 183; A. Decei, *op. cit.*, p. 476.

[128] *Cronici turceşti*, I, p. 498; Ştefan Ştefănescu, „Mihai Viteazul şi resurecţia românească de la sfârşitul secolului al XVI-lea, în *Studii şi articole de istorie*, 47-48, Bucureşti, 1984, p. 280.

[129] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, p. 257.

[130] A. Veress, *Documente*, VI, pp. 54-56; A. Decei, *op. cit.*, pp. 476-477.

[131] Ilie Corfus, *Mihai Viteazul şi polonii*, Anexe, doc. LV, pp. 274-276 din 4 mai 1600.

[132] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, pp. 373-374. Titlul revendicat de Mihai de la împărat era următorul: "Dei gratia Transsylvaniae et Sacri Romani Imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes" (Costin Feneşan, *Documente medievale bănăţene*, Timişoara, 1981, pp. 89, 91, 93).

[133] Şt. Andreescu, „Eforturile diplomatice al lui Mihai Viteazul pentru recunoaşterea stăpânirii lui asupra Transilvaniei", în *Mihai Viteazul în conştiinţa...*, idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 283-338.

Mihai[134]. Era însă prea târziu, peste numai câteva zile întreaga construcţie politică a domnului român prăbuşindu-se. Imperialii, ca de altfel, şi papalitatea[135], deşi aveau mare nevoie de colaborarea lui Mihai Viteazul şi de puterea sa militară, care le putea asigura, în anumite condiţii, un statut privilegiat la Dunărea de Jos, au manifestat o permanentă neîncredere în domnul român, bănunidu-l de intenţii necurate la adresa lor, ceea ce era complet greşit, bănuială care deriva din apartenența sa la religia ortodoxă şi din refuzul permanent de a trece la catolicism. Religia continua să joace un rol destul de important în relaţiile internaţionale, aşa cum vom constata şi în cazul relaţiilor lui Mihai Viteazul cu Polonia.

Relaţiile sale cu Polonia au fost, mai ales în această perioadă, deosebit de încordate, iar tratativele diplomatice purtate pentru detensionarea lor s-au încheiat prin eşecuri sistematice. Polonia şi Mihai Viteazul aveau, practic, aceleaşi aspiraţii, urmărind să-şi extindă influența şi chiar stăpânirea asupra întregului spaţiu românesc. Mihai era obstacolul cel mai important în calea aspirațiilor polone de a-şi impune supremaţia asupra celor trei ţări române şi a gurilor Dunării, zonă ce începea acum să-şi recâştige parţial importanţa economică şi comercială de altădată. „Daciei polone" a lui Jan Zamoyski, artificială şi în contradicţie cu aspiraţiile fireşti ale românilor, i se opunea „Dacia românească" a lui Mihai Viteazul, o construcţie politică organică şi coerentă, care putea să ducă la apariţia unui puternic stat românesc, stavilă greu de trecut pentru aspiraţiile expansioniste ale Poloniei, la fel ca şi pentru acelea ale Habsburgilor şi ale otomanilor. Dacă ceva a reuşit să unească aceste trei mari puteri, acel ceva a fost tocmai interesul pentru a împiedica apariţia unei „Dacii româneşti" care să includă cele trei state şi care să fie o barieră serioasă în calea tendinţelor lor expansioniste la Dunărea de Jos, dar şi în Europa Centrală. În condiţiile în care Imperiul otoman şi cel habsburgic erau slăbite de războiul dintre ele şi nu aveau, pentru moment, capacitatea necesară de a împiedica realizarea unităţii româneşti, Polonia a devenit o adevărată campioană a acestei cauze prea puţin creştineşti.

---

[134] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, pp. 559-561.

[135] Constantin Şerban, „Raporturile lui Mihai Viteazul cu Malaspina di San Severo", în *Revista de istorie*, tom 28, nr. 4, 1975, pp. 541-552; Şt. Andreescu, „Mihai Viteazul şi Roma", în *Revista istorică*, seria nouă, tom 5, nr. 1-2, 1994, pp. 45-73; idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 227-282.

Astfel, foarte repede după bătălia de la Şelimbăr şi după cucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul, regele polon Sigismund III (1587-1632) i-a scris împăratului Rudolf II cerându-i să-l oprească pe acesta de a ataca şi Moldova[136]. Răspunsul împăratului a fost că va face acest lucru, dar cu condiţia ca nici Ieremia Movilă să nu atace Transilvania[137]. Acest răspuns, nesatisfăcător, i-a determinat pe poloni să înceapă pregătirile militare de apărare a Moldovei în eventualitatea unui atac[138], dar să continue şi acţiunile diplomatice. În februarie 1600, polonii trimit în solie la Mihai pe Skrzyniecki, care trebuia să-i ceară acestuia, de asemenea, să nu atace Moldova[139]. Această solie a fost urmată de cea condusă de Andrei Tarnowski. Acesta a încheiat cu Mihai Viteazul, la 10 martie, la Braşov, un proiect de tratat prin care cele trei ţări române, unite sub conducerea domnului muntean, urmau să recunoască suzeranitatea Poloniei[140], dar factorii de conducere poloni nu l-au acceptat în această formă[141].

La rândul său, în faţa ostilităţii vădite a Poloniei, Mihai Viteazul a reacţionat printr-o acţiune diplomatică ce viza realizarea unei încercuiri a acestei ţări, apelând la ortodocşii poloni conduşi de cneazul Constantin Vasile de Ostrog[142], dar şi la Albert Frederic, ducele Prusiei[143]. O eventuală alianţă cu acesta ar fi deschis accesul lui Mihai la Marea Baltică şi ar fi permis, într-adevăr, încercuirea Poloniei.

Dar principalul punct de rezistenţă al lui Mihai Viteazul erau propriile sale forţe armate şi sprijinul românilor din toate cele trei ţări, care-l priveau nu ca pe un cuceritor, ci ca pe propriul şi firescul lor

---

[136] Hurmuzaki, *Documente*, XII, pp. 513-514.

[137] Ilie Corfus, *Corespondenţă inedită asupra relaţiunilor între Mihai Viteazul şi Polonia*, Cernăuţi, 1935, pp. 25-26; idem, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 58.

[138] Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", pp. 60-64.

[139] *Ibidem*, pp. 64-67; Hurmuzaki, *Documente*, XII, pp. 664, 681, 685, 692, 726; A. Veress, *Documente*, VI, p. 41.

[140] J. Mačurek, *op. cit.*, pp. 179-180; Ilie Corfus, *op. cit.*, pp. 82-83.

[141] Ilie Corfus, *op. cit.*, pp. 85-86.

[142] Pentru relaţiunile lui Mihai Viteazul cu ortodocşii din Polonia, nemulţumiţi de unirea cu Roma, proclamată în 1596 la Brzesc, a se vedea, printre altele, A. Lewicki, *Ksiaze Korstanty Ostrogski a unja brzeska 1596 r.* (1596), Lwów, 1933, pp. 23-24, 29; E. Likowski, *Unja brzeska 1596 r* (Warszawa, 1907; K. Tyszkowski, *Stosunki ks. Konstantego Wasyla Otrogskiego z Michaelem, hospodarem Multanskim*, Lwów, 1925; idem, „Knowania Michala Multanskiego przeciw Polsce (1598-1600)", în *Kwartalnik Historyczny*, XXXIII, Lwów, 1919; Ilie Corfus, *op. cit.*, pp. 119-120; Şt. Andreescu, „Exarhul patriahal Nichifor Dascălul, cneazul Constantin Vasile de Ostrag şi Mihai Viteazul", în *Revista istorică*, seria nouă, tom 3, nr. 5-6, 1992, pp. 489-509; idem, *Restitutio Daciae*, III, pp. 81-113.

[143] A. Pippidi, „Au sujet d'une lettre de Michel le Brave (1600)", în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XXXII, no. 3-4, 1993, pp. 239-245.

conducător. Acesta i-a permis să acţioneze şi în cazul Moldovei cu rapiditatea şi eficienţa caracteristică. În mai 1600, doar în câteva săptămâni, el a reuşit să cucerească întreaga ţară[144] şi să desăvârşească astfel, pentru prima dată în istorie, unitatea politică a tuturor românilor. La 27 mai 1600, într-o diplomă emisă pentru mânăstirea Neamţ, Mihai Viteazul se intitula, pentru prima dată, „domn al Ţării Româneşti şi al Ardealului şi al Moldovei"[145], iar în documentele emise din Alba Iulia, devenită centrul de unde el realiza conducerea celor trei ţări româneşti, se intitula „Io Mihai Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Româneşti şi al Ardealului şi a toată ţara Moldovei"[146].

Cucerirea Moldovei s-a făcut însă împotriva voinţei imperialilor, Rudolf II scriindu-i în mai multe rânduri lui Mihai Viteazul să nu atace această ţară [147] şi dând asigurări regelui polon Sigismund III că acest lucru nu se va întâmpla[148]. Dar odată Moldova cucerită şi unitatea politică a celor trei ţări române realizată, marile puteri vecine erau puse în faţa unui fapt împlinit pe care nu erau dispuse însă să-l accepte. Dacă turcii şi imperialii, din motive diferite, ezitau să treacă la măsuri militare directe, polonii s-au dovedit a fi cei mai afectaţi de cucerirea Moldovei şi au fost cei mai grăbiţi să înceapă distrugerea construcţiei politice realizate de Mihai Viteazul.

Explicaţiile pe care acesta le-a oferit regelui polon[149] nu au fost acceptate. Îngrijorarea polonilor în faţa unirii celor trei ţări române, unire din care putea rezulta un stat nou, care să nu fie la bunul plac al vecinilor săi mai puternici şi care să aibă un cuvânt greu de spus la Dunărea de Jos şi în Europa Centrală era mare[150], ceea ce l-a făcut pe Sigsimund III să-i ceară lui Mihai să părăsească Moldova[151], iar pe Zamoyski să înceapă preparativele militare[152].

---

[144] Hurmuzaki, *Documente*, IV, 1, pp. 66-67 şi 72-73; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", pp. 93-95; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul.*, p. 183; C. Cihodaru, „Campania lui Mihai Viteazul în Moldova (mai-iunie 1600)", în *Cercetări istorice*, serie nouă, V, Iaşi, 1974, pp. 131-145; Constantin Rezachevici, „Gândirea politică a lui Mihai Viteazul şi etapele elaborării planului de dobândire a Moldovei", în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, Bucureşti, 1975, pp. 51-73.
[145] *Documenta Romaniae Historica*, B, *Ţara Românească*, vol. XI, p. 529.
[146] *Ibidem*, pp. 553, 559, 565.
[147] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, pp. 397, 403; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 183.
[148] Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 965; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul.*, p. 183.
[149] Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, pp. 600-602.
[150] A. Veress, *Documente*, VI, p. 136.
[151] Hurmuzaki, *Documente*, Supliment, II, 1, pp. 618-619.
[152] P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 200; V. Ciobanu, *La cumpănă de veacuri*, p. 260.

Începutul lunii septembrie a anului 1600 a marcat şi începutul sfârşitului pentru opera politică a lui Mihai Viteazul. Cronicarul acestuia, umanistul grec contemporan Gheorghe Palamide, spunea că: „... turcii, polonii, ungurii, germanii şi alţii s-au ridicat împotriva lui Mihai în acelaşi timp, ca să-l distrugă şi să-i zdrobească marea-i putere. Şi e o minune şi un lucru mare, nu c-a fost biruit, ci cum de nu l-au prins vrăjmaşii"[153].

La 1 septembrie se răscoală nobilimea maghiară din Transilvania în frunte cu Ştefan Csáky, răscoală sprijinită aproape imediat de generalul imperial Gheorghe Basta, trupele reunite ale celor doua părţi reuşind să-l învingă pe Mihai la 18 septembrie, la Mirăslău[154]. La 4 septembrie, Jan Zamoyski a pătruns în Moldova[155], pe care a ocupat-o în întregime până la 28 septembrie[156]. De aici el avea de ales între a ataca Transilvania sau Ţara Românească. Imperialii opunându-se categoric la o eventuală intervenţie a polonilor în Transilvania[157], Zamoyski s-a îndreptat spre Ţara Românească, la 8 octombrie ajungând la Buzău, de unde a luat drumul Târgoviştei[158]. Înconjurat din toate părţile, Mihai Viteazul s-a îndreptat spre imperiali, aliaţii lui fireşti şi a încheiat cu Basta un tratat în condiţii total nefavorabile, în tabăra de lângă Sânpetru, la 3 octombrie 1600[159]. Prin acest tratat el se obliga să părăsească Transilvania până la 7 octombrie, să-şi trimită familia ostatecă în decurs de 6 zile şi să trimită 2 000 de oşteni la pasul Oituz pe unde să credea că vor pătrunde polonii în principat. Toate aceste condiţii în schimbul promisiunii lui Basta că-l va ajuta militar în luptele cu polonii.

Între timp şi turcii, profitând de ocazie, au atacat sub conducerea lui Guzelce Mahmud Paşa. La 21 septembrie au ocupat Giurgiul, apoi Bucureştiul şi Târgoviştea, retrăgându-se abia la 24 octombrie la

---

[153] *Poema lui Gheorghe Palamide despre viaţa lui Mihai Vodă Viteazul scrisă în 1607.* Studiu critic şi traducere de O. Tafrali, Bucureşti, 1905, p. 39.
[154] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 225.
[155] Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", p. 148.
[156] *Ibidem*, pp. 148-154.
[157] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, V, Bucureşti, 1990, pp. 327-329; Radu Constantinescu, *Lupta pentru unitate naţională a ţărilor române. 1590-1630. Documente externe*, Bucureşti, 1981, pp. 63, 200.
[158] C. Rezachevici, „Luptele hatmanului Jan Zamoyski cu Mihai Viteazul într-o tipăritură rară din biblioteca Zamoyski (Broşura căpitanului Stanislaw Bartholan din 1601)", în *Revista de istorie*, tom 32, nr. 7, 1979, pp. 1334-1335, 1343-1344; A. Veress, *Documente*, VI, pp. 197-198, 201-202, 221, 242-246; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, V, pp. 321-323.
[159] C. Rezachevici, „Mihai Viteazul, Basta şi Cetatea Făgăraşului - Un "tratat" puţin cunoscut (3 octombrie 1600)", în *Revista istorică*, serie nouă, tom 4, nr. 5-6, 1993, pp. 499-509.

insistenţele lui Zamoyski[160], care dorea să facă singur legea în Ţara Românească. Şi într-adevăr, oştile polone au înaintat din victorie în victorie: Năiceni (12 octombrie), Ceptura (14 octombrie), Bucov (20 octombrie), Curtea de Argeş (25 noiembrie)[161], alungându-l pe Mihai Viteazul în locul căruia l-au înscăunat pe Simion Movilă, fratele lui Ieremia, domnul Moldovei. Acest moment a reprezentat expresia cea mai clară a deciziei Poloniei de a juca un rol de prim rang la Dunărea de Jos şi pe litoralul Mării Negre, de a reconstitui vechiul regat al Daciei în favoarea sa. Dar nici „Dacia polonă" nu a rezistat mult, deoarece forţele interne şi presiunile externe l-au obligat, în cele din urmă, pe Zamoyski, să-şi limiteze influenţa doar la Moldova.

Ceea ce a urmat a fost o dezlănţuire de patimi şi pofte cuceritoare ale celor trei mari puteri vecine, Mihai Viteazul încercând în aceste condiţii, să-şi reia planurile iniţiale, dar căzând victimă tocmai intereselor principalului său aliat, Imperiul habsburgic. Călcând în picioare orice înţelegeri şi chiar cu riscul sacrificării propriilor interese, curtea imperială a ordonat suprimarea domnului român[162], fapt care s-a întâmplat doar la câteva zile de la marea victorie de la Guruslău (13 august 1601), la 19 august, pe Câmpia Turzii.

Rezultatele domniei lui Mihai Viteazul pot fi apreciate dintr-o dublă perspectivă. Pe de o parte ele au însemnat un succes de necontestat, dacă se are în vedere faptul că statutul internaţional al ţărilor române a fost păstrat şi chiar ameliorat în anumite direcţii, mai ales în ceea ce priveşte Moldova şi Ţara Românească unde, după Mihai, presiunea economică otomană înregsitrează o oarecare scădere. De asemenea, acum a fost realizată pentru prima dată o unire politică a celor trei ţări

---

[160] A. Decei, „Les relations entre Michel le Brave et l'Empire ottoman", pp. 479-480; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p.233.

[161] Pentru campania lui Zamoyski în Ţara Românească din toamna anului 1600 a se vedea, printre altele, K. Gorski, „Wojna z wojewoda woloskin Michaelem w roku 1600-tym", în *Atheneum*, Warszawa, IV, 1892, pp. 251-270; J. Sas, *Zaburzenia w Siedmiogrodzie i krajach woloskich za Michala Multanskiego i jego wojna z Polska*, Przemysl, 1901, p. 41; Br. Kocowski, „Bitwa telezynska 1600 roku", în *Spawodnaia*, nr. 3, Lublin, 1952, pp. 28-32; idem, „Wyprawa Woloska 1600 roku" , în *ibidem*, 1953, pp. 99-100; Z. Spieralski, *op. cit.*, pp. 151-157; Ilie Corfus, „Mihai Viteazul şi polonii", pp. 157-163; idem, „Michel le Brave et la Pologne", p. 497.

[162] Ordinul de asasinare a lui Mihai Viteazul nu a pornit de la rivalul său, generalul Gheorghe Basta, ci de la curtea imperială, care se temea că acesta va reîncepe opera de refacere a unităţii statelor româneşti (Antonio Fajardo y Acevedo, *Rélacion de todo el Imperio otomano dividida en ocho libros* (Biblioteca Nacional din Madrid, ms. 2793), f. 24-24 v. Vezi şi E. Denize, *art. cit.*, pp. 79-80.

româneşti, a fost pus în practică proiectul unei „Dacii româneşti”, proiect care va străbate veacurile şi va deveni model pentru generaţiile viitoare.

Pe de altă parte însă, Mihai Viteazul a eşuat atât în obţinerea independenţei faţă de Poarta otomană, cât şi în consolidarea unităţii statale şi politice româneşti, opera sa destrămându-se foarte repede, în mai puţin de un an. Eşecul lui Mihai Viteazul s-a datorat unor cauze interne, dar, mai ales, unor cauze externe. Pe plan intern el nu a dispus de baza economico-socială necesară desăvârşirii unităţii politice a întregului spaţiu românesc. Structurile social-economice şi chiar politice existente în ţările române, cu elemente comune de origine străveche, dar şi cu trăsături caracteristice fiecărei provincii în parte, datorită separării lor îndelungate, rivalităţile dintre boierimea munteană şi cea moldoveană, ca să nu mai vorbim de cele dintre boierimea munteană şi nobilimea maghiară din Transilvania, timpul scurt, de doar câteva luni, de stăpânire a lui Mihai Viteazul, rapidele schimbări politice interne şi externe, l-au lipsit pe domnul român de acele forţe pe care s-au sprijinit monarhii absoluţi ai vremii, în primul rând de existenţa unor oraşe puternice şi prospere, iar apoi a unei ţărănimi libere care să-i ofere baza de putere necesară ducerii la bun sfârşit a unei asemenea opere.

Dar cauza principală pentru care opera lui Mihai Viteazul s-a prăbuşit şi, odată cu ea, şi o parte a năzuinţelor româneşti, a fost mai ales de natură externă. Contradicţia dintre Imperiul otoman şi cel habsburgic, pe de o parte, aceea dintre Habsburgi şi poloni, pe de altă parte, dorinţa tuturor acestor mari puteri ale vremii de a-şi consolida sau extinde influenţa şi stăpânirea asupra spaţiului românesc, nu puteau admite, sub nici o formă, realizarea unei unităţi politice a celor trei ţări române. O astfel de unitate ameninţa, în mod evident, interesele tuturor acestor mari puteri şi de aceea încercarea lui Mihai Viteazul a reuşit să le coalizeze pe toate împotriva sa. Spre deosebire de Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul a încercat, dar nu a reuşit, să practice o politică de echilibru între puterile vecine, tocmai pentru că o astfel de politică era imposibilă în condiţiile în care aspiraţiile româneşti spre unitate politică şi statală începuseră să se manifeste cu tărie. Din această cauză el, la fel ca şi aspiraţiile poporului român, au căzut victimă aspiraţiilor de mai mare putere ale celor trei vecini. Cu toate acestea, moştenirea politică a lui Mihai Viteazul a fost atât de mare încât la ea s-au raportat, într-un fel sau altul, cu mai multă sau mai puţină tărie, toate generaţiile care i-au urmat şi ea îşi păstrează, chiar astăzi, întreaga valoare de simbol pentru românii de pretutindeni.

Tiparul s-a executat sub cda 848/2001
la Tipografia Editurii Universității din București

DATA RESTITUIRII		
12. IUN. 2023		
15. IUN. 2023		

„Istoria poporului nostru, a cărui dezvoltare trebuie s-o urmărim, este în legătură, desigur, cu toate națiile care au trecut pe pământul, mult mai larg decât al Daciei, refugiu și punct de plecare, pe rând, și mai ales cu acelea care prin șederea lor îndelungată pe această vastă bază geografică, au contribuit la alcătuirea acestui neam.

A vorbi de dânsele este o neapărată datorie, dar numai în anumite proporții. Istoria acestor seminții poate fi interesantă în ea însăși, ca a oricărei grupări omenești, firește după însemnătatea ei în mersul general al lumii, la care oricine, popor sau om, trebuie să se raporteze. Dar, numai atunci când e vorba de dânsa și nu de partea de material omenesc sau de influență ce a putut da unei formațiuni în dezvoltare proprie, autonomă".

Nicolae Iorga

ISBN 973-575-597-1